سەلەفی، نامۆبوویەکی دازناو…
کاوە جەلال

ئەمە پەیوەند بە کەسی سەلەفییەوە جۆرێکی لەرێبوونی نێوجیهانیمان هەیە، کە وەک ئەم جۆرەی لەرێبوون ئاستێکی بە خۆی سرەوتاندووە و بە یاریدەی تێکست، واتا گۆتراوی چەسپێنراو بە نووسین، ڕەوایەتیی پێدەدات.
ئیمان بەگشتی بڕواهێنانە بە زاتێکی یان هۆشێکی دەرجیهانی کە هاوکات کاریگەریی مۆرالی لەسەر ڕەفتاری کەسی بڕواهێناو دەنوێنێتەوە، ئەمەش خۆمان زۆر جار بە چەندین شێواز لە ژیانی جڤاکیدا لای کەسانی نزیکمان بینیومانە، بۆ نموونە پیاوێکی / ژنێکی ئاغر کە لەسەرخۆیە، ئیرەیی بە کەس نابات، دژی ناکۆکی و فیتنەییە، تا بۆی بکرێت خوداپەرستیی خۆی ئەنجام دەدات و هتد. ئیمان دەشێت ئارامیبەخش بێت، بێگومان هەروەها زۆر دەشێت مرۆڤ لە خۆی نامۆ بکات. بە هەر حاڵ، مرۆڤی ئیماندار، وەک کەسێتیی جڤاکی، لەنێو پەیوەندییە جڤاکی و کولتووری و زانستییەکانەوە، لە ساتێکی دیاریکراوی ژیانیدا، هەڵوەستەیەکی کردووە، ئیمانی هێناوە یان سوننەتییانە بڕیاری بە گوێڕایەڵی و پیادەکردنی ڕێنوماکانی ئاینی سەروەر داوە، ئەوجا وەک ئیماندارێکی دیاریکراو دەرکەوتووە: ڕوخسارکراوە بەبێ شێوەی چەسپێنراوی خۆپێشین و مەیکئەپی ئیدیۆلۆگییانە. بە پێچەوانەوە گەر ئەمە لە سەلەفی وردبینەوە، ئەوا بە شێوەی ڕوخسار و ژست (Gest) یدا دەبینین کە ڕوناکی “نزیکەی” لەنێو دەروونی ئەودا نییە. ئەو جیێیە، مەنە، بەردەوام لە بەرهەڵستیدایە، لە پێناوی خۆپارێزیدا جنێودەرە، ئەوە بەتایبەتی گەر هاتوو بنەڕەتەکانی بڕوای ئەو ڕەخنەییانە هەڵبەدرێنەوە، هەروەها سێکسیستە، ئەمەش بەتایبەتی لەکاتی سەندنی دەسەڵاتدا خۆیا دەبێت (داعش)، جگە لەوە جیهان لە دەرەوەی جیهانی ئەندێشەیی خۆی وەک تاریک، خراپ، نەخۆش، شەیتانی “دادەنێت”. لەم ڕوانگەیەوە دەتوانین ببێژین، کە سەلەفی کەسێکی “هانابردووە” بۆ ئاین، بێگومان ئاین وەک دەستوەژی ڕاگەیاندنی شەڕ لەدژی سەرجەم پەیوەندی و دیاردەکانی جڤاک “ی ئەمڕۆ”، سەرجەم ئەدەب و هونەر بەگشتی و بەتایبەتی هینی “ئەمڕۆ”، سەرجەم زانستەکان “ی ئەمڕۆ”.

ئەمە لەرێ، بەبەرجەستەیی، کێشەیەکی مرۆڤییانەی خۆرهەڵاتی ئیسلامیمان هەیە لە سەردەمێکی تەنگژاویی مێژوویی ئەو دەڤەرەدا.

بێگومان دەشێت لێرەدا جڤاکە جیاوازە خۆرهەڵاتی-ئیسلامییەکان کەم یان زۆر بە تایبەتمەندیی خۆیانەوە لە تەنگژەدا بن. ئێمە بۆ نموونە لای کوردەکانی ئێراق بەگشتی وەرگۆڕینی جڤاکیمان (Gesellschaftswandel) هەیە، واتا گۆڕانکاریی ئەوتۆ کە ڕەفتاری نوێ و شێوازی نوێی بینینی ژیان، بەڵێ تەنانەت شێوازی بیرکردنەوەی نوێ دەهێننە ئاراوە. لەم دەڤەرەدا چەندین جۆر یان تەنانەت شێوازی نوێی پێشبینیکردن و پیادەکردنی ژیان سەریانهەڵداو□، ئ□استەکان پەرەیان سەندووە، کەسانی یەکجار زۆر بەئاشکرا ڕایانگەیاندووە کە ئەوان زەردەشتین یان مولحیدن، هاوکات دەبینین، جەژنی نەورۆز لە لایەن کەسانی یەکجار زۆرەوە بەبێ گوێدان ب□ گ□ق و هاتوهاواری سەلەفیانە پیرۆزدەکرێت، کیژان و کوڕان سەرباری مەترسیی شیاو لەسەر ژیانیان کەسەکییانە یاخی دەبن، هەروەها بەئاشکرا و بەتایبەتی لە سۆشیالمیدیادا خودی ئاین و کتێبە پیرۆزەکەی تەنانەت بە خودی پەیامهێنییەوە لەژێر پرسیار یان ڕەخنە و هێرشی بەردەوامدان، بەڵێ تەنانەت شێوەی شار و گوندەکانیش گۆڕراوە، ئەوجا لە بواری ئەدەب و هونەردا نووسەران و هونەرمەندانی بەواتا هەڵکەوتوون، توێژەرانی جددیی هزری و زانستی لە کرۆکەوە جێیان بە قەدیمییەکان لێژ کردووە، جا گەرچی ئەوان هێشتا هەر بەڕێی پێگەی دامەزراوەیی و خۆگونجاندنی رو□□□تی یان ملکەچی بۆ دەسەڵاتدارانی سیاسی، کارایی خۆیان پاراستووە.

ئێمە بەبێ دیارهێنانی ئەم ڕەوشە جڤاکی و کولتووری و زانستی (بەزۆریی سوننەتییە) ناتوانین تا ڕادەی شیان دروست لە کەسێتیی سەلەفی نزیکبکەوینەوە. سەلەفی لەنێو سەرجەمی ئەم پەیوەندییانەوە دەرکەوتووە، لەنێویانەوە ئاستی لێرەبوونی خۆی چەسپاندووە و تێکستە ئایینییەکانی دەخوێنێتەوە تاکو لێوەیان دەستکەلا پرۆپاگەندەییەکانی هەڵببژێرێت و ئەوجا شەڕی خۆی ڕابگەیەنێت: بە وتاردانی هەڕەشەئامێز، بانگخوازیی هەڕەشەئامێز، ئاگیتاسیۆنی سیاسی.

سەلەفی مەبەستمەندانە دەخوێنێتەوە، لێ ئەو لە خوێندنەوەدا ب□ت□گ□رای□، واتا بەتەکانی وەک “شت” دادەنێت، ئەوجا، لەتەک ئادۆرنۆدا بدوێین، ڕستە خوێنراوەکانی کە تایبەتن بە پرسە جیاوازە جڤاکی و نێومرۆڤییەکان، لەنێو هۆشی خۆیدا ڕادەگرێت، لێرەشدا ڕستەکان کە تاکە دەستکەلای کردارن□و□نیی ئەون، بەردەوام لەنێو هۆشیدا ئامادە دەمێننەوە و هێدی هێدی لەنێویدا دەسرەوێن، دەچەسپێن، کە ئیدی لە سەرئەنجامدا هۆشی ئەو خۆیشی دەشتێت،

دەمەیێت، وشکهەڵدێت (هیپوستاز دەکات = دەبا بەتێت). ئەمە بریتییە لە پرۆسەی خودنامۆبوونی سەلەفی کە بێگومان ئەو بەهۆی نامۆبوونییەوە لە خۆی پێی نازانێت، بە پێچەوانەوە شانازی بە بێگەردی و جیاوازیی کرداری-جڤاکییانەی خۆیەوە دەکات و بەئاشکرا پێشانی هەمووانی دەدات. سەلەفی خۆی بە بکەری مێژوو دادەنێت، وەلێ بکەرێک کە دەیەوێت سەرجەمیانە “ئەمڕۆ” ڕووەو “ڕابوردوو”یەکی ئیدیالی بەناو ئیسلامییانە وەربچەرخێنێت، واتا بیگەڕێنێتەوە بۆ نێو پێکەوەژیانی پێشبینیکراو و حیکایەتییانە هۆنراوەی ئارەبە موس□ان□ ب□د□وی□کانی حیجازی دوازدە، سیازدە، چواردە سەدە لەمەوبەر (ئاخر هیچ کەس دەستپێکی مێژووی سەرەتای ئیسلام نازانێت، بەڵێ تەنانەت خودی سەرەتاکانی پەیامەکە لەژێر پرسیاردان، تەنانەت سەرجەمی ئایەتە مەککەییەکان ئەدەبناسییانە وەک شێوازی هۆزانی (شیعری) فارسی، کەواتە جیاواز لە شێوازی هۆزانی ئەرەبیی پێش ئیسلام، جەختیان لێکراوە و ساغکراونەتەوە).

بێگومان ئێمە پێویستە پەیوەند بەم ڕەوتەی نامۆبوونی کەسێتیی سەلەفییەوە نامۆبوونێکی مرۆڤییانەی پێشینەیی نێو جڤاک جەخت لێبک□ی□ن کە هاوکات دەشێت ئاینی بێت. لەم ڕوانگەیەوە پرۆسەی خودنامۆبوونی سەلەفی بریتییە لە هەڵزناندنی نامۆبوونە نێوجیهانییە کەسەکییەکان و ئەوەش تێکستی تۆمارکراوە کە گوڕ بە نامۆبوونەکە دەدات. گەر بەگشتی بڕوانین، زۆر دەشێت مرۆڤ وەک لە خۆنامۆبوویەک درێژە بە ژیانی نامۆبووی خۆی بدات، بۆ نموونە رواڵەتگەرایانە بیداتە بەر بەبێ ئەوەی هەرگیز پێویستی بەوە بێت بپرسێت لەبارەی: خۆی، کردارەکانی، هۆکاری ناکۆکییەکی لەتەک هەڤاڵێکیدا، لەبارەی بێلایەنیی جڤاکی و سیاسیانەی خۆی، لەبارەی بەرژەوەندگەراییەکەی، بەڵێ بۆ خۆی بەسانایی بژی و زیانی بۆ کەس نەبێت یان بەدەگمەن هەیبێت. لە بنەڕەتدا لەنێو ئەم پەیوەندییانەی نامۆبوونەوە پرۆسەی خودنامۆبوونی سەلەفی سەرچاوە دەگرێت و ب□ نابەتگەرایی تێکست، بە ئەندێشەی پاکژیی ئارەبە بەدەوی□کانی بیابانی حیجاز و ئەم یان ئەو سەحابە، بە گوێگرتنی لە سنووربر□د□ر لە سترانی قورئان، بە ئەندێشەی ڕابواردنی ئەبەدی لە ئەو دنیا، خۆی لە ژیاندا ڕادەگرێت، لێرەشەوە ئیدی نەرێنییانە ب□ر□□رچی هەموو شتێک دەداتەوە کە ل□ تەک حیکایەتەکانی ئەودا نەگونجێت.

وشکهەڵهاتنی هۆشی سەلەفی بەتایبەتی پەیوەند بە زانستە سروشتییە مۆدێرنەکانەوە خویا دەبێت. گەر لە تێکستی وشکهەڵهێنراوی ئەودا تۆمارکرابێت کە تەنیا ڕۆژهەڵات و ڕؤژئاوا هەن، ئەوا سەلەفی نکۆڵی

لـە بـاکور و بـاشور دەکـات نەک ڕسـتە تۆمارکراوەکـانی نێـو کتێبە
پیرۆزەکەی بخاتە ژێر پرسیارەوە، گەر وشەیيانە جەخت لە تەختێتیی
زەوی کرابێت، ئەو نکۆڵی لە شێوەی نیمچە-هێلکەیی زەوی دەکات، جا
گەرچی نەک تەنیا دەشێت بە ساتەلیت ئەو فۆرمەی زەویی پێشان بدرێت،
بەلکو دەشێت مرۆڤ بە چاوانی خۆی لە کەناری دەریاوە کووڕێتیی زەوی
ببینێت. ئەوجا کیمیای خانەکانی زیندەوەران کە دەستپێکی یەکخانەیی
سەلماندووە و تیۆرییانە پێشانی داوە کە ل□ تەک دووخانەییدا بزووتن
وەک دەستپێکی ژیان سەریهەڵداوە، هیچ پرسیارێک لای ئەو ناخاتەوە.
بەکورتی و بەکوردی ببێژین: هیچ بە مێشکیدا ناچێت. وەریناگرێت.
بەشتبوونی ئەو خۆی گەیشتووە بە ڕادەیەک کە لای ئەو تەنیا قەوارە
شتی س□ر□وتێنراوی نێو هۆشی چواندنیان هەیە، قەوارەکانیش وەک
گۆتمان لە تۆماری سەرکاغەزی تێکست و هەروەها حیکایەتە
گێڕراوەکانەوە هۆنراونەتەوە و وشکهەڵهێنراون.
بێگومان مرۆڤ لێرەدا دەکەوێتە بەردەم پرسیار ل□ بارەی "زەینی
سەلیمی مرۆڤی". لێ وەک گۆتمان، سەلەفی تازە لێبۆتەوە، چونکە
پرۆسەی خودنامۆبوونی ئەو بە ڕادەیەک گەیشتووە کە ئیدی ئەو
بەتەواوی لە "هۆمۆ ئیسلامیکوس"ی سانای سەرەتای نامۆبوونییەوە بووە
بە "هۆمۆ سەلەفیکوس".

ڕەنگە بەڕێزێک ببێژێت: دەبێت جەنگ لەدژی جەنگی ڕاگەیەنراوی
سەلەفییانە ڕابگەیەنرێتەوە؛ پێدەچێت، وەلێ مەرج نییە، ئەمە
هەڵوێستێکی مارکسیستییانە بێت، یان بریتی بێت لە هەڵوێستێکی
سۆفییانەی ئیسلامی، زەردەشتی و هتد. ڕەنگە بەڕێزێکی دی ببێژێت:
"ئەوە ئەرکی دەوڵەتە کە سەلەفیزم بە یاسای تایبەتی یاساغ بکات و
سەلەفییەکان بۆ زێدەڕەویيان سزا بدات"؛ ئەمیان ڕوانگەیەکی
جەختکەرە لە پاراستنی پەیوەندییە جڤاکی-دەوڵەتییەکانی هەنووکە.
ڕەنگە بەڕێزێکی دی وای دابنێت کە: "ڕۆشنایيدان، واتا ناساندنی
مرۆڤان بە مرۆڤێتیی خۆیان کە کرۆکی ڕۆشناييە، ئەوجا هەڵوێستی
هەڵوەشانگەرییانەی جۆری خوێندنەوە و ڕاڤەکردنی تێکستەکان،
باشترین ڕێگەچارەیە"؛ ئەمیان هەڵوێستی پەروەردەییە کە بەبێ گومان
ش□شگێڕێتی لە خۆ دەگرێت، چونکە لێرەدا هەوڵ دەدرێت کەسانی
سوننەتی بە مرۆڤێتیی خۆیان بناسێنرێن.

هەرچۆنێک بێت، سەلەفیزم "دیاردەیەکی تاریکیگەرای سیاسی"یە وەک
بەرهەمی تەنگژەی بونیادییانەی سەرجەم جڤاک لە دەڤەری کولتووری-
ئیسلامیدا، هەروەها بەرهەمی تەنگژەی خودی ئیسلامە – ئیسلام سەرەتا
وەک ئاین، چونکە هەرگیز هێندەی ئەمڕۆ چە مێژوو و چە بنەماکانی

ئەو ڕەخنەییانە لەنێتوێژراوەنەتەوە و نوێنەرەکانی هەندێ ئەمڕۆ بە ئەندازەی توێژینەوەکان دەستەوستان نەبوون، وەلێ هەروەها ئاین وەک کولتوور، چونکە خوو و نەریتە سوننەتییەکان چیدی هەندێ ئاسان کارایيان نانوێنن. لەم ڕووشەدا بەتایبەتی پیاوانی دەسەڵاتخوازی کۆنزەرڤاتیڤ (هەیەپارێز) بەتەقیوی پەرچەکرداری سیاسی-ئاینی دەنوێنن، لەنێو ئەمانیشدا سەلەفیزم وەک توندڕەوترین جۆری پاشڤەرووی، بە گەڕاونەتەوە بۆ ڕابوردوو، زیندەبێتەوە و دەیەوێت دەسەڵاتگەرایانە ڕێگەچارەی خۆی بسەپێنێت، ئەوە گۆیا لە پێناوی خوداسدا. بەڵام گەر لە ڕەفتاری سەلەفییەکان وردبینەوە، ئەوا دەبینین کە ئەوان بەدووی سەندنی دەسەڵاتەوەن، هاوکات سەرجەمی حیکایەتەکان لەبارەی فەان یان پەیامهێنەکەیان کە گۆیا ئەوها و ئەوهای کردووە، دەستووژی ڕەوایەتیدەرن بە کردارەکانی ئەمڕۆی خۆیان. بەپێی هیچ جۆی سوودەمان نییە کە پێکڕا شەیدای کیژانی هەرزەکار یان تەنانەت کیژانی زارۆکن. ئەوان لەنێو تێکستی تەمارکراوی ئاینەکەیان و حیکایەتەکاندا بە دەستووژی ڕەوایەتیدان بە حەز و خێزگە و ئارەزووە کەسییەکانیان دەگەڕێن.

بێگومان، گەر لە دەڤەری کوردییەوە بڕوانین، دەبینین کە سەلەفیزم هەندە پەمەترسی نییە، چونکە ناسیۆنالیزم کە خۆی شێوەیەکی ئاینە، لەنێو کورداندا هێشتا هەر بەهێزە، جگە لەوە ئیسلامی میللی (خەڵک) فراوانترین ئاڕاستەی ئاینییە، هەروەها چەندین ئاڕاستەی ئاینی و جیهانبینییانەی دی دەرکەوتوون و دەشێت هەمووییان لە ئەگەری بەمەترسیبوونی سەلەفییەکاندا دەست بدەنە چەک و لەدژیان بجەنگێن. لە بنەڕەتدا زۆرینەی خەڵک گوێیان لەناگرێت، بۆیەکو تاکە تاکەی کەسان، کە دەروونشێواون، داماون، بە کیژان ئاگریان تێبەربووە و ناوێرن مەبازی بکەن، یان جارێک لە لایەن کیژەوە دەیان شکێنراوە، ئەوجا ڕەنگە کوڕێ هەژار بن و بەردەوام ساماندداران ببینن، کوڕانی ناسک بن و بەردەوام بەدادیی جڤاکی و ئابووری ببینن، هەروەها لە قووڵایی ناخیانەوە ئارەزووی ژیاندنی ژیانی خۆیانیان هەبێت، وەلێ لەبەر ئەوەی کەسێتییەکی ترسنۆکیان هەیە، ناوێرن ژیانیان بژێنن، کە ئیدی بە خۆساغکردنەوە و خۆگیرساندنەوە بگۆڕێن و کتوپڕ بخزێنە نێو داوی سەلەفیزمەوە، داوی "دینبازان"ی بەبکەربووی سەلەفیستییەوە، واتا لای مەلا و بانگخوازە بەرژەوەندگەراکان بگیرسێنەوە، لەوێشەوە ئیدی بخزێن بە باوەڕهێنان بەو ناڕاستییە کە گۆیا تێکستە بەناو پیرۆزەکان دەرفەتیان بە دەرخەسن تاکو دژبەژییەکانی بیرکردنەوە و دژبەرییە ناخەکییەکانی خۆیان یەکلابکەنەوە، بەئاگا لەوە کە ئەوان بەو ڕێیەوە لە پرسیارەکانیان

ڕادەکەن و خواست و ئارەزووەکانیان "دەچەپێنن". بەکورتی، ئەم کوڕە ترسنۆکانە کۆڵ دەدەن، خۆیان وەک سەربازی ئەڵڵا پێشبینی دەکەن، تا بکرێت بە یاریدەی نوێژ و ڕۆژوو ڕێ دەگرن لەوە کە داواکاریییە مرۆڤییەکانیان بەرۆکیان بگرنەوە و ناخیان بهەژێننەوە، کە بێگومان هەرگیز ئەوەیان پێبەدیناهێنرێت، چونکە بوونەوەری مرۆڤین و ئەم سروشتەش خۆڕسکانە پێویستی بە ژیاندنی خۆیەتی.

کاوە جەلال

کۆتایی گڵ□ باڵیزم... نووسینی: ئادەم پۆسن... وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

ئایا جەنگی ڕوسیا بۆ داگیرکردنی ئۆکڕانیا چ دەگەێنێت بۆ ئابووری جیهان ؟

نووسینی: ئادەم پۆسن : ١٧ی ئازاری ٢٠٢٢
سەرچاوە: فۆڕین ئەفێرس
وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

لە سێ هەفتەی ڕابردوودا، ئابووری ڕووسیا بەهۆی گەمارۆکانەوە بەرەو داڕمان ڕۆیی. دەستبەجێ دوای ئەوەی کەملین هێرشی کردە سەر ئۆکرانیا، ڕۆژئاوا دەستیکرد بە دەست بەسەرداگرتنی سامانی هەرە ئەودەوڵەمەندانەی کە لە، پۆتین، سەرۆکی ڕووسیاوە نزیکبوون، فڕینی فڕۆکەکانی ڕووسیان بەسەر ئاسمانی ئەوروپادا قەدەغەکرد، هەروەها ئابووری ڕووسیان سنووردار کرد لە هاوردەکردنی تەکنەلۆجی. لە هەمووی گرنگتر، ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی سامانی یەدەکی بانکی ناوەندی ڕووسیان سڕکردوهەروەها نەک هەر ڕووسیان دەرکرد لە سیستەمی بانکی نامەیی سویفت بە ئاڵوگۆڕو گواستنەوەو مامەڵە بە پارەوە، بەڵک و دامەزراوە بنچینەییەکانی دارایی نێودەوڵەتیش کە لە نێویاندا هەموو بانکەکانی دەرەوەو خەرجکردنی نێونەتەوەیی پارەشی گرتەوە. لە ئەنجامی ڕێکارەکانی ڕۆژئاوا لە دژی ڕووسیا بەهای ڕۆبڵ هاڕەی کرد، کورتهێنان لە تەواوی ئابووری ڕووسیادا دەستی پێکرد، ئیتر حکومەت لەوەدەچێت کە نەتوانێت قەرزەکانی بە دراوی بێگانە بداتەوە. قسەو بەچوونی خەڵک وترس لە لەدان بەهۆی گەمارۆکانەوە وای لە خاوەنکارە ڕۆژئاواییەکان کردووە کە بە کۆمەڵ ڕووسیا بەجێبهێڵن. بەو زوانە ڕووسیا وای لێدێت کە نەتوانێت پێویستییەکانی هەم بە بەرەنگاری و هەم بە بەکاربەرانیش بەرهەم بهێنێت. هەیەکەشی هەرئەوە دەبێ کە پێکهاتە بنچینەییەکانی بە ئەو مەبەستە نامێنێت.

وەڵامی دێموکڕاتیانەی جیهان بۆ دوژمنکارییەکەی مۆسکۆ و هەروەها تاوانەکانی جەنگ لە جێی خۆیدایە، هەم لە ڕووی ئەخلاقی و هەم لە بەرەبنای ئاسایشی نەتەوەییشەوە. ئەمەیان گرنگترە لە چالاکی و توانای ئابووری. بەڵام ئەو کردەوانە ئەنجامی خەراپیان دەبێ لە ڕووی ئابوریەوە کە لە ڕووخاندنی دارایی ڕووسیا زیاتر پەلداوێت و بەردەوامیش دەبێ و شتێکی باشیش نابێت بۆ ڕووسیا.

لە ماوەی ٢٠ ساڵی ڕابردوودا دوو مەیل گڵۆباڵیزمیان لە بەرەودەوامی بەرەوپێش چوون پێکستووە. یەکەمیان پۆپیولیستەکان و نەتەوەچییەکان بوون کە گرفت و تەگەرەیان خستە بەردەم ئازادی بازرگانی، وەبەرهێنان، کۆچبەران، هەروەها بڵاوکردنەوەی بیرۆکەومەبەست بە تایبەتی لە ئەمریکادا. دووەمیان، بەرەنگارییەکانی چینە لە بەرامبەر یاسا ئابوورییەکانی نێودەوڵەتیداو هەروەها ڕێکخستنی پلان و ئامادەکاری درێژماوە لە ئاسیادا لە لایەن چینەوە وای لە ڕۆژئاوا کرد کە ئەوانیش تەگەرە بخەنە بەردەم گەشەو فراوانبوونی ئابووری چین. جا بۆیە ئەو جەنگەی ئێستای ڕووسیا لەگەڵ ئۆکرانیا ئەو داخورانەی گڵۆباڵیزم خەراپتر دەکا. چەند هۆیەکیش لەوبارەوە لەگۆڕێدان. یەکەم: چین دەیەوێت بەشێوەیەکی

دیبلۆماسیانە مامەڵە لەگەڵ ئەو داگیرکاریەی ڕوسیادا بکات بۆ ئۆکڕانیا. هەردووک سیستەمی دارایی و ئابووری ڕاستەقینەی چین بە وردی چاودێری گەمارۆکان دەکەن چونکە دەترسن کە ئەگەر بێت و هاوکاری دارایی ڕوسیا بکەن یان پێویستیەکانی پڕبکەنەوە ئەوا لە ڕووی ئابووریەوە تۆڵەیان لێدەکرێتەوە. ئیتر لە وە هەر گەڕێ کە چین بیەوێت ڕوسیا لە گەمارۆکان بێنێتەدەر. بۆیە چین کە ئەگەر بە تەواوی نەچێتە پاڵ گەمارۆکان ب□ سەرڕوسیا، ئەوا زیاتر گەشە بە سیاسەتی دژە چینی دەدرێت لە ڕۆژئاوادا و لە کۆتاییشدا پەل دەکێشێت بۆ تێکدانی ئابووری چین. دووەمیش: وەڵاتان دەترسن کە بکەونە ژێر حەزو ئارەزووەکانی هێزی ئابووری واشنتۆن دوای ئەوەی کە سەرسامی هێزی ڕواڵەتی ئەمریکا بوون. لە ئێستادا لەوانەیە کردەوە ئابووریەکانی ئەمریکا دادپەروەرانە بن، هەروەها ڕەنگە وردە خەتەرێکیش لەگۆڕێدا بێت بۆ ئەو دەوڵەتانەی کە ئۆکڕانیا داگیر ناکەن کە ڕەنگە بخرێنە لا هەڵەکەی سیاسەتی ئەمریکا. بەڵام لە جاری دووەمدا لەوانەیە ئەمریکا زۆرتر بەرەو خۆپەرستی و گۆڕانیش بڕوات.

خاڵی کۆتایی ئەوەیە ئەوداڕمانەی کە گەمارۆکان ب□سەر ئابووری ڕورسیادا دەیهێنن و ئەو بارگرانیەش کە ناوجەرگەی ئەوروپا تووشی دەبی ئەگەر ڕوسیا وەک پەرچە کردارێک لە بەرامبەر گەمارۆکان گازی سرووشتی و نەوت ببڕێ لێیان، لە وانەیە ئەو بارودۆخە وا لە حکومەتەکان بکات کە پشتبەخۆیان ببەستن و خۆیان بپچڕێنن لە تۆڕی ئابووری نێودەووڵەتی. جا سەیرەکە لەوەدایە کە ئەمە دەبێتە هۆی خۆ لەناوبردن. لاوازبوونی هەر ئێستای ئابووری ڕووسیا نیشانی دەدا کە چەندە سەختە بۆ دەوڵەتێک بە تەنیا مەداربکات بە بێ مامەڵەی ئابووری لەگەڵ دەوڵەتەکانی تر. سەرباری ئەوەش ه□و□□□کانی ڕوسیا بۆ ئەوەی لە ڕووی ئابوریەوە بتوانێت سەربەخ□ بێت وای ل□□د□کات کە زیاتر گەمارۆی بخرێنەسەر، چونکە ڕۆژئاوا نایەوێت بە هەمان ئەندازه□ی □وسیا لەو بارەوە ریسک بکات. بەڵام دیسان ئەوەش ناتوانێت زۆرێک لە حکومەتەکان بوەستن□ن□ت لە پاشەکشەو خۆخزاندنە ناو قوژبنێکەوەو چاوەڕێی ئەوە بن کە خۆیان بپارێزن ئەویش بەوەی کە بێنەدەر لە ئابووری جیهانی و گڵ□ بان□یزم. بە دڵنیاییەوە پسپۆڕان بۆ چەندین ساڵە باس لەو دا□ب□شبوونانە دەکەن و هەروەها ئەو وەڵاتە بچووکانەش کە هەوڵی خۆدوورخستنەوە دەدەن لە گڵۆبان□یزم سەرکەوتن بەدەست ناهێنن. بەڵام لە ئێستادا وا دێتە پێش چاو کە هەر بەڕاستی ئابووری جیهان بەرەو دابەشبوون دەڕوا بۆ سەر دوو لاو دوو بلۆک. یەکەمیان ڕووی لە چینەوەو دووەمیشیان ڕووی لە ئەمریکایە لەگەڵ زووربەی یەکیەتی ئەوروپا بەڵام هەمووی نا.

لێرەدا هەر کامێکیان هەوڵی ئەوە دەدا کە خۆی جیابکات□و□ ل□

کۆتاییشدا هەوڵی لاوازکردنی ئەوەی تریان بدات. بۆیە دەرەنجامەکانی ئابووری جیهانی زۆر ترسناک دەبن. کەواتە پێویستە لەسەر سیاسەتمەدارانی جیهانی درک بەو ترسە بکەن و هەوڵی چارەسەرکردنی بدەن.

دۆلار خۆی دەگرێت!

سەرباری هەموو ئەو قسانەی کە دەربارەی چەکی ئابووری دەکرێن، گەمارۆکانی سەر ڕوسیا کاریگەر بوون تەنها لەبەر ئەوەی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی کە ئەو گەمارۆیانەیان خستنە سەر ڕوسیا سەرتاسەری و شەلگیرانەبوون. بۆ نموونە سڕکردنی یەدەکەی بانکی ناوەندی ڕوسیا ئەوکاتە کاریگەریی دەبێ کە ئەگەر زۆرایەتی سیستەمی دارایی جیهان هەمان کار بکەن. کەواتە ئەوە هاوپەیمانانن نەکو دارایی کە بووەتە جێگەی سەرنج. جا لەبەر ئەوەی هاوپەیمانە دژە ڕوسەکان کە پێکدێن لە هەموو دەزگا داراییە زەبەلاحەکان بەجگە لە بانکەکانی چین و هەروەها لەبەر ئەوەی بانکەکانی چینیش نایانەوێت لەو سیستەمە جیهانییە دووربخرێنەوە، کەواتە ئەو گەمارۆئابووریانە نابنە هۆی ئاڵوگۆڕی سەرەکی لە سیستەمی دارایی و بانکی جیهانیدا.

ئەو ئابووریانەی کە لە لایەن واشنتۆنەوە هەست بە هەڕەشە دەکەن، ئەو هەڕەشەیە دەبێتە پاڵنەرێک بۆیان کە ئەو کەل و پەل و شتەی هەیانە بیگوێزنەوە بۆ دەرەوەی ئەمریکا. لە ڕووی تیۆرییەوە ئەم هەڕەس و کەوتەی واشنتۆن لە بەکارهێنانی لە ڕادە بەدەری هێزی دارایی، جا ئەگەر واشنتۆن لەو کارەی بەردەوام بێت، ئەوا بۆی هەیە وا لە وڵاتانی تر بکات کە بەدوای جێگرەوەیەکی دۆلارو هەروەها بۆ دۆزینەوەی ڕێبازو سیستەمێکی تری ئاڵوگۆڕی نێودەوڵەتی بگەڕێن. بۆیە لە ماوەیەکی درێژدا ئابووری دابەشبووی جیهان لە ژێر هەڕەشەی گەمارۆکاندا ڕووەو ئەو ئاراستەیە هەنگاو دەنێت. بەڵام لە هەمان کاتدا، وەک ئەوەی کە ڕوسیا نیشانی دەدا، ئەوەیە کە هەتا دەستبردنیش بۆ یورۆ یان یۆنی چینی، یان هەتا زێریش بۆ مامەڵەی بازرگانی ڕەنگە هاوکاری دەوڵەتان نەکات کە ئەگەر بێت و بەشداربووەکانی تری بازار لە خۆیان بترسن کە لە بازاڕو سیستەمی دۆلار دووربخرێنەوە. لەبەر ئەوەی لایەنێکی تر نامێنێت کە ئەوان بتوانن شت و مەکەکانیانی پێ بفرۆشن. دراوی دیجیتاڵیش دەبێ بڕیاری خۆی بدات ئاخۆ دەچێتە پاڵ گەمارۆکانەوە یان نا. لە حاڵەتی چوونیدا بۆی هەیە بەکارهێنەرانی دراوی دیجیتاڵ لەدەست بدەن چونکە ئەوان ئەو دیجیتاڵە وەک چارەسەرێک دەبینن. یان ئەوەتە دراوی دیجیتاڵی مەڵاوغە لەگەڵ بارودۆخەکەدا دەکات و لەو حاڵەتەشدا لەوانەیە حکومەتەکان هەوڵی دوورخستنەوەی دراوی دیجیتاڵی بدەن یان بەرەو لاوازی بەرن.

دراوی چینی، لە هەوڵدایە کە ببێتە جێگرەوەی دۆلارە تا ئەگەر بە نەو بلۆکی پێکینیش بێت. هەتا چین ڕێ لە خەڵک بگرێت بە ئازادانە سامانەکانیان لە سیستەمی بانکی ناوخۆیی بەرنەدەر، ئەوە سەرمایەگوزارو بانکەکانی ناوەند کە پەیڕەوی لەو سیستەمە دەکەن، کاریگەری هەڕەشەو گەمارۆکانی واشنتۆنیان هەر لەسەر دەبێ. پێکین دەتوانێ مامەڵە لەگەڵ ئەو بابەتە بە جۆرێک بکات کە بتوانرێت دراوی چینی بگۆڕدرێتەوە باشترە لەوەی بە توندی کۆنترۆڵ بکرێت. بەڵام ئەگەر ئەوەش ڕوویدا، لەوانەیە بەهای دراوی چینی بە خێرایی بێتەخوار بۆ ماوەیەکی باش هەروەک لە ساڵی ٢٠١٥ بۆ ٢٠١٦ ڕوویدا کاتێک کە چین بە شێوەیەکی کاتی حیسابی سەرمایەی خۆی کردەوە چونکا بە ملیاران لە خەڵکی کە پارەی پاشەکەوتیان لە ناو جیندا هەبوو بە ناچاری هەوڵی ئەوەیان دەدا کە بیگوازنەوە بۆ شوێنێکی تر بە مەبەستی سوودی زیاتر لە پاشەکەوتەکانیان. بە دڵنیاییەوە چین دەتوانێت بێتە جێگایەکی ئابووری و دراوی باش بە دەوڵەتانی بچووک و وڵاتانی داماوو لەقەوماو کە هیچ چارەیەکی تریان نییە. بەڵام ئەو هەوڵەی چینیش بە سوود ناشکێتەوە بۆی و بەڕێک و لە کاتی قەیرانی یەکێک لەو دەوڵەتانە ئابووری و دارایی چینیش دەکەوێتە مەترسیەوە.

بەرەو لێک هەڵوەشان چوون!

داگیرکاری و گەمارۆکان نابنە هۆی گۆڕانکاری دارایی گەورە لە ئابووری جیهان. بەڵام گلۆبالیزم کە هەر ئێستا ڕووی لە داخورانە ئەو داخورانە خێراتر دەکا و ئەمەش کاریگەریی ئاشکراو فراوانتر دادەنێ. ئەگەر تەکنەلۆکەی ئابووری لە نێوان دەوڵەتاندا بەرەو لاوازی بڕوات ئەوا داهێنان و گەشەی ئابووریش ڕوو لە داکشان دەکا. کۆمپانیا و کارگە ناوخۆییەکان هێزێکی زیاتریان دەبێ و دەتوانن داوای پارێزبەندی بکەن. وە لە ئەنجامیشدا داهات و بەرهەمی کۆمپانیای خێزانیش بەرەو نزمی دەڕوا.

بۆ ئەوەی بزانیت ئەمە بۆ وایە، ورد بەرەوە تا بزانی سیستەمی ڕێکخراوی جووڵەی بازرگانی (سەپلای چەین) چی بەسەردێت. لە ئێستادا، سەرچاوەی لۆجستی و تێچوونی زوربەی کۆمپانیا پیشەسازیەکان و تاکفرۆشەکان پشت بە یەکێ یان کۆمەڵێک شوێن دەبەستێت. وەختی خۆی یەک لۆژیکی بەهێزی ئابووری هەبوو کە بەو ڕێبازە سیستەمی ڕێکخراوی جووڵەی بازرگانیی جیهانی پێکدەهات. ئەوان بەو کارە نەک هەر توانیان لە تێچوو کەم بکەنەوە و ئەویش بە هاندانی کۆمپانیاکان و کارگەکان ڕووەو تایبەتمەندی هەنگاو بنێن، بەڵکو ئەمە بووە هۆی زیادبوونی بەرهەم و خستنە بازاری ناوخۆوە . بەڵام بە تێفکرین لە بارودۆخی جیۆسیاسی و بابەتی ئەو پەتایە ،

لەوانەیە ئیتر ئەو بەها جیهانیانە هیجیتر ئەو گرنگیەیان نەمێنێ کە ریسک بکرێت بە پشتبەستن بە شوێنە خنکاوەکان. بە تایبەتی کە ئەو شوێنانە لە ڕووی سیاسیەوە جیگیر نین یان ناتوانرێت پشتیان پێببەسترێت. کۆمپانیا فرە ڕەگەزەکان بە هاوکاری حکومەت دەتوان دڵنیایی بدەن لە بەرامبەر کێشەو گرفتەکان ئەویش بە درووستکردنی سەپلای چەینی زیاتر لە شوێنی ئەمینتر و سەلامەت تر. ئەمەش وەک هەر کۆمپانیایەکی دڵنیایی وایە کە دڵنیایی پاراستن دەدات لە کاتی هەر زیان لێکەوتنێکدا. بەڵام ئەمە تێچوونێکی ڕاستەوخۆیەو نا بێتە هۆی دەسکەوتی ئابووری دەستبەجێ.

لە هەمان کاتدا ئەگەر بێت و کۆمپانیاکانی چین و ئەمریکا لە بەرامبەر یەکتردا نەکەونە پێشبڕکێ یان لەگەڵ کۆمپانیاکانی سەر بە یەک□ک لەو دوو بلۆکە، لەوانەیە بەرهەم ڕوو لە کەمی بکات و لەوانەشە بەکارهێنەران ئەو جۆرە باشە و فرەیەی کە ئێستا دەستیان دەکەوێت لە بەرهەم ئەو کات دەستیان نەکەوێت. جا کاتێک ئەو بەکارهێنەرە حکومەت خۆی دەبێت، ئەوە ئەو کات زۆر ڕێی تێدەچێت کە کۆمپانیا پارێزراوەکانی ناوخۆ تێوەگلێن لە فێڵکردن وگەندەڵی و بەفیڕۆدان، ل□ بەرئەوەی پێشبڕکێ بۆ کڕینی بۆندو کۆنتراکتەکانی دەوڵەت کەمترد□ بێتەوە. هێنانەگۆڕێی نەتەوەچیەتی و ترس لە هەڕەشەکانی ئاسایشی نەتەوەیی، وادەکا ئەو جۆرە کۆمپانیایانە کە خۆیان نوغرۆی نیشتیمان پەروەری بکەن و تا ئەوپەڕیش بڕۆن هەتا دەگاتە بانک، چونکە پێیان وادەبێ کە بەوشێوەیە لە ڕووی سیاسیەوە هێندە گەورە د□ب□ن کە نەکەون. ئیتر هۆیەک هەیەو دەبێ کە بۆچی کۆمپانیا داخراوەکان زیاتر گەندەڵی دەکەن.

جیهان گەشەسەندن و داهێنانی کەمتر بەخۆوە دەبینێت!

هەرلە ئێستاوە شیکەرەوان دەتوانن ئەوشتە بە واقیعی ببینن لەو ئیلتیزامات و قسە نیشتیمانپەروەریانەی کە لە لایەن جۆ بایدن و تڕەمپەوە دەکران د□رбар□ی ئەو کارگەو کۆمپانیایانەی کە هی ئەمریکان و لە دەرەوەی ئەمریکا بەرهەم دەهێنن. دەیان گوت دەبێ بهێنرێنەوە بۆ ناو ئەمریکاو جێگەکەی خۆیان. ئەوان ئاسایشی نیشتیمانی و شانازی پێەوەکردنی بە کاردەهێنن بۆ پاساوی ئەو سیاسەتانەیان کە بریتیە لە فێڵکردن لە هەردووک دیفاعی نیشتیمانی و هەروەها لە سەروو ٨٥٪ی کرێکارانی ئەمریکا کە لە پیشەسازی قورسدا دانەمەزراوون. پەسند کردن و بەچاکتردانانی بەرهەمی ناوخۆیی لەبەرامبەر بازرگانی پێشکەوتووی ئەو دیو سنوور لە ڕووی خزمەتگووزاری و تۆڕەکانەوە شتێکی سەیروجێی گاڵتەیە کە پێت وابێ ئەوە خزمەتگووزاری و تۆڕەکانن کە بە ڕاستی ڕۆژئاوای بەسەر ڕوسیادا زاڵکردووە لە بابەتی سەپاندنی گەمارۆکاندا و هەر ئەوەشە

کە وای لە چین کردووە کە نەتوانێ ڕوسیا ڕزگار بکات.

هەر بە هەمان شێوە، داخورانی گڵۆباڵیزم ئەنجامی خەراپی دەبێت بۆ سەر تەکنۆلۆجی. چونکە ئەگەر بێت و بەهرە زانستیەکان لە ڕووی جیهانیەوە لەگەڵ یەکتردا ئاڵوگۆڕی فکربکەن و هاوبەشی بکەن لە ڕەتکردنەوەی چەمکێکی زانستی یان سەلماندنی، داهێنان خێراترو بەربڵاوتر د□ب□ت لە جیهاندا. بەڵام لێرەدا هۆیەکی سیاسی سەرنجڕاکێش هەیە کە دەوڵەتەکان هەوڵبدەن وە دڵنیا بن کە تەنها دەبێ هاوپەیمانەکانیان بتوانن دەستیان بە تەکنۆلۆجی ئەوان ڕابگات هەتا ئەگەر بێت و سنووردارکردنەکانیش پەیوەندیەکی گوماناوی بە سوپاوە هەبێت. چونکە ئەوەتە لە ڕێگەی سیخوڕیکردنی ئەلەکترۆنیانە ئاسانە کە کەسێک بتوانێت دەستی بە دیزایینێکی تەکنۆلۆجی ڕابگات. جا ئەمەش زۆر گریمانەی ئەوەی ل□□د□کرێت کە ببێتە پاشەکشە لە داهێناندا. هەروەک چۆن دەزگاو پەیمانگا زانستیەکانی لێکۆڵینەوەی ئەمریکاو ڕۆژئاواش خۆیان بێبەش دەکەن لە خوێندکارو زانایانی چینی و ڕوسی.

داخورانێکی زۆر لە گڵۆباڵیزم کاریگەری خەراپی لەسەر سوودی سەرمایە دەبێت لە ئابووری جیهانیدا و هەروەها بە هەمانشێوەش دەیبێت لەسەر هەر یەکێک لە لایەنەکانی تری ئابووریدا. ئیتر لێرە بەدواوە کۆت و بەندی تازە دادەنرێن لە هەر ش□و□نێک کە خەڵک بیانەوێت سەرمایەکانیان بخەنەگەڕو ئەمەش دەبێتە هۆی دابەزینی فرەیی و ڕێژەش لە سوودو بەرهەمەکان. ترس و نەتەوەچیەتی لەوانەیە حەزو ئارەزووی خەڵک زیاتر بەلای ئەوەدا بەرێ کە لە پێناوی سەلامەتی سەرمایەکانیان بێن لە نێو وەڵاتی خۆیان ولەگەڵ حکومەتی خۆیان و یان لەگەڵ ئەو ش□و□نەی کە پشتی بە ئاسایشی کەرتی گشتیەوەیە بخەنەکار. هەروەها حکومەتەکانیش با بەتی ئاسایسی نەتەوەیی و با بەتی جێگیکردنی داهات و دارایی بەیەکەوە گرێدەدەن و هانی هاوەڵاتیان دەدەن کە لە نێوخۆداو مامەڵە لەگەڵ نێوخۆدا بکەن بە تایبەتی لە کاتی جەنگەکاندا.

پەیوەندی کیشوەرییانە

بۆ یەکیەتی ئەوروپا دابەشبوونی گڵۆباڵیزم سوودێکی ئابووریانەی هەیە کە ناچاری دەکات لە ڕووی ئابووریەوە زیاتر یەکتر بگرێت و پشت بەخۆی ببەستێت. ئەوەتە لە کێشەی کۆچەبەرانی ئۆکڕانیادا کە بەرەو پۆلۆنیا و وەڵاتانی تری ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا ڕادەکەن، تەواوی یەکیەتی ئەوروپا بە یەکەوە شان دەدەنە بەر کێشەکەو سەرچاوەکانی داراییان بە هاوبەشی بەکاردێنن. بۆیە لە جیاتی ئەوەی خەرجیەکان لەسەر ئەرکی یەک دەوڵەت بێت، یەکیەتی ئەوروپا بە تێکڕایی ئەرکەکەی لە ڕووی دارایی و لۆجستیەوە دەگرێتە ئەستۆ. جا لەمەودوا

لەوانەیە یەکێتی ئەوروپا، یان زۆنی ئەوروپا، زۆر یاسای ئابووریانەی تریش لەو بارەوە دەربکات کە بەی هەیە واوەتر بەواو سوودی بە ئابووری جیهانیش هەبێ. بەیە داگیرکاری ڕوسیا بۆ ئۆکڕانیا ئەوڕاستیە دەچەسپێنێت کە ئەمە جیهانێکە لە ڕووی ئابوورییەوە نزمەوسەرمایەدارانیش پێویستیان بە شوێنێکی وا هەیە کە دڵنیا بن لە سەرمایەکەیان . لەو ڕووەوە ئەوروپا، یان زۆنی ئەوروپا، دەتوانێت هەستێ بەو ئەرکەو دڵنیایی بداتە خەڵک کە نەترسن لەوگەڕخستنی سەرمایەکانیان لە زۆنی ئەوروپادا و ببینن کە شوێنێکی جیگیرە بۆیان.

یەکێتی ئەوروپایەکی بەهێزترهەلی تازە دەڕەخسێنێت بۆ گەشسەندن. نزیکەی هەموو ئەندامەکی ئەوروپا کە ئەڵمانیا سەرپەرشتی دەکا بە سەرۆکایەتی ڕاوێژکارەکەی ئولاف شۆلز، پابەندبوونی خۆی ڕاگەیاندووە بە زیادکردنی نەفەقە وخەرجی سەکتەری بەرگری و زیاتر کردنی بەشداری کەرتی گشتی لە سەرمایەگوزاری ، ئەوەش وا دەکا کە کیشوەری ئەوروپا لەسەر پێی خۆی بوەستێ و کەمتر پێویستی بە سوتەمەنی سرووشتی ڕوسیا هەبێ. هەردووک لایەنی سەرمایەگوزاری تایبەتی و گشتی وا دەکا کە ئەوروپا هیچی تر چاوی لەدەستی ئەمریکاو چین نەبێت بۆ ئەوەی گەشەبکا؛ زیادکردنی پاڵنەرێکی تر بۆ ئابووری جیهان وا دەکا کە بەرزی و نزمی لە جووڵەی ئابووریدا ڕابگرێت و هەروەها جیهانیش لە بەرامبەر قەیرانە داراییەکاندا بە جێگیری ڕابگرێت. هەروەها گەشەکردنی خێرای ئابووری وا دەکا کە هەڵاوسان لە دارایی و قەرزەکانی دەرەوەدا ڕوونەدات هەروەک کە ڕوویدا کاتێک کە ئەڵمانیاو وڵاتەکانی تری ئەوروپا بەرهەمەمی زیاتریان ناردە دەرەوەو شکستیشیان لە ساغکردنەوەیدا هێنا.

ئەو دەستپێکانە یارمەتیدەر دەبن بە تایبەتی بۆ خودی زۆنی ئەوروپا. یەکێک لە هۆ سەرەکییەکانی قەیرانی یورۆ یەک دەیە لەمەو پێش بریتیبووە لە تێکچوونی باڵانس لە نێو ئابووری ئەوروپادا کە بە هۆی سیاسەتی دەستپێوەگرتن وسکەڵگووشینی ئەڵمانیاو تووشی بووە. بە زیادبوونی داواکاری ناوخۆی ئەڵمانیا، ئەندامانی ئەوروپا لەبەشی خواروو دەتوانن خۆیان ڕزگارکەن لە بەشێک لە قەرزەکانیان لە ڕێگەی زیادکردنی ناردنەدەرەوەی بەرهەمەکانیان لە جیاتی کەمکردنەوەی هەقدەست و زیادکردنی هێنانی بەرهەم لەدەرەوەڕا بۆ ئەوەی بتوانن ئەو پارەیەی لەسەریانە بیدەن. ئەمەش دەبێ ببێتە هۆی بەهێزکردنی توانای یورۆ کە بۆ ماوەیەکی درێژ بمێنێتەوە، بە هەمانشێوە دەبێتە هۆی سەرنج ڕاکێشانی ئەندامی نوێی تر لە ڕۆژهەلاتی ئەوروپاو هەروەها بەڕێوەبەرانی یەدەک لە جیهاندا. یورۆیەک کە لەناوخۆدا کەمترتووشی گرفت ببێت هەر بەرزدەبێت و

بەهاکەشی جیگیرد□ بێت. ئەمەش ل□ بەرامبەردا دڵەڕاوکێی ئابوری و بازرگانی لەگەڵ ئەمریکادا کەم دەکاتەوە.

ڕاستیەکی تاڵ

بەداخەوە هێرشی ڕوسیا بۆسەر ئۆکڕانیا کەمتر هاوکارە لەگەڵ ئەو وەڵاتانەی کە لە گەشەسەندان. ئەوەتە هەر لە ئێستاوە بەرزبوونەوەی لە ڕادەبەدەری نرخی خۆراک و ووزە تەنگی بە هاوڵاتیانی وەڵاتە هەژارەکان هەڵچنیوەو داروخانی ئابووری جیهانیش کە وا بەڕێوەیە خەراپتر دەبێت. ئەگەر وەڵاتانی کەمدەرامەت ناچاربکرێن کە دەبێ لایەک هەڵبژێرن کە هاوکاری لێبەدەست بێنن و سەرمایەگوزاری لەگەڵدا بکەن ئەوا شانسی ئەوکارەیان لەگەڵ کەرتی تایبەتدا کەمتر دەبێ. ئەو کۆمپانیایانەی کە دەکەونە چواچێوەی ئەو وەڵاتانەوە وایان لێدێت لە دەرەوەو لە ناوەوە زۆرتر پشت بە حکومەت بەستن. جا ئەگەر بێت و ئەمریکا و وەڵاتەکانیتر گەمارۆ زیاتر بەکاربێنن، ئەوا ئەو کۆمپانیایانە لەوانەیە کەمتر بتوان لەگەڵ ئەو ئابووریانەدا سەرمایەگوزاری بکەن. بۆیە کۆمپانیاکانی فرە ڕەگەز کە لە حاڵەتی دڵەڕاوکێدان دەیانەوێت لە ئەمریکا دووربکەونەوە، چونکە نایانەوێت لە گەڵ لایەکدا سەرمایەگوزاری بکەن کە ناڕوون بێت و نەتوانرێت پشتی پێ ببەسترێت.

جا هەرێ ناخۆشیەکەی ئەم جەنگە بەشێکی لەوەدایە کە لە سەردەمێکدا هەڵگیرسا کە جیهان بە شێوەیەکی یەکسان وەڵامی نەدایەوە ب□ ک□ڤید-١٩ و هەروەها ئەو د□و□□اتانەی کە داهاتیان بەرزە بەشی پێویست لە ڤاکسینیان نەداو نەنارد بۆ وەڵاتە کەم داهات و هەژارەکان. ئەو پشتگوێخستنە سیاسیەی وەڵاتە زلهێزەکان ل□ بەرامبەر وەڵاتانی هەژارو دواکەوتوودا لە ڕووی واقیعیەوە دەبێتە هۆی دابەزاندنی ئاستی ئابووری لە سەرئاستی جیهان. ئەوەش بەهانە دەداتە دەست سێکتەری تایبەتی کە سەرمایەگوزاری لەو وەڵاتانەدا نەکات. تەنها چارەو ڕێباز بۆ هاتنە دەر لەو بازنەیە لە ڕێی سەرمایەگوزاری کەرتی گشتیەوە دەبێ و هەروەها جێبەجێکردنی مامەڵەیەکی دادپەروەرانە . لە گەڵ ئەوەشدا لەوانەیە دابەشبوون لە نێو ئەو ئابووریە گەورانەدا وا لەو جۆرە سەرمایەگوزاریانە بکات لە وەڵاتە دواکەوتووکاندا کە کافی نەبێت و نەتوانرێت پشتی پێببەسترێت و هەروەها لەوانەیە بە شێوەیەکی تەعەسوفیانە جێبەجێبکرێت.

هێرشی ڕوسیا بۆ سەر ئۆکڕانیا بە تەنها هاوکاری کردنی ئابووریە هەژارەکان وەک ئامانجی گەشەکردنی ماوەدرێژ ناخاتە خەتەرەوە. بۆ ئەوەی کۆمەڵگاکان لە سەرتاسەری جیهاندا بتوانن درێژە بە ژیانیان بدەن، وا پێویست دەکا لە سەریان کە گۆڕانی کەش و هەوا سوک بکەن و

لەگەڵیشیا خۆ بگونجێنن. بەڵام ڕۆڵی میحوەری ڕوسیا و ئۆکڕانیا لە دابینکردنی وزەی جیهانی هێزی دژبەیەک دەنێرێت. ئەمەش کاری گواستنەوەی وزە سەخت تر دەکا. لە هەمان کاتدا سیاسەتمەدارانی رۆژئاوا داوای ئەوە دەکەن کە لە گۆرانی کەش وهەواوە بگوێزنەوە بۆ زیادکردنی گەڕان بەدوای سووتەمەنی ووزە لە دەروەی ڕوسیادا.
دەوڵەتان دەیانەوێت ڕێگە بگرن لە بەرزبوونەوەی نرخی گازو کەمکردنەوەی باج لەسەر وزە و قەرەبووی خێزانەکان بکەنەوە لە بەرامبەر بەرزی نرخی گازدا، هەروەها دەشیانەوێت کە هانی فراوانکردنی بەرهەمەکانی وزەی سەلامەت بدەن و بەکارهێنانیش کەمتر بکەنەوە کە ئەمەش پێویستی بە نرخی زیاترە. ئەوگۆڕینەوانە درێژە دەک▯ش▯ن هەتا دوای گۆڕانی کەش و هەواش. وەڵاتانی دێموکڕاسی دەیانەوێت هاوپەیمانیەک پێک بھێنن بە دەوری بەهاکانی لیبڕالیەت و ئازادی بازاردا، بەڵام بۆ کەم کردنەوەی تێچووەکانی وزە پەنا دەبەنە بەر حکومەتە ئۆتۆکڕاتەکانی وەک سعودیەو فەنزوێللا و داوایان لێدەکەن لە بەرامبەر بە شەرعی ناساندنی ڕژێمەکانیان ئەوانیش ئاستی بەرهەم هێنانی وزە بەرزبکەنەوە.
لە پشتی هەموو ئەمەشەوە ڕاستیەکی تاڵ هەیە کە دەبێ دانی پێدا بنرێت. بۆهێواشکردنەوەی بەرزبوونەوەی پلەی گەرمایی، وا پێویست دەکا کە جیهان هەمووی بە یەکەوە و دەبێ چینیش لە خۆ بگرێت، بە کرداری ڕووبەڕووی ئەم کێشەیە ببنەوە. هاوپەیمانە دێموکڕاسیەکان بە تەنیا ناتوانن ئەم کارە ئەنجام بدەن. وەختی خۆی چین و ئەمریکا هەرچەندە لەسەر هەندیک بابەتیش لە ناکۆکیدابوون بوون لەگەڵ یەکتر، بەڵام بۆ بابەتی گۆڕانی کەش و هەوا هەمیشە بەیەکەوە کاریان کردووە. ئێستا هەردووک سەرۆکی چین و ئەمریکاش دەیانەوێت بگەڕێنەوە بۆ ئەو دۆخەی جارانیان. بەڵام کێشەکە ئەوەیە کە ئەم بابەتە هەر بەرەو سەختی دەڕوا چونکە هەر یەکیک لەو وەڵاتانە پاڵ دەداتە لایەکو بلۆکێک. لە هەمان کاتیشدا هەر کە داخورانی گڵ▯ بایزم هەنگاوەکانی داهینان بەرەو سستی دەبات ئەویش بە تەگەرە درووستکردن ل▯ بەردەم لێکۆڵینەوە زانستیەکاندا، بە مەش زانایان ناتوانن وەکو پێویست بگەنە چارەیەکی پێویست بۆ پاراستنی هەسارەکەمان.

کۆکردنەوەی پارچەکان

وەستاندنی داخورانی گڵۆبڵیزم خودی خۆی کارێکی سەخت بوو، ئینجا هێرشی ڕوسیاش بۆ سەر ئۆکڕانیا ئەم بابەتەی قورستر کرد. لە کاتێکدا کە سیاسەتمەدارانی ئەمریکاو وەڵاتانی تریش بە هێنان و بردنی چیرۆکی درۆ کە گوایە کرانەوەی ئابووری کارێکی باش نیە بۆ کرێکاران، لەولاوەش داگیرکردنی ئۆکڕانیا لە لایەن ڕوسیاوە و

ئەنجامی گەمارۆکانیش بۆ سەر ڕوسیا وای لە ئەمریکاو چین کرد کە زیاتر لێک دووربکەونەوە. بەڵام داڕێژەرانی سیاسەت لەو نێوەدا دەستەوەستان نین. گەمارۆکانی سەر ڕوسیا زۆر کاریگەر بوون چونکا لە لایەن هاوپەیمانە بەهێزە دەموکڕاسیەکانەوە سەپێنران کە داهاتێکی بەرزیان هەیە. بۆیە ئەگەر ئوسترالیا،یابان، کۆریای باشوور، بەریتانیا، ئەمریکا، یەکیەتی ئەوروپا و بازارە گرنگەکانی تری ئابووری بتوانن بە هەمان هێزو تواناوە وەک چۆن گەمارۆیان خستەتە سەر ڕوسیا ئاهواش هاوکار بن لە ڕووی ئابوورییەوە لەوانەیە وا لە چین بکەن کە ئەویش پەیوەست بێت پێیانەوە.
جا بۆ ئەوەی بەرپرسەکان ئەمە بکەن ، لەسەریان پێویستە کە پەیڕەوی لە سیاسەتیکی فراوانتر بکەن. بۆ نموونە دەتوانن کە بازاڕێکی هاوبەشی گەورەو فراوان لە نێوخۆی وڵاتە دەموکڕاسیەکاندا دابمەزرێنن، بە کەلو پەل و خزمەتگوزاری و هەتا دەگاتە ڕەخساندنی هەلی کاریش، وە پێویستە لە سەریان کە پێوەری هاوبەشیان هەبێ بەسەرمایەگوزاری تایبەت و لە ڕیگەی سنوورەکانەوە و ئەوانەی کە پەیوەستن بە بابەتی ئاسایشی نەتەوەیی و مافەکانی مرۆڤەوە، پێویستە لە سەریان کەش و مەیدانێکی وا درووست بکەن کە پێشبڕکێیەکی تەندرووستیانە بکەن لە نێوخۆیاندا. بەمەش خەراپیەکانی وەک گەندەڵی و بەهەدەردان لە نێو ئابووریدا کەم دەبێتەوە کە بە هۆی ئابووری نەتەوەگەراییەوە پەیدا دەبن. هەروەها لەسەر سیاسەتمەداران و سیاسەت داڕێژەران پێویستە کە سەرمایەگوزارییەکی وا لە نێو هاوپەیمانانی ڕۆژئاوایدا دابمەزرێنن کە درێژە بکێشێ و دەوام بکات. ئەمەش دەبێتە هۆی کەم کردنەوەی نا وەک یەکی و نا بالانسی لە نێو ئابوریەکاندا و هەروەها سوودی زیاتریشی دەبێت.
وڵاتە دەموکڕاسیەکانی جیهان ناتوانن هەموو دابەشبوونێکی وێرانکەرانە بگەڕێنەوە کە بە هۆی داگیرکاری ڕوسیاوە ڕوودەدەن و لە ژێریشەوە ڕەزامەندی چینی لەسەرە. بەڵام دەتوانن قەرەبووی زەرەک لە زیانەکان و لە دەستچووەکان بدەنەوە. نابێت بەم بارودۆخە ڕازی ببن و دەبێ ڕووبەڕووی ببنەوە. هەندێک شێوەی توندوتیژی دەبێ بە گۆشەگیرکردنی ئابووریانە ڕووبەڕووی ببنەوە. تێبینی: ئادەم پۆسن سەرۆکی پەیمانگای پێتەرسەنە بە ئابووری نێودەوڵەتی.
https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2022-03-17/end-g
?lobalization

کەرتی پەروەردە لە نێوان: مامۆستای تفەنگ بە دەست و قوتابی شەللاتی و دایک و باوکی ناحاڵی..! شەماڵ بارەوانی

بەگومان پەروەردەی باش، بەردی بناخەی هەرکۆمەڵگەیەکی تەندروست و هەنگاوی یەکەمی دروستکردنی تاکێکی مەدەنی و شارستانییە، بە پێچەوانەیشەوە، پەروەردەی خەراپ هۆکاری سەرەکییە لە تێکدانی شیرازەی کۆمەڵ و بەرهەم هێنانی تاکێکی سەرسەری و بێ مۆڕاڵ و نەگەتیڤ، هەموو باشییەکان لە پەروەردەیەکی شارستانی و باش و تەندروستەوە لەدایک دەبێت، هەروەها، هەموو خەراپییەکان و کارە دزێوییەکانیش بەرهەمی پەروەردەیەکی سەقەت و خراپ و ناشارستانی و ناتەندروستن.

گووتراوە دایک قوتابخانەیه، بەگومان وایە، قوتابخانەی یەکەم و ماڵ و دایکە،
ئینجا دایک، کاتێک وەکوو دایکێک، لە ماڵەوە نەتوانێت بەو ڕۆڵەی خۆی هەستێت و مناڵەکەی جوان پەروەردە بکات، یان بە شێوازێکی هەڵە پەروردەی بکات، بەگوومان بۆ مامۆستاو قوتابخانەی دووەمی زۆرقورستر دەبێت، ئەو ئەرکەی پەروەردەکردن، یان ڕاستکردنەوەی مناڵەکە.

پەروەردە دەبێت لە کۆمەڵێک ڕەهەندەوە لێی بڕوانین، تەنها ئەرک و کاری مامۆستا نییە، کۆمەڵێک دەست هەن لە پەروەردە کردندا، چی بە باشی، یان بە خراپی ڕۆڵ دەبینن، جابۆیەوە لە پێناو پەروەردەیەکی باش و شارستانی و تەندروست، دەبێت هەمووان دەست لە ناو دەست بن.
لەوانە:
یاسا، خێزان، میدیا، کۆمەڵ ،قوتابخانە..تاد.
یانی دایکێک لە قوتابخانە، تەنها لەسەر ئەوەی مامۆستا قسەیەکی ڕەقی بە مناڵەکەی گووتووە، بێت و بە مامۆستا بڵێت: حەبە دەخەمە ملتەوە و بەو دەستانەی خۆم دەتخنکێنم!

دەبێت ئەو مناڵە کاتێک دەبینێت دایکی بەو شێوە ناشارستانی و سەقەتە بەرگری لێدەکات و بەو شێوە ناشیرینە هێرش دەکات سەر پەروەردەکارەکەی(مامۆستا)کەی، دەبێ چ ڕێزێک لەو مامۆستایە بگرێت و لە داهاتوو چ کەسێکی سەرسەری و شەڕانگێز و تاکێکی پێکێشە و مرۆڤێکی خراپی لێ دەربچێت!

باوکی قوتابی بێت و حەرەمی قوتابخانە و پیرۆزی قوتابخانە بشکێنێت و هەڕەشە لە مامۆستا بکات، لەسەر ئەوەی مامۆستا شاپێک، یان دارێکی لە کوڕەکەی داوە!

دەبێت ئەو مناڵە چ کەسێکی لێ دەربچێت؟
بێ ئەوانەو دەیان نموونەی تری لەو شێوەیە، لە ئەزموونی ئەو چەندساڵەی مامۆستایەتیم ، هەمووی بەڵگەم هەیە و بە چاوەکانی خۆم بینیومە.

ئاخر من قوتابیم بینیوە، هێشتا لە پۆلی سەرەتاییە و بە مامۆستای گووتووە:
وەڵا باوکم پلەدارە و دەڕۆم و پێی دەڵێم بێت و لێپێچینەوەت لە گەڵ دا بکات!

مناڵەی وا، حەتمەن بەرهەمی ئەو جۆرە پەروەردە ناشارستانی و ناتەندروست و سەقەتەیەی باوک و دایکە، کە سەرەتا ئاماژەم پێکرد.

چەندین جار بینیومانە، لە ڕاگەیاندنەکان، کە قوتابی بە چەقۆ هێرشی کردووەتە سەر مامۆستا و زامداری کردووە.

بەر لەچەند ساڵێک، لە دێیەکی ئەو دەڤەرەی خۆمان مامۆستابووم، قوتابیەکی پۆلی(حەوت)مان هەبوو، زۆر نەوەستاو ئاڵچاغ و بێ ڕێزبوو، لە بەرامبەر مامۆستاکان. تەنانەت جارێک لە ناو پۆل زمانی لێدەرهێنام، منیش تەنها هەندەم پێ گووت: کاکە بۆ وادەکەیت تەواو نیت، یان بێترانیت!؟

جا ڕێک بە ترش و خوێ پێداکردنەوە، ئەمەی بە دایکی گێڕابوویەوە و دایکی یەکسەر تەلی بە بەڕێوەبەرەکەمان کردبوو و گووتبووی دەم لەگەڵ مامۆستا شەڕ دەکەم، چۆن وا بە کوڕەکەی من دەڵێت!؟

دایکی بەڕێز، ئەی لەخۆت نەپرسی: چۆن کوڕەکەی من هێندە بێ ئەدەب بێت و بگاتە ئەوەی زمان لە مامۆستاکە،ی دەربێنێت!؟

هەرچەند ئەو دایکە بەڕێزە دواتر دانی بە هەڵەکەی خۆی داناو داوای لێبووردنی لێ کردم و ئەلحەق دواتر تایبەت ڕێزی دەگرتم،

من بیرم دێت و منداڵ بووم و بە چاوەکانی خۆم بینیومە، بە هۆی دەست لە پشتدان و هاندانی دایکەکەیەوە، گەنجێک، گەنجێکی تری، بە کلاشینکۆف خەڵتانی خوێن کرد و بە کابووسی مەرگی سپارد.

ئاخر دایکی وا، هەر لە منداڵییەوە، منداڵ پەروەردە ناکات، بەڵکوو شەڵلاتی درووست دەکات، جەلاد و بکوژ و شەقاوە پێشکەش بە قوتابخانە و کۆمەڵ و گەڕەک و شەقام دەکات.

ئە باوکی ناحاڵی و دایکی بەڕێز:
تۆ لە ماڵەوە بە دەست دوو منداڵەوە گیرت خواردووە و بە شەق و پەلەقە دەکەویتە گیانیانەوە؟و خوا خواتە، بڕۆن بە قوتابخانە و دانێک، لە کۆڵت ببنەوە.

کەچی دێیت و لەسەر قسەی پێ گووتنێکی مامۆستا، یان زللەیەکی مامۆستا، هەڕەشە و شەڕ و شکات دەکەیت!؟

ئەرێ بە جارێکیش بێت، بیرت نەکردووەتەوە و هەستت بەوە نەکردووە، کە تۆ بە دەست دوو منداڵەوە گیرت خواردووە!؟
ئەی مامۆستایەک، لە گەڵ چوارسەت منداڵ لە قوتابخانەیەک دەبێت حاڵی چۆن بێت؟

بیرت لەوە نەکردووەتەوە، مامۆستاش مرۆڤە، تووڕە دەبێت و هەڵدەچێت، هەڵە دەکات، منداڵی خراپ بێزاری دەکات، ئەو شەلاتییەی تۆ درۆستت کردووە و بەڕەڵای گەڕەک و قوتابخانە و گیانی مامۆستات کردووە لەمیزاج و کەسایەتی دەدات و بێ ڕێزی پێ دەکات.
قیامەت هەڵدەستێت، گەر مامۆستا هەڵەیەکی کرد و تووڕە بوو و جارێک لە منداڵەکەتی دا، تەواو ئیتر دنیا خراب دەبێت!؟

هەڵبەت مەبەستم لێرە هاندان نییە بۆ لێدان، کەس هەڵە تەفسیری قسەکانم نەکات.
بێگوومان من دژی لێدان لە منداڵم و بە هەموو شێوەیەک لێدان ڕەت دەکەمەوە.
هەشت ساڵیشە مامۆستای وانەبێژم و یەك شاپ، یان دارێکم لە هیچ یەکێک لە قوتابییەکانم نەداوە، قوتابییەکانم هەندێکشیان کۆلێژیشیان تەواوکردووە و لەگەڵ خۆم ئێستا مامۆستای وانەبێژن.
بڕۆن لەهەموو قوتابییەکانم بپرسن، بزانن چەندە کەسێکی هێمن و

ڕووخۆش و نا توندو تیژم لە گەڵیان.
وەڵێ مەبەستم، خوانەخواستە، گەر مامۆستا هەڵەکی واشی کرد، ئەی
لێبوردەیی؟ ئەی ڕێزگرتن لە مامۆستا؟
ئەی ئەو هەموو ماندوو بوون و دڵسۆزی و قوربانی دانەی مامۆستا لە
پێناو پەروەردەکردن و فێرکردن و پێگەیاندنی مناڵەکەت!؟
یانی مر□ق ئاوا بێ ئەمەک و سپڵەبێت و بەو ئاسانیە و بە جارێک،
ئەو هەموو چاکە و ماندووبوون و خزمەت و دڵسۆزیەی مامۆستا لە
بیربکات!؟

جا بەو بۆنەیەوە ئێمە مناڵ بووین و
لە قوتابخانەکەمان کۆمەلەک قوتابی بووین، هەندەک لاساربووین.
ئەوکات دێیەکەی ئێمە، گە یاری تۆپی پێیان لەگەل دێیەی تر
هەبووایە،
زۆر جار بەپێ دەڕۆیشتن. ئەوسا قەمەرەی بەڕازیلی هی پۆزلێدان و ژن
Shamal Ismael Kareem
گواستنەوەبوو. سەیارە، زۆر کەم بوو.

ئەوە نەوەتەکان دەڵێم.
ڕۆژێک پیاوەکانی دێیەکەمان، دەچوونە دێیەکی تر، بۆ فتبۆڵێن.
منیش کەئەوەم بینی، خێرا گووتمە هاوپۆلەکانم بۆ نایێن بڕۆین
لەگەڵیاندا؟
ڕێککەوتین و کتێبەکانمان برد بۆ ماڵی قوتابییەک، ماڵیان نزیک
قوتابخانەبوو بەو شێوەیە قوتابخانە و وانەمان جێ هێشت و ڕۆیشتین.
مامۆستایەکمان هەبوو لە دێی چەمەی نزیک دێیەکەی ئێمە،
دێی(بارەوان)، هەموو بەیانیەک، بە پێ دەهات وانەی پێ دەگووتین،
بەڕێو□ بەریش بوو، جا بە حوکمی ئەوەی خوێندار بوون، دایمە تفەنگێکی
لەگەل دا بوو.

جا با بێمەوە سەر بەسەرهاتەکە،
ئێمە ڕۆیشتین و لەدێ دەرچووین، هێندەمان زانی مامۆستاکە، بە
سافیرە لێدان هات لە دوامان، ئەمەش هەر ڕامان دەکرد.
تاکو گەیشتین بە پیاوەکان، پیاوەکان گووتیان: کاکە بگەڕێنەوە،
عەیبە، مامۆستا بە دواتانەوە هاتووە.
مامۆستا گەیشت پێمان، ئاگر لە چاوەکانی دەباری لە تو□□یان،
ئێمەش کەئەوەمان بینی، لە ترسانا، ناچار ملی ڕێگای گەڕانەوەمان
گرتە بەر، قوتابیەکمان لەگەڵ دا دابوو،
ویستی لا ملی بکات و بلێت مەحاڵە من بگەڕێمەوە،

بیرمە مامۆستا تفەنگەکەی لە شانی هینایە خوار و یەک سەرەی لە ناو چەوانی گرت و گووتی: پێت دەڵێم بە بێ دەنگی و بە ئاقڵی و بێ لام و جیم، پێشم کەرەوە، ئەگەرنا ئەو کیرێت دەبڕمە و مەشکت دەپژێنم.

ناچار قوتابیەک لە ترساندا سەرە خۆی نزم کرد و ملی ڕێگای گێڕانەوەی گرتەبەر و بە گێڕ ئەمە و بە پێش مامۆستاکەوت و ئەمەش، لە ترساندا، هەموو لەشمان وەکوو داربی ناو ئاوە دەلەرزی و وەختا بوو میز بکەین بە خۆماندا.
کاتێک نزیک دێیەکەمان بووینەوە، مامۆستاکەمان پێی گوتین: بمبوورن کە جوێنم پێ دان، بە ڕۆژوومە و تووڕە و زۆر هیلاکیشم.
منیش گووتم:
بووراوی و هیچ لە بەر دەمان نییە مامۆستا، جوێنت بە شەکر.
کەوام گووت، هەتا هێزی تیابوو، شەپا زلەیەکی دا لە لەبنا گوێم و هەردووک چاوم لەگەڵ تاریک وبوون و دەمەکی باش یەک شتم نەبینی و دنیا بوو بە شەو لە پێش چاوەکانم.

گووتی خوێڕی، دەزانم هەمووی لە ژێر سەرە تەدایە، بەڵام ئاخ چیبکەم، یەتیمیت و ئەو بە باوکیەت پشتی شکاندووم.

خەڵکی دێ، هەموان کە بەوەیان زانی پێدەکەنین و دەیانگووت مامۆستایە، هەرچی بڵێت، حەقی هەیە، هەموومان قەرزاری مامۆستاین، ئەوە هەڵەتان کردووە، مامۆستا هەرچیەکتان پێ بڵێت، ئەو مامۆستایە، دەبێ هەموان ڕێزی بگرین.
خەڵکی ئاوا ڕێزی مامۆستای دەگرت، کەس نەیگووت:
چۆن مامۆستا تفەنگ لە قوتابی سوار دەکات!؟

کەس نەیگووت: دەی سکاڵای لێبکەن و بامامۆستا دوور بخەنەوە.
ئەوها بە گەورەیی سەیری مامۆستایان دەکرد.
عەرەب قسەیەکی هەیە دەڵێت(کادَ المعلمُ أَنْ یَکونَ رَسولا)و مامۆستا ئاوا سەیرکراوە.

نەخێر، هیچ کەسێک ئەوەی نەکرد لە کەس و کارەکانمان، وەکوو هەندێک لە دایک و باوکانی ئێستا، خۆی لە مامۆستا دانەنوستاندووە و چاوەڕێ بکات، هەر کە مامۆستا قسەیەکی بە مناڵەکەی گووت، خێرا هێرش دەست پێ بکات و هەڕەشە و سکاڵا بکات.
تکایە وەزیری پەروەردە، گەر لە پێناو مامۆستاش نەبێت، هەر لە پێناو پەروەردە، کە شکۆ بە مامۆستا بگەڕێننەوە.

خەیرولئومووری ئەوسەتوها!…

عەبدولڕەحمان فەرهادی

گەر جارێك بە كەر بڵێین هێش، ئیتر تێدەگات و دەوەستێت، بەڵام مرۆڤ زۆرجار تێناگات، یان نایەوێ تێبگات، ئیتر بۆچی كەر لە بەنیادەم ئاوەزمەندتر و ئاقڵتر نییە؟ ئەو لە مرۆڤ تێدەگا، بەڵام ئەوە ئێمەین لەو ناگەین، تێیناگەین دەنا لەو ئاقڵتر دەبین. عەزیز نەسین لە بیرەوەرییەكانیدا باس لە ئاقڵیی كەر دەكات و ئەویش لەمێژە پێیوایە كەر لە مرۆڤ ئاقڵترە، ئێوەتا لە بیرەوەرییەكانیدا دەڵێ: لە پاییزی 1930 چوومە یەكێك لە گوندەكانی كوهپایە، كە خەڵكە سادە و ساكارەكەی زۆر سەرەتاییانە دەژیان و ئەو گەنم و دانەوێڵەیەی كە هاوینان بەرهەمیان دێنا، لە چاڵانیان دەكردن و دایاندەپۆشین و لە كاتی پاییزێ لە چاڵانیان دەردێنانەوە. كە چوومە ئەوێ، لادێییەكان چاڵەكانیان لێ ون بووبوو، چونكە گیاوگۆڵ هەموو جێیەكی داپۆشیبوو و نیشانەیەكیش نەبوو شوێنەكان دیار بكاتەوە، زۆر جێیان هەڵكەندبوو بەڵام چاڵەكانیان هەر نەدەدیتەوە.

من پێمگوتن: بڕۆن هەمان ئەو كەرانە بێننەوە كە هاوینێ بەرهەمەكانتان لەسەر خەرمانێوە پێ هێناوەتە سەر چاڵەكان، هەر لەوێوە بەرد و گێیان لێ باركەنەوە و بەرەڵڵایان بكەنەوە و لێیانگەڕێن، ڕەنگە هەر بەپێی خۆیان بچنەوە سەر چاڵەكان. لادێییەكان بەقسەیان كردم و هاتن وایانكرد و كەرەكان ملیان لێنا و لەو دەشتەدا لە جێیەكی وەستان، كە لادێییەكان شوێنەكانیان لێدایەوە، كەرەكان بەهەڵە نەچووبوون، چاڵەكان هەر لەوێ بوون.

كوڕێك هەبوو لەگەڵێ من خوێندنكاری ناوەندیی زۆزان بوو، ناویم بیرچووەتەوە، هەمووجار بە كەرەكەی خۆی لە دوورەوە لای سایلەوە دەهاتە مەكتەبێ، كە دەگەیشتە بەردەم دەرگای مەكتەب، لە كەرەكەی دادەبەزی و شوولكێكی دەخەواندێ و كەرە خۆی بێ ئاقڵی، هەڵتێك هەڵتێك ملی ڕێی دەگرت و دەچووەوە ماڵەوە.

هەر ئەو هاوینەشم هەمان شوولكی دەدایە مامۆستا بۆ ئەوەی پێی لە ئێمەش بدرێ، جار هەبوو بە شوولكەكە لە خۆیشی دەدرا!

ئێ دەی كە بەنیادەم خۆی پێ لە كەر ئاقڵترە، كەواتە بۆچی كەر لە بەنیادەم ئاوەزمەندتر و پڕ ئەقڵتر نییە؟

مەحموود زامدار ی ڕەحمەتی لە کۆڕێکدا کەرنامەکەی دەخوێندەوە، فەرمووی: کەر گیانەوەرێکی هێمنە. مام هێمنی شاعیر لێی ڕاستبۆوە گوتییە زامدار: باشە باوکەکەم، کەر بۆ زامدار نییە، بۆ هێمنە؟ ئەمە لە نرخ و بەها و ژیریی کەر بە سەهوو چووویین، گەر کەر نەبووایە، سوپای ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی نەیدەتوانی هەموو دنیا بگرێت، چونکە بە پشتی ئەو کەرە ئیشی گەورە کراوە کە لە توانای بەنیادەمدا نەبووە، ئەو بارەی لە کەرە دەخرێ، گەر بەو لە مرۆڤی بار بکەی، دەنیام دەتڕێ! پاشان دەمرێ! هیچ شۆڕش و بزاقێک بێ کەر سەرکەوتوو نەبووە، جا چ کەری گوێ کورت چ هیی گوێ درێژ! کەر هەمیشە هاودەم و هاوڕێ و هاوشۆڕش بووە، زەحمەتکێش و کۆڵنەدەر و چەوساوە بووە. لەناو خۆیشمان گەر کەر نەبووایە شۆڕشەکانی کورد لە قوڕە دەچەقین و دوژمنانمان دەیانتەپاندین! گەر مافی مرۆڤ درێیەکی گەورە نەبێ، هەقە هیچ نەبێ با مافی ئاژەڵ لەکن ئێمە گرنگ بێ و با ڕۆژێک لە ساڵ بە ناوی (ڕۆژی جیهانیی کەران) دابنێین، بەو مەرجەی مرۆڤ ئەو ڕۆژە بە هیی خۆی نەزانێ و لە کەرەش تێک نەدات!. لە ئەدەبیاتی دنیادا، زۆر نووسەری گەورە لەبارەی ژیریی کەر نووسیویانە، بۆ نموونە کەرەکەی فەیلەسووفی فەڕەنسا بۆریدان، لەناو عاڕەبان تەفیق ئەلحەکیم چیڕۆکی جوانی لە پەسنی کەر هەیە، لەناو فارسان محەمەد حەسەن خان ئیعتیماد ئەلسەڵتەنە و سائیب تەورێزی بەرهەمی جوانیان هەیە، هەروەها ڕۆمانووسی فەرەنسا گۆنتە دیبرێن ڕۆمانێکی بە ناوی (کەر) هەیە، لەناو خۆیشمان نالی شیعرێ بەناوبانگەکەی (هەی کەرەکەم بوو چ پەیکەر) و مەحموود زامداریش کۆمیدیای کەرایەتی یان کەرنامەی نووسیوە. ئەمانە هەموویان لەبارەی ژیریی کەر فەلسەفاندوویانە، هەروەها لەبیرمان نەچێ، شاعیری هاوڕێمان عەباس عەبدوڵڵا یووسف، دیوانە شیعرێکی بە ناوی (کەری بۆریدان) هەیە. بێینەوە سەر فەلسەفەی بۆریدان لەبارەی کەر، بۆریدان دەڵێ: گەر تووشی کەرێکی برسی بوویت، بینیت وا لە برسان و لە تینووان لاکەی لەوەدە و باری لار بووە و چاوی ئەبڵەق ماوە، بارەکەی بەنە خوارەوە و کەرەکە لە نێوان قەمەتە پووش و کۆڵە ئاوێک دابنێ، مەرجەکە ئەوەیە ڕێک لە ناوەڕاستی پووش و ئاوەکەی دانێ، بۆریدان دەپرسێ: ئایا کەرەکە زووتر بەرەو لای کامیان دەڕوات؟ بۆ پووشەکە یان بۆ ئاوەکە؟ لێکدانەوەی بۆریدان بۆ ئەم کێشەیە ئەوەیە کاتێ کەرەکە ئەم دیمەنە دەبینێت، نە بۆ لای پووشەکە دەڕوات نە بۆ لای ئاوەکە، بەڵکوو کەرە ئەوەندە واقوڕماو و سەرسام دەبێ، نازانێ ڕوو لە کام لا بکات، ئیتر دەکەوێتە فەلسەفە لێدانەوە و لەجێی خۆی نابزووێت و تا لە تێنووان و لە برسان سندانی دەگاتە و دەتۆپی. پێم، ئێستا هەر تاکێکی مرۆڤ بخەیتە جێی کەرەکەی

بەریدان، ئەو بە جۆرێکی تر دەتۆپێ، چونکە مرۆڤ چاوچنۆک و نەدیتکەیە و یەکسەر کەلاوەکە بەسەر دەمیەوە دەکات و پاشان بەغارەغار پێ دەداتە پووشەکە و چەند سەعاتێک دواتر دەیخەنە و حەیاتی لەبەر دەبەن و ئەویش دەتۆپی! کا هیی خۆی نییە و لە بیریشی دەچێ کادین چیی بەسەر دێ!
بەمجۆرە هەردووکیان تێپین، کەرە بە فەلسەفە لێدانەوە، مرۆڤەکەش بە نەدیتکەیی و چاوچنۆکییەوە!
بۆیە زۆر فەلسەفە لێدان و زۆر چاوچنۆکی و نەدیتکەیی پەسند نین، ئەمە وا چاکە عارەب گوتەنی: خیر الامور اوسطها! پەیڕەو بکەین.
هەردوو حەیوانین،
ئەمە گوێ کورت و ئەو گوێ درێژ.
هەردوو حەیوانین،
ئەمە ناتیق و ئەو ناهیق!
▪ع.ف▪

خۆتان لە ڕۆژی دەردا بپارێزن... کاروان حەسەن سلێمان

دەرد: وشەیەکە لە ڕووی ڕێزمانییەوە(ناوی واتاییە) کە لە چوارپیت پێکهاتووە (د، بزرۆکە، ر ، د) هەروەها لە دوو بڕگە پێکدێت (دە/رد) بە بچووکی خۆی دەتوانێ گەورەترین کێشە دروست بکات.
دەرد ماکەکی پیسی کۆمەڵایەتییە هەندێ کەس خویان پێوەگرتووە و نانی پێوەدەخۆن ، دەرد دەتوانێت برا لە برا بکات ،خۆشەویستان لە یەکتر دابڕێنن، یەک دەرد دەتوانێ ماڵوێرانی لەدوای خۆیدا بهێڵێ ئەگەر وریا نەبین و نەتوانین بەجوانی و بەباشی مامەڵەی لەگەڵ بکەین، تەنانەت هەندێ کەس شانازیشی پێوەدەکەن و ڕۆژێکیشیان بە دەرد داناوە کە(١) ی مانگی نیسانی هەموو ساڵێکە، کە هیچ ئەسڵ و بنیادێکی نییە لە ڕاستیدا. کەچی هەندێ کەس لەم ڕۆژەدا هەڵدەستن بەدرۆ کردن و زۆرجار کێشەی کۆمەڵایەتی لێ کەوتووەتەوە و دەیان گرفت و ئاڵۆزی دروست کردووە.
لەم سەردەمەی ئێستادا هەندێک نانی درۆکردن دەخۆن و تەنانەت مووچەشی پێ وەردەگرن و ڕێز و سوپاسیش دەکرێن!

لە قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پێغەمبەر درودی خوای لێبێت دەیان ئایەت و فەرمایشت هەیە لەبارەی درۆوە.

لە زووەوە پێشینان و زانایان لە درۆیان کۆڵیوەتەوە و بەشتێکی ناشیرین و نەگونجاو و ناحەزیان زانیوە و چەندین پەند و وانەیان لەسەر درۆکردن نیشان داوین، ئەوەتا ئەرەستۆ فەیلەسوفی یۆنانی دەڵێ: مردن بەڕاستگۆییەوە زۆر باشترە لە ژیان لەگەڵ درۆدا.

هەروەها دکتۆرعەلی شەریعەتی لەبارەی درۆکردنەوە دەڵێ: ئەگەر درۆ ڕەنگی هەبووایە، زمانمان سەدەها پەڵکە زێڕینەی دەگرت.

کەچی زۆرجار نەتوانراوە سوود لەو پەند و وتە و دێڕە شیعرانە وەرگرین و بە بایەخەوە مامەڵەی لەگەڵ بکەین، لە ئەدەبی کوردیشدا شـاعیران توانیویـانە ئەو دەردە کۆمەڵایەتییە و ئەو وشەیە لەبەرچاوی خەڵک لابدەن و لێی نزیک نەکەونەوە و خۆیانی لە بەدوور بگرن بەشێک لە شـاعیران وەک ماکەکی کۆمەڵایەتی لە ناواخنی شیعرەکانیان لێی دواون، هەروەها پیرەمێردی شاعیریش لەچەند پەندێکدا باسی لە درۆ کردووە و لە پەندێکدا دەڵێ:

ئاگری درۆزن ساتێك ئەگڕێ
بەڵێ هەر لە لای تەنکی ئەدڕێ

لەپەندێکی تردا دەڵێ:
درۆزن زانی درۆی سەرئەگـرێ
پێی ڕادێ ، ئیتر شەرم نایگرێ

لەپەندی پێشینانیشدا ئەو ڕاستییە هەیە و بەپێی کات و سەردەم قسەی لێکراوە و پەندی جوان و ناوازە وپڕچێژی بە دروست کراوە بە وانە و سوودبینین، لێرەوە چەند پەندێکی پێشینان دەخەمەڕوو بەڵکوو سوودێکی هەبێ و توانیبێتم تێنوێتیت بشکێنم لەوبابەتە.

١-درۆزن دوژمنی خوایە.
٢-درۆ بێ دەسەڵاتە هەموو کەس پێی دەوەڕێ.
٣-درۆ هێشتا دەرنەچووە لەقە دەکات.
٤-درۆ نەفەرزە، نەسوننەتە.
٥-درۆزنە خۆی لێ ونە.
٦-درۆکانی بەباڵ دەفڕن.

هەروەها چەند وتە و پەندێک لە بارەی درۆوە بزانیت خراپ نییە.
١-درۆ سک تێر ئەکات و سەر زەلیل.
٢- باجی درۆ کۆمەڵگا دەیدات.

٣-درۆ قوربانی دەستی بەرژەوەندییە.
٤-لە ئێستادا خەریکن لەناو زانستی تردا(ڕێکلام) جێگا بۆ درۆ دەکەنەوە و شەرعیەتی پێ دەدەن.
٥-درۆی کۆمەڵایەتی ترسناکە ، بەڵام درۆی سیاسی کارەسات هێنەرە.
٦- لە ئێستادا درۆ ڕۆڵی هەیە لە دروستکردنی دەسەڵات و سەرمایەداری دا.
٧-ڕەنگە بتوانی به درۆ دونیا ڕەنگ بکەی بەڵام
یەك باران بەسه بۆ دەرکەوتنی ڕاستیەکان.
٨-درۆزن ئاگر لەمال□ی بەربێت کەس بڕوای پێناکات.
٩-درۆ بنی قوڵە، بەڵام سەری تەنکە.
١٠-درۆ هەر درۆیە کە بیکەیت.

✍کاروان حەسەن سلێمان .
٢٠٢٢/٣/٢٩

بەڵگە فیلمێک سەبارەت بە شاخەوانی بلیمەتی کورد “محەمەد ئەوراز” ساز دەکرێت

مەنسوور جیهانی –

بەڵگە فیلمی “دوایین هەنگاو بەرەو ئاسمان” سەبارەت بە کەسایەتی و شانازییەکانی شاخەوانی کورد ڕەوانشاد “محەمەد ئەوراز” کە بەسەر لووتکەی بەرزیی شاخی ئ□ق□ر□ستدا سەرکەوت، لە دەرهێنانی سینەماکاری کورد “ئیبڕاهیم سەعیدی” لە ڕێکخراوەی فیلمسازی “لاوان فیلم” ساز دەکرێت.

“ئیبڕاهیم سەعیدی” کە بە بەرهەمە بەڵگە فیلم و چیرۆکییەکانی خۆی لەوانە: فیلمی سینەمایی “ماندوو” و بەڵگە فیلمی “دایکانی من” سەبارەت بە کۆمەڵکوژی ئەنفال لە فێستیڤاڵە گرینگە نێودەوڵەتییەکان لە ئاستی جیهاندا بەشدارییەکی سەرکەوتوانەی کردووە و هەروەها چەندین خەڵاتی گرینگیشی بەدەستهێناوە؛ لە

نوێترین بەڵگە فیلمی خۆیدا، تەرکیزی خستەتە سەر ڕەوانشاد "محەمەد ئەوراز" ئەفسانەی شاخەوانی کوردستان و ئێران و ئەو کەسەی کە بەسەر لووتکەی "ئێڤەرێست" Everest وەکوو بەرزترین شاخی جیهان و هەروەها شاخە بەرزەکانی دیکەی دنیادا بە بێ کەڵک وەرگرتن لە گازی ئۆکسیژێن سەرکەوت و ناویی خۆی بۆ هەتا هەتایە لە مێژوودا تۆمار کرد.

سەعیدی لە بەڵگە فیلمی "دوایین هەنگاو بەرەو ئاسمان"دا بە تایبەت باسی ژیان، کەسایەتی و شانازییە وەرزشییەکانی ئەم پاڵەوانە نەتەوەییەی شاخەوانی کوردستان و ئێران دەکات.

لەم بەرهەمە هونەرییەدا هەوڵدەدرێت تاکوو لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئەم ڕەمزەی شاخەوانی جیهان و هەروەها قۆناغەکان و تایبەتمەندییە بەوێنە و پیشەییەکانی ئەم شاخەوانە بەرجەستە بکرێت و شیکاریی لەسەر بکرێت و بە جوانی و بە وردیی بۆ بینەر بخرێتە ڕوو.

ئەم بەڵگە فیلمە، ئێستا لە قۆناغی توێژینەوە و لێکۆڵینەوە دایە، هەر بەم بۆنەیەوە داوا لەو کەسانە دەکرێت کە دەتوانن بە باشتر کردنی ئەم بەرهەمە لە لایەنە جۆراجۆرەکاندا، لەوانە؛ بە ناردنی فیلم، وێنە، بیرەوەریی یا خود هەر بابەتێکی دیکە لەم بارەیەوە یارمەتیمان بدەن و ئێمە بە گەرمی دەستیی ئەو کەسانە دەگوشین کە یارمەتیمان دەدەن و سپاسی تایبەتیان دەکەین. هیواداریین کە بە هاوکاریی ئێوە بتوانین فیلمێکی شایستە و شیاو لەسەر ڕەوانشاد "محەمەد ئەوراز" و پێگەی شانازییەکانی پاڵەوانانەی ئەم شاخەوانە بیرمەندە لە ئاستی نەتەوەیی و نێونەتەوەییدا ساز بکەین.

داوا لە هەموو ئەو کەسانە دەکرێت کە فیلم، وێنە و یا هەر بیرەوەرییەکیان لە شادڕەوان "محەمەد ئەوراز" هەیە؛ لە ڕێگای ئیمەیلی Lavanfilm1344@gmail.com و ژمارە تەلەفوونی مۆبایلی 00989143421140 پەیوەندیی بە گرووپی دەرهێنان و ستافی بەڵگە فیلمی "دوایین هەنگاو بەرەو ئاسمان" بکەن.

ڕەوانشاد "محەمەد ئەوراز" لە ڕۆژی 26ی خەرمانانی ساڵی 1348ی هەتاوی ڕێکەوتی 17ی سێپتەمبەری ساڵی 1969 لە شاری نەغەدە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دایک بووە و لە ڕۆژی 26ی گەلاوێژی ساڵی 1382ی هەتاوی ڕێکەوتی 17ی ئۆگۆستی ساڵی 2003 لە کاتی سەرکەوتن بەسەر لووتکەی "گاشێربرۆمی 1" Gasherbrum I لە وڵاتی پاکیستان بە هاوڕێیەتی لەگەڵ شاخەوانی هەرمانی کورد ڕەوانشاد "موقبیل

هونەرپەژووە" لە نزیکەکانی لووتکە و بە هۆی داڕمانی بەهمەن، بە توندی بریندار بوو و بە هەوڵی هەڤاڵانی شاخەوانی خۆی گەیەندرایە نەخۆشخانەی "شیفا" لە شاری ئیسلام ئاباد و دوای 20 ڕۆژ ململانێ لەگەڵ مەرگ، بەداخەوە ڕۆژی 16ی خەرمانانی ساڵی 1382ی هەتاوی ڕێکەوتی 7ی سێپتەمبەری ساڵی 2003 ماڵئاوایی لە ژیان و هەوادارانی کرد.

ئەوراز لە ماوەی ژیانی کورتی شاخەوانی خۆیدا شانازییەکی زۆری بە کۆمەڵگای وەرزشی و لقی شاخەوانی کوردستان و ئێران بەدەستهێنا، کە بریتین لە: سەرکەوتن بەسەر لووتکەی "راکاپۆشی" Rakapushi بە بەرزایی 7788 مەتر لە وڵاتی پاکیستان لە ساڵی 1998، سەرکەوتن بەسەر لووتکەی "ئێڤەرێست" Everest بە بەرزایی 8849 مەتر، بەرزترین شاخی جیهان، هیمالیا لە وڵاتی نیپال لە ساڵی 1998، سەرکەوتن بەسەر لووتکەی "چو وایۆ" Cho Oyu بە بەرزایی 8201 مەتر، شەشەمین لووتکەی بەرزیی جیهان، هیمالیای تەبەت، بە بێ کەڵک وەرگرتن لە گازی ئۆکسیژێن لە ساڵی 2000، سەرکەوتن بەسەر لووتکەی "شیشاپانگما" Shishapangma بە بەرزایی 8036 مەتر، سێزدەیەمین شاخی بڵیندیی دنیا، هیمالیای تەبەت، بە بێ کەڵک وەرگرتن لە گازی ئۆکسیژێن لە ساڵی 2000، سەرکەوتن بەسەر لووتکەی "ماکالۆ" Makalu بە بەرزایی 8463 مەتر، پێنجەمین شاخی بەرزیی جیهان، هیمالیای تەبەت، بە بێ کەڵک وەرگرتن لە گازی ئۆکسیژێن لە ساڵی 2001، سەرکەوتن بەسەر لووتکەی "ئاڕاڕات" Ararat بە بەرزایی 5165 مەتر لە تورکیا لە ساڵی 2001، سەرکەوتن بەسەر لووتکەی "لوتسە" Lhotse بە بەرزایی 8511 مەتر، چوارەمین شاخی بەرزیی جیهان، هیمالیای تەبەت، بە بێ کەڵک وەرگرتن لە گازی ئۆکسیژێن لە ساڵی 2001، چوونە سەرەوە تاکوو بەرزایی 7900 مەتر بە لووتکەی "گاشەربرەمی 1" Gasherbrum I بە بەرزایی 8064 مەتر، یازدەیەمین شاخی بەرزیی جیهان، هیمالیای پاکیستان لە ساڵی 2003 و …

شانازییەکانی دیکەی ئەم شاخەوانە کوردە بریتین لە: یەکەمین کەسی موسوڵمان کە توانی بچێتە سەر لووتکەی "ئێڤەرێست" لە ساڵی 1988، وەرگرتنی بڕوانامەی ڕاهێنانی پلە یەک لە فیدڕاسیۆنی شاخەوانی ئێران لە ساڵی 1999، بەشداریی لە خولی نێودەوڵەتی سەرکەوتن بەسەر ڕێگا دژوارەکاندا لە وڵاتی فەڕەنسا لە ساڵی 1999، بەشداریی لە خولی نێودەوڵەتی ڕێبەرایەتی گرووپی شاخەوانی، لە وڵاتی فەڕەنسا لە ساڵی 1999، پیاویی ساڵی شاخەوانی ئێران لە 2001 و هەروەها پیاویی ساڵی شاخەوانی ئێران لە 2002.

سینەماکاری مەهابادی "ئیبراهیم سەعیدی" بەڕێوەبەریی ڕێکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان"، دەرچووی کارناسی سینەما لە لقی مۆنتاژ لە کۆلێژی سینەما تەئاتری زانکۆی هونەری تاران کە زیاتر لە 35 ساڵە لە بوارە جۆراوجۆرەکانی سینەمادا سەرقاڵی چالاکییە و لە درێژایی ئەم ساڵانەدا مۆنتاژ و وێنەگرتنی زیاتر لە 150 کورتە فیلم و فیلمی بڵیند، بەڵگە فیلم و هەروەها فیلمی چیرۆکی لە ئەستۆدا بووە.

بۆ زانیاری زیاتر:

لاپەڕەی فەرمی ڕێکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" لە ئینستاگرام:
lavanfilm_institute@

لاپەڕەی فەرمی "ئیبراهیم سەعیدی" لە ئینستاگرام:
ebrahimsaeedi_official@

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی بەڵگە فیلمی "دوایین هەنگاو بەرەو ئاسمان".

بەراهەنی نەگەیشتە باشوور… سوهەیب فاروق

لە بنەڕەتدا کە شیعر دێت تەکنیک و ئایتم و چۆنێتییەکانی لەخۆوەن، پێش تیۆر دەکەون، دواتر تیۆر دێت و لەسەر شیعر قسەی خۆی دەکات و ئەمە بۆ شاعیری ئەوسا وا ئەبوو، یانێ شاعیر کردە شیعرییەکەی جۆرێک لە ئیلهام بوو، پاشتر شاعیر تیۆرەکان دەناسێت بە پێی ویست و سەلیقەی خۆی تیۆرەکان لە شیعردا جێ ئەکاتەوە، واتە بەر دوو جۆر شیعر ئەکەوین "شیعری پێش تیۆر" و "شیعری پاش تیۆر" بۆ نموونە زۆرێک لەو تەکنیک و جۆر و ڕیتم و سەبکانەی سەردەمی کلاسیکی کوردی شاعیر پێشتر دەیزانین، دواتر شیعری لێ دروست ئەکردن، یانێ لانی کەم "نالی" و هاوسەردەمەکانی دەیانزانی تیلنیشان و مولەممەع و موستەزاد و هونەرەکانی بەلاغە چین، لە نوێشدا "شێرکۆ" و

هاوسەردەمەکانی دەیانزانی بەکەسکردن و بەرجەستەکردن و مۆزیکی ناوەوە و دەقی واڵا و تێکەڵکردنی ژانرەکان چین، بەرە تازەکانی شیعری ڕێژەییات، تەکنیکگەلە نوێیەکانی وەک پارۆدی و پەرسۆنی و ئایرۆنی … تاد دەزانن، باس لەوە نییە شاعیرێک تیۆرێک بکات بە باڵای نووسینێکدا و بیکاتە شیعر ئەوەندەی ڕوونکردنەوەی دوو جۆر لە نووسینی شیعرە.

شیعری نوێ و ئەمڕۆیی هاوکاتی دۆخە پێشەییەکەی دنیا و ماددیبوونەوەی، پێشەیی بووەتەوە ڕاستەوخۆ جۆرێک لە زاڵێتی و دەرکەوتنی چەندێتییە بەسەر چییەتییدا، لەبەرەوە لەم زاڵبوونی چەندێتییەدا ڕێک بەر ئەوە دەکەوین، کە تیۆرەکان ڕەنگ دەدەنەوە له دەقدا، ئەمە ڕێک ئەوە دەخاتەوە، کە شیعری ئەمڕۆ چەندێتییەکە لە چوارچێوەی تەکنیکگەلی ئەمڕۆییدا، شیعری "بەراهەنی" شیعرێکی زمانتەوەرە و زمان تیایدا جۆرێک لە خۆیەتی تەدایە، ئامراز نییە بە گەیاندنی پەیامی شیعریەت کایەکانی زمان خۆیان شیعریەتن، لەم جۆرە لە زماندا کە فۆرم نوێنەرایەتیی دەکات، تا ڕادەیەکی زۆر مانا ونە، ئەوەی هەیە چێژ و ڕامان و وردبوونەوە و وەستانە، لە جیاتیی ئەوەی شتەکمان پێ بڵێت شتەکمان پیشان دەدات، لەبەرەوە مانای شیعر نەک لە قاڵبی شاعیردایە، بگرە هەر وجوودیشی نییە.

دۆخی شیعری کوردیی باشووری کوردستان، دۆخەکە کەمتر بەر تیۆرە نوێیەکانی شیعر کەوتووە، هێشتا جۆرێک لە زاڵێتیی "چەندێتی" هەیە بەسەر "چییەتی"دا، لەبەرەوە کەمئاشنایی و نەشارەزایی لە تیۆرە نوێیەکان وا دەکات ئەدەبی بەراهەنی بێگانە دەر بکەوێت بە نیسبەت شیعری کوردیی باشوورەوە.

- **ئەم دۆخە بۆ وایە؟**

۱- جۆرێک لە سەرسامێتیی ئەدەبیی باشووریانە تا چەند ساڵ پێش ئێستا بە وردی و بە ئێستاشەوە، بە ئەدەبی فارسی هەبوو لەو شوێنەدا کە چیگوتن هەیە نەک چۆنگوتن، بە وێنە چیگوتنی "سوهراب" و "لەنگەروودی" و "شاملو" دەتە ئەمەدیو وێڵە چەندێتییەکان ناگەن، تەنانەت لە دۆخە کوردییەکەشدا "سوارە" چۆنگوتنەکانی نایەن، زمانی سوارە کەمتر ئەگات، هێمن و هەژار دێن، وەلێ سوارە نایەت، "خەوە بەردینە" نایەت!

۲- "شێرکۆ بێکەس" و "لەتیف هەڵمەت" وەختە نوێنەرایەتیی بەشێکی باش لە نوێگەریی ئەدەبی ئەکەن، هێشتا هەر چیگوتنەکەیان وەک ئەدەبی بەرگری ئەگات، ڕەهەندە تەکنیکییەکانیان کەمتر جێ ئەگرن.

۳- ڕوانینی باشووریانە تا ڕادەیەک ڕوانینەکی چییەتی-

تەوەرانەیە، شاعیر دەیەوێت نوێنەرایەتیی کۆمەڵناس، فەیلەسووف، دەروونناس، ئایینناس بکات لە ڕێی شیعرەوە، ئیتر نوێنەرایەتیکردنی خۆی دوا ئەکەوێت، لای شاعیری گەورە و دیار بیستوومە کە شیعرێکی نووسیوە فەلسەفەیە، لای جیددیترینی شاعیرەکان بە ناو لامن شیعر دەبێت پڕ بێت لە مەعریفە، قسەکان لە بارەی زۆر شتەوەن لە شیعردا، لە بارەی خودی شیعرەوە نیین، لە باشووردا شاعیرەکان کۆمەڵناسانە فەیلەسووفانە فرۆیدیانە عیرفانییانە دەدوێن، شاعیرانە نادوێن، شاعیری باشووری فەیلەسووفێکی شاعیرە، کۆمەڵناسێکی شاعیرە، شاعیرێتی دوا دەکەوێت و شتەکانی تر پێش دەکەون.

٤- لای زۆرێک لە شاعیران زمان جەنگی پێ ئەوترێت، جەنگی تیا ناکرێت، خۆشەویستی پێ ئەوترێت، خۆشەویستی تیا ناکرێت، ئیشی پێ ئەکرێت ئیشی تیا ناکرێت، زمان خۆی نابێتە شت لە خۆیدا ئەبێتە شتە ئەوی تر ئەڵێت، زمانی زۆرترینی شیعری نوێی باشوور ئەوی تر ئەڵێت، تا سنووری ئەوسەری دنیا شارەزایە و ڕۆشتووە، کەشفی جوگرافیای دنیای کردووە، وەلێ خۆی نەوتووە، کەشفی پۆتانسیێڵەکانی زمان"زمانی شیعری" نەکردووە، ئیش لە زماندا نەکراوە، ئیش بە زمان کراوە، زمان ڕێوەڕەوەیەکە ئەوەندە لە ئەخوڕێ، ناخولقێنرێت(زمانی شیعری).

٥- لە جیددیترینی کۆڕەکان و نووسینە ئەدەبییەکاندا، هێشتا ئەوەی باوە یەکێتیی بابەت، ڕێنووس، ناوونیشانی شیعر، ڕێزمان و خاڵبەندی، وشە بە واتای فەرهەنگ، مانای شیعری باوون، هێشتا دۆخی تەکنیکیی بەشی زۆری شیعری نوێی باشووریانە لە سەردەمی خوازە و مێتافۆڕدایە، قۆناغی زمانیی دوای ئەوەمان نییە، پەخشانە شیعر و ڕۆمانە شیعر و دەقی واڵا لە برەودایە لەبرەوە "بەراهەنی" دوا ئەکەوێت و ناگات چوون ئەوەی لای ئەدەبی بەراهەنی هەیە "پۆلیفۆنی" و "ئاشنایی سڕینەوە" و "ئایرۆنی" و جۆرێک لە هەڵوەشاندنەوەیە، ئەمە بە بەردەنگێک هێشتا باوەڕی وابێت شیعر ئەبێ بە لایەنی کەمەوە یەکێک لە پایەکانی چواندنی تێدا بێت، دەبێت خاڵی هاوبەشیشیان زۆر نزیک بێت "بەراهەنی" پوولێکی قەڵب ناهێنێت، بە یەکێک زەوقی ماناتەورانە بێت ئاشنایی سڕینەوە و وێنە یەک شتن، بە یەکێک هێشتا داغە ئەدەبییەکانی لە دەوری یەکێتیی بابەت-دا بێت فرەدەنگی، تێکچوون و تێکدانە شیعرییەت نییە.

٦- بەشە کوردییەکانی زانکۆکانی کوردستان وەک نوێنەری شارەزای تیۆرە ئەدەبییەکان بە ئەکادیمی، بەدەگمەن قبووڵی

جۆرێک لە نوێگەریی شیعری دەکەن کە ئەمڕۆیی و جیهانییە، چەند دەنگێکی کەم نەبێت کە لە پەنجەی دەست تێپەڕ ناکەن، چوار ساڵ باشترین بەشی کوردیم خوێند، هەشتا نوێگەر هەر “گەڕان” و “پیرەمەرد” بوون، بە هەوا بە هەزار حاڵ دامان بە لای بزووتنەوەی ڕوانگەدا، ئەویش وەک حیکایەت نەک پراکتیک، شیعر وەک کەرەستەیەک بە لێکۆڵینەوە تازە هەشتا لای”ئەحمەد محەمەد” و لە بارەی وێنەی شیعرییەوەیە، تازە “ڕەنج سەنگاوی” لێکۆڵینەوەی لە بارەوە دەکرێت، هەشتا شێوە و ناوەڕۆک باون، پێرار زانکۆی هەڵەبجە کۆڕیان بە “نەوژین سەران” دەگرت، لەولاشەوە شیعری “هەندرێن، ئازاد سوبحی، ڕەفیق سابیر، ئەنوەر قادر، ئەنوەر مەسیفی، فەرهاد پیرباڵ، هاشم سەڕاج” تاکوتەرا ئاوەیان لێ ئەدرێتەوە، خەریک نیم مافی شاعیربوون و ڕەخنەنووسین لە کەس بسەنمەوە هەندە دەمەوێت لە بارەی نوێگەریی ئەدەبییەوە بدوێم.

٧- ئەدەبیاتی فۆڕمگەرا و بزووتنەوەی فۆڕمالیستی تەنیا وەک حیکایەت گەیشتووەتە زانکۆکانی ئێمە و بڕێکی نوخبەش هەمان شێوە وەری گرتووە، مێژووەکەی و بەسەرهاتەکەی دەزانن وەلێ پراکتیزەکردنی زۆری ماوە، ئەمە بە تیۆرە مۆدێرنەکانی تریش هەر ڕاستە لێرەوە نەک هەر بەراهێنی ناگات “ئەنوەر مەسیفی” و “هاشم سەڕاج”یش ناگەن، “سەباح ڕەنجدەر” و “نەوزاد ڕەفعەت” شانسێکی وایان نادرێتێ، وەک بەراهێنییان لێ دێت، لێرەوە “فەرهاد پیرباڵ”یش وەختێک دەڵێت “وتم با وتی نا” یان وەختێک دیوە سوریالی و دادایییەکەی دەرکەوت دەکات خەڵک وەک وێنە دەیبینێت، بەڵام “تەلعەت تاهیر” دەگات و ناوبانگیش پەیدا دەکات.

⋆⋆بەش بە حاڵی خۆم نامەوێت بڵێم چی شیعرە و چی شیعر نییە، تەنیا دەمویست بڵێم بەراهێنی نەگەیشتە ئێرە و بۆیە نەگەشت.

⋆⋆فارسی نازانم بەراهێنی-م بە وەرگێڕانی کوردی خوێندووەتەوە، بە فارسی بڕێک گوێم لێ گرتووە.

سوهەیب فاروق

هزر و ئازادی… ئازاد شکور

گرنگی بیرکردنەوە بۆ تاکی کورد

بۆچی گرنگە تاکی کوردی بیربکاتەوە؟ پێتقیە لە دوو دۆخدا تاکی کوردی بیر بکاتەوە، کاتێک ئەگەر بیەوێت فێربێت، کاتێک ئەگەر ویستی گومان بکات یان ڕەتی بکاتەوە. لەم ڕوانگەیەوە دەتوانین ئەوەهەڵبهێنجێنین، کاتێک تاکی کوردی بیرێکی سەلیم و ئەرێنیانە دەکاتەوە، دەبێت بە پێچەوانەی ئاڕاستەی واقیعی باو مامەڵەبکات. گرنگە خۆی داماڵێت لە هەموو نۆرمە ئاکاری و ئاین و ڕێسا کۆمەڵایەتییەکان، خۆی ڕزگاربکات لە کۆی بەها بۆ زۆر سەپێنراوەکانی وەکو داب نەریت و کەلتورو خێڵ و مێژوو و نۆرمە ئاینییەکان.
دەبێت سەرنج و تیشکی بخاتەسەر لایەنە تاریک و تەڵخ و ناڕوون وشاراوەکان، بەم کارەش گومان دەخاتە سەر ئەو ڕووداو و دیاردانەی کە گومانیان لە نەکراوە، ئامانجیش هەنگاو هاویشتنە بۆ ژیانێکی ڕاستەقینەو پڕ مفا.
ئەمەش دەبێتە ڕاگرو پشتەنەیەکی بەهێز بۆ تاک، لەبری ئەوەی ببێتە تاکێکی گوێڕایەڵ و دەستەمۆ بە پێچەوانەوە دەبێتە تاکێکی سەربەخۆ و خاوەن ڕوئیا و ئیرادە و بڕوا بەخۆ بوو. ئەمەش فۆرمێکی هۆشیارانەی پێدەبخشێت.

ئایا دەکرێت بیرکردنەوەکانمان سنورداربکەین؟ بێگومان هیچ سنورو بەربەستێک نییە لەهەمبەر بیرکردنەوەکانمان، چونکی بیرکردنەوە

تایبەت نیە بە لایەنێکی ژیان یان یەکێک لەکایەکانی ناو جڤاک، بەڵکو بەپێچەوانەوە بیرکردنەوەکانمان دەبێت سەربەست و ئازادبن، تیشک بخاتە سەر هەموو لێڵی و تاریکیێک و دیوی دووەمی ڕووداوەکانی ناو جڤاک شیبکاتەوە. فکر دەستی دەگات بەهەموو کەیس و گرفت پرسێک، پرسیار دەکات، بەدوای هۆکارەکان دەگەڕێت، پشت بەهیچ پێشبیرو لێکدانەوەیەک نابەستێت، ئەگەر بە فلتەری ئەقڵ و لۆژیکدا گوزەری نەکردبێت. تاکی بیرکەرەوە گومان دەکات بە ئەوەی بگاتە کەناری یەقین و دڵنیایی، ئەمەش دەیگەیەنێت بەو ئەنجامەی کە تەفکرین و بیرکردنەوە تەنها زانسێک نیە و بەس، بەڵکو دەتوانین بەبێن تەواوی زانستەکانی تری ژیان لەمنداڵدانی هزر و بیرکردنەوەوە درووست بوون، کەوابوو هەڵەیە نابین ئەگەر بڵێین "هزرو بیرکردنەوە زانستی زانستەکانە". ئەگەر زانستی ئابووری تەنها لەژمارەو دراو بازاڕ بکۆڵێتەوە، یان ئاین تەنها لەمردن و دۆزەخ و ئیمان و بەهەشت بکۆڵێتەوە، مێژوو لەڕووداوە مێژوویی و بەسەرهاتەکان بکۆڵێتەوە، ئەوا بە بیرکردنەوەو فکر پێچەوانەکەی دەسەلمێنرێت، چونکی لەتەواوی ڕەهەندەکانی ژیان دەکۆڵێتەوە، هۆکارو چارەسەرییەکان دەخاتە بەرباس وشرۆڤەی دەکات، کەوایە بیرکردنەوەو فکر تەواو سەربەخۆیە و خاوەن ئیرادەی تایبەتی خۆیەتی و ناکەوێتە ژێرکاریگەری هیچ کەس و بیروبۆچون و ئایدۆلۆژیایەکەوە. بۆ نموونە: ئەگەر دەقێک لەگەڵ ئەقڵدا بکەوێتە دژبەری و بەریەککەوتنەوە، ئەگەر ئەو دەقە بەلێکدانەوەی ژیری و ئەقڵی نەسەلمێنراو پشت ڕاست نەکرایەوە، ئەوا لەکاتی داوەری کردندا، دەبێت نەقڵ و دەقەکە پشتگوێ بخرێت و ڕاستەوخۆ بکەوینە ژێر فەرمان و ڕێنمایەکانی ئەقڵەوەو پاپەندبین پێوەی. ئەمەش دەمانبات بەرەو ئەو ئەنجامەی کە بڵێین: پتەوکردنی پلەوپایەیی ڕەوای ئەقڵ و ژیری، لەکاروبارە جەوهەریەکانی ژیاندا، دەبێتە هۆی لەدایکبوون و بەرهەم هێنانی هزر.

بۆچی لە کۆمەڵگەی کوردی هزر ڕەت دەکرێتەوە؟

زۆر فاکتەر و هۆکارگەلی جودا هەن بۆ ڕەتکردنەوەی ڕۆڵی تەهزرین و بیرکردنەوە لە نێو کۆمەڵگەی کوردیدا، لێرەدا هەوڵ دەدەین بەشێک لەو فاکتەر و هۆکارانە بەدیاربخەین کە بوونەتە هۆی ئیفلیجکردنی ئەقڵ و ڕەوایدان بە ژیانێک کە نەقڵ ئاڕاستەی بکات، لەوانە:

هۆکاری سیاسی:

نەبوونی ئازادی سیاسی هۆکارێکی ڕاستەوخۆیە، کە فکرو بیرکردنەوە نەتوانێت جێگەی خۆی بکاتەوەو ببێتە جێی دڵخوازی تاکەکان، چونکی

فکر و بیرکردنەوە پەیوەستی بەفەزایەکی ئازاد هەیە. هەڵبەت دەسەڵاتە سیاسییەکە بەجۆرێک ڕەگی داکوتاوە، بووە بە چیخەک و بەری ڕووناکی گرتووە. دەرفەت و مەودای گۆڕان و ڕیفۆرمی سیاسی نەداوە و لەو نێوانەشدا تاک ناتوانێت بەئازادی تێڕوانین و بیرکردنەوەکانی خۆی بەیان بکات. سیستەمی سیاسی ڕێگە لەهەموو جۆرە بیرکردنەوەیەک دەگرێت کە ئامانج لێی بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری و مەعریفی تاک بێت، چونکە بەجۆرێک لەلێدان بە بەرژەوەندییەکانی خۆیان تەماشای دەکەن و لێی دەڕوانن. نموونەی زۆر هەن سەلمێنەری ئەو ڕاستیەن کە لە ژێر سایەی ئەو جۆرە سیستەمەدا بەدەیان نوسەر و ڕۆژنامەڤان بوونەتە قوربانی بیرکردنەوەکانیان، زۆرجار بەهۆی فشارو هەڕەشەو تیرۆری کەسایەتییەوە ناچاریان کردوون دەستبەرداری بیرەکەو فکرەکەیان بن، یانیش تیرۆری جەستەیی کراون. تەنانەت ئازادییەکان هەندە سنوردار کراون تاکێک لائیرادانە بیەوێت بە قسەیەک یان بە نوسینێک ڕووبەڕووی ئەم نادادییە سیاسی و کۆمەڵایەتییە ببێتەوە ناچار بە پاشەگەزبوونەوەی دەکەن و داوای لێ دەکەن ڤیدیۆو نووسینی پێچەوانە بڵاو بکاتەوە. ئەمەش وادەکات لەبری ئەوەی تاک بیرێکی ئازادانەی هەبێت بە پێچەوانەوە تاکێکی ئەنفالکراو و ئیفلیج و بێ ئیرادەو تێکشکاوی لێ بەرهەم بێت. بەجۆرێکە تاکەکان ناتوانن داوای مافە سەرەتاییەکانی خۆیان بکەن، بەئاژاوەگێڕو گێرەشێوێن و لادەر وێنایان دەکەن، یان جۆرێک تۆمەتیان بۆ درووست ئەکەن کە دەستی دەرەکی و کار بە نەیارەکانی دەسەڵات دەکەن، هەر بەو بیانوانە خۆیان یاسایان بۆ دەردەچێنن و هەربەو یاسایە ڕووبەڕووی دادگایان دەکەنەوەو ڕاپێچی زیندانیان دەکەن، بۆیە دەتوانین بگەین بەو دەرئەنجامەی بڵێین: فکرو بیرکردنەوە بەبێ سەربەستی و ئازادی ناتوانێت گەشەبکات، هەربۆیە دەگەین بەو ڕاستییەی بڵێین فکر نەمامێکە لە سایەی ئازادی و سەربەستیدا شین دەبێت و گەشە دەکات. هەروەکو چۆن ئەنگلس بیرمەندی ئەڵمانی هەمان تێڕوانین و بۆچوونی هەیە، سەبارەت بەگەشەکردن و بڵاوکردنەوەی فکرو بیرکردنەوە لەجەنگەیەک نشونما ناکات، ئەگەر ئەو جەنگەیە پڕبێت لە ئامەری ئەشکەنجەدان و زیندانی نهێنی و ئامەری ئەشکەنجەدان و لەسێدارەدان و هەموو هەیەکانی تیرۆر ئیتر چ تیرۆری جەستەیی یان تیرۆری کەسی بێت.

هۆکاری ئاینی:

ئاین یەکێک لەو فاکتەرانەیە کە بۆتە لەمپەرێکی گەورە لە هەمبەر گەشەکردن و نەشونمای فکر و بیرکردنەوەکانی تاکی کورد، چونکی خودی

فکر لە ژێر ڕۆشنایی ئەقڵ و ژیریدایە و ب□ئ□استەیەک دەڕوات کە بە فلتەری ئەقڵدا تێپەر بێت، بەڵام ڕەوتە ئاینیەکان پێچەوانەی ئەم ئ□استەیە هەنگاو دەنێن، دژی ڕەوتە ئەقڵیەکانن و زیاتر لە ژێر هەژمــوونی دەق ونەقڵــدان، لە دۆخێکــی وەهاشــدا بۆچــوونی ســەربەخۆ دەکەوێتە ژێر دەستهاڕی ئاینەوەو وردوخاش دەبن. ئەم سەرکوتکردنە توندە ناهێڵێت تاک سەربەستانە بیربکاتەوەو تەعبیر لەبیروڕای ئازادانەی خۆی بکات، چونکە فکر لەشوێنێک گەشە ناکات ئەگەر ئەو شوێنە توندوتیژی فیکری تێدا بێت، نمونە زۆرن لەمێژوودا کە ئەو فکرە سەربەخۆیانەی لەژێر چەپۆکی ئاین فلیقانەوە و لەنێو بران، چەندە زۆرن. لە نێو جیهانی ئیسلامی بە گشتی و دونیای کوردی بە تایبەتی کە ترۆری فیکری کراون، لە ڕابردوودا بینیمان کە بە دەیان فتوا دەرچوێنرا لە بەرانبەر کتێب و گ□قارە سەربەخۆکان و دەنگە ئازادەکان و حەرامیان کردن، خوێنی نوسەرو شاعیرانیان حەڵاڵ دەکرد، سەرەڕای ئەو هەموو کوشتارو بڕینەی کە بە ناوی ئاینەوە دژی نەیارانی ئاین ئەنجام دران. بۆیە ئەوانە هەڵەن ئەگەر پێیان وابێت هەموان دەتوانن لەژێرسایەی ئاین پێکەوە هەڵ بکەن، هەموو بۆچونکی پێچەوانەی ئاین ڕەتدکرێتەوە. هەرکەسێکیش ئەگەر لەدەرەوەی ئاین تێڕوانیینەکانی خۆی بەیان بکات، ئەوا ئاین بەلادەرو گومڕاو موشریک تاوانباری دەکات، بەجۆرێک دەیکاتە کەسێکی نامۆو هەڵگەڕاوە و دواتریش لەنێوبردنی حەڵاڵ دەکرێت، لە مێژووی ئیسلامدا نموونەی وەها زۆرن، کاتێک موعتەزیلەکان ویستیان بەپشت بەستن بە ڕێنمایە ئەقڵیەکان شیکردنەوە بۆ ئاین و دەقە شەرعیەکان بکەن، بەڵام دەزگا ئاینیەکــانی ئەوکــات بەهەڵگەڕاوەو لادەر وێنایــان کــردن، بەجۆرێــک ئاسەواریان سڕینەوەو کردنیان بە وانەیەک و بە بەردەوامی لە ڕێگەی پیــاوانی ئــاینیەوە، لەڕێگەی وتارەکانیــان و بــانگخوازە ئاینەکانیــانەەوە وەک جۆرێــک ل□□ــوایی و گــومڕاو ســەرلێشێواو وێنەکانیان بۆ مووسڵمان و نوێژخوێنان دەگواستەوە، ئامانجیشیان لەمەدا ئەوە بوو تاکو هیچ کەس بوێری ئەوە نەکات ئەو کەلتورە زیندوو بکاتەوەو هەوڵی سەربەخۆیی فکر بدات. لە نێو ژینگەیەکی وەهادا و بەمجۆرە سانسۆرەوە و لەم شوێنە کەلەبەرو تەسک و تروسک و تاریک و نوتکەدا، فیکر ناتوانرێت گەشە بەخۆی بدات و شین ببێت. پیــاوانی ئــاینی لەمەدا بەتەنهــا نیــن و بە هاوکــاری دەســەڵاتە سیاســیەکە لە هەوڵــی زیــاترکردنی هەژمــوونی خۆیانــدان، بە هەردووکیــانەوە هۆکــاری ســەرەکین لەپشت ئەم متبــوون و دۆخە چەق بەستووەی فکــردا، لە بەرامبەریشــدا دەســەڵاتی سیاسی بەهاوکــاری دەســەڵاتی ئــاینی توانیــویەتی لەســەر پێــی خۆی بووەســتێت، چونکی سەرەڕای پۆخڵەواتیەکانیان بەڵام ئاین ڕەوایەتیان پێ دەبەخشن

ئەمەش بەسوود وەرگرتن لەعاتیفەی خەڵکی، چونکی زۆرینەی ڕەهای تاکەکان نوێژخوێن و ئیماندارن.
هەردولایان دووڕوویی یەک دراون پێکەوە دەستیان خستووەتە بیناقاقای هەموو ئەوجۆرە بیرکردنەوانەی کە ئەگەری هەیە ببەتە مەترسی بۆ سەرعەرشی هەردوو دەسەڵاتی سیاسی و ئاینی.

بیرکردنەوە بە سروشتی خۆی دژی ئەوانەیە، چونکە قسە لەسەر ڕووداوێک دەکات هەموو ئایدۆلۆژیایەک دەخاتە بەر تێبینی و ڕەخنە، لەنێویاندا دەسەڵاتی ئاینی و سیاسی، بۆیە لەم سەروبەندەدا بیرکردنەوەکان ناتوانن لەژێر سایەی وەها سیستەمێکدا ئازاد و سەربەست بن، چونکە فکر پێویستی بەکرانەوەی ڕەها هەیە، نەک سانسەر بەربەست، بەنموونە فیکر بە گومانەوە دەپرسێت ئەمە بۆچی درووست بووین؟ ئایا ئامانج لەدرووستکردنمان چیە؟ یان ژیان چیە؟ ئەم کوشتوبڕ و ناکۆکییەی نێوان بەهێز و لاواز بۆ چ مەبەستێکە؟ ئەمانەو دەیان پرسی تر کە فکر خۆی بەخاوەنیان دەزانێت، بەڵام ئاین ڕێگە لەم جۆرە پرسیارانە دەگرێت، چونکە ئاین نایەوێت تاک بپرسێت، چونکە تاکیان لەوەدا کورت کردووەتەوە کە تەنها گوێگرو ملکەچ بێت. ئەمەش دەخوازی فکر نییە، بۆیە پێی وایە ئاین مرۆڤی لاواز درووست دەکات بەجۆرێک لاوازی و هەژاری و گوێڕایەڵی بەدەستی خودا لەقەڵەم دەدات، ئەمەش تەنها بۆ ئەوەی تاک بیرنەکاتەوەو جڤاک بەمێگەل بکەن، بیانخەنە خزمەتی دەسەڵاتی سیاسیەوە، نەبوونی ئازادییەکی وەها وادەکات تاک توانای بیرکردنەوەی نەمێنێت، بەهۆی ئەوەی جێگەیەک نییە ئازادیەکەی تیا بەیان بکات.

هۆکاری ژینگەیی:

فاکتەری ژینگەیی یەکێکی تر لەو هۆکارانەیە کە ڕێگرن لەبەردەم پێشخستنی فکر لەلای تاکی کوردی، چونکی ئەو ژینگە کۆمەڵایەتییەی کە تاکی کوردی تێیدا دەژێین ژینگەیەکە خوێندنەوەو فکر نەبووەتە کەلتور تێیدا. هاوڕێکانمان یان کەسە نزیکەکانمان هاندەرو ڕێگا خۆشکەر نین، ئەوژینگەیەیی کە لە ناویدا دەژیین، ژینگەیەکە دەستی کتێب نیە و ئەهلی مەعریفە نین، هەرچەند بەزارەکی ئەو کەسە نزیکانەو ژینگەکەی دەوروبەرمان وەک کەسانێکی بیرکەرەوەو ئەهلی ئەقڵ خۆیان وێنا دەکەن، دەڵێن پێویستە بەئەقڵ بڕیار بدەین نابێت لە ژێر کاریگەری هەست و سۆزدا بین، بەڵام ناتوانرێت وەک بیرکەرەوەیەکی ڕەسەن وێنایان بکەین، چونکی بیرکەرەوەی ڕەسەن ئەوجۆرە بیرکەرەوەیەن کە بە شێوەیەکی ڕژدو قوڵ بیردەکەنەوەو تێڕادەمێنن، کەسانێکن لەناو دونیای تێڕامان و هەشەکیدان، پرسیار

دەکەن و بیردەکەنەوە و گومان دەکەن. کەسانێکن دەپرسن و بەدوای وەڵامدا دەگەڕێن، کەسانێکن تامەزرۆی ڕاستی وحەقیقەتن. خۆیان تەرکیز دەکەن و دەکۆڵنەوە. لە شەرامەر ئەم جۆرە بیرکردنەوەیەدا جۆرەکی دیکەی بیرکەرەوەمان هەیە کە زۆرینە پێکدێنێت، ئەم جۆرەیان زیاتر بیرکەرەوەی زارەکین و بیرکەرەوەیەکی ناڕەسەن و مردوون، ناتوانین هیچ بەرهەمێکی لێ وەدەست بخەین. ئەم جۆرەیان زۆرترین قسەو کەمترین بەرهەمیان هەیە، زیاتر نمایش دەکەن لەبری داهێنان، ڕۆچوون بەنێو دونیای دووفاقیدا.

پشتگوێخستنی ڕۆڵی فەرهەنگ و کتێب، یەکێکی تر لەو دیاردە ترسناکانەیە کە تاکی کوردی لە تەفکرین و بیرکردنەوە دوورخستووەتەوە و تەکنەلۆژیاو ئامێرەکانی هاوشێوە جێگەی گرتوونەتەوە، گەشتووەتە ئاستێک لەناو کورددا ڕۆڵی کتێب و خوێندنەوە بەگرنگ نەزانرێت، ئەگەر لە پێشوودا کەمینەیەک سەرقاڵی خوێندنەوەو پەرتووک بووبن، لە ئێستادا لەو ڕێژەیە زۆر کەمترە، چونکە ئێستا گۆڕینێک لەناو جڤاکدا ڕوویداوە، لەبری کتێبخانە تەلەفزیۆن و تەکنەلۆژیا بووەتە میراتگری کتێب. هۆکارەکەشی وێڕای ئەوەی ڕەخنەیەکە ئاڕاستەی تاکەکان دەکرێت، هاوکات دەسەڵاتی سیاسیش ڕێگەخۆشکەرە بە بێ نرخکردنی بەهای کتێب، لەبری ئەوە ئامێری تەکنەلۆژیان لەسەرییەک ڕەوانەی ماڵەکان کردووە، ئێستا شاشەو تیڤی تەنها لەسەردیوارەکان هەڵنەواسراوە، بەڵکو لەگیرفانمان و لە کاتی پیاسە،لە کاتی سەردان، لە ناو پاس، لە کاتی پشوو، لە ناو تەوالێت، لە ناو تەکسی، لە سەر شەقامەکان، هەموو قوژبنێکی داگیرکردووە. وادەزانین کاتێک بە پەنجەگەورە کلیک لەسەر پارچە ڤیدیۆیەک دەکەین ئەوا ئیتر ئەمە کارێکی زۆر گرنگ و گەورەمان کردووە، یان جیهانمان گرتووەتە دەست. کۆمەڵناسان ئەم دیاردەیە بە"پەنجەی گەمژەیی" ناوزەد دەکەن، ئالوودە بوون بە ئەنتەرنێت و تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان زۆرینەی ڕەهای کۆمەڵەی کوردی گرتۆتەوە. تاک بە تەواوەتی لەخوێندنەوەو کتێب دوورکەوتووەتەوە، چونکە لەناو جڤاکدا وەک مەترسی و کارەساتبارو لەنێوبردنی زەین وێنا کراوە، بە ئەمەش هەم دیسان دەسەڵاتی سیاسی تۆمەتباری سەرەکییە، بەڵێ ئێستا لە بەردەم بیرۆکەیەکی سیاسیانەداین. بە ئەوەی شارستانییەتییەک بسڕینەوە پێویست ناکات کتێبەکان بسوتێنیت تەنها ئەوە بەسە کە نەهێڵیت بخوێننەوە، ئێستا لەناو جڤاکی کوردیدا ئەم جۆرە ستایلە پەیڕەوی لێ دەکرێت، میدیا لەسەر میدیا درووست دەکرێت، بە شێردنەوە و ئەنفالکردنی مێشکمان بە سەدان میدیای بێ مفاو سەدان بەرنامەو پڕۆگرامی بێ ئەتەکییەت لەناو ماڵەکان

ئامادەگیان هەیە، ئامانجیش لەم کارە پاشکشەو کوشتنی توانایی مرۆی تاک و مژول کردنەتی بەشتگەلێکی بێ بەها. بەم کارەش تاک تووشی بێ توانایی و بێ ئیرادەیی دەبێت و دەبێتە تاکێکی هەشبەڕو تێکشکاو.

هۆکاری ئابوری:

گرفتی دارایی کاریگەری نەرێتیفی کردووەتە سەرتاکی کوردی، وای لە تاک کردووە نەتوانێت بخوێنێتەوەو بیربکاتەوە، چونکی سیستەمی سەرمایەداری بەخێی هەکارە بۆ بەنجکردنی تاک، وادەکات کەتاک جگە لەبژێوی و پارویەک بۆ منداڵەکانی، نەیپرژێتە سەر هەیەکانی تری خۆشگوزەرانی، داهاتی تاکی کوردی باشور ڕۆژ لە دوای ڕۆژ ڕووەو ئیفلاسی دەچێت، قوت و بژێوی لای تاکی کوردی بووەتە پێشینەو ئەفزەلیەت، ژیان بەجۆرێک دژوارو قورس بووە، هەموو خۆزگەیەک ئەوەیە چۆن بتوانێت داهاتی زیاد بکات و ئایندەی منداڵەکانی فەراهەم بکات، تاڕادەیەک بتوانێت سەربەخۆی ئابوری بەدەست بهێنێت، بۆیە ئەگەر تاک هەموو غەمی ببێتە پەیداکردنی نان ئەو کات تاک توانایی بیرکردنەوە و خوێندنەوەی نامێنێت، بۆیە لەناو تاکی کوردیدا نان بەشێوەیەک لەپێشە تەنانەت پێش هەموو کایەکانی تری ژیان کەوتووە.

ئەگەر بەیاربێت کۆمەڵگای کوردی بشوبهێنین بەدوو نهۆم، ئەوا بەتەنها نهۆمی یەکەم لایەنە ئابوریەکە داگیردەکات، هەرچی نهۆمی دووەمیشە، جڤاک و مۆراڵ و ئاین و سیاسەت و مەعریفەو ڕۆشنبیری و کایەکانی تری ژیانە، ئەگەر لەم نێوەندەدا وا مەزندەبکەین کە نهۆمی یەکەم دادەڕووخێت، ئەوا گومانی تێدا نییە، بەڕووخانی نهۆمی یەکەم، ئەوا نهۆمی دووەم خۆی هاڕەدەکات و دادەتەپێت و دەڕووخێت. ئەگەر ئەم بەراوردکارییە بۆ کۆمەڵگاو تاکی وڵاتێکی تر بەڕاست نەگۆڕێت ئەوا بە پێچەوانەوە بۆ میلەتێکی وەکو کورد تەواو درووستە. ئەگەر تاکێک هەموو کاتەکانی خۆی بۆ کارو پەیداکردنی بژێویەوە تەرخان کردبێت، لایەنی دارایی فشارێکی زۆری بۆ هێنابێت ئیتر بۆ تاکی کوردی خوێندنەوەو بیرکردنەوە دەبێتە خەون و مەحاڵ، کارێکی تاڕادەیە قورس و تاقەت پڕوکێن.

هۆکاری خێڵەکی و ئەفسانەیی:

ئەمەش هۆکارێکی ترە بۆ وەستاندنی فکرو بیرکردنەوە، چونکی خێڵ کاری ئەوەیە بۆ کۆمەڵە خەڵک بکاتە مێگەل و دایبڕێنێت لەکایە مەعریفی و هۆشەکیەکان، هەرکەسێکی بیرکەرەوەو هۆشیار و تەیار

بەمەعریفە ناتوانێت لەناو خۆی کەلتورو داب ونەریتدا هەڵبکات، چونکی ئەوانەی دوای خۆی و دەربەگ و ئاغاکانیان دەکەون تەنها دەبێت گوێڕایەڵ و ملکەچ بن خواستەکانی گەورەکەیان جێبەجێ بکەن. ناتوانن لەدەرەوەی ئامۆژگاری و واعیزو فەرمانەکانی ئاغاکانیان مامەڵەو جمجۆڵ بکەن، کەسانێکی ملکەچن نەک سەربەخۆ، خەڵکی ناو ئەم خێڵە دوای داب ونەریت و ڕێوڕەسمە کۆمەڵایەتییەکان کەوتوون. نابێت هیچ کاتێک یاخی ببن، دەبێت بەردەوام بڵێن بەڵێ، هەموو کات ئامادەو تەیارن لەبەرانبەر هەر نەیارو دوژمنێک ئەگەرچی هەمیشە دوژمنەکان خۆی و ئاغا و پیاوانی ئاینی و حیزب خۆیان بەخۆیانی درووست دەکەن. لەسەر بنەمای دەمارگیری و خۆپاڵەوانکردن لەپێش چاوی ڕەعیەتەکەی، بەناوی عەشیرەت و داکۆکی لەخێڵەوە، تاکەکان ئیفلیج و بەنج دەکەن. ئامانجەکەش پێچەوانەی ئاخاوتنەکانی ئاغاکانە بەڵکو ئامانج و ستراتیژ مانەوەو دەستبەسەراگرتنی زەوی و زار و سامانی ڕەعیەتەکەیە و مانەوەی ئاغاکان خۆیانە لەسەرعەرشی کوێخایەتی، نەک دڵسۆز بە ڕەعیەت و خێڵ. بەجۆرێک نەوەکانیان ئامادەو تەیار دەکەن و دەیانکەن بە قەڵچی قوربانی بەبیانووی شەرەف و تۆڵەو خیرەت و عەشیرەت و دەمارگیریەوە بەهەزاران قوربانی لێ کەوتووەتەوە، تەنانەت لەنێوان خودی عەشیرەتەکان بەسەدان کارەسات درووست بووە، بۆیە لەناو ئەم جۆرە ژیانەدا بەدنیاییەوە فکرو بیرکردنەوە ناتوانێت ئامادەیی هەبێت، فکر بە کەیلەکردن دێت دەکاتەوە فکر دەیەوێت تاک ببەتەوە بەخۆی، خۆی بڕیار لەسەرژیانی خۆی بدات، خۆی بۆ خۆی بیربکاتەوە نەک ئاغاو عەشیرەت، نەک کوێخا لەپێناو بەرژەوەندیەکەسیەکانی خۆیان بەناوی عەشیرەتەوە پاراستن لەعەرشەکەی خۆیان بکەن و دەی دەسەڵاتی سیاسی خۆش بکەن، یان پیاوانی ئاینی و حیزب لەبری ئەوان بیربکەنەوە و بڕیار بدەن.

هەڵبەت ڕۆڵی ئەفسانەو خورافات و فاڵگرتنەوە هیچی کەمتر نیە لەفاکتەرەکانی تر، چونکە لەناو ئەم جۆرە ژیانەدا تاک شوناسی لە دەستنراوە، تاکێک ئازادی و سەربەخۆیی لەدەست دەدات، بەناوی پیرۆزی و بەرەکەت و شفاو شکۆ لە تاک دەستنراوە، ئەوکات تاک ون دەبێت، بوونی خۆی لەدەست دەدات، چونکی مرۆڤی بیرکەرەوە ئەو جۆرە تێڕوانینە ڕەت دەکاتەوە و هیچ شتێک بە پیرۆزو موقەدەس نازانێت، بەڵکو هەموو شتێک دەکەوێتە بەر تانەو ڕەخنەوە، ئەوانەی بەوایان بە پیاو چاک و کەسانی پیرۆز هەیە خەڵکانێکن هەموو توانا فکریەکانیان لەدەست داوە، ئەمە بازرگانی کردن و دەشینی تاکە بەناوی چاکە و پیاوی چاکەوە، ئەم کارە بە پڕکردنی گیرفان و کەڵەکە کردنی سەرمایەیەکی زیاترە، ئەم جۆرە مامەڵەیە دژبەرە لەگەڵ

بیرکردنەوەدا چونکە ئیشی فکر دەربازبوونی تاکە لەدەست ئەو جۆرە بیرکردنەوە ناواقیعی و خورافاتە. بەشێوەیەکی گشتی بیرکردنەوە دەتوانێت لە ژینگەیەکدا جێگەی خۆی بکاتەوە کە ئەو ژینگەیە ئازادی و سەربەستی تێدا بەرقەرار بێت و ڕێگا بە بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە و ئازادانە بدات.

چارەسەرکردن:

دوو ڕێگە چارە لە بەردەمی تاکی کوردیدا هەیە کە فکرو بیرکردنەوە بکاتە مەنهەج، بە مەستی دەرچوون لە نێو ئەم دونیا جەنجاڵیەی تاک تێیدا کەوت و بەند کراوەو زنجیر لەگەردنی کراوە تێکشکێنراو و بەهەشکراوە، ئەوانیش:

ڕێگای یەکەم: ئازادی

مەسەلەی ئازادی مەسەلەیەکە هیچ جێگەی سازشکردن و دەستبەرداری نییە، چونکە ئازادی واتا بوون، واتا بەهاو شکۆ و شوناسی تاک، سەرباری ئەو هەموو فشارو بارەقورسەی لە سەر شانی تاک وەستاوە، تاک پێویستی بەهێرشی پێچەوانە هەیە بە ئەمەش تەنها ئیرادەو بوێری پێویستە، دەبێت بەگژ واقیعی باودا بچێتەوەو خۆی خوڵقێنەری ڕووداوبێت ئەمەش بە ئیرادەو هێزێکی تەکمەی وەک بڕوابەخۆبوون ئەنجام دەدرێت. نابێت تاک دابنیشێت و چاوەڕێی ڕەحم و کەرەمی ئەو لایەنانە بێت کە خۆیان هۆکارو فاکتەرن بە خوڵقاندنی ئەو دۆخە. هەڵبەت ئازادی بەو مانایەی کە دەبێت تاک یەکەمجار خۆی ئازاد بکات و لە خێتەو خاشاکی نۆرمە ئاینی و سیاسی و ڕەهەندە کۆمەڵایەتی و ژینگە دەروونیەکان هاتبێتە دەرەوە، ئەوجا دەتوانێت داوای دەستەبەرکردنی ماف و ئازادیەکانی خەڵکانی تر بکات، تاک هەرتەنها بەرپرس نیە لە مافی خۆی بەڵکو لە سەریەتی ماف و داوای کەسانی تریش لە ئەستۆ بگرێت، کەوابوو ئازادی تاک پەیوەستە بە سەربەخۆی تاکەوە، سەربەخۆیش واتا چۆن دەتوانێت ئاوا بژی، چۆن پێتخۆشە وەها بیربکەوە، چۆنت پێباشە وەها چێژوەربگرە، حەزت بەکوێ بوو بە ئەوێ بچۆ. دەتوانین ئەم جۆرەیان بەوە کورت بکەینەوەو بڵێین: مەحاڵە تاک بەبێ ئازادی بتوانێت ببێت بەوەی کە پێویستە ببێت.

ڕێگای دووەم: بەکەلتورکردنی خوێندنەوە

خوێندنەوە دەرگای ڕزگاربوون و گەیشتنە بەئامانج، تێگەیشتن و هۆشیاریە، هەمووچالاکیەکی ڕۆشنبیری یان جڤاکی بەبێ خوێندنەوە ناتەواوە، خوێندنەوە پرۆسەیەکی وراسی نییە، بەڵکو تاک دەبێت

لەخۆیدا درووستی بکات، خوێندنەوە گرنگتر دەبێت ئەگەر کرا بە چێژ، کتێب پێویستە وەک شمەکێک لەشمەکەکان مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت و لەشەقام و گەڕەکەکان بانگەوازی بۆ بکرێت، ئەگەر هات و کتێب بوو بە کەلتوور ئەوکات تاک لەخوێندنەوەی نەرێنی دوور دەکەوێتەوە. کتێب دەرگایە بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی مەعریفی و هۆشیاریمان، ئەم بەرزی هۆشیارییەش وادەکات یاخی ببین، یاخیگەرییەک ڕووبەڕووی واقعی باو ببێتەوە، یاخیگەرییەکی ئیرادیانە نەک تەسلیم بوون. واتا هەمیشە بەکەم ڕازی نەبین، لەکات و ساتی خۆیدا ڕەنگەکان بناسینەوە، وەکو کوێر دەست نەکوتین، ئەم هۆشیارییەش ئازادیمان بەفەراهەم دەکات و ڕووبەڕووی مەحاڵ و تەحەدییەکان دەبینەوە. هەرچەند ئەم بەبەهاکردنی کتێبە ڕێگەکی لەپێشینە و دوورودرێژی هەیە هەر لە باخچەی ساوایانەوە دەست پێدەکات تاوەکو قۆناغی زانکۆ، بەڵام ئەمە نابێتە بەربەست لەبەردەم تاک، چونکی تاک خاوەنی هۆشیاری و ئاگاییە، هیچ شتێک لەپێشیدا مەحاڵ و نەکردە نییە، بە مەرجێک ئەگەر ئیرادەو بڕوای بەخۆبوونی لەگەڵدا هەبێت.

خوێندنەوە هەمان واتای ئازادی هەیە، تەنها ئەوانە ئازادن کەدەخوێننەوە، چونکی ئازادی ترس و خورافات قاودەدات، کە هەردووکیان گەورەترین دوژمنی مرۆڤن. بۆیە بەبەردەوامی دەسەڵاتە شمولی و ستەمکارەکان ترسیان لەکتێب و نوسین هەبووە، هەمان حسابی ئاگرو بارووتیان بۆ کردووە، "مارکس و ئەنگڵس" دوو لەو بیرمەندە ئەڵمانیانە بوون کە نەیانتوانیوە لە وڵاتەکەی خۆیان تێزو تیۆریاو بۆچوونەکانیان بەیان بکەن، چونکە دژبەریان لەگەڵ دەسەڵاتی سیاسی وڵاتەکەی خۆیاندا هەبوو، ئەمەش دەمانگەیەنێت بەو ڕاستییەی کە بڵێین: لەهەر شوێنێک ئازادی هەبوو ئەوا فکریش گەشە دەکات، پێچەوانەکەشی دروستە.
بەگشتی "وشە" خاوەنی وزەیەکە ستەمکار سڵی لێدەکاتەوە، هەروەکو چۆن ئاغاو دەرەبەگ دژی ئەوەبوون لەگوندەکان قوتابخانەو فێرگە بکرێتەوە، چونکە ترسیان هەبوو نەبادا لەنێو خێڵەکان نەوەیەکی هۆشیار درووست بێت، ئەوکات عەرشیان دەکەوێتە لەرزە، بەهەمان شێوەش لەنێو شارەکانیش ئەگەر نەتوانن ڕاستەخۆ دەرگای زانکۆ و قوتابخانەکان دابخەن ئەوا بەچەندین ڕێگەی تر چ بەپارە یان بەفشار ڕۆڵەی مەعریفە بێ بەهاو بێ شکۆ دەکەن. دەربازبوونمان لەم تەنگەبەری تاریک ونوتکیە بەو ڕێگایە دەبێت کە تەنها کتێب بە دەستی ڕەسەن و ڕاستەقینەی تاک بزانین، ئەوجا دەتوانین ئازادییەکەشمان بدۆزینەوەو، لەوقەیرانە سیاسی و ئاینی و جڤاکیە بە زۆر سەپێنراوانە ئازاد ببین. بە خوێندنەوە ئازاد دەبین، چونکە

بیر دەکەینەوە، کە بیرمان کردەوە گومان دەکەین، گەر گوما نیشمان کرد دەگەین بە حەقیقەت، حەقیقەت واتا ئەوشتەی کە خۆمان دەمانەوێت. لە ڕێی خوێندنەوەوە دەگەین بە بیرکردنەوە و دان بە شکۆی بیرکردنەوەدا دەنێین، کە دانمان بەوەشدا نا بوونی خۆمان شکۆدار دەکەین، هەروه□ک لە کۆجیتۆی دیکارت دا هاتووە "من بیردەکەمەوە کەواتا□:من هەم". ئێمە لە ڕێی بیرکردنەوەوە ئاشنا دەبین بە بەشێکی گرنگ لە بوون و شکۆدارییەکەی.

ئازاد شکور

کاکە تەعریب و خاتوو عروبه... شەماڵ بارەوانی

ئەو ڕۆژانە ل□گ□ڵ□گ□ سێرجێکم کرد، سەبارەت بە عروبە، یەکسەر ناوی خانمێکی کوردم بەرچاوکەوت بە ناوی (عروبە!)،
تووشی شۆک بووم، سەیرە کورد بیت و ناوت عروبە بیت!؟
لەدڵی خۆم دا گووتم دەبێت ئەو خانمە چ کاکە تەعریبێک ئەو ناوەی لێ نا بێت!؟
ئاخر ناو خلاس بوو و تۆ بێیت کچەکەت ناو بنێیت عروبە!

زۆرجار دەگەم بەو بیرکردنەوە و قەناعەتە کە بڵێم: ئێمەی کورد نەتەوەیەکی هەربەڕاستی مازۆکین و چێژ لە بێگانە پەرستی و □خ ب□کەم زانی دەبەین و قایرۆسی بیری عروبە تێکەڵ بە خوێن و شادەمار و جینا تمان بووەو عەرەب پەرستی بووەتە کەلتوور لەناومان!
مەترسی و کارەساتەکەیش ئەوەیە ئەو تەعریبە لەناو بەرگی ئاییندا بێت و بابای کوردی لەخشتە بردراو سەرلێشێواو ئەقڵ و هۆش بە

تەعریب و بە عەرەب کراو، لەشی حاڵی نەبووبێت و نەزانێت مەسەلەکە چییەو لە هەمانکاتدا وەکو پیرزیش وەریگرتبێت و قسە لە سەرکردن و ڕەخنەگرتن لێی بە بێ دینی و هەرتەقەیی بزانێت!

هاوڕێیەکم منداڵەکەی ناو نابوو حەلیمە، گوتم باشە بۆ ناوی ناکەیتە نەرمین؟ گوتی کوڕە وسبە باکافرنەبیت، تۆ نازانی ئەوە ناوی ژنەکی سەحابەیە!

گوتم جا با ناوی هەرکەسەک بێت، و ناو چ پەیوەندی بە ئایینەوە هەیە! ئینجا لێم پرسی تۆ دەزانی حەلیمە واتای چییە بە کوردی؟
گوتی نەخێر!
من بەس هێندە دەزانم ئەو ناوە، ناوەکی پیرۆزە و تەواو چیتر قسەی لەسەر نەکە و بەسیکە، کاکە با کافر و گومڕا و گوناحبار نەبیت،
ئەوە نموونەیەک یان بابەتێم نوکتەیەکی بیرهێنامەوە،
دەڵێن کاتی خۆی شیوعی و چەپەکانی دەشتی شارەزور خۆپیشاندانیان ئەنجامداو لەناو خۆپێشاندەراندا پیاوەکی بە تەمەنی تیابوو یەک بە دەنگ دەیگوڕاند و هاواری دەکرد و دروشمی دەگوتەوە و هەتافی دەکێشا: ئێمە ڕۆڵەی مارکسین، لە خوا نەبێت لە کەس ناترسین،
یەکەک لەخۆپێشاندەران لێی پرسی مامە حاجی تۆ دەزانیت مارکس کێیە؟!
مام حاجی گوتی بۆ مارکس سەحابە نەبوو؟
کابرا گوتی نەوڵا مارکس دەڵێ خوا نییە و ئایینیش تریاکی گەلانە،
مامە حاجی توڕەبوو و گۆتی مارکس گوی خواردیە، جا نموونەی کوردی داماویش ئاوایە ئەزیزم،
کوردی سەر لە شێواو ناوەکی عەرەبی لە کچەکەی خۆی ناوە،
بۆنموونە: مائیدە: گەر بیکەیتە کوردی واتا: خوان و سفرەی نان خواردنە و کەچی بە مەبەستی پیرۆزیش لێی ناوە!

واز لە ناوی"کەزیبان" بێنن و مەیکەنە کوردی ئازیزانم!
لەهەمووی سەیرتر! ناوی منداڵەکەی خۆی ناوە ئوسەید، کە لە زمانی عەرەبیدا پێی دەڵێن: اسم تەسغیر و، ناوەکە بە واتای(بەچکە شێرەکی بچوک و ترسنۆک و بێ هێز) دێت، کەچی ئامادەنییە ناوی بنێ شێرکۆ،(شێرەکی زیرەک و بە توانا)،
عەرەب هەر بە فیزیکی وێران و ئەنفالی نەکردووین، بەڵکوو بە دەیان شێوازیتر ئەنفالی ناوو کلتورو فەرهەنگ و بوونماندەکات و هەوڵی سڕینەوەمان دەدات!
تۆ سەیرکە، لەناو زیاتر لە دووسەت ملیۆن عەرەب دوو ناوی کوردی نابینیت، کەچی لە ناو پێنج شەش ملیۆنەکەی خۆمان لە هەرێمی

کوردستان، چوار ملیۆن کورد ناوەکەی عەرەبی و، ئوسامە و زەید و سەعد و سامر و مەولان و فەرحان و ڕەزوان و ڕەمەزان و چی و چی عەرەبیە!!

جا وەک ئاماژەم پێکرد تراژیدیاو ماڵوێرانی و خەتەریەکە لەوەدایە، ئەو تەعریب و بە عەرەبکردنەی ناو کولتوور و هەمووشتەکی کورد، لەناو بەرگی ئاییندا بێت، ئەو تەعریبەی زۆر مەترسیناکترە لەو تەعریبەی بە ناوی نەتەوەوە، نەتەوەی عەرەب لەدژی نەتەوەی کورد جێ بەجێی دەکات.

تەعریبەکی مەترسیناک و بەتام، تەعریبەک ناوەکی عەرەبی بەر لە هەزار و چوارسەت ساڵە، تەنانەت بەر لە هاتنی ئایینی ئیسلامیش، کابرا یان ژنەکە، ئەو ناوەی لەبووە و ناوەکە هیچ پەیوەندی بە ئایینیشەوە نییە، تۆی کورد و لە سەدەی بیست و یەک دا، تازە بە تازە بێیت و ئەو ناوە عەرەبیە، لەژێر عاتیفە و سۆزی ئاییندا، لەمناڵی خۆت بنێیت!
Seen by Shamal Ismael Kareem at 1:51 AM
Shamal Ismael Kareem
یان کوردی داماو، دیشداشەی ئەفگانی و عەرەبی لە بەردەکات و کلاوی شیشانی و تەرپووشی عوسمانلی دەکاتەسەر و عەبای خەلیجی دەپۆشێت، جا لە هەمووی خۆشتر و نوکتەتر و سەیر تر، هەموو ئەو ناو دیشداشە و کلاو تەرپۆش و عەبایەیشی لا ئایین و پیرۆزە !

ئەو تەعریبەی لەناو بەرگی ئاییندا،
ئەو تەعریبەی ئیسلامی سیاسی تاوانبار و خەتاباری سەرەکییە تیایداو دەستی ئەمی تیایە و ئەمی لەپشتەوەیە، لە ڕاستیدا ئیسلامی سیاسی دیوێکیتری تەعربیە و [illegible]کی گرنگ و یەکجار ترسناکی ناڕاستەوخۆی هەیە لە پرۆسەی بە تەعریبکردنی کورد و خزمەتکردنی بزاڤی تەعریب و، ئەنفالکردنی ناو ناسنامە و کولتووری کورد و لاوازکردن و خەفەکردن و کوشتنی هەست و شعوری نەتەوەیی لە دڵ و دەروونی تاکی کورددا، ئیسلامی سیاسی بە ناوی عەرەبی کورد هاندەدات و بە گوێرەی کتێبی«الاسلام السياسي في إقليم كوردستان- العراق» لەساڵی١٩٩١ ڕێژەی ناوی کوردی لەناو کوردا، ٦٥٪بووەو، بە هۆی چالاکی ئیسلامی سیاسی لەکوردستان و، لە ساڵی٢٠٠٠، ئەو ڕێژەیە بۆ ٣٣٪ دابەزیوە، ئەوەتا لە ماوەی نۆساڵە، ئەی دوای بیست و دوو ساڵ و ئێستا و لەساڵی ٢٠٢٢، دەبێت ڕێژەکەی بەچەند دابەزیبت؟!

لەسەردەمی بەعس، سەرەڕای دڕندەیی و ترسی بەعس و نەبوونی ئازادی،

ئینجا خەڵک وەکوو تەحەدایەک بە دۆژمن و قەناعەتەکی نەتەوەییش ناوی کوردیان لە مناڵەکانیان دەنا. ناوگەلێک کە هەڵگری دەلالەت و واتای نەتەوەیی و مێژوویی و بەرخودان بوون و وەکوو تەحەدایەک بە ڕژێمی بەعس و بە ڕێگەیەکی ئاشتیانە و سلمی خەباتیان دەزانی. لەگەڵ ئەوەی بەعس زۆر دژی ئەو ئاڕاستە و ناوانەیش بوو. ئەوە بەڵگەی بە هێزی بەرزی هەستی نەتەوەیی و هۆشیاری نەتەوەیی ئەو سەردەمە لای کورد دەگەیەنێت. ناو واتای ناسنامەی نەتەوەیی دەگەیەنێت، وەلێ ئیسلامی سیاسی بە پێی بەرنامەو پیلانێک کاردەکات، لە پێناو ئەوەی ناوە عەرەبییەکان بگێڕنەتەوە بۆ مناڵەی کورد و لە دوای ڕاپەڕین و ڕووداوی ١١ی سێپتەمبەر بە پێی تۆمارەکانی لەدایکبوون و تۆمارەکانی باری شارستانی گۆڕانێکی زۆر لە ناوی مناڵانی کورددا، ڕوویداوە و دەیان و سەتان مناڵەی تازە لەدایک بوو ناونراون ئوسامە)*. و «زۆربەی ئەو ناوانەی ئیسلامی سیاسی لەمناڵەکانی خۆیان ناون لەنەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو ناوگەلێکی وەک:سوهەیب و موسعەب و خوبەیب و خەباب و ڕەیان و لەو شێوە بوونە.)*سەیرە، لە سەردەمی بەعس و ترس و نەبوونی ئازادیدا، کورد وەکو تەحەدایەک بە تەعریب و دوژمن ناوی کوردی بە مناڵەکانی خۆی هەڵدەبژارد و ناوی مناڵەکانی دەکرد بە ئازاد و ڕزگار و شێروان و کاروان، کەچی دوای ڕاپەڕین و سەردەمی ئازادی کورد و ئازاد بوونی هەرێمی کوردستان، لەژێر کاریگەری ئایدیۆلۆژیا و ئەجێندا و وەعزو وتاری ئیسلامی سیاسی موتوربەکرا و بە تەعریب و لەو لەوان لە بیری عروبە، کورد ناوی عەرەبی لە مناڵەکانی خۆی دەنێت و ناویان دەکات بە ئیمان و هیدایەت و سەورەو ئیخلاس !

ئەفسوس هیچ کەسێک بە قەد ئیسلامی سیاسی زۆربەی لە داب و نەریت و کولتووری کوردی نەداوە. ئیسلامیەسیاسیەکان هانی خانەوادەکان دەدەن ناوی مناڵانیان بکەن بە عەرەبی و بە پڕۆژەو بەرنامە و پیلان ناومان لە دیاکو و کامەران و گۆران و سیروان و دلێر و دڵدار و شێرکۆ بەناز و بەهار و ئاواز و دڵخواز و نەرمین ..تاد. لە ژێر پەردەی پیرۆزی و بە ناوی ئایینەوە دەگۆڕن، بە ناوی عەرەبی، ناوگەلێک کە نەپەیوەندیان بە کولتووری کوردەوارییەوە هەیەو نە ئایینی ئیسلامیش، ناوگەلێک تەنها خزمەت بە بیری عروبە و ئەجێندا شۆڤێنییەکەی عەرەب دەکات.
کە ئیسلامی سیاسی ناڕاستەوخۆ جێبەجێکارین و شێوەی بەوەکالەتی بۆ دەکەن!

...

١-عەبدولفەتاح عومەر بەتانی،«الاسلام السياسي في إقليم كوردستان-العراق»، پ.١٠٠-١٠١.
٢-هەمان سەرچاوە، پ.١٠١.

یاداشت… شیعری: نەوزاد بەندی

ئەمشەو حەزم کرد ، بە دەر لە ویستم
شتێ بنووسم بۆ خۆشەویستم
ئەوەی ساڵانێ کەوتە نێوانمان
هەرچی بنیاتمان نابوو ، شێوانمان
کاتێ ئەڕۆیشتم ، نامە و تەنیا باڵ
ئەو لە ناخمدا وەک شنەی شەماڵ
ئەبوو بە دەرمان بۆ دەردەکانم
ئەوەی پەنهان بوو ، بۆی ئەدرکانم
بزەی ئەخستە ڕوخساری ماتم
تەنیا بوومایە ، ئەیووت وا هاتم
ئەو دڵەی ئێستا کەلاوەی خەمە
بۆی پێ ئەکردم لە خەندە و گەمە
هەرچی ڕەنگ هەبوو لێی ئەپرژانم
ئەتوت کازیوەی پشتی بارانم
هەمیشە لە پێش چاوما بینراو بوو
لەگەڵ هەر دەنگێ ، ئەویش بیستراو بوو
ئەمانە هەمووی ، هەر دوور بە دوور بوو
ئەو کەسە نەبوو ، باخچەیەک نوور بوو
بە یەک نەگەیشتین ، تەنانەت ساتێ
بە یەکیش بوو بووین بە گشت ئاواتێ
نە چایەک خورا .. نە قومە قاوە
نە تاوە پیاسە ، لەملا و لەولاوە
چوار ساڵ تێپەڕی ، ژیانی من و تۆ
ئیتر ڕۆژێکیان تەواو بوو زانکۆ
بەدەنگترین عەشق ، بێڕەنگترین ڕەنگ
پێش دەستپێکردن ،جێیهێشتین بێدەنگ
ئێستایش لە هیچ کوێ ، دیارنیت باوانم

هەم تاوانبارم ..هەم بێ تـــــــــــاوانم
تاوانبارەکەم ، دوور پەرێــــــــزیی بوو
چی بکەم ئەو عەشقە، دڵ ئامێـــزی بوو
هەتا دوایی …. ئیلا ئاخیرهی …

نەوزاد بەندی / 28-مارت-2022

دەربـارەی حکـومەتی دژە شۆڕشـی “نیشتمـانی”، و ئەرکەکـانمـان… موئەیەد ئەحمەد

مێژووی ململانێی سیاسی و کۆمەڵایەتی بە ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەری (٢٠١٩) گەیشتە قۆناغێک لە عێراقدا کە ناتوانرێ بگەڕێنرێتەدواوە، ئەمەش لەڕووی ئەو پەرەسەندنەی کە ڕوویداوە لە پەیوەندی نێوان چینەکانی نـاو ئەم وڵـاتە و لەڕووی ئەو کـوتەکەی کە ڕاپەڕیـن سـرەواندیە هێزەکانی ڕژێم و سرەواندیشیە هەژمەنی فیکری و سیاسی و بەها کۆنەپەرست و پیاوسالاریەکانیان لە ئاستی کۆمەڵگەدا.
ئەنجامدانی هەڵبژاردنی پێشوەختـە دوای سەرکوتی خوێناوی ڕاپەڕین، وە ململانێکانی ئێستاش لەنێو کەمپی هێزەکانی ڕژێمدا لەسەر شێوەی حکومەت و ڕەوەندەکانی تر، سەرجەمیان بریتین لە سیاسەت و کردار و تاکتیکی دژە شۆڕشی هێزە کۆنەپەرستەکان کە بە سەرکوتی بە پەردە و خنکاندنی ڕاپەڕین توانیویانە دەسەڵاتی خۆیان بسەپێـنـنەوە.
هەمـــوو ئەم تـــاکتیک و سیاســەتانە، لە لایەک تەواوکەری ســەرکوتی ڕاپەڕینەکە و هەوڵدانن بۆ ڕێگرتن لە شۆڕشی داهاتوو، وە لە لایەکی دیکەوە، هەوڵــوتەقەلان بەمەبەسـتی جێگیرکردنــی سیســتەمی سیاســی و دەوڵەتی بۆرژوازی لە عێراقدا لەسەر بنەمای دابەشکردنی کۆمەڵگا بۆ پێکهـاتە ئیسنی-تائـیفیـــیەکان (Ethno-sectarian) و جێگیرکردنــی ئایدیۆلۆژیای ڕەسمی دەوڵەت بەوەی کە ئیسلامی و قەومییــە.
بە لەبەرچاوگرتنی هەموو ئەمانە، ململانێی ئێستاش لەسەر گۆڕینی شکڵ و شێوەی حکومەت لەنێو ڕژێمی سیاسی پشکپشکێنەی عیراق، لە حکومەتی “تەوافوق”یەوە بۆ “زۆرینەی نیشتیمانی”، جیاناکرێتەوە لەو گۆڕانەی

کە هاتەتەدی لە پەیوەندی نێوان چین و توێژەکانی ناو کۆمەڵگای عێراقدا، وە جیاش ناکرێتەوە لە ڕەنگدانەوەی ئەم گۆڕانە لەسەر جیگەوڕێگەی باڵ و ڕەوتەکانی ڕژیم و سیاسەت و ستراتیژییەکانیان. هەڵبژاردنەکەی ئەم دواییە کە لە بنەڕەتدا لەڕووی بەشداریکردنی هاووڵاتیانەوە پڕوپوت بوو، ڕێژەی دەنگەکانی سەرجەمی لایەنەکانی دەسەڵاتی بە شێوەیەکی بەرچاو کەمکردۆتەوە و پێگە و هێزی هەندێکیانی بەرامبەر بە هەندێکی تریان گۆڕیوە. مەسەلەی بناغەیی لەم گۆڕانەدا دابەزینی ڕێژەی ئەو بەشەی ئیسلامی سیاسییە کە نوێنەرایەتی دەکرێت لە لایەن ئەوەی پێی دەوترێ "چوارچێوەی هەماهەنگی" و پاشەکشەی ڕێژەییەتی لە شانەی ئەو ململانێیە سیاسییەی کە ئەگوزەرێ سەرباری پەیوەندی نزیکی لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران و خاوەندارییەتی بۆ ئەو هەموو پولوپارە و هێزە چەکدارییە میلیشیاییەی کە هەیەتی.

هۆکاری جەوهەری لە پێداگری ڕەوتی سەدر لەسەر حکومەتی "زۆرینە"

لە ڕوخساری دەرەوەی ململانێکاندا دەربارەی هەڵبژاردنی سەرۆک کۆمار و پێکهێنانی "حکومەتی زۆرینەی نیشتیمانی" و هەوڵەکانیان بۆ بەهێزکردنی ڕژێمی سیاسی ئیستا، هەروەها لە هەموو چرکە ساتەکانی ئەم ململانێ و هەوڵانەدا، بەڕوونی سیمای فشار و کاریگەرییەکانی هێز و جەمسەرێکی تر دەبینین، جەمسەری جەماوەری کرێکاران و هەژارکراوان و چەوساوەکان و خەباتی ئازادیخوازانەیان، کە سەرەڕای باری ناهەموار و نارەحەتی جۆراوجۆر، هەڕەشە و فشارێکی گەورە پێکدەهێنن لەسەر ناوەندی سیاسی و ستراتیژی بۆرژوازی فەرمانڕەوا و ڕەوەندە سیاسی و فیکرییە سەرەکییەکانی وڵات. "حکومەتی زۆرینەی نیشتمانی"، کە سەدر ئەیەوێت پێکیبهێنێ، شتێک نیە جگە لە فۆرمێکی سیاسی پڕ لە قەیران و ناکۆکی، تا لە ڕێگەیەوە فشار و مەترسییەکانی ئەم جەمسەرەی تر پوچەڵ بکاتەوە، هەروەک چۆن هەڵبژاردنی پێشوەختە و ژمارەیەک لە مانۆڕ و سیاسەتی تری هێزەکانی ڕژێم پاش سەرکوتی ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر گرتنەبەری ئەم شێوازە بوو.
ڕەوتی سەدر ئەم ستراتیژ و سیاسەتە نوێیە دەخاتەڕوو نەک لەبەرئەوەی بڕیارێکی ئارەزوومەندانەیە کە بە ئاسانی دەتوانرێت وەلابنرێت وەیا بڕیارێک بێت هۆکار و هاندەرەکەی لابردنی نوری مالکی بێت لە حکومەتی داهاتوو بەهۆی هەڵوێستی شەخسی موقتەدا سەدر لە بەرامبەریەدا، بەڵکو لەبەرئەوە دەیخاتەڕوو کە ئەم ستراتیژە پێویستییەکی پەرەسەندنی بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتیی و ناکۆکییەکانییەتی لەناو عێراقدا، بەتایبەتی توندوتیژبوونەوەی قەیرانەکانی ڕەوتی سەدر کە بریتییە لە کەمبوونەوەی کاریگەری و

لەرزۆکـی بنکە کۆمەڵـا یەتیەکەی ل□ نـا و هەژاران و کـا رگەران و بێبەشکراوان لە ناوەڕاست و خواروی عێراقدا.
چ “حکومەتێکی تەوافوقی” بە شیوەی جاران و چ “حکومەتێکی زۆرینە” کە بەشێـوەیەکی سـەرەکی لە هێزەکـانی ڕەوتـی سـەدر و “چوارچێـوەی هەمـاهەنگی” پێکبهێـنـری، نـاتوانێت سەدریـــ□کان لەو بنبەسـتە ڕزگاربکـات یـان یارمەتیـان بـدات کـاریگەری ئەو قەیـرانەی کە دەرگیریانە کەمبکاتەوە، چونکە هەردوو جۆری حوکمەتەکە بەناچاری قەیرانی سەدریەکان توندوتیژتر ئەکاتەوە و ڕەوەندی لەدەستدانی بنکە کۆمەڵایەتیەکەیـان زیـاتر ئەکـات. ئەمە هۆکـاری جەوهەری و بنەڕەتی پێداگری سەدر و ڕەوتەکەیەتی لەسەر پێکهـێنـانی حکومەتی “زۆرینەی نیشتمانی” بەهاوپەیمانی نە لەگەڵ هێزەکانی “چوارچێوەی هەماهەنگی” بەگشتی، بەڵکو لەگەڵ هێزەکانی دەرەوەی ئەم چوارچێوەیە واتە لەگەڵ هێزەکانی دەرەوەی ناوچەکانی ژیر نفوزی خۆی.
ئەوەی کە ڕەوتی سەدر ئەیچنێتەوە لە سیاسەتە پراگماتیکیەکانی بۆ کرانەوە بەڕووی ئەو شتەی کە پێی دەڵێن “قووڵایی عەرەبی” ناوچەیی، واتە وڵاتانی عەرەبی و بەتایبەتی وڵاتانی کەنداو، هەروەها بەستنی هاوپەیمانی پەڕلەمانی لەگەڵ حیزب و هێزەکانی ناوخۆی عێراق “بلۆکی سـیادە” و “پـارتی دیمـوکراتی کوردسـتان” (پـارتی)، کە بەجۆرێـک پەیوەستن بەم وڵاتانەوە، بەهێزکردنی ستراتیژ و بەرژەوەندیەکانی ئەم ڕەوتەیە وەک ڕەوتێکـی سیاسـی تـایفی حکـومەتیی. دیـارە، هاتنەناوەوەی هەندێک لەوانەی لە “چوارچێوەی هەماهەنگی”دان، چ وەک تاک یان قەوارەی جیا کاریگەریـ□کی خراپی ئەوتۆی نا بێت لەسەر ستراتیژی سەدر بۆ پێکهـێنانی حکومەتی “زۆرینەی نیشتمانی”.

حکومەتی زۆرینە” و ناو□□کی چینایەتی بۆرژوازی دەوڵەت و ڕژێم

هاوپەیمانی سێ قۆڵی ئێستای نیوان ڕەوتی سەدر و پارتی و کوتلەی “سەروەریی” (کە پێکهاتووە لە “پێشکەوتن” و”عەزم”)، بۆ پێکهـێنانی حکومەتی زۆرینە، لە یەکەم نیگادا وا دەرئەکەوێت کە ڕەوتی سەدر لەدەرەوەی چوارچێوەی تایفەگەری وقەومیەوە بەرەو پێکهـێنانی حکومەت ڕۆیشتبێت. بەواتایەکی تر، وا دەرئەکەوێت کە ئەم ڕەوتە بە تایبەتی تائیفەگەری تێپەڕاندبێ و توانیبێتی لەسەر بنەمای “زۆرینەی سیاسی نیشتمانی” حکوومەتێک پێکبهێنێت لە سەرئاستی وڵات، و هەر ئەمەشە کە هێزەکانی هاوپەیمانی سێ قۆڵی و میدیاکانیان و میدیای ڕژێم بەردەوام تەپڵی بۆ لێئەدەن ئەوەی کە ئەمە حکومەتێکی”نیشتمانی”یە و خـ□□ی دەسـتپێکردنە بۆ دامەزراندنی “دەوڵەتـی عێـراق” و “گەڕاندنەوەی جیگەوڕێگەی نێودەوڵەتی عێراق” و..هتد.
تێڕمانێکی کورت لەم دیمەنە و ئەم سیناریۆیە ئەوەمان بۆ دەردەخات

کە خودی پڕۆژەکە لە بناغەوە لەسەر بنەمای هاوپەیمانی سێ هێزی قەومی و تایفی بۆرژوازی دامەزراوە و ڕێک نوێنەرایەتی ئەم جۆرە دابەشکردنەی کۆمەڵگەیە. هەروەها ئەوەشمان نیشان دەدات کە ئەم جۆرە حکومەتە لە چوارچێوەی سیستەمی تائیفی و قەومی ئیستا تێنا پەڕێ و نابیت بە حکومەتێکی بۆرژوایی کە لەسەر بنەمای شوناسی سیاسی و ئایدیۆلۆژی بۆرژوازی کە پێی دەوترێ شوناسی”عێراقی” دامەزرابێت دیارە ئەمەش بەهەموو ئەو هاتوهاوارەش کە لەم باریەوە ئەکرێت و لەگەڵ هەموو ئەو بەرژەوەندیە ماددییە ئابووری و کۆمەڵایەتییە هاوب▯ش▯وە کە ئەم هیزانەی هاوپەیمانی بەیەکەوە گرێ ئەداتەوە وەک نوێنەری بەرژەوندیە گشتیەکانی سەرمایە لەسەر ئاستی عێراق.

ناوەرۆکی چینایەتی بۆرژوایی دەوڵەت لە عێراق و حکومەتی ئێستا و حکومەتی بەناو “زۆرینەی نیشتمانی” لە بناغەدا بەو پەیوەندییە زۆرەملێ و سەرکوتگەرەیە دیاریئەکرێت کە ئەم دەوڵەت و حکومەتە هەیەتی لەگەڵ چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش و بێبەشکراواندا، ئەم پەیوەندییە سەرکوتگەریە ئەو فاکتەرە هاوبەش و یەکلاکەرەوەیە کە هێزە بورژوا تائیفەگەر و قەومی و لیبراڵی و ڕیفۆرمیست و تەنانەت (تشرینییەکان) و هاوپەیمانە پەرلەمانیەکانیان لە “نەوەی نوێ”، پێکەوە دەب▯ست▯وە بەرامبەر کرێکاران و زەحمەتکێشان. پەرتەوازەیی سیستەمی سیاسی وڵات و دابەشبوونی ڕۆڵ و دەورەکان لەسەربنەمای نەتەوە و مەزهەبە جیاوازەکان، بەو هۆیەوە سەرکوتی چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش و چەوساندنەوەی ژنان و سەرکوتی گەنجان لە سنوری ناوچەکانی بوونی هاوڵاتیان لەم بەناو “پێکهاتانە”دا، درێژکراوەی پێویست و تەواوکەری ئەم پەیوەندییە زۆرەملێیە چینایەتییەی دەوڵەتی ئەم سەردەمە و حکومەتی ئیستا و داهاتووی عێراق▯ش، ل▯پەیوەند بە کرێکاران و جەماوەرەی چەوساوەوە. تیشرینییەکانی “ب▯زووتنەوەی ئیمتیداد” و هاوپەیمانانیان لە “نەوەی نوێ” لە ڕاستیدا ئامراز و قەوارەی سیاسین بۆ ئەوەی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی لەباربەرن و کاریگەری وزەی شۆڕشگێڕی لەکاربخات و بیخاتە ناو ئامێری سەرکوتکەری دەوڵەتی بورژوازی و پەرلەمانە کەیەوە و هەموو ئەمانەش بە ناوی ڕیفۆرم و ڕاپەڕین و چاوەڕوانییەکانی گەنجانەوە.

واقع ئەوەیە کە حکومەت و سیستەمی سیاسی نۆێنەرێکی تەواوی هێز و تۆێژە بۆرژوازیە قەومی و تائیفییە جیاوازەکانە لە عەرەبی زمان و کوردی زمان و ئەوانی تر و لە تائیفە ئایینیەکانی سووننە و شیعە،

هتد، وهیچ شتێک لەگەڵی نیە کە ناوی بەرژەوەندی جەماوەری کرێکاران و زەحمەتکێشان و نەداران بێت یا ناوی جەماوەر بێت بەگشتی لەم سیستمەدا، نە لەئاستی ناوچەکانی ژێر کۆنترۆڵیان و نە لەئاستی وڵات، وە هیچ شتێکیش نیە ناوی "وڵات" و"عێراق" بێت جگە لە هێماکانیان کە بەرژەوەندییە سیاسی و ئایدۆلۆژیە چینایەتیە بۆرژوازیەکان بەرجەستە ئەکەنەوە. هەربۆیە ئەوەی کە هەیە و بەرجەستەیە، بەرژەوەندی دژ بەیەکی سەرمایە و کارە و بەرژەوەندی توێژ و هێزە بۆرژوا قەومی و مەزهەبییە جیاوازەکانە کە لە ململانێدان لەگەڵ یەکتر، بەڵام لە نێو یەکپارچەیی گشتی خۆیاندا وەک نوێنەری سەرمایە بەڕووی کرێکاران و زەحمەتکێشان و خەباتیاندا. هەموو ئەو زوونایانەی کە هەڵدەخەینی بەسەر حکومەتێکی"نیشتمانی" و حکومەتێکی "زۆرینەی سیاسی نیشتمانی" جگە لە شاردنەوەی ئەو واقیعە چینایەتیانە هیچی ترنین.

ڕاستە حکومەتی"زۆرینەی سیاسی نیشتمانی" تاڕادەیەک جیاوازە لە "حکومەتی تەوافوقی" بەوەی کە لە باشترین حاڵەتدا ژمارەیەک لە حیزب و هێزە بەشدارەکان لە پرۆسەی سیاسیدا ئەخاتە دەرەوەی بازنەی چێژوەرگرتن لە تاڵانیی حکومەتی داهاتوو و وەزارەتەکانی لە کاتیکدا ئەو حزب و هێزانە پێویستیانە بە درێژەدان بە جێگەوەیگەیان لە هاوکێشەکانی هێز و دەسەڵات لە عێراقدا، وە هەروەها زیان ئەگەیەنە بە بەرژەوەندە جیۆسیاسیەکانی کۆماری ئیسلامی ئیران لە عێراقدا. بەڵام ئەمە لە کاراکتەری ڕژێمێک کە هەیە ناگۆڕێت و هەروەها ئەم هێزە ئۆپۆزیسیۆنە بۆرژوازیانە لە کایەی سیاسی وەدەرنانە و تەنانەت دەرگاشیان بەسەردا داناخات کە ڕۆڵگەلێک لە حکومەتدا ببینن و ئیمتیازاتی پەرلەمانیان وەربگرن. ئەمە جگە لەوەی کە ناتوانرێ پێتە نێودەوڵەتی و ناوچەییەکانیان بپچڕێنێ کە گرێیان ئەداتەوە بە ئێران و هاوپەیمانەکانی و میلیشیاکانیەوە لەوڵاتانی تر کە کۆمەک و چەک و هاوکاری لۆجستیان بۆ دابین دەکەن.
ئەمەش دەمانگەیەنێتە خاڵێکی بنەڕەتی تر ئەویش ئەوەیە کە بارودۆخی سیاسی عێراق و کاراکتەری هێزە سیاسیەکانی دەسەڵات بە ڕاستەوخۆیی لایەنی ناوچەیی و نێودەوڵەتیان هەیە. هەشتا سیستەمی سیاسی و دەوڵەتی بۆرژوازی لە عێراقدا کراوەیە بە دەستێوەردانی جیۆپۆلەتیکی و جیۆ ستراتژی بەتایبەتی لە لایەن هێزە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکانەوە: ئێران، عەرەبستانی سعوودی، ئەمریکا، تورکیا و ئیمارات. نەبوونی هێزەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی لە حکومەتدا یان کەمی ژمارەی کورسیەکانیان زەربەی دیاریکراویان لێئەدا، بەڵام

نایکاتە دەرەوەی چوارچێوەی گەمەی سیاسی لە عێراق و دەستێوەردانە جی□ پۆلەتیکی و ستراتیژیەکان.

بە کورتی، حکومەتی “زۆرینەی نیشتمانی” شتێک نیە جگە لە قۆرخکردنی ئیمتیازەکانی دەوڵەت لە لایەن هەندێک لە هەمان هێزە تائیفەگەری و قەومیەکان، لە لایەکەوە، وە لەلایەکی دیکەوە، گرتنەدەستی کاروباری دەوڵەتە بۆ چوار ساڵی داهاتوو بۆ جێبەجێکردنی سیاسەت و کارنامە و ئەجیندەی حکومەت، کە چێرۆکەکەش لیرەدایە واتە لەوەدا کە ئەم حکومەتە چ ئەجیندەیەکی هەیە لە پەیوەند بە کێشمەکێشی خەباتی چینایەتی لە کۆمەڵگەدا؟ ئەگەر ئەم حکومەتە لە ڕوانگەی شۆڕش و گۆڕانکاری ڕیشەییەوە لە بەرژەوەندی هەژارکراوان و زەحمەتکێشان و ژنانی ستەملێکراو هەڵسەنگێنین، ئەبینین ئەمە لە ڕاستیدا حکومەتی توان دوو دژە شۆڕشە.

ئەجیندای حکومەتی دژەشۆڕش

ئەو حکومەتەی کە لەسەر بنەمای “زۆرینەی سیاسی نیشتمانی” یان “حکومەتێکی تەوافوقی” یان حکومەتێکی تێکەڵ لەو دوو حکومەتە دروست دەبێت لە هەڵبژاردنی پێشوەختەوە سەریهەڵداوە و تەنیا تەواوکەری نەرم دەبێت بۆ سەرکوتی خوێناوی ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر لە پێناوی □□گرتن لە خەتەرەکانی سەرهەڵدانی قەیرانی شۆڕشگ□□انە و بەئامانجی بەهیزکردنی ڕژیمی سیاسی بۆرژوازی و دابینکردنی سەقامگیری دەوڵەتی بۆرژوازیە لە عێراقدا. یەکەم هەنگاو بۆ بەدیهێنانی ئەم ستراتیژە پێکهێنانی حکومەتێکی دژە شۆڕشە بەناوی حکومەتی زۆرینەی “سیاسی” و “نیشتمانیەوە”.

وەک پارتێکی دەسەڵاتداری سەرەکی و ڕەوتیکی ئیسلامی سیاسی شیعەی پۆپۆلیستی خاوەن نفوز و “بنکەی کۆمەڵایەتی” بەشێوەی سەرەکی ل□ نێو جەماوەری هەژار و پەراوێزخراو و زەحمەتکێش لە ناوەڕاست و باشووری عێراق، ڕەوتی سەدر مەبەستیەتی ئەو سیاسەتانە بگرێتەبەر کە خزمەت ب□ق□ایمترکرنی چەپۆکی بکات بەسەر ئەم بنکە کۆمەڵایەتیەیدا و فراوانتری بکاتەوە. ئەم ڕەوتە مەبەستیەتی بە هەموو شیوە و ئامرازیک، و لەم ڕاستایەدا تواناکانی دەوڵەت و حکومەت و ئەوەش کە حکومەت بۆی ئەڕەخسێنێ لە توانای سیاسی و دیپلۆماسیی لەسەر ئاستی ناخۆ و دەرەکی، بەکاریانبهێنێ بۆ ئەنجامدانی ئەم مەبەستی□ی.

گومانی تێدانیە کە حکومەتی ڕەوتی سەدر پڕدەبێت لە ناکۆکی ل□ بەرئەوەی بنکە کۆمەلایەتیەکەی چاوەڕوانی ئەوە دەکات ئەم حکومەتە ژیانی باشتر بکات و خزمەتگوزاری گشتی بۆ دابین بکات، بەڵام سیاستەکانی ئ□م □□وتە و ئەجنداکەی سەرقاڵی ل□ق□□بدانی خەبات و

ناڕەزیەتیەکانی جەماوەری کرێکاران وزەحمەتکێشان دەبێت بەدەوری ئاسۆ و سیاسەتەکانیی و سیاسەتە ئابورییە کاپیتالیستە نیو لیبرالیەکانی و بەدوای ئیفلیجکردنی وزەی شۆڕشگێڕانەی ئەم جەماوەرەوە دەبێت. هەموو ئەو دەنگەیانەی کە گوایە حکومەتی “زۆرینەی نیشتمانی” گۆڕانکاری لە بەرژەوەندی جەماوەر فەراهەمئەهێنێ شتێک نییە جگە لە ساختەکردنی ڕاستییەکان لە پیناو شکستپێهێنانی هەرهەڵچونێکی جەماوەریی شۆڕشگێڕانە لەدژی سیستەمی هەژاری و کۆیلایەتی و پەراوێزخستن کە لە ئارادایە لە ئیستادا.

هەروەک ئاشکرایە، لەناواخنی ئەجندای ڕەوتی سەدردا لەباری میراتی مێژووییەوە، ئیسلامیزەکردنی کۆمەڵگایە لە خوارەوە “القاعدە”وە و بڵاوکردنەوەی ئەم سیاسەتی ئیسلامیزەکردنەیە لەنێو جەماوەری پەراوێزخراو و هەژارکراودا بەشێوەی سەرەکی، هەربۆیە ئەگەر ئەم ڕەوتە خۆی بەتەنیا لە دەسەڵاتدا بێت دەرفەتی بۆدەڕەخسێ هەرچی بتوانێ لەم ڕاستایەدا یاسا داسەپێنێت و بەپلەی سەرەکی بە دژی ژن و مەودای ئەم سیاسەتەی بە هەنگاوی خیراو گشتگیر بەرەوپێش بەرێت. وەک ڕەوتێکی حکومەتی دەسەڵاتدار، ڕەوتی سەدر زۆرترین بایەخدانەکانی خۆی دەخاتە سەر لە مەنگەنەدانی وزەی شۆڕشگێڕانەی جەماوەری بەبەشکراو، ئەویش لەڕێگەی چەسپاندنی ئەم فەرمە مەزهەبیە ئیسلامییە تائیفەگەرییە دژە ژن و دژە ئازادییە مەدەنی و سیاسییەکان و دژە پێشکەوتنی کۆمەڵایەتییەوە. ئەمە و، بانگەشەکانی لەبارەی هەڵوەشاندنەوەی میلیشیاکان هیچی تر نییە جگە لە ڕەسمیەتپێدان بە میلیشیاکان و پەیوەستکردنیان بە هێزە فەرمییە سەرکوتگەرەکانی دەوڵەتەوە.

ڕاستی ئەم ڕەوتە سەربەخۆییەکی ڕێژەیی هەیە لە ڕژێمی ئیسلامی ئێران بەهۆی جیاوازی لە بواری دامەزراوەی مەزهەبیی شیعە و دەسەڵاتەکانی لەناو عێراقدا و هەبوونی پەیوەندی کۆمەڵایەتی و ئایدیۆلۆژیی مەزهەبی لەگەڵ جەماوەری عەرەبی زمان و وردەکارییەکانی تر. هەرچەنێک بێت ، ئەم سەربەخۆییە ڕێژەییە و ئەو ڕاستییەش کە بنکە کۆمەڵایەتییەکەی ڕەوتی سەدر جەماوەری عەرەبی زمانە لەعێراقدا، هیچ شتێک لە کاراکتەری تائیفەگەریە مەزهەبییەکەی ناگۆڕێت، وەک ڕەوتێکی ئیسلامی سیاسی شیعە، وە ناشیگۆڕێت بە بزوتنەوەیەکی ناسیونالیستی عەرەبی کە ئەجێندای ناسیونالیستی عەرەبی هەبێت لەسەر ئاستی ناوچەکە، و هەروەها نایگۆڕێیت بە ڕەوتێکی “ناسیونالیستی لۆکاڵی” یان ئەوەی پێی دەوترێ بۆرژوازی “نەتەوەیی” عێراقی، لەبەرئەوە هەروەک یەکێک لە ڕەوتەکانی دیکەی ئیسلامی سیاسی

شیعە دەمێنێتەوە لە عێراقدا و لەم جەنگە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایدیۆلۆژییە بەشداری ئەکات لە ژیانی سیاسی و "پرۆسەی سیاسی" و لەوانەش پێکهێنانی حکومەت لە ئیستادا.

پێکهێنانی حکومەتی زۆرینە هیچ ناگۆڕێت لە ستڕاکتەری بنەڕەتی فیکری و سیاسی ڕەوتی سەدر، لە بەرئەوەی ئەم ڕەوتە هێزی لەوەدایە کە خۆشباوەڕی (وەهمی) مەزهەبی و تائیفەگەری و دڵەڕاوکێ لە بەرامبەر چەوسانەوە و جیاکاری تائیفی زاڵە بەسەر بیری بەشێکی زۆری جەماوەر لە ناوەڕاست و باشووری عێراق، ئەمە ئەو پایە سیاسی و ئایدیۆلۆژی و تەنانەت سایکۆلۆژییە و ئەو بەربەستە قایمەیە کە ئەم ڕەوتە لێی بەهرەمەندە بەڕووی نەیارانی خۆیدا و سەرچاوەی بەردەوامبوونیەتی. ئەمەش لە ڕەوتی ناسیونالیستی و بزوتنەوەی ناسیونالیستی کوردی دەسەڵاتدار دەچێت لە ئێستادا کە سوود ئەبینێ لە خۆشباوەڕی و ئاسۆی قەومی زاڵ لە ناو جەماوەری کوردستاندا، هەروەها ئەم دۆخەی ڕەوتی سەدر هاوشێوەی هەلومەرجی هاوپەیمانەکەی تری خۆیەتی لە "کوتلەی سەروەری" کە ئەویش بە شێوەیەکی سەرەکی پشتی بەستووە بە زاڵبوونی مەیلی ناسیۆنالیستی عەرەبی لە ناو جەماوەری دانیشتووی ناوچەی ڕۆژئاوا و باکوری ڕۆژئاوای عێراق.

با بزانین ئێستا ئەجێندای سیاسی هاوبەشەکانی تر لە "حکومەتی زۆرینەی نیشتمانی" چییە؟ یەکێک لە هاوبەشەکان (پارتی)یە، ئەم حزبە قەومییە کۆنەپەرست و ئیستبدادییە کە ڕیزێک دورودرێژ لە کلیپتۆکرات و سەرمایەدارانی گەورە ڕابەری ئەکەن و حوکمی کۆمەڵگای کوردستان بە چەک و داپڵۆسین بەڕێوە دەبەن، بەهرەبەرداری دەکەن لە مەسەلەی قەومی و هەست و دڵەڕاوکەی نەتەوەیی زاڵ لە ناو جەماوەردا بە درێژدان بە دەسەڵاتیان. ئەم حزبە شانبەشانی کۆنتڕۆڵکردنی سەروەت و سامانی کۆمەڵگە و گەندەڵی و تاڵانی بە سنوور و قازانج بەدەستهێنانی خەیاڵی لە پڕۆژە سەرمایەدارییە گەورەکانیاندا، هەموو دەنگێکی ناڕەزایی و جموجوڵێکی جەماوەریش لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی بێدەنگ ئەکەن بەزەبری چەک و گرتن و بەسەروشوێنکردن. ئەم حزبە ئەو هێزە بورژوا دژە شۆڕشییە کە لە بەرگریکەرانی عادل مەهدی بوو کە ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر هێنایە خوارەوە. حکومەتێک کە یەکێک لە سێ کۆڵەکەی ئەم حزبە بێت جگە لە حکومەتی دژە شۆڕش و دژە جەماوەری و ئاواتەکانی بە ئازادی و سەلامەتی و ئاسوودەیی هیچی تر نابێت.
کوتلەی سەروەری و پێکهاتەکانی "پێشکەوتن" و "عەزم" لە بنچینەدا جیاوازنین لە لایەنەکانی تری هاوپەیمانی سێلایەنە و ئەویش بەخۆی

قەوارەیەکی سیاسی کۆنەپەرستانەی ڕەوتی ناسیۆنالیستی عەرەبییە و ئایدیۆلۆژیەکەی ناسیۆنالیستییە و بنکە کۆمەڵایەتیەکەی لەنێو خێڵەکیەکان و قەومیەکان و تۆیژە بورژوازیەکاندایە بەشیوەی سەرەکی و باکگراوەند و پیوەندیان هەیە لەنێو بەعسیە کۆنەکاندا و پەتی پەیوەستبونیان زۆرە بە سعودیە وئێماراتەوە.
لە کۆتاییدا، بەدەر لە ئامانجی بڕیاری ئەم دوایییەی "دادگای باڵای فیدراڵی" لەسەر یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستان و وردەکارییەکانی و ئامانجە سیاسیەکانی پشتەوەی لەپەیوەند بەو ململانێیە کە بەردەوامە لە سەر پیکهێنانی حکومەت، و بەدەر لە تاڵانی زەقی سامانی وڵات و جەماوەر لە لایەن (پارتی)یەوە بەدریژایی ساڵانێکی دورودرێژ، بەدەر لەمانە هەمووی هەردوولا هاوبەشن لە خۆشکردنی ئاگری دەمارگیری نەتەوەیی و تایفەگەری و گۆڕینی قەیرانە سیاسیەکەیان بە قەیرانیکی کۆمەڵایەتی کە جەماوەر باجەکەی بدات. ئەرکی سۆشیالیستەکان و چینی کرێکار و جەماوەری ئازادیخوازە کە بەوپەری هیز و تواناوە لەبەرامبەر دەمارگیری نەتەوەیی و تایفەگەری لە هەردوو لای ململانێکە ڕابوەستن و هەوڵەکانیان بۆ شکاندنەوەی سەختی ئابووری و کۆمەڵایەتی بەسەرشانی جەماوەردا، پۆچەڵبکەنەوە. ئەرکە بناغەیەکە ئاراستەکردنی نوکی ڕمی خەباتی شۆڕشگێڕانەی جەماوەرە ڕووەو بۆرژوازی دەسەڵاتدار لەسەرانسەری عێراق و کوردستاندا.

سەبارەت بە ئەرکە کرداریەکانمان

باسکردنی ئەرکی کرداری کۆمۆنیستیمان، شۆینەکەی بڕیارنامەی ڕێکخراوەیی تایبەتە بە ئەرکە کرداری و سیاسیەکان. بەڵام ئەمە ئەوە ڕەت ناکاتەوە کەهەندێک لەو ئەرکانە تەنانەت ئەگەر بەشێوەیەکی گشتیش بێت لەم وتارەدا باسبکەم. بۆیە ئەمانەی خوارەوە بە پێویستی دەزانم:
ڕیسواکردنی بەردەوامی ڕژێمی سیاسی ئێستا و ئەو حکومەتەی کە دوای ئەم هەڵبژاردنە پێشوەختە پێک دەهێنرێ وەک حکومەتی دژە شۆڕش، واتە حکومەتی دوای سەرکوتی خوێناوی گەورەترین ڕاپەڕینی جەماوەریی شۆڕشگێڕ لە مێژووی عێراقدا کە ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەری (٢٠١٩)یە .
پڕوپاگەندەی سیاسی لەنێو جەماوەری کرێکاران و بەشمەینەتان و چەوساوەکان و ژنانی ئازادیخواز و لاوانی شۆڕشگێڕ سەبارەت بە پێویستی ڕێکخستنی سەربەخۆی خەباتیان بۆ ئەوەی ئیرادەی سیاسی چینایەتی خۆیان لە شێوەی ئەنجومەنە جەماوەرییە شۆڕشگێڕەکانیاندا بەدیبهێنن کە ببێتە حکومەتی شۆڕشگێڕانەی داهاتوویان.
ڕەخنە لە ناوەڕۆکی چینایەتی سەرمایەداریی ڕەوتە ئیسلامی و

نەتەوەییە دەسەڵاتدارەکان و هیزەکانیان و نیشاندانی ئەم ناو□□ک□ بۆ جەماوەر کە داپۆشراوە بە بەرگی ئایدیۆلۆجی قەومی و دینی و لیبراڵی.

پیادەکردنی ڕەخنەی سۆشیالیستی بەدژی سەرمایەداری نیو-لیبراڵی و ڕژێمە سیاسیە ئیسلامی و ناسیۆنالیستەکەی بەشێوەیەکی سیستماتیک، و خستنەڕووی بەدیلی سۆشیالیستی بەوەی کە مەسەلەیەکی هەرئێستاییە.

خەبات بەئاڕاستەی یەکخستنی لایەنە جیاجیاکانی خەباتی ئابوری و سیاسی و فیکری کریکاران و زەحمەتکێشان لە خەباتێکی چیانیەتی بەهیزدا بۆ بەدیهێنانی ئەم ئامانجە.

بەرجەستەکردنی ڕەخنە سۆشیالیستی و ڕەخنەی ڕزگاریخوازانەی ژنان لە بەها ئاینی و نەتەوەیی و پیاوسالاری و خێڵەکایەتییە سەرکوتگەریەکانی ژنان.

ڕێکخستنی خەبات و بەرگری ژنان لە بەرامبەر ستەم و پیاوسالاری ب□م ب□ستی دروستکردنی بزوتنەوەیەکی بەهێزی ڕزگاریخوازانەی ژنان لە سەرتاسەری وڵاتدا. هەوڵدان تا ئەم بزوتنەوە ڕزگاریخوازانەیە ڕەگی لەنێو جەماوەری ژنانی کرێکار و زەحمەتکێشاندا هەبێت بە پلەی سەرەکی و لەسەر ئاستیکی کۆمەڵایەتی لە شار و ناوچە لادێییەکان و شوێنە جۆراوجۆرەکانی کار وگەرەکەکان بەرپا ببێت.

هەوڵدان بۆ ڕێکخستنی کرێکاران و زەحمەتکێشان و لاوان و ژنانی کرێکار و چەوساوە لە لیژنە لۆکاڵیەکان و گروپە خەباتکارانەکانی تایبەت بەخۆیان لە گەرەکەکان و شوێنی کاریان. ئەنجامدانی چالاکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆشنبیری بەشێوەیەکی سیستماتیک و ڕێکخراو لەم گەڕەک و شوێنانەدا. هەوڵدان بۆ ڕێکخستنی ئەوانەیان یا گروپەکانیان کە بڕوایان بە سۆشیالیزم هەیە لەکاری ڕیکخراودا لەحەلقە سۆشیالیستەکاندا و لە رێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق.

سەپاندنی کاری سەندیکایی سەربەخۆی کرێکاران بەسەر دەسەڵات.

چالاککردنی یەکێتییە سەربەخۆکانی ئێستا و دروستکردنی سەندیکای نوێ و پێکهێنانی ڕێکخراوە هەمەجۆرە خەباتکارە کرێکاریەکانی داکۆککار لەمافەکانیان بەشیوەیەک کە کرێکاران و کارمەندان لە گشت شوێنەکانی کاردا ڕێکخراوبن لەم سەندیاکا و ڕیکخراوانەدا.

خەباتی ڕۆژانە و بەردەوام بۆ سەپاندنی ڕیفۆرمی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی بەسەر ڕژێمدا وەک بەشێک لە بەهێزکردنی خەباتی سۆسیالیستی. هەر لەم ڕاستایەدا خەبات بۆ بەدیهێنانی ئازادی و یەکسانی ژنان، جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت و سیستەمی خۆیندن، هەڵوەشاندنەوەی سیستمی تائیفی و قەومی، دامەزراندنی

سیستەمێکی سیاسی لەسەر بنەمای هاووڵاتی بوونی یەکسان، دابینکردنی باش بژیوی بۆ جەماوەر و بونیاتنان و پەرەپێدانی فەرهەنگێکی ئینسانی و ڕزگاریخوازانە.

ڕێکخستنی خەباتی جەماوەری بەدژی تاڵانکردنی موڵک و سامانی کۆمەڵگا کە لە لایەن دەسەڵاتەوە و لە ڕێگەی تایبەتکردن و دزی و گەندەڵی و وەبەرهێنانی سەرمایەدارانەوە ئەنجام ئەدرێ.
ڕێکخستنی خەبات بۆ دابینکردنی کارەبا و ئاو و تەندروستی گشتی و خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی و خوێندن بەخۆڕایی و هەوڵدان بۆ بەشداریکردن لە دامەزراندنی کۆڕ و کۆبوونەوەی جۆراوجۆر و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان بۆ ئەم مەبەستە.
پەردەهەڵماڵین لەسەر تەواوی سیاسەتەکان و ناوەڕۆکی "کاغەزی سپی" کە چۆن دەیەوێت ئابووری عێراق بکاتە ئابوورییەک لەسەر بنەمای تاڵانکاری سەرمایەداریی زەق و بەباکانە دابمەزرێ و دەوڵەت و یاساکانی بکرێتە ئامرازی جێبەجێکردنی پرۆژە سەرمایەدارییەکانی، و بڵاوکردنەوەی هۆشیاری گشتی سەبارەت بەو سیاسەتانە و ڕێکخستنی نارەزایەتییەکان بە ڕوویاندا.
کۆمەڵگا کەمی نەهێناوە لە ژمارەی ناڕەزایەتییەکان و فراوانی توورەیی و ناڕەزایەتی لە بارەدۆخەکە، ئەوەی کەمە ڕێکخراوبوونی پیویستە لەڕیزی ئەم خەباتە و ئەم ناڕەزایەتییانەدا و بەهرەمەند نەبوونیانە لە ئاسۆ و ئەجێندای سیاسی سۆسیالیستی. هەوڵدانی بەردەوام بۆ کۆتایی هێنان بە پارچەپارچەبوون و ڕێکخستنی ئەم خەباتە بەرەو بەدیهێنانی ئەم ئامانجە یەکێکە لە ئەرکە بەپەلەکانی ئێمە.

خاڵی لاوازی سەرەکی بەرژوازی لە عێراقدا ئەوەیە کە لەسەر بنەمای نەتەوەیی و ئاین و تائیفە دابەش بووە و تا ئێستاش ناتوانێ یەکبگرێت چونکە یەکبوونی پڕە لە ناکۆکی و ململانەی و لێککەوتن و شوێنکەوتەیی بۆ ئەم وەڵاتە یان ئەو وەڵات و درێژکراوە ناوچەییەکانیان. بە پێچەوانەی ئەمەوە، چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش و بەهەژارکراو و جەماوەری ژنانی چەوساوە و لاوانی بێکار کە بەدوای ئازادیەوەن بەرژەوەندی هاوبەشی چینایەتی و کۆمەڵایەتیان هەیە لەسەر ئاستی عێراق، ئەمان هێزێکی گەورە و بەتوانان گەر خەباتی شۆڕشگێڕانەی خۆیان یەکبخەن و ئاسۆی سۆسیالیستی و ئینتەرناسیۆنالیستی بگرنەبەر و خەباتیان یەکانگیر بکەن لەسەر ئاستی وڵات و ناوچەکە. خەباتی شۆڕشگێڕانە بەگشتی و خەباتی سۆسیالیستی بەتایبەتی لەسەردەمی جیهانیبوونی سەرمایەداری

هاوچەرخ و ململانێی جیۆپۆلەتیکی و ستراتیژی ئیمپریالیستی و جەمسەرە ناوچەییە داغەکاندا بە ناچاری دەبێت ئاسۆ و ئەجێندای ئینتەرناسیونالیستی گرتبێتەبەر بۆ ئەوەی سەرکەوتوو بێت.

٢٠٢٢-٢-١٢

دەروونناسیی: حولحولەتیی/ کەسێتیی حولحولیی *... ئەحمەد ڕەزا*

متقلب المزاج " الشخصية المزاجية"

Mood Swings

حولحولەتیی یان کەسی حولحولی لە زانستی دەروونناسیدا، بە دیاردەیەک ئەوترێت، کە بە وەسکردنی خێرایی و زۆریی هەست و سۆز دەرپەڕاندنی مرۆڤەکان بەکارئەهێنرێت و کار ئەکاتە سەر باری دەروونیی و هەستیان.
زۆرتر بۆ وەسفکردنی ئەو کەسانە بەکاردێت، کە باری دەروونییان لە گێژەندایەو گۆڕانکاریی بەردەوامی بەسەردا دێت، لە نێوان هەستە دژبەیەکەکانی دڵخۆشییەکی بە ئەندازەو ڕازیی بوونەکی زۆردا، کە لەپڕدا ئەگۆڕێت بۆ تووڕەیی و پەستیی و تا ڕادەی خەمۆکیش.

هۆکارەکان:

کەسی حولحولیی لە دەروونناسیدا، لە ئاڵۆزترین کەسایەتییەکانن لە ڕووی تایبەتمەندێتییە ڕەفتاریی/ سلوكية یەکانەوە، کە شپرزەیی دروست ئەکات. زیاتر لە 20 جۆری هەیە، جیاوازیی لە چەشنی کەسایەتییەکانیدا، یان هاوشێوە بوونی تیادا هەیە، کە هەریەکەو بە هۆکارێک دروست بوون، وەک ڕێگەکانی پەروەردە، یان لە مناڵیی و بەهۆکاری بۆماوەیی، یان بەهۆی ژینگەو کۆمەڵگەو دەوروبەرەوە.. هەندێکیشیان بەهۆی نەخۆشییەکی ئەرگانیکییەوە تووش ئەبن و هەندێکیشیان بە بێ هیچ هۆکارێک پێوەی موبتەلا بوون.
هەندێک هۆکاریتریش هەن، ڕەنگە لە پشت ئەم شپرزە بوونەوە بن:

1- زۆر خواردنی شیرینیی.
2- کەمخەویی.
3- نەخۆشیی کاتیی جەستەیی وەک: لووتگیران و تاو ئازاری زۆر لە شوێنێکی لەشدا، هەموو نەخۆشییەک وزەیەکی زۆری لەش کارئەکات و ئیشتیها کەم ئەکاتەوە و ئەبێتە هۆی وشکبوونەوەی لەش، کە ئەبنە هۆکاری تێکچوونی هۆرمۆنەکان ئاستی شەکرەو فشاری خوێن، کە لە کۆتاییدا ئەبێتە هۆی ناهاوسەنگیی باری دەروونیی و مرۆڤ حولحولی ئەکات.
4- کەمخۆراکیی.
5- بەسەربردنی کاتی زۆر لەگەڵ ئەو کەسانەی وزەی زۆریان پێویستە، وەک کەسانی ڕەشبین و ئەوانەی لە دڵەڕاوکەی بەردەوامدا ئەژین، یان شپرزەیی دەروونییان هەیەو بەهیچ شتێک دڵخۆشت ناکەن.
هەرکات مرۆ هەستی بە دەرکەوتنی ئەم دیاردەیە کرد لە خۆیداو زانی کە پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئەوانیتردا بەرەو گرژیی و ئاڵۆزیی ئەچێت، پێویستە بە خێرایی چاو بە چالاکییەکان و خووەکانی ڕۆژانەی خۆیدا بخشێنێتەوەو بەدوای هۆکارەکەیدا بگەڕێت.. دەنا کەسەکە ئەکات بە کەسێتییەکی شەڕەنگێز ڕەفتار، کە بەهۆی ئەو شپرزەییە دەروونییە بەردەوامەوە، خەڵکیی لێی تەوەلا ئەبن و دوورئەکەونەوە.

سیما دیارەکانی:
سیماکانی ئەم شپرزەییە لە دەروونناسیدا، بەم چەند خەسڵەتە دیاریکراوە:
1- تەقینەوە لە کاتی تووڕەییدا.
2- خێرا تووڕە بوون.
3- هەستیاریی زۆوەندو گرنگیدانی زۆر بە هەستی خۆی.
4- ئەگەر بابەتەکە پەیوەندیی بە هەستی خۆیەوە هەبێت، بایەخ بە هەستی کەسیتر نادات.
5- ڕەخنە لەگرتن قبوڵ ناکات.
6- شپرزەیی و دڵەڕاوکەی بەردەوام.
7- باوەڕ بەخۆنەمان.
8- نەمانی توانای هیچ جۆرە داهێنان و دۆزینەوەیەک.
9- بە پەلە بڕیاردان لەسەر شتەکانی خۆی و دواتر پەشیمان بوونەوە.
10- نەمانی زمانی ئاخاوتن و دایالۆگ لەگەڵ ئەوانیترو دەوروبەری.
11- بەرگەنەگرتن و نەمانی سەبر.
12- پێویستیان بە ڕووبەرێکی تایبەت.. واتە لە شوێنێکی تایبەتدا بژین و کەس توخنیان نەکەوێت، لەبەرئەوەی هیچ جۆرە گفتوگۆیەک لەگەڵیاندا بەردار نابێت و ئەوان هەرکات ویستیان ئەوە ئەکەن کە

خۆیان ئەیانەوێت بیکەن، ئەم خەسڵەتە نزیکە لە گۆشەگیرییەوە.
13- بیرکردنەوەی زۆرو بێ پسان.

مامەڵەکردن لەگەڵ حولحولیدا:

کەسی حولحولیی پێویستیی بە جۆرە مامەڵەیەکیترە، کە جیاوازە لەگەڵ ئەوانیترو زۆر ماندووکەرە، هەم بۆ کەسی نەخۆش و هەم بۆ چواردەورەکەشی. بەڵام خۆ ناکرێت ئەم کەسە بە تەواوەتیی دوور بخرێتەوە، لەبەرئەوەی هەندێجار لە هەرە نزیکەکانی کەسی هاوسەنگەو ناکرێت حوکمی کوێرانەو توندوتیژیان بەسەرا بدرێت.. بۆیە ئەم چەند ڕێگەیە، یارمەتیدەرە، هەم بۆ گەڕانەوەیان بۆ دۆخی هاوسەنگیی و هەم بۆ وەڕس نەبوونیش بە دەستیانەوە.

1- تێیبگە:

ڕەنگە باری حولحولیی بوونەکە لابەلا بێت، یان بەهۆی ئەوەوە بێت کەسەکە بە دۆخێکی دژواردا تێپەڕێت، واتە بەردەوام نەبێت.. بۆ نموونە تەمەنی هەرزەکارێتیی کێشەی هەرمۆنییان هەیە بەدرێژایی ماوەی هەرزەکاریی، لەبەرئەوە ناتوانێ کۆنترۆڵی هەستەکانی خۆی بکات.. یان کەسێکیتر لە دۆخێکدا شکستی هێناوە، یان نەخۆشە، پێویستە کەسی هاوسەنگ لە هۆکارەکە تێبگات و بە هێمنیی مامەڵەی لەگەڵ بکات.

2- کاتی پچڕپچڕ وەرگرە:

ڕەنگە کەسی تووشبوو یەکێک لە ئازیزان بێت، لەبەرئەوە ناکرێ هاوسەنگ لێی دابڕێت، هەروەک ناشکرێت بەردەوام کاتی خۆی بۆ تەرخان بکات، لەبەرئەوە واباشترە کەسی هاوسەنگ ناوبەناو پشوو وەربگرێت.

3- ناکرێ لەگەڵیاندا دەمارگیر بیت.

4- ئەگەر کەسەکە زۆر جێی مەبەست نەبوو، ئەکرێت لە ژیانتی بکەیتە دەرەوە.

5- نەکەویتە داوایانەوە:

هەندێک لە حولحولییەکان، بەهۆی ئەوەوە کە بێیان ئەلوێت، هەل ئەقۆزنەوەو بەرامبەرەکەیان ئەخەنە داوەوە.. ئەبێت کەسی هاوسەنگ لە داواکانیان تێبگات و نەرم بێت لەگەڵیاندا، بەڵام ناکرێت مست لە گوێ، یان گوێڕایەڵ بێت بۆ سەرجەم داواکانیان و جێبەجێی بکات.

6- بەڵام ئەوی بەدمیزاجە، پێویستە مرۆ لێی دوور بکەوێتەوە.

7- ڕووبەڕووی ڕەفتارەکەی ببەرەوەو هەوڵی چارەسەرکردنی بدە، واتە بێبایەخ تەماشای مەکەو قۆناغ بە قۆناغ لەگەڵیا بڕۆ.. زۆرێک لە حولحولییەکان کە هەست بە خۆیان ئەکەن، بەردەوام باسی ئەکەن بە ئومێدی چارەسەرکردنی، ڕەنگە هەندێ کردەوەی نەشیاویشیان لێ بوەشێتەوە، کە ڕەنگە بەهۆی شتێکەوە بێت کە لە دەسەڵاتی خۆیدا

نەبوو، پێویستیی بە لەخۆش بوون و فەرامۆشکردنە، بەڵام هەندێکیان ئەیکەن بە بیانوویەک بۆ تێپەڕاندنی داواکارییەکانیان.
8- پێویستە لەگەڵ گۆڕانکاریی ئەواندا، تۆش گۆڕان بەسەر کاروکردەوەتدا بێت.

چارەسەر:
سێ ڕێگە هەیە بۆ چارەسەرکردنی حولحولیی، بۆ ئەوەی ببنەوە بە کەسی هاوسەنگ و لەو شپرزەییە دەروونییەو بەردەوام ڕاگۆڕکێیە ڕزگاریان بێط:
1- وەرگرتنی چارەسەر لە ڕێگەی دەرمانەوە:
دەرمانەکانی دژە تێکچوونی مێشک و جێگیرەکانی حاڵەتی حولحولەتیی و بەکارهێنانی لیثیۆم، کە ڕێژەی خۆکوشتنی ئەمجۆرە شپرزە بوونە کەم ئەکاتەوە.
2- چارەسەری کلینیکیی دەروونیی، لە دانیشتنە تاک و بەکۆمەڵەکاندا، لەژێر چاودێریی و سەرپەرشتیی پزیشکی تایبەت و چاودێریی کردنی بەردەوامی بەرکەوتەکە.
3- چارەسەری ڕەفتاریی:
بەکۆکردنەوەی زۆرترین زانیاریی لەسەر کەسی شپرزەو دەرکەوتە کلینیکییەکانی، بۆ ئەوەی لە بارەی ڕەفتارو هەڵوێستەکانی ژیانییەوە ئاراستە بکرێت و هاوسەنگ ببێتەوە.

سەرچاوە:

- موقع الفرصة للتعليم في كانون الثاني/ ٢٠٢١ – الشخصية المزاجية: سماتها وكيفية التعامل معها.
- دينا مندور- موقع الحرة- الشخصية المزاجية في علم النفس.

نەوەی نوێ و هاورێیەتی ئیسلامی سیاسی...! عوسمان حاجی مارف

ئەو ئۆپۆزیسیۆنەی لە دەرگای پەرلەمانەوە دەخلیسکێتە ناو ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکانەوە، جگەلە مەرامێکی سیاسی کە بۆ

پێداویستی پێگەی حزبەکەیەتی هیچ ئامانجێکی لە پەیوەند بە بەرژەوەندییەکانی جەماوەری ناڕازییەوە نییە. ئەمە واقعییەتی پێکهاتەی پەرلەمانی کوردستانە کە زیاتر بۆتە مەیدانێک لە بازاڕی بازرگانی بە سیاسەتەوە، هەر بەو مانایەش پەرلەمان بۆتە گاڵتەجاڕو ڕسوایی بۆ ئەوانەی بەشدارن و نوێنەریان هەیە لەو پەرلەمانەدا، ناڕەزایەتییەکان لە هەر ئاستێک و توانایەکدا بێت و بە هەر داواکارییەک خۆی بنوێنێت، دۆخەکەی بەجۆرێکە فرسەت بە ئەو لایەن و هێزانە نییە کە لە ناو دەسەڵات و پەرلەمانەوە بتوانن هەژمەنی فکری سیاسی خۆیان بەسەر ناڕەزایەتییەکاندا بسەپێنن

ناکرێ مەودای خواستێکی بەرفراوان لە بێزاری و توڕەیی و ناڕەزایەتی جەماوەریدا،جگە لە نایەک بەنەویستنی ئەم دەسەڵاتەی ئێستای حزبەکانی کوردایەتی بۆی بڕوانین، چونکە قەیرانی قوڵی دەسەڵاتی سیاسی لە سەر دەستی بزوتنەوەی کوردایەتی وەک هێزێ میلیشیاکانی، دۆخێکی واقعییەو ئەزمونێکی ڕسواو قیزەوەنیان لەسەر شانۆی سیاسی کوردستان خستۆتە ڕوو، کە جگە لەکۆتایی هێنان بە دەسەڵاتەکەیان و ڕاماڵینی تەواوی پێکهاتەو دامودەزگاکانیان هیچ ڕێگایەکی تر، بۆ ڕزگاری خەڵک لەم هەلومەرجە نالەبارو نائەمن و فەلاکەت بارو نەخوازراوە کارساز نییە. کرێکاران و زەحمەتکێشان و خەڵکی بەشمەینەتی کوردستان، لە ماوەی سی ساڵی دەسەڵاتی سیاسی یەکێتی و پارتیدا شەوێکیان نییە بە ئاسودەیی خەوتبن و بە ئومێدەوە ڕۆژیان لێ هەڵهاتبێت.

ئەوەی گرنگە لەم نێوەدا هەر پێناسەیەک کە بە ئەم دەسەڵاتە تاڵانچی و گەندەڵە و جەردەیە دەکرێت، چەند لایەنێک بەناوی ئۆپۆزیسیۆن لە ناو دەسەڵاتدا بونە بەشێک لە پێناسەو پێکهاتەی ئەم دەسەڵاتە بورجوا ناسیۆنالیست و میلیشیاییە. بزوتنەوەی گۆڕان و یەکگرتوی ئیسلامی و کۆمەڵە نمونەیەکی شکستخواردوی ئەم جۆرە ئەزمونەیان نیشانداین، کە بونەتە بەشێک لە ڕووی زیاتر قێزەون بونی ئەم دەسەڵاتە، لە هەمان کاتدا دیمان کە ئاستی ناڕەزایەتیی جەماوەرییەکان چۆن یەخەی ئەم هێزە بەناو ئۆپۆزیسیۆنەشی ڕاوەشان و دایانەی و دەستیان لە سوتاندنی بارەگاکانیان نە پاراست.

ئەم جۆرە ئۆپۆزیسیۆنەی کە بەناوی پشتیوانی لە ناڕەزایەتییەکانی ١٧شوبات خۆی نواندو دواتر بونە پاشکۆی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی، ئیسلامییەکان نوێژەکانی مەیدانی ئازادیان گواستەوە بۆ ناو پەرلەمان و وەزارەتەکان، دروشمی “ئەی گۆڕین” بوبە پێشکەشکردنی شەقامی ئارام بە دەسەڵات، ئەوە ئاکامی ئەو بەرنامەو ڕێبازە سیاسییە کە گۆڕان و ئیسلامییەکان لە هەمان چوارچێوەی بەرنامە و ڕێبازی سیاسی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتیدا

نەخشەی بنەڕەتیان هەیە بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە، کۆمەڵگەیەك کە بازاڕی کارو کاری بەکرێ بنەماکەی بێت و خاوەنداریەتی تایبەتی بەهەکانی بەرهەم هێنان و کۆڵەکەی سەرمایە لە چنگی کەمایەتیەکدا زەوتکرابێت و سووربن لەسەر ئەوەی کە دەبێت پاریزەری کۆمەڵگەیەک بن، نابێت ئینسانەکان یەکسان بن، نایەکسانی بەیان واقعیەتێکی مێژویی و هەتاهەتاییە، ئۆپۆزیسیۆن بن یا دەسەڵاتدار، هیچ کات پێچەوانەی ئەو بەرنامەو سیاسەتەیان جوڵە ناکەن، ئەو هێزانە ئەوەندە ئۆپۆزیسیۆن دەبن بەڵکو لە هەلومەرجێکدا فرسەتی ئەوەیان بۆ بێتە پێشەوە لەبری پارتی و یەکێتی بە هەمان ڕێبازی کۆڵەکەی سەرمایە و چەوسانەوەی ئینسان خۆیان ببنە خاوەنی دەسەڵات، بەڵام دۆخی سیاسی کوردستان لە ١٧ی شوباتی ٢٠١١دا ئەو فرسەتەی تیا نەبو کە ئەم ئۆپۆزیسیۆنە لەو ئاستەدا بێت بتوانن ببنە هێزی یەکەم لە دەسەڵاتی سیاسیدا، بەڵکو لە ناچاریا چونەوە باوەشی پارتی و یەکێتی و بونە هێزێکی پاشکۆ بۆ پاراستنی هەمان دەسەڵاتی سیاسی.

ئێستاش دۆخی کوردستان کە جۆرێکی تر لە ئاستی بەرزی ناڕەزایەتی بەخۆیەوە نیشان ئەدات، ناڕەزایەتیەک بە هەموو زمان و چەندین جۆری دەربڕینەوە، جەماوەری توڕەو ناڕازی داوادەکەن و دەڵێن ئەم دەسەڵاتەمان ناوێت، ئۆپۆزیسیۆنی ناو پەرلەمان و دەسەڵات جارێکی تر سەرلەقیانەو لە هەوڵی ئەوەدان خۆیان بکەنە خاوەنی ئەو ناڕەزایەتیانە، هەڵبەتە لەم کەیەن و بەینەدا گۆڕان بەجۆرێک نیشانەکانی شکست و ڕسوایی خۆی لەو مەیدانەدا نیشانداوە کە ئەو هەلەی لە دەستدا تا بەگوڕی دروشمی ئەیگۆڕین جارێکی تر بتوانێ بێتەوە مەیدان.

کۆمەڵ و یەکگرتوش ئەم جارە فرسەتی ئەوەیان نابێت بە نوێژ لە مەیدانەکاندا لایەنگری لە ناڕەزایەتیەکان بکەن، چونکە ڕوخانی دەسەڵات لە خرۆشانێکی جەماوەری بەرفراوانەوە دەبێتە ڕاپەڕینێک، کە نوێژکردن ناتوانێ وەک شێوازی ناڕەزایەتی خۆی تیا بنوێنێت، گۆڕان و ئیسلامیەکان ئێستا بەشێکن لەو دەسەڵاتەی ئایندەیەکی زۆر تاریک چاوەڕوانی دەکات، واتە پێویستە پێش ئەوەی بخلیسکێنە ناو ناڕەزایەتیەکانەوە، دەبێت هەر لە ئێستاوە هیچ جۆرە پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆیان بە دەسەڵات و پارتی و یەکێتیەو نەمێنێت.

ئەوەی جێگای تێڕامانە لەم نەوەدا “نەوەی نوێی”ە کە وەک هێزێکی تازەی ئۆپۆزیسیۆن لە مەیدانەکەدا گەمەی سیاسی دەکات، بەڵام جگە لە ڕەخنە لە سەر گەندەڵی و بێدەربەستی و ناڕاستگۆیی...، مەبەستی نیە لەسەر گۆڕانی پێکهاتەو سیستمی ئابوری کوردستان، ئابوریەک کە لەسەر چەوسانەوەی ئینسان لەسەر ئینسان دامەزراوە قسەیەک بکات، پێش هەموشتێك سەرەکی جوڵانەوەی نەوەی نوێ بە خۆی سەرمایەدارەو گەر

دەسەڵاتیش بگرێتە دەست، کە ناتوانێ بیگرێتە دەست، وەک نوێنەری
سەرمایەدار کۆمەڵگە بەڕێوە دەبات، پشت دەبەستێت بە کرێی کاری
هەرزان لە بازاڕدا. با لەمانە گەڕێین لە باری سیاسیشیەوە، دۆخەکە
بۆ نەوەی نوێ لەو ئاستەدا نیە کە بتوانێ فرسەتی دەسەڵاتی ه□ بێت،
چونکە هەلومەرجی سیاسی کوردستان لە پەیوەند بە هەلومەرجی سیاسی
ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و چونیەتی دەخالەتی ووڵاتانی زلهێزی
دنیاو ووڵاتانی ناوچەکە، نەوەی نوێ ناتوانێ ئەو نمونەیە بێت کە
لە باری هێژمۆنی سیاسیەوە پارێزەری سەقامگیری دەسەڵاتی
سەرمایە بێت لە کوردستاندا، ئەوەی پارتی و یەکێتی ماوەی سی و یەک
ساڵە بە شێوەی ئەو پەڕی نائینسانی و دڕندە کۆمەڵگە بەڕێوە دەبەن،
لە هەمان کاتدا توانیویانە پارێزەری بەرژەوەندیەکانی
سەرمایەداران و بەرژەوەندیەکانی ووڵاتانی سەرمایەداری جیهان بن،
سەرۆکی نەوەی نوێ بەهەرجۆرێک بۆتە دەرکەوتەیەک، دەتوانێ
سەرمایەدارێکی ناوخۆیی بێت، بەڵام ناتوانێ وەک سیاسیەک نوێنەری
پارێزەری دەسەڵاتی سەرمایە بێت لە کوردستاندا، ناتوانێ لە نێو
کێشمەکێش و شەری نێوان جەمسەرە ئیمپریالیەکاندا پێکەیەک بۆ خۆی
بەدەست بهێنێت، هەر بۆیە ناشتوانێ لە ئاستی بونی چەند ئەندام
پەرلەمانێک زیاتر سیاسەتەکانی بەرێتە پێشەوە، بەڵکو سەرۆکی
بزوتنەوەی نەوەی نوێ وەک سەرمایەدارێک خۆی پێویستی بە دەسەڵاتێکە
پارێزەری بێت.

لەلایەکی ترەوە گەر بێینەسەر هەنگاوەکانی ئەم دوایانەی نەوەی نوێ
کە بەدوای نەوەی کۆنەوەیە، هەوڵئەدات وەک هێزێکی بارزی ئۆپۆزیسۆن
لە پەیوەند بە ناڕەزایەتیەکانەوە دەرکەوێت، بە شیوزاێک
دوبارەکردنەوەی هەنگاوەکانی بزوتنەوەی گۆڕانە کەلە ۱۷شوباتدا
کاری لەسەر دەکرد، بەڵام لە دۆخێکی تەواو جیاوازدایە، یەکەم :
هەلومەرجی سیاسی ناوچەکە ئاڵوگۆڕێکی زۆر جیاوازی هەیە لە چاو
۲۰۱۱دا، چاوەڕوانیەکان ئەوەی تیا پێشبینی دەکرێت کە ناوچەکەو
عێراق و کوردستان لە بەردەم پێشهاتەی تازەو ئاڵوگۆڕێکدایە کە
جێگەو ڕێگای هێزە سیاسیەکانیش ئاڵوگۆڕیان بەسەردا دێت، جوڵا نەوەی
نەوەی نوێ لەو ئامad□ی□دانیە کە بتوانێ لەو ئاڵوگۆڕانەدا
پێگەیەکی بەهێز بەدەست بهێنیت. دووەم : گەر گۆڕان توانی لەو
دەورەیەدا پێگەیەک لە حکومەتی بنەکە فراواندا بۆخۆی بەدەست
بهێنێت، بەمانای ئەوەبو کە پارتی و یەکێتی توانیان هەمان
دەسەڵاتی سیاسی خۆیان بە هەمان پێکهاتەی دەسەڵاتی میلیشایی
بپارێزن و گۆڕانیش پشتیوانی لێکردن، بەڵام دەورانی ئێستا
پێکهاتەی دەسەڵاتی سیاسی یەکێتی و پارتی لەبەرامبەر ئەو
ئاڵوگۆڕانەو قەیرانی سیاسی کە لە ناوچەکەو عێراقدا چاوەڕوان

دەکرێت لە ژێر پرسیاردایەو لە قەیرانێکی قوڵدان، بۆیە جوڵانەوەی نەوەی نوێ لەو حسابانەدا سەوداو مامەڵەی پێ ناکرێت.

نەوەی نوێ بەو شێوازە خێرخوازیانەی بۆ جێی گەیاند، گەر هەر دەورێکی لە چەواشەکاریدا ببینێت جەماوەرێکی بەدەوری خۆیدا گردکردبێتەوە، بەڵام ئەم دانیشتن و ڕێکەوتنانەی لەگەڵ لایەنە ئیسلامیەکاندا پێکیان هێنا، چەند هەنگاوێک گەڕانەوەیە بۆ دواوە، چونکە ئیسلامیەکان نەک نەیانتوانی بەو ڕێکەوتنانەی کاتی خۆی لەگەڵ بزوتنەوەی گۆڕاندا ئەنجامیاندا نزیک بونەوە لە جەماوەری ناڕازی بەدەست بهێنن، بەڵکو وەک بەشێک لە دەسەڵات کەوتنە بەردەم ناڕەزایەتیە جەماوەریەکانەوە.

هەربۆیە ئاسانە گەر بگەین بەو ئەنجامەی کە مانای ئەو هەنگاوانەی نەوەی نوێی ناچارکردوە بە ڕێکەوتن لەگەڵ ئیسلامیەکاندا ڕویەکی ناشرینی خۆی نیشان بدات. یەکەم: بنبەستی سیاسی نەوەی نوێیە بە ئەو نەخشانەی کە چاوەڕوان بو جێگایە لە پەرلەمانی بەغدا یان لەگەڵ هیزێکی سیاسیدا پێگەیەک بۆ جوڵانەوەکە بەدەست بهێنێت، بەڵام قەیرانی پێکهێنانی حکومەت لە بەغداو ناکۆکی نێوان هێزە میلیشیاکان ئەو ئومێدەی نەوەی نوێی خستە لاوە. دووەم: دۆخی سیاسی کوردستان و قەیرانی دەسەڵات و ناڕۆشنی دۆخی هەڵبژاردن، ئومێدی نەوەی نوێ بەوەی کە ژمارەی کورسیەکانی زیاد بکات، بە ناکامی بەجێ ماوە، هەر بانگەشەیەک بۆ نەوەی نوێ دەبێتە خەرجی زیادە بۆ هەڵبژارنێک کە ئایندەکەی لە هەموو کات نادیارترە. سێیەم: ئاستی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکان بۆ خواستی ڕاماڵینی دەسەڵات لەوە واوەترە کە نەوەی نوێ بتوانێت وەک ئەڵتەرنەتیفێک بێتە مەیدانەوەو بتوانێ نوێنەرایەتی ناڕەزایەتیەکان بە چەواشەکاری بباتە سەر، خرۆشانی جەماوەری و ڕاپەرین، هەڕەشە لە بەرژەوەندیە ئابوریەکان و سەرمایەی سەرەکی نەوەی نوێش دەکات. هەر بۆیە نەوەی نوێ زیاتر دەکەوێتە سەرەگێژەو گێژاوێکەوە گەر زیادەڕۆیی بکات نەک پێگەی سیاسی، سەرمایەکەشی لە دەست ئەدات، هەر بۆیە لەم نێوەدا پێکهێنانی بەرەی لەگەڵ ئیسلامیەکان هەڵبژاردووە.

زانکۆمان بەچییە؟!…
فازیل شەورۆ

لەبری پێشەکی:

خوێنەری بەڕێز، ئەوەی دەیخوێنیتەوە، پەخشانە نووسراوێکی ڕۆمانسیی قەڵەمبەدەستێکی ئاشقی نیو باخ و چیمەنەکانی زانکۆکانی نییە.
هەروەک گوتاری حەکیمێکی ئەزموونداری تەریقەتێکی ژیاناسیش نییە.
بابەتەکەم، مەرام و مەبەستی ئەم نووسینەم، تەنها بۆ ورووژاندنی چەند پرسیارێکە، تایبەت بەو دەزگایەیی پێدەڵێن (زانکۆ)؛ پرسیارگەلێک کە پێویستە بالاترین بەرپرسی ئەو دەزگایە، کە وەزارەتی خوێندی بالا و توێژینەوەی زانستییە، تا بەردەست و باخەوان و پاسەوان و دەرگەوانی ئەو دەزگایە دەبێ لە خەیانی بکەن.
سنووری پرسیارەکان، تەیەمان و تخوبی زانکۆکانیش دەبەزێنن و ڕووبەرووی بالاترین بەرپرسی ئەم هەرێمە دەبێنەوە و شۆڕدەبنەوە تا دەگەنە نێو مێشک و هزر و هۆشی ئەو کەناسانەی خاشاکی دەوروبەری زانکۆکان پاکدەکەنەوە.
ئەوەی لێرە دەیخوێنیتەوە، سەرچنیی چەند مانگێک لە گەڕان و سۆراغی منە، لە نێو نوێترین و باشترین کتێب و سەرچاوە، کە بە چەندان زمان نووسراون و وەک کولێرەی گەرم ئێستاش هاڵا و بۆنی تەندووریان لێدێ — چاپەکانیان هێ ئەم دوو سێ ساڵەی دواییە، واتا زانیاریی نوێ، بیرۆکەی سەردەمیانە، پەیامی هاوچەرخ و ئەزموونی پێشکەوتووترین زانکۆکانی جیهان، کە نووسەر و لێکۆڵەر و مامۆستای شارەزا و کارامە و پسپۆڕ، قەڵەمکاریان تێدا کردووە.

زانکۆ، یانی چە؟

لە زمانی ئەوروپایدا، ڕەچەڵەکی ئەو وشەیە دەگەڕێتەوە بۆ سەر زمانی لاتینی دێرین (universitas)، کە بە واتای “دەستەیێک لە مامۆستا و خوێندکار”دە. بەڵام، وەک زاراوە، بەو دەزگایە یان مەڵبەند و جێگایە دەگوترێ کە خوێندن و پەروەردی ئاست بەرزی تێدا دەخوێندرێ، بە پشتبەستن بە لێکۆڵینە و توێژینەوە و ساغکردنەوە، بە مەبەستی وەدەست هێنانی پلەیێکی ئەکادیمی بالا لە بڕوانامەی بەکەلۆریوس (undergraduate) و پلەی ئەکادیمی و پسۆڕییە بالاکانی دیکە(postgraduate).
ڕێکخراوی یۆنیسکۆ، (جامعة القرويين)، کە لە شاری فاسی وڵاتی مەغریبە، بە کۆنترین زانکۆی جیهان دادەنێ، لە ساڵی (٨٥٩)،

لەسەردەمی فاتیمییەکاندا دروستکراوە و ئەکادیمیانە بابەتی زانستی تێدا خوێندراوە و پلەی زانستیی بە دەرچووانی بەخشیوە. هەرچەندە لە ئەورووپادا لە سەدەی شەشەمدا، قەشە و ڕەبەنەکان، زانکۆی تایبەت بە خوێندنی لاهوتییان هەبوو.
دەتوانین بڵێین، لە نێوان سەدەی پانزدەم و هەژدەمدا، زانکۆ، بە واتا زانستییەکەی، هات لە ئەورووپادا، لەسەر پێ بوەستێ و گەشە بکات. بەڵام تا کۆتایی سەدەی نۆزدەم، پەی نەنایە ئەو قۆناغەی کە پێیدەوترێ: قۆناغی زانکۆی مۆدێرن، ئەوەبوو لەو ڕۆژگارەدا دوو فەلسەفە، تایبەت بە زانکۆ، لە ئەورووپا بووە مۆدێل: قوتابخانە یان فەلسەفەی زانکۆی ئەڵمانی کە بە نموونەی (هەمبەلت) ناسراوە —
(Friedrich Wilhelm von Humboldt 1835- 1765)
بنەماکەشی سەکوچکەی:"سەربەستی، سیمنیار، تاقیگە" بوو. بەرانبەر قوتابخانە یان فەلسەفەی فەرەنسی، کە بونیاتنراوە لەسەر:"یاسا و ڕێسا و لێپێچینەوە و جڵەوگرتنی خۆ کایەکانی خوێندنی زانکۆ."
ئیمڕۆش، کە پتر لە (٢٥) هەزار زانکۆ لە جیهاندا هەیە، دەستوور و شێواز و سیستمی جۆرەها فەلسەفەی پەروەردەکردن و بەڕێوەبردن پەیڕەودەکەن، تا ئەو ڕادەییەی کە زۆربەی وڵاتە پێشکەوتووەکان "فەلسەفەی تایبەت بە خۆیان" بۆ زانکۆکانیان داڕشتووە و پەیڕەوی یاسا و ڕێساکانیان دەکەن. — دواتر قسە لەسەر ئەم خاڵە دەکەین.

(4) ئامانجە ئاڵتونییەکەی زانکۆ:

ئامانجی یەکەم: زانست و مەعریفەی سەردەمییانە:
پێگەیاندن و پەروەردەکردن و ئامادەکردنی زانکۆییەکان(خوێندکاری زانکۆ) بە نوێترین و سەردەمییانەترین زانست و مەعریفە و زانیاریی کارەستە تەکنەلۆژییەکانی سەردەم، بە شێوەیەک کە بتوانن هاوتەریب و هاوسەنگ لەگەڵ وڵاتە پێشکەوتووەکاندا هەنگاو هەڵگرن و لە بوارە پسپۆڕییەکانی خۆیان لەزانانە و کارامانە و سەرکەوتووەکان ئەرک و پەیامەکانیان جێبەجێبکەن، ئەمە بە ڕشتە مرۆی و کۆمەڵایەتی و ئەدەبییەکانیش هەر درووستە.

ئامانجی دووەم: ئابووریی بەهێز و تەکمە:
پشتیوانیی کردنی ئابووریی فرە لایەنی وڵات، لە بووژانەوە و گەشەپێدان و بەرزکردنەوەی ئاستی تێکڕای بوارە جیاجیاکانی ئەو کەرتە بایەخدارەی وڵات، کە کۆڵەگەی دەوڵەت و کۆمەڵە و تاکی هاووڵاتییە. خەمڵین و پێشخستن و بەرزکردنەوەی ئاستی ئابووریی وڵات، ئیمڕۆ، ئەرک و خەمی گەورەی زانکۆکانە. لەوێڕا، ئایندەی ئابووری و دارایی وڵات دەستنیشان دەکرێ و نەخشە و بەرنامە و

ئایندەخوێندنەوەی بە دەکرێ. زانکۆ داینەمەی بەڕێوەبردنی بازاڕی گەورەی وڵاتە.

ئامانجی سێیەم: بونیاتنانی ئایندە:
هەموو پەیام و ئەرک و کاری زانکۆ، ڕاستەوخۆ، لەخزمەت ئایندەی وڵات و مرۆڤایەتی دایە. ئەو زانکۆیە ژیان و ژینگە و خەون و دیدگاکانی ئایندە دەخوێنێتەوە و کاریان بۆ دەکات. نەخشە و پلان و پرۆگرامەکان پتر بۆ ژیانی ئایندە و بونیاتنانی ئایندەی وڵات و جیهانە. زانکۆ داڕێژەر و دیزانسازیی هەموو نەخشەکانی ئایندیە، لە گشت بوار و کەرتەکان پەیوەست بە مرۆڤ و ژینگە و ژیانی داهاتووە.

ئامانجی چوارەم: بە گلۆباڵیزمکردنی زانست و ئابووری:
سەدەی بیست و یەک، بە سەدەی عەولەمە و شاڵاوی بێسنووری تەکنەلۆژیا پێشکەوتووی سەردەم ناوزەند دەکرێ. هەموو دەرگا و پەنجەرەکان بە ڕووی تاک و کۆمەڵدا کراوەنەتەوە و هەموو تەرزەکانی ژیان هێندە ئاڵۆزانە بەیەکەوە بەستراونەتەوە کە مەحاڵە کەس بتوانێ گۆشەگیری یان دوورەپەرێزی بکاتە کونجی ژیانی خۆی. پەرژەوەندییە فرەلایەنەکان، تێکئاڵاون و تێکسمڕاون، پێگەی ئابووری، دارایی، تەکنەلۆژی، زانستی، تەنانەت ئەدەبی و هونەریش، کەوتوونەتە ژێر ڕکێفی ئەو دیاردە سەرتاسەرییەی جیهان. ڕاگرتنی هاوسەنگی لە نێوان عەولەمە و کەلتوور و داب و نەریت و ئایین و عورفی کۆمەڵایەتی، هۆشیاریی و بلیمەتیی بیرمەند و زانایانی گەرەکە. ئیمڕۆ، لە دەرەوەی عەولەمەدا، ژیان ئەستەمە.

(٥) فاکتەرە سەرەکییەکەی زانکۆی ئاستبەرز:
هەقمانە بپرسین، ئەو بنەما و فاکتەرانە چین، کە وادەکەن ئاستی زانستیی هێندە لە زانکۆکان، بە گوێرەی پلەبەندیی جیهانی زانکۆکان، هەمیشە لە ڕیزبەندی پێشەوە دابن؟ هەرچەندە بەرنامە و پرۆگرام و سیستمی خوێندنی زانکۆکان، بەردەوام گۆڕانکاریان بەسەر دادێ و ڕۆژ بە ڕۆژ هەنگاوی پێشکەوتووتر و سەرکەوتووتر دەهاوێن، بەڵام، هەرنەبێ لە خوێندنەوی سیستەم و پرۆگرامی (١٠) زانکۆ یەکەمینەکانی جیهان، سەروبەندی هێندی لەو فاکتەرانەمان بۆ ئاشکرادەبن، کە ئەمانەن:

یەک: هاوسەرگیریی نێوان تەکنەلۆژیا و زانست:
مامۆستا و خوێندکارانی زانکۆ و بابەتە زانستییەکان، هەر سێکیان بەیەکەوە، لە هەموو خوێندنەوەیەک و لێکۆڵینەوەیەک و چالاکیی زانستییدا، ڕاستەوخۆ، کەرەستە و ئامێر و داتا و زانیارییە

تەکنۆلۆژییەکانی سەردەم بەکاردەهێنن. بە واتایەکی دیکە بەدەر لەو تەکنۆلۆژیایە بایەخدارە، ئەوان دەست و پێیان سندم دەکرێ و مەحاڵە بتوانن کارەکانیان سەرکەوتووانە ئەنجام بدەن و بگەنە ئەو ئەنجامانەی کاری بۆ دەکەن. لەو زانکۆیانە کۆرەستەی تەکنۆلۆژیی زۆر پشکەوتوو و گران بەهایان، بە پێی پێویستی خۆیان لێ بەردەستە. تاقیگەی زانستیی هەیە لەو زانکۆیانە کۆرەست و ئامێرەکانیان لەسەرووی ملیۆن دۆلارە… .
ئیشکردن و ئەنجامدانی کارەکان لە نێوان مامۆستا و خوێندکارەکان، مەرج نییە لە ژێر بنمیچی یەک پۆل و هۆڵدا ئەنجام بدرێن، بەڵام مەرجە، کارەکانیان هەروەرزی بێ، جا با هەر یەکەی لە جێگەیەکیش بێ، هەمووان لە ژێر فرمان و ڕێنمای و سەرپەرشتیاریی مامۆستاکانیان دان. کارکردنی هەماهەنگی و یەک خۆزانی، مایەی سەرکەوتنیانە.

دوو: داهێنان:
ئەگەر جاران، زانکۆکان پتر خەریکی لێکۆڵینەوە بوون بە مەبەستی دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی خوێندکاران و بڵاوکردنەوەی مەعریفە، ئەوا ئیمڕۆ زانکۆ دەبێ داینەمەی داهێنان بێ. گۆڕان و سەراغکردن و لێکۆڵینەوە بە مەبەستی دۆزینە و کەشفکردنی (زانستی نوێ)، خەون و خەمی گەورەی ئەوانە. بە واتایەکی دیکە، جاران زانکۆکان سەرقاڵی ئەو شتانە بوون کە بوونیان هەبوو، ئێستا دەبێ سەرقاڵی ئەو شتانەبن کە بوونیان نییە، هەنە بەڵام کەس دەستی بۆ نەبردوون و کەشف نەکراون. دەبێ زانکۆیی، شتەکی نوێ، بەرهەمەکی نوێ، ئامێرەکی نوێ، کۆرەستەیەکی نوێ دابهێنێ، جا با ئەو داهێنانە لە درووستکردنی کەوچکەکی چا، یان دەرزییەک یان بزمارەک بێ!
ڕووبەر و جیهانی داهێنانەکان، بە قەد گەردوون فراوان و کراوەن. خوێندکار سەرپشکە، مەراقی چییە و چی لە دڵی خۆیدا گرتووە، گرنگ ئەوەیە بابەتەکی (نوێ) بخاتە بەردەست و بازاڕ. دەکرێ قەسیدەیەک، بەرنامەیەک، نەخشەیەک، ئامیرەک، بە … کە بتوانرێت بەرائەی داهێنانی بۆ وەرگیرێ. مامۆستا، نمرە لەسەر داهێنان دادەنێ، نەک پەڕەی سپی. جا چەندە داهێنانەکە زانستییانە و پێشەسازییانە و شیاوی بازرگانی بێ، ئەوا ئەوەندە بەرزتر سەیر دەکرێ. ڕۆژانە لە زانکۆ پێشکەوتووەکاندا، نزیکەی (١٣) داهێنانی نوێ و تازەبابەتە دەخرێتە بازاڕ.

سێ: دووانە ــ بابەتی:
هەروا باو بووە، خوێندکاری زانکۆ، یەک بابەت دەکاتە ڕشتەی سەرەکی

خوێندنی خۆی، وەک بابەتی فیزیک، بابەتی جوگرافیا، بابەتی فەلسەفە، بابەتی نەوت، بابەتی کارگێڕی... تاد. بەڵام لە زۆر لە زانکۆ ئاستبەرزەکاندا، بژاردەی دوو بابەتی ئیجبارییە، لێکۆڵینەوەکان، دەریانخستووە، سەرقاڵکردنی خوێندکار بە یەک بابەت، توانای بیرکردنە و داهێنانی لاواز دەکا و زۆر دەرگای بەڕوودا دادەخا. دەبێ ئەو بیر لە شتی دیکەش بکاتەوە، و بزانێ چەن مامەڵەیان لەگەڵدا دەکا. لێرەدا زۆر بەلای پسپۆڕانی ئەو زانکۆیانە جێگەی بایەخە بتوانن وا بکەن خوێندکار، دەستێکی بابەتێکی زانستی بێ و دەستەکەی دیکەی بابەتی هونەر و ئەدەبی و مرۆیی بێ. خوێندنی پڕۆفیشیناڵی جیاوازە لەگەڵ خوێندنی زانکۆیی سەردەم. دوو جیهانی سەربەخۆن.

چوار: خۆفێرکردن تا مردن:

فەلسەفەی پێگەیاندن و پەروەردەکردنی زانکۆی سەردەم بریتییە لە ڕاهێنانی زانکۆیی لەسەر بەدواداچوون و کۆشش و سەعیکردنی دوای تەواوکردنی کۆلێژیش. بەخشینی بڕوانامە، دوای تەواوکردنی قۆناغەکانی زانکۆ، نابێتە زامن و گەرانتی سەرکەوتنی زانکۆیی. بۆیە زانکۆی سەردەم هەوڵدەدات، خوێندکارانی بەردەوام بن لەسەر خوێندن و فێربوون تا مردن. ئەوان زانکۆییەکانی خۆیان وا پەروەردە دەکەن، کە هەمیشە، دوای دەرچوونیشیان، بەدوای زانیاری و زانست و مەعریفەی نوێدا بگەڕێن و لە پیشە و کارەکانیاندا پڕاکتیزەیان بکەن. تەنانەت، زانکۆ هەیە، داوا لەو خوێندکارانەی بڕوانامەی ماستەر و دکتۆرایان وەرگرتوو، دوای چەند ساڵێک، بچنەوە بەرخوێندن و زانیارییەکانیان لەوە جۆش بدەنەوە. زانکۆکان دەیانەوێ دونیا بن کە ئاستی ئەو دەرچووانەی خۆیان، دوای چەندان ساڵێش، دانەبەزیووە و لەگەڵ گۆڕانکاریی سەردەمەکەدا هاوتەریب بە پێشەوە دەڕۆن. ئیستا زانکۆ خوولی کراوە و بەردەوامی هەیە بۆ ئەو دەرچووانەی حەزدەکەن زانیارییەکانیان دەمەزەرد بکەنەوە و پتر گەشی پێبدەن.

پێنج: زامنکردنی باخچەیەکی گەرموگۆڕ بە زانکۆییان:

مەسرەفی خوێندن لە زانکۆدا، لە وڵاتانی ڕۆژاوا و ئەمریکا قورسە. زانکۆیی، جگە لە خەرجی خواردن و هاتوچۆ و پۆشاک و کەرەستە و داپێویستی خوێندن و جێگەی خەوتن، ساڵانە، بە ڕێژەی (٣٠) هەزار دۆلاری دەوێ. ئەو بڕە پارەیە بۆ خوێندکار زۆرە. بۆیە بیریان لە سەرچاوەیەک کردووەتەوە، بۆ دەستگرتنی زانکۆکانیان. ئەمەش بە یەکێک لەو ڕێگایانە: حکومەت، لە ڕێی بانک، کۆمەکی خوێندکاری هەندێ زانکۆ دەکات، بە بەخشینی بڕێ پارەیەک بە کرێی خوێندن،

هەرچەندە ئەو بەشە پارەیە کرێیەکە بە تەواوی پێ ناکاتەوە بەڵام یارمەتییەکی باشە، ئەو کۆمەکە پێی دەگوترێ (Grant). یان هەندێ کۆمپانیا و کارگە، یارمەتی ماددی خوێندکار دەدات، وەک بەخشینی پێشینە، بەو مەرجەی کە زانکۆی تەواو کرد، لە لای ئەوان دابمەزرێ. سەرچاوەی سێیەم، ئەو دەزگا خێرخوازە زەبەلاحانەیە، کە توانای بەخشینی کۆمەکیان بە خوێندکاران هەیە. ئەوان ساڵانە یارمەتی ژمارەیەکی بەرچاو لە زانکۆییان دەدەن، بە تایبەتی ئەوانەی لە چینی هەژار و کەمدەرامەتەکانن. زانکۆ هەیە گرێبەستی لەگەڵ کۆمپانیە زەبەلاحەکان هەیە بۆ زامنکردنی کرێی خوێندکارەکانی.

بۆچی زانکۆ بە بایەخترین دامەزراوەی پەروەردەیی دادەندرێ؟

زانکۆ بە بایەخترین و باڵاترین و پیرۆزترین مەڵبەند پەروەردەیی دەوڵەت و مرۆڤایەتی دادەندرێت. هەرگیز وەک قەسر و تەلار و باڵەخانەی بەرز و گەورە و فراوانی پر ژوور و پۆل و هۆڵ و تاقیگە و باخ و چیمەن سەیر ناکرێت. زانکۆ ئەرگانێکی زیندووە لە جەستەی کۆمەڵ و نەتەوە و مرۆڤایەتیدا، کە خاوەن ڕۆحی خۆی و دەنگی خۆی و جیهانی خۆیەتی، هەرچەند بەخۆی بەشیەکە لە پێکهاتە ئەرگانییەکانی کۆمەڵ، بەڵام نەخشەدانەر و بریاردەری چارەنووسسازیی ئایندەی ئەو کۆمەڵە و داهاتووی کۆی مرۆڤایەتییە.
ئەو خەسڵەتانەی، ئەو مەقام و پێگە باڵا و پیرۆزەیان بە زانکۆ بەخشیووە، زۆرن، هەرە بەرچاوەکانیان ئەمانەی خوارەوەن:

یەک: مەجلیسی مامۆستای پسپۆڕ و شارەزایە:
بەدەر لە دەستە و ستافی بەڕێوەبەرانی کاروباری زانکۆ، ئەو شوێنە مەزنە کۆکەرەوە و دیوەخانی شارەزاترین و ئەزموونـدارترین و زاناترین مامۆستای پسپۆڕی وڵاتن. وەدەستهێنانی بڕوانامەی خوێندنی باڵا، خاوەنەکەی ناکاتە مامۆستای سەرکەوتووی زانکۆ، ئەگەر ئەو مامۆستایە خاوەن ئەزموون و دید و فەلسەفە و تێڕوانین و حەز و توانستیی جوان و تایبەتمەند و مرۆڤدۆستانەی خۆی نەبێ.
هەمیشە، دەبینین، باڵاترین و بایەخترین دامودەزگای مەدەنی و سەربازیی وڵات، کە کۆشش و قەیرانێکی گرێکوێراوی یاخەیان دەگرێ، هانا بۆ مامۆستای پسپۆڕی زانکۆکان دەبەن وەک ڕاوێژپێکرا و دەستگر و ڕێنیشاندەر. دەکرێ ئەو دیوەخان و مەجلیسە (کە زانکۆیە) ناوبنێین (گەمیەوانانی ئەو کەشتییەی وڵاتێکی لەسەر پشتە). لە وڵاتێکی وەکو ئایرلەندا، لە نێوان (١٠٠) مامۆستای زانکۆ، سیڤی یەک مامۆستا، ناوی دەردەچێ بۆ دامەزراندان. مەرجەکانیان قورسە، چونکە مەقامێکی بایەخدار دەگرن. بۆیە لەو وڵاتەدا مووچەی

مامۆستای زانکۆ، بە ڕۆژەیی ، بە یەک ڕۆژ(٢٥٠)دۆلارە.

دوو: ماڵی بەهێزترین توێژی کۆمەڵ:
خوێندکارانی زانکۆ، بە گشتی، ئەو کوڕ و کچانەن کە لە هەڕەتی تافی لاوی خۆیاندان و (١٢) ساڵێک ئەزموونی خوێندنی پێشتریان هەیە. ئەو تەمەنە دیاریکراوە، قامتێک خەسڵەت و تایبەتمەندی بەوان دەدات، کە قەت لە هیچ توێژێکی دیکەی کۆمەڵ بوونیان نییە و بە هیچ ئامراز و وەسیلەیەکیش خەلق ناکرێ و داناهێنرێ — تەنانەت بە زیرەکترین ڕۆبۆتی دروستکراویش. ئەو دەستە کوڕ و کچە گەنجە، لە پەیپەی گەشەکردنی مێشکدان و هزریان کراوەیە بە هەموو خوێندنە وە دۆزینە و داهێنانێکی نەبوو. ئەوان خاوەن بەهێزترین ماسوولکە و جەستە و بەرگری و لەشولارن، ئەوان، دەستەیەکی یەکجار خۆوبین و ئومێددار و هیواخوازن. ئەوا جگە لەوەی کە پردی نێوان دوو کەناری رووبارێکن کە دوو جەمسەری گرنگی کۆمەڵ بەیەکەوە دەبەستنەوە، کەناری (هەرزەکاران و سەردەمی منداڵی) لەگەڵ کەناری (پێگەیشتووان و تەمەن هەڵکشاوەکانی کۆمەڵ). واتا، ئەوان بەردی قەپان و ڕاگری هاوسەنگی نێوان ئەو دوو بەشە بایەخدارەی کۆمەڵ و مرۆڤایەترین.

سێ: کۆکەرەوەی هەر چوار ئیقلیمە:
لە نێو هەموو مەڵبەند و دامەزراوەکانی پەروەردەدا، تەنها زانکۆیە کە خوێندکاری هەرچوار ئیقلیمی وڵاتێک (یان جیهان) لە یەک شوێندا کۆدەکاتەوە و بەیەکەوە ئاشنایان دەکا و پێکەوە کار و چالاکییش ئەنجامدەدەن. ئەمە خاڵێکی زۆر بایەخدارە، ئەو فرە ڕەنگییە لە زێد و زمان و ئایین و ئایینزا و ڕەنگ و دەنگ و نەریت و کولتوور، بەخۆی کتێبخانەیەکی زیندووە، هەمووان فێرە دەرسی تایبەت دەکات. لە هەمووش گرنگتر، گۆڕینەوەی ئەزموونەکان و دید و بۆچوونەکانە، کە ڕەنگە ببێتە مایەی خەلقکردن و داهێنان و دۆزینەوەی (شتی) نوێ.

چوار: سەردوکانی عەتارانە:
جاران لە شارەکاندا، عەتار هەبوو، هەر شتێکت ویستبدیایە و لەسەر هەرشتێک مەحتەل بووبای، لە لای ئەو دەست دەکەوت، ئەگەر شتەکەی نەشبووایە، لە سەفەری دواتریدا بۆ پایتەخت ، بۆی پەیدا دەکردی. ئیمڕۆ، زانکۆ، کتومت، وەک دوکانی عەتارەکە وایە، کۆلێژ و بەش و سەکتەری تایبەتیان بە هەموو بوارەکان هەیە. لەو پەڕی ڕشتەکانی زانستی و تەکنۆڵۆژییەوە بگرە، تا ئەو پیری جیهانی ئەدەب و هونەر و کەلتوور و بابەتە مرۆییەکان. ئەمەش جیگەی بایەخی زۆر مەزنە بە کۆمەڵ و دەوڵەت و مرۆڤایەتیش.

پێنج: گیرسانەوەی زەمەن لەوەدا لە پەناو مرۆڤایەتیدا:

ئەو دەزگایەی کە هەر (سی) پێکهاتەکەی زەمەن لە خۆیدا کۆدەکاتەوە، زانکۆیە. (ڕابردوو ــ ئێستا ــ ئایندە) لە یەک کات و پتر لە یەک جێگەدا، توێژینە و لێکۆڵینەوە و تاقیکردنەوەی لەسەر دەکرێ. هەموو قۆناغەکانی تەمەنی مرۆڤایەتی، لە خۆلقەوە، بەیەکەوە دەبەسترێتەوە، بە مەبەستی تێگەیشتن و دۆزینە و داهێنانی نوێ، بە خزمەتکردنی مرۆڤایەتی. لە یەک واندا ڕەنگ بە باسی چەرخی بەردین و ئیستا و داهاتووی پێنجا ساڵەی دیکەدا بکرێ.

شەش: کانگا و سەرچاوە:

هەرچەندە ئیمڕۆ کتێبخانەی گشتی و کتێفرۆش زۆرن، بەڵام کتێبخانەکانی زانکۆ بە کۆلێژ و بەشەکانییەوە، بە سامانێکی نیشتمانی بە بەشت و بەسوود و بایەخدار سەیردەکرێن. زۆربەی زانکۆ ئاستبەرزەکان، وەک کانگا و سەرچاوەی خۆ زانستەکانن. لەسەرتای (٢٠٢٠) کە پەتای کۆرۆنا بڵاوبەوە، زانکۆکان پتر لە هەموو شوێنێک و تاقیگەیەک سەرقاڵەی دەزینەوەی چارە و ڤاکسین بوون. ئەمەش لەبەر زۆری سەرچاوەکانی بەردەست و تاقیگە.

حەوت: وەستگەی ئایندەسازیی:

داهاتووی وڵات و کۆمەڵ و خۆ مرۆڤایەتی بەندە لەسەر دید و فەلسەفە و تێڕاونین و هەنگاوەکانی زانکۆ، زانکۆ نەک هەر بریاردەرە بەڵکو نەخشەدانەر و چارەنوسسازیشە بە ئایندەی نەوەکان و هەرچی شتە کە بە ئایندە بەستراوبەتەوە. لە زانکۆدا پەیوەندی ئەمە و ئەستێرەکان دەستنیشان دەکرێ، ئیمڕۆ، لە زانکۆدا درێژی و پانی شەقامەکی سەرەکی لە شارێکی نوێدا بریاری لەسەر دەدرێ، لەوە، دیمەن و ڕوخساری دوای سەدەیەکی داهاتوو، نەخشەی بە دەکێشرێ… ئەوەم وەک نموونەیەکی بچووک ئاماژە پێدا. ماستەرپلانی هەموو شوێنەکان، بە پشتیوانی پسپۆڕانی زانکۆ ئەنجام دەدرێن، هەر خۆشی کادیری ئەو سێکتەر پێدەگەیەنێ.

هەشت: دامەزراوەیەکی سەربەست و سەربەخۆ:

خەسڵەتی هەرە بەرچاوی زانکۆ ئاستبەرزەکان لەوەدایە، ئەوان سەربەست و سەربەخۆن لە: بەڕێوەبردن و سیستەم و پەیڕەوپرۆگرامی خۆیان. هەموو مامۆستایەک ئازادە و سەربەستە و مافی تەواوی خۆی هەیە لە هەر بەرنامە و پرۆگرام و تاقیکردنە و ئەزموونەک کە خۆی بە باش و پێویستی دەزانێ. زانکۆ، بەخۆی دەوڵەتەکی سەربەخۆیە یان خاوەن ئۆتۆنۆمی خۆیەتی لە هەر هەموو بریار و بەڕێوەبردنی جومگەکانی کاروباری خۆی. قەت هیچ کەسێک، تەنانەت، سەرککۆماریش،

دەسەڵاتی دەست تێوەردانی کاروباری ئەوانی نییە. لەو وڵاتانەی دیموکراسی و مافی مرۆڤ تێیاندا بەرقەرارە، ئەگەر ڕۆژێ، پیاوێکی ئاسایش یان پۆلیسێک یان سەربازێک پێ بنێتە نێو حەڕەمی زانکۆ، ئەوا وەک ئەنجامدانی کوتادەیەک وایە و هەرای گەورەی بەدوا دادێ. تەنها وەزارەتی خوێندی باڵا و توێژینەوەی زانستیی، خاوەن دەسەڵاتە بەرانبەر زانکۆکانی. زانکۆ بۆ خۆی ئاغا و کوێخای خۆیەتی.

سێ پرسیارەکە:

خوێنەری بەڕێز، ئێستا دوای، ئەو گوزەرکردنە سەرپێیە، بە ناو وشەکانی ئەو بابەتەدا، هەوڵبدە وەڵامی ئەو (٣) پرسیارە بدەوە و ئەوجا بە ویژدانەوە، تێڕاونینی خۆت بۆ (زانکۆ) دەرببڕە:

پرسیاری یەکەم:
ئایا ئێستا دەتوانی جیاوازیی نێوان (زانکۆ کارتۆنییەکان) و (زانکۆ ڕەسەنەکان) دەستنیشان بکەی؟

پرسیاری دووەم:
ئایا ئێستا گەیشتییە ئەو قەناعەتە، کە ئەو زانکۆیەی، کەسێک یان تاقمێک، لە دەرەوەی شوورەی زانکۆ، بەڕێوەی دەبات و جڵەوی دەگرێ، مەحاڵە بتوانێ بگاتە ئاستی بەرز؟

پرسیاری سێیەم:
ئایا ئێستا درکت بەوە کرد کە بۆچی ئێمە و مرۆڤایەتی پێویستیمان بە (زانکۆی ئاستبەرزە) و زانیت ئێمە زانکۆمان بۆچییە؟

ئەم بابەتە لە ژماتر (٤٣)ی گۆڤاری (ژیار)ی پەروەردەیی بڵاوکراوەتەوە (٢٠٢٢).

بۆ نمایشی "کوردانی ئیزەدی"

دووهەمین فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “ئەستەنبووڵ” دەستی پێکرد

مەنسوور جیهانی –

بە نمایشی فیلمی سینەمایی “کوردانی ئیزەدی” لە دەرهێنانی “ئاماسی مارتیرۆسیان” بەرهەمی ساڵی 1933 لە یەکێتی سۆڤییەت، دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “ئەستەنبووڵ” دەستی پێکرد.

دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “ئەستەنبووڵ” İstanbul بە پشتیوانی “کۆمیتەی سینەمایی میزۆپۆتامیا” Mezopotamya Sinema و بە بەرپرسیاریی هاوبەشی “تانەر تان” Taner Tan و “ئادار تاش” Adar Taş، بە نمایشی فیلمی سینەمایی “کوردانی ئیزەدی” Kurdên Êzidî لە دەرهێنانی “ئاماسی مارتیرۆسیان” Amasi Martirosyan بەرهەمی ساڵی 1933 لە یەکێتی سۆڤییەت، بە نمایشی 30 بەرهەم لە سینەماکارانی کورد و بە تەرکیز لەسەر سینەمای کوردیی، دوێنێ پێنجشەمە 24ی مارچی 2022 لە شاری ئەستەنبووڵ لە تورکیا کرایەوە و بە ماوەی پێنج ڕۆژ بەردەوام دەبێت.

لە ڕاگەیاندنی کۆمیتەی بەڕێوەبەریی دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی ئەستەنبووڵدا هاتووە: گرینگی و مانای هونەر؛ بە تایبەت هونەری سینەما و هونەرەکانی شێوەکاریی لە ڕۆژگاری ئەمەدا بە باشی ناسراوە. خەڵکانی جیهان، زیاتر لە سەد ساڵە کە ناو و شوناسی خۆیان لە ڕێگای سینەماوە لە جیهاندا پێکهێناوە، بەڵام کوردەکان و کۆمەڵگای وەکوو کوردەکان ڕووبەڕووی بەربەستی زۆر بوونەتەوە و بەرەوپێشنەچوونی سینەمای کوردیی بۆتە بەربەستێک بۆ بەرەوپێشنەچوونی خەڵکی کورد و ئەم باروودۆخە هێشتاش بە شێوەی جۆراوجۆر درێژەی هەیە و ئەمە لەگەڵ کەلتوور و هونەردا دژایەتی هەیە. سینەمای کوردی لە سیاسەتەکانی دۆخ و چۆنییەتی هاوشێوەبوون بگرە تا دەرفەتە ماددی و مەعنەوییەکان؛ بەردەوام ڕووبەڕووی گرفت و بەربەست بۆتەوە. ئەم باروودۆخە دەتەزێنێ، هێشتاش بە لێککەوتن و بەربەرست درێژەی هەیە. ئەمە وەکوو کۆمیتەی بەڕێوەبەریی ئەم فێستیڤاڵە، ئاگاداریی ئەم باروودۆخە هەین و هەر بەم پێیە، دمانەوێت دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “ئەستەنبووڵ”

بەڕێوەبەرین. خەڵکی کورد لە هەر لایەنێک و بە کەلتوور و هونەریی خۆیان لە خەباتێکی نەتەوایەتیدان. هیوامان ئەوەیە کە ئەمەش، چرای ڕێگای ئەم کارە گرینگ و هەستیارە بین.

لە درێژەی ئەم ڕاگەیەندراوەدا هاتووە: هەر بەم پێیە؛ لە ساڵی 2019 فێستیڤاڵی فیلمی کوردی ئەستەنبووڵمان بۆ یەکەمین جار بە پشتیوانی “کۆمیتەی سینەمایی میزۆپۆتامیا” و بە شێوەی ئۆنلاین بەڕێوەبرد. پێش لە بەڕێوەچوونی یەکەمین خولی فێستیڤاڵ، بۆمان دەرکەوت کە سینەماکارانی کورد لە تورکیا ناتوانن بە ئاسانی فیلمەکانی خۆیان لە هۆڵەکانی سینەمادا نمایش بکەن. تەنانەت ئەگەر فیلمەکانیشیان نمایش بکرێت، بە ناچار سانسۆڕ دەکرێت. ئێستاش بە شێوەی ڕاشکاوانە، ناتوانین بڵێین کە فیلمە کوردییەکان ڕەنگی هۆڵی سینەما بەخۆیانەوە دەبینن و لەڕاستیدا میکانیزمەکانی سانسۆڕ و هەروەها قەدەغەکردن بۆ ئاوان لە قۆناغی جۆراوجۆردا بوونی هەیە و ئەم بابەتە و گرفتە، هێشتاش درێژەی هەیە. بۆ لەبەرچاوگرتنی هەمووی ئەوانە دەمانەوێت سانسۆڕ، بەربەستەکان و ئەو سنوورانەی کە دەنێنە سەر ڕێگای سینەمای کوردیی لادەین و تا ئەو کاتەی کە بتوانین لێی ڕزگار بین، درێژە بە ڕێگای خۆمان دەدەین. بەجگە لەوانە، ئێمە دەمانەوێت ئەم فێستیڤاڵە، شوێنێک بێت بۆ سینەماکارانی کورد تاکوو بتوانن فیلمەکانیان تیایدا نمایش بکەن و بەرهەمەکانیان پێشکەش بە بینەران، هۆگرانی سینەما و لایەنگرانی خۆیان بکەن. هەر چەندە ئەوە یەکەمین مەبەستی ئێمەیە، بەڵام دەمانەوێت کوردەکان لە سینەمای جیهان، نوێنەری باش و شایستەی خۆیان هەبێت و لە نێوان سینەمای کوردی و سینەمای جیهاندا پێوەندییەکانی باش و تۆکمە و گونجاو پێکبێنین.

لە درێژەی ئەم دەقەدا هاتووە: دوای ساڵی 2019 و بە دوای بڵاوبوونەوەی پەتای ڤایرۆسی کۆرۆنا کە بارووددۆخی لەمەجبووری لە سەرتاسەری جیهاندا پێکهێنا، ئێمە نەمانتوانی فێستیڤاڵەکەی خۆمان بە شێوەی ئامادەبوون بەڕێوەبەرین. ئەمڕۆکە بە بەرزڕاگرتنی جەژنی فێستیڤاڵی ساڵی 2019، دەمانەوێت دووهەمین خولی فێستیڤاڵ، لە ڕۆژانی 24 تا 29ی مارچی 2022 بەڕێوەبەرین. نزیکەی پێنج مانگ لە دەست بە کاریی ئەم ڕووداوە تێدەپەڕێت. لە هەڵبژاردنی فیلمەکان وەکوو کۆمیتەی فێستیڤاڵ، هەندێک پێوەرمان دیاریی کرد، ئەویش ئەوە بوو ئەو فیلمانەی کە لە چوارچێوەی بایخە مرۆڤایەتییەکان، سروشت و دیمۆکڕاتیک وێنەگیرابن، بە گشتیی هەڵبژێردران. هەڵبەت هەموو ئەو بەرهەمانەی کە بۆ ئێمە ڕەوانە کرابوون، گرینگایەتی تایبەت بە

خۆیان هەبوو و سوپاسی هەموو ئەو دەرهێنەرانە دەکەین کە فیلمەکانی خۆیان بۆ ئێوە ڕەوانە کرد.

لە کۆتایی ڕاگەیاندنی چاپەمەنییەکانی کۆمیتەی بەڕێوەبەریی دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی ئەستەنبووڵدا هاتووە: 30 بەرهەم لە چوارچێوەی فیلمە بڵیندە سینەماییەکان، بەڵگە فیلم و کورتە فیلم لە دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “ئەستەنبووڵ” نمایش دەکرێن. ئەم بەرهەمە هونەریانە لە سەرتاسەری کوردستان و زۆربەی وڵاتانی جیهان کە کوردەکان تیایدا نیشتەجێین و ژیان بەسەر دەبەن، بۆ نووسینگەی فێستیڤاڵ ڕەوانە کراون و زۆربەی ئەوان بە ئامادەبوونی دەرهێنەرەکانیان لە فێستیڤاڵ نمایش دەکرێن. هەروەها فیلمی سینەمایی “کوردانی ئیزەدی” Kurdên Êzidî کە لە لایەن “ئاماسی مارتیرۆسیان” Amasi Martirosyan لە ساڵی 1933 لە ئەرمەنیستانی یەکێتی سۆڤییەت وێنەگیراوە و تا ئێستا لە تورکیا و کوردستان نمایش نەکراوە، فیلمی دەستپێکی فێستیڤاڵەکەی ئەمە دەبێت. بە نمایشی ئەم فیلمە، دەمانەوێت چاوخشاندنێکمان هەبێت بۆ ئەزموونی کوردەکان لە مێژووی سینەمادا و ڕوانینێکمان هەبێت بۆ مێژووی نەنووسراویی ئەواندا. لە شەوی کردنەوەشدا، کۆنسێرتی مۆسیقاش پێشکەش دەکرێت. کۆبوونەوەیەک سەبارەت بە سینەمای کورد یەکێکی دیکە لە بەرنامەکانی ئەم ڕووداوە هونەرییە دەبێت کە تیایدا سینەماکارانی کورد سەبارەت بە سینەمای کورد و گرفتەکانی خۆیان پێکەوە ئاخاوتن دەکەن و بیرووبۆچوونەکانیان دەخەنەڕوو، تاکوو لە بوارە جۆراوجۆرەکانی سینەمادا گرفتەکانیان باس بکەن و ئایدیاکانی خۆیان گەشەپێبدەن. ئێمە وەکوو کۆمیتەی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “ئەستەنبووڵ” لە ڕۆژانی 24 تا 29ی مارچی 2022 چاوەڕوانی هەموو سینەماکاران و هەڤاڵانی سینەما و هەروەها خەڵکی خۆشەویستین.

بۆ زانیاری زیاتر:
https://drive.google.com/file/d/1agxgO4IhkvE19UPgPkd-DbgGS5rKWa_V/view

شیعر/ وەڵام… یونس تانج

کراین
بە قوڵپی شکاوی
فینجانە شیرێک.
بە دار شەققەی
هەڵدێراوی تیمارکراوێک.
بە فەرەنجی
پاش زریانە توڕەکان.
باخاتی هەرمێکانت
بەخشییە بەدکاران
و
تاشە بەردی یاڵێکی دوور
دیاری ئێمە
دەی
□و□ر
گۆ
بە چیتکردین
بۆ
نایەیتە
گۆ

2022-1-2
ی. ت

سەت بەردت لە دوو بێت… شەماڵ بارەوانی

کەهەر دەڕۆیت
بڕۆ و
لە جیاتی جارێک

هەزار جار ماڵئاوا

من
ئیتر نە هۆنراوەی خەم
و
نەشیعر بۆ دا بڕان
دەنووسم

نە لێدەگەڕێم
ئازار توخنی هەرێمی
دەروونم بکەوێت
و
نە گۆرانیش بۆ ئیشقێکی
شکست خواردوو
دەچڕم

تۆ شایەن نیت
بە دیار ئەلبوومی بیرەوەریەکانت
دانیشم و
ئەشکت بۆ بڕێژم

برۆ ئازیز
کەهەر دەڕۆیت
زوو بڕۆ
و
سەت بەردت لە دوو بێت

بەرەو سیستەمێکی نوێی ماڵی جیهانی… نوسینی: ئیدریس مستەفا

لە تەک دەرکەوتنی سیستەمی نوێی جیهانیدا کە لە ٢٤ی مانگی رابردووەوە هاتە سەر شانۆی سیاسەتی جیهانی، دوێنێکە ٢٣ی مانگ سیستەمێکی نوێی ماڵی جیهانی هاتە نێو بازاڕی دراوی جیهانیەوە.

دوێنێکە حکومەتی روسیا بڕیاریدا نەوت و گاز بە رۆبڵی بفرۆشێ لە بری دۆلاری ئەمریکی. ئەم بڕیارە تەنها ئەو وڵاتانە دەگرێتەو□ کە روسیا بە وڵاتانی نادۆست یاخود ناحەز بە روسیا ناوی بردن وەک ئەوروپا بە نموونە. ئەو وڵاتانەی کە هاوڕێی روسیان ئەوا ئازادن بە چ دراوێک پارە دەدەن وەک چین و هند بە نموونە. دیارە وڵاتان□کی وەک هند روسیا بە هەرزانتر ناوت و گازی پێ دەفرۆشێ لەەبر جەند هۆیەک کە لێرەدا بواری باسکردنی نیە. بەهەرحاڵ،
ئەو هەنگاوەی روسیا، هێنانی رۆبڵ بۆ انو سیستەمی ماڵی جیهانی، بە یەکەمین هەنگاو دادەنریت لە مێژووی بازاری دراوی جیهانیدا کە لە دوای روخانی یەکێتی سۆڤیەتەوە هەبێ و یەکەمین گورز کە بیخوات دۆلاری ئەمریکی ئینجا دراوی یۆریە. ئابوری ناسەکان دەڵێن ئەوروپا و ئەمریکا خۆیان بۆ هەنگاوی لەم جۆرە نەک ەهر ئامادە کردبوو بەڵکو هەر بە خەیاڵیشیاندا نەهاتووە کە روسیا بە پلانێکی ئاوها وەڵام بە گەمارۆ ئابوریەکانیان بداتەوە هەر بۆیە ئەمڕۆکە راوێژکاری ئەڵمانی لەگەڵ پۆتین بە تەلەفۆن قسەیان لەگەڵ یەکدیدا کرد و ئەڵمانیا ئەم هەنگاوەی روسیای بە پێشێلکردنی رێکەوتنامە ئابوری و بازرگانیەکانی نیوانیان ناوزەد کرد. ئەلمانیا لە کاتێکدا ئەمە دەلێت کە هیچ یەکێک لەو گەمارۆ ئابوریانەی سەر روسیا نەک هەر پێشێلکردنی پەیوەندیەکانی نێوانیانە بەڵکو دژ بە قانونە نێودەوڵتیە بازرگانیەکانە کە خودی ئەوروپا داڕێژەری سەرەکی بووە.
ئەمڕۆکە رۆبڵی روسی لە تەک دراوە جیهانیەکانی تردا ژمارەی بەرزبوونەوەی دەخوندەوە. ئەم هەنگاوەی روسیا لە مێژەوە دەبوو بنرێت بەڵام تەمەڵی و چاوەروان نەکردنی روسیا بەو گەلەکۆمەکێ ئابوریە گشتگیریەی رۆژئاوا وای لێکرد کە بە چەکی رۆبڵەوە بێتە پێشەوە و لەوەش ناچێ پاشەکشە بکات لەم هەنگاوە چونکە هەر وەک چۆن یوانی چینی لەم ساڵانەی دوایدا بۆتە رەقەم لە تەک دۆلار و یورۆ و پاوەندی ئوستەرلینی بەریتانیدا ئەوا رۆبڵیش دەبێتە دراوێکی تری خاوەن رەقەم.
مانگی رابردوو قسەباسێکی زۆر گەرم دەستی پێکرد و ئێستەش وا لە بواری لێکۆڵینەوە و هەنگاوی جدیدایە ئەویش کردنەوەی بازاڕێکی گەورەی دراوی ئاسیایی بە هاوبەشی چین و روسیا. ئەم هەنگاوەی روسیا و هەنگاوەی سعوودیەش ئەو بابەتە دەهێنێتە سەر خەزێنەی دراوی جیهانی. هەفتەی رابردوو سعودیە رایگەیاند کە لەمەودوا ئامادی□ نەوت بفرۆشێ و پارەکەشی بە یوانی چاینی وەربگرێ. دیارە بە دوای سعودیەدا وڵاتانی تری وەک بەحرەین و ئیمارات و لەوانەیە میسریش هەمان هەنگاو هەڵبگرێ.

ئەمانە و زۆر شتی تریش، بۆ نموونە ئاڵتونی دەیان و سەدان تەنی روسی کە لە خەزێنەی دەوڵەتی روسیادا هەڵگیراوە بە هە رپشتیوانیەکی گەورەی ئاوها، دۆلاری ئەمریکی دەخەنە بەردەم لەرزەیەکی جدیەوە کە نرخی دۆلار ئەو ئاستە قورساییە جیهانییەی جارانی نەمێنێ و لە دوور مەوداشدا لەوانەیە بەرەو داڕمانێکی بێ وێنە ببێ لەوەی کە چیتر وەک تاکە دراوی گێتی نەمێنێ بە تایبەت گەر بێتوو روسیا لە کێشەی ئۆکرانیادا بە سەرکەوتوویی بێتە دەرەوە. ئەم ئەگەرە روروداوەکانی رۆژان و مانگەکانی داهاتوو ئەنجامەکەیمان پێ دەڵێ.

خاڵێکی زۆر گرنگ کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم ئەوەیە کە نەوت و گازی روسیی لەم گەلەکۆمەکە ئابورییەی غەربدا تاکو ئێستا بە وازانج هاتۆتە دەرەوە. چۆن؟ تاکو ئەم ساتەی من ئەم وتارە دەنوسم نەوت و گازی روسی وەک جاران بەرەو ئەوروپا دەچێ و هەر لەم دوو سێ رۆژەی رابردوودا ئەڵمانیان و هۆڵەندا و بگرە فەرنساش بە رەسمی داواکەی ئەمریکایان رەتکردەوە کە واز لە کڕینی گازی روسی بهێنن؛ هەروەها سویفت کۆدی بانکی هەر وەک جاران کاری خۆی دەکات؛ جا ئەوەی لەم نێوەدا دروست بوو بەرزبوونەی نرخی گاز و نەوتی جیهانی بوو لەوانەی روسی. واتە روسیا گەر پێش ٢٤ی مانگی رابردوو، رۆژەی دەستپێکردنی پەلامارە سەربازیەکەی بوو بۆ سەر ئۆکرانیا، نرخی سەرچاوە سروشتیەکانی بە ١٠٠ دۆلار بۆ نموونە فرۆشتبی ئەوا ئیستا ١٢٤ دۆلارە، واتە نەوت و گازی روسی لەو گەمارۆ ئابوریەدا قازانجی نەکرد و ئەوەی زەرەری کرد وڵاتانی ئەوروپا و هاوڵاتیانی ئەوروپی بوون و بەنزینخانەکانیان گەواهی ئەم قسەیەی من دەدەن.

پرسیارێکی گرنگ کە دێتە پێشە ئایا ئەوروپا دەتوانن بازاڕی تر بدۆزنەوە بۆ جێگرتنەوەی گاز و نەوتی روسی؟ لەگەڵ ئەوەی هەندێ وڵات خاوەن گازی سروشتی باس دەکرێن وەک قەتەر و جەزائیر و تەنانەت خودی ئەمریکاش، بەڵام هیچیان ناتوانن جێگەی گاز و نەوتی روسی بگرنەوە چ وەک رێژە و چ وەک نرخ و چ وەک ئاسانی هاتنە بەردەست و چ وەک ژینگەپارێزی. ئەم پرسیارە وردەکاری زۆری دەوێ و گەر بوار بوو ئەوا لە واترێکی تردا باسی دەکەم بۆچی هیچ وڵاتێک ناتوانێ جێگەی گاز و نەوتی روسی بۆ ئەوروپا بگرێتەوە.

نوسینی: ئیدریس مستەفا

٢٤ی ٣ی ٢٠٢٢

دەسەڵاتی سۆڤێت و بارودۆخی ژنان… سەلام عەبدوڵڵا

دووهەم یادی دامەزراندنی دەسەڵاتی سۆڤێت هانمان دەدا بۆ ئەوەی بەگشتی چاوێك بگێڕین بەوەی ئێمە چی لەو ماوەیە دەستکەوتووە و بەمەبەستی بیرکردن لە گرنگی و ئامانجی رووداوی ئەو شۆڕشە.
بۆرژوا و لایەنگرانی تۆمەتبارماندەکەن بە پێشێلکردنی دیموکراسی، بەڵام ئێمە دووپاتی دەکەینەوە کە شۆڕشی سۆڤێتی، بە قووڵی و بەرینی پاڵێکی بۆوێنەی داوە بە پێشخستنی دیموکراسی.
دیموکراسی لای ئێمە، دیموکراسییە بۆ ئەو کارگەر و جەماوەرەیە کە سەرمایەداری دەیاچەوسێنێتەوە، کەواتە دیموکراسی سۆسیالیستیە(دیموکرای لەپێناو کارگەران)، دیموکراسی بۆرژوایی نیە(دیموکرای لەپێناو سەرمایەگوزار و سەرمایەدار و دەوڵەمەندەکان).

کێمان لەسەر حەقەین؟
تێڕامانی جددی لەم مەسەلەیە و قووڵکردنی، واتە ئەزموونی ئەم دوو ساڵە لەبەرچاو بگرین و ئامادەببین بۆ گەشەپێدانی بەشێوەیەکی باشتر.

دۆخی ژنان بەروونییەکی تایبەت جیاوازی لە نێوان دیموکراسی بۆرژوایی و دیموکراسی سۆسیالیستی پێشاندەدا و بەشێوەیەکی روون وەڵامی ئەو پرسیارە دەداتەوە.
ژنان لە هیچ یەك لە کۆمارە بۆرژواییەکان(لەو وڵاتانە کە موڵکایەتی تایبەتی زەوی و کارگە و پشکی بانق هەیە…هتد) مافی یەکسانیان نەبووە، تەنانەت لە وڵاتانەشدا کە لە هەموویان دیموکراسیترن. ژنان لە هیچ شوێنێکی جیهانی سەرمایەداری بە پێشکەوتووترینیشیانەوە، ئەم یەکسانییەی لای ئێمەی نەبووە، گەرچی زیاتر لە سەدە و چارەکێك لەسەر شۆڕشی فەرەنسی مەزن تێپەڕیوە(شۆڕشی بۆرژوازی دیموکرات).
دیموکراسی بۆرژوایی بەزارەکی بەڵێنی یەکسانی و ئازادی دەدا، بەڵام هیچ یەك لە کۆمارە بۆرژواکان مافی یەکسانی بە ژنان(نیوەی مرۆڤایەتی)، یەکسانی تەواویان لەگەل پیاوان لەبەردەم یاسا نەداوە

و هەروا ژنان لە باڵادەستی و دەسەڵاتی پیاوان بەسەریانەوە ئازادنەبوونە.
دیموکراسی بۆرژوایی، دیموکراسی قسە و وتەی زلن، بەڵێن و درووشمی گەورە و جوانن لەبارەی ئازادی و یەکسانی، بەڵام لە پشت هەموو ئەو وتانەدا، کوێلەیی و نایەکسانی بۆ ژنان شاراوەتەوەو هەروا کوێلایەتی و نایەکسانی بۆ کارگەران.
بەڵام دیموکراسی سۆڤێتی یان دیموکراسی سۆسیالیستی، ئەو وتە قەبانەی رادەماڵی، چونکە راست نین و جەنگی بێبەزییانە بەرپادەکات دژ بە ریاکاری گەورەی موڵکدارەکانی خانوبەرە و سەرمایەدارەکان و جووتیارە دەوڵەمەندە((دیموکراتەکان))کە دانەوێلە دەشارنەوە و خۆ دەوڵەمەند دەکەن بە فرۆشتنی دانەوێلە بە کرێکارە برسییەکان بە نرخی بازاڕی رەش.

دەبا بێوخێت ئەو درۆزنە قیزەوەنانەو با بزانین کە نە یەکسانی هەیە و نە دەبێ لەنێو چەوساوەکان و چەوسێنەران و نە ئازادی راستەقینە هەیە و دەبێ ئەگەر ژنان ئازاد نەبن لەو ئیمتیازاتانە کە یاسا جێگیری دەکات بۆ پیاوان و ئەگەر کرێکاران ئازاد نەبن لە بندەستی سەرمایە و ئەگەر جووتیارە زەحمەتکێشەکان لە باڵادەستی سەرمایەدار و خاوەن خانوبەرە و گەورە بازرگانەکان رزگاریان نەبێت.
با لە درۆزن و دووڕووە گەمژەکان گەڕێین، بۆرژوا و لایەنگرەکانی فێل لە خەڵك دەکەن، باسی ئازادی و یەکسانی و دیموکراسی بە گشتیان بۆ دەکەن، بەڵام ئێمە بە کرێکاران و جووتیارن دەڵێین دەمامکی سەر رووی ئەو درۆزنانە لاببەن، چاوی ئەو کوێرانە بکەنەوە:

- لافی یەکسانی کام رەگەز لەگەل کام رەگەز لێدەدەن؟
- لافی یەکسانی کام نەتەوە لە گەل کام نەتەوە لێدەدەن؟
- لافی یەکسانی کام چین لەگەل کام چین لێدەدەن؟
- ئازادی لە باڵادەستی کێ و لە چ چینێك؟ ئازادی بۆ کام چینە کە ئێوە باسی لێوە دەکەن؟

ئەوەی باسی سیاسەت و دیموکراسی و ئازادی و یەکسانی و سۆسیالیزم دەکات و ئەم پرسیارانە ناوروژێنێت و لە پلەی یەکەم دایاننانێت و، لە دژی هەوڵی شاردنەوە و پەراوێزخستنیان خەبات نەکات، ئەوا دوژمنی سەرسەختی کارگەرانە، گورگێکە لەبەرگی مەڕ و گەورەترین رکابەری کرێکاران و چووتیارانە، خزمەتکاری خاوەن خانوبەرە گەورەکان و قەیسەر و سەرمایەدارەکانە.

دەسەڵاتی سۆڤێت لە ماوەی دوو ساڵ لە دواکەوتووترین وڵاتی ئۆروپا، لەپێناو ئازادی ژنان و مافی یەکسانیان لەگەل رەگەزی((بەهێز))، زۆر زۆر زیاتری کردووە لە هەموو کۆمارە پێشکەوتووە دیموکراتەکانی دنیا لە ماوەی 130 ساڵ.
لەگەل هەموو وشە گەورەکان لەبارەی پەروەردە و رۆشنبیری و شارستانیەت و ئازادی لە هەموو کۆمارە سەرمایەدارەکانی سەرزەمین، یاساگەلێکی زۆر قیزەوەن و پیس و دڕندە هەیە، یاساگەلێك کە نایەکسانی بۆ ژنان جێگیردەکەن سەبارەت بە هاوسەرگیری و جیابوونەوە، نایەکسانی بۆ مناڵە سرووشتی و ((یاساییەکان))و ئەمتیازات بۆ پیاوان جێگیردەکەن و زەلیلی ژن و بەکارهێنانی توندوتیژی لەگەلدا.
باڵادەستی سەرمایە و ستەمکارییەکانی موڵکایەتی تایبەتی((پیرۆز)) و زوڵمی گەمژانەی بۆرژوازی بچووك و چاوچنۆکی خاوەن کاری بچووك هەموویان پێکەوە رێگریان کرد لە دیموکراسیترین کۆماری بۆرژوازی دەست بۆ ئەو یاسا قیزەوەن بۆگەنانە ببرێت.
بەڵام لە کۆماری سۆڤێت، کۆماری کرێکاران و جووتیاراندا بە مشتێك هەموو ئەو یاسایانەی راماڵی و بەرد لەسەر بەردی ئەو درۆ و نیفاقە بۆرژوازیهانەی نەهێشت.
دەبا بڕوخێت ئەو درۆیانە، دەبا بڕوخێن ئەو درۆزنانە کە لافی ئازادی و یەکسانی بۆ((هەمووان)) لێدەدەن و رەگەزێکی چەوسێنەر و چەند چینێکی چەوساوە و موڵکایەتی تایبەتی سەرمایەداران و پشکی بانق و کەسانی دەوڵەمەندبوو لە زێدەی دانەوێلە و برسییەکان کوێلە دەکەن.
نەخێر، نە ئازادی بۆ هەمووان و نە یەکسانی بۆ هەمووان، بەڵکو خەبات دژی چەوسێنەران و سەرمایەگوزاران و لەناوبردنی هەموو تواناکانیان بۆ چەوساندنەوە و سەرمایەگوزاری. ئەمە درووشمی ئێمەیە!

- ئازادی و یەکسانی بۆ رەگەزی چەوساوە.
- ئازادی و یەکسانی بۆ کرێکار و جووتیاری زەحمەتکێش.
- خەبات دژی چەوسێنەران، خەبات دژی سەرمایەداران، خەبات دژی دەرەبەگ(کۆلاك)ی جامباز- ئەمە هاواری تێکۆشانمانە-، ئەمە راستی پڕۆلیتاریایە، راستی خەبات دژ بە سەرمایە، بەو راستییانەی رووبەڕووی دەربڕینە هەنگوینی و دووڕوییەکانی جیهانی سەرمایەداری بووینەوە لەبارەی ئازادی و یەکسانی بەشێوەیەکی گشتی و ئازادی و یەکسانی بۆ هەمووان.

مەسەلەکە ئەوەیە کە ئێمە رێك دەمامك لەسەر ئەو درۆیانە

پارچەپارچە کردو، لەبەر ئەوەی ئێمە بە سووربوونی شۆڕشگێرانەوە ئازادی و یەکسانی بۆ چەوساوەکان و کارگەران دژ بە ستەمکاران و سەرمایەداران و دەرەبەگەکان جێبەجێدەکەین.

رێك لەبەر ئەوانە لە دووهەم یادی دامەزراندنی دەسەڵاتی سۆڤێتی و سەرەڕای برسێتی و سەرما و هەموو موسیبەتی ئەو غەدرانە‌ کە ئیمپریالیستەکان بە کۆماری روسیای سۆڤێتی دەگەن، بڕوای بتەومان هەیە بە درووستی خەباتمان و بڕوای بتەومان هەیە بەوەی دەسەڵاتی سۆڤێتی بێ چەندوچۆن لە هەموو جیهان سەردەکەوێت.

لە پراڤدا، ژمارە 249، لە 6 تشرینی دووهەم 1919،
ف. لیننین. جلدەکان، پاریس- مۆسکۆ، جلدی 30، لاپەڕەی 116-119
بە عەرەبی لە کتێبی(لینین و المرأة، تعریب زینب نبوه)

‌
□ □□ □□ □ □

سێبەری وشەکان… جەلال عەبدوڵا ساڵح

یەک
…

ژنێ بردمی
بۆ ماڵی لقێ گیا.
ئاو
گۆرانی بۆ وتم
دەریا
کەوتە سەما

دوو

…

کچێکی ئەرمەنی
فێری مۆسیقای ئاو ی کردم
زانی کوردم

سێ
…

براکەم
لە جەنگ دا کووژرا
دایکم وتی:

- هەموو سەربازەکان
  مناڵی ی ژنەکانن

چوار
…

بێزار بووم لە لێو
هەموو شەوێک
دەبات بۆ ماڵی ماچ

پێنج
…

ژن
پیاو ڕادەهێنێت
بە سیحری گری (ئاخیرەت)
بە فێڵی جوولەکە
بە کووشتاری مێژووی سوونە
بە شیوەنی خوێنی شێعە
بە پەیامی کوشتنی مووسا
بە چیرۆکی نهێنی مەسیح و کڵێسا
بە دیکتاتۆری پرۆلیتاریا
بە دڵ ی برینداری خودا

…

سایه کلمات مرا

شیعر/ جەلال عبدوللە سالحی

١

به خانه شاخه
چمن برد
آب
برایم خواند که دریا
به
رقص افتاد

٢

یه دختر ارمنی
بهم موسيقي آب
یاد داد
من
كردي یاد گرفتم

٣

برادرم در
جنگ کشته شد و
گفت:

- همه سربازان بچه زنان هستند

٤

از
لب خسته ام .
او را هر شب به
خانه بوسه می برد

٥

زن
اونا مردها رو تمرین میکنن
با جادوی آخری

با فریب یهودیان
با کشتن تاریخ سُنـُن
با سوگواری خون شبا
با پیام آسمان های موسیبا
با شور مقدس مسیح
با دیکتاتور پرولتاریای مارکس
با دل همیشه زندگی خدا

کورتەچیڕۆک/ ئەزمووندار… رەسوڵ بەختیار

رۆژ نییە، لەم بازاڕە نەبێتە شەڕ و هەڵا، زۆربەی شەڕ و شۆڕەکانیش زیاتڕ بەهۆی فێڵێکردنی هەندێک لەوانەیە لەچەقی شاردا دراو دەگۆڕنەوە، زۆر بەدەگمەن دراوەکان قەڵپ بن، بەڵام هەندێک لەخەڵکی فێڵزان هەیە، دراوی قەڵپی پێیە، دوای گۆڕینەوەی پارەکانیان بۆ دۆلار، چەند خولەکێکی پێدەچێ، لەچەقی شاردا دەبێتە شەڕێک، زۆرجار پۆلیسیش پێی کۆنترۆڵ ناکرێ.
چیڕۆکەکەمان هیچ پەیوەندی بەدراو گۆڕینەوە و پارەی قەڵپ نییە، بەڵکو ئەمە قسەی یەکێکە لەوانەی بەدرێژایی ژیانی تەنیا فرت و فێڵی کردووە، ئەو ئێستا کەسێکی ئاسایی کۆمەڵگەیە، دەیەوێ سوود بەهەموو لایەک بگەیەنێ، بەڵام کەس باوەڕی پێ ناکا، گەورە و بچووک بەقسەکانی پێدەکەنێ، ئینجا قسەکانی لەهەر بوارێک بێ، راست بێ یان چەوت، ئەویش لەکۆتایدا دەڵێ خوا کارتان راست بکاتەوە، گرنگ نییە پێدەکەنن، گرنگ لەوەیە رۆژێک دێ ئەو قسانەتان بیر دێتەوە، ئینجا دەڵێن عەباسی کڵۆڵ راستی دەکرد.
هەر کاتێک ئەو دەیبینی بەقسەکانی پێدەکەنن، بۆ ماوەیەک خۆی ون دەکرد، هەروەها مۆبایلەکەشی دادەخست، ئەوەی سەیرە دواجار کاتێک خۆی لەهەموو ناسیارەکان ونکرد، ئێوارەیەک لەتەفزێۆن چاوپێکەوتنی لەگەڵدا دەکرا، لەهەمووی گرنگتر لەناو پەخشی راستەوخۆی هەواڵەکان بوو، ئەو شیکردنەوەی بۆ دۆخی ئابووری دەکرد، نەک وەکو پسپۆڕێک، بەڵکو وەک کەسێکی بەئەزموون لەبواری ئابووری، گرنگتر لەمەش دوو پسپ□□□ی ئابووری، کاتێک ئەو قسەی دەکرد، دوو پسپۆڕەکە بەجۆش و

خرۆشەوە زیاتر لەبابەتە قسەیان دەکرد، هەرچەنێک بۆ دەقی چاپکەوتنەکەی نەو هەواڵەی ئێوارە خۆی لەچەند خولەکێک دەنواند، کەچی دواتر قسەکانی عەباسی کەڕێ لەشریتی هەواڵەکان دەنووسرایەوە.
ڕۆژی دواتر زۆر بەپێشتەیی بەدەرکەوتەوە، ئەمجارەیان هەموویان لەبەری هەڵسان و چاوەڕێ بوون قسەیەک بکات، ئەویش هەڵیدایەوە و گوتی: دەزانم هەمووتان پێتان سەیرە، بۆ لەو چاوپێکەوتنە بووم، یان چۆنیان زانی لەو بوارە ئەزموونم هەیە، پێتان سەیر نەبێ وەکخۆتان دەزانن لەژیانمدا سوودم نەبووە، بۆ کۆمەڵگە، بەڵام باش بزانن، ئەوانەی زۆر پاک و بێگەرد و دەسڕزی وڵاتن، هەردەم پەراوێز دەخرێن، منیش ئەو ئەزموونە پڕ لەفرت و فێڵەکانم دەخەمە بەردەمتان، تا کەسانی وەک من دووبارە نەبنەوە.
-تۆ چۆن وا بەخۆت دەڵێی.
-ئەی چی بڵێم، خۆ دیسان دەست بەدرەیان ناکەمەوە، وەک ئەوەی بینیتان، بڕوابکەن ئەوەی ڕاست و دروست بۆ جێگەی نابێتەوە، ئەوان وا سەیری من دەکەن، کەسێکی ئەزموونداڕم، کەچی هەموو ئەزموونەکەم بەهۆی دزی و فرت وفێڵ و نەو زیندانەکانەوە بووە.
یەکێک لەولاتر بەپێکەنینەوە هەڵیدایەوە: هەموو ئەوانەی باستکرد، بۆ ئەزموون بەخەبات بۆت نووسراوە.
ئەوانەی دانیشتبوون هەموویان دایانە قاقای پێکەنین، ئەویش گوتی: هەروا گاڵتە بکەن، لەبەر گاڵتە و پێکەنین، خۆتان لەبیرچووە و ڕۆژ تا ئێوارە لەچایخانەکان کەوتوون، ئەوە هەر بۆ ئەوە باشن یەکێک لەو لاوە بۆ قۆڵتان ببڕێ، هەموو ئەو کارە خراپانەی لەپێشتردا کردوومە، بەهۆی گەمژەی وەک ئێوە بووە.

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا...2...شەماڵ بارەوانی

بەشی دووەم/

فەقێیەکی کتێب خۆر..!

لە بەشی پێشووتر باسم لەوەکرد، کە تووشی گۆڕانی فکری بووم.

ئەمە کەمێک فەقێ بووین، هەموومان بە ئاڕاستەی سەربە ئیسلامی سیاسی بووین و ئنتیمامان بە ئیسلامی سیاسی هەبوو، هەمان بوو یەکگرتوو، هەشمان بوو مەیل و ئنتیمای بە کۆمەڵەی ئیسلامی هەبوو. وەلێ لەهەمان کاتدا، ئەمە مەرج نەبووین، ڕاستە بە تەمەن گچکە بووین و هەریەک لە ئێمە سەرەتا بە ڕێگای هەست و سۆز و عاتیفەوە، ئنتیمامان بەو دوو هەزیلە ئیسلامییە سیاسی لا دروست ببوو،

وەلێ ئێستا لەڕووی فیکرەوە بە هەزبووین و عاتیفانە بیرمان نەدەکردەوە، شوکور ئێستا هۆشیارە مەحوی و ئەمە شێوازەکی تر بیرمان دەکردەوە، بەرەو ئەقڵانییەت و جیهانی بیرکردنەوە و لەژیک هەنگاومان ناوە، بەڵێ ئەمە ئەو کەمێک فەقێیە عەجووە و هۆشیاربووین. ئەوانیش هەندێکیان کەم و زۆر بەڵام بە ئەندازەی من نا، دەیان خوێندەوە. فەقێی هاوڕێم هەبوو بەرلەمن ڕۆمانی(تاعوون)ی کامۆی خوێندەوە و هەنای من بیخوێنمەوە.

فەقێشمان هەبوو، لەیەک قاڵبی بیرکردنەوەدا چەقی بەستبوو و حەزی بە خوێندنەوە و بیرکردنەوە و بینینی بیرو ڕای جیاواز و شتی جیاواز نەدەکرد. بە ساڵیش کتێبێکی نەدەخوێندەوە. زیاتر حەزی لە چالاکی حزبی بوو و هەوڵی دەدا خەڵک بکات بە ئیسلامی.

هەڵبەت ئەو گۆڕانە فیکرییە، تەنها من تووشی نەبووم، چەندین فەقێی تری هاوڕێم و فەقێی تریش، لە حوجرەیتر ئاگاداربووم کە هەمان شێوەی من، وەک مەلاکان دەڵێن تووشی گوومڕایی و لادان بوون.

جا لەو گۆڕانە فیکرییە، من کەم و زۆر کاریگەریم لەسەر فەقێکانی هاوڕێم هەبوو، فەقێکان دەیان زانی و دەیان بینی کەمن جگە لەخوێندنەوەی کتێبی ئیسلامی و دەرسی حوجرەو قوتابخانەی ئایینی و بابەتە ئایینییەکان، بەردەوام و شەو ڕۆژ خەریکی خوێندنەوەی ڕۆمان و چیرۆک و کتێبی فیکری و فەلسەفی و دەروونناسی و کۆمەڵناسی و سیاسی و مێژوویم.

بەهۆی مەتاڵای زۆرمەوە، هەندێک لە فەقێکان پێیان دەگووتم کتێب خۆر و بەڕێ متمانەشیان بە قسەکانی من دەکرد. سەرەتا نا، وانەبوون، هەندێکیان لێم دەترسان و نەیان دەوێرا توخنم بکەون. چوونک هەندێک مەلا و فەقێی تر منیان وەک دەعبایەکی مەترسیناک و فەقێیەکی گومڕا و لادەر و زۆر خەتەرناک، لای ئەو فەقێیانە وەسفکرد بوو.

ئەستیاگ دوا پادشای مادەکان زوحاکی ماربەشانی نەورۆز نییە… ڕەسوڵ بێسکێنی

تیبینی:
ئەم بابەتە بۆ دووبارە بڵاودەکەینەوە لەسەر داوای نووسەر.

لێرە دەمانەوێ لەبارەی جێژنی نەورۆزەوە بدوێین، بەداخەوە هەموو ساڵێك لەگەڵ نزیك بوونەوەی جێژنی نەورۆز هەندێك لە نووسەرانی هاوزمانی خۆمان، بەتایبەت وتاربێژ و بانگخوازە ئیسلامیەکان پێچەوانەی پێوست لە جێژنی نەورۆز دەدوێن و نەورۆز لەگەلی کورد دەستێننەوە و دەیدەن بەگەلانی نەیار و دژ بەکورد، بەشێوەیەك هەست و سۆزی کورد دەجوڵێنن، گوایە نەورۆز جێژنی مەجوسانە، دژی دینە و یادکردنەوەی ئاگرپەستیە و پێویست ناکا کورد ئەو یادە بکاتەوە.
جێژنی نەورۆز جێژنێکی کۆنی کوردە و دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە چوار هەزار ساڵ لەمەوبەر، سەرەڕای ڕاستەقینەیی لە هەندێك بابەتدا تێکەڵ بە ئەفسانەیی کۆن بووە، لێرە دەرفەتی زۆرمان نیە، بۆیە خۆمان لەساغکردنەوەی ڕیشەی نەورۆز دەبوێرین، ئێستا قسە لەسەر ئەوە دەکەین، هەندێك لە وتاربێژ و بانگخوازەکان لەڕووی تێنەگەیشتن و بەدحاڵی بوونەوە، ئاستیاگ دوا پاشای مادەکان و زوحاك پاشای ماربەشانی ئەفسانەی نەورۆز بەیەك دەچووێنن، ئەوانەی بەسەرهاتی ئەفسانەیی کاوە و زوحاك نزیك دەکەنەوە بۆ کۆتایی دەسەڵاتی مادەکان، دەنگۆی ئەوە بڵاودەکەنەوە گوایە ئاستیاگ دوا پاشای مادەکان، زوحاك یان (ئەژدەهاك)ی ماربەشان بووە، هەروەها وا باسی (زوحاك و فەرەیدون و کاوە) دەکەن، کە فیردەوسی وەك ناسیونالیستێکی فارسی لە شانامەدا شانازی بەسەرکەوتنی کۆڕش بەسەر دوا پادشای ماد ئاستیاگ ی کورد دا دەکەن، دەڵێن لە ڕووداوی کاوە و زوحاك، دەبێ کورد پرسە بگێڕێت، نەك جێژن بکات، چونکە لەو ڕۆژەدا ئاستیاگ دوا پادشای ماد، لەلایەن کۆڕشی فارسیەوە کودەتای بەسەردا کراوە و کۆتایی بە دەسەڵاتی کورد هێنراوە، بۆ چیرۆکی (کاوە و زوحاك)یش دەڵێن: ئاستیاگ دوا پادشای ماد دەبێتە ئەژدەهاك و بەردەبێتە گیانی خەڵك، بۆیە کاوەی ئەفسانەیی دەکەنە کۆڕشی

فارسی مێژوویی و ئاستیاگ ی دوا پادشای ماد دەکوژێت، ئیتر زوحاك= ئەژدەهاك بە ئاستیاگ چوێنن و کاوە بە کۆڕش پێناسە دەکەن، بەم بیانووە چیرۆکی ئەفسانەیی سەرکەوتنی کاوە بەسەر زوحاکدا، دەکەنە ڕووداوی مێژوویی سەرکەوتنی کۆڕش بەسەر ئاستیاگ دا، ئینجا لێرەوە بۆ گەمارۆدانی جێژنی نەورۆز، لە چوارچێوەی چیرۆکی (کاوە و زوحاك)دا، ژەهری مەبەستەکەیان دەڕێژن، کە بریتیە لەوەی نەورۆز یادی سەرکەوتنی کۆرش بەسەر ئاستیاگ پادشای ماد، سەرکەوتنی هەخامەنشیەکانە بەسەر ماددا، واتە سەرکەوتنی فارس بەسەر کورد دا، لێرەوە دەگەنە مەبەستە سەرەکیەکەیان و هەستی نەتەوەیی کورد دەجووڵێنن، کە نەورۆز جێژنی فارسە و بۆ کورد لاسایی کردنەوەی فارسەی، دەبوایە بۆ کورد پرسە بوایە نەك جێژن، چونکە باسی شکستی کورد و ڕووخانی ئاستیاگ دوا پادشای ماد و دەوڵەتی مادە، ئەمەش چەواشەکاری و هەڵگێڕانەوەی ڕاستیەکانە.

ئەم بنەما هەڵەیەی هەندێ نووسەر بەتایبەت بانگخوازە ئیسلامیەکان، کە بەلای ئەوانەوە جێژنی ئاگرپەرست و کافرەکانە، دەیکەنە بناغەی وتەکانیان بۆ پێناسەکردنی ئاژدەهاك بە ئاستیاگ، ئەمە یەکێکە لەو بیروڕا هەڵە و بێ بناغانەی زۆر لەڕاستیەوە دوورە، بەداخەوە ئەم قسە بێ بناغەیە بەسەر ڕۆشنبیری کوردیشدا زاڵ بووە، بەبێ بوونی هیچ بەڵگەیەك، جگەلە لێکچونێکی ڕواڵەتی ناوی ئاژدەهاك و ئاستیاگ، زۆر جاریش بۆ زیاتر لەیەکتر نزیك کردنەوەی ناوی ئاستیاگ دەکەن بە (ئاستیاك). ئەمەش تەنیا ڕواڵەتێکی فریودەرە و خۆشیان باش دەزانن، بۆچوونێکی بێ بناغەیە، بەڵام لە شێوەی گوتنی فێڵ دەکەن و بۆ لێك نزیك کردنەوە و لێکچواندنی ناوەکان ئاژدەهاك بەشێوەی ئاژدیهاك بەکاردێنن، هەروەها ئاستیاگ بەشێوەی ئاستیاك بەکاردێنن، بۆ ئەوەی ناوەکە لەیەکدی بچێت.

ئەگەرچی لەوانەیە هەندێکیان تەنیا قوربانی ئەو بۆچوونە بن، بەڵام لەجیاتی ئەوەی ڕاڤە و شیکردنەوە و بەدواداچوونی وردی بۆ بکەن، قسەی بێ بەڵگە و بێ بنەما دروست دەکەن، بۆ زیاتر چەسپاندنی بۆچوونە هەڵەکەیان، لەبەرنامەیەکدا کەسایەتیەکی بەرزی ئیسلامی دەیوت: کورد نابێ یادی جێژنی نەورۆز بکاتەوە، لەبەر ئەوەی جێژنی مەجوسەکانە و بۆ کوردی موسڵمان دروست نیە، یادی ئەو جێژنە بکاتەوە.

لە نووسینی ئەم بابەتەدا دەمانەوێ بەبەڵگەی مێژوویی ئەم هەڵەیە ڕاست بکەینەوە، بەهیوای ئەوەی هەموو ئەوانەی ئەم بۆچوونەیان بەهەڵە وەرگرتووە، یاخود بەئەنقەست و بۆ شێواندنی بابەتەکە ئەمە دەوروژێنن، واز لەم بیرکردنەوە هەڵانەیان بێنن، ئەگەرچی لەڕووی زمانەوانیشەوە ئەم دوو ناوە لەیەکتر جیاوازن، بەڵام ئێمە لێرە

خۆمان لەلایەنی زمانەوانی دەبوێرین و تەنیا گرنگی بەلایەنی مێژوویی دەدەین، دەمانەوێ لەڕووی مێژوویەوە ساغی بکەینەوە، ئاستیاگ دوا پاشای ماد، زوحاك یان ئاژدەهاك ی دێوەزمەی نەورۆز نیە، بەڵکو ئاستیاگ دوا پادشای مادەکان، کەسایەتیەکی هێمن و ئاشتیخواز و لایەنگیری هەژاران بووە، بۆ ئەوەی ئەمە ڕوون بکەینەوە، دروست بوونی دەوڵەتی ماد و ڕۆژگاری فەرمانڕەوایان دەبێ بزانین تا شکستی ئاستیاگ و لەناوچوونی ئیمپراتۆری ماد، لاپەڕەکانی مێژوو هەڵدەدەینەوە و قسەی ئەو نووسەر و مێژوونووسانە وەربگرین، شارەزای مێژووی مادەکان و لەنزیکترین سەردەمی ئەواندا ژیاون و ڕووداوەکانیان بەدروستی تۆمار کردووە.

بەسەرهاتی ڕۆژگاری ماد لە زۆر دەسەڵاتدارێتی ئیمپڕاتۆریێتی هەخامەنشیەکاندا لە نووسراوە سێ زمانیەکانی (پارسی کۆن، عێلامی، بابلی) هەندێ پاشایان و هەروەها نووسراوەی گەورەی داریوشی یەکەم، لە ڕووکاری بێستون ئاوێنەی یەکترن…، ئەم بەڵگە و سەرچاوانە لەبەرئەوەی لەسەردەمی ڕووداوەکانی ماددا نووسراون نرخدارن، بەڵام سەرچاوەکانی دەستەی دووەم زۆربەیان بە زمان گێڕدراونەتەوە و بەدەمی بڵاوبوونەتەوە لەبەر ئەمە ئەوانە جێگای باوەڕنین و نرخیان کەم ترە، بایەخی ئەمانە لەلایەك بەستراوە بەواقیعی باسەکەوە و لەلایەکی تریش بەویژدان و ئەمانەت پەروەری ئەو کەسەی باسەکە دەگێڕێتەوە، ئەمانە دەکرێن بەچەن بەشێکەوە، نووسەرە کۆنەکانی یۆنان دەکەونە ڕێزی یەکەم لە چوارچێوەی کۆمەڵی دواییدا.

یۆنانیەکان لەسەردەمی شەڕی یۆنان و ئێرانیەکاندا لەسەدەی پێنجەمی پێش زایینیدا ئاشنایەتیەکی باشیان لەگەڵ مێژووی ڕۆژهەڵات پەیداکرد، لەو شەڕانەدا لەشکری مادەکانیش بەشدار بوون، یۆنانیەکان بیریان لە دامەزراندنی دەوڵەتێکی گەورەی هاوڕێی خۆیان دەکردەوە، بۆ پەروا پەنایان دەبردە بەر ڕۆژگاری کۆن و سەردەمی هەخامەنشیەکان بەسەر چۆنێتی مێژووی ماد و ئاشووریەکان دا تێدەپەڕین.

هێشتا نەوەی زۆر لە نێوان بنەماڵە بەرزەکانی ماد دا هەبوو، بەشداری ژیانی سیاسی وڵات بوون و زۆربەیان لە ئیمپڕاتۆریەتی هەخامەنشیەکاندا جێگا و مەقامی بەرزیان بەدەستەوە بوو، هەروەها گەلێك لەمانە لەگەڵ یۆنانیەکاندا پەیوەندیان هەبوو، لەبەر ئەوە دەبێ بڵێین لەو کاتەدا بەڵگە و سەرچاوەی ڕەسمی دەوڵەتی ماد لەلایەن دەرباری هەندێ پادشاهانەوە ئاگاداری دەکرا، لەم ڕێگایەوە لەگەڵ یۆنانیەکانیش پەیوەندیان هەبوو.

داخەکەم یۆنانیەکان دەستیان بەسەرچاوەکانی دەرباری سەڵتەنەتی هەخامەنشیەکان نەدەگەیشت و دیسانەوە لە کاتێکدا ئەسکەندەر

لەسێیەکی دوای سەدەی چوارەمی پێش زایین، ئیمپراتۆریەتی هەخامەنشییەکانی تێکدا و داگیری کرد هەموو ئەو نووسراوانەی دەرباری شاهی لەناوچوون.
لەبارەی سەڵتەنەت و کیشوەری مادەوە چەند زانیارییەکی تاکە تاکە لە نووسینەکانی نووسەرە یۆنانییەکانی سەدەی پێنجەمی پێش زایین هەن. وەکو هکاتی میلتی و هارون لامپساکی و دیونیس میلتی، کە لەبارەی داریۆشی یەکەم نووسیویانە، هەروەها کسانت لیدیائی نووسەری (مێژووی لیدیا) لەناوەڕاستی سەدەی پێنجەم ژیاون، ئەمانە دەربارەی مادەکان شتیان وتووە، هلانیك نووسەر و مێژوونووس دروست بوونی ماد دەبەستێ بەنووسراوی قارەمانانی ئەفسانەکانی یۆنانەوە، بەڵام لەبارەی ڕێکخستنی تەواوی مێژووی مادەوە یەکەمجار مێژوونووسی گەورەی یۆنان و دامەزرێنەری زانیاری مێژوو (هیرۆدۆت هالیکارناسی) لە نیوەی دووەمی سەدەمی پێش زایندا هەوڵ و کۆششێکی زۆری داوە. لەساڵی 447ی پێش زایین چووە بۆ ئاتن و دواتر سەری لە سەرزەمینی ماد و پارس داوە و چەند نووسینێکی لەبارەی مێژووی نەریت و ڕەوشت و هەستان و دانیشتنی ئەو کیشوەرانە نووسیوە و بۆ ئەوەی مێژووەکەی تەواو بکات زۆر تێکۆشاوە.
هەرچەندە سوودی لە نووسینی نووسەرەکانی پێش خۆی وەك: هکاتە و هلانیك و دیونیسدا وەرگرتووە، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی پشتی بە لێکۆڵینەوە و پرسیارکردن و وتەی سەرزاری خەڵك بەستووە، بۆ نموونە لەبارەی مێژووی مادەوە سوودی لە قسەی خانەدانەکان وەرگرتووە، بەتایبەتی (زوپیر). ڕەنگە سوودی لەوتەی یەکێ لە نەوەی هارپاك وەرگرتبێ، ناوبراو یەکێ لە گەورە پیاوانی ماد بووە و سەد ساڵ پێشتر نەخشێکی شوومی لەتێکدان و لەناوچوونی سەڵتەنەتی مادەکان یاری کردووە، بەم جۆرە شارەزاکان توانیویانە زانیاری شێوە ڕاست، بەتایبەتی لەبارەی داستان و بەسەرهاتەکانی بنەماڵەی خۆیانەوە بەهیرۆدۆت بدەن.
لەبارەی نووسینەوەی ڕووداوەکانەوە هیرۆدۆت (باوکی مێژوو) زۆر بەئەمانەتەوە باسەکانی نووسیوە، لە هەندێك جێگادا لەبارەی بەسەرهاتێکەوە چەند جۆرێك بەڵگەی دەستکەوتووە، بەراوردی کردوون، ئەوەی لەهەموویان زیاتر ڕاست دەرچووە (بەپێی بیری خۆی و ڕۆشنایی سەرچاوەکان) ئەوەی هەڵبژاردووە و نووسیوێتی، نووسینەکانی ئەو تازەترین بەڵگەی کۆنە شوناسی ڕۆژهەڵات شوناسیە، لەبابەتی ورد و بچوکیش کۆڵیۆتەوە، یەکێك لەو بەڵگانەی ڕاست و دروستی وتەکانی هیرۆدۆت دەسەلمێنێ، نووسراوەکانی داریۆشی یەکەم پادشای هەخامەنشییە لە بێستوون، دەرکەوتووە ئەوەی هیرۆدۆت نزیکەی سەد ساڵ دوای ڕووداوی مێژووی کوشتنی گئوماتای مغ نوسیویەتی و ناوی

ئەو شەش کەسەی دەستیان لە کوشتنەکەیدا بووە، باسی کردوون، بەڕاست دەرچووە، تەنیا ئەوە نەبێ لەناوی یەکێکیاندا تووشی گومان بووە و ناوی یەکێك لە نزیکەکانی داریۆشی هێناوە، ئەو یەکەش دەستی لەو کار و کوشتنەدا نەبووە.
کتسیاس کیندی نووسەرێکی تری یۆنانیە و لەپاش هیرۆدۆت هاتووە و دەبێ ناوی بهێنین، کتێبێکی مێژوویی بەناوی (پریسکا)داناوە، کتسیاس پزیشکێکی دەرکەوتوو لە خزمانی (بقراط) بونیادنەری زانستی پزیشکی بووە، لە دەوروبەری ساڵی 414 پێش زایین ئێرانیەکان بەدیل گرتویانە، بردوویانە بۆ دەرباری داریوشی دووەمی پادشای ئێران، ماوەیەك لە دەرگای داریۆشی دووەم و ئاردەشێری دووەم بووە، بۆ گفتوگۆ لەگەڵ یۆنانیەکان سوودی لێ وەرگرتووە، ئەگەرچی قسەکانی کتسیاس لەڕاستیەوە دوورن و ڕواڵەتێکی ڕێك و پێکیان نیە، بەڵام لەبارەی دوا شەڕی نێوان ئاستیاگ و کۆرش قسەکانی کتسیاس تاڕادەیەك لە ڕاستیەوە نزیکن، هەندێ لە نووسینەکانی ئەو لەگەڵ سەرچاوە بابلیەکاندا یەکن.
نووسەرێکی تری یۆنانی لەبارەی دەوڵەتی مادەوە شتی نووسیوە (کزنفون= گەزنەفۆن)ە، کە بەتەواوی لەنووسەرەکانی تر ڕاستگۆترە، زانایەکی ئایدیالی و پیاوێکی سیاسی خاوەن هێز و قوتابی سوقرات و هاوڕێی ئەفلاتون بووە، لەهەمان کاتدا یەکێك لە مامۆستایانی وێژە و گفتوگۆی یۆنان، گرنگتر لەهەموو نووسینە مێژوویی و نیوە مێژووییەکانی یۆنانە (هانیکا Hellenika) کە دوا بە دوای کتێبەکەی (فوکیدید) مێژوونووسی گەورە باس دەکرێ، کزنفون بەشداری لەشکرکێشیەکەی کۆڕشی بچووك، لەساڵی 401 پێش زایینی دەکا، کە کردیەسەر ئاردەشێری دووەم.
کزنفون دەیزانی (هیرۆدۆت) یەکەم: لەسەردەمی سەڵتەنەتی ماددا گەلێك وڵات و هێزی سەربەخۆی بینیوە، لەدوایدا کەوتنە ژێر دەسەڵاتی (پارس)ە ئێرانییەکانەوە، دووەم: لەوڵاتی ماددا چەند شانشینێك بووە سەر بە دوەڵەتی ماد بوون، ئەو شانشینە سەربەخۆیانە لە کۆڕشنامەدا باسکراون، زۆربەیان ئەو ساتراپ نشینە ئێرانیانە بوون، کزنفون خۆی هەندێکیانی ناسیووە و هەندێکیشیانی لەچەند سەرچاوەیەکی سادە و سەرپێییەوە وەرگرتووە، وەکو شانشینەکانی کاپادۆکیە و ئەرمەنستان و هیرکانیە و شوش ...هتد.
نووسەرە یۆنانیەکانی ئەم دواییە تەنیا نووسینەکانی هیرۆدۆت و کتسیاس و هەندێك لە نووسینەکانی کزنفون و بەشێکی زۆر کەمی (بروس)یان باس کردۆتەوە، بەڵام ئەو نووسینانەی ئەوان لەبارەی مێژووی سەڵتەنەتەکانی ڕۆژهەڵاتی کۆنەوە نووسیویانە بەشێکی کەمی لە داستانێکی مێژوویی تردا هەیە، ناتوانین بیکەین بەنووسینی هیچ

نووسەرێك كەلەمەو پێش باسمان كردوون.
دوا سەرچاوەیەك كەباسی مادی كردووە و شایانی ئەوە بێ باسی لێوە بكرێ، (مێژووی موسی خورنی) – موسس خورناتسی- نووسەری بەناوبانگی ئەرمەنیە، لەسەرەتای سەدەكانی ناوەڕاستدا داینـاوە بەزمانی ئەرمەنی بووە.
موسی خورنی بۆ نووسینی مێژووەكەی خۆی لەچەند سەرچاوەی هەمەجۆر و فراوان وەكو تەورات و نووسینی نووسەرە یۆنانیەكان و سریانییەكان و ئەرمەنیەكان سوودی وەرگرتووە، لەسەردەمی موسی خورنیدا، بەپێی مێژووە بەناوبانگەكەی، لەسەدەی پێنجەم و سەرەتای سەدەی شەشەمی زایینیدا ژیاوە، ماوەیەكی زۆر لە سەردەمی مادەكان دوور كەوتۆتەوە، لەو كاتەدا لێكۆڵینەوە و ڕەخنەگرتن لەناو نووسەرە یۆنانییەكاندا نەبووە.
موسی خورنی نەیدەتوانی سود لەسەرچاوە پێشووەكان، وەكو نووسینەكانی هێرۆدۆت و كتسیاس و كزنفون وەربگرێ، بەڵام سوودی لەو نووسینانەی دوایی وەرگرتووە، ئەو سەرچاوانەیان باس كردووە و باسەكانیان لەوانەوە وەرگرتووە، هەندێك نووسینەكانیشی لەبارەی سەردەمی كۆنەوە دەدوێن زۆر تێكەڵ و پێكەڵن، ئەم ئاڵۆزیە هۆیەكی تایبەت تری هەیە، چونكە موسی خورنی بە تایبەتی پشتی بەكتێبی كابرایەكی سووریەیی بەستووە و باسی لێوە كردووە، ناوی (مارئاباس كارتینا) بووە، لەوە دەچێ تەنیا ئەو لەبارەی ڕۆژگارێكی نزیكەوە زانیاری لێ وەرگرتبێ (مارئاباس كارتینا) یا (ئەو كەسە، ئەم ناوەی بۆ خۆی داناوە) خۆی بەهاوچەرخی یەكەمین پادشای ئەشكانی لەسەدەی دووەمی پێش زایین لەقەڵەم دەدا، لەگەڵ ئەوەدا نووسینەكانی كۆمەڵە نووسینێكی نووسەرە كۆنەكانە بەشێوەیەكی ناڕێك و پێك، كەبەسەریەكدا نووسراون و مێژووی ئەو نووسینانە ئەگەر لەسەدەی سێیەمی زایینیدا بەدواوە نەبێ پێشتر نییە.
موسی خورنی زۆرتر ئەو باسانەی نووسیوە، مێژوونووسەكانی پێشووتر لەبارەی مێژووی ئەرمەنستانەوە نووسیویانە، لەبەرئەمە باسی (تیگرانی یەكەم) كۆنترین شای ئەرمەنستان و … كردووە، زۆر بەوردی داویەتە بەر سەرنج و لەباسەكاندا بایەخی پێداوە، هەروەها ناوی (ئاستیاگ)ی بە (ئاژدەهاك) بردووە، لێرەدا لە نووسینەكانی موسی خورنیدا دەردەكەوێ مێژوونووسی ئەرمەنی ناوبراو ویستویەتی ئەو باسانەی لەسەرچاوە یۆنانییەكانەوە وەریگرتوون، لەگەڵ باس و بەسەرهاتە مێژووییەكانی ڕۆژهەڵاتدا پەیوەست بكات، ئاردەهاك azi(s)Dahaka– (مازدهاك)ی ئاوێستا زۆردارێكی ئەفسانەیی و مارێكی شێوە ئادەمیزاد لە خەڵكی باوری (Bawri= بابل) بەدەستی (ثراتیلو= TraiTeuna) (فەرەیدون(كوژراوە، كە لە دوایدا وڵاتی ئاژی- دەهاك

له دوای سەردەمی پارتەکان بە بابل یان دادەنا، لەگەڵ ئەوەدا ناوەکان بەهیچ جۆرێك لە (ئاستیاگ) ناچن، ئەم ئاڵۆزیە دیسان لەکۆنەوە تووشی ناوی (ئاستیاگ) بووە، هەر چۆن بۆ ئەم قسە بێ بناغەیە لەسەدەی نۆزدەهەمدا سەری لە گەلێك لە نووسەرانی ئەوروپای ڕۆژئاوا شێواندووە و تووشی هەڵەی کردوون، ئاشکرایە موسی خورنی کەمتر لە شارەزایان و نووسەرانی ئەوروپای سەردەمی تازە سەرچاوەی یۆنانی دەستکەوتووە و خۆی بەلێکۆڵینەوەیانەوە خەریك کردووە، وەکو ئەو نامانەی یۆنانییەکان دەستیان کەوتووە، لەبارەی ناوی مادەکان و (ئاوێستایی) لەسەردەمی ئەودا کۆن بوون دەستگیری نەبووە، توانای نەبووە یانەیویستووە ئەو نووسراو و سەرچاوانەی دەست بکەوێت، بەڵکو شێوەی نامەکانی چۆن بیستووە بەو جۆرە داویەتە بەر سەرنج و باسی کردووە.

موسی خورنی نەك هەر سوودی لەبەرسەرهاتە مێژووییەکان وەرگرتووە، بەڵکو سوودیشی لە داستانە ئەرمەنییەکانیش وەرگرتووە، لەداستانەکەی (تیگران) قارەمان- مێژوونووسان بەو تیگرانەی دەزانن، کزنفون باسی کردووە، بەهاوکاری لەگەڵ فەرەیدون لە دژی ئەژدەهایەك کە (ئاژدەهاك)ی ناوبووە ڕاپەڕیون، باسی کراوە، دیسانەوە (ئاژدەهاك) و (ئاستیاگ) لەنووسینەکانی کزنفوندا هاوچەرخی تیگران بوون، موسی خورنی زیاتر بەهەڵەدا بردووە.

نووسینە ئەرمەنیەکان و بەتایبەت کتێبەکەی موسی خورنی لەچەند بوارێکی جۆربەجۆردا باسیان کردوون، بەڵام جیاکردنەوە و لێکۆڵینەوەی سەرچاوە ئەرمەنیەکان زۆر گرانە، ڕەنگە موسی خورنی لەهەندێ سەرچاوەی تایبەتی ڕۆژهەڵاتەوە سوودی وەرگرتبێ، لەگەڵ ئەوەدا جێگای باوەڕ نییە، لەسەدەی پێنجەمی زایینیدا بەسەرهاتێکی مێژوویی سەربەخۆ بۆئەوە بشێ پشتی پێ ببەسترێ، لەبارەی سەڵتەنەتی مادەوە بووبێت، دەتوانین بڵێین لە ڕۆژگاری ساسانیەکاندا (لەسەدەی سێیەم تا حەوتەمی زایینی) تەنانەت بیرەوەری هەخامەنشییەکانیش بەرگوێ نەدەوکەوت، لەجیاتی قارەمانانی ئاوێستا وەکو (کوی کوات) (کەیقەباد) و (کوی خسرەو) (کەیخوسرەو) و (کوی ویشتاسب) (گشتاسب) و پادشایانی تری کۆنی ناوچەکە بەمجۆرە باس دەکران، سەردەمی سەڵتەنەتی هەخامەنشیەکان لەداستانە مێژووییەکانی ڕۆژهەڵات، لەسەدەکانی ناوەڕاستدا بە تەواوی فەرامۆش کرابوو، تەنانەت لە بارەی دەوڵەتی پارتەوە هیچ جۆرە زانیاری و شارەزاییەکی ڕوون و ڕاست نەبوو.

دامەزراندنی دەوڵەتی ماد

لەبارەی ئەو سەرچاوانەی باسی مێژووی ماد دەکەن، بەداخەوە گەلێك لەو سەرچاوانە گومان لەنووسین و باسەکاندا پەیدا دەبێت، کە باسی

سەرچاوەیەك یا نووسەرەکەی دەکەین، پێویستە بەوردی سەرنجی نووسینەکە و باری ڕۆژگاری نووسینەکە و نووسەرەکە بەوردی بدەین، لەڕواڵەتی مێژوویی و ئەدەبی و سیاسی نووسینەکە و نووسەرەکە بەوردی بکۆڵینەوە، دەبێ ئەوە بزانین هەر باسێك لە هەر سەرچاوەیەکەوە وەرگیراوە، چیە و چ نرخێکی هەیە، ئەگەر بەمجۆرە نەبێ ئەوا ناتوانین بەڕێك و پێکی و ڕەوانی بگەینە ئەنجام و بیروڕای خۆمان بچەسپێنین.

پێویستە سەرەتا ئەوە بزانین سەڵتەنەتی ئاستیاك، دوا پادشای مادەکان لە کوێوە سەرچاوەی گرتووە، لەو ڕوانگەیەوە یەکێتی تیرەکانی ماد، سەرچاوە و هۆی سەرەکی پێکهێنانی دەسەڵاتی ماد بوون، لەم بابەتەشەوە قسە زۆر کراوە، هەر کەسە بۆچوونێکی دەربڕیوە، بەناوبانگ ترینیان ڕوانگەی هیرۆدۆت مێژوونووسی نێوداری یۆنانی کۆنە، ناوبراو کەسێك بەناوی (دیۆك یا دیاکۆ= دیۆکس یا دیائۆکۆ) بەمایەی سەرەکی یەکگرتوویی تیرەکانی ماد و یەکەم پێکهێنەری دەسەڵاتی ماد ناساندووە، ئاشکراشە دیائۆکۆ لەپێشدا سەرکردەی یەکێك لە هۆزەکانی ماد بووە و بە قەولی کوتوان لەسەردەمی هێرشی سارگۆنی دووەمی پادشای ئاشوور بۆ سەر مانا و ماد، بەدیل گیراوە و بۆ سوریە دوورخراوەتەوە.

ئەو داستانەی "هیرۆدۆت" بۆ بە دەسەڵات گەیشتنی "دیائۆکۆ" دەیگێڕێتەوە، لەنێو هۆزی خۆیدا جێگای ڕێز بووە و لە ژیری و ڕێزلێنانیدا بەناوبانگ بووە و زۆربەی خەڵکی هۆزەکەی خۆی و بگرە خەڵکی لاوەکیش بۆ کردنەوەی گرێی گرفتەکانیان دەچوونە لای و هێدی هێدی قەدر و ڕێزی لەنێو هۆزەکەی خۆی و خەڵکدا ئەوەندە بەرز بۆوە، وایان بیردەکردەوە بەبێ ئەو هیچ گیروگرفتێك چارەسەر نابێ، بۆیە کاتێك هاتنەسەر هەڵبژاردنی کەسێك بۆ ڕێبەری قەوم، هەموو یەك دەنگ دیائۆکۆیان هەڵبژارد.

هیرۆدۆت دەنووسێ: یەکەم کاری دیائۆکۆ، ئەوە بوو کۆشکێکی بەخەڵك سازکرد و چەند پارێزەرێکیشی بۆ گرت، دوایش فەرمانیدا لە دەوری کۆشکەکەی شارێکی گەورە دروست بکەن، تا ببێتە ناوەندی دەسەڵات، گەلی ماد لە هەموو شوێنێك بۆ کاروبار و گیروگرفتەکانیان بێنە ئەو شارە، کۆشك و شار بەدڵی دیائۆکۆ لە شوێنی ئەمڕۆی (هەمەدان) دروست کرا و نێویان نا (هەنگماتانە، هەنگماتان یا ئەکباتان) بە مانای شوێنی کۆبوونەوە، لە هەمان کاتدا، ئەو بۆ غەرەزی و عەدالەتی کە لەپێشدا دەیکرد درێژەی پێدەدا، ئەو لە ماوەی 53 ساڵ پاشایەتی خۆیدا قەومەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی یەکگرتوو کرد و هەموو کۆششی خۆی بۆ ئەوە وەگەڕخست، بناغەی دەسەڵاتێکی بەهێز دابمەزرێنێ، بناغەی ئەو دەسەڵاتەی بە ناوی "ماد" دەناسرا بەهێز تر بکا. دیارە

دوای ئەو کوڕەکەی “فرەئۆرتیش یا خشتریتە” کەوتە بیری داگیرکردنی خاکی خەڵکی تر و فراوان کردنی وڵاتی ژێر دەسەڵاتی خۆی.

پێویستە فرائۆرتیش کوڕی دیائۆکۆ لەدوای باوکی بە یەکێك لە دامەزرێنەرانی ئیمپراتۆری ماد بزانین، بە وتەی هیرۆدۆت ئەویان بەکوڕی دیائۆکۆ زانیوە. فراوەرتیش کوڕ یا نەوەی دیائۆکۆ بەزیادکردنی خاکی ئەو ئەمیرنشینە بچووکانەی لە دەوروبەری خاکی خۆی بوون، چەند هەنگاو لە پێکھێنانی دەوڵەتی ماد نزیك تر بووەوە. بەهەرحاڵ فرائۆرتیش یا خشتریتە دوای 22 ساڵ فەرمانڕەوایی بەسەر خەڵکی ماددا کوڕەکەی کیاکسار شوێنی گرتەوە، بەوتەی هیرۆدۆت ناوبراو لەشەڕێکدا لەگەڵ ئاشوورییەکان لە ساڵی 652 یا 653 بەرلە زایین کوژرا.

ڕووخانی دەوڵەتی ئاشووری

یەکخستنی هۆزەکانی ماد لەئەنجامدا بوو بە هۆی دامەزراندنی یەکێك لە ناوەکانی گەورەی دەسەڵاتی ناوەندی، لە دنیای ئەو سەردەم و پێکھێنانی ئیمپراتۆری ماد و یەکەم دەسەڵاتی ڕاستەقینە و سەربەخۆ.

لەو کاتە کە ئاشوورییەکان زلھێزی ئەو سەردەمە بوون، هەرچی دەسەڵاتی ئاشووری بەسەر ماددا زیاتر دەبوو، زەمینەی خۆڕاگری و بەرگری و بیری خۆڕزگارکردن، لە ژێر دەسەڵاتی ئاشوورییەکان لەنێو خەڵکدا زیاتر دەبوو.

هەموو ئەو شوێنانەی ئاشوور لە باکوور و باکووری ڕۆژهەڵاتی وڵاتی گرتبوو، لە دەستی دەرھێنرایەوە، بەڵام سەرهەڵدانی ناکۆکی و ناتەبایی لەنێو ئەو هێزە یەکگرتووانەی ماددا بەهۆی ئاشوورییەکانەوە پێکھاتبوو، گەیشتە جێگایەك پاشای ئاشوور پەیوەندی لەگەڵ سکاییەکان بەست و کچەکەی دابە پادشای سکاییەکان، تا ئەو لەو یەکگرتنە لەگەڵ مادەکان پەشیمان بکاتەوە، کۆتایی بەم سەرکەوتنتانە هێناو بۆ ماوەیەك خەیاڵی ئاشوورییەکانی دڵنیا کرد.

پاشای ئەسکیتەکان بۆ پشتیوانی ئاشوورییەکان دژی مادەکان وەستا، هەر چۆن بێ لە ساڵی 625 پێش زاییندا پادشای ماد لە ژێر ڕکێفی ئەسکیتەکان ڕزگاری بووە، جارێکی تر وەکو دەوڵەتێکی خاوەن هێز و سیاسی گرنگ هاتەوە ڕوو.

هیرۆدۆت دەڵێ: لەسەرەتای حکومەتی کیاکساردا پادشای ماد گەلێك هۆز و لەوانە پارسەکان لەژێر دەسەڵاتی دابوون، بەڵام لەدەیەی سێیەمی سەدەی حەوتەمی پێش زایین پارس (پرسید) وەکو پادشانشینە بچووکەکانی ڕۆژهەڵاتی ئیلام و ئەودیو ئیلامەوە، هێشتا بەسەربەخۆیی دەژیا.

سەرکەوتنەکانی دەرەوە، لەدوای دەرکردنی ئەسکیتەکان لەسەردەمی حکومەتی کیاکساردا، لە دوای ساڵی 616 پێش زایین دەستی پێ کرد،

هیرۆدۆت لەبارەی کیاکسارەوە دەڵێ: دەڵێن ئەو …. یەکەم کەسێك بووە هۆزەکانی نیشتەجێی ئاسیای کرد بەچەند بەشێکەوە و ڕێکیخست.
ڕەنگە چەند دەستەیەکی شەڕکەری تری هۆزەکانی تری، وەکو مانناییەکان و ئەوانی تر، ئەوانیش لە ساڵی 612 پێش زایین لەناو لەشکری سەرکەوتووی مادا بووبن، بەم هۆیەوە سەرکەوتنی ماد بەسەر سەرکەوتنی تەواو هۆزەکانی ئاسیای نزیك دابنێین، ئیتر کیاکسار بیری لەوە کردەوە باسکی بەهێزی دەوڵەتەکەی بەکاربێنێ لە دژی زۆر و ستەمی ئاشوورییەکان.
(بروس) مێژوونووسی بابلی دەنووسێ: نەبوپلاسار پێش شەڕ لەو هاوپەیمانیە دەگەڕا، لەسەر بنەمای دۆسایەتی لەگەڵ هوخشترە هەیبوو، لە وتوێژێکدا بوونەوە هاوپەیمان و کچی هوخشترە بەناوی (ئەمێئی ئیدا)یان داوە بە (نەبو کدنەسر= نەبوخودنەسر)ی کوڕی نەبوپلاسار، بۆ یەکگرتن دژی ئاشوور ڕووی لێنا و دوایەش مادەکان لە زاگرۆس تێپەڕین و لە داوێنی ڕۆژئاوای زاگرۆس لە دیجلە پەڕینەوە، دیواری دەوری ئاشوورییان تێك ڕووخاند و شاری پیرۆزی (ئاشوور) یان گرت، کە هەموو دەستکەوتی ئاشووری تێدابوو، ئەوەی لە تاڵان و بڕۆی چەند سەدەی پێشتر لە وڵاتانی دراوسێ کۆیان کردبووەوە هەمووی لەوێ دابوو.
ڕووخانی نەینەوا لەلایەن مادەکانەوە، لە مانگی ئوت ی ساڵی 612 پێش زایین بووە، گرتنی ئەو شارە، کەچەندین سەدە ناوەندی دەسەڵاتداریەتی هەموو ئاسیای ڕۆژئاوا و پایتەختی زاڵمانەترین حکومەتەکانی دنیا بوو، وای بەحاڵی شارێك، کە پڕ لە تەڵەکە و تاڵان و تایبەتمەندیی لێ دوورناکەوێتەوە، شەقەی شەللاق و گڕەی تایەی عەرەبانان و تەپەتەپی سمی ئەو ئەسپانەی تاودەدرێن، گوێی فەلەك کەڕ دەکەن، بریقەی شمشیران دەدرەوشێن و نووکە ڕمان تروسکەیان دێ، کوژراو یەکجار زۆرن و تەپۆلکەی تەرمان بەرچاو دەکەوێ، بەواتایەکی تر لە جەنازەی کوژراوان تەپۆلکە سازبووە، هات و هاواری بڕانەوەی ئاو وەسەر ئاخ گەڕاوە و کەنیزەکان بەدیل گیراون، هەر کەس لە توانای دابووە، چەك هەڵگرێ کوژراوە و ئەوانی دیکەش کران بە کۆیلە…، داگیرکەرانی ئاشوور نینەوایان وێران کرد، کەلەسەر گۆی زەوی نەما و هەموو سەروەت و سامانی ئەو شارەیان بۆ ئەکباتان (هەمەدان) نارد و بەم شێوەیە نینەوا بۆ هەمیشە لەناو چوو. شای ئاشوور، کە فەرمانڕەوای دنیایەك بوو، کۆشکی ئیمپراتۆری ئاورتێبەردا و خۆی و بنەماڵەکەی لەنێو گڕی ئاگردا سوتان. بەڵام تا ساڵی 609ی پێش زایین بە پچڕپچڕی شەر بەردەوام بوو.
بیستی ئەیلول (سەرەتای سپتامبەر)ی 612ی پێش زایین کیاکسار گەڕایەوە بۆ ماد، نابوپلاسار لە کەلاوە وێرانەکانی نەینەوادا

مایەوە و لەشکرەکەی هەروەکو جاران پەلاماری ئاوایییەکانی ناوچە دانیشتووەکانی ئاشووریان دەدا و تاڵانیان دەکردن. لەکاتێکدا لەشکری بابلییەکان بەدوا پاشماوەکانی ئاشووردا لە حەڕان لەشەڕ دابوون، لەهەمان کاتدا مادەکان بەسەختی لە ئورارتویان دا و گەیشتنە (نوشیا) و پایتەختی کیشوەرەکانیان لەکەناری دەریاچەی وان بوو، دەوڵەتی ئورارتویان داگیرکرد، پادشای ماد نەك تەنیا ئیمپراتۆریەتی ئاشووری لەناوبرد، بەڵکو پادشاییەکانی مانا و ئەسکیت و ئورارتوشی هێنایە ژێر دەسەڵاتی خۆی، ئەمە خۆی سەرکەوتنێکی گەورەبوو.
بەقسەی هیرۆدۆت لە دوای ڕزگار بوونی ماد لەژێر دەسەڵاتی ئەسکیتەکان لەساڵی 625 پێش زایین، ئەسڵی ئەسکیتەکان بەڵای زۆربە لە قەفقازەوە هاتبن، بۆ کەنارەکانی دەریای ڕەش، ژمارەیەکی زۆر لە ئەسکیتە بیابان نشینەکان لەئەنجامی شەڕی ناوخۆیی، چوونە خاکی مادەوە، بەڵام بەشێك لەوانە بەهۆی ناکۆکی ناوخۆیانەوە لە شوێنی خۆیان مانەوە و لەسەر ئارەزووی خۆیان سەریان بۆ کیاکسار دانەواند، لەو سەردەمەدا کیاکسار کوڕی فرائورت کوڕی دیوك حوکمی مادەکانی دەکرد، ئەو لەسەرەتاوە داخوازی ئەسکیتەکانی قبوڵ کرد، کە داوای یارمەتیان لێ کردبوو، تەنانەت کوڕەکانی بۆ فێربوونی زمان و پیلانی تیرئەندازی نارد بۆ لای ئەوان، ئەو کاتە کیاکسار لە خۆیەوە پادشایانی ئەسکیتی ڕەنجاند و ئەوانیش تۆڵەی خۆیان لێ سەند و لەجیاتی گۆشتی ڕاو گۆشتی یەکێ لەو لاوانەیان پێداوە، کە بۆ فێربوونی هونەر هاتبوون بۆ لایان، لە دواییدا لەدژی کیاکسار بەپەلە چوون بۆ لای ئالیات کوڕی سادیات لە ساردیس.
کیاکسار داوای خۆبەدەستەوەدانی ئەسکیتەکانی لێ کرد، بەڵام پادشایانی لیدی بەتایبەت ئالیات نزیکەی لەساڵی 617 تا 561 پێش زایین لە کۆنەوە لەگەڵ ئەسکیتەکاندا پەیوەندی دۆستانەیان هەبوو، چونکە دوژمنی کیمیرییەکان بوون، بەم هۆیەوە ئەو داوای کیاکساری دایە دواوە، لەبەرئەوە شەڕ لەنێوان ماد و لیدییەکاندا دەستی پێکرد و زیاتر لە پێنج ساڵ، واتە لە ساڵی 590 تا 585ی پێش زایین درێژەی کێشا.
لەم شەڕەدا هەر جارەی یەکێکیان سەردەکەوتن، هەندێك جار وا ڕووی دەدا لەشکرەکانی ئاسیای بچووك دەچوونە ناو خاکی ئاسیای نزیکەوە، بەمجۆرە مادەکان توانیان لەشکری ئالیات بەرەو ڕۆژئاوا بکشێننەوە دواوە، لەگەڵ ئەوەشدا چونکە شەڕکەرەکانی ماد لەو شەڕانەی ساڵانی دواییدا زۆر ماندووببوون، نەیانتوانی بە تەواوی سەرکەون و لە 28ی مانگی (؟) ساڵی 585ی پێش زایین لەکاتی شەڕکردن لەگەڵ لیدیەکاندا خۆر گیرا، هەردوولا ڕایان وابوو ئەم ڕووداوە غەزەبی یەزدانە و

نیان کردنێکی جیهانی سەرەوەیە، ڕێکەوتن دەبێ (سولح) بکەن و ئاشت ببنەوە، ئینجا بەهۆی ناوبژی کردنی بابل و کیلیکیە، پەیمانی ئاشت بوونەوەیان بەست و سنووری نێوان لیدی و ئیمپڕاتۆریەتی ماد بە درێژایی ڕووباری گالیس (قزل ئیرماکی ئێستا) دیاریکرا، ئەم پەیمانە بەوەی ئەستیاگ کوڕی کیاکسار ئاریانیای کچی ئالیاتی خواست مەحکەم تر بوو، هەموو ناکۆکیەکان لەبیرچوونەوە، و لەناوا لابران، ڕەنگە پەیمانی ئاشتی بەهۆی کیاکسار خۆیەوە نەبەستراوە، بەڵکو بەهۆی کوڕەکەیەوە ئاستیاگ بەستراوە، چونکە کیاکسار بەو خاکەی خستیە ژێر دەستی خۆیەوە، سنووری ئیمپڕاتۆرێتی مادی تا ئەو جێگایەی فراوان کرد، هەرگیز لەوە بەولاوە تێنەپەڕی، هەر لە هەمان ساڵدا لەدنیا دەرچوو.

دەوڵەتی ئیمپڕاتۆری ماد

دوای ئەم هەموو سەرکەوتنتانەی مادەکان بەدوای یەکدا، سنووری ئیمپراتۆری ماد زۆر فراوان بوو، ماننای پێشوو (ئازربایجانی ئێران) ناوەندی ئابووری و فەرهەنگی ئیمپراتۆریەتی ماد بوو، هیرۆدۆت بەم جۆرە باسی ڕێکخستنی ئیمپڕاتۆریەتی ماد دەکات، لەسەردەمی فارمانفەرمایی مادا هۆزێك حوکمی بەسەر هۆزێکی تردا دەکرد و مادەکانیش حوکمیان بەسەر هەموویاندا دەکرد، بەر لەهەموو بەسەر ئەو هۆزانەدا لەوانەوە نزیك تر بوون، ئەوان بەسەر دراوسێکانیاندا و دراوسێکانیشیان بەسەر هاوسنوورەکانیاندا، سەرچاوە عیبریە کۆنەکان لەبارەی پادشای مادەوە قسەیان کردووە و نووسراوە بابلیەکەی (نابونید)، ئەویش باسی ماد و ئەو پادشایانەی سەر بەوان بوون باسی کردوون.

ماد یان پادشایی ماد لەپادشایە کۆنەکانی ماد و ماننا و ئەسکیت پێکهاتبوو، بەم هۆیەوە سەرچاوەی هیرۆدۆت جگەلە ماد پاریکانیەکان، و ئورتوکوریبانیەکان، کەهەمان دانیشتوانی پادشای پێشووی ئەسکیت بوون، بەڵام سەرچاوەی ناوبراو مەبەستی لە (پاریکانیەکان) بەشێك لە دانیشتووانی پادشایی ماننا بوون، کەهێشتا بەتەواوی لەگەڵ ماد تێکەڵاو نەببوون، دیسان بەشێك لە ساتراپ نشینەکانی ماد ناو دەبات، لە نووسراوەکەی بێستوندا دەڵێ: شاری ئاشووری (ئاربل) ئەویش بەشێك بووە لە خاکی ماد، لەوتەکانی (گەزنەفۆن) (ئاناباسیس) بەشێوەکی گشتی زەوی و زاری ئەسڵی ئاشوور ببوو بەبەشێك لە خاکی ماد، دوایش خەڵك بە بەشێك لە خاکی مادیان ناودەبرد، وڵاتی پێشووی ئاشوور، کە روی و زاموا و پارسوا و بیت هامبان و کیشەسو و خارخار ئەمانەش ببوون بەبەشێکی وڵاتی ماد.

ماد لە ژووروی ڕۆژئاواوە تا ڕادەیەك دەسەڵاتی پەیداکردبوو، هەندێك لە زەوی و زار و دانیشتوانەکانیان لە هوری و ئۆرارتۆیی و

(ماتیانی) بوون، لەوە دەچێ لە ڕۆژئاوای دەریاچەی ورمێوە لە دەراوی ئاراس نیشتەجێ بوون، هێنابوونیە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە، هیرۆدۆت دووبارەی دەکاتەوە شانشینی ماد لەگەڵ ساسپیریان- واتە هۆزەکانی ئیبری و گرجی هاوسنوور بووە، دوایی ناوچەکانی ئاوڕێژگەی (قزل ئوزون) هۆزەکانی کادوسی و کاسپی تیانیشتەجێ بوون، کە هێشتا نەهاتبوونە ژێر دەسەڵاتی مادەوە، بەبەشێکی ئەو سەرزەمینە دەژمێردران، دیاری کردنی سنوورەکانی ڕۆژهەڵاتی ماد گرانە، ئێمە وا دەزانین ئەو سنوورانە بەجۆرێك بووە بەشێك بووە لەسەر زەمینی ئایندەی پارت، ئەویش پارچەیەك بووە لە خاکی ماد.

سەرزەمینی هۆزی ساگارتییەکان، ئەویش بەشێك بووە لە خاکی ماد، لە کێو و بیابانەکانی ناوەندی ئێران (ڕۆژهەڵاتی ئێرانی ئێستا) دەژیان، دوایی ئەم ناوچەیە کەوتە سەر وڵاتی پارت. لەدەروبەری ماددا چەند سەرزەمینێکی خودموختاری و شانشینی و هۆز و حاکمنشین بووە، بەڵام ئەمانە بەشێك نەبوون لە خاکی ماد، دەوڵەتی ماد سنووری زەوی و زاری خۆی تاڕادەیەك ئاشکرا نەبووە. ئەم هەموو خاکە پان و بەرینە بێ ڕکابەر کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی ماد، بە فەرمانڕەوایی ئاستیاگ.

سەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ

بۆ ئەوەی بە دروستی بە ئەنجامی ڕووداوەکانی سەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ بگەین، دەبێ لاپەڕەی کتێبی ئەو مێژوونووسانە هەڵدەینەوە، بە وریاییەوە ڕووداوەکانیان تۆمار کردوون، ئەوە ڕوونە هەرچەند ئەو ڕووداوانە لەسەردەمی ژیانی نووسەرەوە نزیکتربن، زۆر تر لە ڕاستی دەچن، بەم هۆیەوە دەتوانین پشت بە مێژووی سەدەی پێنجەمی پێش زایینی زیاتر ببەستین، تاکو مێژووی سەدەکانی دوایی.

سەرچاوە بابلیەکان بەشێوەیەکی گشتی ڕاستن، بەڵام لەبارەی ڕووداوی کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ زۆر شپرزە و ناڕاستن. دەبێ بڵێین لەبارەی ڕووداوەکانی سەڵتەنەتی ناوبراو، هەرچۆن بێ تا سەرەتای جەنگ لەگەڵ پارسەکاندا، زۆر سەختە، بەڵام ئەو سەرچاوانە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ تا ڕادەیەك شتێك بەدەستەوە دەدەن، بەهۆی ئەوەوە دەتوانین باری ناوخۆ و کۆمەڵایەتی و سیاسی سەرزەمینی ماد، لە سەدەی شەشەمی پێش زایین بێنینە بەرچاومان، لەم ڕووەوە سەرچاوەکان جیاوازیان لەنێودا نیە.

لەسەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ دا سنووری پان و پۆڕی ئیمپراتۆری ماد هێندە فراوان بوو، باسێك لە داگیرکردن نەمابوو، ئەم سنوورە فراوانە پێویستی بە هاتنە ئارای دۆخێکی ئێمن و ئاشتی و ئاسایی کردنەوەی بارودۆخەکە هەبوو، هیرۆدۆت دەڵێ: لەسەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ دا هیچ جۆرە شەڕێکی گەورە نەکراوە و هیچ شوێنێك داگیر

نەکرا، لەو سەردەمەدا حکومەتێکی بە دەسەڵات و خاوەن پادشا لە ماد، تەنیا مەرجی بەربەرەکانێی گەورەکان و پشتبەستن بەخەڵکە ئازادەکان دەیتوانی بێتەدی. ئاستیاگ دەیویست وڵات بە ئاشتی و هاوکاری خەڵکە هەژارەکان بەڕێوە ببات، خانەدان و گەورە پیاوەکانی پشت گوێ خست، هیرۆدۆت دەڵێ: ئاستیاگ سەبارەت بە پیاوە گەورەکانی ماد یان (یەکەمین کەسانی نێو مادەکان) بێ بەزەیی بووە، و پاشماوەکانی پادشایانی دهیوپتی Dahypati وا بووە.

ئاستیاگ لە سیاسەتی خۆیدا لە ئامۆژگاری و ئایینی موغەکان سوودی وەردەگرت، بەپێی وتەی هیرۆدۆت موغەکان لای ئەو ڕێزیان گیراوە و ئاستیاگ زۆر جار پرسوڕای پێ کردوون، ئەو ئامۆژگارییانە بەپێی وتەی (ئی، م، دیانۆکۆف) لەو سەردەمەدا هێشتا لەگەڵ نەریتی سەرەتایی بەناوی زراتوشترا ناودەبرا، زۆر جیاواز نەبوون، زۆر جێگای سەرنجی خەڵکی بوون.

ئاستیاگ لەگەڵ بنەماڵەی زراتوشترا موغەکانی ئەو سەردەمە، لەدەوری کۆبوونەوە و خزمایەتیان بووە، ئەوەمان لەیاد نەچێ، بەرلەزەردەشت پاشاکان خۆیان کاهن بوون، لەئەنجامدا قودرەت و دەسەڵات و ناویان لە پلەیەکی ئایینی دابوو، بەم جۆرە ئەو تاکە ئایینەی موغەکان نوێنەری بوون، هەرچۆنێك بوو گەلێك بایەخی بۆ پادشایانی ماد هەبوو.

هەڵبژاردنی ئاسپیتام مێردی ئامیتیدا کچی ئاستیاگ بۆ جێنشینی لەنێوان خەڵك و خاوەن کۆیلەکان، کە لایەنگیری ئاستیاگ بوون، لەلایەك و گەورە پیاوان و سەرپێچیکارەکان لەلایەکی تر بەربەرەکانێ و ناکۆکی زۆری هێنا، بەتایبەت لەسەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ دا هیچ جۆرە شەڕێکی گەورە نەکراوە و هیچ شوێنێك داگیر نەکرا، لەئەنجامدا گەورە و کاربەدەستانی لەشکر بێ کار و دەست بەتاڵ مانەوە، هیچ جۆرە تاڵانیەکیان لەم ڕێگایەوە دەست نەکەوت و بەرژەوەندیەکانیان تەواو شکستی هێنا بوو، لەبەرئەوە بەتوندی بەرهەڵستی پادشا وەستان و کەوتنە گلەیی و گازەندە و جموجۆڵ لە دژی ئاستیاگ، هەرچۆن بێ لە کیشوەری ئاشووریشدا هەر بەم جۆرە بوو.

هیرۆدۆت خۆی دەڵێ: ئاستیاگ هارپاك ی کرد بە فەرمانەدەی لەشکری مادەکان، لەم ڕووەوە هیرۆدۆت وتەی دەست و پێوەندەکانی – هارپاك-ی نووسیوەتەوە، بەوتەی ئەو بەر لە شۆڕشی پارسەکان لەلایەن گەورەکانی مادەوە کۆبوونەوە و جموجۆڵ دەستی پێکرد، لە دژی سەڵتەنەتی ئاستیاگ، کە هارپاك دایمەزراند بوو، بەهۆی ئەوەی زۆر لە ئەستیاگ ڕەنجا بوو.

کۆڕش یەکەمین کەسی خانەدانی هەخامەنشی، باوکی کۆڕش کەمبۆجیەی یەکەم و باپیری ئەو کۆڕشی یەکەم لە زنجیرەی پاشایان بوون، کۆڕش

بەرلە نەخۆشی و مردنی باوکی ماوەیەك لە دەرباری ماد ژیاوە و بەشداری لەشکرکێشیەکانی مادەکانی کردووە، لەسەرەتای شەڕدا چەند ساڵ بووە، لەسەر سەڵتەنەتی پارس یان جێنشینی کەمبۆجیەی دووەم بووە.

بەپێی وتەی کتسیاس کۆرش ئەو کاتەی لەدەرباری ئاستیاگ دابووە، لەلایەن ئەستیاگەوە بەنوێنەری چوو بوو بۆ لای پێشەوای کادۆسیەکان، ئەمانە هۆزێکی گرنگی سەربەخۆ بوون، لە چیاکانی خوارووتری ڕووباری ئاراس، کۆرش (ئیبار)ی مەیتەری لەگەڵ خۆیدا برد، کە لەوەبەر وەکو کۆیلە دەستگیر کرابوو، ئیبار داخی زۆری بەرامبەر بەماد لە دڵ دابوو، لەبەرئەوە کۆرشی هاندا بۆ ئەوەی دەسەڵات لەدەست مادەکان دەربێنێت و بکەوێتە دەست پارسەکان.

بەڕای زۆربەی مێژوونووسان پێکهێنانی پێشەکی کارەکان دژی ئاستیاگ، کۆبوونەوە و جموجۆڵی چینەکانی ناوەوەی گەورەکانی ماد بەدەستی هارپاگ و لەلایەکی تریشەوە هاندانی هۆزە جۆربەجۆرەکان بۆ ناو شۆڕش بەهۆی ئیبارەوە بووە.

هەروەها بەوتەی کتسیاس ڕووداوەکانی دواتر بەم جۆرەیە، کۆرش لەسەر زەمینی کادۆسیەکان گەڕایەوە بۆ ئەکباتان، گوایە دوایی مۆڵەتی لە ئەستیاگ وەرگرتووە بچێت بۆ لای باوکی لە پارس، لەمەدا موغەکانیش هاوکاریان کرد، ئیتر ئاستیاگ ڕازی بوو سەردانی باوکی بکات، هیرۆدۆتیش لەم بارەیەوە نووسیویە: بەڵام لە ڕاستیدا کۆرش دەیویست ڕابەری شۆڕشگێڕەکان بگرێتە ئەستۆی خۆی، کە (ئاترادات) پێشەوای مەزن بەرپای کردبوو، لەم کاتەدا بەڕێکەوت ژنێك پیلانەکەی دۆزییەوە و ئاستیاگ پێی زانی و دەستوبرد کەوتە خۆ لە دژی یاخی بووەکان لەشکری کێشا.

ئەو کاتە هارپاگ نووسراوێکی بۆ کۆرش نارد، کە لەفارس نیشتەجێ بوو، لەو نامەیەدا هارپاك کۆرشی هاندا تا پارسیەکان بێنێتە شۆڕشەوە و بۆتەسەر ئاستیاگ، لەم ڕووەوە بەڵێنی پێدا گەورە پیاوانی لەشکری ماد، لەلایەن ئاستیاگەوە کراون بە فەرماندەی سوپا هەموویان لایەنگری ئەو دەکەن.

ئاستیاگ کە بەم خۆڕێکخستنە سوپاییەی کۆرشی زانی، ئەوی بانگ کرد، بۆ لای خۆی، بەڵام کۆرش لەوەڵامدا شەڕ کردنی ڕاگەیاند، سەرچاوە بابلییەکان بەمجۆرە دەڵێن، کەشەڕ لەنێوان کۆرش و ئاستیاگ سێ ساڵ درێژەی کێشا، بەم هۆیەوە هیرۆدۆت تەنیا باسی دوو شەڕ و شۆڕی دوایی مادەکان دەکات، لەڕاستیدا بە ئاشکرا بگرە و بەردەو ڕووداوەکان بەکورتی باس دەکات، لەشەڕێکدا هارپاك فەرماندە بووە و لەشەڕێکی تردا ئاستیاگ خۆی. بەوتەی کتسیاس، ئاستیاگ لەسەرەتادا لەگەڵ لەشکری کۆرشدا کەوتە شەڕەوە شکاندنی، ئاترادات پێشەوای

مەردەکان لەشەردا کوژرا، ئینجا ئاستیاگ کەوتە شوێن پارسەکان و لەسەر زەمینی پارس (پرسید) لەبەرامبەر گەردنە‌یەك، کە لەبارەگای پادشایانی پارس واتا –پاسارگاد- کۆتایی پێ دێت، جارێکی تر شکاندنیەوە، چۆنێتی پارسەکان زۆر ناهەموار بوو، شکست یان بە ئاڵۆزی شکا، ژنان لە حەساری قەڵاکان دەهاتنە دەرەوە و هانی شەڕکەرەکانیان دەدا، پرسیان ئایا دەتانەوێ ڕابکەنەوە ناو سکی دایکتان و ژنەکانتان بێننەوە.

ئەو شەڕە ئەوەندە بەڕاستی و گەرم بووە، مادەکان لەناکاو لەشکرەکانی خۆیان لە سنوورەکاندا ئاگادارکردەوە و ماوەیان بە نابونید پاشای بابل دا، تاکو لە ساڵی 552 پێش زایین شاری حەڕان کە هینی مادەکان بوو، لە ژوورووی (بین النهرێن) بیخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی.

لە گەرمەی شەڕی کۆڕش لەگەڵ ئاستیاگدا، هارپاگ، کە فەرماندەی لەشکری مادەکان بوو، لەگەڵ گەورە پیاوانی سوپا و سەرکردە لەشکرییەکاندا ئاستیاگی بەجێ هێشت و چوون بۆ لای کۆڕش و چوونە ناو ڕیزی لەشکرەکەیەوە.

لەوە بەدواوە هەواڵێك لە هیرۆدۆتەوە دەگێڕێتەوە، گوایە ئاستیاگ لەشەڕێکدا دەستگیر کراوە، کە لە دوایدا ڕووی داوە، بەشێوەیەکی تر باس دەکات، چونکە بەر لە شەڕەکەی پاسارگاد باسی سێ شەڕی تر دەکات، پارسەکان تیایا سەرنەکەوتون، شەڕێك کە لەژێر دیواری حەساری قەڵای پاسارگاد ڕوویدا بوو، بە خاڵی گۆڕینی چارەنووسی شەڕەکە، لەدوای ئەوە هۆزەکانی سەر بە ماد، وەکو هیرکانیەکان و لە دوایدا پارتەکان ڕوویان کردە ناو پارسەکانەوە.

لەساڵی 550 پێش زایینی لەگەڵ خیانەتی هارپاگ و شەڕی سەروماڵی دەست پێدەکات، هیرکانیەکان و پارتەکان، ڕوویان کردە پارسەکان و ئاستیاگ هەوڵی دا، تاکو پەلاماری پارسەکان ڕابووەستێ و دوایی ڕای کرد، بۆ ئەکباتانا و پارسەکان پایتەختی مادیان داگیرکرد.

دوای ئەوە کتسیاس بە ڕوونی باسی ڕووداوەکە ناگێڕێتەوە، هەروەکو وترا شەڕ دوور و درێژ بووە، سەرکەوتن هەر تاوەی بەدەست لایەکەوە بوو، هەروەکو کتسیاس باسی شەڕەکان دەگێڕێتەوە، هۆی بنەڕەتی سەرکەوتنەکەی کۆڕش هەمان خیانەتی گەورە پیاوە سوپاییەکانی مادە، کە هارپاگ سەرکردەی هەموویان بوو، هیرۆدۆت باسی ئەوە دەکات، بەڵام کتسیاس لەم بارەیەوە بێ دەنگە، لەوە دەچێ پارچە پارچە بوونی هۆزەکانی سەر بە ماد ئەوانیشی بەو خیانەتە دابێتە قەڵەم، وەکو سەرنج دراوە، لەنێو نووسینەکانی کتسیاسدا شتی ڕاست هەیە، مێژووی بابلی و نابونید و کتسیاس و هیرۆدۆت دەتوانین کۆبکەینەوە و لەنێوان هەموویاندا وێنەیەکی ڕاستی ڕووداوەکە بخەینە ڕوو.

هەواڵەکانی هیرۆدۆت ڕاستە، چونکە مێژووی ڕووداوەکانی بابل لایەنگیری ئەم نووسینەی هیرۆدۆت دەکەن، مێژووی ناوبراو ئەو ڕووداوانە لە ساڵی 550ی پێش زایین دەگێڕێتەوە، واتا کۆتایی شەڕەکە باس دەکات، بەڵام دەبێ زانیارییەکانی کتسیاس لەبارەی قۆناغی سەرەتایی شەڕەکەوە بخرێتەسەر هەواڵەکانی هیرۆدۆت.

هیرۆدۆت لەبارەی دوا دەسەڵاتدارێتی ئاستیاگەوە بەم جۆرە دەڵێت: ئاستیاگ موغەکانی خنکاند – لەگەڵ ئەوەدا تا ئەو سەردەمە باشترین پەیوەندی لەگەڵیاندا بوو، چونکە ئامۆژگارییان کردبوو، کە ڕێگای کۆڕش بدات بڕوات، وەکو وتراوە بەشێك لە کاهینەکان – موغەکان لەگەڵ پارسە یاخیەکاندا پەیوەندییەکیان دروست کردبوو، لە ڕاستیدا دەبینین لە دوای ئەو ڕووداوانە موغەکانی دەرباری کۆڕش و کوڕەکەی کمبوجیەی دووەم، گەلێك ڕێزیان لێگیراوە، سروشتی بیروباوەڕی ئایینی و چۆنێتی باری کۆمەڵایەتی کاهنەکان وا بووە، ماوەی نەدەدا ئەوانە ماوەیەکی درێژ خاوەنی سوود و خێر و بێری گشت خەڵك بن.

کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ

لە دوایدا کە پارسەکان ڕوو لە سەرکەوتن بوون، ئاستیاگ هەموو دانیشتوانی ئەکباتانای پڕ چەك کرد و لە حەساری شار هاتنە دەرەوە، بەڵام دەرەقەتی پارسەکان نەهاتن و دیسانەوە شکان و ئاستیاگ بە دیل گیرا، گفتوگۆی هارپاگ لەگەڵ ئاستیاگ لەدوای گرتنی ئاستیاگ، هارپاك چووە لای خۆشحاڵی خۆی دەربڕی بەرامبەر بەگیرانی، ئاستیاگ بە هارپاك دەڵێت: تۆ وەزیری حکومەتی من بووی، کە بەرزترین دەسەڵاتە لە دوای پاشا، ئەی لەوێ دەبی بەچی، هیرۆدۆت هارپاگ بەبێ ئەقڵترین و بێ ویژدان ترین کەس دادەنێ، پارسەکان ئەکباتانایان داگیرکرد، بەپێی مێژووی نابونید ئەکباتانایان تاڵان کرد و ژمارەیەك لە خەڵکەکانیان بە تاڵانی دەستگیرکرد و بردیانن.

بە وتەی کتسیاس ئاستیاگ دەمودەس دوا بە دوای شکستەکەی بەدیل نەگیرا، بەڵکو یەکەم جار ڕای کرد بۆ ئەکباتانا و لەوێ خۆی شاردەوە، کۆڕش دوای ئەوەی گەیشتە ئەکباتانا، فەرمانیدا ئامیتیدا کچی ئاستیاگ و مێردەکەی (ئاسپیتام) و کوڕەکانیان ئەسپیتاك و مهابران – ئازار بدەن، دوای ئەوە ئاستیاگ خۆیدا بەدەستەوە، تاکو ئەوانەی لە دەوروبەری ئەون ئازار نەدرێن.

ئاستیاگ لە کوشتن ڕزگاری بوو، (هردۆت و کتسیاس هەردووکیان باسی ئەمەیان کردووە، لەمێژووی ڕووداوەکانی بابلدا شتێك پێچەوانەی ئەم باسە نییە، بەوتەی کتسیاس بەناوی جێنشینی حاکمی هیرکانییەوە، زۆر بەڕێزەوە نێردرا بۆ ئەو سەر زەمینە و دوورخرایەوە، بەڵام ئەوەندەی پێنەچوو خواجەیەك کە ناوی (پتساگ) بوو (ئیبار) هانیدابوو بە بیانوی دیدەنی کچەکەیەوە، بردی بۆ بیابانێك و لەوێ

بەرەڵڵای کرد، تاکو بەسەرگەردانی لەبرساندا بمرێ. کتسیاس دەڵێ: دوای ئەوە ئامیتیدا چەرمەسەریەکی زۆری بۆ پتساگ نایەوە، ئیبار خۆی کوشت، لەگەڵ ئەوەدا کۆڕش نەیدەویست سزای بدات.

لەم نووسینانەی سەرەوەدا بەتەواوی دەردەکەوێ، مادەکان بەدرێژایی ڕۆژگاری شەڕ بەهێزەوە ڕاوەستان و ئەگەر گەورەکانی ماد لەناوخۆی کیشوەرەکەدا دەستیان بە خیانەت نەکردایە، حکومەت نەدەکەوتە دەست پارسەکان.

سەرکەوتنی کۆڕش بەسەر ئاستیاگ دا ئەو سەرکەوتنەی، کە بەهۆی گەورەکانی مادەوە دەستی کەوتبوو، دەستەبەری ئەوە بوو، یاسای تازەی حکومەتی کۆڕش بەڕواڵەت لەگەڵ مادەکاندا بگونجێ، بەم هۆیەوە لەگەڵ ئەوەدا کە ئەکباتانا تاڵان کرا و هەندێك لە مادەکان بەدیلی و بەتاڵانی دەستگیر کران و بران، بەڵام هەروەکو وڵاتێکی داگیرکراو و خەراج و باجیان خستنەسەر، لە وتەیەکی ئاستیاگ لەگەڵ هارپاگ، کە هیرۆدۆت باسی کردووە، ئاستیاگ دەڵێ: هارپاگ مادەکانی بەدیلی گەیاند، ئەگینا تا ئەو کاتەش مادەکان هەموو کارەکانیان بەدەستەوە بوو، تەنیا وەکو شتێکی ڕواڵەتی پارسەکان سەرکەوتبوون، نوێنەرەکانی ئاسپارت خشاریاشایان بەپادشای مادەکان ناودەبرد، چەندان نموونەی تر لەم ڕووەوە هەیە، ئەوە دەزانین، یۆنانیەکان شەڕەکانی نێوان یۆنان و پارسیان بەشەڕی یۆنانییەکان و مادەکان ناودەبرد، لەگەڵ ئەمەشدا بۆ ئەوەی ڕازی بکرێن، گەورەکانی ماد زنجیرە دەسەڵاتێکی گونجاویان پێدرا، بۆ نموونە: کۆڕش پادشایانی مادی نەگۆڕی و لەناوی نەبردن، بەڵکو خۆی کرد بەپادشای ماد و خۆی هەر بەناوی پێشووەوە ناونا پادشای پارس، تەنانەت لە زۆربەی نووسراوەکانی سەردەمی داریۆشی یەکەم، ماد و پارس لەڕووی کیشوەرەکانی تردا یەك بوون، لە نووسراوی نووسەرە یۆنانیەکاندا هاتووە ماوەیەك لە دوای ئەوە و لەکاتی زنجیرەی ناوی پیاوە گەورەکانی ئیمپڕاتۆریەتی هەخامەنشی، ناوی نوێنەرەکانی ماد دەبینین، یۆنانیەکان و هۆزەکانی ڕۆژهەڵات پادشای ئیمپڕاتۆریەتی هەخامەنشیان بەپاشای ماد ناودەبرد، لەگەڵ ئەوەدا کۆڕش لە بابلدا پادشای مادی هێشتەوە و ساتراپێکی تیا دروست کرد و یەکەمین ساتراپی ماد ئویبار بوو.

بەوتەی کتسیاس کۆڕش لەگەڵ کچی ئاستیاگ، کە ناوی ئامیتیدا بوو زەماوەندی کرد، ئەم هەواڵە لە گومان بەدەر نیە. لەڕاستیدا ناوی ئامی تیدا بەپێی وتەی بروس لەناو بنەماڵەی مادەکاندا بەکارهێنراوە، لەدوایدا بۆ ناوی ژنە هەخامەنیشیەکان بەکارهاتووە، بەڵام پێشتر مێردەکەی ئامیتیدا (ئاسپیتام)ی کوشت، کە حەقداری تاج و تەخت و دوژمنی ئەو بوو. مەبەستی ئەوە بوو بۆ

داواکاری خۆی واتا حکومەتی (قانونی) بەسەر ئیمپڕاتۆری ئاستیاگ بکا بەبەڵگە.. لەنێوان مادەکان و پارسەکاندا – وەکو میسریەکان نەریت وابوو، کچە زادە یان زاوا (مێردی کچ) ی پادشای پێشوو بەپێی یاسا حوکمی وڵات بکات.

ژمارەیەك لە گەورەکانی ماد چوونە لای کۆرش، وەکو هارپاگ، کە یەکێك بوو لەسەردارانی سوپای ماد، سێیەمین حاکمی کیشوەری لیدی بوو، هارپاگ یونیەی بۆ کۆرش داگیرکرد و حەزی نەدەکرد بگەڕێتەوە بۆ سەرزەمینی ماد، لەئاسیای بچووك جێگیر بوو، موڵك و زەوی و زارێکی زۆری خستە ژێر دەست خۆیەوە، لە لیکیە نووسراوێك بە زمانی لیکەیی و یۆنانی ماوەتەوە، لەو نووسراوەیەدا یەکێك لە نەوەی ئەوە (؟) کتسیاس دەڵێ: کوڕەکانی ئامیتیدا کە لە ئاسپیتام یەکەم مێردەکەی ناویان ئاسپیتاگ و مهابرن – بوو، لەلایەن کۆرشەوە کرا بە ساتراپ و براکەی کە (پارمیس) کوڕی ناشەرعی ئاستیاگ یان کوڕی دایکی ئامیتیدا لەمێردێکی ترەوە- یەکێك لەسەردارانی سوپایی پارس بووە، بەشێوەیەکی گشتی باسەکانی کتسیاس بەلای مادا دادەتاشێ و ڕقەبەری کۆرش دەکات، لەنووسراوی بێستوندا داریوشی یەکەم ناوی هەندێك لەسەردارانی پارس دەبات کەمادی بوون، تەنانەت تا سەردەمی خشاریاشا ناوی هەندێك لەگەورەکانی پیاوانی مادی بردووە، کە لە دەرباری ئیدارەی هەخامەنشیەکاندا پلە و پایەیەکی بەرزیان بەودەستەوە بوو، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی تەنانەت گەورەکانی ماد، لەبارەی داگیرکردنی ئەو کیشوەرەوە لەلایەن پارسەکانەوە بێ لایەن بوون، هەروەها لەسەردەمی داریوشی یەکەمدا گەلێك شوێن و پلە و پایەی گرنگیان بەدەستەوە بوو، بە تایبەتی نەوەی ئەو حەوت خانەدانەی کە لە کودەتاکەی داریوشدا بەشداریان کردووە، ژمارەیەکی کەم لە بنەماڵە و خانەدانەکانی ماد لەگەڵ گەورەکانی پارسدا تێکەڵ بوون و زۆربەی ئیشوکاری سادەیان گرتەدەست، یان لە ڕێژگاری پڕ لە ئاژاوە و سەرەتای سەڵتەنەتی داریوشی یەکەمدا (521- 522) پێش زایین، ڕەنگە لەسەردەمی خشاریاشا دیسان 484-486ی پێش زایینی دا لەناوچوون.

ئەمە بەسەرهات و مێژووی دوا پادشای ماد و سەڵتەنەتی ئاستیاگ بوو، بە ڕای زۆربەی مێژوونووسانی ئەو سەردەمە، کە بە دیقەتەوە ڕووداوەکانیان تۆمار کردووە، ئایا کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ، کوێی لە کۆتایی زوحاك یا ئاژدەهاکی ماربەشان دەچێت، هیچ باسێك لە زوڵمی ئاستیاگ و چەکوشەکەی کاوە و پەلامارە لە ناکاوەی فەرەیدون نیە، هەموویان لەسەر ئەوە کۆکن، شەڕی هەخامەنشی لەگەڵ ماد، کۆرش لەگەڵ ئاستیاگ لە ساڵی 553 تا 550 پێش زایین درێژەی کێشا و شەڕ بەردەوام بووە، لە شەڕیشدا هەرجارە لایەکیان سەردەکەوت، تا دواجار

بەهۆی خیانەتی هارپاك و پیاوە گەورەکانی ماد پارسەکان توانیان بە تەواوی سەرکەون، بەم جۆرە ڕووداوێکی مێژوویی لەگەڵ ئەفسانە تێکەڵ دەکەن، بەداخەوە کورد تائێستاش ڕابردووی خۆی خۆشناوێت و بەرامبەر بە مێژوو و کەلتوور و سیاسەت و خانەدان و پیاوە گەورە و کەسایەتیە قارەمانەکانی ڕابردووی خۆی کەمتەرخەمە، زۆر بەسادەیی و بێباکانە دەست لە خاك و خەڵك و مێژووی خۆی هەڵدەگرێ، بۆ دراوسێ و لایەنانی تر، هەر قسەیەك گومان بخاتە سەر ڕابردووی، بێ چەند و چوون باوەڕی پێ دێنێ، دەبێ کەی ئەو ڕۆژە بێت ئێمەش بەدوای مێژووی دزراوی خۆماندا بگەڕێین و بیدۆزینەوە و وەری بگرینەوە، دواجار ماڵ بۆ خاوەن ماڵ بگەڕێتەوە‌.

ئەم بابەتە لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

1- ئی. م. دیانۆکۆف، میدیا، وەرگێڕانی: بورهان قانع، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری- هەولێر، 2008.

2- حەبیبوڵڵای تابانی، هاونەتەوەیی کورد و ماد، وەرگێڕانی: جەلیل گادانی، چاپی دووەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات- هەولێر، 2010.

ئامانجە ترسناکەکانی پوتین… ئاوات ئەسعەدی

داوا، یان بە زمانێکی رۆشنتر، پڕوپاگەندی روسیا سەبارەت بە "مافی ڕەوا"ی ئەو ووڵاتە، لە "دوورخستنەوەی ناتۆ لە سنوورەکانی"، کەم و زۆر بوونەتە بابەتێک، کە نەک هەر بووەتە پاساو دانەوەی شەڕی دەسدرێژکارانە بۆ سەر ئۆکرانیای لێقەوماو، بەڵکو بووەتە ئەوەی ناتۆ و رۆژئاوا بخرێنە بەر رێژنەی رەخنە، تەنانەت بگاتە ئەوەی، "بەشێک" لە تاوانی ئەم جەنگەی ئیستەی پوتین دژ بە ئۆکرانیا، بخرێتە ئەستۆی رۆژئاوا.

ئەم لێکدانەوە چاوپۆشی لە زۆر شتی گرنگ ئەکات و بێدەنگە لە ئاستی گەلێ ڕاستی تردا.

لە سەرەتاوە سەبارەت بە روسیاوە ناکرێت ئەمانە لەبیر بکرێن: لە پاش دوەم جەنگی جیهان یەکێتی سۆڤیەت، نەک رۆژئاوا، ببوە بەڵایەکی زۆر گەورە بۆ هەموو وڵاتانی رۆژهەڵاتی ئەوروپا و کەسیش گومانی لەوە نیە، کە "هەموو ئازادیەکی" لێ زەوتکردبوون. تاوانەکانی

سڤیت ل برلین ل 1953، ل بودابست ل 1956 ل پراگ ل 1968 ل بیرناکرن… هی تریش هن.
جا کسک روخانی ئو سیستم تیرری یکتی سڤیتی دژ ب ئازادی مرق ب "گورترین کارساتی گیوسیاسی سدی بیستم" ناوببات، (ئم وتی ڤلادیمیر پتین خیتی) بگومان بدوای شتی ترویدا نک ئاسایشی واتکی، نک سنورکانی ناتو.
کشیکی ترسناکیش لم گش نیگایو ئویو، وک چاودرکی روسی ڤلادیسلاڤ ئنسمت ئمات: زرینی گلی روسیا بیری ئیمپریالیستانی هیو، هر وک پوتین، ئکرانیا ب خاکی خیان ئزانن. پوتینیش خی چندین جار دووپاتی کردتو بشویک ل شوکان، ک ئکرانیا، کمو زر، مافی دوتبوونیان "نی".

ئو داوایی پوتین خستبویی بردم ناتو ل دیسمبری 2021، نک تنیا رتکردنوی داوای ئکرانیا بوو ل بوونی ب ئندام ل ناتو، بکو ورنگرتنی فنلندو سویدیشی گرتبوو خ! ئمو سرای داوای گانوی هیکلیتی ناتو ل ئوروپا ب ساانی 1997. لمانش پرووتر ئو خا بوو، ک ئم داوایان ل روانگی مسکو بابتی "گفتوگکردن نین". بکو وک فرمانک وا بن بسر ناتیا، ک ئبت جبج بکرن. ئگر نا، ئوا روسیا پنا ئبات بر "هکار سربازی و تکنیکیکان". واته هر لسرتاو پوتین مبستی شو پلاماردان بوو. بیش هند ل داواکانی تعجیزی بن بهموو واتایکی وش. تنانت ئم داوایی پوتین دوو رژ دوای گیاندنی ب ناتو بدستی قستی مسک بوی کردو.
ئم داوای هر لناوکدا چندین پشلکردنی ل خگرتبوو.
گرنگتریان سبارت ب ئکرانیاو بوو: ب پی رکوتنامی بداپستی 1994 روسیا و وات یکگرتووکانی ئمریکاو بریتانیا تئمینی ئویان دابوو بو وات، ک ب تسلیم کردنی چک ئتمیکانی سڤیت ب روسیا "سروری و سنوورکانی" بپارزرن. ئم کار کاتی خی ب هیچ کشیک دوایی هات… کچی ئکرانیا هر ل 2014 راستخ دووچاری دستدرژی مسک بوو، ئویش ب داگیرکردنی دورگی قرم و لکانی برزری ی ئو دورگی ب روسیاو.
ئمش پشلکردنکی قورسی قانونی نودوتی بوو.
ئم ل کاتکدا ک ئکرانیا هیچ کاتک مترسی نبووو نیو ناشبت ب روسیای خاون چکی ئتمی و خاون گورترین رووبری سر ئم زوی.
لمش بترازت ب پی رکتنامی ناتو و روسیای سای 1997 ناتو پابندی ئو بوو، برژوندیکانی روسیا ل رووی ئاسایشو

لەبەرچاوبگرێت و یەکەی سەربازی گەورەو، بە شێوەی بەردەوام، لە وڵاتانی ئەندامی پێشووتری پەیمانی وارشۆ دانەنێت، جگە لە یەکەکانی eFP، کە هەرگیز نەبوونەتە مایەی هەڕەشە بۆ روسیا.
کەواتە هیچ شتێک لە ئارادا نییە، کە ناتۆ لەئاستی روسیا پێشێلکاری کردبێت و ببێتە پاساوێک بۆ دەستدرێژی پوتین بۆ سەر ئۆکرانیا.
ئۆکرانیا یەکەم وێستگەی پەلاماری روسیای پوتین نییە. هەر ئەم پوتینەش بوو، کە لە 2008 سنورە نێودەوڵەتییەکانی بەزاندو، پەلاماری گورجستانی داو، خوێنی پتر لە 1500 مرۆڤ رژێنرا. با کارەساتی گەلانی کەفکاس لە سیاسەتی دڕندایەتی روسیا لەناوەوەی سنوورەکانی روسیا "لەولاوە بوەستن"…
پوتین بە پەلاماردانی ئۆکرانیا، شتێکی دیکەشی ئیسپات کرد، کە هیچ ئیعتیبارێک بە ئەڵمانیا و فەرەنسە لە ئەوروپا دانانێت. بەرلین و پاریس خاوەنی پرۆسەی ئاشتی ئۆکرانیا "مینسک" بوون.

ڕەفتاری پوتین هاڵاوێکی گەورەی دیکەشی لێوەدەدات: "دروسکردنەوەی زلهێزیتی روسیای" یان وەک لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا، ئیمپریالی روسی بەو بڕوایەی، کە بشتوانێت ببێتە جەمسەرێکی هاوچاو لە بەرامبەر ئەمریکا و ئەورپا. ئەمەش بێگومان وەک سیستەمێکی دیکتاتۆری و دژ بە ئازادی رۆژئاوا. مۆسکۆ لەم هەنگاوەیدا لەو رووەوە "سەرکەوتووە"، کە سێ لە دڕندەترین رژێمەکانی جیهان (سوریا و بێلاروس و کۆریای باکوور) چەپڵەی بۆ لێدەدەن. هەروەها "نەیاران"ی رۆژئاواش، بەتایبەتیش سیستەمە ئیستیبدادییەکان، لەبەر هەر هۆیەک بێت، لەوەیە ئامانجێکی وای پوتین بە کارێکی باش بزانن. هەڵوێستی چین و هیندستانیش وا ئاسان نابێت بۆ روسیا بەم بابەتە.
لایەنێکی دیکەی پەلاماردانی ئۆکرانیا پەیوەندی بە عەقلییەتی سیستەمەکەوە هەیە. بۆ پۆتین هەر سیستەمێک، کە تەزقالێک بۆنی ئازادی و دیموکراتییەتی لێوە بێت، خەتەرناکە. ئۆکرانیاش بەو رێگەوەیە.
ئەو سیستەمەی پوتین هەوڵی بۆ ئەدات، بەلایەنی کەمەوە، سیستەمێکە بە توندی دژی بیرورای جیاوازە: تەنیا دەست و دوژمن هەیە لەو سیستەمەدا. ئەو کەسانەی لەگەڵ سیاسەتی پۆتین نین، پوتین بە کەسانی "بێفەڕە و خاین" دایان ئەنێت، وەک "مێشولەیەک، کە بەهەڵە هاتبێتنە سەر لێوی مرۆڤ و بە ئاسانی تفیان لێبکرێت." ئەمە قسەی پۆتین خۆیەتی. داوای لێبوردن لە خوێنەر ئەکەم لە نووسینەوەی ئەم رستە ناشیرینە. بەڵام هەڵە نییە، ماهییەتی پوتین بناسرێت.

سەبارەت بە ناتۆشەوە سێ خاڵ شایستەی ئاماژەپێدانن:

1. مێژووی هاوچەرخی ناتۆ مێژووی چەوساندەوەی ئەندامەکانی نیە و نەبوە. هیچ کاتێک ناتۆ لە ئەوروپا رووداوێکی وا خوێناوی تۆمارنەکردووە، کە وڵاتێکی "زلهێز" لە کاروباری ناوخۆی وڵاتانی ئەندامیدا دەستێوە بگلێنی. یاخود بە زۆری هێز دەسەڵات بگۆڕێت.
2. تەنیا و تەنیا ترسە لە روسیا، کە پاڵ بە وڵاتانی ئەوروپاوە بنێت، ببنە ئەندامی ناتۆ، نەک مەترسی بێت لە ئەمریکا. تەنانەت وڵاتانی بێلایەنیش، وەک فنلەندە و سوید، ئێستە بیر لە بوونە ئەندامی ناتۆ ئەکەنەوە. چونکە روسیا "ئەمانی نیە".
3. ناتۆ هاوپەیمانێتێکی بەرگریکەرە نەک هێرشبەر. بۆ روونکردنەوەی ئەم خاڵە پێم چاکە ئاماژە بە شتێک بدەم: تورکیا، کە بەشێک تاریکترین پەڕەی ئەندامانی ناتۆیەو دەوڵەتێکی شەڕخوازەو دیموکراتیش نیە، ئەمەش بە پێچەوانەی 29 ئەندامەکەی دیکە، کاتێ کە لە مانگی دووی 2020 پتر لە 30 سەربازی لە نزیک ئیدلبی سوریا تیاچوون، بۆی نەبوو داوای خستنە کاری ماددی 5 پەیمانی ناتۆ بدات و بەمەش ئەندامان لە شەڕێ خوێناوی و دڕندانەکێیەوە بگلێنێ. چونکە سەربازەکان لە دەرەوەی سنوورەکانی تورکیادا کارا بوون، نەک ناو سنوورەکانی تورکیا.

میکائیل گۆربەتشۆف لە ساڵی 2019 بە سەرۆکی ئەو دەمەی ئەڵمانیا، کریستیان ڤۆلف، ی راگەیاندبوو، کە دەسەڵاتدارانی روسیا "یادەوەریەکانی ستالین دەننەوەو خەریکن، دەوری ئەو دیکتاتۆرە چەواشە بکەنەوە." لای کەس شاراوە نیە: ستالین دیکتاتۆرێکی دڕندەو مرۆڤ کوژ بوو. جا تۆ بڵێیت، لە خۆڕایی بووبێت، کە سەرۆکی ئەمریکای ئیستە، جۆ بایدن، لە کاتی دەسەڵاتگرتنیدا لە گفتوگۆیەکدا لەگەڵ کەناڵی ABC بە خۆڕایی پوتینی بە "پیاکوژ" ناوبردبێت؟
ئامانجی فراوانخوازی وشەرخوازی و دیکتاتۆریەتی پوتین مەترسیەکی جیدین بۆ ئاسایشی ئەوروپا و تارادەیەکیش بۆ جیهان.

حاڵباشی ساختە... نەوزاد بەندی

(لە ڕاستیدا ئەمە کۆمەنتێکمانە له گفتوگۆیەکی تا ڕادەیەک درێژ سەبارەت به هۆکاری هەڵگرتن و ڕاکێشانی بارەکە لەلایەن خەڵکەوە هەرچەندە زۆر قورس و تاقەتپڕوکێنیشە ، حەزم کرد وەک کورتە ووتارێک بیخەمە بەر دیدی خوێنەران)

ئایا کەسێک لە چەند ساڵێکدا دەوڵەمەند کراوە ، بە دەوڵەمەند دادەنرێت ؟ یان کەسێک لە چەند ساڵێکدا هەژار کراوە ، بە هەژار دادەنرێت ؟
کێشەکە لێرەدایه ، لێرە نە دەوڵەمەندەکەی بناغەیەکی مێژوویی دەوڵەمەندیی هەیە ، نە هەژارەکەیشی هۆکارێکی تەمەڵیی و گەمژەیی لە پشت هەژارییەکەیەوە وەستاوە ..بە پێچەوانەوە ، زۆرترین چینی هەژار لە هەڵگری بڕوانامە و ڕۆشنبیرەکانن ..بە پێچەوانەوە زۆرترینی چینی دەوڵەمەند ، خێڵەکی و ڕەشەکی و نەخوێندەوار و ناڕۆشنبیرن ..
پرسیارەکە لێرەدایه ، بۆچی ئەم چینە ڕۆشنبیرە هەژارە یەکناگرن و گۆڕانکاریی ناکەن ؟
خۆت لە وەڵامەکەتدا ئەڵێی : (منێک کە تا ڕادەیەک حاڵم باشە ..) هەمووان لە بەر بارێکی دەروونی و کۆمەڵایەتی وا خۆیان دەردەخەن کە تا ڕادەیەک حاڵیان باشە ..ئەم خۆدەرخستنە بۆوەی کە تا ڕادەیەک حاڵی ڕۆشنبیرە هەژارخراوەکان باشە ، کارێک دەکات ئەگەر قەرزیشمان کردووە ، بەنزینی گران بکەینە ئوتومبیلەکانمان .. ئەگەر قەرزیشمان کردووە ، جلی کوردی بۆ نەورۆز بدوورین ..ئەگەر بە قەرزیشمان کردووە بڕۆینە گەشت و سەیران ..ئەمەیش کەسێکی سەرقاڵ دروست ئەکات کە نایپەرژێتە سەر گۆڕانکاریی ڕیشەیی کۆمەڵگا ..کەسێک کە سەرقاڵە بەخۆیەوە چۆن وای دەربخات کە تا ڕادەیەک حاڵی باشە ..کەسێک کە خۆ بەخشە و یەک دینار وەرنا گرێت و دەوامیش دەکات ، چۆن وا بکات ، ڕۆژانە جلی تازە و ئێکسسواری تازە و عەتری تازە بەکاربێنێ ؟ ئەم دۆخە ، کەسێکی سەرقاڵ دروستئەکات بە گێڕانی ڕۆڵی حاڵباش، لە کاتێکدا حاڵی زۆر خراپه ..کەسێکی کە بەردەوام سەرقاڵی درۆکردنە لەگەڵ خۆی و کۆمەڵگادا تا بە حاڵباشیی دەرکەوێ ، ناتوانێ کۆبوونەوەی جەماوەری وشۆڕش و گۆڕانکاریی دروست بکات ..یان ڕاستتر ئەو لەناخەوە بەئەوەی هەستی پێبکا ، بەردەوام خەریکی شۆڕش و گۆڕانکاریی درۆیه له خۆیدا هەتا وەکو حاڵباش دەربکەوێ ..ئەوەتا جەنابی وەزیری گۆڕان و گۆڕانکارییەکانی دارایی

ئەڵێ : ئەم سەیرانکەرە بە کۆمەڵە دەرخەری ئەوەن خەڵکەکە حاڵباشن ..

لەبەر ئەوە ئەم چینە هەژارخراوە پاراوێزخراوە ئەکتەرە ماندووە لە بواری خۆدەرخستن بە ستایڵی حاڵباشییەوە ، بە هیچ جۆرێ نایەوێ کۆبوونەوە دروست بکا ..نایەوێ تەنانەت براکەیشی نزیکی بکەوێتەوە ، هەتا دەستەکەی کەشف نەبێ ، چونکە بەهەژار دەرکەوتن لە لای ئەو (کە لە ڕاستیدا هەژاریشە) شکست و ئاڵای سپی هەڵکردنە ..

بێگومان ئەم دۆخەیش زۆر لە خزمەتی چینە دەوڵەمەندە ڕەشۆکییەکەدایە ، چونکە ماندوو نابێ ..تەنانەت کە بێگانەیەک یان کەناڵێکی ڕاگەیاندنی جیهانیی دێتە شارەکان ، هیچ ڕوو زەردییەک توشی دەسەڵاتە دەوڵەمەندە خێڵەکییەکە نابێ ، ئەوەتا خەڵک هەمووی جلی جوانە ..ئوتوکراوە ..ئوتومبیلێکی زۆر دێت و ئەچێ .. چێشتخانە و مۆڵ و سەیرانگاکان پڕن لە هامشۆکەر ..کەواتە خەڵکەکە دڵخۆش و دەوڵەمەندن ..

یەکێک لە بنەما سەرەکییەکانی کۆبوونەوەی خەڵک و گۆڕانکاریی ، ڕاستگۆییە ..له نەبوونی ڕاستگۆییدا ، نە ڕوخساری ڕاستەقینەی کۆمەڵگا دەردەکەوێ .. نە دەرد و ئازار و هەژارییەکەی دەردەکەوێ ..نە هەستی نەتەوایەتی و مر□قایەتیی دەمەزەرد ئەبێتەوە ..

بە پێچەوانەوە ، میللەتێکی پۆشتە وپەرداخی تەزویر ..گەشتیاری ساختە ..پێکەنینی درۆ ..حاڵباشی وێران ،دێتە دی ..کەسێکیش ئەو هەموو زەبرە لە خۆی و کەسایەتی خۆی بدات، هەرگیز شۆڕش و گۆڕانکاریی پێ ناکرێت .. گەر بێتە سەر شەقامیش ، بەخۆی سەلماندووە کە چەند خولەکێکە و ..ئیتر ئەڕواتەوە بۆ لای حاڵباشی ونواندنەکەی خۆی ، واتا بە خۆی سەلماندووە کە تەنها خۆنمایشکردنێکە و دوور و نزیک پەیوەندی بە گۆڕانکارییەوە نییە .

(لە ڕاستیدا ئەم نیشاندانی حاڵباشیی□یش ، خۆی لە خۆیدا ڕەگێکی دەروونیی قوڵی هەیە ، چونکە ئەو خەڵکە لە بنەڕەتدا دەوڵەمەندی بەشەرەف بوون و لەم سیستمەدا هەژار کەوتوون ، یان شایانی ئەوەن دەوڵەمەند بن و بواریان پێنەدراوە و پەراوێز خراون ، لەبەرئەوە ناتوانن خۆیان بە هەژار نیشان بدەن ، چونکە لە هەبوونی سیستمێکی دادپەروەردا ئەوان دەوڵەمەند و دەستڕۆیشتوون ، هەر بۆیە خۆنیشاندان بە حاڵباش و دەوڵەمەند ، دۆخێکی دەروونیی خەمگینی هەیه کە لە ڕاستیدا گوزارشتە لە دۆخێکی دزراو کە نەدەبوو بدزرێت لێیان)

دوو تکستی دی لە (فـــاز عەززاوی)ــەوە… و: نــەژاد عزیــز سورم

- **ئاهەنگ**

کەس دوا نەکەوتبوو
قابیل لە ئاشپەزخانەدا
چەقکەی تیژ دەکردەوە
(نووح)یش لە هەکەدا چاودری دەکا
باوکراوەی کەش و هەوایش لە تەلەڤزین .
هەموویان بە ئتمبیلەکانی خیان گەیشتن
پاشان لە کانی درژووکانیدا ون بوون
دەچوونە ئاهەنگەکە .
لەودا
ژنکی جوانمان بینی
سەمای لە مەیدانەدا دەکرد و
شخی خی
لەو دیو
کراسی ووبەدەرییەوە
پشان دەداین
لەگە میوانان دانیشتین
پیاەمان تا کەیل بوون هەدا .
شەو گەاینەوە ماەکانمان
گچانە بزربووەکەیمان
ب کورەکە گەاندەوە
تەوری خوناویشمان ب بکوژ ..
استیی ئاهەنگك بوو
وەك هەر ئاهەنگکی دی .

• که دواجار بەربەرەکان گەیشتن

لە نێوان شەو و ڕۆژێکدا
جیهان لە بارێکەوە بۆ بارێکی دی گۆڕا :
ناکاو پاشای تێقیو بە ناو تاریکاییدا هەڵات
پێستی خاراوی دەرباز بکا
حەکیمەکان
نووسراوە دێرینە پیرۆزەکانییان
لە ژێر قەدی درەختی باخچان شاردەوە
سیاسییەکان کۆنە بزگوڵیان پۆشی و
لەناو خەڵکیدا ون بوون
قوماربازەکان لە مەیدانی شارن .

فەرماندەی سوپا
شمشێری زێڕینی
بە داگیرکاری نوێ بەخشی
بەڕێوەبەری پۆلیس
سێدارەکانی لە مەیدانە گشتییەکاندا
بۆ ئاژاوەگێڕە بێکارەکان هەڵخستن
شاعیران
قەسیدەی درێژی پیاهەڵدانیان هێنییەوە
بە پیتی زێڕین نەخشاندیان
بە پەردەی کابەیان هەڵواسی
بەڕێوەبەری شارەوانی بە خۆی
وتاری پێشوازی ئامادە کرد .

لە نێوان شەو و ڕۆژێکدا
جیهان
لە بارێکەوە بۆ بارێکی دی گۆڕا :
بەیداخی ڕەشی بتپەرستانیان
لەسەر منارە و ماڵان هەڵکرد
کاهینەکان
خواوەندە شێردراوەکانی ژێر تاریکایی سەردەمەکان
لە حەشارگەی ئەشکەوتان لە چیاکاندا
هێنایە دەر
لە کاتێکدا بۆندگۆکان
بە سڵاوات و لاوانەوە
بۆ(لات) و (عززی) و (مەنات) ی

سێیەکەی دی
لەسەر قوللەکان دەنگی دەدایەوە ..

دواجار
پاش هەزار ساڵ چاوەڕوانی
بەربەرەکان گەیشتن .

(*) ئەم دوو تێکستە لەم دوو ماڵپەڕەی خوارەوە کراون بە کوردی .

بڕوانە :
https://albaleegh.com/poet/%D9%81%D8%A7%D8%B6%D9%84_%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B2%D8%A7%D9%88%D9%8A/poem/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%81%D9%84%D8%A9
هەروەها :
https://archive.alsharekh.org/Articles/194/20548/466320

https://albaleegh.com/poet/%D9%81%D8%A7%D8%B6%D9%84_%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B2%D8%A7%D9%88%D9%8A/poem/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%81%D9%84%D8%A9

نەمری بو شەهیدانی شیوعی.. ئەحمەد ڕەجەب

لە ڕۆژی دامەزراندنی حزبی شیوعی عێراق تا ئەمڕۆ هەندی سەرلێشێواوو دوژمنانی چینایەتی و هەندی لەو کەسانەی ناوی خۆیان ناوە سیاسەتمەدار بێ وچان هێرشیان کردووەتە سەر شیوعییەکان و حزبە نەبەزەکەیان ، بەڵام شیوعییەکان بەبێ گوێدان بەو جۆرە پروپاگەندە هیچ و پوچانە هەردەم لە ریزی پێشەوەی تێکۆشانی گەل و نیشتمان بوون و، گیانی خۆیان بەختکردووەو بە خوێنی ئاڵیان بەرگریيان لە سەربەرزی گەل و نیشتمان کردووە.
لە وەڵامدانەوەی چڵکاوخۆرو دوژمنانی حزبی شیوعی و، بۆ مێژوو ئەڵێن {42} ساڵ بەر لە ئیستاو لە م ڕۆژەدا، ڕۆژی (24) ی ئاداری ساڵی (1980) ڕژێمی لەرزۆکی بەغدا بۆ تۆقاندن و داپلۆسینی جەماوەرو بە

هۆی جەژنی نەورۆزەوە هێزێکی گەورەی سەربازو جاشی هێنابووە شاری سلێمانی و لە حاڵەتی ئامادەباش بوو، پێشمەرگە ئازاو دلێرەکانی (حزبی شیوعی عێراق) داستانێکی پر لە قارەمانێتی و خۆبەخت کردنیان تۆمار کرد.
بەڵێ، مەفرەزەیەکی قارەمانی حزب کە لە (16) پێشمەرگە پێك هاتبوو، بەیانی زوو دێی زێوێی بناری شاخی سەرکەشی پیرەمەگروونی بەجێ هێشت و بەو سەرماو سۆڵەیەو، لە پاش بەفرشکاندن و چوونە سەرشاخ و دابەزین بۆ دامێنی شاخەکە، کە‌ بوونە هۆیەکی سەرەکی هیلاك و ماندوو بوونی پێشمەرگەکان ، مەفرەزەکە لە کاتژمێری (11) دا چووە ناو دێی قزلەری سەر بە ناحیەی سەرچنار بۆ حەسانەوەو نانخواردن، بەڵام لە پاش کاتژمێرێك هەلیکۆپتەرەکانی دوژمن هاتنە ئاسمانی دێکە{من و هاوڕێی تێکۆشەر رەووف رەشید – بێکەس} پاسەوان بووین و، هەلیکۆپتەرەکان یەکسەر سەربازو جاشیان هەڵرشت و زوو بە زوو لە هەردوولا دەست کرا بە تەقەکردن و، دوژمن پەیتا پەیتا سەربازو جاشی ئەهێناو ژمارەی هەلیکۆپتەرەکانی گەیاندە 19 و، لەم داستانە شکۆدارەدا ئەم هاوڕێیانە شەهید بوون:
1- عومەر حەمە بچکۆل (مەلا حسین) کرێکاری کارگەی تەنقیحی سلێمانی.
2- شەفیق کریم (شاهۆ) مامۆستای زمانی ئینگلیزی لە سانەوی رۆشنبیر – سلێمانی،
3- موعتەسەم عەبدولکەریم (أبو زەهرە) ، هونەرمەندو وێنەکێش {شێوەکار}.
4- حەسەن رەشید (فەلاح) – کرێکارو لێپرسراوی هێزی پاراستنی بارەگای کۆمیتەی ناوەندی لە بەغدا..
5- کەمال مام هەمزە (هەژار) کرێکار، سلێمانی.
شایانی باسە ساڵی (1980) بە هۆی باران و تەروتووشییەوە ئاهەنگەکانی نەورۆز خرابوونە رۆژی (24) ی مانگ و هێزەکانی دوژمن لە سەرپێ بوون بۆ سەرکوتکردنی هێزە بەرهەڵستکارەکان.
دوژمنی ترسنۆك بە شێوەیەك هاتبوو، ئەیزانی مەفرەزەکە (16) کەسەو چەکەکانیان زۆر خراپە، بە خەیاڵی خاوی خۆی هاتبوو مەفرەزەکە دەستگیر بکات، لە راستیدا چەکی پێشمەرگەکان چەکی شەر کردن نەبوو، بریتی بوون لە (2) کلاشنکۆف و (8) ژێسێ و (5) ماوو* یەك برنەو، هەموو ئەو چەکانەش کۆن بوون و، لە کاتی تەقە کردندا ئەوەستان، بەڵام سەرەرای هەموو ئەو کۆسپ و تەگەرەیە حەماس و ورەی بەرزی پێشمەرگەو هاوڕێیان لە پەرەسەندندا بوو.
پاش ماوەیەك شەر کردن مەفرەزەیەکی دلێری پێشمەرگەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بە سەرۆکایەتی ئیسماعیل گەورەدێی لە قۆڵی

چێخماخەوە خۆی گەیاندە گەرمەی شەرەکەو هاتن بە هانای برا پێشمەرگەکانیانەوەو، شەهاب پێشمەرگەی دلێری یەکێتی کوردستان لە شەرەکەدا بریندار بوو، لە کاتژمێری (6) ی ئێوارە دوژمن کەوتە پاشەکشێ و کۆکردنەوەی زیانەکانی و بەرووەرەشی بۆ مۆڵگاو تەویلەکانی خۆی گەرایەوە.

*** ئەمانەی خوارەوە (مەفرەزە) (16) کەسەکەیە کەن بەشداربووانی داستانی قزلەر:

1- حەمە کەریم قەرەچەتانی (حەمەسالەح) فەرماندەو بەرپرسی عەسکەری، 2- حەسەن رەشید{ فەلاح}3- کەمال مام هەمزە {هەژار} 4- عمر حەمە بچکۆل }ملا حسین} 5 معتصم عبدالكريم {أبو زەهرە} 6- مامۆستا شەفیق کەریم {مامۆستا خالید} 7- صلاح حەسەن {شاهۆ} 8- سەرباز مەلا ئەحمەد بانیخێلانی {سەرباز} 9- عومەر عەلی { بێ رێزو خۆشەویستی عمر میم سەلما} 10- جەمال ئەمین {مامۆستا جەمال} 11- حەمەسالەح سورداشی {مامۆستا سەردار} 12- رەووف رەشید {بێکەس برای شەهید حەسەن رەشید} 13- محەمەد مەزلزم {أبو محەمەد} 14- بورهان ئەحمەد {عەتا} 15 ـ ئەحمەد رەجەب {سیروان} ، (16 ـ عەدنان تاڵەقانی ــ ئەبو هیمن، خاین لەلایەن ئیستخبارات و بەریوەبەرایەتی ئەمن کرابوو بە چێکاوخورو سیخور).

{3} هاورێ لەو هاورێیانەی بەشداری شەری قزلەریان کرد لە شوێنی تردا شەهید بوون:

1 – سەرباز ئەحمەد بانیخێلانی لە داستانەکەی بەکربایفدا بە دەستی جاشەکانی رووڕەش و تاونباری خوێنرێژ تەحسین شاوەیس شەهید کراو شایەنی ئاماژە پێدانە ب ریسوایی و شەرمەزاری تەحسینی جاش بە پلەی بەرز خانەنشینە لە سەر لیستی پارتی دیموکراتی کوردستان.

2- عومەر عەلی (عومەری پورە سەلما) لە کاتی ئەنجامدانی ئەرکێکی حزب و پێشمەرگایەتی لە رووباری چەمی سوورەبان لە نزیك دێی چاڵە خەزێنە خنکاوو شەهید بوو.

3- سەلاحەدین حەسەن (مامۆستا خالید) ئەندامی مەکتەبی محەلی سلیمانی لە کاتی ئەنفالە بەدناو چەپەڵەکەی رژێمی بەعسی ترسنۆکدا 1988 کەوتە داوی چەتەو چێکاوخۆرەکانی رژێم و شەهید کرا.

سەرکەوێ خەباتی رەوای حزبی شیوعی عێراق لە پێناو ئاواتەکانی گەل و نیشتمان..

مردن و سەرشۆری بۆ دوژمنانی شیوعییەت…

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێک… 5 … شەمامە بارەوانی

بەشی پێنجەم…

دەوڵەتی سیکۆلاریزم، دەوڵەتی ئایینێك، گرووپ و مەزهەبێك، ئایدیۆلۆژیاو حزبێکی ئایینی، فیرقەیەکی دیاری کراو بەتەنها موڵکی ئەقیدەیەك نییە. سیکۆلاریزم دەڵێت دەبێت دەوڵەت،

دەوڵەتێک بێت، بۆ هەموان بێت. ژیانی هەموو مرۆڤایەتی تێدا بەرجەستە بێت. کەرامەت و سەرو گیان و حەزەکانیان تێیدا پارێزراو بێت. دەوڵەتێک بێت، جێگای ئازادییەکانی تێدا ببێتەوە. دەوڵەتێک بێت، کەس لەسەر ئایین و ئەقیدی ئایینی، لەسەر مەزهەبی جیاواز و دیدەنیگای جیاواز و بیروباوەڕی جیاواز، تیرۆر نەکرێت و ئەشکەنجەو ئازار و زیندانی و بێ سەرو شوێن نەکرێت.

دەوڵەتێک بێت ئایندار و لائیکێك، بڕوادار و گومانگەرایەك بە یەکسانی جێگایان تێدا ببێتەوەو جیاوازی لەنێوان هیچ مرۆڤێك نەکرێت، لەسەر بنەمای جیاوازی ئایینی، مەزهەبی، نەتەوەیی و ڕەنگ و ڕەگەز. دەوڵەتێک بێت، خۆشەویستی تێیدا ئایین و مرۆڤایەتی ڕێبازبێت. دەوڵەتێک بێت، رق و دەمارگیری، ڕەگەزپەرستی و یەکترسڕینەوە، تیرۆر و کوشتن و توندوتیژی، فەندەمەنتالیزمی ئایینی و بیری ڕادیکاڵیەت،

دۆگمی بەرد و حوکمی شمشێر و هەڕەشەی سەربڕین و زمان قرتاندن و دەست و پێ پەڕاندن تێیدا تاوان و قەدەغە بێت. ڕێزگرتن لەئاشتی و برایەتی و پلۆرالیەت و پێکەوە ژیان، ئەرك و یاسا بێت. لێبووردەیی و یەکترقبوڵ کردن و چەمکی هاووڵاتی بوون، بنەماو دۆکترین و ئەقیدەی فەرمی دەوڵەت و دەستوری وڵات بێت. دەوڵەتێک بێت بەواتای وشە باوەڕی بە مافەکانی مرۆڤ هەبێت. ڕێز لە ئازادی و ماف و سەربەستی ژن.

هەڵبژارنەکانی تاك، ژیانی تایبەتی مرۆڤەکان، بیروباوەڕی هەموان و هەموو جیاوازییەکان بگریت. دەوڵەتێک بێت، دژایەتی یەکسانی

جەندەری، دیموکراسیەت، سیکولاریزم و زانست و ئەقڵانیەت و تازەگەری نەکات..

سزا و گەمارۆی ئابووریی و کاراییان لەسەر کامیان؟… زاهیر باهیر

پێش ئەوەی بێمە سەر باسەکە سێ خاڵی گرنگ هەن. یەکەم: سزا و گەمارۆی ئابوریی لە سەرەتادا هێچ ڕۆڵێکی نییە لەسەر وڵاتی سزادراو. پرۆسەیەکی درێژ خایەنە و هەندێك جاریش ڕك و کینەی دانیشتوانی وڵاتی سزادراو دژ بە بەدەوڵەت یا دەوڵەتانی سزادەر دروستدەکات. گەرچی بازرگانانی جەنگ هەر کە تەقە دەستی پێکرد ئەوان زۆربەی کەرەسەکان لە ئەمبارەکاندا خەزن دەکەن و ئەوەشی کە بەدەرەوەیە هەر دوای ڕۆژێك نرخەکەی بەرز دەکەنەوە. دووەم : سزای ئابووریی کە بەسەر وڵاتانی گەشە نەکردوی پیشەسازییدا دەسەپێنرێت زۆر جیاوازە لەو سزایەی کە کۆمەڵێك لە وڵاتان بەسەر وڵاتانی پیشەسازی پێشکەوتوو دەیسەپێنن، هەر ئاواش کاراییان دوولایەنەیە . سێیەم: هەر لایەك ئەو سزایە بەسەر هەر لایەکی دیکەدا بچەسپێنێ باجەکەی دانیشتوانی وڵاتی سزادراو دەیدات نەك حوکمڕانانی وڵاتەکە. باشترین بەڵگەش سزادان و گەمارۆخستنە سەر عێراق، ئێران، ڤەنزویلا، کۆریای باکور و زیمبابۆیە .

لەم نوسینەدا مەبەستم پەیوەندی ئاڵووێر و بازرگانی نێوانی وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژئاوا و ئەمەریکا لەگەڵ روسیادایە بە هۆی ئەم شەڕەی کە هەیە. هەر ئاواش قسەکە لەسەر سزادانی وڵاتانی پیشەسازیی پێشکەوتووە لەسەر وڵاتەکی دیکە کە تا ڕادەیەك ئەویش خاوەن پیشەسازیی پێشکەوتووە کە ڕوسیایە. لێرەدا سزای ئابوریی و گەمارۆدانی ئابوریی و ئابورییانە دوولایەنەیە واتە لەسەر دانیشتوانی هەردولا دەکەوێت، ئەویش بە گوێرەی ئاستی گەشەی پیشەسازییەوە و ڕێژەی هەناردەکردن و هاوردەکردنی شمەك و کاڵاکانە لە نیوانیانا .

بەڕونکرنەوەی ئەوە چەند داتایەکی نوێ کە سەبارەت بە بازرگانیی

نێوانیانە دەخەمە ڕوو، ئەو کاتە دەتوانین ئەنجامگیرییەك بکەین .
بەگوێرەی داتاکان، لە 10 مانگی یەکەمی ساڵی 2021 سەرجەمی هەناردەی ڕوسیا بۆ جیهان 388.4 ملیار دۆلار بووە کە بەشێك لەو وڵاتانە ئەم 5 وڵاتەن: چین بە بڕی 112.4 ملیار دۆلار، ئەڵمانیا بە بڕی 46.1 ملیار دۆلار، هۆڵەندا بە بڕی 37 ملیار دۆلار، ئەمەریکا بە بڕی 28.8 ملیار دۆلار و تورکیا بە بڕی 25.7 ملیار دۆلار. ئەوەی ڕوسیا هەناردەی بۆ ئەم وڵاتانە دەکات نەوتە و غازە و بەرهەمهێنراوی کیمیاوییە و مەعدەنە. لە سەرجەمی هەناردەی ڕوسیا لەسەدا 53 ی نەوتە و غازە و بەرهەمهێنراوی کیمیاوییە. لە سەدا 13 هەناردەی ڕوسیا دەچێت بۆ وڵاتانی CIS ، واتە ئەو 11 وڵاتەی کە کاتی خۆی لە فەلەکی یەکێتی شورەویدا بوون.
بە لەوانەی سەرەوە ڕوسیا ئەمانەش هەناردە دەکات : جۆ ، گەنی گوڵەبەڕۆژە، مریشک، شیر و پەنیر ، گۆشتی بەستوی بەراز ، پێویستی کارەبایی و کەرەسەی میکانیکی و تەختە. ڕوسیا و ئۆکرانیا پێکەوە سێیەکی هەناردەی گەنمی جیهان و 80%ی ڕۆنی زەیت دابیندەکەن ئەمەش وای کردوە هەر لە ئێستاوە لە بۆرصەی جیهانیدا گەنم نرخەکەی بە ڕێژەی لە سەدا 50 زیادی کردووە.

بازرگانی ئەمەریکا و ئەورروپا لەتەك ڕوسیا:

بازرگانی و ئاڵووێر و خزمەتگوزاریی و کاڵای نێوانی ئەمەریکا و ڕوسیا لە ساڵی 2019دا تەنها 34.9 ملیار دۆلار بووە کە لەمەش هەرناردەی ئەمەریکا بۆ ڕوسیا 10.9 ملیار دۆلاربووە و هاوردەی 24 ملیار بووە، کەواتە نوقسانی [عەجزی] ئەم ئاڵووێرە بۆ ئەمەریکا 13.1 ملیار دۆلار بووە ، بە زمانی ئاسایی یانی هەناردەی ئەمەریکا بۆ ڕوسیا کەمتر بووە لە هاوردەی. هەر لەو ساڵەدا، 2019 دا ، ئەمریکا 26 هەمین دەوڵەتی مامەڵەی بازرگانیی ڕوسیابووە، کە 28 ملیار دۆلار بووە. لە هەناردەکردندا ڕوسیا بۆ ئەمەریکا لە ساڵی 2019 دا، 40 هەمین وڵات بووە، بەڵام لەهاوردەی کاڵادا لە لایەن ئەمەریکاوە هەر لەو ساڵەدا، ڕوسیا لە ڕیزبەندی 20 دا بووە، کە بە بەهای 22.3 ملیار دۆلاربووە. سەبارەت بە نەوت و وزەش ئەمریکا لە سەدا 5 نەوت و وزەی لە ڕوسیا هاوردە کردووە.
لە لایەکی دیکەوە BlackRock کە گەورەترین کۆمپانیای ئیدارەدانی سامانە لە جیهاندا کە بارەگاکەی لە نیو یۆرکە و سامانی 10 تریلۆن دۆلاری لە ژێردەستدایە، ئەم کۆمپانیایە 17 ملیار دولاری لە کاری سیکورێتیدا لە ڕوسیا لە دەست چووە، بە هۆی هەڵپەساردنی سامانییەوە لە 28/02 دا.
هەرچیش سەبارەت بە ئەوروپایە ، لە ساڵی 2021 دا بازرگانی و

ئاڵوگۆڕ لە نێوانی ڕوسیا و وڵاتانی ئەوروپیدا 257.5 ملیار یورۆ بووە. بڕی هاوردەی ئەوروپا لە ڕوسیا 158.5 ملیار یورۆ بووە کە بریتی بووە لە نەوت و غاز و وزە و کانزاکان و تەختە و پۆڵا و ئاسن هەروەها سەمادی کیمیاوی. هەر ئاواش لە ساڵی 2021 دا ڕوسیا پێنجەم شەریکی ئەوروپا بووە لە هەناردەدا و سێهەم شەریکی هاوردەی ئەوان بووە. سەرجەمی هەناردەی ئەوروبا بۆ ڕوسیا لە ساڵی 2021دا بایی 99 ملیار یورۆ بووە کە بریتی بووە لە مەکائین و پارچەکانی و سەیارە و داو و دەرمان و ئالەتی ئەلەکترۆنی. لەبەرەشدا بۆ ئاشکرا دیارە کە مامەڵەی بازرگانی ئەوروپا لەتەك ڕوسیادا لە عەجزدا بووە، هەناردەی ئەوروپا بۆ ڕوسیا زۆر کەمتر بوە لە هاوردەی.
هەرچیش بریتانیایە تا ئێستا سزای زیاتر لە 350 ڕوسیی کە زیاتر لە 50 کەسیان ئەلیگارگییەکان و خێزانەکانیان و بڕی گشتی داهاتیان دوای باج 100 ملیار دۆلارە. لە لایەکی دیکەوە حکومەت بۆ بڕی سەدەها ملیۆن پاوەن لە کاڵای زۆر گرانبەها و ناوازە [لەکشەری] بلۆك کردووە. ئەمە لە کاتێکدا ساڵی پار، 2021 ، بریتانیا بایی2.6 ملیار پاوەند کاڵا و شمەکی بۆ ڕوسیا فرۆشتووە، 400 ملیۆن لەمە پارەی فرۆشتنی سەیارەی دانسقە و تایبەت دروستکراو، بووە. لەگەڵ ئەوەشدا بۆ گوێرەی داتاکان بریتانیا بازاڕێکی بچوك بووە بۆ کڕینی سەیارە لە لایەن ڕووسەکانەوە، کە نیشانی دەدات کە شتێك زیاتر لە 10 هەزار سەیارە بۆ ڕوسیا فرۆشراوە، کە لە کاتێکدا بڕی بەرهەمهێنانی سەیارە لە بریتانیا بەهاکەی 850 هەزار پاوەند بووە.
کاردانەوەی جەنگەکە و سزا ئابوورییەکان لەسەر دانیشتوانی بریتانیا زۆر گەورەیە هەر لە مانگی ڕابوردوودا، مانگی شوبات، نرخی خۆراك و خواردن لە سەدا 20 گرانتر بووە بە بەراورد بە هەمان مانگی ساڵێك لەمەوبەر. کولفەی ژیان لە بریتانیادا لە پایزدا بۆ ڕێژەی لە سەدا 10 دەچێتە سەرەوە. هەر بۆ گوێرەی ئەو ئامارانە ژیان ئەوەندە گران دەبێت کە 23.4 ملیۆن خەڵك لە بریتانیا بۆ ئەوەی بژین دەبێت دەست بە جیهازەکانی گەرمکردنەوەی خۆیانەوە بگرن و هاوکاتیش کەمکردنەوەی هەندێك لە کەرەسەی خواردنی بنەڕەتی کە لە خۆیانی بگرنەوە.
بێ گومان کشانەوەی کۆمپانیای پیترۆڵی بریتانی لەژێر فشاری حکومەتی بریتانیا و کۆمپانیاکانی دیکە لەژێر فشاری حکومەتەکانی تردا هەر وا بە ئاسانی بەسەرماندا تێناپەڕێت و دەبێت ئێمەی باجدەری بریتانیا ئەم باجە قورسە بدەین . ئەم باجەش دێتە سەر ئەو باجەی کە ماوەیەك لەمەوپێش نرخی غاز و وزەیان بۆ ساڵێك لانی کەم بۆ 700 پاوەند خەمڵاند لەسەر هەر ماڵێك یا بزنسێك.

س□ر□□ای ئ□ما□ش نوقسانی بوجەی بریتانیا لە 2019 دا گەیشتە 140 ملیار پاوەند بەهۆی پەتای کۆرۆناوە، ئێستا پێشبینی دەکرێت ئەم نوقسانییە [عەجزە] بە هۆی ئەم جەنگەوە زیاتر هەڵکشێت کە ئەمە لە کاتێکدا لەسالی 2000 دا تەنها 40 ملیار پاوەند و لە 2010 دا 98 ملیار بووە. لەم بارەشەوە، مارك کەنری کۆنە سەرۆکی بانقی مەرکەزی ئینگلەند ماوەیەك لەمەوبەر وتی ” بریتانیا سەبارەت بە ئیدارەدانی عەجزی میزانییەکەی متمانە دەکاتە سەر بەڕەحمیی ساماندارانی بێگانە” . گرانیی لە لایەکەوە و نوقسانی میزانییە ، بە بڕوای ئابووریناسەکان هەڵئاوسانی پارە لە پایزدا دەباتە سەروی لە سەدا 8 .
هاوکاتیش حکومەتی بریتانیا دەڵێت ” ئەوەی لە توانامانا بێت دەیکەین بۆ پارێزگاریکردن لە بەکاربەر و خەڵك” بەڵام چۆن دەتوانێت ئەمە بکات ؟ ئەی ئەگەر نەیکرد چی ڕوودەدات؟ بێ گومان وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە ڕەنگە لە ئایندەدا دەستمان بکەوێت.

ئەنجامگیریی:

بە گوێرەی ئەو داتانەی سەرەوە غاز و نەوت بەشی سەرەکی هەناردەی ڕوسیایە بۆ ئەوروپا کە دەکاتە لە سەدا 31 بۆ ئەڵمانیا و ئەوروپا، بریتانیا لە سەدا 7 بۆ ئەمەریکا لە سەدا 5 . لە ئێستادا کە نرخی نەوت لە بەرزبووندایە بێ گومان لە قازانجی ڕوسیایە نەك بریتانیا و ئەوروپا کە تا ئێستا جێگرەوەی نەوت و وزەی ڕوسیایان نییە. گرانبوونی زیاتری غاز و وزەمەنیی زۆر لەسەر دانیشتوانی ئەوروپا و بریتانیا دەکەوێت. هەمان شتیش بۆ هاوردەکردنی سەمادی کیمیاوی کە کێڵگەوانەکان بە پلەی یەکەم زیانیان لێدەکەوێت و لە پلەی دووهەمیشدا بەکاربەران. باشە لەم بارە ناهەموارەدا کاردانەوەی ئەوروپییەکان و بریتانییەکان چییە و چۆن دەبێت؟ ئەی حکومەتەکانیان چۆن چارەسەری ئەم کێشە گەورەیە دەکەن؟ کاتێك کە لە پایزدا ئاو و هەوا دەگۆڕێت.
لە ڕاستیدا زۆر گرانە کە ئەوروپا و بریتانیا جێگرەوەی بڕی نەوتی هاوردەی ڕوسیا وا بە ئاسانی پڕ بکاتەوە، بۆ ئەوەی ئەوە بکرێت زیادکردنی بڕی دەرهێنانی نەوتی زیاترە لە لایەن دەوڵەتانی ئۆپیکە وە کە خودی ڕوسیا کارایی خۆی لەسەر هەندێک ل□ و□تانی ئەندامی ئۆپیکدا هەیە وەکو ئێران و لیبیا و ق□نزویلا، خودی ئەمانیش لایەنگری ڕوسیان، تەنها وڵاتێك کە بیەوێت ئەو بڕە زیاتر بکات کە ئەویس دەبێتە شکاندنی پەیمان و ڕێکەوتنی نێوانیان، سعودییەیە . چارەیەکی دیکە هەیە کە ئەویش لابردنی سزا و گەمارۆی ئابووریی ئەمەریکا و ئەوروپایە لەسەر ئێران. رەنگە ئەم روداوانەی ئەم

ڕۆژانە هەنگاوی یەکەم بێت بۆ ئەوە، لەوانە گەرمکردنەوەی وتووێژ و بەردانی نازەنین زەگهاری ڕەتکلیف لە بەرانبەر نزیکەی 400 ملیۆن پاوەن کە ئەمەریکاش رازی بوو بەوە کە وەکو بڕێک بۆ کاروباری مرۆڤانە دەبێت سەرفبکرێت.

شتێکی دیکەش هەیە ئەویش دابەزینی بەهای ڕۆبڵە، دراوی ڕوسیا ، کە لە دەستپێکردنی جەنگەکەوە شکاوە بەڵام لە هەناردنی کاڵادا هێشتا هەر قازانج دەکات .

لە مەسەلەی هەناردنی دانەوێڵەدا لە کاتێکدا کە بە ڕوسیا و ئۆکرانیا سێیەکی دانەوێڵەی دونیا زامن دەکەن زۆرێك لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوین و هەروەها و باکوری ئەفەریقا متمانەی سەرەکییان لەسەر دانەوێڵەی ڕوسیا و ئۆکرانیایە. بۆ نمونە لەسەدا 40 ی پێویستی دانەوێڵەی یەمەن لە ڕوسیادا دەڕوێنرێت، هەر ئاواش میسر گەورەترین هاوردەی دانەوێڵەیە کە لە سەدا 70ی گەنمی لەوێ دەهێنیت. ئەمە کارەسات دەهێنێت. ئایا ئەم وڵاتانە لێدەگەڕێن کە میسر و یەمەن و وڵاتانی دیکە گەمارۆ ئابوورییەکە بشکێنن و ئاسانکاریشیان بۆ دەکەن؟ یاخود حکومەتانی ئەوروپا و بریتانیا قەرەبوی ئەوەیان بۆ دەکەنەوە؟ هەر بارێکیان بێت ڕوو لە باشی نییە بۆ ئەم حکومەتانە.

لەگەڵ هەموو ئەمانەدا ڕوسیا وڵاتێکە کە قەرزەکەی ئێکجار کەمە کە هەتا دوو مانگ لەمەوبەر تەنها 38 ملیار دۆلار قەرزار بوو، کە لە چاو بریتانیادا هەر هیچ نییە، وێڕای ئەمەش متمانەی، کرێدتی، 650 ملیار دۆلاریشی هەیە، کە بڕێکیان نەختینەن و بڕێکی تریان ئاڵتون و ئەڵماس و کانزای گرانبەهای دیکەن .

لە لایەکی دیکەوە ئایا ئەو کۆمپانیانەی کە مامەڵەی بازرگانی و ئاڵووێر لەتەك روسیادا دەکەن تاکو چەندێك دەتوانن تەحەمولی ئەوە بکەن کە پەیوەست بن بە سزادانی ئابوری ڕوسیاوە وەکو کۆمپانیاکانی نەوت، مەکدۆناڵدا، کۆکاکۆلاو، بیبسی بێرگەرکینگ ، ستاربێرکس، کارتە بانکییەکان، ماستەرکارت، هەرە گەورە کۆمپانیای جیهان ‘ بلاك ڕۆك ‘ کە هەر لە ئێستادا 17 ملیار دۆلاری لە ڕوسیادا لە دەستداوە.

ئەوەی ک□ ل□□□دا دەردەکەوێت ئەوروپا و ئەمەریکا و کۆمپانیا گەورەکانیانە کە زیاتر پاشکۆی ڕوسیان، نەك پێچەوانەکەی. لە لایەکی دیکەشەوە مەتریس□□کی دیکەش لەسەر کۆمپانیاکانی ئەوروپا و ئەمەریکا کە لە ڕوسیان، هەیە. ڕوسیا ئێستا بیر لە دەستبەسەراگرتن و خۆماڵیکردنی کۆمپانیا و کارگە نزیکەکانی ئەوروپا کە لەوێ هەن ، بێ هیچ قەرەبووکردنەوەیەک، دەکاتەوە .

ڤلادیمێر پوتین چەند ڕۆژێك لەمەوبەر وتی ” کرملین دەتوانێت ڕێگایەکی یاسایانە لە دەست بەسەراگرتنی کۆمپنایا جیهانییەکان

بدۆزێتەوە …دەتوانێت ئیدارەیەی دەرەکی بدۆزێتەوە بە گواستنەوەی ئەمانە بە هەر کەس بیەوێت کاریان لەسەر بکات … یاسا و بازاڕی کافی هەیە بۆ ئەمە" هاوکاتیش دیمەتری میدڤیدیڤ-ی کەنەی سەرۆکی ڕوسیا وتی " وەڵامی گونجاو" هەیە بۆ سزا و گەمارۆی ئابوریانەی کە لە سەریانە لەوانە " دەست بەسەراگرتنی سەرۆوت و سامانی بیانیە و گریمانی خۆماڵیی کردنیان" دواتر ئەوەشی بۆ وتەکانی زیادکردو وتی " هەکارەکانیان هەرچۆن بێت ، کۆمپانیا بیانییەکان دەبێت لەوە بگەن گەڕانەوەیان بۆ بازاڕەکەمان ئاسان نابێت"
گەرچی ئەمانە هەڕەشەن لە ئێستادا بەڵام ڕوسیا ڕەنگە بتوانێت بیانکاتە کردار و ئەوەی کە دەیەوێت بیکات، ئەمەش زۆر گران نییە بۆ ڕوسیا کە لە کاتێکدا ڕوسیا دەتوانێت سەرپێچی ئەو یاسا و برگە یاسایانەی بازرگانی و بزنسانەی نێوانی خۆیان و کۆمپانیا بیانییەکان بکات، چونکە لە حاڵەتی ئاوادا ئەوروپا و ئەمریکا چی تر دەتوانن بکەن جگە لە سزا و گەمارۆی ئابوریانەی زیاتر؟ کە ئەمانەش هەموویان کراون.

Zaherbaher.com

زاهیر باهیر
19/03/2022

چیرۆکی نەرگزچنین و نەرگزفرۆشتنەکەم!… د. هێرش ڕەسوڵ

هەمیشە بۆن-ە تایبەتەکەی مەستمدەکات. ئەو بۆنە لای من تەواو ئاوازە و سروشتییە. کەتایی زستان و سەرەتای بەهاری هەمو ساڵێ حەزدەکەم ئەو بۆنە هێمن هێمن ڕۆبچێتە نێو هەست و ڕۆح و، تەنانەت

مولولەکانی خوێنیشمەوە.

تا ئەو ساتەوەختە، تەنها بە دەستی ئەم و ئەوەوە بینیبوم و بۆنیم کردبو.. بۆنی ئەو گوڵە قەد سەوز و چاو زەرد و شەش باڵ سپییە.

کە چەپکەنێرگز توند بە لوتەوە دەگریت و پێ بە سییەکان بۆنەکەی هەڵدەمژی، دەنکە زەردەکانی ناو گوڵەکە، سەری لوتت زەرد دەکەن. رەنگکردنەکی زۆر جوان، کە هەندێجار هەستیشی پێناکەیت، یا یەکێک ئاگادارت نەکاتەوە.

تەمەنم تەنها دوانزە ساڵ و چەند مانگێک بو. لەگەڵ شوانەی خاڵۆزام و کۆمەڵێ منداڵ و گەنجی دیکەی خزم و ناسیاو و دراوسێی ماڵی باپیرم دەچین بۆ چنینەوەی نێرگز.

رۆژی پێشتر، من و دایکم لە رانیەوە هاتوینەتە حاجیاوا، شوانە، کە زوتر لەگەڵ هاوڕێکانیدا پلانی ئەو کار و گەشتەیان داناوە، داوا دەکات منیش بە سبەینێ هاوڕێیان بکەم.

بەیانییەکی زوی مانگی رەشەمەیە، پشوی نیوەی ساڵی خوێندنمانە. ساڵی ١٩٩٥ـە، و من لە پۆلی یەکەمی ناوەندیم. کۆمەڵێ کوڕ و کچ لە حاجیاواوە بەرەو بناری ماکۆک بەڕێدەکەوین. ماکۆک چیایەکی دڵگیرە و لەلایەکەوە بەسەر ناوچەی بیتوێن و خۆشناوەتی و لەلاکەیترییەوە بەسەر [illegible]-دا دەڕوانێت.

گەشتی لەوجۆرە بۆ من، تاموچێژی تایبەتی هەبو، سەرەتا زۆر بە تاسەوە رێمدەکرد، بە ناو دەشت و دەر و بەردەڵان و تەنانەت پەڕینەوە لە روباریش. دواتر وردە وردە هەستدەکەم هیلاکدەبم. دەکەومە دوای هەموان. شوانە و هەندێ لە برادەرەکانی ئاوڕم بۆ دەدەنەوە، و بزەیەک دێتە سەر لێوەکانییان، وەکئەوەی بڵێن: ها شلەشاری، ئەوجۆرە گەڕان و رۆیشتنانە بە تۆ نابن! منیش بەردەوامدەبوم لەسەر هەنگاونان، گوایە ماندونیم و زۆر حەزم لێیەتی.

ئەگەرچی دەرکەوتنی نێرگز دەکەوێتە پێش هاتنی وەرزی بەهار، بەڵام بە “گوڵی بەهار”ـیش ناودەبرێت. ئاخر ئەو کوێستانییە و لەناو بەفرەوە سەردەردەنێ و لەگەڵ رەشبونەوەی چیا و بەندەن و نواڵە و بنارەکانیش، وردە وردە جێماندەڵێت.

هەشتا نەگەیشتوینەتە شوێنە دیاریکراوەکە. من زو زو دەپرسم:

زۆرمان ماوە؟ ئەوانیش دەڵێن: پەلەمەکە، ئێستا دەیگەینە. لە رێگاکە، ناوە ناوە پەڵەنێرگز دەبینین، بەڵام ئەوان هێشتا پێیانوایە دەبێ زیاتر بڕۆین، تاکو دەگەینە ئەوێ.

ئامانجی نێرگزچنین بەرەو سەفەرێکی جوان و پڕچێژ و یادگاریی. وەکئەوەی بەھۆی ئەوە بۆنی ئەو گوڵە کوێستانییە ناسکە شۆخوشەنگەیە بەرەو لای خۆی راماندەکێشێت.

خۆ ئەوکاتە بە چیرۆکی ناوی ئەو گوڵە و ئەفسانەکەیم نەدەزانی. دەگوترێت ناوەکە لە ئەفسانەیەکی گریکییەوە هاتوە، گوایە کوڕێکی زۆر قۆز هەبوە بە ناوی (نرسیس)، ئەو کوڕە قۆزە رۆژێک لە کاتی ئاوخواردنەوەدا لەسەر روبارێکدا، روخساری خۆی دەبینێت و تەواو شەیدای جوانی خۆی دەبێت و ئاگای لە خۆی نامێنێت، بۆیە بە دەمدا دەکەوێتە ناو روبارەکە و دەخنکێت، لەو شوێنەشدا کە (نرسیس) گیانی سپاردوە، گوڵێک رواوە، کەوا دواتر بە ناوی ئەو کوڕە خودشەیدایەوە ناونراوە، بەوشێوەیەش ناوی گوڵەکە ئاوا رۆیشتوە و لە ناو زمانە جیاوازەکانی دنیادا بە شێوەگۆکردنی جیاجیا جێی خۆی گرتوە.

تا ئەوکات نەمدیبو پانتاییەکی گەورەی زەویی بەرین بەو گوڵە زەرد و سپییە داپۆشرابێت. مەزرای گوڵی نێرگز، یان وەک کورد پێیدەڵێت "نێرگزەجاڕ"، دیمەنێکی زۆر جوان دەبەخشێت بە ناوچەکە.

ماوەیەکی باش لەناو نێرگزەجاڕەکە دەستدەکەین بە نێرگزچنین. هەریەکەمان بەشی خۆی نێرگزی دەکاتە تەلیس (گۆنی)ـەوە. کەشێکی زۆر خۆش و تایبەت بو. بۆنی سەوزایی و شێداریی خاک و نەبەرەی نێرگز ئاوێتەی یەکتر دەبن. مەستمان دەکەن.

پاش بڕینی هەمان رێگا، کاتی نیوەڕۆ تێپەڕیبو، کە بە هیلاکییەکی زۆرەوە گەیشتینەوە ماڵی باپیرم. ماڵی باپیرم (سۆفی حەسەنی ئاغەای) لە گەڕەکی (خەندەکییەکان) بو لە ناحیەی حاجیاوا، خانوەکە لە روبەری ٤٠٠ مەتردا بو، ژورەکانی کەم بون، بەڵام گەورە، حەوشەیەکی فراوانیشی هەبو، ماڵی خاڵە گەورەکەشم (خاڵە حسەن) هەر لەو خانوەدا بو.

ئێمە دەگەینە ماڵەوە، هەر کە نەنکم ئێمە بەو ماندوێتییەوە دەبینێ یەکسەر بە پیرمانەوە دێت. نەنکم (هەمینی وسەنی ئاغەای ئەمەری) ژنێکی وردیلەی رۆحسوکی میهرەبان بو، تا ئەوکاتەوە هەر چالاک و گورجوگۆڵ بو. چەند ساڵ دواتریش، کارین-ی خوشکەزام کە تازە فێری قسەکردن ببو، ئەمەی بە زارییەوە گرتبو: "نەنکەڵە،

گورجوگۆڵە”.

نەنكم، دەزانێ سەرباری هیلاكییەكەشمان زۆر برسیمان بوە، بە پەلە چەند هێلكەیەكی خەماڵیمان بۆ دەكاتە رۆنەوە. بە پەلە نانەكەمان دەخۆین. لەسەر نانخواردنەكەش هەر بیرمان لای نێرگزەكانمانە، ئاخۆ چۆن بە پەلە بیانكەینە چەپك؟

ئەو پاشنیوەڕۆیە هەریەكەمان بە تەشتێ چەپكەنێرگزەوە بە كۆڵان و شەقامەكانی حاجیاوا وەردەبین. “یەڵا نێرگز.. نێرگزی گەش و جوان”. بەڵام بەداخەوە من ئەو رۆژە بێئومێد دەبم، تەنها چەپكێكیشم بۆ نافرۆشرێت!

ئەخێ من یەكەمجارم نەبو شت بفرۆشم. لەگەڵ هیوا و هەمن-ی برامدا، كە یەكەمیان پێنج ساڵ و دوەمیشیان دو ساڵ لە من گەورەترە، بەردەوام هاوینان، و دوای تەواوبونی خوێندن دەكەوینە شتفرۆشتن، تاكو لانیكەم بەشی جلی خوێندنگە كۆبكەینەوە. من لە ژیانی منداڵییمدا، ئاو، پسكیت، گوڵەبەڕۆژە، جگەرە، بنێشت، چلورە و مەطا و ئایسكرێم و كتێب و رۆژنامە و گۆڤار و زۆر شتی تریشم فرۆشتوە.

دروست نازانم بۆ هەر چەپكێ نرخی چەندمان دانابو، بەڵام پێموابێ دینارێك یان نیو دینار بو. رۆژی دواتر لەگەڵ دایكم دەچینەوە رانیە. لەوێش بە هەمانشێوە تەشتێ چەپكەنێرگز دەخەمەژێر باڵمەوە و هاواری نێرگزفرۆشتن دەكەم. پێموابێ چەند چەپكێكی كەم دەفرۆشم و ئەوەیتر لە ماڵەوە دابەشدەكەم.

هەموجارێ كە لەسەر رێگای دەرەوەی شارەكان و، لە قەراغی جادەكاندا منداڵە نێرگزفرۆشە جوانكیلەكان دەبینم، دەگەڕێمەوە بۆ ئەو یادگارییە جوانە.

پێكی خیانەت... جەمال ئەحمەد ئیسماعیل

دەمێكە ڕەخنەگران وشەی خیانەت و گەندەڵی بەكاردەنن، بەڵام ئەم

وشانە هەندە سوواون و کاڵبونەوە، کاریگەرییان نەماوە. یاخود ئەوەی تاکی کورد هەندە لەگەڵ گەندەڵی و خیانەت ڕاهاتووە کە لای ئەو جگە لەوە، بەدیلێکیتەر نییە. لە لەڕاستیدا ئەمە ئەو کارەساتەیە کە بینە قاقای ئێستاو داهاتووی میللەتی ئێمەی گرتووە.
چونکە ئەمە کارەساتە کە هاوڵاتییانی وڵاتی ئێمە خیانەت و گەندەڵییان بەلاوە ئاسایی بێت. چونکە گەندەڵی و خیانەت دەبێت ببێتە هەوێنی شۆڕشێکی مەدەنیی و سیستەمی حوکم بگۆڕێت. وە لە مێژووی دەیان وڵاتدا ناعەدالەتی و گەندەڵی خیانەتی دەسەڵاتداران، پاڵنەری هەموو شۆڕشەکان بووە. بەنمونە گەورەترین شۆڕش لە فەڕەنسا لەسەر تەنها یەک قسە هەڵگیرسا. کاتێک بە شاژنی فەڕەنسا دەڵێن میللەت زۆر برسییەو خەڵک نانی نییە بیخوات. کەچی ئەو بە گاڵتەپێکردنەوە دەڵێ، ئە کە خەڵک نانی نییە، با پسکیت بخۆن! ئیتر تەنها ئەم قسەیە بویە سەرهەڵدانی شۆڕشێکی گەورەو تەواوی سیستەمی حوکمڕانی ئەوسای گۆڕی.
بەڵام تێناگەم بۆچی میللەتی ئێمە شۆڕشێکی هاوشێوە ناکات و سیستەمی حوکم ناگۆڕێت. لەکاتێکدا میللەتی ئێمە نان و پسکیتی نییە بیخوات. نەوتو غازو هەموو سامانێکی سەر زەوی و ژێر زەوی بەتاڵان دەبرێت. هیچ خزمەتگوزارییەک نییە، دەیان جۆری زەریبە لەهاوڵاتیان وەردەگیرێت، ئازادی نییە، مافی مرۆق نییە، کەرامەتی مرۆق پارێزراو نییەو حوکمێکی دیکتاتۆری و مافیایی میللەت دەچەوسێنێتەوە. کەچی خەڵک هەر بێدەنگە.
من پێموایە کە دەسەڵاتدارانی کوردستان هەندە قێزەونن و خاوەنی پاشخانێکی هەندە دزێوو ناشیرینن وە هیچ شتێک نەماوە نەیکەن لە دزی، فەسادی، بەدئەخلاقی، تیرۆر، مافیایی، سەرانەوەرگرتن و تەنانەت دەستدرێژی سێکسیش بەسەردایکو خوشکانی ئێمەومانان. بۆیە بەبڕوای من دەبێت لەناو فەرهەنگی کوردیدا بگەڕێین بەشوێن وشەیەکی کاریگەرترو قێزەونتر کە شایستەی پاشخانی پیس و ڕووی ڕەشی دەسەڵاتداران بێت.
من پێموایە هەموو حیزبەکانی کوردی تەمسیلێکی زۆر خراپی حوکمڕانی دەکەن و نموزەجێکی بێئەندازە ناشیرین نیشانی جیهان دەدەن، بەڵام هەرکامێکیان هەرچەندە زیاتر دەسەڵاتی فراوانتر دەبێت زیاتر کاری کوشتن، فڕاندن، دزی لەسەروەت و سامانی وڵات دەکەن.
حاڵی حازر ئەوەی پشکی شێری بەردەکەوێت لەدزی، تاڵانی و سکانداڵە سیاسییەکان ئەوا بەتایبەتی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان (بنەماڵەی حوکمڕانی تاڵەبانی)و پارتی دیموکڕاتی کوردستان (بنەماڵەی حوکمڕانی بارزانین) وە زۆر بەدیاریکراوی و تایبەتیتر پارتییە.
بەحوکمی ئەوەی پارتی خاوەنی دەسەڵاتی موتڵەقەو تەواوی جومگە

سیاسیی، ئابوری و سەربازییەکانی بەدەستە، بۆیە زۆرترین بەرپرسیارێتی بەردەکەوێت. هەرچەندە یەکێتی و پارتی دووانەیەکی خاوەن قێزەونترین ڕابردون و هەندەی وڵاتانی دوژمن، کوردیان کوشتووە. بەڵام لەزۆر شتیشدا جیاوازییان هەیە، بەنمونە پارتی بەحوکمی ئەوەی بنەماڵەیەکی خێڵەکی و عەشائیر ڕابەرایەتی دەکات، بۆیە هەستی دیکتاتۆری و پاوانخوازی دەسەڵات لای ئەوان زیاترە، پارتی و سەرکردە بارزانییەکان هاوشێوەی دیکتاتۆرەکانی جیهان باوەڕیان بەچەمکەکانی ئازادی، دیموکراسی و مافەکانی مرۆڤ نییە، وە بەلایانەوە ئاساییە کە لەسەر تەنها نوسینێک مرۆڤ بکوژن. هەروەک چۆن پێشتریش دەیانی وەکو سەردەشت عوسمان و کاوە گەرمیانی و سەرانی مامە حەمەو هتد ییان بەشاراوەیی کوشت و ئێستاش دەیان چالاکوانی سیاسیی و مەدەنیی لەزیندانەکانی پارتین بەبێ تاوان و کەمەیەک تۆمەتی بەبنەمایان بەهەڵبەستوون و بەشێکیشیان لەژێر ئەشکەنجەدانەکی سەختدا ئیعتیرافیان پێکراوە لەسەر تاوانێک کەهەرگیز نەیان کردووە.

وشەیەك نییە قێزەونتر بێت لە ووشەی (خیانەت)، خیانەت بەمانای نەبوونی ئاکارو ئەخلاق دێت، پشتکردنە لەبەرژەوەندی گەل و نیشتیمان لەپێناو بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان، خیانەتکاران داماڕاون لەبەها مرۆیی و ئەخلاقییەکان. .

ئەگەر لەمێژووی پارتی و یەکێتی، وردبینەوە، کە خۆیان بە نوێنەری کوردایەتی دەزانن، ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە لەزۆر وێستگەدا خیانەتی گەورەی نیشتیمانیان بەرامبەر گەل و نەتەوەکەیان ئەنجامداوە، چەندین شەڕی ناوخۆییان کردووە، هەزاران ڕۆڵەی بێگوناحی کوردیان بەکوشت داوە، هەزاران خانوویان رووخاندووەو سەدان ڕەزو باخی هاوڵاتیانیان سوتاندووە، ئەم دوو هێزە شوێنێك نەماوە بەشەڕی ناوخۆو هێنانی سوپای ئێران و تورکیا و عیراق وێرانیان نەکردبێت، جگە لەوە دەستی سوپای داگیرکەرانیان واڵا کردووە کە تەسفیەی نەیارانی خۆیان بکەن لەهەرێمداو خەباتکارانی کوردی پارچەکانی تر شەهید بکەن، ئەمانە خیانەت لەدوای خیانەت پیشەیانە، نەك شۆڕشگێرو قارەمان نین بەڵکو ڕێویەکی ترسنۆکن بەرامبەر شێخ و ئاغا و سوڵتانەکانیان، لەکاتێکدا بەرامبەر گەلەکەیان لەپشتی شەڕدا خۆیان دەنوێنن. .

ئەگەر لەخیانەتی (31) ئاب بڕوانین، ئەوە تێبینی ئەوە دەکەین کە سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان "مەسعود بارزانی" تەنها لەپێناو مانەوەی حوکمی بنامەڵەکەیدا حکومەتی ئێوسای عێراق دەهێنێتە هەوڵێر بۆ دەرکردنی یەکێتی و قەتڵ و عام کردنی لاوی ئەو شارەو شکاندنی سومعەی کوردو سوککردنی دۆزە ڕەواکەی، ئەم خیانەتە

پەڕەیەکی ڕەش و قێزەونە بە نێوچەوانی ئەو بنەماڵەیەوە.

بەهەمان شێوە لە 16 ئوکتۆبەردا باڵێکی سەربە یەکێتی نیشتیمانی کوردستان بۆسەرۆکایەتی بافڵ تاڵەبانی و لاهور شێخ جەنگی تەنها لەپێناو مانەوەی حوکمی بنامەڵەکەیان لەو شارەدا، حەشدی شەعبی و سوپای عیراقی دەهێننە سەر کەرکوك، بۆ دەرپەڕاندنی پارتی و داگیرکردنی ئەو شارەو دەرکردنی پێشمەرگە، بەمەش پەڕەیەکی ڕەش و قێزەون دەکەنە نێوچەوانی بنەماڵەکەیان.. .

سەرانی کوردایەتی لەدوای خیانەتی 31 ئاب و 16 ئوکتۆبەرەوە، خەڵکی کوردستانیان دەستەمۆو بێدەنگ کردووە بەزەبری هێزو تیرۆرو تۆقاندن، لەلایەن شەلاتی و جەلادەکانی هەردوو بنەماڵەوە. بەڵام لەژێر باری ئەو بێ دەنگییەدا شەپۆلێکی گەورەی توڕەیی بوونی هەیە، کە پێویستی بە ڕێکخستێکی تۆکمەی نهێنی هەیە، بۆ ئەوەی لەکات و ساتی خۆیدا بتەقێنرێتەوەو ئەم هەرێمە لە هەردوو بنەماڵە پاك بکرێنەوەو ژینگەیەکی دیموکراسی ڕاستەقینە بهێنرێتە کایەوە تا مرۆڤەکان لەم بەشەی کوردستان بەسەربەرزی و ئازادییەوە بژین، دڵنیابن ڕۆژێك ئەمە هەر ڕوودەدات خۆتان و بنەماڵەکانتان، سامان و دەسەڵاتتان دەکەونەبەر سزای گەل و نیشتیمان..

ئەگەر بمانەوێت خیانەتەکەتانی یەکێتی و پارتی بژمێرین، ئەوا کتێبێکی هەزار لاپەڕەیی پێ دەبێتەوە. بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی ڕێککەوتنی فرۆشتنی خۆشیان کردووە، ئەوان خۆشیان فرۆشتووە بە ئێران و تورکیا. ئەوان ڕێککەوتنی فرۆشتنی نەوت و غازی کوردستانیان کردووە لەگەڵ تورکیا بۆ ماوەی پەنجا ساڵ کە داهاتەکەی دیار نییەو بەشاراوەیی دەچێتە گیرفانی خۆیان. ئەم دوو بنەماڵە خائینە ڕێککەوتنی فرۆشتنی ئیرادەی میللەتی کوردیان لەگەڵ ئێران و تورکیا کردووە، بەو مانایەی کە ئەرکی یەکێتی و پارتی ئەوەیە کە ئیرادەی میللەتی خۆیان بشکێنن و سەرکوتیان بکەن بۆ ئەوەی تاکی کورد هەستی خۆشویستنی نیشتیمان و ئینتیمای نەتەوەیی نەمێنێت. ئەوەی لەحەقیقەتدا لەکوردستان حوکم دەکات ئێران و تورکیان. ئێران بە ماسکی یەکێتی لەسلێمانی حوکم دەکات. تورکیاش بە جامانەی سوری بارزانییەکان و ماسکی پارتی لە هەولێرو دهۆک حوکم دەکات.

خۆشویستنی چارەنووس.. ئازاد شکۆ

(گرنگی ڕەتکردنەوەی پەشیمانی)

بیرۆکەی خۆشویستنی چارەنووس، ئەو بیرۆکەی▯ی ک▯ تاکی کورد زۆر پێویستی پێیەتی، چونکە جۆرە واقیعێک هەیە بێشک پێویستی بەدانایی هەیە و دەبێت سەرچاوەکەی لەهزرەوە هەڵقوڵا بێت، بەڵام هەندێک کاتیش پێوستە ڕازبین بەوەی کە لە ژیانماندا ڕووی داوە و بەخۆشحاڵیەوە وەری بگرین، پێویستە بیکەینە پاڵپشتیەکی بەهێز بۆ ڕووبەڕووی ئایندەو داهاتوومان. بەڵام دەبینین بە پێچەوانەوەی ئەم وێنایەوە، لەناو جڤاکی کوردیدا وێنایەکی تر بەشێوەیەکی زۆر نێگەتیڤانە بەرجەستە بووە، دەبینین بەجۆرێک ناخۆشی و تاڵیەکانی چارەنووس و نائومێدیەکانیان ڕەتدەکەنەو▯ و قبوڵی ناکەن.
ب▯ پێچەوانەوە دەبێت هەموو ئەو ناخۆشی و تاڵیانە پەسەند بکەین بەخۆشحاڵیەوە قبوڵی بکەین و پێشوازی لێبکەین، وەک بەشێک لەچارەنوسی خۆمان لێی بڕوانین.

دەبینین لە جڤاتێکی وەهادا ئەگەر تاکێک لە ڕابردوودا تووشی ڕووداوێکی ناخۆش یان دۆڕانێک یان غەمێک یان حاڵەتێکی نەخوازراو بووبێت، بەجۆرێک تێکیشاندووەو لەناوی بردووە؛ بەجۆرێک خۆی تێدا ونکردووەو دونیای بەسەرخۆیدا وێران کردووە، وەک ئەوەی ئیتر هیچ

تروسکاییەک لەم ژیانەدا نەمابێت، ئەمەش بەتەنها نەک خودی کەسەکە بەچارە و نائومێد دەکات، بەڵکو ئەم بیرکردنەوە نەگەتیڤە دەگواسترێتەوە بۆ نەوەو خێزان و ماڵبات و هاوڕێ و کەسە نزیکەکانیشی. بەم کارەش ئەگەر پێی بزانێت یاخود نەزانێت خۆی و دەوروبەرەکەی بەرەو ڕووی دۆخێکی دەروونی ناسەقامگیرو لاسەنگ دەکاتەوە، کە دواجار ئەو گرێبەستە خێزانییەش بەرەو لەناچوون و هەڵوەشانەوە دەچێت، ئەم دۆخە ناهاوسەنگەش لە ناو خێزانەوە ڕاستەخۆ دەگواسترێتەوە بۆ ناو جڤاک.

بەمەش کۆمەڵگایەکی توندئاژەو ڕقاوی دروست دەکات، لەناخیاندا ڕەگەزگەلێکی وەک بوغزو کینە درووست دەبێت.

بۆیە لێرەدا تاک "نەخێرەکی گەورە" بەرەو ڕووی ژیان بەرزدەکاتەوە، تەنانەت جوانی و فەزیلەتەکانی ئەستاو ئایندەو داهاتووش دەخاتە خزمەتی ناشرینی و تاڵییەکانی چارەنووسەوە. ئەمە دەتوانین ئەم لەئامێزگرتنە بە ناخۆشی و تاڵییەکانی ژیان ناوبنێین "نەخۆشی مێژوو". بەڵام هەموو ئەمانە ئەوە ناگەیەنن کە ڕێگاکان لە پێش ئێمەدا داخراو و ئاڵۆزن، بەڵکو بە پێچەوانەوە بە مرۆڤ هیچ شتێک مەحاڵ و نەکردە نییە، بەڵکو هەموو ئەگەرێک لە پێش مرۆ ئەگەرەکی حەتمی و کراوەیە، چونکی مرۆ خاوەن هۆش و ئاگاییە ئەگەر ئیرادە هەبێت هیچ شتێک لە پێش مرۆ نابێتە مەحاڵ.

بە دەربازبوون لەو دۆخە ناهەمووارییەی کە تاک تێیدەکەوێت، پێویستمان بەهەنگاوی کردارەکی هەیە،

ئەمە دەبێت بەخۆشحاڵییەوە چارەنووسی خۆمان خۆش بوێت، ئەو کەسەی چارەنووسی خۆی خۆش دەوێت، هەرگیز هیوا ناخوازیت هیچ ڕووداوێک لەژیانی خۆیدا بسڕێتەوە، بەڵکو هەرچی بەسەریدا هاتبێت پەسەندی دەکات ئیتر ئەو ڕووداوانە باشبن یان خراپ. دەبێت بەئیرادەیەکی باشترەوە قبوڵی چارەنوسمان بکەین و بە ئەداو وزەیەکی زۆر چالاکانەوە بە ئایندەو داهاتوو بڕوانین. شین بۆ ڕابردوو ناکەین و خۆزگەو بریا ناخوازین خۆمان تەسلیمی خۆزگەو چارەنوس ناکەین، هەرگیز نالێین ئەگەر ئەو ڕووداوە نەبووایە باشتر دەبوو! یان بریا ئەو شتە هی من بوایە! یان خۆزگە ئەوە ڕووی نەدایە! یان خۆزگە فڵان و فیسار کەس لەژیانمدا نەبووبا، بە پێچەوانەوە ئەمە هەموو ئەو خۆزگانە دەکەین بە ئیرادەو چەکێکی بەهێز بە خۆشکردنی ژیانمان، چونکی لەم ژیانەدا مرۆڤ مەحکومە هەڵبکات، ئەمە ناتوانین ڕووبەڕووی ئەو تەحەدیانە ببینەوە ک ەلەچارەنوسماندا ڕوویانداوە، ئەمە نەک ڕقمان لە تاڵی و ناشرینییەکانی خۆمان نابێتەوە کە لە چارەنوسی ئەمەدا بوونیان هەیە، بەڵکو وەک

مەعشوقێک لێی دەڕوانین، ئەوەی لەڕابردوودا لەژیانی ئێمەدا ڕوویانداوە، خۆمان بەخاوەنی دەزانین هەموو ئەو ڕووداوانە بەشێکن لەمێژووی ئێمە. دەبێت خۆشمان بوێت و شانازی پێوە بکەیەن. ئەم خۆشویستنی چارەنوس و ئەم ڕەتکردنەوەی پەشیمانیە وەک چاکە و فەزیلەتێک لێی دەڕوانین.

دانیشتن بەدیار ڕابردووەوە هیچ گۆڕانکاریەکی ئەرێنی بۆ ئێمە درووست ناکات، بەڵکو پەرێشانی و تەوقێکە لەدەست و قاچمان ئا□ا□. ب□ □زگاربوون لەم کابووسە نەعلەتییە، هەندێجار پێویستمان ب□ مامەڵە لە گەڵ واقیعی باودا بکەین و پێی ڕازی ببین وەک بەشێک لە بوونی خۆمان لێی بڕوانین، بەڵکو لەوێوە بتوانین ژیانی خۆمانی پێ باشتر بکەین.
ئەوەی گرنگە ئەوەیە پێویستە هەموو قۆناغێک بەگوێرەی خۆی مامەڵەی لەگەڵدا بکەین. هەموو ئەو ناشیرینانە بەخۆشحا□یی□وە وەردەگرین پێی قایل دەبین و دەیکەینە ئەرشیفێک لەمێژووی خۆمان تۆماری دەکەین. نابی□ت چەق بەستوو توند بین، بەڵکو دەبێت ئایدیاکانمان تەسلیمی ئەو لایەنانە بکەین کە یارمەتیمان دەدات بۆ دەربازبوون لەو دۆخە چەق بەستووەی درووست بووە، بەڵکو دەبێت بەپێی پێویستی بارودۆخەکان دەست بۆ ڕێکارەکان ببەین.
کەوایە بۆئەوەی دەروونمان لە فشار ڕزگار بکەین یان مێشکمان بێتەوە سەرخۆی، دەبێت ڕێکەوتنێک لە نێوان خۆمان و چارەنوسمان واژۆ بکەین، بڵێن: “بەڵێ بۆ ژیان”
چونکە ئێمە هەرچی بکەین و هەرچیەک بین ئەو ڕووداوانەی کەڕوویانداوە بریتین لەزنجیرەیەک ئاکام کەچیتر خۆزگە ناخوازین کە شتەکان بەجۆرێکیتر بوونایە.
خۆشویستنی چارەنووس خۆی جۆرێکە لەچاکە، لەبوونی مرۆڤدا بۆ بەڕەنگاربوونەوە یان ڕەتکردنەوەی پەشیمانی تەنها چارەسەرێک کەهەبێت بریتیە لەوەی کەچارەنووس و ئەوەی لەژیانی ئێمەدا ڕوویداوە خۆشمان بوێت، پەسەندی بکەین و پێی ڕازی ببین. ئەم کانسڵکردنی پەشیمانیەش بەهەموو کەسێک ئەنجام نادرێت مرۆڤی چالاک و خاوەن ئیرادەی دەوێت، چونکی ئەوکەسەی کە بزانێت لە هەوای ڕەتکردنەوەی پەشیمانی هەناسە بدات، ئەوکات تێدەگات کە هەوای ئەم بەرزاییانە، هەوایەکی بەهێزە، دەبێت خودی کەسەکە بۆ وەها هەوایەک دروستکرابێت. ئەو س□و□ری و ناشرینانی لە چارەنووسماندا ڕوویاندابوو ئێمە دەبێت بیکەینە مەرهه□مێک بۆ هەوکردنەکان و ساڕێژکردنی برینەکانمان. سوود لە ڕووداوە نەخوازراوەکان وەردەگرین، خۆمانی پێ درووست و بەهێز دەکەین.”فردریش نیچە”

دەڵێت:(هەرشتێک نەبێتە هۆی مردنمان، ئەوا بەهێزترمان دەکات)١
تایبەتی کاری ئێمە بە مەزنی مرۆڤ و باڵابوونی مرۆڤ"خۆشویستنی چارەنوسە" واتا نەک ناتوانرێت لەو چارەنوسە لابدرێت، بەڵکو خۆشیشمان دەوێت.

بە شێوەیەکی گشتی ئێمە هەندێک جار ناچارین ئەو دۆخەی کە ڕووبەڕوومان دەبێتەوە پێی ڕازیبین و قبوڵی بکەین واتا بە سەلامەتی و دەستبەرکردنی ژیانێکی شایستەو گونجاو ناچارین قبوڵی ئەو دۆخەی خۆمان بکەین. هەندێک جاریش چارەسەرێکی باشە کە مامەڵە لەگەڵ واقیعی باودا بکەین، ئەگەر چی لەناخیشەوە تەبا نەبین لەگەڵ ئەو دۆخەدا، بەڵام ناچاریش دەبین ڕازی بین و دانی پێدا بنێین. پەندێکی کۆنی کوردی هەیە دەڵێت: (ناچاری سەرت بە ماڵی دوژمنیشدا دەکات) ئەگەر نا لە حاڵەتێکی زۆر دا زیانمەند دەبێت، هەکاری ئەمەش زۆرجار مرۆڤ ڕوانینێکی جیاوازی بۆخۆی چێکردووە، وێنەی خۆی بەگەورەیی کێشاوە، زیاد لە ئەندازە خود قەبارەی خۆی گەورە کردووە. زۆر جار دەبینین بەهۆی بێ پلانی و بێ بەرنامەیی و دزی ستەم و گەندەڵییەکانی فەرمانڕەواوە بەهەزاران دەرچووی دانەمەزراو لە زانکۆ و پەیمانگاکان لەهەرێمی کوردووستان بێ کارن و لەماڵەوە دانشتوون، بەڵام زۆرجار ئەو دەرچوانە هەڵی کاریشیان بۆ دەتە پێش بەڵام ئەو دەرچوانە بەبیانووی ئەوەی کە ئەوان خوێندەوارن و ئەوان جیاوازن لەچینەکانی تری ناو جڤاک، زۆر جار ڕوانینێکی دژە باو خۆی دزە ئەکاتە ناو ناخیانەوە، هەرگیز ڕازی نابن کارێک بکەن کەلەدەرەوەی کەرتی گشتی. بە بیانووی ئەوەی کە گوایە لەگەڵ پێگەی کۆمەڵایەتی یان ئاستی هۆشیاریان تەباو کۆک نین. هەڵبەت بەو بەراوردکاریەی کە خۆیان پێیینیان کردووە، بەڵام ئەم ڕەتکردن و ڕازینەبوونەیان، خۆیان تووشی دابڕان و جۆرێک لە نائومێدی دەکەن. ژیانیان بەڕادەیەکی زۆر پاشەکشە دەکات چەند قۆناغێکی زۆر بەرەو بەپاشەوە دەچن، لەژیان دوایان دەخات، بەبێ ئەوەی خۆیان ئاگایان لەخۆیان هەبێت تەمەنیان بەسەر چووەو درەنگ کەوتوون، ئیدی ناتوانن بەکەیفی خۆیان ژیان کۆنتڕۆڵ بکەن، هەکاری سەرەکی پشت ئەم پاشەکشەیەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەو کەسانە وێنەیەکی زۆر گەورەیان بۆ خۆیان کێشا بوو پێچەوانەی خوێندنەوەی واقیعی باوی کۆمەڵگا، بۆیە لەهەندێک حاڵەتدا مرۆڤ ناچارە دان بەهەندێ ڕاستی و واقیعی باودا بنێت، زۆرن لەکۆمەڵگای کوردی کە بە بەشی خۆی و چارەنوسی خۆی ڕازی نابێت، کە داوای تۆپ و سەروو دەکات بەڵام هەندێک کات ژیان پێچەوانەی هزری مرۆڤەکان ئاڕاستە وەر دەگرێت، ئەگەر تاکێک یان هەر مرۆڤێک نەتوانێت دۆخەکەی خۆی بەرەوباشتر

بەرێت هیچ نەبێت باشترە قبوڵی دۆخی سەپێنراوی خۆی بکات. بە گشتی ئەم وێنایە بە هۆی نەخوێندنەوەو تاڕادەیەک ناهۆشیاریە لەهەمبەر خود و سیستەمی سیاسیش، ئێستا دەبینین دەوڵەت لە ڕووی سیاسی و ئابوریەوە تۆشی حاڵەتێک لە شەڵەلی و داڕوخان هاتووە، گەندەڵی نادادی کۆمەڵگای تەنیوە، شتێک نیە بە ناوی شەفافیەت و هاوسەنگی. ئێستا تەنها ئەوە هەیە کە ڕوون و بەرچاوین. واتا چارەنووس ئێستا لە ئەوەندە زیاتر چیتری لەهەگبەدا نییە. بۆیە لەم سەروبەندەدا دەبێت بەپێی بارودۆخەکە هەنگاو بهاوین و ئەو تێڕوانینەی کە بۆ خۆمان درووستمان کردووە، ئەگەر پێمان وابێت ئێمە لە کێشکەلانی فەلەکین ئەوا پێویستە بێینە خوارەوە چارەنوس چی بۆ داناوین بەپێی بارودۆخەکە مامەڵەی لەگەڵدا بکەین خۆمانی لەگەڵ بگونجێنین، ئاڕاستەی ئەو "با"یە وەرئەگرین کە شەماڵ ئاڕاستەی دەکات، خۆمان پێشتەو پەرداخ دەکەین هەتا دەرفەتێکی باشتر دێتە پێشەوە، چونکی گێشتن و سەرکەوتن بەسەر لوتکەدا پێوستی بەتوانا و وزەو خۆکۆکردنەوەو تەهزرین هەیە، ئەگەر هاتو ئەو هەکارانە ئامادەگیان نەبوو لە ئێستادا دەبێت ڕازیبین بەو چارەنوسەی بۆمان دیاری کراوە، پێویستمانە قایل و ڕەزامەند بین.
هەندێکجار پێویستمانە دوای ئەم جۆرە تێڕوانین و بیرکردنەوانە بکەین هەتاوەکو دەرفەتێکی زێڕین دێتە پێشەوە. گرنگە کە پەشیمان نەبینەوە ونەڵێین دەبوو ئەمە لە جێگەو پێگەیەکی تر بووایەین، گازندە ناکەین کە بۆچی ژیان لەگەڵ ئێمە پێچەوانەی خواستی ئێمە دەجوڵێتەوە، بۆیە چارەنوسمان هەرچیەک بێت یان هەرچۆنێک بووبێت، بەشێکی دانەبڕاوە لەخۆمان. ئێمە خۆشیشمان دەوێت، ئێمەو چارەنوس لەناو یەکتریدا تواوینەتەوە هەرگیز خۆمانی لە بەبەری ناکەین و پەشیمانی ڕەت دەکەینەوە.

سەرچاوە:

١- فردریش نیچە، ئەمەیە مرۆڤ، فەردین دارا، چاپی دووەم-٢٠٠٩- سلێمانی.

فەقێیەکی گوومڕا… 1… شەماڵ بارەوانی

بەشی یەکەم/

بیگومان مرۆڤ تازیاتر لێکۆڵینەوە بکات و بیربکاتەوە و بخوێنێتەوە، ئاسوی بیرکرنەوەی فراوان تر و دیدی واڵاتردەبێت، تا زیاتر ئاشنای ڕوانگە و دید جیاواز و، قوتابخانەی فیکری و فەلسەفی زیاتر بێت و زێدەتر گوتەو تێزی زانایان و عاریفان و ئەندێشەمەندان و فەیلەسوفان بخوێنیتەوە، زیاتر تێدەگات و زیاتر هەڵەکانی پێشووی خۆی بۆ ڕۆشن دەبێتەوە.
مرۆڤی ئاقڵ و شارستانی و خوێنەوار، هیچ کاتێک لە شوێنێکی دیاریکراو لە پنتێکی دیاری کراوی بیکردنەوەو لەخاڵێکدا ناوەستێت و چەق نابەستێت.

مرۆڤی خوێنەوار و هۆشیار، هەمیشە عەوداڵەی گەڕان بە دوای ڕاستیەکان و چوونە نێو قوڵایی شتەکان و ئەو دیوی پەردەی نەزانراوی شتەکانە،
مرۆڤی ژیر و ڕۆشنهزر، بەردەوام بە دوای شتی نوێ دا دەگەڕێت و هەوڵدەدات نوێ تاقی کاتەوە و شتی تازە ئەزموون کات و فێربێت.

مرۆڤی شارستانی و ئاقڵ، هەرشتێک لەگەڵ زانست و ئەقڵ و ویژدان و مرۆڤایەتی نەهاتەوە، پولێکی سوتاوی پێنادات و هەرگیز وەری ناگرێت. مرۆڤی شارستانی و ئاقل و خوێنەوار، گۆڕینی دیدو فیکری نازانستی و نائەقڵانی، لە پێڕاو لا ئاسانترە.
مرۆڤی شارستانی و خوێنەوار و هۆشیار، هیچ کاتێک لە گۆڕانکاری ناترسێت و دەمارگیری بۆ ئایینێک دیاری کراو مەزهەب و ئاڕاستەیەکی دیاریکراوی بیرکردنەوەکی دیاری کراو نییە و کوێرانە و چاولێکەرانە و بەماوەیانە، شوێن هیچ بیر و باوەڕ و مەزهەب و گرووپ و ئایدیۆلۆژیایەک ناکەوێت.

ئەمڕۆ ئەوەی پێ ڕاستە، بەیانی بە دەرکەوت ڕاستیەکەی ئەو هەڵەیە، دانی پیادەنێت و دەستبەرداری ئەو ڕاستیە ساختەیه دەبێت.
مرۆڤی ئاقڵ و شارستانی و ڕۆشنبیر، باوەڕی بە چەمکی ڕەهایی نییە و ڕێژەیی بوونی شتەکان، قەناعەت و بیر و باوەڕیەتی.
مرۆڤی شارستانی تەنها لەڕوانگەی کتێبەکەوە بوون و گەردوون و ژیان

و مرۆڤایەتی نابینێت و بڕیار لەسەر شتەکان نادات.
مرۆڤی شارستانی دەخوێنێتەوە، قبوڵ ناکات، کەس لەجیاتی ئەو بیربکاتەوەو بڕیار بدات و هەڵبژێرێت.

مرۆڤی شارستانی لەتونێلی مێژوودا گیرناخوات و بەردەوام خەونی گەڕانەوەی چوونەوە ناو مێژوویەکی کۆنی بەر لەهەزار ساڵە نابینێت و خەیاڵی ئەوە ناکات، ئێستا لەقاڵبی ڕابردوو بدات و واقیع بکات بە قوربانی مێژوو و مردووی ناو گۆڕەکان، لە جیاتی ئەو بڕیار بدەن و بیربکەنەوە و فەتوای بۆ بدەن.
نەخێر مرۆڤی شارستانی کوێی ڕۆژە و شوێن قیلەو قال و عن عنەی ئەوی تر ناکەوێت، ئەو شوێن واقیع و ئەقڵ و ویژدان و مرۆڤایەتی دەکەوێت.
مرۆڤی شارستانی، مرۆڤێکە بەردەوام دەخوێنێتەوە.

ئینجا بابێینەوە سەر ئەسلی مەسەلەکەو چیرۆک و بەسەر هاتی فەقێیە گوومڕاکە باس بکەین و بزانین بۆچی و چۆن و بۆچی گوومڕابوو!؟

هەڵبەت من زۆر زوو دەستم کرد بە خوێندنەوەی کتێبی هەمەجۆر و فەقێیەکی تابەڵییت نەوەستاو عەجووڵ بووم و زۆر زوو و هەر لە تەمەنی هەرزەکاری و ژیانی فەقێیاتی و قۆناخی خوێندنی حوجرە و قوتابخانەی ئیسلامیم، دەستم بە کتێبی قەبەو سنوری هێڵەسورەکان و بابەتی بڤەو نووسەرە بە تابوو کراوەکان دەبرد. جاری وابووە کتێبەکم کڕیوە لای مەلای مزگەوت لەسەری ڕوبەڕووی کێشە بوومەتەوەو بە هۆیەوە لەحوجرەو مزگەوت دەرکراوم.

بێ گوومان گەڕانی ئایدیۆلۆژی، لەڕووی سایکۆلۆژییەوە قورسە و هەندێ شتێکی ئاسان نییە، تۆ وا زوو دەست بەرداری بیر و باوەڕی پێشووت بیت و لە فەقێیەکی دۆگمایی و بابایەکی ئیسلامیستەوە، بگۆڕێیت بە کەسێکی نهلیست و عەدەمی و سیکۆلاریست.
من ئەو گۆڕانکارییەی دووچارم بوو، بە ڕێگای خوێندنەوەو تێڕامان و بیرکردنەوەو بەراوردکاری نێوان ئایینەکان و لەڕێگای میتۆدێکی لۆژیکی و زانستییەوە بوو، نەک سۆز و عاتیفە، یان، ڕق و کاردانەوە.

ئازیزان چۆن گەڕام و بۆچی گەڕام و بووم بە فەقێیەکی گومڕا؟
لەمیانی باسکردن لە چۆنیەتی بوونم بە فەقێیەکی گومڕاو سەر لە شێواو لەدین دەرچوو، وەک هەندێک لە مەلاکان وایان پێ دەگووتم.

یەکێک لەو نووسەرانەی کە بووە هۆکاری ئەوەی من بگۆڕێم و ببم بە فەقێیەکی گوومڕا. عەبدولکەریم سروش بوو،

بە تایبەتی کتێبەکەی«ڕێگا ڕاستەکان». بۆ من ڕاچڵەکینەک بوو، سەبارەت بە قەناعی بەڕنج و غەیبوبە و دۆگمایی بوونی فیکری و بەستەڵەکی ئەقڵی و بیرتەسکی و ئاسۆداخراویم و تەنها بەڕاستی زانینی تاقەڕێگایەک و قۆرخکردنی ڕاستیەکان و حاڵی نەبوون لە پیرۆزی چەمکی پلورالیزمی ئایینی.

سروش ئەو کەسەبوو، کاریگەری زۆری لەسەر دروستکردم. دانراو کتێبەکانی(ڕێگا ڕاستەکان، نیوەی پەنهانی فەیلەسووف، کەلەپوور و سیکولاریزم، ئەقڵ و ئازادی، تەنها ئەزموونی پێغەمبەر، سیاسەت و ئایینداری، پلورالیزمی ئایینی، ئاین لەسەردەمی مۆدێرنەدا) و بەتایبەتی ڕێگاڕاستەکان، دەروازەیەکی زۆر گرنگ و باشبوون بۆ ئەوەی من تووشی کرانەوەی فیکری و توانەوەی ئەو بەستەڵەکەی ئەقڵ ببم و لەو تونێڵە تاریکەی ئایدیۆلۆژی بەمە دەر و لەوێ تێبگەم، دنیای مرۆڤایەتی گەلێ لەو حوجرە داخراو چاڵەی فیکرییەی من تێکەوتووم، فراوانتر و ڕێگاکانی ڕاستی و حەقیقەتەکانیش، زۆر لەو ڕاستیە ساختەیەی من بانگەشەی بۆ دەکەم و پەی تەڕقین و گەوج و گەشکراوم زۆرترن.

دەک... شیعـــر: مســعود هوشمنــد... وەرگێڕانی :پشکۆ نکام

" خار"

ئەی خودا
من کارم بەکەس نیە
بەڕام زامداریی دەستی هەمووان
بووە بە کارم
لە نەناسیاو و لە ئاشن
پاشقول گرتن و مەرگ
بووە بە کارم

خەزگە ووشیاری بە نسیبم نەبوایە
مایەی ڕەنج و خەڵەتانم نەبوایە

ئاخر ووشیاری غەمێکی گەورەیە
خۆزگە ووشیاری بە نسیبم نەبوایە
لەو بەرزاییە دانیشتووی ئە خودا

بزانە لە چ ئازارێکایە دونیا
پێ ئەخەمە هەر کوێ یەک
هەر کوێ یەک ئەڕۆم
لە پێش چاووم ئەبینم
ئابڵۆقە دراووم

ئەی خودا

من ئاگاداری هیچ نیم
بۆچی هەموو گوڵێک
ئەبێ بە دڕک لە پێش چاووم ..!!
ووردە ووردە
هەست بە مەرگ ئەکەم
وێنەی زەردەخەنە
مردوە لەسەر لێوم
خۆزگە ووشیاری بە نسیبم نەبوایە
مایەی ڕەنج و خەڵەتانم نەبوایە
ئاخر ووشیاری غەمێکی گەورەیە
خۆزگە ووشیاری بە نسیبم نەبوایە

ئەی خودا
هەر کەسێکم پێ ئەگا
لە پێش قاچم
چاڵی دووڕوویی لێ ئەیا
خۆزگە ووشیاری بە نسیبم نەبوایە
مایەی ڕەنج و خەڵەتانم نەبوایە
ئاخر ووشیاری غەمێکی گەورەیە
خۆزگە ووشیاری بە نسیبم نەبوایە

مرۆڤکوژی لەنێو کوردانی ئێراقدا... کاوە جەلال

کوشتنی ماریا چەند ڕۆژێک لەمەوبەر ناخی گەلێک کەسی هەژاند، پەرچەکردارەکانی نووسین، بەتایبەتی لە سۆشیال میدیادا، لە کەمتر لە سایتەکاندا، دەریانخست کە لەنێو کوردانیشدا هەڵوێستی مرۆڤدۆستانە کەم نین. پێدەچێت لەدژی ژنکوژی زۆرتر پەرچەکرداری ئاشکرا بنوێنرێت، چونکە کردارێکی ڕەگەزییە لەدژی ڕەگەزی مێینە و زۆر کەس لە مرۆڤدیدیی خۆیانەوە قبووڵی ناکەن، چونکە بێئاگان لەوە کە کێشەی ئەو تاوانە بە ئاین و دەسەڵاتی سیاسی دەگەڕێتەوە.
پرسێکی کرۆکی و گەرەکی دانوستاندن لەم پەیوەندییەدا ئەوەیە کە دەڤەری جڤاکی و سیاسیی کوردان تەنراوە بە درەی “مافی مرۆڤ” و دامەزراندنی ڕواڵەتییانەی “وەزارەتی مافی مرۆڤ” (گەر مابێت، لە ئەو وەزارەتە هەبوو). ئاشکرایە هەنگاوی بەم جۆرە یەکێکە لە ساختەچێتییەکانی نوێنەرانی کوردایەتیی ڕیال (واتا یاخیبوونی چەکداریی ستەمکارانی کورد) کە بە مکیاجکردنی دەسەڵاتیان تەگە و واژەی دامەزراوەییانەی خۆرئاوا وەردەگرن. لە بنەڕەتدا کوردەکان بەگشتی (بەگومان جیهانی کولتووریی ئیسلامیش، لە ئەمیان بابەتی ئەمە نییە) تا ئەمڕۆ تێگەی “مرۆڤ”یان نییە وەک بوونەوەرێکی گەردوونی کە مافی هەیە مرۆڤێتیی خۆی کرۆکییانە ئاوەڵابکات و بژێنێت، بەڵکو لای ئەوان تاکی مرۆڤ وەک باوک و دایک، خوشک و برا، نەنک و باپیر، پوور و خاڵ و مام و هتد پێناسە دەکرێت. بەو شێوە ژیانی ڕۆژییانە کراوەی کەسان بە دەگمەن جیهانبینییەکی هومانی لە خۆ گرتووە کە دەشێت ببێت بە هومانیزم و سەرجەم کایەکانی ژیان و ڕەفتاری تاکەکەس بتەنێت، کە ئاشکرایە تەنانەت کاریگەری لەسەر شێوازەکانی نوکتەبازی و ڕوانین لە مرۆڤانی پیر، کەمئەندام، معەوەق و دەروونشێواو و هتد دەنوێنێت. ئاخر مرۆڤ لە هومانیزمدا هەرگیز بە هیچ مرۆڤێک ڕانابوێرێت، هەرگیز کەماسەکی جەستەیی ناکات بە بابەتی نوکتە و پێکەنین، تەنانەت دەشێت دەرچوونی “تە” لە پیرێکی پەککەوتەوە یەکسەر وەک لەکارکەوتنی کارایی فیزیکیانەی لەش ببینێت نەک وەک تەکەوتنێکی شایانی پێپێکەنین.
ئاشکرایە ئیسلام بەگشتی دوژمنی مرۆڤێتیی مرۆڤە و دەیەوێت ئاڕاستەی هۆش و دەروونی ئەو ڕووەو غەیبانییەتەکی هەنراوە وەربچەرخێنێت، هاوکات بە ترس و تەقاندن لە ئەودنیا، یان بە تامەزرۆکردنی بە ڕابواردنی ئەبەدی لە ئەودنیا، بیکات بە تەسلیمبوویەکی بێپرسیار.

ئیسلام دەیەوێت سەرجەم پەیوەندییە جڤاکییەکان لە بنەما چەسپێنراوەکانی خۆیەوە بنیاتبنێت، ئەوجا گەر بنەماکانی پێویستیان بە ڕوونکردنەوە بێت، ئەو تەنیا بابەت-گەرایانە تەفسیریان دەکات – تاکلایەنە. واتا ئیسلام وەک بابەت-گەرا (کە هاوکات پیرۆزاندنی بەرد و گۆڕ-پەرستیش لە خۆ دەگرێت) هەر داڕشتنەکی نقیسکی لە کتێبەکەی خۆیەوە وەک بابەت، وەک شت (thing)، دادەنێت و لەوەی سۆفیستیانە، واتا بەهێزی وشەی زارەکییانە گۆکراو، ڕەوایەتی بە ڕێنوماکانی خۆی دەدات. ئەم بابەتگەراییە، یان بەشتکردنە (Verdinglichung / reification) کە بە هێزی زمان ئەنجام دەدرێت، بەتایبەتی سەلەفییەکان تەواو مەبەستمەندانە و بەدەر لە سەرجەم سپیریتوالەتی دەیگەیەنن بە ڕادەیەک کە ئیدی ڕستە گۆتراوەکان وشکهەڵدەن؛ ئەوجا، کەمێک نەرمتر لە ئەوان، نوێنەرانی دیکەی ئیسلامی سیاسی وەک دەستوەژی ڕەوایەتیدان بە ڕێکخراوی سیاسیی خۆیان دەیخەنە بواری پراکسیسەوە؛ پاشان بابەتگەراییەکە لای پیاوانی میللیی ئاین شێوەیەکی کەمێک نەرمتر لە هەردووکیان وەردەگرێت، کە بێگومان ئەمانیش ناوەرن لە هەردوو ڕووەکەی تێکستەوە خۆیان بە بابەتە ئاینییەکانیانەوە خەریک بکەن: لە ڕوویەکی فیزیکییەوە وەک تۆماری سەر کاغەز (یان وەک دەنگ)، لە ڕوویەکی دیکەی هۆشەکییەوە وەک ناوەرۆکی ڕاگەیەنراوی ڕستە کە هۆشەکی لە خۆ گرتووە، یان لەتەک هوسەرل بدوێن، نووسراوەکان لە ڕووی پسیکۆلۆگییەوە وەربگرن و بیانکەن بە پرسی لێوردبوونەوەی "فرەلایەن" و "سەنگاندن"، ئەوجا دانوستاندن. بە شێوەی کۆنکرێت ببێژین: کاتێک لە جوویەتیدا دەگۆترێت کە تەورات یاسای خودایە و ئەرکی مرۆڤ ئەوەیە لە نێویدا بە ڕاستی بگەڕێت (ئەم تێڕوانینە هەروەها کریستیانەتیش دەگرێتەوە)، ئەوا لە ئیسلامدا بە پێچەوانەوە دەگۆترێت کە قورئان ڕاستیی ڕەهایە و ئەرکی مرۆڤیش ئەوەیە کە خۆی لە بەردەمیدا بچەمێنێتەوە!!

پیاوانی ئاینییانە چالاکبوو هەروەها بابەتگەرایانە، لە ترسی ژیانەوە، لە تەقینی پیاوانەیانەوە لە سەرجەم دیاردە و کردارە ئەمڕۆییەکانی فرە گەنجانی نێر و مێ، بەردەوام دەهۆڵی سزا بۆ ئەو کەسانە دەکوتن کە ڕێگەی ئەوان ناگرنە بەر، بەڵێ ئەوانی هاندەر تەنانەت برا لە برا و خوشک نامۆ دەکەن. لێرەوە ئیدی برا ماف بە خۆی دەدات بە ئەوەی خوشکی خۆی دارکاری بکات، دیلبکات، تەنانەت بکوژێت، تا بە حساب ناموسی خانەوادە بپارێزێت یان بشواتەوە، لە ئەو هەروەها خۆی بە خاوەن ماف دەزانێت بە ئەوەی ڕابوێرێت، کچ سووک بکات یان ناوی بزڕێنێت.

ئەوجا لەپاڵ ئایندا دەسەڵاتدارانی سیاسی دێن کە ئەو جۆرە

تاوانانەیان کردووە بە کرداری ئاسایی. ئەمان خۆیان، بەتایبەتی مەسئولە خولەچەخماخەییەکانی کوردایەتیی ڕیال، ئاوی تاوانبارییان دەرهەق بە کیژان و ژنانی "بڕێک لاداو" ڕشتووە، چونکە لەو بڕە لادانەدا کە بێگومان لادان نییە، بەڵکو کرانەوەی مرۆڤییە، لەقبوونی زەمینەکانی ژیانی پیاوسالاریانەی خۆیان دەبینن. لە بنەڕەتدا ژنکوژی، کیژکوژی، دەستبردن بۆ شکۆی ژن لەنێو خەبات و لە شوێنی کار، لە کوردایەتیی ڕیال (لە شەڕوشۆڕی چەکداریی نێو شاخ و داخەکان) جیانابێتەوە، ئەوە بێگومان لە هەرە سەرەتاکانییەوە، لایەنی کەم لەکاتی کوشتنی "مارگرێت"ەوە تا دەگات بە ناوزڕاندنی ژنانی کوردایەتیکەری کەمێک کراوە – کردنیان بە "قەحبە".

بەڵێ کاتێک "نزیکەی" لە سەرجەم وڵاتانی جیهاندا باندەکانی تاوانکاریی ڕێکخراو یان مافیایی نهێنیین و دەسەڵاتی دادوەری بەدوویاندا دەگەڕێت، ئەوجا گەر بگیرێن، ئەوسا حوکم دەدرێن، ئەوا لای کوردەکان بە پێچەوانەوە ئەو باندانەی تاوانکاریی ڕێکخراو خۆیان حوکم دەکەن و دەستیاننەوەتە بینەقاقای دامەزراوە و دادگاکانەوە – بە ناوی کوردایەتییەوە!

سەرەڕای ئەوە ژنکوژی لەنێو کوردانی ئێراقدا بەشێکە لە مرۆڤکوژی بەگشتی، کە بێدەگمەن وەک تاوان پەرچەکردار دەهێنێت. بۆ نموونە کوشتنی گەنجێک، مەرگی تەمومژاویی کەسێتییەکی وەک "فوئاد یاسین"، ناسراو بە "فوئادە ڕەش"، نزیکەی هیچ پەرچەکردارێکی وەک پراکسیسی خەباتگێڕانە لێنەکەوتەوە، کە ئیدی خەڵک گرووپ یەخەی دامەزراوەکان بگرن و داوای ئەنجامدانی ئیجرایان لێبکەن، یان میدیاکارانی بێ حساب ڕێسەن بکەونە بەدواداچوون بۆ ساغکردنەوەی هۆی تاوانەکان و بە نووسینی بەردەوام بییانهێننە نێو ئاگایی گشتییەوە. ئاخر نەک تەنیا کوشتنی (؟) چالاکوانێکی وەک فوئادە ڕەش کە جگە لە کاری مرۆڤدۆستانە و ژینگەپارێزی و کولتووری هیچی دیکەی نەکردووە، بەڵکو کوشتنی مرۆڤێکی ئاساییش کە تەنیا ژیانی خۆی بەڕێوە بردووە، ڕووداوی ترسێنەرن کە پێویستە هەڵوەستەیان لەسەر بکرێت، چونکە دەشێت ڕێخۆشکەر بن بۆ تاوانکاران کە بە سەڵمینەوە کەسانی دی بکوژن. بێگومان ڕاستە کە خەمی نەمانی چالاکوانەکە بڕێک زیاترە، ئەمەش لەو ڕووەوە کە کەسێتییەکە چالاکانە هاتووەتە نێو ژیانی سیاسییەوە (سیاسی لە واتا فراوانەکەیدا) و ویستوویەتی جڤاکییانە و کولتوورییانە سوودمەند بێت، کە ئیدی ئەم هەقیقەتە و مەرگی تەمومژاویی ئەو دەمانبەن بۆ گەلێک پرسیار لەبارەی هۆکاری لەناوچوونی یان دەستەکی بکوژ، بۆ نموونە دەزگایەکی موخابەراتیی بیانی کە دژی کردارە مرۆڤپەروەرییەکانی ئەو بووە، یان هێزێکی سیاسیی ناحەز و هتد. سەرەڕای ئەوە کوژرانی مرۆڤە ئاساییەکەش

مایەی ڕاچڵەکینە، چونکە ئەویش سروشتییانە نەمردووە، بەڵکو دەستەک لە دەرەوە کۆتایی بە ژیانی هێناوە، دەستەک کە مافی نییە کۆتایی بە ژیان بهێنێت، لە گەر بیکات، ئەوسا دەبێت سزای توندی یاسایی بدرێت، ئەوجا گەر هیچ سەرۆڕییەکی یاسا نەبێت، دەبێت بەگوێرەی یاسای سروشتی بکوژرێتەوە. بەڵێ لەو بنەمایەوە کە هیچ کەس بۆی نییە کەس بکوژێت، گەرەکە وەڵامە پراکتیکییەکانی ئەو جۆرە تاوانانە پەرەیان پێبدرێت بە شێوازی دیکەی خەبات لەدژی تاریکپەرستان و سەلەفییە سەکسیستەکان، بەری مینبەرەکانیان لێبگیرێت و ڕسوا بکرێن، هەروەها لەدژی عەسابە خولەچەخماخەییەکان کە بەردەوام بە ئاشکرا و بە نهێنی تاوان لەدژی کیژان و ژنان، بەگشتی لەدژی مرۆڤانی کورد، ئەنجام دەدەن.

پیتەکان… ئازاد سوبحی

ئەی پەتریارکە پیرەکان
ئەوە گەپکەی گوێخوێنی ئەمەیە ئەستێرەکانی پەشیوە، یان دوومەڵەی میکرۆبە نەمرەکانی تەوتەمەکان؟

-د-

دەستی ئاگردزەکان لەودیوی سنوورەکانەوە ئەندازەی هەڵەی نەبینراوەکان دەگۆڕن، حورمەتی مەمە زەردەکان ڕیسوا ئەکەن، پەنجەرەی نوێ بە زوڕنازەنە فریودەرەکان واڵا ئەکەن.
گوێگەنم.
بە تاڵی مووی گایەکی گەشتن بە کاغەزی دەلارەوە هەڵواسراوە.
لەمەدیوی سنوورەکانەوە، گیرفان و نینۆکمان پڕن لە هەڵەدەر و سەرباز.
سپێتیمان دەخوێنەوە، لەسەر ڕوومەتی خەونەکانمان جارێکی تر وێنەی پلیکانە ونبووەکان دەکێشنەوە. ئەوێتەن ئەمە خەیاڵمەشی لەچەکانی دەستان ئەسڕینەوە، فرمێسکی ڕژاوی دەزگیرانەکانی گوێگەنم ماچ ئەکەین. جووتەی ئەسپە سیحرییەکان بەم ئەستێرە کوێرانە ئاشنا ئەکەین.

-و-

وێرانییەکان لە چەقی جەستە بازنەییەکانماندا کفن و تیزاب ئەژێنەوە.
ئەوە باڵای ڕۆحی شەرمنمانە لەژێر چەپۆکی تفەکانا ڕاوەستاوە.
دەست بە سەبەری درەخت بەرن، با پاسارییە کوێرەکانی مێژووی ئاسن بخوێننەوە.
ئەوە پلازمایە، یان ئەسید. ئەڕژێتە دەمارەکانمانەوە. ئەمە مەرگە، یان کەرنەڤاڵی نەعل و خوێن؟

–ژ-
زایەڵەی سەمای کانزاکان سروودەکانی گەنجێتی خۆی ئەڵێتەوە. (دەڵێ مەیوەکان لە ترسا باڵیان لە ئاسمانەکان ئەخواست و بە شڵەژاوی بە کەلێنە سەرابییەکان دەگەڕان.) لەسەر پلیکانەی ئاوازە ئاسنینەکان، کفنە بەتاڵەکان بە لاشەی ونبووی بەشاییەکان دەگریان.
(ئەو بەشاییانە پێش مردنیان هەرەسی ئەفسانەکانیان بینی.)
ئەوان سیحری ترسیان بینی.
کە فریا کەوت دەڕپی ڕق بە مەرگی هەوا بڕێژێ؟
شارەکان دەخزانە ناو گیرفانی یەکدییەوە، دایکەکان مەمکیان بە کۆرپە جێماوەکانیان دەبڕی.
سمۆرەکان چاویان لەژێر سەبەری دارگوێزەکانا لە بیر چوو.
شارەکان ڕژانە ناو چارەنووسی ئاسنەوە.
ئەوە سەفەری ئامادەبوون بوو، ویستمان لەسەر لووتکەکان، سەرەتاکان داگیرسێنین، کاتژمێری سەر تەنافەکان بە ئاگا بێنین، خۆمان باڵای زەمەنێکی مێیینە بین. چاویلکە و نەخشەکانمان ڕۆچوونە دۆڵەکانەوە. لەناو پەڵتە و هەنگاوەکانمانەوە دڵ و فرمێسک دەردەپەڕن. خواوەندەکان نەیانتوانی گۆچانێک بە گریانەکانمان بدۆزنەوە. ئەوە پاشماوەی ڕۆحی تۆراومان بوو، لە پێچەکانا بە جێ ئەما.

-خ-
(خۆرەکان ئێستا لە تونێلەکانی کوێرێتیدا شیوەنی پارچەکانی ئاگر ئەکەن.)
ئەی تیشک
ئەی نهێنییە نەگۆڕەکەی نێوان بوون و نەبوون، تۆ نەبێ چۆن پەپوولە و تابووت لە یەکتری جیا کەینەوە؟ چۆن بتوانین مناڵ و گۆچان لە یەکتری جیا کەینەوە؟
ئەمە هەروا لە بەر دەرگا داخراوەکانا نینۆکەکانمان بکرۆژین، یان لەناو وردوخاشبوونمانا بە پارچەکانت بگەڕێین؟

سەرچاوە:

ڕۆژنامەی هەرێم، ژمارە (١٨)، 8/4/1993, ل:8.

بەرگریکردن لە منداڵان، بە دایکان و باوکان… جوبران خەلیل جوبران و: هاوڕێ خالید

دایکان و باوکان
منداڵەکانتان موڵکی ئێوە نین، ئەوان کوڕ و کچی ئەم ژیانە بەردەوامەن.
ئەوان لە ڕێگەی ئێوەوە هاتوونەتە دنیاوە، نەک بە ئێوە.
هەرچەنده لەگەڵ ئێوەدا دەژین، بەڵام هی ئێوە نین.
ئێوە دەتوانن خۆشەویستییان پێ بدەن، نەک بیرکردنەوەکانتان.
چونکە ئەوان خاوەنی بیرکردنەوەی خۆیانن..
ئێوە دەتوانن جەستەی ئەوان داگیر بکەن، بەڵام ڕۆحیان نا.
چونکە ڕۆحیان نیشتەجێی دوارۆژێکە،
کە ئێوە لە خەویشدا پێی پێنابەن.
ئێوە دەتوانن وەک ئەوان بن، بەڵام هەرگیز هەول مەدەن ئەوان وەک خۆتان لێبکەن.
چونکە ژیان نەدەگەڕێتەوە بۆ دواوە و نە لەلای سبەینەدا دەوەستێت.
ئەوان تیری زیندوون، هێز بە ئێوە دەبەخشن تا لە کەوانی ژیانەوە رووبە و ئامانجە بێکۆتاکان خێراو دوور هەڵیان بدەن.
کەواتا با لە پێناو خۆشی و شادومانییدا له دەستی کەوانداری ژیر دابن،
چونکە ئەو تیرانەی لە کەوانەکەوە دەفڕن، بە هەمانشێوەی کەوانەکان مەچەکەکانیان لا خۆشەویستە.

کچەی نێرگز… عارف کوردە

هیچ نازانم
چی جوانە، دڵ ڕفێنە
چەپکە نێرگزی ناو دەستت
یان بریسکەی ئەو چاوانە
هیچ نازانم
چی دڵ بەخور..پە… ئەهێنێ
ناسکی نێر..گز
سێوی باخەڵ
یان تەتەڵەی ئەو ..لێوانە.
هیچ نازانم..
باڵای نێرگز شۆخ و شەنگە؟
یان ئەو کیژەی
خۆی بووە ب□ نێرگز و
لەرەی باڵای وەک شەبەنگە.
هیچ نازانم
لەهاوکێشەی ئەم ژیانە
بۆچی ئەبێ.. تۆ لێرەبی
لەناو ئەم ترافیکانە
دەستەکانت چەپکە نێرگز
خۆشت بویتە..بەئینجانە.

‌ عارف کوردە

گەرداوێک لە فنجانی (اربیل)… مصطفی فحص… وەڕگێڕانی: فازیل شەوڕۆ

ئێران، ئەمجارەیان بۆ نیشانەگرتن لە هەولێر، پێویستی بە مووشەکی بالستی بوو، بۆ ڕاستکردنەوەی ئاراستەی سیاسی لە بەغدا، فەزاحەتکە

لێرەدا ئەوە بوو کە ئاستی قەیرانەکانی ناوخۆ و دەرەوەی، ناچاریان کرد مووشەکی کاتیوشا بگۆڕێ بۆ مووشەکی بالستی و لە بریکارەوە بگەڕێتەوە بۆ دیوەخانی ئاغای ئەسڵن، بە ئومێدی چارەسەرکردنی زەربەی ئەو دەسییانەی کە بەرژەوەندە بایەخدارەکانی ئەو لەخۆ دەگرن. جیاوازیی لە جۆریی مووشەکەکانی هاویشتوویەتی، بەڵگەی ئەوەیە کە قەیرانەکانی گەیشتوونەتە ئاستێک کە پێشتر نەیبینیون، نەک هەر لە عێراق، بەڵکوو لە هەرێمەکانی سوریا و یەمەن و لەڕەنگدانەوەی نەرێنییان لە ناوخۆیدا، ناوخۆیەک کە ئاوسە بە قەیرانان. بۆیە ئێران بە ڕاستیی عەوجە بە نمایشکردنێکی بالستی بوو بۆ ئارایشتکردنی وێنە و هەیبەتی ڕژێمەکەی دوای چەندان نشووستیی هێنانی، لە بوارەکانی ئەمنی و سەربازیی لە ناوخۆ و لە دەرەوە.

هەیبەت و سەنتەنەتی ڕژێمی ئێران لە مەحەکد دابوو، ئاخر نووشستییە ئەمنی و سەربازییەکانی یەکجار حەیا بەربوون، فەزاحەتە ئەمنییە هەرە ئابڕووبەرەکەی ئەمدواییەی ئەوبوو، کە ژنە ـــــ جاسووسی ئیسرائیلی، کاترین بیرز شکدم، پەردەی لەسەر ڕاماڵی، ئەو ژنە بە چەندان ساڵ، گۆیا ڕۆژنامەوانێکی فەڕەنسییە، لە دامودەزگا میدیایەکانی ئێران کاری کرد و سەرکەوتووانە توانی پتر لە سەت کەسایەتیی ئێرانی لە خشتە بەرێ و زانیاری ورد و دەقیقیان لە دەربێنێ، بەتایبەتی کە زۆرانی گیرۆدەی عەشق و ئەڤینی خۆی کرد. ئەو بە پێچ و پەنا ئاشکراکرد کە توانییەتی موڕشیدی ئیرانی لە یەکەم زیارەتی بۆ ئێران بینێت و ببێتە یاوەری ئیبراهیم ڕەئیسی، لە زەبەی گەڕان و سووڕانەکانیدا لە کاتی هەڵبژاردندا. تەنانەت لە ئاژانسی (تسنیم)ی سوپای پاسداراندا کاری کردووە.

لەو ڕاپۆرتانەی، هەرچەندە دەرفەت نەبووە پشت ڕاست بکرێنەوە، کە لە هەندێک دامودەزگای ئەمنی ئێرانییەوە دزیان کردووە، نیشانی دەدەن کە ئیسرائیل بە تەواوەتی خۆی خزاندووەتە نێو دامودەزگاکانی ئەمنی و سەربازیی دەوڵەت و توانیویەتی بە سەدان کەس لە ئاستی وەزیفی یەکجار باڵا لە تەڕی ئاڵۆزوپاڵۆزدا بکاتە بەکرێگیراوی خۆی. دەڵێن، لە ڕێی ئەو تۆڕانەوە، ئیسرائیل توانیویەتی ئەرشیفی وزەی ئەتۆمی ئێران بدزێت و گەورە زانای ئەتۆمی ئەو وڵاتە بکوژێ. ئەوان یارمەتی و کۆمەکی ئیسرائیلیان کردووە لە ئەنجامدانی چەندان چالاکی برنجی لە ناو کوورە و دامودەزگاکانی ئەتۆمی و شوێنە بایەخدارەکانی دیکەی ئێران. لەمدوایەشدا، تەل ئەبیت، خراپ دەستی لە گەورەترین جبەخانەی فڕۆکە بە فڕۆکەوان لە فڕۆکەخانەی کرماشان وەشاند و زەبرێکی گەورەی لێدا. ئەو ڕووداوانە لە لایەک و ئەو

دەسیسەی ئەمنی و سەربازیانەی سووریا کە چەندان ساڵە ئیسرائیل دەستیان تێدادەگێڕێ لە لایەکی دیکە. ئەو کەتنانەی لە لوبنانیش بەسەری دێ، کەمتر نییە لە ئەوانی دیکە.
بۆیە دەکرێ بڵێین، مووشەکەکانی هەولێر، کاردانەوەیەکی پووچ و بێش بوو، بە پەردەپۆشکردنی نسکۆ ئەمنی و سەربازییەکانی بوو کە ڕژێمی ئێرانی ئیحراج کرد و هەیبەتی برد و ئەو هاوار هاوارەی ئەو دواییەی پێچەلکردەوە کە گۆیا خاوەن پارسەنگی هێزی تەقەنەرن بەرانبەر هێزی ئیسرائیلی. بەتایبەتی، کە ئێران هەردەم دەستەوەستان بووە لە بەرپەرچدانەوەی ئیسرائیل، ئەسڵەن هێزی بەربەرەکانی و تەقاندنی هەر نییە. هەر ئەمەش وای کردوە تەل ئەبیب، لە ناو ماڵی ئێران و لە دەرەوەیدا، بەمنەتانە، دەستی خۆی بوەشێنێ. باشترین بەڵگەش بۆ ئەم قسەمان ئەوەیە، وێنەکانی ئەو خانوبەرەی کە لە هەولێر درایە بەر مووشەکەکان و (بە گوێرەی ڕیوایەتی ئێران) مەکۆیەکی بایەرخدار بووە، هەر دەبوایە بە یارییە ئاگرینەکان بۆمباران کراوە، نەک ٦ مووشیکی بالستی ئێرانی بەرکەوتبێ!

ئێستا، دوای ئەو هەڵچوون و خۆ گیفکردنەوەی ئێران لە هەولێر، پرسیارە سیاسییەکەی یاخەمان دەگرێ ئەوەیە: ئایا قەبارە و کێش و هێزی یاخیبوون لە ئێراق گەیشتووەتە ئەو ڕادەییەی پێویستی بە مووشەکی بالستییە، بە ئەوەی ئێراقییەکان تێبگەن کە (خۆی ـ ئێران) هەر ئاغا و کوێخوایە؟ بەڵام ئاخۆ ئەو کەچە مووشەکانە توانیان ئەدای خراپ و لاوازی وان لە عێراق ڕاست کەنەوە؟ پێدەچێ، پێچەوانەکەی درووست بێ: ئەو مووشەک وەشاندنە، ئەزمە سیاسییەکەی وەخۆ بەر هێناوە و ئەو باوەڕەی لە لای خەڵک درووست کرد کە فەشەلی هێنا، لە ئاوجەشدانەوەی هەڵوەستی گرووپە پشتیوانەکانی خۆیان و نەشی توانی عەزیمەتی نەیارەکانی تێک بشکێنی لە سووربوونیان لەسەر هەڵوەستی خۆیان. نە ئەو هەولێرەی کە بە پەڵپ و بیانەی هیچ و پۆچ دەستی لێوەشێندرا، پەشیمان بۆوە، نە (الحنانة) لە دڕووشمەکەی کە حکوومەتی زەرینەی نیشتمانییە، هەڵگەڕایەوە. بە پێچەوانە، ئەو مووشەکانە، یاریدەدەر بوون بە جفتکردنەوەی ئەو درزانەی هاوپەیمانیی سەقەڵەی داڕووشاندبوو و گەرموگۆوەی خستەوە ئەو پەیوەندییانەی ساردییەکی تێکەوتبوو لەگەڵ سەرۆک وەزیران، مستەفا کازمی و ئامۆزا و خوارزاییەکانی. لە ئاکامدا، ئەو دەستدرێژییەی ئێران کردیە سەر هەولێر، سەلماندی کە ئێران چەندە نێزێکە لەوەی تاران حاڵی بکات لە گۆڕانکارییەکانی ئێراقیدا. بریکارەکانی خۆشی تووشی ئیحراجی و زمان کورتی کرد کە نەیوانی بە ڕەوایەتی فیعلەکەی

خۆی، قەناعەتیان پێ بێنێ. ئەمەش هێز و ورەیەکی باشتری بە نەیارەکانی دا بۆ یەکلاکردنەو□ی □□□وی کارەکانی ناوەخۆیان… بەڵام بایەختدرین خاڵ ئەوەبوو، کە کازمی گەڕایەوە هەولێر و دۆسیەی هاوسەنگیی ناوخۆی و دەرەکی، لە نێو کەشکۆڵەکەی دابوو.

مصطفى فحص

وەڕگێڕانی: فازیل شەوڕۆ ـــ دوبلن

لە ڕۆژنامەی شرق الاوسط

الجمعة – 15 شعبان 1443 هـ – 18 مارس 2022 مـ رقم العدد [15816]

https://aawsat.com/home/article/3537831/%D9%85%D8%B5%D8%B7%D9%81%D9%89-%D9%81%D8%AD%D8%B5/%D8%B2%D9%88%D8%A8%D8%B9%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D9%81%D9%86%D8%AC%D8%A7%D9%86-%C2%AB%D8%A3%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D9%84%C2%BB

دایە، باوکم مزگەوتی لەگەڵ خۆی هینایە… شەماڵ بارەوانی

ژیانی فەقێیاتیم پڕیەتی لە چیرۆک و بە سەرهاتی خۆش و ناخۆش. دنیایەکی سەیرە گیانە، هەرگیز بە خەیاڵیشم دانەدەهات، ڕۆژێک دادێت من تووشی ئەو گۆڕانە فیکریە دەبم و ل□ کەسێکی ئیسلامی و بایەکی فێندەمێنتالیستەوە وە، دەگۆڕێم بۆ کەسێکی سیکۆلار و لیبراڵ!

هەڵبەت سەبارەت بە چوونم بۆ خوێندنی ئیسلامی و فەقێیاتی و حوجرە، ئەوە بە قەناعەت و حەزێکی خۆم بوو، کەس لەماڵەوەمان، نە فشاری چوون و نەیش پشتیوان و هاندەرم نەبوو لەو چوونەم بۆ خوێندنی ئایینی و مانەوە لە حوجرە. خانەوادەکەی من موسوڵمانی تەقلیدی بوون، نوێژ و ڕۆژوو و زۆربەی ڕیتواڵەکانی ئایینیان بە جێ دەگەیاند، وەلێ هەرگیز ئیسلامی نەبوون و دینداریان بەو شێوە تەعریب و مۆدێلە تووند و نامۆیه نەگرتبوو، کە سەلەفیزم و ئیسلامی

سیاسی لەکوردستان دەیانەوێت دەرخواردی خەڵکی بدەن.

جاکاتێک بڕیارم دا ببم بە فەقێ و بڕۆمە حوجرە،
دایکم بەڕەحمەت بێت، بە شێخی بەردەوام پێی دەگوتم: کوڕەکەم، موعجیزەیه کاریتە لەکفر درووست بێت!
منیش بە پێکەنینەوە دەمگووت: ئەی نەت بیستووە کە پێشینان گوتوویانە: لەپەلویان دەبیت وەلی و لەوەلیانیش دەبیت بەلو؟ ئیجا زیاتر پێدەکەنین و دووبارە بەدایکمم دەگووت: دایە دەزانی لەنوح پەیامبەرەوە، تائێستا من یەکەم کەسم، لەنەو تیرە و هەموو بنەماڵەکەمان بڕۆمە فەقێیاتی و لەداهاتوو دەبم بە مەڵا.

جابە هەی ئەوەی هەرزەکار بووم و عاتیفەی دینی بەسەرم دا زاڵ بوو و گوێم لە وتاری کەمەڵێک واعیز و داعی و مەلای سەر بە ئاڕاستە و تەوژمی ئیسلامی سیاسی دەگرت، زۆر کەوتبوومە ژێر کاریگەری هزری ئیسلامی سیاسی و ئایدیۆلۆجیاکەیان و ئەو حەز و خولیایەم لا درووست بوو، منیش ڕۆژێک بێت و، ببم بە مەڵاو بڕۆمە سەر مینبەر و بانگەوازی بۆ ئیسلام بکەم.
هەر لەو سەنگەیەوە من بە ئیشق و تاسەو حەزێکی زۆرەوە ڕۆیشتم بۆ فەقێیاتی و خوێندنی ئیسلامی،

هەرچەندە دایکم ئەمەی پێ خۆش نەبوو، نەک لەبەر ئەوەی دژە ئایین بوو، نەخێر، هەرگیز، دایکم ئەوەی من دەمبینی ڕۆژانە نیوەی تەمەنی هەر لەسەر بەرماڵ و لە گەڵ ئایین و بە خوا بەڕێکرد.

دایکم بێ ئەوەی پێم بڵێت، هەستم دەکرد، بەوە نیگەرانە و دڵخۆش نییە، کەمن کورد وتەنی عەیب نەبیت(سەر و کلکم لەگەڵ ئیسلامیەکان تێکەڵ کردووە)و ئەوە ئیسلامیەکانن هانی من دەدەن بە چوونم بۆ حوجرەو مزگەوتێک، کەسەر بە خۆیان و لەژێر دەستی خۆیانە. جارجاریش کاتێک کە دەمگووت ئیسلامیەکان واو وان و مەدحم دەکردن. دایکم دەیگووت: کوڕەم بەو خوایە درۆی دەکەن، ئەوانە لە خوایان نییە.

دایکم زۆر دینداربوو، بەڵام قەت خۆشی لەئیسلامی سیاسی نەدەهات، دایکم خوێندەواری نەبوو، جارێک لە کاتی دەنگدان منی بە ئەوە هەڵبژارد لەگەڵی بڕۆم تا دەنگ بدات، لە بەردەم بنکەی دەنگدان، گووتم:دایە ئەوە گەیشتین، ئینجا تۆ دەنگ بەکێ و کامە لایەن دەدەیت؟

با یارمەتیت دەم؟ گوتی: کوڕەکەم من هیچ نازانم و خوێنەواریم نییە، بەڵام دەنگی من با لە خوای بیت. لەبەر پێکەنین خەریک بوو

لەهۆش خۆم بچم. گوتم:دایەگیان خوای گەورە ئەوەی من بیزانم جارێ هیچ کاندید و لیستێکی نییە و بەژداری هەڵبژاردنی نەکردووە، گوتی وسبە کورە، دەم ڕووت. ئەوکات من هێشتا ئیسلامی بووم، مەلایەکی ئیسلامیش لەو دق□ر□ی ئێمە خۆی کاندیدکردبوو. منیش گووتم: ئەو مەلا ئیسلامیه خۆی کاندید کردووە، بۆ دەنگت بۆ ئەو نەبێت؟ بەو خوایە، وەکو ئەوە وایە، کەدەنگ بدەیت بە خوای گەورە.

گووتی :وڵا هەردووک چاوی دەربێت، من دەنگی خۆمی پێنادەم، ئەو ئیسلامیە پیسە.

جا بەسەرتان نەیەشێنم و بەسەرهاتێکی تری ژیانی فەقێیاتی خۆمتان ب□ بگێڕمەوە،
ئەوە لە فەقێ یاتیم ساڵەکی لای کەرکوک و مەنتیقەی شێخ بزێنی و سا□□یان مەلابووم، جومعە کەوتارم تەواو دەبوو هەرجارەو کەسێک دەیگووت مامۆستا دەبیت لەگەڵ ئێمە بێیت و بە زاراوە شیرینەکەی کەرکوکیان وتەنی (لەماڵ ئێمە ئاش بخۆیت)،
جومعەکی پیاوەک گووتی مەلاگیان دەبێت لەگەڵ من بێیت، دەی با بڕۆین.
کو گەیشتینە حەوشەی ماڵی پیاوەکەی، دوو منداڵی دوانەی کچی هەبوون، کەمنیان بینی لەگەڵ باوکیانا، یەکسەر ڕایانکرد بۆ ژوورەوەو پڕ بەدەنگ هاواریان کرد:
دایە دایە، باوکم مزگەوتی لەگەڵ خۆی هینایە. کەوەم بیست دامە قاقای پێکەنین، جا من دیشداشەیەکی سپی عەرەبانیشم لە بەردابوو.
گووتم هەرباش بوو نەتانگووت: دایە، دایە، باوکم سەلاجەی لەگەل خۆی هینایە.

کونگرەی لوتکە… شاعیری گەورە: عەبدولسەتار نورعەلی… وەرگێر: ئەحمەد رەجەب

هەناسەیەکی قووڵ هەڵکیشن !
دیموکراتی و دادپەروەری
لە سەر سەبەتەیەکی قسەکردن دێن ،

هەناسەیەکی قووڵ هەڵکیشن !
کونگرەی لوتکە لە پایتەختی ئەلرەشید دەبەسترێت ،
ئەلرەشید سێ هەزار کەنیزو
کوێلەی خەسێنراو
بکوژی پیشەیی هەبوو،
ئەی بەغدا ، توشیان خەساند
ئەی مەنارەکەی وڵات ؟!
شارە عەرەبییەکان کەنیزن
لە تەلاری شازادەکان سەما دەکەن،
هەناسەیەکی قووڵ هەڵکێشن!.
کونگرەی لوتکە لە سەر خوانی بەغدا کودەبێتەوە
هێرشی کوللەیە‌ ،
ئەوە بەغدایە ،
لە سەر شان وباڵت برینی گەورەو
فێڵی خێڵە !،
داشەکانی شترەنج لە نەخشەی نیشتمانی گەورەدا
یەك لە دوایيەك… کەوتن.
وتیان :
مێشك دەفرێت و
بەغداش کوێ دەکاتەوە !
لوتکەکان سەرەنویلکی مێژووە ،
" سەرەکان پێگەیشتوون و
کاتی لێکردنەوەیانە".
سێ نەخێر لە ناو ئەم سێیدا لە
باوەشی بەڵێ ، بەڵێ ،بەڵێ کەوتن !.
هەموویان مەرن و
ئەم لوتکانە
سەرەنوێلکن تەویلەی نەتەوەکان کویان دەکاتەوە
سپییەکانیان، ئاڵتونییەکەیان و،
هەموویان پینەکراون
بە دوایاندا وەك
رانە مەر دەرۆن

هەموویان ئامادەن ، بەڵێ
بو ئاغایانی سپی وەك کوێلەو خزمەتکار!
پێنووس ، پێنووس، پێنووس …
بە پێنووسەکە خەت بە سەر دەسەڵاتەکانیان بێنەو

دەنگ و شەقام و ئاوازو،
ئەم هەمووە ئازارە زورە و ،
پێداکوتاندنە و
هەر کات هەڵات زیاتر بتەو دەبێت.
بت
لە پاش ئەوەش بت
بەڵام لوتکەکان
هیچ نین جگە لە تاقمێکی خوێنمژو
فرێشیاری مێژوو شەرەف و پەیمان.

17/3/2022

چیـــرۆک/ درمـــی دابڕان… جەلال عەبدوڵڵا

کاتێک چوومە ناو چیشتخانەکە، چەند قاپێکی شکاوم بینی لەسەر کاشییەکان. دەستم کرد بە کۆکردنەوەیان خاولییەک هەڵواسرا بوو نیووەی ڕەش هەڵگەڕا بوو سمێڵی باوکمم بیرکەوتەوە کە دووکەڵی جگەرە بەری کردبوون، خاولییەکەم لابرد، وێنەی مەسیح م بینی لە ناو چوارچێوەیەکی خڕ دا شێوەکەی لە سەعاتەکەی باخەڵی باپیرمی دەکرد بە زنجیرێکی درێژەوە قایم کرا بوو، بەشی دواوەیی وێنەی ئەو کچە بوو کاری دەکرد لەگەڵەم دا (ئەلیسا) من وەک چۆن یەکەم جارم بوو سواری شەمەندەفەر ببم هەرئاوا یەکەم جار م بوو مەدالییای لەو چەشنە ببینم. ئاخر من قەرەچێکی ڕۆژهەڵاتیم، غەریبم، نامەم بە خەم، کاری ڕۆژانەی من کۆکردنەوەی پارچەکانی خەمە لە ناو کەڵانەکانی غوربەت و دابڕان دا.

درماتیت جداسازی
وقتی وارد رستوران شدم چند تا ظرف شکسته روی صندوقدار دیدم. شروع کردم به جمع کردنشون، یه حوله نصف سیاه آویزون شده بود، و سبیل پدرم را به یاد آوردم که سیگار می کشید، حوله را برداشتم، تصویر مسیح را در قاب گردی به شکل ساعت باد دیدم. موهای پدربزرگم در

زنجیره ای بلند بسته شده بود و قسمت پشتی تصویر دختر با من کار می کرد. الیاس با من کار می کرد که من اولین باری بودم که سوار قطار شدم و این اولین بار بود که مدالی مثل این را می دیدم. اما من یک کولی شرقی، غریبه، غریبه با خودم هستم و کار روزانه ام این است که قطعاتم را در خیابان های غربت جمع کنم و از هم جدا کنم.

غوبار… سەردار جاف

غوبارەکانی مەریوان
لە دڵی سەوزی سروشتا هەڵدەکەن و
ئافاتی جەستەی گڕگرتوون
بۆسەی کڵپەن گڕی دەدەن
هەناسەی گوڵ دەگوزەرێ
مزگێنی جەنگ جاڕ دەدات و
نمەی گەزۆ
بە حەوشەی خەم شەکراوی دابڕانێکە گڕی دەدەن
گریان لە غوبارەوە هاوێر دەبێ و
بە گەروو و تەنگەی نەسیمی ژین گڕ دەگرێ
ئەستێرە و تریفەی شەوێ
بە خەیاڵی زرێبارا شەپۆل دەدا
کە ئەندێشە لە کەناری سپێدەوە ، بە ئاگا دێ
ژوانی سەرە ڕێی نەورۆز
شیوەنێکە و دەگێڕدرێ
بە دەم قاوەیەکی کاپۆ
ژوانی تاڵ
ژوانێ کە ڕووی نەدابێ
بە کەمەری کراسی شینی غوربەتی دەشواتەوە
پیاسەی دەم
دڵؤپە ڕۆخی ترپە سێو
بە سەر ژێی زرێبارا
بوخچە واڵاکانی ئاو
گرێ دەدا
نەبا بۆ ڕۆحی کڵۆمدان

بیبا تەوە

ئەڵمانیا

2022 . 03 .17

شیعری منداڵان/ بەرات... عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

وەرن وەرن ئازیزان
ئەی منداڵانی گەڕەک
نوقڵ و شیرینییم پێیە
دەی وەرنە دەرێ یەک یەک
…
دەزانم شەوی بەرات
چەندە خۆشە لای ئێوە
بۆیە وا بە نوقڵەوە
من وەستاوم بە پێوە
…
بەشی خۆتان وەربگرن
با ئاسودە و دڵخۆش بن
کۆڵان کۆڵان بگەڕێن
گۆرانی بەرات بڵێن
…
بڵێن ئەمشەو بەراتە
هەموو هاتووین بۆ دیاری
بە دڵخۆشیی دەگێڕین
وەکو خۆشترین یاری

ئەڵمانیا ئامانجە لە شەڕی روسیا-یۆکرەیندا... ئیدریس مستەفا

بەریتانیا و ئەمریکا دوو هیزی دەرەوەی یەکێتی ئەوروپان و هەر یەکەیان مەبەستێکی هەیە لە خوڵقاندنی شەڕی روسیا-ئۆکرانیادا. ئەمریکا کە هەموو ئەوروپای وەک ئاگرگرێیەک بەکار دەهێنێ دژ بە روسیا ئەوا بەریتانیا دەیەوێ ئەلمانیا لەو جەنگە تێوەگلێنێ. جا ئایا ئەو تەڵەیەی بەریتانیا بۆ ئەلمانیای ناوەتەوە سەردەگرێ یان نا ئەوە پەیوەستە بە هەزری سیاسییە دەسەلاتدارەکانی ئەڵمانەوە. ئاماژەکانی ناحەزێتی یاخود دوژمنکارانەی بەریتانیا دژ بە ئەڵمانیا کە لەم ئاریشەیەی ئۆکرانیادا دەتوانرێ ببینرێ ڕەگێکی مێژوویی هەیە و ئەوەی لێرەدا بە خزمەتی ئەم باسە من دەمەوێ باسی تەنها هەندی هەڵوێست و رووداوی سیاسی سەدەی پێشوو هەروەها هەندێ دۆکیومێنتی نوێ لەو بارەیەوە کە تاکو ئیستا لە ئەدەبیاتی سیاسی رۆژهەڵاتی ناوەراستدا، ئەوە ئەدەبیاتی سیاسی خۆمان هەر هیچ، ئاماژەی پێ نەدراوە یاخود زۆر کەم ئەگەرنا هەر دەکەوتە بەرچاوان جارێ لە جاران. کەواتە پرسیار ئەمەیە: بۆچی بەریتانیا رقی لە ئەڵمانیایە و بۆچئ بە دیاریکراوی دەیەوێ چۆن تێوەی گلێنێ لەم شەڕەی روسیا-ئۆکرانیادا؟

ئەلمانیا و فەرەنسا و بەریتانیا سێ وڵاتی گەورەی ئابوری و زلهێزی ئەوروپا و جیهانیشن. ئەڵمانیا لە هەردووکیان زیاتر بە دەی ئەوروپا دادەنرێت هەم بەهۆی شوێنگە جوگرافیەکەیەوە کە لە ناو کیشوەری ئەوروپادا هەڵکەوتەی کردووە و هەم بەهۆی بارە ئابوریە بەهیزەکەیەوە. دیارە فەرەنسا و بەریتانیا خاوەن ئابوری گەورەن بەڵام وەک ئەڵمانیا خاوەن ئابوریەکی بەهێزنین. لەم نوسینەدا دەردەکەوێ گەورەیی و بەهێزی ئابوری ئەڵمانیا لە چیدایە کە ئەوانی تر لە ئەوروپا نیانە.

باری مێژوویی:

ململانێی ئەڵمانیا و بەریتانیا مێژوویەکی گەلێک کۆنی هەیە کە بۆ سەدان ساڵ دەگەڕێتەوە بەڵام ساڵی ١٨٧١ بە خاڵی وەرچەرخانی بەریتانیا دادەنرێت دژ بە ئەلمانیا چونکە لەو ساڵەدا راوێژکاری گشتی ئەلمانیا، ئۆتۆ ڤۆن بیسمارک، ئەڵمانیای یەکگرتووی دروست کرد. بەریتانیا بەم هەنگاوە زۆر قەڵس بوو. ئەم هەنگاوە هەم

ئەڵمانیای کرد بە هێزێکی گەورەی ئەوروپا و جیهانیش، هەم لەو ساڵانەدا ئاسۆی خۆرئاوابوونی ئیمبراتۆریەتی بەریتانی بەرەو کزی دەچوو. خاڵی دووەم ڕێگەی خۆش دەکرد بۆ ئەڵمانیا وەک ئیمبراتۆریەتێک یان وەک هێزێکی گەورەتر لە بەریتانیا دەرکەوێت. هەرواش بوو، سەدەی بیست و بە تایبەت بیست و یەک سەدەی ئەڵمانیا بوو بەسەر بەریتانیادا.

لە ماوەی دوو سەدەی ڕابردوودا بەریتانیا هەردەم لە هەوڵی ئەوەدابووە ئەڵمانیا لە گەورەیی بخات. جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم دوو بەڵگەی مێژوویی گەورەن کە لە هەردوو جەنگەکەدا ئەلمانیا و بەریتانیا دژ بە یەک بوون و بەریتانیا ڕۆڵی سەرکی هەبوو لە پشت ئەو قەید و بەندانەی کە ئەڵمانیایان پێ سزادا لە هەردوو جەنگەکەدا. سەرباری لە دەستدانی لە سەدا شانزەی قەبارەی خاکی وڵاتەکە، ئەڵمانیایان خستە ژێر قەرزێکی زۆرەوە بەوەی بەشێکی زۆر لە زەرەری وڵاتیان بەسەردا سەپاند. تەنها دانەوەی قەرزی جەنگی جیهانی یەکەم ٩٢ ساڵی خایاند. واتە ساڵی ٢٠١٠ ئەڵمانیا لە دوایین قەرزەکانی تەواو بوو کە ڕێژەکەی ئەودەم بە زێڕ لەسەریان حساب کرد ٦٠ بلیۆن دۆلاری ئەمریکی بوو، واتە ٧٦٠ بلیۆن دۆلاری ئەمریکی ئیستا. (س١) ئەم سزایە لە پەیماننامەی سەرڤای لە ڕۆژی ١٩ی مانگی ٦ی ١٩١٩ لە بەندی ٢٣١ی پەیماننامەکە لە ژێر ناوی بەشی تاوانبارانی شەڕدا ئەو سزایانە بەسەر ئەڵمانیادا سەپێنرا. (س٢)
قەرزی جەنگی جیهانی دووەم کە تەنها کەوتە سەر شانی ڕۆژئاوای ئەڵمانیا، چونکە ئەڵمانیا بوو بە بە دوو بەش ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا. ڕۆژهەڵات کەوتە بەرەی یەکێتی سۆڤیەتەوە و فلسێک قەرزیان نەدایەوە. ئەڵمانیای ڕۆژئاوا کە لە بەرەی ڕۆژئاوادا مایەوە بڕی ٢٣ ملیارد دۆلاری ئەمریکی کەوتە سەرشان. دیارە، ئەڵمانیا موفلیس کەوتەوە و ئەو بڕە پارەیەی نەبوو. هەمان وڵاتان بە تایبەت بەریتانیا بە قەرز پارەیان پێ بەخشی و دواتر لەگەڵ سووەکەیدا ئەڵمانیا دەبوو بیداتەوە. تاکو ئیستاش پێیەوەندا داوای قەربووکردنەوەی زیاتر لە ٨٥٠ بلیۆن دۆلاری ئەمریکی دەکاتەوە لە ئەڵمانیا. (س٣)
جگە لەوەی لە دانوستانەکانی وەستاندنی جەنگ و سزاکانی سەر ئەڵمانیا بەریتانیا دەورێکی بنەڕەتی گێڕا لە زەلیل کردنی ئەڵمانیا بەوەی هەرچی زەرەر و زیانی جەنگ هەیە خستیانە سەر شانی، بەسەریاندا سەپاند کە نابێ خاوەن هیچ سوپایەک و چەکێکی گەورە بێت وەک چەکی ئەتۆمی. لەگەڵ ئەوەی ئەڵمانیا لە ئیستادا بە یەکێک لە گەورەترین وڵاتانی دنیا دادەنرێت بە چەک فرۆشتن بەڵام ناتوانێ

چەکی گەورە هەڵبگرێت بەخۆی.

پەرەسەندن و گەشەی ئابوری و سەربازی ئەڵمانیا لە دوای جەنگی جیهانی یەکەمەوە، بەریتانیای نیگەران کرد. حکومەت و دەزگای هەوالگری بەریتانی دەیانزانی هیتلەر و دروشمەکانی ئەڵمانیا بەرەو هەلدێرێک دەبات بۆیە کەوتنە پیاهەڵدان و رێگەخۆشکردن بۆی کە پەلاماری هەندێ ناوچە بدات. لە ماوەی ساڵانی ١٩٣٦-١٩٣٨ ئەڵمانیا نەمسا و ناوچەی سۆتلاندی چیکۆسلۆۋاکیای ئەڵمانی زوبانی داگیر کرد. بەریتانیا نەک هەر سەرەکۆنەی ئەم هەنگاوەی ئەڵمانیای نەکرد بەڵکو لە مانگی ٩ی هەمان ساڵدا، ١٩٣٨، "رێکەوتننامەی میونیخ" کە سەرۆک وەزیرانی ئەو دەمی بەریتانیا "نڤیلە چامبەرلین" بوو بەشداری تێدا کرد؛ لە رێکەتننامەی میونیخدا بەریتانیا بە رەسمی دانی نا بە داگیرکارییەکانی هیتلەر بۆ ئەو ولاتانە. (س٤) ئەم هەنگاوەی بەریتانیا هەندێک لە رۆژنامەکانی ئەو دەمی بەریتانیا بە ترسنۆکی حموکەت ناوبرد بەڵام لە راستیدا ئەوە هاندانێک و تەڵەیەکی ئینگلیز بوو بۆ هیتلەر تاکو تیوەگلێ لە شەڕێکدا و ئامانجەکەش لاوازبوونی ئەڵمانیایە. بەریتانیا ئەمەیان کرد و ئەوە بوو هیتلەر جەنگی جیهانی هەڵگیرساند و ئەڵمانیای پێش هەر وڵاتێکی تری ئەوروپی توشی وێرانکاری و کارەساتی مێژوویی کرد.

هەستانەوەی ئەڵمانیا:

سەرباری ئەو دوو کۆستە گەورەیەی بەسەر ئەڵمانیادا هات واتە ئەنجامەکانی جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم، لەگەڵ قەرز دانەوەی ولاتانی ئەوروپا لەگەڵ سووەکەیدا، دەبوو وڵاتەکەی خۆی سەر لە نوێ دروست بکاتەوە. لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە تاکو ئیستا ئەڵمانیا نەک هەر قەرزەکانی سەدەیەکی دایەوە و وڵاتەکەی خۆی لە جاران باشتر و پتەوتر بنیات نایەوە بەڵکو ئەڵمانیا بوو بە یەکێک لە هێزە گەورە ئابورییەکانی دنیا و بگرە لە ئەوروپادا سوپەرپاوەر خۆیەتی و لە و بلۆکی رۆژئاوادا کە ئەمریکا و کەنەداشی تێدایە لە دوای ئەمریکاوەیە.

ئەو هۆکارانەی وایان لە ئەڵمانیا کردووە کە هەردەم هێزی گەورە بێت سەرباری ئەو هەموو کارەسات و رووداوە جەرگبڕە مێژووییانە ئەو توانا مرۆییەی کە ئەڵمانەکان وەک میللەتێک هەیانە، توانا فکری و فەلسەفی و سیاسی و پیشەسازی و داهێنانە تەکنلۆجییەکان. هیچ کەس ناتوانێ نکوڵی لەو خاسیەتە تایبەتانە بکات کە میللەتەکانی پێ دەناسرێنەوە، دیارە ئەو خاسیەتانە ئەزەلی نین کە لە میللەتێکدا هەبێ و لە ئەوی تر نەبێ، بەڵام درک و عەزیمەت و ماندوو بوونی

بەردەوام و هەوڵی عاقڵانە لە ژینگەیەکی لەباردا ئەو خاسیەتانەیە کە ئەڵمانەکانی کردووە بەوەی وڵاتەکەیان دروست بکەنەوە تا رادەی سوپەرپاوەر. هەر ئەم خاسیەتانەیە، کە من بە خاسیەتی عەقڵی ئەڵمانی ناوی دەبەم، بەریتانیەکانی تەقاندووە و نایانەوێ ئەڵمانیایەکی بەهێزببینن.
کاتێک هێزی هاوپەیمانان لە جەنگی گێتی دوودا چوونە ناو ئەڵمانیاوە لەوانە بەرلین، یەکێک لەو کارە سەیرانەی بەریتانیا ئەنجامیدا رفاندنی زانا و زانستخواز و کەسە پیشەسازیە سەربازیەکانی ئەڵمانیا بوو تاکو سوود لە توانییەکانیان ببینن. رۆژنامەی گاردیانی بەریتانی ساڵی ٢٠٠٧ راپۆرتێکی بڵاوکردەوە بە ناوی (چۆن مێشکە باشەکانی ئەڵمانیا رفێندرا لە لایەن بەریتانیاوە) و دەڵێ: " بەڵگە نهێنیە باڵاکان کە ئاشکرابوون پیشانی دەدەن کە لە کۆتاییەکانی جەنگی جیهانیدا، دەسبژێرێک لە هێزی سەربازی بەریتانی بە سەدان زانا و زانستخواز و میکانیزان دەڕفێنن و لە لایەن وەزارەتەکانی حکومەتی بەریتانیاوە دادەمەزرێن یاخود لە کارخانەکانی کۆمپانیا شەخسیەکانەوە کاریان پێدەکرێت." هەر لە پەیوەند بەم بابەتەوە " داوایان لە بزنسمانە ئەڵمانیەکان کردووە لە دوای جەنگەکە کە دەبێ بێن بۆ بەریتانیا بە لە پرسینەوە و زانیاری وەرگرتن لەو بارەیەوە و ئەمەیان بە نهێنی پێگوتوون و بە نهێنی کراوە." (٥٥) ئەوەی ئەو دەم بەریتانیا کردی ئێستا لە سیاسەتی وڵاتە رۆژئاواییەکانی تردا بە ئاشکرا پیادە دەکرێت لە ژێر ناوی کۆچ و پەنابەرێتیدا. بۆ نموونە وڵاتی کەنەدا کە بە یەکێک لە پڕ چالاکترین وڵاتەکانی دونیا دادەنرێت بۆ کۆچ و پەنابەرێتی، سیاسەتی تایبەتی حکومەتی فیدراڵی کەنەدا هەیە لە ژێر ناوی چەندان پرۆگرامدا بۆ بە راکێشانی توانا مرۆییەکانی وڵاتانی تر لە هەموو جیهانەوە و ساڵانەش دەیان هەزار کەس دێنێ ناو کەنەداوە. سەرنج راکێشانی ئابوری و ژیانێکی باش لە کەنەدا بۆ خەڵکانی شارەزا و بە توانا و خاوەن کارامەیی و خوێندنی بەرز یاخود خوێندن لە کەنەدا و دواتر توانای مانەوە لە کەنەدا لە ریگەی چەندان پرۆگرامەوە دەچێتە پێشەوە وەک (سکیڵد وەرکەر، ئێکسپرێس ئینتری، ئێڵ ئێم ئای ئەی، کەنەدیەن ئێکسپریەنس کلاس، پرۆڤینشاڵ نۆمینی، فێدراڵ نۆمینی، ئینڤێستمێنت یان بزنس پرۆگرام، ئینتەرناشناڵ ستیودنت "کە دواتر دەتوانن داوای مانەوە بکەن بە مەرجێک کارێک بدۆزنەوە بۆ ناوی"، پۆست گراجوەیت وەرک پەرمت.) دیارە لە پێنج شەش ساڵی رابردووە و تەنانەت بە سێ و چوار ساڵی داهاتوش کەنەدا هەر ساڵێ پێشوازی لە زیاتر ٤٠٠ هەزار کۆچبەر دەکات کە لە سەدا هەشتایان لە بواری ئابوری و بزنسی و

بەرهەمهێنانە مرۆییەکانی تردایە.

سەرداری ئەوروپا:

یەکێک لە کێشە گەورەکانی بەریتانیا لەگەڵ ئەلمانیا مەسەلەی سەردارێتی ئەوروپا و یەکێتی ئەرووپا و دراوی یەکگرتووی ئەوروپی، ئیرە، بوو کە دەیزانی ئەم هەنگاوانە ئەڵمانیا زیتار دەکەن بە سەرداری ئەوروپا لە کاتێکدا بەریتانیا ئەوە بە خۆی رەوا دەبینێ بەو پێودانگەی کە خاوەن گەورەترین ئیمبراتۆریەتی مێژوویی بووە و زمانەکەشی بۆتە زمانێکی جیهانی بۆ رکابەر. ئابوری وڵاتە کلاسیکیە گەورەکانی وەک بەریتانیا و فەرەنسا هەر بە گەورەیی مایەوە بەڵام وەستاون لە خاڵێکدا کە لەوە زتار بەرەو بەهێزی ناچێ وەک ئابوری ئەڵمانیا بەرەو بەهێزیەکی بێ پایان دەڕوا کە جگە لە ئەمریکا و چین هیچ هیزێکی تر لە دنیادا ئابوری بەهێزی وەک ئەڵمانیای نیە بۆ پێی وێبسایتی "راستیەکان دەربارەی ئەڵمانیا" کە لینکەکەی لە سەرچآوەی ژمارە ٦ دایە. بۆ نموونە کەرتی پیشەسازی ماشین دروستکردنی ئەڵمانیا هەموو جیهانی نەک هەر داگیر کردووە بەڵکو جیهانی پیشەسازی سەرسام کردووە بەوەی باشترین و چاکترین ماشینی دونیا دروست دەکەن کە بێ وێنەیە لە جیهاندا. ئەم دیدە هەر لە کەسێکی شارەزاوە تاکو کەسێکی ئاسایی مەری لەدراوە کە ئەو رایە جەندە دروستە.

هەکاری سەرەکی دەرچوونی بەریتانیا لە یەکێتی ئەوروپا بە شێوەیەکی رەسمی لە ٣١ی مانگی ١ی ٢٠٢٠ ئەڵمانیا بوو. دیارە بەریتانیا هەرگیز لەگەڵ دروای یەکگرتووی ئەوروپیدا نەبوو تا ئەو رۆژەشی لە یەکێتی ئەوروپا هاتە دەر هەر دروای ئوستەرلینی خۆی پاراست ئەمە جگە لەوەی هەردەم لە بەڵێ بەڵێدابووە بەرامبەر بە خودی قەوارەی ئەو یەکێتی ئەوروپایەی کە ئەڵمانیا هیزە گەورە ئابوریەکەیەتی ئەوە بوو لە قەیرانی بە شەپۆلی پەنابەرانی سوریدا تەقیەوە کاتێک ئەڵمانیا بەیاری کردنەوەی دەرگای بە هەزارانیان کردەوە. بەهۆی شوێنگە جوگرافیەکەیەوە کە بەریتانیا دوورگەیەکە لە دەرەوەی نەخشی ئەوروپای گەورە، هەروەها ڕەگەزی ئەنگلۆساکسۆنی بەریتانیا کە یەکێکە لە سێ هیزە جیهانیە گەورەکەی بلۆکی ئینگلیزی کە لە ئەمریکا-کەنەدا و ئوسترالیا و بەریتانیادا رەنگ دەداتەوە، ئەو پاڵپێوەنەرە بوو کە بەریتانیا خۆی لە یەکێتی ئەوروپای دیوچلاند و فلاندەرەکان و فەرەنگیەکان دوور بخاتەوە.

ئابوری ئەڵمانیا کە یەکەمینە لە چاو هاوئەوروپیەکانیدا بە تایبەت "ئابوری ئەڵمانیا گەورەترین ئابوری هەیە و پێشەوەترینە لە داهێنانەکان و ناردنەوە دەرەوەی کاڵاکاندا لە دنیای کەبەکەی

جیاهنگیریدا بە تایبەت لە بوارەکانی تەکنەلجی و پیشەسازی ماشین سازی و تەندروستی و میکانیکی و مادە کیمیاییەکاندا." (س٦) ئەمە لە کاتێکدایە گەر ژمارەی دانیشتوان و قەبارەی جوگرافی وڵاتەکان لە بەدیتەوە ئەڵمانیا خاوەنی کەمترین دانیشتوان و بچوکترین نەخشە وڵاتە بە چاو وڵاتەکی وەک چینی یەک و نیو بلیۆن دانیشتوانی و ئەمریکای زیاتر لە ٣٣٠ ملیۆن ژمارەی دانیشتوان، لەگەڵ ئەوەی ئەڵمانیا هاوت بووە لە قەرەبوو دانەوەی زیانی دوو جەنگی جیهانی گەورە لە ماوەی یەک سەدەدا.

بەو ئامارانەی کە رێژەی بەهێزی هەر ئابوریەکی جیهانی پێ دەپێورێ وەک لە سەرچاوەی "کتێبی راستیەکانی سی ئای ئەی" دا تۆمارکراوە و دواتر لە سایتی ماستەر نەیشندا بەراوردکاریەی کراوە لە نیوان ئەڵمانیا و بەریتانیدا هاتووە کە داهاتی ساڵانەی وڵات، هاوردە و نێردراو، قەرز، کرێدیتی بانکی، ناوونووبانگی کۆمپانیای بزنسی و ماڵی ئەڵمانی لەم هەموو ئاستە بنەرەتیانەدا باڵاترە لە بەریتانیا. (س٧)

ترس لە یەکگرتنەوەی ئەڵمانیا:

مارگرێت تاتچەری سەرەک وەزیرانی بەریتانیا، ١٩٧٩-١٩٩٠، کە بە ژنە ئاسنینەکەی بەریتانیا ناسراوە بەهۆی ئەو رق و کینەیەی هەبوو دژ بە بلۆکی کۆمۆنیزم لە جیهاندا و بە تایبەت یەکێتی سۆڤیەت و بگرە لە دیدارێکدا دەڵێ گرنگترین شت لە ژیماندا کە رووی دابێ هەڵوەشانەوەی بلۆکی کۆمۆنیستی و روخانی یەکێتی سۆڤیەت بوو. روخانی دیواری بەرلین ساڵی ١٩٨٩ کە دواتر بووە هۆی رووخانی ئەڵمانیای کۆمۆنیستی و یەکگرتنەوەی یاخود چونە ناو باوەشی ئەڵمانیای رۆژئاوای سەرمایەداری رۆژئاوایی هەنگاوی بناغەیی هەڵوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەت بوو، کەچی مارگرێت تاچەر دژی یەکگرتنەوەی هەردوو ئەڵمانیاکە بوو. تا ماوەیەکی زۆر هەر ئاوها مایەوە بەڵام دواتر لە ژیر فشاری ئەمریکا و ئەوروپا دانی پیدا نا. ئەم هەڵوێستەی تاتچەر دەیسەلمێنێ کە بەریتانیا چەندە ترسی هەیە لە ئەڵمانیایەکی یەکگرتوو.

دیارە لەو ساڵەوە ئەڵمانیا بوو بە بەهێزترین وڵاتی ئەوروپا و جیهانیش لە هەموو رووێکەوە جگە لە رووی سەربازیەوە کە ئەمەش خودی خاڵی نهێنی سەرکەوتنی ئەڵمانەکانە تاکو ئیستا. لە دوای جەنگی جیهانی دووهەمەوە ئەڵمانیا، بە سیاسی و رۆشنبیر و کەسانی ئاساییەوە، گەیشتن بەو باوەڕەی کە شەڕ جگە لە نەهامەتی هیچ شتێکی تری بۆ نەهێنان بۆیە ئادیای شەڕ چ وەک جەمکێکی فکری و چ وەک مەرامێک و هەڵوێستێکی سیاسی لە لۆجیکی عەقڵ و دەستوری ئەڵمانیا

دەرهێنرا و هەر وەک بڵێی نا بێ شەڕ هەتا هەتایە. لەگەڵ ئەوەی ئەڵمانیا بە یەکێک لە وڵاتە گەورەکانی پیشەسازی چەک و تەقەمەنی لە جیهاندا دادەنرێت بە ناردەی کاڵای سەربازی بەڵام خۆی خاوەن هێزی سوپایی گەورە و چەکی قورسی وێرانکەری شەڕ نییە و لە دوای جەنگی جیهانی دووەمیشەوە لە هیچ شەڕێکدا بەشداریان نەکردووە جگە وەک بەشێک لە هێزی ناتۆ کە ساڵی ٢٠٠١ کرایە سەر تاڵیبانی ئەفغانستان.

شەڕی روسیا-ئۆکرانیا و ئەڵمانیا:

ئەوەندەی بەریتانیا بە دوای هەڵگیرسانی ئەم شەڕەی روسیا-ئۆکرانیاوە بوو مەگەر ئەمریکا بەو رادەیە نەبوو. گەر بۆ ئەمریکا پاوانخوازیە جیهانیەکەی بێ ئەوا بۆ بەریتانیا هەم پاوانخوازیە جیهانیەکەی و هەم ئەوروپیەکەشی مەبەستی سەرەکی بوو. ئەوەندەی بەریتانیا ژێر بە ژێر ئاگری ئەو پشکۆی شەڕەی خۆش دەکرد ئەمریکا بەو رادەیە نەبوو چونکە ئەمریکا دەیزانی روو بە روو بوونەوەی روسیا واتە جەنگی جیهانی سێیەم، بۆ بەریتانیا ئەوەی گرنگ بوو تێوەگلانی یەکێتی ئەوروپا بوو لەو بەرامبەرکێیەدا. ئامانجی سەرەکی بەریتانیا لەم شەرەدا ئەڵمانیایە و بەو هیوایەی ئەڵمانیا توشی سەرەی روسیا-ئۆکرەین ببێ و وەک سەدەی رابردوودا بکەوێتە ژێر باری شەڕیکی قورسەوە بە تایبەت کە ئەڵمانیا لە هەر دوو ئاستی ئابوری و جوگرافی نزیکە لە روسیاوە و بچوکترین تێوەگلان ئەڵمانیا توشی نەزیفی ئابوری دەکات.

لەگەڵ هەموو ئەو فشارانەی لەسەری هەیە، ئەڵمانیا هێشتا نەچۆتە پای تەواوی گەمارۆی ئابوری کە لە لایەن یەکێتی و ئەوروپا و ئەمریکاوە سەپێنراوە بەسەر روسیادا. هۆیەکە ئەو تایبەتمەندێتیەیە کە ئەڵمانیا لە تەواوی وڵاتانی تری ئەوروپا جیا دەکاتەوە. بۆ نموونە، هیچ وڵاتێک لە ئەوروپا و جیهان هێندەی ئەڵمانیا زەروور نیە بە گاز و نەوتی روسی چونکە ” ئەڵمانیا لە ٪٥٥ پێوستیەکانی گازی سروشتی و لە ٪٣٠ نەوتی خۆی لە روسیاوە بۆ دیت. هەر بۆیە قورسە بۆی راستەوخۆ بچێتە پاڵ گەمارۆ ئابوریەکانی سەر روسیا.” (س٧)

دیارە ئەوە نابێ لە یاد بکرێ “نۆرد ستریم٢” کە بڕی تێجوونەکەی زیاتر لە ١٠ بلیۆن دۆلاری ئەمریکی بووە زۆرتر هەر بە خاتری ئەڵمانیا بووە و روسیا بە هاوکاری لەگەڵ ئەڵمانیادا تەواویان کرد هەرچەندە هێشتا کاری پێ نەکراوە. لەوانەیە ئەڵمانیا لە کۆتاییدا مل بدات بە گەمارۆکانی سەر روسیا بەڵام تاکو ئەم ساتەی کە من ئەم

بابەتە دەنوسم هەناردەیکردنی گاز و نەوتی روسیا بۆ ئەڵمانیا بەردەوامە و ئەڵمانیا هەروەها فەرەنساش تاکو ئیستاش کار بە سیستەمی سویفت کۆدی بانکی، واتە سیستەمی حەواڵەی پارە ناردن، دەکات لەگەڵ روسیادا.

ئەمریکا داوای لە قەتەر و جەزائیر کردووە بە تایبەت قەتەر کە بتوانن بەشی روسیا لە گاز و نەوت بۆ ئەوروپا هەناردە بکەن. بەڵام هەنگاوە یەکسەر مەحکوم بوو بە هەندێ بەربەست لەوانە سیاسی و ماڵی. روسیا ارستەوخۆی داوای لە قەتەر کرد کە نەجێتە پاڵ ئەو داوایە و قەتەریش دوێنەکە بە رەسمی رایگەیاندا لە میانەی دانیشتنێکیدا لەگەڵ وەزیری دەرەوەی روسیادا کە قەتەر پابەستە بە بڕیارەکانی ئۆپیکەوە. ئەمە لە کاتێکدا رۆژێک پێش پەلامارەکانی روسیا بەسەر ئۆکرانیا پوتین نامەیەکی شەخسی دەسنوسی نارد بۆ ئەمیری قەتەر. شایەنی یادهێنانەوەیە کە دە ساڵ پێش گرژیەک دروست بوو لە نێوان نوێنەری روسیا لە نەتەوە یەکگرتووەکان و حمد بن جاسم سەرۆک وەزیران و وەزیری دەرەوەی قەتەر سەبارەت بە کێشەی سوریا. حمد بن جاسم بە ڤایتاڵی تشەرکینی نوینەری ئەو دەمی روسیای گوت: "ڤیتۆ لە دژی بڕیارەکەمان بەکارمەهێنە ئەگەرنا ئەوا پشتیوانی هەموو دەولەتانی عەرەبی لە دەست دەدەیت." تشەرکین زۆر بە هێمنی بە حمد بن جاسمی گوت " جارێکی تر ئاوها قسەبکەیت ئەوا لە بەیانیەوە ولاتێک نامێنێت بە ناوی قەتەر." (س٩)
خاڵێکی تر ئەوەیە کە تێچوونی گواستنەوە و بەربەستی رێگەی گەیشتنی گازی قەتەر بۆ ئەوروپا نرخی گازی سروشتی چەندان قات بەرز دەکاتەوە کە لە وتانای کڕینی هاوڵاتی ئاسایی ئەوروپیدا نامێنێ کە بتوانێ وەک جاران گاز و نەوت بە کار بهێنن هەر بۆیە ئەڵمانیا و تەنانەت فەرەنساش ئیستاش هەر دەستیان بە گاز و نەتوی روسیەوە گرتووە و لەوەش ناچێ بە ئاسانی دەسبەرداری ببن.

پەیوەندی ئابوری روسیا و ئەلمانیا:
ئەو پەیوەندیە ئابوریە دووسەرەیەی ئەڵمانیا لەگەڵ روسیا هەیەتی زۆرتر وەک ئەوەی لەگەڵ بەریتانیدا هەیبێ. بە نموونە، "گەر تەنها ساڵی رابردوو بە پیوەر بگرین بڕی هەناردەی ئابوری ئەڵمانیا بۆ روسیا گەیشتە نزیکەی پەنجا بلیۆن دۆلاری ئەمریکی واتە یەکیک لە یازدە وڵاتە گەورەکانی ئەڵمانیایە کە هەناردەی کاڵای بۆ دەکات و ئەڵمانیاش یەکێک لە حەوت وڵاتە گەورەکانی دنیایە کە روسیا هەناردەی کاڵای بۆ دەکات. ئەم پەیوەندیەی ئەڵمانیا لەگەڵ بەریتانیدا رێک نیوەی ئەم رێژەیە." (س١٠)

ئەم پەیوەندیە و ئەو ئابوریە بەهێزەی ئەڵمانیا هەیەتی بەریتانیای ئەوجگار نیگەران کردووە هەر بۆیە بەریتانیا پێش ئەڵمانیا کەوتە ناردنی چەک و تەقەمەنی بۆ ئۆکرانیا پێش ئەوەی پەلاماری روسیا دەست پێ بکات. تەنانەت کاتێک هەردوو وەزیرانی دەرەوەی روسیا و ئەمریکا لە دانیشتندا بوون لە سویسرا بۆ ئەوەی شەڕ دروست نەبێ بەریتانیا بە سەر سەری ئەواندا چەک و تەقەمەنی بە فڕۆکەی جەنگی گەورە رەوانەی ئۆکرانیا کرد. ئامانجەکەش بۆ بەریتانیا تەنها تێوەگلانی ئەڵمانیایە لە شەڕی روسیا-ئۆکرانیادا؛ بەڵام، تاکو ئێستا ئەلمانیەکان عاقڵانە سیاسەت دەکەن دوور لەهەر دروشمێکی ناتۆیی و پلانەکی ئەنگلۆساکسۆنی بەریتانیا.

ئیدریس مستەفا
١٥ی ٣ی ٢٠٢٢

سەرچاوەکان:

س١:
https://study.com/academy/lesson/german-war-reparations-in-wwi-wwii.html

س٢:
https://study.com/academy/lesson/german-war-reparations-in-wwi-wwii.html

س٣:
https://www.reuters.com/article/us-poland-germany-reparations-idUSKCN1S215R

س٤:
https://www.iwm.org.uk/history/how-britain-hoped-to-avoid-war-with-germany-in-the-1930s#:~:text=Instituted%20in%20the%20hope%20of,as%20a%20policy%20of%20weakness.

س٥:
https://www.theguardian.com/science/2007/aug/29/sciencenews.secondworldwar

س٦:
https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/en/germany-glance/strong-hub#:~:text=The%20German%20economy%20has%20its,over%20half%20of%20total%20sales.

س٧:
https://www.nationmaster.com/country-info/compare/Germany/United-Kingdom/Economy#2014
س٨:
https://edmontonsun.com/opinion/columnists/goldstein-germany-rejects-u-s-call-to-ban-russian-energy-exports/wcm/d8f11727-dc58-49d9-96b3-35e003434a15#:~:text=Germany%2C%20which%20relies%20on%20Russia%20for%2055%25%20of,for%20an%20international%20ban%20on%20Russian%20energy%20exports.
س٩:
https://alwafd.news/%D8%B9%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%80%D9%8A/159003-%D9%88%D8%B2%D9%8A%D8%B1-%D8%AE%D8%A7%D8%B1%D8%AC%D9%8A%D8%A9-%D8%B1%D9%88%D8%B3%D9%8A%D8%A7-%D9%8A%D9%87%D8%AF%D8%AF-%D8%A8%D9%85%D8%AD%D9%88-%D9%82%D8%B7%D8%B1-%D9%85%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AE%D8%B1%D9%8A%D8%B7%D8%A9?fbclid=IwAR3JCR_m-v6xzo5G-QBt0a4j6tr6dAeInDubo08Li3mOEzL0cvgleaRTXcg
س١٠:
https://www.bbc.com/news/business-28423733#:~:text=Economic%20ties%20On%20the%20latest%20figures%2C%20Russia%20is,goods%20and%20services%20%28about%20the%20same%20as%20Britain%29.

موشەکی وێ.. عوسمان حاجی مارف

پاشکۆ بونی حزبە میلیشیاکانی کوردایەتی هەر لەسەرەتای جەنگی کەنداوەوە بە بەرژەوەندیەکانی سیاسەتی دەوڵەتی ئەمریکا لە عێراق و لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، دواتر پاشکۆ بونی پارتی بە سیاسەت و بەرژەوەندی دەوڵەتی تورکیاو پاشکۆ بونی یەکێتی بە سیاسەتی بەرژەوەندی کۆماری ئیسلامی ئێران، هەروەها ملکەچی و گەڕانەوەی بەردەوامیان بە هێزە میلیشیاکانی دەسەڵاتداری بەغداد و گرێدانی چارەنوسی کوردستان بە حکومەتی ناوەندیەوە، ئەو واقعیەتەیە لە درێژەدان بە نائەمنی و کارەسات و سەرگەردانی و ناجێگیری و گێژاوی سیاسی لە کوردستاندا، بۆیە تا هیزە

میلیشیاکانی بزوتنەوەی کوردایەتی پارتی و یەکێتی دەسەڵاتدار بن هەڵەیەکی گەورەیە چاوەڕوانبین کۆتایی بەو دۆخە نالەبارە بێت.

موشەکەکانی ئێران بۆ سەر شاری هەولێر تەنها کارێکی دڕندانەی کۆماری ئیسلامی ئێران نیە کە پێویستەو دەبێت سەرکۆنەی بکەین، یان موشەکی وێڵ نین و دزەیان بۆ ناو شاری هەولێر کردبێت، لەبری ئیسرائیل بەر هەولێر کەوتبێت، بەڵکو لە ئاکام و کاریگەری ئەو نەخشەو سیاسەتانەوەیە کە پارتی و بنەماڵەی بارزانی تەواو خستۆتە باوەشی دەوڵەتی تورکیاو ل□ نێو کێشمەکێشە جیهانیەکاندا گەمەیەکی مەترسیدار بە چارەنوسی خۆیان و کوردستانەوە دەکەن، چونە باوەشی تورکیا و بونی بنکەی ئیسرائیل لە هەولێرو لایەنگری لە سیاسەتی ئەمریکا و ناتۆ لە شەڕی ئۆکرانیادا، جگە لەوەی دەبێت پێشوازی لە موشەکی ئێران بکەین، لە هەمان کاتدا ئەو مەترسیەیە کە لە هاوکێشەی سیاسی ناوچەکەدا ئەگەری ئەوە هەیە کوردستان بکەنە قوربانی ململانێ و کێشەکان و دەورو دەخالەتی تورکیا و ئێران لە عێراق و ناوچەکەدا، بەم شیوەیە ئەگەری ئەوە هەیە جارێکی تر دوای موشەکی ئێران موشەکی وێڵی ئیسرائیل و تورکیا سلێمانیش بگرێتەوە.

پارتی و بارزانی بەدوای ئەوەوەن و دەیانەوێت ئەو ئاڵوگۆڕەی شەڕی ئەوپەری نائینسانی و دڕندانەی ڕوسیاو ئۆکرانیا کە دەورەیەکی تازەی لە ئاستی جیهاندا پێشهێناوە، مەزەندە بکەن بەوەی، پێیان وایە بەدوای هەر ئاڵوگۆڕێکدا تەنها لە جەمسەری ئەمریکاو ناتۆدا دەتوانن خۆیان حەشاردەن و پێگەو نفوزیان بپارێزن، یاخود ئەشێ لە ناچارییەکدا ئەو ئاڕاستەیەی ئەمریکاو ناتۆ هەڵدەبژێرن، چونکە لەو کەین و بەینەی تورکیا و ئیسرائیل و ئەمریکادا بە جۆرێک پێوەی لکاون و گیریان کردووە، تازە ناتوانن بە زیندویی لێی بێنە دەرەوە، بۆیە هەرهێرشێک، لە هەر لایانێکەوە بکرێتە سەریان، تەنها ئەوەیان لەدەست دێت بڵێن "ترسنۆکانیە".

بەڵام ڕەوتی ڕوداوەکان لە نێو ناکۆکیەکانی ووڵاتانی زل□ه□زی دنیاو جەمسەرە ئیمپریالیەکاندا، چاوەڕوانی بۆ دوای ئاکامەکانی شەڕی ڕوسیاو ئۆکرانیاو دوبارە دابەشکردنەوەی جیهان، ئەو ئاڵوگۆڕانەیە کە پێویستی دەورەیەکی تازە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و عێراق و کوردستانیشدا بەدوای خۆیدا دەهێنێت، پارتی و بارزانی لەناو زەلکاوی واقعیەتێکەدا بەرەوڕوون کە ئەگەری ئەوە هەیە نەک موشکەکانی ئیران هەراسانیان بکات و کارەسات بۆ دانیشتوانی کوردستان بخولقێنن، بەڵکو دوورنیە لە دوبارە بونەوەی نمونەی کارەساتی شەنگال زیاتر واقعیەتی ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستانی پێ لە قاڵب بدرێت، هەر بۆیە بەجیا لەسەرکۆنەی موشەکەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران، پێویستە دەسەڵاتی سیاسی پارتی بە تایبەتی و

دەسەڵاتی بزوتنەوەی کوردایەتی بەگشتی سەرکۆنە بکرێن، کە بەردەوام بەجیا لەوەی هۆکارێکی سەرەکین لەسەر بەڵای ژیانی نائارام و ناسەقامگیرو نەخوازراو بۆ خەڵکی کوردستان، لە هەمان کاتدا هۆکارێکن لە گواستنەوەی هەر بەڵایەکی تر کە لە ئاکامی دەورو دەخالەت و کێشمەکێش و شەڕی وولاتان دەنە ناو کوردستانەوە، تەنها ڕێگا کۆتایی هاتنی دەسەڵاتیانە بەر لەوەی هەر کارەساتێکی تر ڕوبدات.
١٤/٠٣/٢٠٢٢

یادەوەرییەکی جاویدان… شیعری شاعیری ئۆکرانی/ کاتەرینا بابکینا

شیعری شاعیری ئۆکرانی Kateryna Babkina
کاتەرینا بابکینا

وەرگێڕانی: بەکر ئەحمەد

پیشکەشکراوە بەو سەدان ئینسانانەی لە خرۆشانی "مەیدان"دا گیانیان لەدەستدا.

پێشەکییەکی کورت:
یەکەم جار، ئەم شیعرەم لە هەفتەی یەکەمی دەستپێکی شەڕی ڕوسیا لە ئۆکرانیادا لە بەشی کولتووری ڕادیۆی سویدەوە گوێ لێ بوو. زۆر سەرسامیکردم. خۆپیشاندانەکانی مەیدانی ئۆکرانیا سەرچاوەی ئەم شیعرەی کاتیرینایە. ناوەڕۆکە ئینسانیی و پرسە وجودییەکانی ناو قەسیدەکە لەوە گەورەترن بانگەوازی ئایدیۆلۆژی سەبارەت بەو بزووتنەوە سیاسییەی لە مەیدانی کیف دا گووزەرا، وامان لێبکات شیعرەکە نەخوێنینەوە.
ئەم شیعرە لە ڕۆژنامەی " یەتەبۆری پۆستن" لە ڕۆژی 11ی مارسی 2022 دا بلاوکراوەتەوە
وەرگێڕانی لە سویدییەوە بۆ کوردی: بەکر ئەحمەد

Evig hågkomst” – dikt av Kateryna Babkina | GP”

کاتێک ل□ بەردەستی مەرگدا ڕادەکشێی، ل□ بیرت بێت
کە هەمیشە چاکە دەیباتەوە
گەرچیش لە ئەوەڵدا، دەکرێ وا نەیەتە پێش چاو
لە بیرت بێت
کە لانی کەم لە شوێنی تر، درەختی خۆڵەمێشی و جۆگەی شەکراو بوونی هەیە
ئەوەی بۆ هەمیشە دەبێتە هی تۆ، هەر ئەوەیە کە دەیبەخشیت
ئەگەرچی هەموو رووناکییەکی تۆ هەر ئەوە بێت

خۆشەویستی نە زەندەقی کەسێ دەبا و نە ئازاری کەسێ دەدا
ئەگەرچی تۆ لە خۆشەویستیدا، ترسی بێ ئامان و ژان دەورت دەدا
تۆ تێفکرە , بە هیچ جۆرێک بیر لەوە نەکەیەوە
کە لە دوای تۆش، خەڵکانێک دەژین و دەمرن
کەسانێک کە نازانن تۆ هەشبووبی

بۆیە کاتێک کە وەختت هات
بۆ تۆ، چاوەڕاونکراو بووبێ یان نا
لە شارێکدا، کە لە ئاگردا دەسووتێ
لە وڵاتێکدا کە داوای زۆرت لێ دەکات
لە یادتدا، ناوی هەموو ئەوانە بژمێرە خۆشت دەوێن:
ئەوانەی لە عیشقدا بە شوێنپێکەی تۆدا دەڕۆن
چاوەکانت مەنووقێنە!
یادەوەرییەکی جاویدان:
تێپەڕینی تاڵە شەبەنگ بە گشت کاتدا، دەنگی ناسک لە هەوا دا دەنگی شین کاڵ
بریسکەیەکی ئاڵتوونی لە نیگای چاوانی دیدا
بۆیە کاتێک لە بەردەمی مەرگدا ڕادەکشێی
گۆرانییەکی بێدەنگ بچرە:
ژیان دەبێتەوە بە ژیان وەک چۆن دەریا دەبێتەوە بە باران
سووڕێکی بە بێ کۆتایی
یادت نەچێ
ناوی ئەوانەش بهـێنی کە قەت بۆ تۆ گرنگ نەبوون
ئەوانەی خۆشیان نەویستی یان چاویان پێتەوە نەبوو
ئەوانەی لە رۆژەکانی میحنەتدا، دەستیان بۆ درێژنەکردی
دۆعایەکیش بۆ ئەوانە بکە
کە بە سۆزەوە پێیان ئەوترێ دوژمن

بۆ بەدەکان ، هەروەها بۆ دڵڕەقەکان
بۆ ئەوانەی، ئەوە نین کە دەبوو ببن
بۆ ئەوانەی لە تۆ ناچن
نەکەی ئەوانەت لەبیرچێ کە لە کێڵگەن، ئەوانەی وا لە دەریادان،
وان لە باخچە
یاخود ئیستا لە سینەمان
ئەوانەی لە ڕێدا دەکەون، ئەوانەی خۆ فڕێ دەدەنە خوارەوە و
ئەوانەی بە چیچکانەوەن،
ئەوانەی درۆ دەپ□یقن، ئەوانەی یەکەم رۆژیانە لە دایەنگا،
ئەوانەی
کێک دروستدەکەن
کۆت و شەڵواریان کڕیوە
پەنجەرەیەکیان شکاندووە،
وەفاداربوون بە پەیمانەکانی خۆیان،
ئەوانەی نازانن روو لە کوێ بکەن یان بە کام ریگادا بگەڕێن
بە ناوی خۆیانەوە بانگیان بکە!
تا ناوی کەسیانت لە بیر نەچێ
بانگی ئەوە بکە تەنیایە و
ئەوەی سەقفی مال□مان بۆ چاکدەکا
ئەوەی هەموو رۆژێ ماشینەکەی بە هەڵە لە پارک ڕادەگرێ و
ئەوەی لەسەر لای ڕاست دەنووێ
ئەوانەی قاڵدرمەکان لە سەهۆڵ پاکدەکەنەوە و
ئەوانەیشی قەشمەرییان بە ترسییان کرد و لە جەنگدا مردن

لەسەروی تۆوە، مۆمێک دەسووتێ
لە ژوورەکەتدا بێدەنگییە و لە دەرەوەیش هەر هەمان شت
تۆ ئێستا ڕوون، بێکێش و سەربەهیج کەسێک نیت
تۆ لە مێشوولەیەک بچووکتری
لە شەونمیش زۆر ناسکتر
سا بڕژێ رووبار!
بپشکوێ تۆو!

بۆ ئەوەی لەسەرتەوەیە، چاوبگێڕە!
یادت نەچێ
نەکەی نەتوانی ناویان بێنی
دەربارەی ئەوانیش بدوێ
بۆ وانیش، هەمان شت بخوازە!

بەکر ئەحمەد

خۆشەویستیی ئالوودە/ گرفتاریی.. ئەحمەد ڕەزا

((الحب المرضي))
((obsessive love disorder/))شپرزەیی خۆشەویستیی بەدەستهێنان
((lamour maladif/)) نەخۆشی خۆشەویستیی.

ئالوودە بوون بە خۆشەویستیی لە لایەنێکەوە، نەخۆشییەکی دەروونییەو پێویستیی بە چارەسەر هەیە.. ڕەنگە چارەسەرەکەی بۆ کەسەکی ئاسایی و نەخۆشییەکەی نەبێت ئاسان بێت، بەڵام وەک عەرەب ئەڵێت بۆ کەسی نەخۆش " سهل الممتنع" ە، واتە وێڕای ئاسانییەکەی ڕێگە لێگیراویشە، بەوەی کەسی نەخۆش باوەڕ بە هیچ جۆرە چارەسەرێک ناهێنێ و ئەسڵەن بە نەخۆشی نابینێ.

خۆشەویستیی لە بنەڕەتدا چێژو هێور بوونەوەو دڵخۆشی و دابینبوونی سۆزدارییە، بەدەرە لە هەموو هەستێکی نێگەتیف)) بەڵام هەرکاتێک بووە مایەی کێشە خوڵقاندن و خەمۆکیی و شپرزەیی دەروونیی و لێکدانەوەی زۆر، لە هەمان کاتیشدا کەسی گرفتار تاک لایەنە لە خۆشەویستییەکەی بەبەردەوامیی مایەوەو هەوڵی چارەسەرکردنیدا، مانای وایە ئالوودە بووە بەو خۆشەویستییە.

ئالوودەیی سۆزداریی چییە؟

جۆرێکە لە ئیدمان بە خۆشەویستیی کەسێک و ئالوودەبوونە بە کەسی

بەرامبەرەوە، بە بێ هیچ سنورێک.. هەموو کردەوەیەک لەو خۆشویستنەدا بە ڕێگەپێدراو ئەبینێت تا ئەندازەی سووکایەتیی بەخۆ کردن و خۆ زەلیل کردنیش. ئەبێتە مایەی سەرەشۆڕی بۆ خۆی و کەسی خۆشویستراوی بەرامبەریشی، بە جۆرێک خۆی لە ژیانی ئاسایی ئەچێتە دەرەوە.. تا ئالوودە بوونەکە زیاتر بخایەنێت، نەخۆشییەکە زیاتر پەرە ئەسەنێت و چارەسەریشی پێویستیی بە کات و هەوڵی زیاترە، کە جیاوازییەکی ئەوتۆی نامێنێ لەگەڵ چارەسەری وازهێنان لە بەنگکێشان، یان دەستهەڵگرتن لە جگەرە کێشان.

نەخۆشی دەروونیی ئامانجەکانی لە ژیاندا ئەگۆڕێت، هەموو ئامانجێکی ئەوەو کەسی خۆشەویست ئاراستە ئەکات، هەر کارو کردەوەیەک بکات کەسی خۆشویستراو ئامانجەو بە ڕازیکردنی زیاتری ئەوە لە خۆی.. کەسی هاوشێوەی ئەو نابینێتەوە، بە مەزن و پاکژترینی ئەبینێت، هیچ تێبینییەکی نەگەتیفی دەربارەی ئەو لا دروست نابێت، لە هەموو ڕوویەکەوە بە کەسێکی موتەکامیل و پێی ئەبینێت، هەر کارو کردەوەیەک کەسی خۆشەویستراو بیکات، نەخۆشەکە بە باشترین و جوانترین و نایابترین کارێک ئەیبینێتەوە.. خۆشویستنەکەی بە ئەندازەیەکە، کەسی خۆشویستراو تا ڕادەیەک بەزار ئەکات و نەخۆشەکەی لا بچووک ئەبێتەوە هەست بە نەخۆشکەوتنی ئەکات.

کەسی نەخۆش بەختەوەریی خۆی بە کەسی خۆشویستراوەوە ئەبەستێتەوە، بە دەرکەوتن و بینینی تووشی شلەژان و دڵ لێدانی خێرا ئەبێت، وا تێ ئەگات سەرچاوەی هەموو بەختەوەرییەکان و دڵخۆشبوونی لەودا کۆبووەتەوە.. هەر کاتێکیش خۆشویستراو بە ژیانی ئاسایی خۆیەوە سەرقاڵ بێت، نەخۆش بێتاقەت و بێهوودە ئەکات، بەردەوام چاودێریی ئەکات، بە کورتیی ئەیەوێت کۆنترۆڵی بکات و ببێت بە یەکێک لە شتەکانی خۆی، واتە غەریزەی بە موڵکداریی بوونی زیاتر تەشەنە ئەکات و ئەو بە موڵکی خۆی ئەزانێت.

کەسی نەخۆش بەردەوام لە چاوەڕوانیدایە، تەنانەت ئەوکاتانەی پێکەوەن، لە بەرئەوەی ئەو بڕیاردەری ژیان و بەختەوەرییەکانیەتی.

کەسی نەخۆش غەریزەی سێکسیی زۆر لاوازە لەگەڵ خۆشویستراودا، تەنها لە کاتی پێویستدا نەبێت.. واتە هەوڵە چێژەکانی لە غەریزەی موڵکدارێتیدا خۆی ئەبینێتەوە، نەک لە سێکسدا.

کەسی نەخۆش بەردەوام ئازارو ئەندێشە/ معاناة ی هەیە، ئاسوودە نییە، هیچ هۆکارێکی ئاشکرا لە خۆشویستنەکەیدا نابینرێتەوە، لە حاڵەتە سەرەتاییەکاندا نەبێت، وەک سەرسامبوون/ اعجاب، یان تەنیایی، یان هۆکاری ماددیی.. خۆشویستراو بەردەوام بە تاوانبارێکی بێ تاوان ئەزانێت.. ڕقی لە هەموو ئەو کەسانەیە ئەو ڕقی لێیەتی و هەموو ئەوانەی خۆش ئەوێ ئەو خۆشی ئەوێن، لە هەموو

کاتەکەدا لە بیری ئەودایەو زۆرترین بیرەکەی بە دەست بە خۆ پێگەیاندنی، ژیانی ئاسایی خۆی فەرامۆش ئەکات و نیمچە گۆشەگیر ئەبێت.. هەرچیەک لە توانایدا بێت بۆ زیادەوە بۆ کەسی خۆشویستراوی ئەکات و بەردەوام بیری ئەچێتەوە شتێکی بۆ کردبێت، بۆیە بەردەوام هەوڵی ئەوە ئەدات شتێکی بۆ بکات.. نەخۆش گرفت و کێشەو زیانەکانی زیاتر بۆ خۆیەتی، تەنها ئەو زیانە بۆ بەرامبەری ئەگەڕێنەتە کە وەڕسی ئەکات.

تەنها کردەیەک وا لە نەخۆش ئەکات چاو بە خۆیدا بخشێنێتەوە، ئەویش هەستکردنیەتی بەوەی خۆشویستراو گرنگی زۆر بە کەسێکیتر ئەدات،، هەوڵی تەواو ئەدات بۆ دوورخستنەوەی کەسەکە لەی، بە هێمنیی لە مەبەستی کەسەکەی ئاگادار ئەکاتەوەو گەر خۆشویستراو گوێی پێ نەدا، چاو بەخۆدا خشاندنەوەکە زیاتر ئەبێت.. لەوکاتەدا نەخۆش توشی شپرزە بوونێکی گەورەی دەروونیی ئەبێت، لە دیارترین بارەکەدا ئەوەیە بە مەبەستی کشانەوە وەزیفە ئەرگانیکیەکانیشی تووشی شپرزەیی و شلەژان ئەبن و ئەگەری زۆری نەخۆشیی درێژخایەنەکانی تیا سەرهەڵئەدات، وەک شەکرەو فشاری خوێن و دڵ، لە هەندێک باردا کەنسر.

بە ناسینی ئەم نەخۆشیە لە هەرکەسێکدا، پزیشکی تایبەت ئەم سێ پرسیارە لە نەخۆشەکە ئەکات:

- 1 ئایا پەیوەندیەکەت لە ژیانی خۆت زیاتر لا مەبەستە؟
- 2 ئەو باجەی بۆ پەیوەندییەکە ئەیدەیت، زۆرەو کاری لە باری دەروونیت کردووە؟
- 3 تەنها خۆت ئەو هەموو هەوڵە ئەدەیت و تێئەکۆشیت بۆ ئەوەی ئەو ڕازیی بکەیت؟

چارەسەر:

- هەرکەسێک هەستی بە گرفتاربوونی کرد بەم نەخۆشیە، پێویستە سەرەتا میکانیزمێکی دەروونیی بگرێتە بەر، بە هێور کردنەوەی دۆخەکەی و دوواتر کشانەوە لە کەسی بەرامبەر، بەوجۆرەش کەسی خۆشویستراو وەک پەیکەرێکی وەهمیی لە خەیاڵدا ئەمێنێتەوەو لە واقعدا ئەو جێدوایەی نامێنێت.
- ڕاگرتنی هەموو جۆرە خۆشویستن و ڕق لێبوونەوەیەک لە کەسی بەرامبەر، بەوجۆرەش ئەبێتە کەسێکی ئاسایی و لە ڕق و ڕەشیی دەروونیی خۆی ئەپارێزێت.. ئەوەندە هەیە وەک یادگارییەک جێ بمێنێت.
- ناوبەناو هەوڵبدرێت بۆ نەبینینی کەسی بەرامبەر، تا ئەگاتە ئەوەی بە یەکجاریی نەیبینرێت.

- وزەی دەروونیی و خۆ بەهێز کردن زۆر گرنگە و مرۆقی پێگەییو لە توانایدا هەیە ئەوە بکات.
- ئەگەر چارەسەر نەبوو، ئەوا سآدەترین و باوترین چارەسەر، خۆ گەیاندنە بە پزیشکی دەروونیی..

"ئەزموون" خەڵاتی باشترین فیلمی نێودەوڵەتی فێستیقاڵی "سانتا باڕباڕا"ی بەدەستهێنا

مەنسوور جیهانی..

فیلمی سینەمایی "ئەزموون" لە دەرهێنانی سینەماکاری کورد "شەوکەت ئەمین کورکی" خەڵاتی باشترین فیلمی نێودەوڵەتی لە سی و حەوتەمین خولی فێستیقاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "سانتا باڕباڕا" لە وڵاتی ئەمەریکا بەدەستهێنا.

فیلمی سینەمایی "ئەزموون" The Exam چوارەمین فیلمی بەندی سینەماکاری کورد "شەوکەت ئەمین کورکی"، لە بەرهەمهێنانی "مەمەد ئەکتاش"، بەرهەمی هاوبەشی هەرێمی کوردستان و وڵاتانی ئەڵمانیا و قەتەر؛ لە نوێترین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا لە دوو سانسی جیاوازدا لە بەشی "پێشبڕکێی نێودەوڵەتی" سی و حەوتەمین خولی فێستیقاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "سانتا باڕباڕا" Santa Barbara لە وڵاتی ئەمەریکا نمایشکرا و لە لایەن بینەران و ڕەخنەگرانی سینەمایی و هەروەها ئەندامانی لێژنەی دادوەرانەوە بە گەرمی پێشوازیی لێکرا و توانی خەڵاتی باشترین فیلمی نێودەوڵەتی ئەم ڕووداوە کێن و گرینگەی سینەمای ئەمەریکا بە ناونیشانی "جێفەی سی. بارباکۆ" Jeffrey C. Barbakow بەدەستبێنێت.

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی سی و حەوتەمین خولی فێستیقاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "سانتا باڕباڕا" بریتی بوون لە: "کارلۆس ئاگیلار" Carlos Aguilar، "جێستین بێتیمەن" Justine Bateman، "دۆپ بۆسۆ" Dupe Bosu، "جۆلی کارمەن" Julie Carmen،

"ئانلی ئێلینگسۆن" Annlee Ellingson، "تیم گریرسۆن" Tim Grierson، "بیندریا جولی" Beandrea July، "ئێلیزابێت لو" Elizabeth Lo، "ئێسکات مانتز" Scott Mantz، "خۆزێ نۆڤۆئا" Jose Novoa، "گیل ڕابێرتسۆن" Gil Robertson، "چاڕلز سۆلۆمۆن" Charles Solomon، "ئانجی وانگ" Angie Wang، "ئێستیو زێن" Steve Zahn، "ئانتۆنی زێربە" Anthony Zerbe و "ئانێت زێربە" Annette Zerbe.

سی و حەوتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "سانتا باڕباڕا" SBIFF بە هاوکاری ڕێکخراوەی ناحوکمی "یو.جی.جی" UGG®، بە بەشداریی ئەستێرە ناوداره‌کانی سینەمای دنیا و بە نمایشی 200 فیلم لە سینەماکارانی 54 وڵاتی جیهان لە بەشە جۆراوجۆرەکانی پێشبڕکێی و دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە: بەشی "پێشبڕکێی نێودەوڵەتی"، بەشی پێشبڕکێی "بەڵگەفیلم"ی کورت و درێژ، بەشی پێشبڕکێی "ئەنیمەیشن"، بەشی پێشبڕکێی "سینەمای سەربەخۆ"، بەشی پێشبڕکێی "ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست"، بەشی پێشبڕکێی "سینەمای نۆڕدیک"، بەشی "سێمینارە سینەماییەکان"، بەشی پسپۆڕانەی "ڤۆرکشۆپی فێرکاری" و … لە ڕۆژانی 2 تا 12ی ماڕچی 2022 لە شاری سانتا باڕباڕا لە ویلایەتی کالیفۆڕنیا لە وڵاتی ئەمەریکا بەڕێوەچوو.

"ئەزموون" بەرھەمی کۆمپانیای "میتۆس فیلم"ی بەڕلین و کۆمپانیای "مەستی فیلم"ی سلێمانی کە بە پاڵپشتی وەزارەتی □□شنبیری و لاوانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان بەرھەمهاتووە و لە لایەن کۆمپانیای ئەڵمانی "ئاڕت هوود" ArtHood لە جیهاندا بڵاودەبێتەوە.

لە فیلمی سینەمایی "ئەزموون"دا کۆمەڵێک ئەکتەری بە ئەزموونی هەرێمی کوردستان لەگەڵ چەندین ئەکتەری گەنجی کوردستان، تیایدا ڕۆڵیان بینیوە، لەوانە: ئاڤان جەماڵ، ڤانیا سالار، حوسێن حەسەن، شوان عەتووف، هوشیار زێڕۆ نێروەیی، نیگار عەسمان، کاوە قادر، عادڵ عەبدوالڕەحمان و … .

فیلمی سینەمایی "ئەزموون" لە دوایین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆی لە بەشی سەرەکی بیست و حەوتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "ڤیکتۆریا" Victoria لە وڵاتی کەنەدا نمایشکرا و لە لایەن هۆگران، ڕخنەگران و نووسەرانی سینەماییەوە پێشوازیی لێکرا و توانی خەڵاتی باشترین فیلمی بەشی "پێشبڕکێی نێودەوڵەتی" ئەم ڕووداوە گرینگە سینەماییە بەدەستبێنێت.

بۆ زانیاری زیاتر:

/https://sbiff.org

https://www.facebook.com/SBIFF

/https://fb.watch/bLlBss6Xix

لاپەڕەی فەرمی فیلمی سینەمایی "ئەزموون" لە ئینستاگرام:
https://instagram.com/the_exam_movie?utm_medium=copy_link

لاپەڕەی فەرمی فیلمی سینەمایی "ئەزموون" لە فەیسبووک:
https://www.facebook.com/The-Exam-%D8%A6%DB%95%D8%B2%D9%85%D9%88%D9%88%D9%86-106319785023346/

سرودی ئاوەدانی.. عەلی حەمەڕەشید

ئەمەی منداڵ دەخەشین
وا بەهار و سەیرانە
ئەوەی تینمان دەداتە
هەڵەبجە ئاوەدانە
....
وەرن هەموو پێکەوە
بە ئاواز و گۆرانی
دەستی یەکتری بگرین
بەخۆشیی و شادومانی
....
بەڵێن ئەمەی بچکۆلە
پەرۆشین بە ئەو کارە
بە باشتر بنیاتنانی
ژیانەوەی ئەم شارە
....
بەخوێندن و زانیاری
هەنگاو دەنێین بە گشتی

هەتا شـــــــاری هەڵەبجە
نمـــــــــــونەبێت بۆ ئاشتی
.…
ناوی وەکـــــــو ئەستێرە
گـــەش بێ و بدرەوشێتەوە
سرودی سەرکەوتن بێ و
هەموو کـــــەس بـیڵێتەوەی
.…
بویت بەپایتەختی ئاشتی
دڵخۆشـــــــــــم ئاوەدانی
بڵند و پڕ شکـــــــــۆ بی
تۆ ناسنامــــــەی کوردانی
…
١٤/٣/٢٠٢٢

چەند و چونی پێش مردن.. نەوزاد بەندی

ئەو شتانە بکڕن ،
کە بۆ فرۆشتن نین ..
هەمیشە ئەو شتانەی بۆ فرۆشتنن ،
عەیبدارن ..قەت بە هیچەوە سەرقاڵ مەبن ..
سەد ساڵ لەگەڵ هیچ سەرقاڵ بن،
ناگەن بە شت ..

کە دوور کەوتیتەوە ،
هەستم کرد ،
باشترین دەرمان بۆ هەردووکمان ،
دوورییە ..

شەمسی تەبریزی ئەڵێ :
لە ئەسپەکەت مەیەرە خوارەوە ،

لە هەر شوێنێ دا بەزيت ،
کەلەپچەت ئەکا بۆ خۆی ..
دنيا گەڕانە ..گەڕان ..
بە بێ وەستان ..

چاوەڕێی کەستان ناکەم و ..
بە تەنيا ئەڕۆم ..
چونکە بێيشن لەگەڵما ،
لە نيوەی ڕێ ئەگەڕێنەوە ..

بۆ ئەوەی خەم نەتانخوا ،
خەم مەخۆن

کە تۆ ديار نيت ،
ئاپۆڕەی خەڵکم لێ ئەبێ
بە بيابان ..
لە دەرگاکان عاجز ئەبم ،
کە بەبێ تۆ ، ئەکرێنەوە ..
خێرهاتنی شەماڵ ناکەم ،
کەبێ تۆ دێتە بەرهەيوان ..

کە تۆ ديار نيت ،
هەوڵ ئەدەم بە شتێکەوە ،
خۆم سەرقاڵ کەم ..
هيچ شتێ سەرقاڵم ناکا ..
نازانم تۆ
بۆ من ئازاديت يان زيندان !

(مێژوو لەسەر گردێك) قهڵای هەولێر.. لە ئينگليزيەوە

پ.ی.د. حممد عزیز سعید

ئاژانسی ئەمەریکی بۆشایی ئاسمان – ناسا
لە ئینگلیزیەوە پ.ی.د. حممد عزیز سعید / کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی – زانکۆی سەڵاحەددین

ئاشکرایە کە یەکەم شارستانیەت لە جیهان دا لە ناوچەی میزۆپۆتامیا سەری هەڵداوە. جەنگیزخان هەوڵی دا گەورەترین
ئیمپراتۆری زەوی نزیك لە مێژوودا دابهێنێ. عومسانیەکان زەوی و زاری ئەوروپا و ئاسیایان بۆ نزیکەی 600 ساڵ
داگیرکرد. ئەم دوو ئیمپراتۆرە یەك شتی هاوبەشیان هەبوو ، ئەویش بریتی بوو لە دروستکردنی کەمپ لەسەر زەویەکی
بچووك… ئێستا ناسراوە بە هەرێمی کوردستان (باکوری عێراق): قەڵای هەولێر.
ئەم قەڵایە کۆنترتین قەڵایە لە جیهان تاوەکو ئێستا ژیانی لەسەرە و نیشتەجێ یە کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی
6000 ساڵ بەر لە ئێستا. مێژووە دێرینەکەی لە خاکەکەیدا بەدی دەکرێ. لە سەر شێوەی گردێکی هێلکەییە و بەرزییەکەی نزیکەی 32
مەترە. قەڵای هەولێر لە زبڵ و خاشاك و پاشماوە و خانووی قوڕی داڕماو و نیشتەجێ ی چەرخی پێشووتر دروست کراوە.
ئەم شارە دێرینە کەوتۆتە ناوەندی هەولێر و رووبەرەکەی دە هێکتارە و لە ساڵی 2014 ڕێکخراوی یۆنیسکۆ خستیە ناو
لیستی شوێنەوارەکانی جیهان.
وێنەی قەڵا و شاری هەولێر کە خوێنەر لێرەدا دەی بینێ مانگی دەست کردی هەشت) الند سات 8 سەتیالیت (لە
20/11/2018 لە ئاسمانی هەولێرەوە وێنەی گرتووە. قەڵاکە لە سەنتەری شاری هەولێر بەدەی دەکرێ لە شێوەی ویلی
گالیسکە دایە و لەوانەیە لە چاخی عوبید ژیانی لێ بووبێت کە مرۆڤ ئەوکات ویلی گالیسکەی داهێناوە. قەڵای هەولێر
دەوری دراوە بە پایتەختی سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان.

ئەمڕۆ قەڵای هەولێر دەوری دراوە بە دیوارێکی سەدەی نۆزدەهەم و ڕواڵەتی قەڵایەکی گەورەی پێ بەخشیوە. لەناو ئەم دیوارە گەورەیەدا کۆڵانی تەسکی دەرنەچوو لە دەرگای سەرەکیەوە حەوشی ماڵەکانی بە باڵەخانەکانەوە گرێ داوە. شێوازی شەقامەکانی لە چەرخی عومسانییەکان وەرگریاوە.

ئەمڕۆکە تەنها یەك خێزان لە سەر قەڵای هەولێر دەژیت. ئەمەش لە لایەن بەرپرسانی کوردوستان ڕەخسێندراوە بۆ ئەوەی بڵێن قەڵای هەولێر تاکە قەڵایە لە جیهان تاوەکوو ئێستا ژیان لەسەری بەردەوامە. ئێستا قەڵای هەولێر یەك مزگەوتی بەکاری لەسەرە لەگەڵ چەندین موزەخانە کراوەن بۆ کارکردن. چەندین ڕێکخراو بەردەوام کاری نۆژەن کردنەوە ئەنجام دەدەن بەمەبەستی هێنانی چالاکی نوێ بۆ سەر قەڵات. بۆ زانیاری زیاتر سەردانی ئەم لینکە بکە:

https://earthobservatory.nasa.gov/images/144736/history-on-a-hill

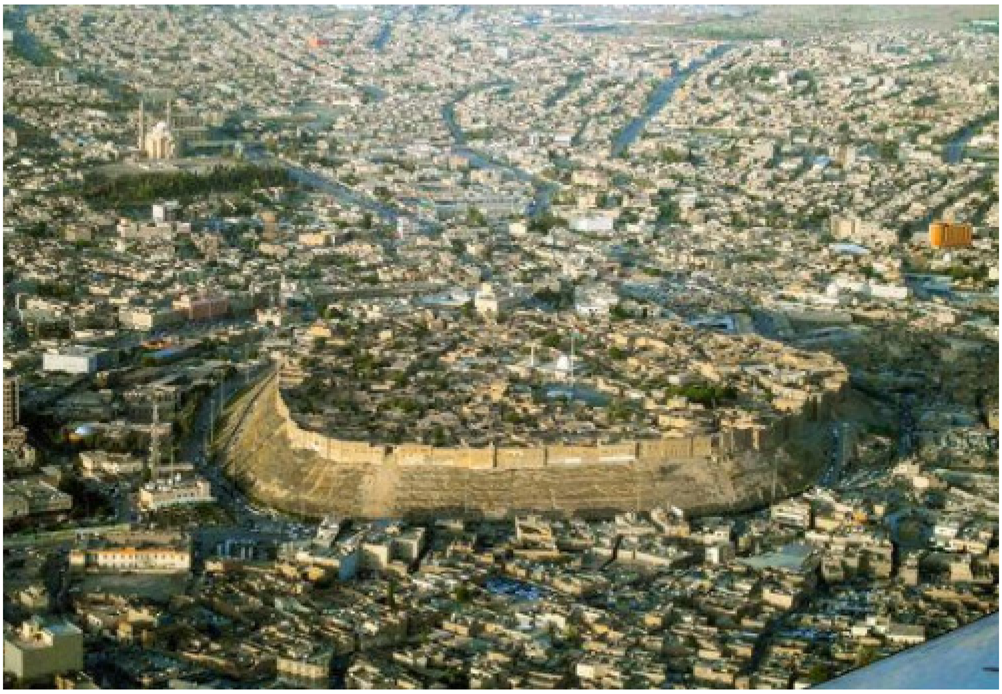

پ□ش□وا و ن□م□ر□□□.. م□ه□دی عەبدوڵڵا

دەگەڵ پێشەوا، ڕەنگە هاوساڵ و مانگ بین، لە زۆر لاوە لێکنزیکین، بەڵام ئەمن نە شاعیرم و نە شیعرناس، ئەمما هەرتکمان بۆ نەمرەڕێیەک ملی ڕێمان گرتووە و هەریەکە بە ڕاستەڕێیەکدا و هەورازێکی وان دەبەیندا نییە.

⋆ کاکەیی، کوڕێکی دانسقە و کاکڵ، لەخۆبوردووییەکی بێوێنە، بەڕادەیەک تەواوی گەنجییەتیی خۆی بۆ دنیای هزر و ڕوح، ئینسانییەت، ئازادی، گەیشتنە هەقیقەت بۆ هەقیقەتی تەرخان کردووە. بۆ وشیاری و وریابوونەوە تێدەکۆشێ. ئەو بەیەکچاو دەڕوانێ و کۆژانی تەواوی دنیا لە دڵ و ئەندێشەی خۆیدا ورد و وەرد دەکاتەوە و خەم و ناسۆری کون و قوژبنەکانی جیهان دێنێتە سەر ڕووپەڕ و مر□قایەتی پێکەوە دەبەستێتەوە و پەنجە لەسەر برینەکان دادەنێ و خەمێکی قووڵ بە شیعر و وشەی ناسک دەردەبڕێ، کە لە بەرهەمەکانیدا بە ڕوون و ڕەوانی دیارە.

⋆⋆ پێشەوای نووسەر و شاعیر، دەخوێنێتەوە، ڕادەمێنێ، لە هیچ

دانامێنێ. وێڕای دنیای تایبەتیی خۆی، خاوەنی ڕا و ڕەخنەی خۆیەتی، کە ڕەنگە دیسانەوە زۆر نەبن لە جیلی خۆی؛ شاعیر بن و شیعریان ئاوێزان بێ لە بەیانکردنی دەردی مرۆڤایەتی.

(بیر بکەوە تا بکەویتە ڕێ)١

★★★ نەمرەڕێ، یەک لەو بەرھەمە ناوازن□ و مانادارانەیەتی، کە قەدەرێکی زۆر نییە چاپ و بڵاوی کردۆتەوە، ھەوڵێکە وەک باقی ھەوڵەکانی دیکەی بە زمانێکی پاراو و ڕەوان، دەوڵەمەند لە وشەی کوردی، مانای قووڵ دەبەخشێ و ھەر خوێنەرە و بەشێخۆی مانا ھەڵدەێنجێ، بە قەولی مەولانا (ھر کسی از ظن خود شد یار من) و دەبێتە یار و یاوەری و دەیخاتە سەر ڕێ و بەرەو نەمرەڕێ ڕاستەڕێی دەکات.

- لە بەشێک لە نەمرەڕێدا، مانای کردۆتە بەر پیتەکان و کارێکی سەرنجڕاکێش و جوانی خوڵقاندووە. وەرن با پێکەوە بزانین لە پیتەکانی پێشەوادا چ مانایێکی ڕۆحی و جوان دێتە دەست، کە دەمانباتەوە بۆ دنیای ڕووناکی:

ـ پێ:
پێ، پەی پێ ببرێت، پاڵی پێوە نەنرێت/…
پەلەپڕووسکەی ناوێ سەرێ، تاسووخی دیداری لە دڵەوە دەوێ.٢

ـ ێ، یێ:
یێ، ئەوەتا پێمان دەڵێ:
ئەم ڕێیەی ئێرە، کۆتایی دێ،
سەرەتایەکی دی دێ.٣

شین:
شین نەکەین بۆ ڕەنگی شین، شین ببینەوە بە پێکەنین/ شەونشینی ئەوەیە بە شینیمان شەودێز ڕووناک بکاتەوە.٤

ە، ئە:
ئە، بزوێنێکی کورت و سواوە، دە ھەموو کونێکەوە دەچێ دەبێتە نێوانگر، دەچێتە نێو نەمرەڕێ.٥

و، واو:
وچانێکم دەوێ، گوێم لە ھیچ ورتەورتێ نەبێ،٦

- ئەلف:

ئا، ئائا دەگەڵ ئێوەمە! چ دادەگیرسێ، ئاو یان ئاور؟ ئاو گوتی پاکیێتی لە من و لێخنی لە ئێوە/ تینویێتی لە من و پاشەڕۆ لە ئێوە/ ئاور گوتی هەرکێ داگیرسێ، دەبێ پاکیێتیی لە ئاوەوە سەرچاوە بگرێ.٧

١. نەمرەڕێ، پێشەوا کاکەیی، (چامە-کتێب)، چاپخانەی جەنگەڵ- تاران، وەشانی نووسیار- دانیمارک، ز. ٢٠- (٨)، ٢٠٢١، ل. ٣٣.
٢. نەمرەڕێ، هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل. ٢٠.
٣. نەمرەڕێ، هەمان سەرچاوە، ل. ٣٢.
٤. نەمرەڕێ، هەمان سەرچوە، ل. ٢٥.
٥. نەمرەڕێ، هەمان سەرچاوە، ل. ٣١.
٦. هەمان سەرچاوە، ل. ٣١،
٧. نەمرەڕێ، هەمان سەرچاوە، ل. ١٧.

On Tue, Mar 1, 2022, 9:49 PM peshawa kakayi :peshawa.kakayi140@gmail.com wrote

On Thu, Feb 3, 2022, 9:30 PM peshawa kakayi :peshawa.kakayi140@gmail.com wrote

□نوێترین کتێبی تازەی «پێشەوا کاکەیی» چاپ و ب□لاو کرایەوە□

کتێبی «لە پەنجەرەوە، دەڕوانمە گوێدرێژەکەی نالی»ی پێشەوا کاکەیی، چاپ و ب□لاو کرایەوە. کە ئەم کتێبە کاری ڕێنووس و هەڵەچنی «وشیار عەلی» و کاری بەرگ «ئیبراهیم ساڵح» ئەنجامیان داوە و لە چاپخانەی کارۆ چاپ کراوە.

□ لەبارەی ئەم پەڕتووکەوە پێشەوا کاکەیی دەڵێت:
ئەم بەرهەمە: ئەزموونێکی نوێی شیعری منە کە لە (شیعر و پەخشانەشیعر)دا خۆی دەبینن□تەوە. هەندێک شوێن بۆ ڕەگەزی تریش. دەمەوێت خۆم لە پێشەکی □□ ت□نیا سەرنجێکی خێرا بۆ خوێنەران ب□جی□ دەه□□□م. نالی (م□لا خدری ئەحمەدی شاوەیسی میکایەڵی 1800-1877) بیانوویەک بوو بۆ من تا بتوانم بدوێم. ل□ □ □وانگەی: سیاسی، کۆمەڵایەتی، کولتووری، ئایینی و زمانەوانییەوە کارم لەسەر ئەم شیعر و پەخشانەشیعرانە کردووە و دۆخی دوای نالیم پێیان خوێندووەتەوە. ئەم شیعرانە بە زمانێکی ڕەخنەیی، کاری توێژینەوەیی خۆیانیان کردووە. چەند نیوەبەیتێکی نالیم هێناوە و ڕەخنە و وەڵام و سەرنجی خۆمم بۆیان هەبووە. ئەوەی دەمەوێت لێرەدا بی□□□م، ئ□و□ی□ ک□ ل□ □ س□رتاپای شیعر و پەخشانەشیعرەکاندا لە ڕوانگەی ڕیالیزمی ڕەخنەییەوە دوواوم. هەو□□ک□ □ ب□ خوێندنەوەی

دوای نالی و هێنانەوەی نالی بۆ ئێستامان کە لە چ ئێستایەکدا دەژین و داهاتوومان لەسەر ئەو ئێستایە چی لێ شین دەبێتەوە.

□ پەرەگرافیک لە پەڕتووکەکە:

نالی! هەرلخێکی ئەم درەختە ڕاوەشێنیت، قیژەی سەدان کچی سەربڕاوی لێوە دێت، سەدان ڕۆژنامەنووسی بێسەروشوێنت پێ دەڵێت، کاوەی ئاسنگەر لە کوێ و کاوە گەرمیانی لە کوێ! میرنیشنی سۆران لە کوێ و سۆرانی مامە حەمە لە کوێ! هەرلخێک ڕاوەشێنیت، هاواری سەدان پەککەوتەی لێوە دێت، کە گۆچانێکی لێ ساز کردووە و ئاخوداخی ئەم تاڵانکارییەی کوردایەتیی حیزبی بۆ باس دەکات کە چلۆن دڵی شەق بردووە.

شەقی بردووە، پەمۆ نا، دڵی منداڵ□.
لە گیرفانی هەموانی بڕیوە،
دز نا، ئەم دووکاندارە سیاسیيانە.

ئەها ببینن! زمان بەو لینجاوییەی خۆیەوە، شیعرمان بۆ دەنووسێت،
هەموو شتێک دەکشێت و دەشکێت،
دەلکێت و ون دەبێت.

□ پێشەوا کاکەیی

□پێشەوا عەبدوڵڵا عەبدولڕەحمان، نازناوی (پێشەوا کاکەیی)-یە، لە ١٩/ ٤/ ١٩٨٤، لە گەڕەکی «جووتکانیان»-ی شاری قەڵادزێ لە دایک بووە. پاش ڕاپەڕینەکەی ساڵی ١٩٩١ ڕوو لە خوێندن بە زمانی دایکزاد دەنێت و هەر لە قەڵادزێ خوێندنەکەی کۆتایی پێ دێنێت و ساڵی ٢٠٠٥-٢٠٠٦ بۆ درێژەدان بە خوێندنەکەی لە ئاستی باڵادا ڕوو لە زانستگەی سلێمانی و کۆلیژی یاسا و ڕامیاری دەکات و بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە زانستە سیاسییەکاندا وەردەگرێت. ئێستایش فەرمانبەری زانستگەی ڕاپەڕینە.

□ لە گەلێک ڕۆژنامە و بڵاڤۆکدا اب□ت□کانی ب□□او کردۆتەوە. چەندین توێژینەوە و خوێندنەوە بۆ شیعرەکانی کراوە و ئێستاکە سێ کتێبی وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی فارسی، دانەیەکیان چاپ و ب□□او کراوەتەوە و کۆمەڵەشیعرێکیشی وەرد□گ□□ردرێ بۆ زمانی عەرەبی. لە داهاتوودا دەکەونە بەر دیدی خوێنەرانی فارسزمان و عەرەبزمان. چەندین ڕێزلێنانی وڵاتانی پێ بەخشراوە. لەگەڵ ئەوەشدا، چەند شیعرێکیشی وەرگڕدراونەتە چەندین زمانی تر...

بەرهەمە شیعریی و ئەدەبییەکانی بریتین لە:

١. پاشماوەی هەناسەکان، کۆمەڵە شیعر، چاپی یەکەم، چاپخانەی گەنج، سلێمانی، ٢٠٠٨؛
٢. منم، دیدەوانیی گوڵ دەکەم، چامە- شیعر، چاپی یەکەم، چاپخانەی دیلان، سلێمانی، ٢٠١١، چاپی دووەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠١٩؛
٣. باغ غەزەلی تۆ، شیعر، چاپی یەکەم، چاپخانەی پەنجەرە، تاران، ٢٠١٥؛
٤. لە خانەچکەکەی ماڵی پوورە خونچەمەوە بۆ کەلاوەکەی سەعیدیان، (دەقی واڵا،) چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠١٧؛
٥. ئەفریقانامە و زەمیننامە بۆ تامی شیعر، (پڕۆژەی یەکەم و دووەم،) شیعر، پەخشان، پەخشانەشیعر و گەڕانەوە، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠١٨؛

٦. ئەمریکانامە بۆ تامی شیعر، (پڕۆژەی سێیەم و چوارەم،) ڕۆمانەشیعر-قەسیدە، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠١٨؛
٧. گەردوونامە، شیعر، لە بڵاوکراوەکانی نووسیار-دانمارک، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠١٩؛
٨. بونیادنانەوەی ڕووناکی لە گێڕانەوەی زەردەشتی ئەحمەد مەلادا، لێکۆڵینەوە، ناوەندی ڕۆشنبیریی ئەندێشە، چاپی یەکەم، سلێمانی، ٢٠٢٠؛
٩. نەمر□□، چامە-کتێب، لە بڵاوکراوەکانی نووسیار-دانمارک، چاپی یەکەم، چاپخانەی جەنگەڵ، تاران، ٢٠٢١؛
١٠. بیری شیعر و خەیاڵی زمان، دیدار لەبارەی شیعرەوە، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠٢١؛
١١. زەریا و بەستەڵەکی باشوور بۆ تامی شیعر، (پڕۆژەی پێنجەم) ڕۆمانەشیعر-دەقی واڵا، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠٢٢؛
١٢. لە پەنجەرەوە دەڕوانمە گوێدرێژەکەی نالی، شیعر-پەخشانەشیعر، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠٢٢.

سێ قول هوال□ و دوو فەقێ و فێڵێک. شەماڵ بارەوانی

بەحوکمی ئەوەی هەم فەقێ و هەم ئیسلامی بووم کاتی خۆی، ئەوە لەقۆناغی ژیانی فەقێیاتیم و سەردەمی ئیسلامی بوونم دا، فەقێیەکمان لەگەڵدابوو، ئێستا لەیەکێک لەمزگەوتەکان لەهەولێری پایتەخت مەڵایە، زۆر بەتووندی ئیسلامیبوونی گرتبوو و تابڵێیت ئیسلامیزمێکی دۆگمایی بوو. زۆرجار دەیگووت لەپێناو ئەو ڕێبازه پیرۆزەی(ئیسلامی سیاسی) و کاری دەعوە و بانگخوازی، ئەنجامدانی هەموو شتێک دروست و ڕێگە پێدراوە. هەندێک جار بۆ شۆخی و گاڵتە کاتێک تووڕەمان دەکرد، دەیگووت: تەنانەت زینا(سێکسی ناشەرعی)یش درووستە.

واتا ماکیافیلی وتەنی(الغایة تبرر الوسیلة) و ئامانجەکان ئامڕازەکان ڕەوا دەکەن، جا هەر لەو سۆنگە میکیاڤێلیانەیەوە، ئیسلامیەکان زۆر شتیان ڕەواکردبوو لەپێناو گەیشتن بە ئامانجەکەیان گەلێ شتیان دەکرد و زۆر شتیان لەسەرخۆیان قبوڵ دەکرد، بۆ نموونە دەیانگووت: ئێمە ئێستا لەقۆناغی دەعوەو بێ دەسەڵاتیداین، مەسیح وتەنی شاپێکیان لەلا ڕوومەتی ڕاستێت دا، تۆ لای چەپیشیان بۆ ڕابگره. یان، گەر کراسەکەتیان لێ دزی، تۆ دەرپێکەشتیان وێبدە. تا دەگەین بە قۆناغی تەمکین و دەوڵەت داری و جێ بەجێکردنی ئەحکامەکانی شەریعەت و ڕۆنانی دەوڵەتی سیوکراتی،
ئەوسا بەکاهی دڵی خۆمان دەتوانین دۆگم و ئایدیاکانی خۆمان، ئایدیۆلۆژیاو بیر و باوەڕ و ئەقیدەی خۆمان بسەپێنین و چی ویستمان بیکەین و بیڵێین و کەسێک کاتی خۆی و لەکاتی دوو ڕوویی و لاوازی و بێ دەوڵەتیماندا، شاپێکی تیاهەڵدابین، لەتۆڵەو جێگایدا دوو شاپی تیاه□د□دەینەوە. بۆیە ناچارین ئێستا لەگەڵ بڕیارەکانی دیفاکتۆ دا خۆمان بگونجێنین و هەندەک شت بکەین و بڵێین و بچینە ژێر باری ئەمری واقیعەوە.

ئەو هێزه ئیسلامیەسیاسیەی من ئەندامیان بووم و لەڕیزی حزبەکەیاندا کارم دەکرد، زۆر کاریان دەکرد و چەندین چاڵاکییان ئەنجام دەدا، لەحەقیقەتدا بڕوایان پێی نەبوو، وەلێ بۆ سەرنج ڕاکێشانی ئەویتر و خستنە ژێر کاریگەری خەڵکی بۆ ژێر ئایدیۆلۆژیاکەیان ئەنجامیان دەدا.
لەکارکردنیشدا زۆر زیرەک و فێڵباز و هەتابڵێیت تاکتیک باز و هونەرمەند و لێزان بوون، لەجوڵاندنی هەست و سۆزی خەڵکێک بۆ لای

خۆیان و وەرچەرخاندنیان بە ئاڕاستەی ڕێباز و ئایدیۆلۆژیای خۆیان.

جا فەقێیەکی هاوڕێم هەبوو، ئەمەش لەو دێیەی تێدا بووین، دەستمان کردبوو بەکاری دەعوەو بانگخوازی و گەمەی ڕاکێشانی سەرنجی خەڵک بۆلای خۆمان و بە ئیسلامیزم کردنیان. یان هەر هیچ نەبێت دەمانگووت بیانکەین بە هاوسۆز و لایەنگر، یان، دژایەتیمان نەکەن. جا ئەمەش بە حوکمی ئیسلامی بوونمان و خوێندنی دەرس و وانە لای ئیسلامییەکان، زۆر لێزان و فێڵبازبووین. دوو قوتابیی قوتابخانەی ئیسلامییەکان بووین و لەتاکتیک و فریودان و، زۆر بە حەماسەتیشەوە دەعوەمان لە ئیسلامییەکان دەکرد. جا هەموو شێوازێکمان دەگرتە بەر، تەنها لەپێناو سەرنج ڕاکێشانی خەلکی بۆلای خۆمانداو بتوانین هەست و سۆزیان بە ئاڕاستەی بیر و باوەڕی ئیسلامیی سیاسییەکەماندا بجووڵێنین. وەکوو سەردانی کردنی خەڵکی دێ، قسەی نەرم و لێوبەخەندەیی و ڕووخۆشی، تێکەڵاوی گەنج و هەرزەکارەکان و ..تاد.
ڕۆژێکی خەریکی پیاسەبووین و ژنێکمان دیت لەپێش دەرگای حەوشەی ماڵەوەیان دانیشتبوو،
یەکسەر من ئەو فەقێیە بە یەکتریمان گووت: چۆن بتوانین و چی بکەین تا مەیلی بە ئیسلامییەکان ڕابکێشین؟
ڕێککەوتین کە هەردووکمان بڵێین یەکەو ختمێکی قورئانمان لێت کردیە و تۆ ئاگادار نیت!
دوای ئەوەی سڵاو چاک و چۆنیمان لە ژنەکە کرد و پێمان گوت: پلکە(پوورە) ختممان لێت کردیە. ژنەی بەستە زمان خەریک بوو لە خۆشیان باڵبگرێت و بفڕیت و تابڵێیت کەیفی هات و یەک گونیە دووعای مراز حاسڵ بوون و خێری بۆکردین. لەڕاستی دا پێش بگەین بە ژنەکەو سڵاوی لبکەین، یەکەو سێ قولهو وەڵامان خوێند.
لە ئیسلام فەرموودەک هەیە دەڵێت: سێ جار خوێندنی سورەتی(الإخلاص)، واتا: سێ قل هواللە بخوێنە بەختمێکە حیسا بە.

ناحاڵی.. جەلال عەبدوڵا ساح

ئەو شین دەکات، ئەمیش دەمرێت
براکەشی وتی: کوشتم!
شەهیدە بۆ ئەوەی نەمرێت
کۆیلە بێت؛ یاسا دەشکێنێت.

گۆرانی بوو؛لە ماڵی هەست
عەشق بوو؛ بۆ دڵ ی م□ بەست
هەتاکوو شەرەف قیبلەت بێت
نوێژت بەتاڵە و بێ نوێژیت.

دڵ ی هەور؛ کە لێ ئەدات
خوێنی ئاو ە، دەیجووڵێنیت.
ژیان قەرزاری مردن بێت
چارە نییە دەبێت بدرێت

کاتێ کە تۆ گوڵێ دەکووژێت
ئازاری دڵی ئاو ئەدەیت
سەرشۆڕییە مر□ق ه□ستێت
ڕەحمی ئافرەت بسووتێنێت

غیر ممکن (بدحاڵی)
جلال عبدالله صالح

سوگواری می کند و امی می میرد
و برادرش گفت: من او را کشتم.
او یک شهید است تا به عنوان برده نمرد
او قانون را می شکند.

این یک آهنگ بود

در خانه عشق بود
برای قلب هدف، تا دعای شما
خالی و بدون نماز باشد.

قلب ابر که خون آب را می تپد
آن را حرکت می دهد. زندگی
مدیون مرگ است هیچ راه
حلی برای داده شدن وجود ندارد

وقتی گل ها را می کشند
قلب آب را درد می کنید
حیف است که یک فرد
رحمت زن را می سوزاند

لەتاریکی گوومڕاتر.. شـــەمـــاڵ بارەوانی

ه□□بجەتان باش
من ناوم
عومەری خاوەرە و
نازناویشم
ناکازاکی

لەڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا
و
لەشانزەی سێی
هەشتاو هەشت
ساڵی
خەجاڵەتی دیموکراسیەت

و
بزەی فتوحات

ساڵی
کۆکووژی کورد
و
کارەسات

ک□م□□ک جزم□ی ش□قینی
ل□ تاریکی گوومڕاتر
و
ل□ هۆزی عەفلەق

ڕەگیان دەچوویەوە
سەر تیرەی بەرد
و
مەزهەبی جەهل

ئەوان
لە توخمی تراویلکە و
جینۆساید

سەر بە نەسلی تاوان
و
لە بنچینەی
سەحراو

لە فیرقەی بەربەر بوون

لە مەنتقی
فەرهوود
و
مناڵدانی کووشتنەوە
هاتن

بۆنی هێڵنج
و
جەهننەم

بۆنی

فریشتەی مەرگ
و
قیژەی کچە ئەنفاڵکراوەکانیان
لێدەهات

لەگەڵ
دەرزنێک بیری عرووبە
و
پۆلێک تراژیدیا
و
گۆڕی بە کۆمەڵ

لەگەڵ
فڕۆک□ یەک عەلی کیمیایی
و
بەرمیلێک ژەهری سارین و خەردەڵ

لەگەڵ
سندوقێک درۆی UN
و
جانتایەک دەبڵ مۆڕاڵی
کۆمەڵی نێو دەوڵەتی
و
دنیایەک گازی سپانیدو دووکەڵ

دەست لەناو دەست
هاتن
و
ملی پێنج هەزار سەوزاییان
قرتاند
پێنج هەزار جۆگەڵەیان خنکاند

پێنج هەزار کانیاویان کوژاندەوە
و
چرکەی پێنج هەزار کاتژمێری هەڵەبجەیان
لەکار وەستاند

پێنج هەزار درەختیان شەهیدکرد
پێنج هەزار مەلیتریان لەفڕین کرد

لەڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا
فەسڵی خەندەی هەڵەبجەیان
سڕییەوە
و
خونچەی پێنج هەزار
گوڵیان تووشی هەڵوەرین
کرد

لەڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا
و
لەشانزەی سێ
شاشەی کامێرایەکی مۆدێڕن
و
دوو بست ڕیشی مەزه□ بێکی کلاسیکی

هاتن
تا پاشماوەی ئازارەکانی عەبا بەیلێ و
عەنەب

زامی سیروان
و
فرمێسکی زەڵم

هاواری شنروێ
و
سکاڵای باڵامبۆ

دەهری بوونی شارەزوور
و
دڵ تەنگی گۆیژە

شیوەنی گەرمیان
و
تووڕەیی هەورامان

دیمەنی خنکانی کانی قووڵگەو
سەرای و شەهیدان
و
تەرمی هەڵەبجە

لەتابووتی دوو ڕوویان
بۆ ئەرشیف کەن

وێنەی ڕۆحە هەڵکروزاوەکان
بگرن
و
جەستە سووتاوەکەی
تۆفیقی کارەبا
بۆ دیکۆمێنت
و
لە بیرکەن

لەڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا
دەنگی پێنج هەزار گیانەڵای
بەساڵاچوو
و
پێنج هەزار
کۆرپەی داماو

پێنج هەزار
چیرۆکی تراژیدی
و
پێنج هەزار
تابڵۆی سوتاو

پێنج هەزار
فرمێسکی خوێناوی
و
پێنج هەزار
مۆمی کوژاوە
و
پێنج هەزار دووا هەناسەی
خنکاو

کران بە هەویری داڕمانی
ئەخلاق
و
موزایەدەی

مەزهەبی دوانزە ڕیش و
سیناریۆی فیلمێکی تری
جیهانی

لەڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا
جارێکی تر گەردوون
بە هیرۆشیمایەکی تر
دووگیان بوو

دووبارە
ئاسمان ئەنفالێکی تری لێ داواکردین
و
زەوی پێنج هەزار
پەپوولەی تری
لێ قڕکردین

لەشانزەی سێ بوو
پێنج هەزار باڵندەمان
لێ ونبوو
و
دڵی پێنج هەزار دایکی کورد
کون بوو

هۆنراوە بۆ منداڵان..
نەورۆزە .. رەزا شوان

ئەمڕۆ جەژنی نەورۆزە
جەژنی کوردە پیرۆزە
* * * * *
شاجەژنی کوردستانە
سەری ساڵی نو□م□انە
* * * * *
نەورۆز جەژنی شادیە

رزگاری و ئازادی□
* * * * *
تەوقه و پیرۆزبایه
خۆشی و شادی و شایه
* * * * *
دیاری نەورۆز نێرگزه
گوڵی جوانی ئەم وەرزە
* * * * *
رۆژی سەیران و گەشته
کوردستانمان بەهەشته

سوید: ٢٠٢١

رونکردنەوەیەک لەلایەن عەبدولڕەحمان فەرهادی ەوە

خوێنەر و بنووسی ئاست نزم، ئەو کەس□ی ک□ دەقەکانی نووسەر بە کەسایەتیی دەوا بەستێنێ. خەڵکانێک هەن وا دەزانن ئەو تەنز و چیڕۆکانەی دەیانووسم، بریتین لە ژیانی تایبەتیی خۆم، هەن نایاناسم، دەڵێن: “زگمان پێت دەسووتێ! لەگەڵ خوێندنەوەیان بۆت گریاوین”. بێئاگان لەوەی دەق و خەیاڵ و خولیای جیاجیای نووسەر، مەرج نییە پێوەندیی بە بایۆگرافیای خودی نووسەرەوە هەبێ، لە زۆر جێگا ئەمەمان گوتووە و لە دەقەکانیشماندا ئەمە دەردەکەوێت، کەچی بەداخەوە فەریکە بنووس و بخوێنی خۆ بە شتزان، دێن بەراوردیان بە ژیانی ڕۆژانەم دەکەن و قسە و لێکدانەوەی نابەجێم ل□ بارەوە دەنووسن!
شیعرەکەی “نالی”ی مەزن دەگۆڕم و دەڵێم:

“لە جگەرگۆشەی دەقەکانم مەدەن مانای خراپ
بێ خەتا کەس نییە ڕازی، لە ئەولادی درێ”

عەبدولڕەحمان فەرهادی

بەهای داهێنان و پێگەی داهێنەر لە(هەڵبەستی دەروێش عەبدوڵای) گۆراندا.. نووسینی/ عەتا قەرەداخی

(دەروێش عەبدوڵا) یەکێکە لە شیعرە دیارەکانی گۆران کە پێشکەشی کردووە بۆ فریشتەی مۆسیقا. ئایا بە لای گۆرانەوە فریشتەی مۆسیقا کێیە؟ دەشێ هەر لەسەرەتاوە وەها تێبگەین کە مەبەست لە فریشتەی مۆسیقا دەروێش عەبدوڵایە. یان ئەگەر مەبەست لە فریشتەی مۆسیقا دەروێش عەبدوڵا نەبێت کەواتە ئەم دەقە پێشکەش بە کێ کراوە؟ وەکو لە پەراوێزی دەقەکەدا هاتووە دەروێش عەبدوڵا شمشاڵ ژەنێکی بەهرەدار بووەو زۆربەی کات لە هەورامان ژیاوە یان بینراوە. بێگومان ژیانی ئەم شمشاڵ ژەنە هاوسەردەمی گۆران بووەو بەئاشکرا دیارە کە گۆران زۆر پێی سەرسام بووەو شیکردنەوەی دەقەکەش بەباشی ئەوە ئاشکرا دەکات. هەرچەندە دەشێ دواتر باسی پەیوەندی نێوان ئەم دەروێش عەبدوڵایەو گۆران خۆی لەسەر ئاستی داهێنان بکەین و دەشێ دەروێش عەبدوڵا وەکو دەمامکێك بەکارهاتبێت و ئەم دەقە شیعریە ئاخاوتنی گۆران بێت لەبارەی خۆیەوە لە ژێر دەمامکی دەروێش عەبدووڵادا، کە دەشێ گۆران ئەوەی بە هوشیارییەوە کردبێت یان لە نائاگاییەوە جۆرێك لە هەست کردن بە گرنگی نەدان بە پێگەی ئەوی داهێنەر لە لایەن خەڵکیەوە پەڵنەری بەرهەمهێنانی ئەم دەقە شیعریە بێت.

ناونیشانی ئەم دەقە شیعریە ناوێکی ناسراوە کە لە دوو وشە پێکهاتووە (دەروێش عەبدوڵا) کە ناوی کەسە. ئایا وشەی دەروێش لێرەدا ناوی یەکەمی ئەو کەسەیەو عەبدوڵا ناوی دووەمە یان دەروێش خاسێت و ناونیشانی ئەو کەسەیە.دیارە لە دەقەکەدا ئەمەیان ئاشکرا نیەو زمانی دەقەکەش اەم بارەیەوە زانیارییەك پێشکەش ناکات. دەکرێ وشەی دەروێش ناو بێت هەمان شێوەی عەبدوڵا، هەروەك لەوانەیە وشەی دەروێش ئەگەرچی ناوە بەڵام ڕۆڵی ئاوەڵناو ببینێت و وەسفی ناوێکی تر بکات. مەبەست ئەوەیە کە وشەی دەروێش دەشێ ناسنامەی ئاسایی ئەو کەسە یان کارو پیشەکەی دەربخات کە دەروێشە. دەروێش بە کەسانی

شوێنکەوتووی ڕێبازی تەسەوفی قادری دەگوترێت کە نزمترین پلەیە لە پلەبەندیی پێکهاتەی هەرەمی قادریداو تا ئەندازەیەکی ئاشکراش وشەی دەروێش لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا دەلالەتی شوێنکەوتوو، پاشکۆ، ئاستی هوشیاری نزم هەڵدەگرێت و کەسێکە کوێرانە بڕوای بە شێخەکەی هەیەو هەمیشە لە خزمەتدایەو رەتکردنەوەی نیەو لە هەموو شتێکدا پشت بە شێخەکەی دەبەستێت و شێخ لە روانینی ئەوەوە پێگەی باڵای هەیەو پیرۆزە هەمان شێوەی پیرۆزی خوداو پێغەمبەر. هەروەك دەروێش مانای بێ لانەیی و بە هەموو شتێك رازی و دڵوانەییش دەگەیەنێت. کە پێ دەچێت وشەی دەروێش لە ناونیشانی دەقەکەدا زیاتر ئەم دڵوانەیی و بێ باکی و رەوتەنیە بگەیەنێت. بێگومان ئەگەر ئەم پاشخانە مێژووییەی (دەروێش عەبدوڵا)ش نەزانین بە تایبەتی ئەوەی کە لە کوێ ژیاوە هێشتا دەقەکە ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکات کە ئەم کەسە شمشاڵ ژەن بووەو لەو وەسف و ناساندنەی لە رێگای زمانی دەقەکەوە بۆی دەکرێت شوناسی ئەم کەسەمان وەکو کەسێکی شارەزاو لێهاتووی بوای ئاوازی رەسەنی کوردی بۆ ئاشکرا دەبێت.

ئاشکرایە لە رێگای ناونیشانەوە دەرگای دەقەکە دەکرێتەوەو بەرەو ناو بنیادی پێکهێنەرانەی دەقەکە شۆڕدەبینەوە. لە پێشەکیدا پێویستە رووناکی بخەینە سەر ئەو بارودۆخ و هەلومەرجە گشتیەی کە ئەو گوتارە شیعریەی بەرهەمهێناوە کە ئەم دەقە شیعریەی بۆ دەگەڕێتەوە یان پەیوەستە پێیەوە. ئەگەر سەیری ئەو بارودۆخە کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەلتووریە بکەین کە دەقەکەی تێدا بەرهەمهاتووە، کە ساڵانی سی و چل و پەنجاکانی سەدەی رابردووە، بارودۆخێکی ناجۆرو دواکەوتوو پڕ لە کێشە خاسێتی ئەو زەمینەیە بووە کە دەقەکەی تێدا بەرهەمهاتووە. لە رووی پاشخانی ئەدەبیەوە لەپێش هاتنی بەرهەمهێنی ئەم دەقەدا بەراورد بە بارودۆخی گشتی زەمینەی بەرهەمهێنانی دەقەکە سامانێکی تا ئەندازەیەك باش یان دەوڵەمەندی شیعری کلاسیکی و بەرهەمی شیعری مەولەویش هەبووە کە بەشێك لە خاسێت و بنەماکانی شیعری رۆمانسی تێدایە ئەگەر هەموو بنەماکانیشی تێدا نەبێت، ئامادەبوونی هەبووە. ئەوەش رێگاخۆشکەربووە بۆ ئەوەی لە قۆناغی کلاسیکی بنیادنراو لەسەر پایەی عەقڵ یان بەهەمی شیعری کلاسیکی بارگاوی کراو بە بەرهەمی عەقڵ و فیکر، هەنگاو بەرەو رۆیشتن بۆ لای جیهانی خەیاڵ هەڵبهێنرێت کە ئەو جیهانەش بە وێنەو جوانی و گەڕانەوە بۆ سرووشت و بۆ زاتی شاعیر یان بۆ پانتایی ژیانی تاکەکەس و تایبەتمەندیەکانی بارگاوی کراوە. ئەم دەقە شیعریە لەم هەلومەرج و بارودۆخەدا بەرهەم دێت.

بە دوای ئەمەدا دێینە سەر خستنەڕوو نمایشکردن لە دەقەکەدا کە ئەویش بە چەند قۆناغێك ئەنجام دەدرێت. قۆناغی یەکەم قۆناغی

تێبینی کردنی دەقەکەیە لەوەی کە شێوازی دەقەکە چۆنە، نەخشە یان بنیادی دەقەکە و پێکهاتەو قەبارەی دێڕەکان و کێش و سەروا چیە. شێوەی یان فۆرمی دەقەکە لە هەشت کۆپلە پێکهاتووە، پێنج کۆپلەی یەکەم لە چوار نیوە دێڕ پێکدێن و دوو کۆپلەی کۆتایی هەریەکە لە سێ نیوە دێڕ پێکدێن. قەبارەی دێڕەکان مامناوەندن. بێگومان هەر لێرەدا دەشێ باسی ئیقاعی دەرەوەیی دەقەکە بکەین کە بریتیە لە کێش و سەرواو بەحرو… کێشی دێڕەکانی جۆراو جۆرەو لە نێوان چواردەو پانزەو شانزە بڕگەیدایە. سەروا جۆراوجۆرەو نیوەدێڕی یەکەم و سێیەم، نیوەدێڕی دووەم و چوارەم هاوسەروان، بێجگە لە دوو کۆپلەی کۆتاییدا کە لەسێ نیوەدێڕ پێکهاتوون. نیوەدێڕی یەکەم و سێیەم هاوسەروان. لە کۆی بیست و شەش نیوەدێڕ سەروای شانزە نیوەدێڕ دەنگە بزوینەکانن کە بریتین لە پیت یان دەنگەکانی (ێ، ا، ە، ی).
لە رووی زمانەوە ئاشکرایە شیعری رۆمانسی لە دوو ئاستدا سنوور لەگەڵ شیعری کلاسیك دادەنێت، یەکەمیان لە روانگەی ناوەرۆکەوە کە لە رووبەری گشتیەوە دەگەڕێتەوە بۆ رووبەری خودو خود-زات دەدوێنێت و گوزارشت لە خود دەکات. لە روانگەی شێوەو زمانەوە شێوەی شیعری کلاسیکی کوردی کە لە سەر کێشەکانی فەراهیدی یان مەسنەوی فارسی نووسراوە، بەجێدەهێڵیت و دەگەڕێتەوە بۆ زمانی پاراوی کوردی و بۆ کێشی پەنجە، کێشی ئازاد کە ئەمیش بە جۆرێك رەسەنایەتیەکی کوردی هەیەو کێشی فۆلکلۆری کوردی و کێشی گاتاکانی پەیامی ئایینی زەردەشتیە. کەواتە لێرەوە لە رووی ناوەرۆك و شێوەیشەوە ئەم دەقە دەقێکی رۆمانسیەو بە زمانێکی کوردی پاراو نووسراوە سەرباری بوونی هەندێ وشەی عەرەبی بەڵام کوردێنراوی وەکو (حوزن، ماتەم، عومر، حەسرە،..)، لەگەڵ ناوەرۆکێکدا کە گەڕانەوەیە بۆ ناو پێکهاتەی خود و ئەوەش هەرچەندە وەکو دواندنی کەسی بەرامبەر لە کەسێتی دەروێش عەبدوڵادا باس دەکرێت بەڵام گێران لە خۆی دەدوێت و دەروێش عەبدوڵا دەمامکێکە و لە پشتیەوە گێران راوەستاوە. واتە شاعیر باسی خۆی دەکات. بنیادی رستەی ئەم دەقە رستەی راگەیاندن و داواکاریە. کە ئەویش پەیوەندی هەیە بە خستنەڕوو یان نمایشکردنی بابەتی دەقەکەوەو پاشانیش بە جۆرێك رێگا دۆزینەوە بۆ گەیشتن بە بارێکی هاوسەنگ کە وەکو چارەسەی کێشەکە دەردەکەوێت یان وەکو راوەستان لە شوێنێکداو لەوێوە ئاماژەدان بۆ ئایندە هەیە، کە ئەوەش زیاتر لە ئاستی نەبینراو یان نادیاردا دەبێتە بەشێك لە بنیادی ئیحایی- ئاماژەیی یان ئاماژەدان.
بۆ تێگەیشتن لە ناوەرۆکی ئەم دەقە شیعریە پێویستە بگەڕێینەوە بۆ نێو بنیادی دەقەکەو لە رێگای شیکردنەوەی دەقەکەوە بۆ یەکەی دەلالی و وێنەو بیرو بابەت و هەڵوێست و و دابەشکردنی دەقەکە بۆ رەگەزو

بەش و پێكهاتەی زمانی لە ناو و راناو و فرمان و ئاوەڵناو و ئاوەڵكارو رۆڵ و كاریگەری هەریەكە لەمانە لە بەرهەمهێنانی ماناو ناوەرۆك و پرسیارو جیهانبینی دەقەكەدا. وەكو پێشتر گوتمان دەقەكە لە حەوت كۆپلەو بیست و شەش نیوەدێڕ پێكدێت و قسەكەری دەقەكە بە ناوی كەسی یەكەمی تاكەوەو بە راناوی لكاوی (م) دەدوێت كە دیارە ئەویش كەسێتی شاعیر خۆیەتی. ئەوەش لەم دەربڕینانەدا دەردەكەوێت (حەزم كرد، ببیەم، بەدیم كرد، ئەزانم، ئەوەندەم، كوردەواریم، چۆڵم، رۆحم، كڵۆڵم). لەم دەقەدا تەنیا یەكجار قسەكەر بە راناوی لكاوی كەسی یەكەمی كۆ دەدوێت واتە (ن) ئەمەش زیاتر دەرچوونە لە بنەمای قسەكەری دەقی ڕۆمانسی كە دەشێ ئەو تاكە بەكارهێنانەش بەرهەمی نەست بێت بە كاریگەری نەریتی دەرەوەی دەقەكە، لەبەرئەوەی تاكەكەسی خاوەن شووناس درووست نەبووە بەردەوام كەسەكان بە ناوی كۆ یان هەمووانەوە قسە دەكەن واتە بە راناوی كەسی یەكەمی كۆ. قسەكردنی كەسی یەكەم و بە دەمامك كردنی دەروێش عەبدوڵا بریتیە لە گوزارشتكردنی شاعیر لە زاتی خۆی كە ئەوەش ناوەرۆكی ڕۆمانسیانەی دەقەكە نیشان دەدات. هەر لێرەوە دەتوانین بڵێین ئەم دەقە شیعریە لەسەر هەردوو ئاستی شێوەو ناوەرۆك دەقێكی ڕۆمانسیە.

قسەكەر لە كۆپلەی یەكەمدا لە ڕێگای دواندنی دەروێش عەبدوڵاوە باری ئەوی دەروێش وەكو شمشاڵ ژەنێك دەخاتە روو، چ لە ئاستی بینراو و چ لە ئاستی نەبینراودا لە لایەك باسی داهێنەرێك دەكات و لەوە دەدوێت كە ئەو داهێنەرە لە چ بارێكی پڕ لە خەم و نیگەرانیدا دەژی، لە هەمان كاتدا حەزو ئارەزووی خۆی بۆ بیستنی بەستەیەكی پڕ لە خەم و ماتەم نیشان دەدات. قسەكەر لە وەسفی روخساری دەروێش عەبدوڵادا لە ڕێگای ئاوەڵناوی زەردەوە كە بۆ وەسفی ڕەنگی ئەو بەكاری هێناوە، وێنەی كەسێكمان بۆ بەرجەستە دەكات كە لاوازو بێتاقەت و خەمبارە یان نەخۆشە، هەروەك باسی شێوەی دەست و شمشاڵی ئەم كەسە شمشاڵ ژەنە دەكات ئەویش لە ڕێگای ئاوەڵناوی كزەوە. هەر لێرەدا حەزو ئارەزووی خۆی لەم كاتەدا دەخاتە ڕوو كە بیستنی ئاوازێكە گوزارشت لە خەم و نیگەرانی و ماتەم بكات. ئێستا ئەو كەسەی كە وەسف دەكرێت واتە كەسێتی دەروێش بە خەمبار و بێزار نیشان دەدرێت. هاوكات ئەمی قسەكەر و هەم بینەری ئەو كەسێتیەو روخساری خەمگینی، ناڕاستەوخۆ گوزارشت لە باری دەروونی خۆیشی دەكات كە دیسان ئەمیش خەمبارو بێزارە، هەربۆیە ئارەزووی بیستنی بەستەیەكی پڕ لە خەم و پەژارەی هەیە. لێرەدا لە ئاستی قوڵدا جۆرێك لە لێكچوون و هاوتەریببوون لە نێوان قسەكەر واتە شاعیرو دەروێشدا هەیە كە هەردووكیان خەمبار و بێزارن. ئەمیان دەتوانێت لە گەروی شمشاڵەكەیەوە گوزارشت لە خەمبارییەكەی خۆی بكات،

ئەویشیان پەرۆشی گوێگرتنە لە بەستەیەکی خەمبار کە لە گەرووی شمشاڵەکەی ئـەوەوە بێـتـە دەرێ. ئەویـان بـە ژەنیـنـی شمشـاڵەکەی خەمەکانی بەبا دەدات، ئەمیان بە وەرگرتن لەو ئاوازە رەسەنانەی لە گەروی شمشاڵەکەوە دێنە دەرێ رۆحی بڵند دەبێت و بەرەو ئاستی پاکژبوونەوە دەچێت.

لە کۆپلەی یەکەمی دەقەکەدا شاعیر دەڵێت:

بە رەنگی زەردو شێوەی دەست و شمشاڵی کزا، دەروێش

حەزم کرد بەستەیەك ببیەم سەراسەر حوزن و ماتە بێ،

لە سیماتا بەدیم کرد هەیکەلی عومرێکی حەسرەتکێش،

وەها دیارە کە بەختت ئاشیانی بلبلی خەم بێ!..

ئەمی قسەکەر راستەوخۆ دەروێش دەدوێنێت و باسی ئەوە دەکات کە لە سیمای ئەودا تەمەنی پڕ لە خەم و ئازاری ئەو دەبینێت و ئەوە دەخوێنێـــەوە کـە چ ژیـانێکی پڕ لــە نەهـامەتی بەسـەر بـردووەو چ بەختێکی رەشی هەیە. لێرەدا قسەکەر راستەوخۆ لەو هۆکارو پاڵنەرە دەدوێت کە وایان لە دەروێش کردووە کە بە شمشاڵەکەی ئەو ئاوازە خەمبارانە بژەنێت. واتە پاڵنەری بەرهەمهێنانی ئەو ئاوازانە لە راستیدا ژیانی پڕ لە چەرمەسەری و پڕ کارەساتی دەروێشە. لێرەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە هەموو داهێنانێك ژان و خەمێك لە پشتیەوەیەو هەر بەو پێیەش مرۆڤی داهێنەر خاوەنی خەم و ژانی تایبەتیە. داهێنان گوزارشتکردنە لەو خەم و ژانە تایبەتیانە بەڵام لەوە گرنگتر ئەوەیە کە بە چ ڕێگایەکی هونەری ئەو خەم و ژانە تایبەتیـانە وەهـا دەردەبڕێـن هەمـوو تاکێك هەسـت بکـات خـەم و ژانەکانی ئەون. هەروەك لە ڕێگای وێنەکانی" بەستەیەك لە حوزن و ماتەم، هەیکەلی عومرێکی حەسرەتکێش، ئاشیانی بەختی خەم"ەوە نەك هەر دیمەن بەڵکو بوون و گەوهەرو شووناسی دەروێش عەبدوڵا نیشان دەدات. بەگشتی ئاوەڵناوەکانی(زەرد، کز، حوزن، ماتەم، حەسرەت، خەم) و فرمانەکانی (بێ، ە) و راناوەکانی (م، ت) وەکو رەگەزە زمانیەکـانی ئـەم کۆپلەیـە کـە دەشێ هەمـان ئـەم شێـوە رەگەزانــە رووبەرێکـی فراوانــی دەقەکــە داگیــر بکــەن بەشـداری دەکــەن لەبەرهەمهێنانی ناوەرۆك یان ئاماژەیەکدا کە بەرەو خاڵێك ئاراستە دەکرێت کە بێئومێدیە. ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا ئاماژە بۆ کۆتایی یان نەتوانینی بەدەستهێنانی ئەوە دەکات کە بە گوێرەی ئەو کەسێتە پێویستە، ئەویش گوزارشتکردنی خەمبارانەیە لە خۆی و لەوێشەوە دابەزینێك لە ئیقاعی دەنگدا بەرهەم دێت کە وشەکانی (خەم و ماتەم و حەسرەت) بەرهەمی دەهێنن و ئیحای رووداوێك دەدەن کە بەدوایاندا بێت کە ئەویش مردنە. بەڵام لەگەڵ ئەوەدا ئەو ئاوازەی لە گەرووی شمشاڵەکەوە دێتە دەرەوە سەرباری بارگاوی بوونی بە رەگەزەکانی

کۆتاییهاتن و مردن، هاوکات خودی ئاوازەکە کە لەگەڵ جوڵەی پەنجەو بینخواردنەوەی دەروێشدا بەرهەم دێت ئاماژەیەك بۆ بەردەوامی ژیان دەکات و ئەوە دەگەیەنێت کە سەرباری فەزای ماتەو مەرگەسات ئامێز، لە گەوهەری ئاوازەکاندا هێشتا ژیان بەردەوامە و جوڵە هەیە کە دەشێ لەم باری رووەو دابەزینەی ماناو دەلالەتی دەقەکەوە هێشتا پاڵنەرێك هەبێت بەرەو رابوونەوەو وزەبەخشین بە ژیان. رەنگە ئەو پرسیارە سەرهەڵبدات: ئایا بەراستی ئەم کەسێتەی کە لەم دەستپێکەدا باس دەکرێت و داهێنەرو دەست رەنگینە لە ژەنینی چەندین ئاوازدا، لە بەر خراپی باری ژیانە کە وا زەردو خەمبارو حەسرەتکێشە؟ یان لەراستیدا لەبەرئەوەیە کە کارەکەی ئەو لەو زەمینەو بارودۆخە کۆمەڵایەتیەدا کە هەم ئەو ئاوازانەی تێدا دەژنرێت و هەم دەقەکەی تێدا بەرهەم دەهێنرێت، بەهاو نرخێکی بۆ دانانرێت و بەو پێیەش بەرهەمهێنی ئاوازەکانیش پێگەیەکی ئەوتۆی پێنادرێت و رەنگە بە کەمبەهاو پەراوێزیش دابنرێت؟ لە دەستپێکی دەقەکەدا جۆرێك لە هاوتەریببوون یان هاوڕێکی لە نێوان (بە رەنگی زەرد و شێوەی دەست و شمشاڵی کزا) و (بەستەیەك سەراسەر حوزن و ماتەم بۆ). ئاشکرایە هاوتەریببوون تەکنیکێکی ئەدەبیە کە بیرۆکەکان پێکەوە دەبەستێت لە رێگای بنیادی هاوشێوەی رستەوە یان لە رێگای بنیادی رێزمانی و دووبارە بوونەوەی وشە، دەستەواژە یان بیرۆکەوە. ئەم دووبارەبوونەوەیەش ئەو بیرۆکانە پێکەوە دەبەستێت کە گفتوگۆدەکرێن لە دەقێکداو یارمەتی رێکخستنی بیرۆکەکان دەدات و دەبێتە هۆی لە بیرنەچوونەوەیشیان. ئێستا لەم نموونەی سەرەوەدا کە ئاماژەمان بۆ کرد هەم لێکچوونی بنیادی هەیە، هەم دووبارەکردنەوەی هەمان بیرۆکە هەیە کە ئەوەش بە مەبەستی زیاتر رێکخستنی ئەو بیرۆکەیە کە دەست و پەنجەی لاواز ئاوازی خەمبار بەرهەم دێنێت و دووبارەکردنەوی ئەو بنیادەش بۆ زیاتر دەرخستنی بیرۆکەکەو لە بیرنەچوونەوەیەتی کە دواجار دەبێتە بەشێك لە جیهانبینی گشتی دەقەکە.

کۆپلەی دووەمی دەقەکە بەجۆرێك وەڵامی ئەم پرسارانە دەداتەوە، کە لە کۆپلەی یەکەمداو لە ئاستی سیمانتیکیدا بەرزدەکرێنەوە، کاتێ دەڵێت:

بەڵێ، دیارە، لەناو قەومی بەسیتا قەدری سنعەتکار
وەکو عەکسی قەمەر وایە لەناو حەوزێکی لیخندا ،
بەڵام تەختی روفاە و تاجی حورمەت میللەتی هوشیار
بە ئوستادێ ئەدا وەك تۆ لەناو شمشاڵی کون کوندا

قسەکەر لەم کۆپلەیەدا، باسی بارودۆخێکمان بۆ دەکات کە راستەوخۆ تێدەگەین بارودۆخی کۆمەڵگەکەی دەروێش عەبدوڵایە کە دەقەکە لەو دەدوێت. ئایا چ جۆرە بارودۆخێکە؟ بێگومان بارودۆخێکی دواکەوتووە،

که له دهقهکهدا ئهو باره به “قەومی بەسیت” وەسف دەکرێت کە دەشێ مەبەست لە قەومی بەسیت، کۆمەڵگەی دواکەوتوو یان کۆمەڵگەی پەراوێزی مێژوو بێت. هەروەك لە دێڕی یەکەمدا دانانی(قەومی بەسیت) لەپاڵ (قەدری سنعەتکار)دا بنەمای دووانەی دژیان هەیەو هاوکات جۆرێکیشە لە ئۆکسیمۆرۆن واتە پێکەوە کۆکردنەوەی دوو زاراوە یان دوو دربڕینی ناکۆك و دژ پێکەوە کە ئەوەش لە ئاستی قوڵدا ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە دژو ناکۆکەکانیش تەواوکەری یەکترن راگری هاوسەنگی و هارمۆنیان لە گەردووندا. لە پشتی ئەم لەپاڵ یەکتردانانەی دوو بێچوونی ناکۆك ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات: ئایا دەشێ لە کۆمەڵگەی دواکەوتوودا داهێنان بکرێت؟ ئەگەر داهێنانەش کرا، ئایا دەشێت کۆمەڵگەی نەخوێندەوار لە بەهاو گرنگی ئەو داهێنانە تێبگات و نرخی پێبدات؟ هەروەك لە رێگای لێکچوونەوە قەدری سنعەتکار دەچوێنرێت بە عەکسی قەمەر لەناو حەوزێکی لیخندا. بێگومان لە رووی سرووشتیەوە وەها سەیر دەکرێت سنعەتکار کە هەموو جۆرە داهێنەرێك دەگرێتەوە، لە نێو کۆمەڵگەدا رێزی زۆری لێ بگیرێت، بەڵام لەم لێکچواندنەدا بەهاو رێزگرتن لەوی سنعەتکار هەمان بەها یان هەمان جوانی مانگی هەیە کە لە نێو حەزێکی لیخندا سەیری بکەیت، کە دیارە نەك هەر وەکو خۆی بە جوانی دەرناکەوێت و نابینرێت بەڵکو ناشیرین و نادڵگیریش دەردەکەوێت.، هۆکارەکەشی ئەوەیە کە وێنەی مانگ لەناو حەوزدا لەبارێکدا حەوزەکەش لیخن بێت، هەرگیز ناشێت ئەو جوانیەی مانگ بێت کە مانگ لەراستیدا هەیەتی بە تایبەتی مانگی چواردەو لە ئاسمانێکی ساماڵدا چونکە ئەوەی ناو حەوزەکە وێنەی دووەمەو هەمیشە وێنەی دووەم یان کۆپی ناگاتە ئەسڵەکە ئەمە لەباری یەکەمدا. لە باری دووەم وێنەی مانگ لە ناو حەوزێکی روون و خاوێندا سەیر ناکرێت، بەڵکو لەناو حەوزێکی لێڵ یان لیخندا سەیر دەکرێت کە ناشێت بەباشی ببینرێت. هەروەك لە ئاستێکی تردا جۆرێك لە خواستن لێرەدا هەیە کاتێ حەوزی لیخن دەکرێت بە زەمینە بۆ ئەوەی سەیری مانگی تێدا بکرێت. حەوز لێچووە، ئاوێنە لەوچووە کە ناوی نەهاتووە، بواری لێکچوون بینینە. هەروەها داهێنەر لێچووە، مانگ لەوچووە، بواری لێکچوون درەوشانەوەو تیشکدانەوەیە، واتە هەرچۆن مانگ تیشك دەداتەوەو دەدرەوشێتەوە، داهێنەریش بەهەمان شێوە رووناکی پەخش دەکات و دەدرەوشێتەوە. لێرەدا داهێنەر یان سنعەتکار لە رووی ماناوە هاوتەریبە لەگەڵ مانگدا، هەروەك حەوز هاوتەریبە لەگەڵ ئاوێنەدا کە هەردووکیان بیرکەی پێچەوانەکردنەوەی وێنە هەڵدەگرن.

لەپشتی ئەم وێنانەوە لێکچوونێکی دەرنەبڕاو لە نێوان قەومی بەسیت و حەوزی لیخندا درووست دەبێت کە ئەگەر سنعەتکار مانگی درەوشاوە

بێت ئەوا حەوزی لێخن کۆمەڵگەی دواکەوتووە کە هەرچۆن وێنەی قەشەنگی مانگ لە حەوزی لیخندا دەشێوێت و وەکو خۆی دەرناکەوێت و نابینرێت، بە هەمان شێوە سنعەتکار یان داهێنەریش لەناو کۆمەڵگەی دواکەوتوودا کە لێرەدا قەومی بەسیتە بەهاو نرخێکی پێنادرێت و هەندێجار بە سووك و بێ بەهاش سەیر دەکرێت. بەڵام لە کۆپلەی دووەمدا دوو نیوەدێڕی یەکەم وەکو تەواوکەری کۆپلەی یەکەم دەردەکەوێت کە خستنەڕووی پاشخانێکی دوواکەوتوو نائاسایە پەیوەست بە سنعەت یان داهێنان و باسی ئەوە دەکات کە چۆن لەو زەمینەیەدا داهێنان و سنعەت بایەخێکی ئەوتۆیان نیە ئەویش دیارە لەبەر ئاستی دواکەوتوویی و ناهوشیاری کۆمەڵگە. ئەمەش هۆکارە بۆ ئەوەی داهێنەرو سنعەتکار وەکو دەروێش عەبدووڵا رەنگ زەردو خەمبارو بێ ئومێدو بێ چارەنووس بێت. بەڵام لە سەرەتای نیوەدێڕی سێیەمی کۆپلەی دووەمەوە بەراوردێك دەکرێت لە نێوان کۆمەڵگەی دواکەوتوو کۆمەڵگەی هوشیاردا، لەو روانگەیەوە کە هەریەکە لەو دوو کۆمەڵگەیە چۆن سەیری سنعەت و داهێنان دەکات. لە کاتێکدا لە کۆمەڵگەی دواکەوتوودا بەهای داهێنەر وەکو دەرکەوتنی وێنەی مانگە لەناوی حەوزێکی لیخندا. میللەتی هوشیار هەرچی بەهاو رێزو خۆشی و ئاسوودەیی شیاوە دەیبەخشێت بە داهێنەرو سنعەتکارەکانی. قسەکەری دەقەکە دەروێش عەبدوڵا بە ئوستاد ناو دەبات، ئوستادێ کە لە کونی شمشاڵەکەیەوە ئاوازی بەرزو داهێنان پێشکەش دەکات.

ئایا بە پێی قسەکانی قسەکەری دەقەکە میللەتی هوشیار رێز لە کێ دەگرێت و تاجی رێزلێنان لەسەر سەری کێ دادەنێت؟ ئەی میللەتی ناهوشیار چۆن سەیری کەسێکی وەکو دەروێش عەبدوڵا دەکات؟ بێگومان لێرەدا دەگەڕێینەوە بۆ لە پاڵ یەکتردانانی دوو عەقڵ دوو کەلتوور دوو روانین کە بەرهەمی دوو کۆمەڵگەی جیاوازن. کۆمەڵگەی وەکو ئەو کۆمەڵگەیەی کە ئەم دەقەی تێدا بەرهەمهاتووەو ئەو کۆمەڵگانەی کە دەقەکە بە میللەتی هوشیار ناویان دەبات. لە کۆمەڵگەی هوشیاردا هەموو شتێك بەهای خۆیی هەیە بە داهێنانیشەوە، لە کۆمەڵگەی ناهوشیارو دواکەوتووشدا نەك داهێنان و بەرهەمەکانی مرۆڤ بەڵکو مرۆڤەکە خۆیشی بەهایەکی ئەوتۆی نیە.

لە راستیدا دوو نیوەدێڕی دووەمی کۆپلەی دووەم و نیوەدێڕی یەکەمی کۆپلەی سێیەم بەتەواوەتی دابڕان لە بەشی پێشترو پاشتری دەقەکە دەکات، ئەویش بەتەواوەتی ئەو تێڕوانین و مامەڵەکردنە نیشان دەدات کە کۆمەڵگەی هوشیار مامەڵەی داهێنەرو سنعەتکاری پێ دەکات. بۆیە ئەگەر ئەو سێ نیوە دێڕە پێکەوە دابنێین ئەوە تەنیا لە رووی بەراوردکردنەوە پەیوەندیان هەیە بە بەشەکانی تری دەقەکەوەو ئەو بەراوردکردنەش بۆ زیاتر دەرخستنی پێگەی داهێنەرە لە کۆمەڵگەی

دواکەوتوودا.

بەڵام تەختی روفاە و تاجی حورمەت میللەتی هوشیار
بە ئوستادێ ئەدا وەك تێ لەناو شمشاڵی کون کوندا
سەحەر بڵێتە گریان و قسە، سیحری پەری نەغمە !..

میللەتی هوشیار لەپای ئەوەی کە داهێنەرەکانی لە جۆری دەروێش عەبدوڵا بەهۆی ئامێرە مۆسیقیەکانیانەوەو بەو ئاوازە نایابانەی بەرهەمی دەهێنن (سەحەر) بڵێتە گریان و قسە نرخ و پێزانین نیشان دەدات. دەشێ مەبەست لە سەحەر کات بێت یان هەربوویەکی بێ گیان بێت کە هێزو لەرینەوەی ئەو ئاوازانەی لە کونی شمشاڵەکەی دەروێشەوە بەرهەم دێن هەمان شێوەی ئەو ئاوازانەی لە ئامێرە مۆسیقیەکانی داهێنەرانی میللەتی هوشیارەوە بەرهەم دێن کات یان شتە بێ گیانەکان دەهێننە قسەو گریان. لێرەدا ئەو بەستەیەی کە شمشاڵەکەی دەروێش عەبدوڵا یان ئامێری مۆسیقای داهێنەرانی تر بەرهەمی دێنن توانای بەخشینی خاسێتی مرۆڤیان بە شتە بێ گیانەکان هەیە. لێرەدا لە ڕێگای خواستنەوە ئەوە بەرهەم دێت. سەحەر لێچووە، مرۆڤ لەوچووە بەڵام لە دەقەکەدا ناوی نەهاتووە، بواری لێکچوون گریان و قسەیە، گریان و قسە خاسێتی مرۆڤن ئێستا ئەو خاسێتانە دەبەخشرێن بە سەحەر واتە بە بوویەکی نامرۆیی. لێرەدا لە ئاستی نەگوتراودا جۆرێك بەراوردکردن هەیە لە نێوان مرۆڤ و سەحەردا لەو رووەوە کامیان ئاسانتر دێنە گریان و قسە. لەبەراوردەکەدا دیارە کە سەحەر بە زەحمەتتر دێتە قسەو گریان چونکە لە راستیدا قسەو گریان خاسێتی ئەو نین، بەڵام بە کاریگەری ئاوازەکانی شمشاڵەکەی دەروێش ئەویش وەکو مرۆڤ دێتە قسەو گریان. بەڵام ئەو ئاوازەی بەرهەم دێت ئاوازێکە خاسێتی ئاوازی پەریی یان فریشتەی هەیە. قسەکەری دەقەکە لەم وەسفکردن و لێکچواندنانەدا دەیەوێت دڵنیایی ئەوە بکاتەوە کە ئاوازی شمشاڵەکەی دەروێش عەبدوڵا لە ئاستێکی بەرزدایەو توانای ئەوەی هەیە نەك هەر ڕۆحی مرۆڤ بدوێنێ و بیخاتە جوڵە بەڵکو سەحەریش بخاتە قسەو گریان. هەروەك لێرەدا سەحەر لێکچواندنی لەگەڵ مرۆڤ پێکراوە بەڵام بەبێ بەکارهێنانی ئامرازی لێکچواندن کە ئەمەش دەبێتە خواستن. دیسان جۆرێك لە دژیەك لە نێوان (تەختی روفاە و تاجی حورمەت) و (لە ناو شمشاڵی کون کوندا) لە ئاستی بینراودا درووست دەبێت. کە یەکەمیان واتە تەختی روفاە و تاجی حورمەت بارێکی سەرو ئاسایی و پێگەو پایە نیشان دەدات، بەڵام شمشاڵی کون کون تەنانەت ئەگەر وەکو ئامرازەکەش سەیری بکەین ئەوا سادەیی و ساکاری و سەرەتاییبوون نیشان دەدات. لە پشتی ئەمەشەوە تاج هێمای دەسەڵاتە، بەڵام شمشاڵ ئامێرێکی سادەی دەستی شوانە کە ئەمیش خۆی نزمترین پێگەی کۆمەڵایەتی هەیە. بەڵام لە

ئاستی نەبینراودا جۆرێك لە هاوتەریببوون لە نێوان (تەختی روفاه و تاجی حورمەت)و(لە ناو شمشاڵی کون کوندا) هەیە، ئەمە بێجگە لەوەی لە رووی بنیادی نووسینەوە تەریبن، لە رووی بیریشەوە جۆرێك لە هاوتەریبوون لە نێوانیاندا هەیە. تەختی روفاه و تاج خۆشی و ئاسوودەیی ئاستێکی بەرز لە ژیان بۆ ئەوانەی لەو پێگانەدان بەرهەم دەهێنێت. هاوکات ئەو ئاوازانەی لە گەری شمشاڵەوە لە دایك دەبن توانای دواندنی هەست و رۆحیان هەیەو مرۆڤ بەرەو بڵندبوونی رۆحی دەبەن و دەگەیەنن بە ئاستی پاکژبوونەوە کە ئەوەش بەرزترین پلەی ئاسودەیی و حەوانەوەیە بۆ مرۆڤ. لەم رووەوە (تەخت و تاج و شمشاڵ) هەمان ئەرك جێبەجێ دەکەن و هەمان کاریگەری و جێکەوتیان هەیە.

قسەکەر دوای ئەو بەراوردەی لە نێوان میللەتی هوشیارو میللەتی دواکەوتوو یان ناهوشیاردا دەیکات، روودەکاتەوە دەروێش عەبدوڵا و باری بێدادی و هەژاری ئەو لەلایەك دەخاتەوە ڕوو، هاوکات پاساویشی بۆ دەهێنێتەوە کە ناچاری ژیان وای لێدەکات بەو جۆرە بژی یان پەنا بباتە بەرخەڵك کە لە راستیدا شایان بە پایەو ئاستی تواناو داهێنانی ئەو نیە.

برای دەروێش! ئەزانم بۆ مەعیشەت وێڵ و ئاوارەی،
بە زەهری ناعیلاجییە لە ناکەس ویستنی لوقمە،
بە مردنتە کە گوێی ناشی ئەخنکێنێ خرۆشی نەی!

قسەکەر راستەوخۆ دەروێش عەبدوڵا دەدوێنێت بە راناوی کەسی دووەم واتە وەکو ئەوەی کە دەروێش لەبەرامبەریدا راوەستابێت و ئەم قسە بۆ ئەو بکات. ئەوەش لە راناوی لکاوی کەسی دووەمی تاکدا (ت- بە مردنتە) دەردەکەوێت. لێرەدا زیاتر کەسێتی کۆمەڵایەتی و ئاستی کۆمەڵایەتی دەروێش ئاشکرا دەکرێت بەوەی کە کەسێکی هەژارەو بە ناچاری لە رێگای ژەنینی شمشاڵەکەیەوە دەیەوێت پێداویستی ژیانی دەستەبەر بکات، بەڵام هەر قسەکەر خۆیشی بەرگری لەو شێوە کارەی دەروێش دەکات و رایدەگەیەنێت کە دەروێش بە ناچاری بەوشێوەیە کار دەکات. کاتێ دەروێش بە شمشاڵەکەی ئاوازی جۆراوجۆر بۆ کەسانێك دەژەنێت کە لەوانەیە ئەو کەسانە نە بەهای ئاوازو رۆحی مۆسیقا بناسن نە بەرهەمهێنی ئەو ئاوازەش بەچاوی رێزەوەو بە هاوشانی خۆیان سەیر بکەن ئەوە بە ناچاریە دەروێش ئەو کارە دەکات. ئەوانیش بۆ چێژی ئاوازی رەسەن نیە کە گوێ لە شمشاڵەکەی دەروێش دەگرن بەڵکو بۆ کات بەسەر بردنەو لەو پێناوەشدا پارویەك نان بەوی شمشاڵ ژەن دەدەن. ئەو پارووە نانەی کە دەروێش بەو شێوەیە بەدەستی دەهێنێت وەکو ژەهروایە. لێرەدا دەربڕینی(زەهری ناعیلاجی) جۆرێکە لە کینایە و مەبەست لێی پارویەکی تاڵە کە وەکو خێر پێکردن پێی دەدرێت و لەئاستی قوڵتریشدا خاڵیکردنەوەی ژیانە لە هەموو

مانایەکی جوان کە بەوجۆرە بەڕێ بکرێت. یان کاتێ چێژ و خۆشی ئاوازی نەی و شمشاڵ گوێی کەسانی نەشارەزاو بێ ئاگا لەو هونەرە مەزنە پێدەکەن بۆ ئەمی ژەنیار وەکو مردن وایە چونکە بۆ کەسانێك مۆسیقا دەژەنێت کە نازانن مۆسیقا چیە. لێرەدا ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە قسەکەر دەیەوێت بڵێت ئەوی دەروێش لە پێناوی ژیاندا ناچارە پەنا بۆ هونەرەکەی ببات، بەڵام کڕیارەکانی هونەرەکەی وەکو کاڵایەکی کەم بەها سەیری هونەرەکەی ئەم دەکەن و نرخێکی ئەوتۆ بە هونەرەکەی نادەن و پێگەیکی ئەوتۆش بەخۆی رەوا نابینن. ئەمەش تێڕوانینی کۆمەڵگەی دواکەوتوو یان ناهوشیارە بۆ هونەرو داهێنان. ئێستا قسەکەر خۆی دەخاتە شوێنی دەروێش عەبدوڵا و ئەو ئازارو خەمە دەردەبڕێت کە بەهۆی ناچاربوونیەوە دەچێتە بەردەم قاپی ناکەس و ناچار دەبێــت هونەرەکەی هەرزان فرۆش بکات.

بەڵام چی بکەین لەناو چاوی رەشی بەعزێ زەکای گەورە ،
وەکو و تۆوی گوڵی دەم- با لەسەر بەردێکی رەق ئەڕوێن،
ئەگەر خیلقەت نەسیبی عومری تۆی مەحکوومی ئەم دەورە
نەکردایە ، خوا عالم، لە کام عەرشت ئەسوو داوێن؟!

قسەکەری دەقەکە لە وەسفێکی گشتیەوە دەست پێدەکات و باسی توانای هەندێ کەس دەکات بۆ گەشەکردن و پەرەسەندن و شارەزابوون لەوەی کە چۆن توانایان هەیە لە خراپترین بارودۆخدا جێ پێی خۆیان بچەسپێنن و هەنگاوی گەورە بەرەو سەرکەوتن بنێن. ئەم پێشەکیە گشتیە دەکات بە بنەما تا لەوێوە باسی تواناو لێهاتوویی دەروێش عەبدوڵا بکات. بەڵام هاوکات بەراوردی زەمینەی پێگەیشتن و بەرزبوونەوەی خاوەن تواناو بەهرەکان دەکات و ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە راستە بەهرەو توانا بنەمان بۆ داهێنان بەڵام زەمینەو بارودۆخیش گرنگن بۆ نرخپێدانی ئەو داهێنانەو دانانی داهێنەر لە شوێنی پێویست و شایان بە خۆیدا. هەروەك قسەکەر ناڕاستەخۆ باسی ئەوە دەکات کە سەرچاوەی داهێنان زیرەکی گەورەیە کە ئەوەش وەکو بەهرەیەك دەبەخشرێت بە هەندێ کەس. بەڵام سرووشتی ئەو بەخشینە ئاشکرا نیەو پەیوەندی نە بە ڕەك و ڕیشەو نە بە بەژن و باڵاوە هەیە و تەنانەت پەیوەندی بە بوون و زەمینەو پاشخانی ئەو کەسەشەوە نیە هەمان شێوەی تۆوی ئەو گوڵەی کە با هەڵیدەگرێت و هەندێجار لەسەر بەردی رەق دەکەوێت و سەوز دەبێت. ئەمەش ئاماژە بۆ نهێنی سەرچاوەی زیرەکی و توانای جۆراو جۆرو ناچوونەیەکی کەسەکان دەکات. لێرە لە ڕێگای لێکچواندنەوە لە نێوان زیرەکی و تۆی گوڵی دەم بادا، کە زیرەکی دەچوێنرێت بەو تۆوی گوڵەی کە با هەڵیدەگرێت کە هەردووکیان واتە لێچوو، لەوچوو لە خاسێتی گەشەکردندا لێکدەچن واتە بواری لێکچوون

گەشەکردنە، ئەمەش لە رێکای ئامرازی لێکچوونی (وەکو) نیشان دەدرێت. هەروەك قسەکەر بە دەربڕینی (بەڵام چی بکەین) نیشانی دەدات کە بەجۆرێك ئەو شێوازەی بەخشینی زیرەکی یان بەهرەو توانای بەدێ نیە، یان دەیەوێت بڵێت ئەوە راستیەکەیە کە زیرەکی و بەهرەو توانا بەو جۆرە دەبەخشرێن و دەبێ بە ناچاریش بێت بەوە رازیبین.
لێرەدا قسەکەری دەقەکە بە راناوی کەسی یەکەمی کۆ دەدوێت و ئەوەش لە رێگای راناوی لکاوی (ن) ەوە دەردەکەوێت. ئاشکرایە قسەکەری دەقی رۆمانسی تاکەو ئەو تاکەکەسەش لە خۆی دەدوێت. راستە لێرەدا ئاراستەی ئاخاوتن بەرەو زاتی قسەکەرە بەڵام کاتێك لە شێوەی دربڕینێکی پرسیاریدا دەدوێت نایەوێت بە تەنیا رووبەڕووی نەزانروێك بێتەوە کە رەنگە ئاشکراکردنی کارێکی ئاسان نەبێت.
هەروەك لە نێوان (چاوی رەشی بەعزێ) و (تۆوی گوڵی دەم- با)دا هاوتریبوون هەیە لە رووی بنیاد و لە رووی مۆسیقاوە، ئەمە سەرباری ئەوەی کە لە رووی بیرۆکەشەوە هەمان هاوتەریبوون هەیە کە لە هەردوو دەربڕینەکەدا دیاریکردنی بەش لە گشت دەبینرێت. لە یەکەمیاندا وشەی (بەعزێ) و لە دووەمیاندا (تۆوی گوڵی دەم با نەك هەموو تۆوێك) ئەم بیرۆکەیە ئاشکرا دەبێت. ئەم وەرگرتن یان جیاکردنەوەی بەشە لە گشت لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە زیرەکی و بەهرە رێژەیەکن لە کۆی گشتی و بێگومان رێژەیەکی بەرزیش نیە، هەرچۆن ناشێت هەموو تۆوەکان لە هەر کوێ کوتن سەوز ببن بەڵکو هەندێ یان رێژەیەك لە تۆوی گوڵ توانای هەیە لە خراپترین شوێنیشدا سەوز ببێت کە سەربەرد لەو رووەوە بۆ رواندن خراپترین شوێنە.
قسەکەر لە دوای ئەوەی باسی بەهرەو زیرەکی هەندێ کەس دەکات کە شێوەی پێبەخشینی ئەو بەخششە بۆ ئەوان، تاکو ئێستاش بەلای هەمووانەوە لە گەردووندا نهێنیە یان وەکو نهێنیەکی ئاشکرا نەکراو ماوەتەوە. لێرەدا ناڕاستەوخۆ ئاماژەیەك هەیە بۆ ئەوەی کە دەروێش کەسێکی بەختەوەرە کە زیرەکی و بەهرەیەکی لەو جۆرەی پێبەخشراوەو بەرهەمی ئەو زیرەکی و بەهرەیەش توانای دەروێشە بۆ بەرهەمهێنانی ئەو ئاوازە نایاب و رۆح بزوێنانەی کە لە کونی شمشاڵەکەیەوە دێنە دەرەوە. قسەکەر باس لە توانای ئەندازەبەدەری دەروێش دەکات، بەڵام هاوکات نێگەرانی خۆیشی بۆ دەردەبڕێت کە ئەو کوێی واقیعێکە نە زیرەکی و نە داهێنان و نە بەهرە بەهایان هەیەو نە خاوەنی ئەمانەش پێگەو پلەیەکی کۆمەڵایەتی ئەوتۆی پێدەدرێت. هەروەك قسەکەر لەوەی کە چارەنووسی زیرەك و خاوەن بەهرەیەکی وەکو دەروێش ئەوەیە کە لە واقیع و سەردەمێکی وەهادا بژی، خیلقەت واتە ئەفرێندەری گەردوون یان ئەوەی کە بڕیاری رێکخستن و بەڕێوەبردنی

ئەم گەردوونە و توخم و رەگەكانی بەدەستە تاوانبار دەكات. ئەو پێیوایە ئەگەر ئەم دەروێش عەبدوڵایە لە واقیع و لە كۆمەڵگەیەكی ترو لەسەردەمێكی تردا بژیایە، ئەوا گومانی تێدا نیە كە دەبووە خاوەنی پلەو پایەو پێگەیەكی زۆر بەرزو مەزن. لێرەدا دانانی دوو وشەی (عەرش و داوێن) لە تەنیشتی یەكتردا وەكو دوو ناكۆك یان دوو دژ یان بەلایەنی كەمەوە وەكو دوو رووی بەراوردكردن ئەوە نیشان دەدات ئەگەر یاساكانی گەردوون بەڕێكی بڕۆیشتنایە ئەوا داوێنی خاوەن بەهرەیەكی وەكو دەروێش هێندە بەرز دەبوو دەچووە ئاستی عەرشی بەرزی پادشاكان. لەهەمان كاتدا ئەو لە تەنیشت یەكتردانانەی ئەو دوو وشە دژە، نیشانی دەدات كە سەرباری ئەوەی ئێستا داهێنەرێكی وەكو دەروێش لەبارێكی خراپدایەو بەدەستهێنانی پارووی ژیان ناچاری دەكات كە ئاواز بۆ ناكەس و بۆ نەشارەزا بژەنێت، بەڵام ئەگەر لە زەمینەیەكی تردا بوایە ئەوا شوێنی پێیەكانی لە بەرزترین تەختی دەسەڵات بەرزتر دەبوو. هەروەك قسەكەر ناڕاستەوخۆش بە دەروێش عەبدوڵا دەڵێت راستە ئێستا تۆ لە بارێكی باشدا نیت، بەڵام لە روانگەی داهێنانەوەو بەو پێیەش لە رونگەی بەرهەمهێنی دەقەكەوە كە گۆرانی شاعیرە پێگەی دەروێش بەرزترە لە هەموو تەختێكی دەسەڵات. لە پشتی ئەم بۆچوونەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت كە ئەو پێگەیەی داهێنان دروستی دەكات بەرزترە لە پێگەی ئەو دەسەڵات و تەخت و عەرشەی كە هێز دروستی دەكات. هەروەك لە دێڕی سێیەمی ئەم كۆپلەیەدا دێڕی سێهەم تەواو نەبووەو تەواوكەرەكەی هاتووەتە دێڕی چوارەم بە بێ ئەوەی خاڵ یان فاریزە لە كۆتایی دێڕی سێیەمدا دانرابێت، ئەمەش یەكێكە لە خاسێتەكانی شیعری كلاسیك كە پێی دەگوترێت تەوریە بەڵام لەم دەقەشدا وەكو دەقێكی رۆمانسی دەبینرێت (ئەگەر خیلقەت نەسیبی عومری تۆی مەحكومی...) (نەكرایە،...) وشەی نەكرادیە چووەتە سەرەتای دێڕی دواتر كە لە راستیدا بەشێكە لەم دێڕەو بێ وشەی نەكرادیە مانای دێڕەكە كە رستەیەكی مەرجیە تەواو نابێت.

شاعیر دەڵێت:

نە حەرفی مەكتەبێكت خوێند ، نە ئوستادێ پەلی گرتی ،
سیرف بەرزیی زەكا ئەم سنعەتەی فێر كرد بە شمشاڵت ،
هەموو وەزنێكی گۆرانی ، لە توولانی هەتا كورتی ،
بە سەرپەنجەی هونەر كردت بە دیلی كێشش زاڵت !..

قسەكەر ی دەقەكە لەم كۆپلەیەدا كە باسی دەروێش عەبدوڵا دەكات، ناڕاستەوخۆ لەوە دەدوێت ئایا داهێنان لە پەروەردەكردنەوە سەرچاوە دەگرێت یان سەرچاوەكەی زیرەكی و بەهرەیە؟ یان هەردووكیانە پێكەوە؟ ئەو باسی دەروێش عەبدوڵا دەكات بەوەی كە كەسێكی

نەخوێندەوارەو تەنانەت ڕێنومایيکەرو ڕێنیشاندەرێکیشی نەبووە بۆ فێربوونی شمشاڵ و ناسین و زانینی ئاوازە جۆراو جۆرەکانی مۆسیقاو گۆرانی، بەڵکو ئەو هەموو شتێك لە زیرەکی خۆیەوە فێربووە، بەڵام هاوکات باسی کۆشش دەکات. ئەمەش ئەوە ئاشکرا دەکات کە تەنیا زیرەکی یان بەهرە بەس نیە بۆ ئەوەی کەسێك لە بوارێکدا بتوانێت داهێنان بکات بەڵکو پایەیەکی تریش هەیە کە ئەویش کۆشش کردنی بەردەوامە. دیارە کۆشش کردنی بەردەوامیش جۆرێك لە خۆشەویستی و عیشقی دەوێت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە دەروێش عەبدوڵا سەرباری ئەو توانا بەرزەی هەیبووە دیسان عەشقێکی قول َو بەهێزی بۆ شمشاڵەکەیی و بۆ جوڵاندنی پەنجەکانی و بۆ شارەزابوون لەو بوارەدا هەبووە. لێرەوە ئەوەی لە دەقەکەدا ناڕاستەوخۆ ئاماژەی بۆ دەکرێت فێربوونە لە دوو ئاستدا، فێربوونی پیشەییانە کە ئەمەیان پێویستی بە خوێندن و بە بەرنامەو پرۆگرامی ڕێکخراو و دانراو و مامۆستا هەیە هەرچۆن ئەم چەمکە لە کۆی ڕۆشنبیریدا باس دەکرێت کە لە سەرەتاوە دەست پێدەکات تا سەرئەنجام بە گەیشتنی بە پلەی پیشەوەر یان ئەکادیمی لەو بوارەدا کۆتایی دێت. ئاستی دووەم خولیاو ئارەزووە کە ئەمەیان لە دەرەوەی خوێندن و فێرکردنە لە قوتابخانەی تایبەتداو پشت بە لێهاتوویی و حەزوو ئارەزوو دەبەستێت و زۆربەی کات ئەو هەنگاوانەی حەزو ئارەزوو خولیا دەیجوڵێنن بۆ هەر بوارێکی فێربوون فراوانترو کراوەترو سەرئەنجامیش ڕۆحێکی زیندووتری تێدایە. بەڵام لە رووی راستیەوە ئەگەر هەردوو ئاستەکە پێکەوە کۆببنەوە، واتە خولیاو ئارەزوو لەگەڵ رەخساندنی بواری فێربوونی پیشەییانە ئەوا بنەمایەکی پتەوتر بۆ داهێنان دێتە ئاراوە. خولیاو ئارەزوو وەکو مادەی خاوی درووستکردنی شتێك دەمێننەوە ئەگەر بە زانیاریی و بنەمای تیۆریی تێرو بەهێزو دەوڵەمەند نەکرێن. لێرەدا دەقەکە وێنەی داهێنەرێکی خاوەن خولیامان بۆ بەرجەستە دەکات کە شارەزاییەکی تەواوی پەیداکردووە لەو بوارەدا کە پێوەی خەریکبووەو وشەی “کۆشش” یش ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکات کە راستە ئەم کەسێتە لە ڕێگای خوین َدنەوە نەهاتووەتە ئەو بوارەوەو خولیاو ئارەزوو پاڵنەری بووەو زیرەکی و بەهرەش ڕێنیشاندەری بووە، بەڵام کۆشش گەیاندوویەتیە ئاستی زانینی زۆر شت لەو بوارەدا کە وەکو قسەکەری دەقەکە باسی دەکات شارەزابوونی بۆ وێنەیە لە جۆرەکانی گۆرانی و مۆسیقادا کە دیارە ئەوەش پەیوەست بەو پاشخان و ژینگەو پانتاییە جوگرافیەی کە ئەوی تێدا دەژی و دەقەکەی تێدا بەرهەم هاتووە. بە مانایەکی تر ئەو بەرهەمهێنانە هونەری و کەلتووریەی کە زیاتر بەرهەمی خولیا و ئارزووە لە چوارچێوەی بنەماو تیۆرییەکانی ئەو بوارەدا ڕێکنەخراوە زیاتر وەکو بەرهەمی ناوخۆیی دەمێنێتەوەو

ئەوەش لە رووی دەروەدا وەك رەگەز یان مادەی خاوی ئەو بوارە سەیر دەکرێت و بە ئاسانی نابێتە خاوەنی شووناسێکی گشتی. دێڕی یەکەمی ئەم کۆپلەیە جۆرێك لە هاوتەریببوون هەیە لە نێوان (نە حەرفی مەکتەبێکت خوێند) و (نە ئوستادێ پەلی گرتی). کە هەردوو دەربڕینەکە لە رووی بنیادی زمانیەوە دوو رستەی راگەیاندن و هەردووکیان بە وشەی نەرێی (نە) دەست پێدەکەن. لە رووی بیرەوە تەریبن، لە یەکەمیاندا کەسی دوێ،دراو کە دەروێشەوە هیچی نەخوێندووە کە مەبەست ئەوەیە ئەو ئاوازو بەستانەی دەیژەنێت لە خوێ،دنگایەك فێر نەکراوە. لە دووەمیاندا نە مامۆستای هەبووەو نە کەسێك پشتگیری کردووەو شتێکی فێر کردبێت. کەواتە هەردوو دەربڕینەکە لە رووی بیرێکەوە سەرباری ئەوەی لێکدەچن یان هاوشێوەن، دیسان هاوتەریبن لەوەدا کە فێربوونی ئەم کەسێتە تەنیا بە خۆڕسکی و بە کۆششی خۆی بووە.

هەروەها لە دێڕی دووەمی ئەم کۆپلەیەدا (صیرف بەرزیی زەکا ئەم سنعەتەی فێرکرد بە شمشاڵت) خواستن هەیە. زەکا خاسێتی مرۆڤ و هەندێ لە زیندەوەرانە بەڵام لێرەدا رۆڵی مامۆستا دەبینێت واتە زەکا لێچووە و مامۆستا (مرۆڤ) لەوچووە کە لە دەقەکەدا نەهاتووە، بواری لێکچوون فێرکردنە. واتە لێرەدا خاسێتێك دەچوێنرێت بە فێرکار یان بە مامۆستا. ئەم خاسێتەش لە بەرزترین ئاستی خاوێنیدایەو مەبەست لە ئاستی بەرزی زیرەکی دەروێش عەبدوڵایە، کە هەر ئەو زیرەکیەیە کە بۆ ئەوەی حەرفی مەکتەبێك بخوێنێت و بۆ ئەوەی کەسێك دەستی بگرێت گەیشتووەتە ئەو ئاستەی فێربوون و داهێنان. دیسان لە فێرکردندا دوو ئاست هەیە، فێرکار و فێرخواز. زەکا لە پێگەی فێرکاردایەو شمشاڵ لە پێگەی فێرخوازدایە. ئەمەش بریتیە لە خواستن. زەکا لێچووەو فێرکار لەوچووە، هەروەها شمشاڵ لێچووەو فێرخواز لەوچووە، بواری لێکچوون فێربوون یان فێرکردنی گۆرانی و بەستە یان مۆسیقایە. ئەمانەش بەگشتی کاردەکەن بۆ زیاتر دەرخستنی ئەو راستیەی کە دەروێش چۆن لەسەر بنەمای تواناو زیرەکی خۆی فێری ژەنینی شمشاڵ بووە.

دوای ئەوەی کە قسەکەری دەقەکە باسی شارەزایی و لێهاتوویی دەروێش دەکات لە ژەنینی شمشاڵ و لە زانینی هەموو جۆرێکی گۆرانی، داوا لە دەروێش دەکات میزاجی شێواوی کوردەواری بۆ رێکخاتەوە:

ئەوەندەم بیست لە مۆسیقا خرۆشی رۆحی بێگانە
میزاجی کوردەواریم تێکچوە ، دەروێش عەبدوڵڵا ،
دەخیلت بم دەسا بەو لاوك و ئای ئای و حەیرانە
شەپۆلی زەوقی میللی پێ دەروونی مات و چۆڵم کە !
لە بیتهۆڤن گەلێ زیاتر بە رۆحم ئاشنای، وەڵا

دە ، ئەی دەروێش ، سکاڵایەك لەگەڵ ڕۆحی کۆڵێلم کە !..
قسەکەری شیعرەکە هەر ئەوە نیە وەسفی تواناو لێهاتوویی و پەنجەی ڕەنگینی دەروێش بکات و ڕەخنەش لەو بارودۆخە کۆمەڵایەتی و کەلتووریە بگرێت کە لە لایەك ڕێز لە هونەر ناگرێت و لە لایەکی تریش هیچ پێگەیەك بە داهێنەرانی وەکو دەروێش ڕەوا نابینێت، بەڵکو لە پشتی باسکردنی ئەم بارودۆخەوە ئامانجێکی تایبەتی قسەکەریش ئاشکرا دەبێت، ئەویش ئاشناکردنەوەی ڕۆحی نامۆی ئەمی قسەکەری دەقەکەیە بە ڕەسەنایەتی کوردەواری. ئێستا وا پێدەچێت کە قسەکەر زۆرێك لە گۆرانی و مۆسیقای بێگانەی گوێ لێبووبێت و ئەوەش بووبێتە هۆی شێواندنی میزاجی کوردەواری ئەم و گەیاندبێتیە بارێك کە لە لایەك هەست بە نامۆیی بکات و لەلایەکی تریشەوە هیچ چێژێك لەو بەرهەمانە وەرنەگرێت کە پەیوەندیان بە ڕۆح و بوونی ئەمەوە نیە. ئەم بارەش وای لێدەکات بە جۆرێك پەنا بۆ دەروێش عەبدوڵا ببات بۆ ئەوەی لەم باری نامۆبوونە رزگاری بکات و میزاجی تێکچووی کوردەواری بگێڕێتەوە بۆ باری ئاسایی خۆی.
ئەمی قسەکەر هەست دەکات دەروونی مات و چۆڵە و ئەوەش هۆکاری نێگەرانی و هەست بە نامۆییکردنێتی. هۆکاری ئەم بارەش پەرتبوون و جیابوونەوەیەتی لەو ڕەگەزو توخمانەی کە خۆراکی هەست و گیان و بوونی ئەون. بێگومان ئەو ڕەگەزو توخم و هۆکارانەش بەشێکن لەو پاشخان و زەمینەیەی کە ئەمی تێدا پەروەردەبووەو ئەم لەگەڵیان ژیاوەو گەورەبووەو بوونەتە بەشێك لە بوونی ئەم. گۆرانی و مۆسیقاو کۆی ڕەگەزە کوردییەکان شوێن و کاریگەرییان لە بوونی ئەمدا هەیە. بەڵام ئێستا لە غیابی ئەمانەدا ئەوی قسەکەر باسی ئەوە دەکات ئەوەندەی بیستووە لە مۆسیقاو خرۆشی بێگانە، کاریگەری نەرێنیان لەسەر هەست و خەیاڵی کوردبوونی دروستکردووە بەجۆرێك وادەردەکەوێت کە پانتایی بیستن و چێژوەرگرتنی کوردانەی شێوا بێت. ئێستا ئەو بە دوای چارەسەری ئەو بارەدا دەگەڕێت کە پێیوایە بارێکی نائاساییە. بۆیە پەنا بۆ دەروێش عەبدوڵا دەبات و تکای لێدەکات کە لەو بارە ناجۆرە رزگاری بکات. ئێستا ئەمی قسەکەری دەقەکە کە لە ڕووی ئامادەبوونەوە تاکەکەسی ئامادەی ناو جوگرافیای دەقەکەیە لە ڕێگای دەربڕینی(دەخیلت بم) داواکاری بەرزدەکاتەوە یان دەخاتە ڕوو. لێرەشەوە قسەکەر کە پێشتر ڕۆڵی گێڕەرەوەو وەسفکەری دەبینی، ئێستا دەچێتە پێگەی داواکارەوەو ئەوی دەروێشیش کە تەنیا لە گێڕانەوەو وەسفکردنەکانی قسەکەردا ئامادەبوونی هەبوو، ئێستا لە پێگەیەکی بەرزتردا دەردەکەوێت. ئەوەی ئەو پێگەیەی بە دەروێش داوە هونەرەکەیەتی. دیارە ئاشکرایە داهێنان و شارەزایی و مەعریفە لە هەر بوارێکدا سەرباری خراپی پاشخانی

کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە، بەڵام هێشتا دەبێتە بنەما بۆ بەدەستهێنانی جۆرێك لە دەسەڵات. ئێستا ئەوی دەروێش داوای لێدەکرێت کە شتێك ببەخشێت بە تایبەتی بۆ کەسێك یان رووبەرێك کە پێویستیان بەو بەخشینەی ئەو هەیە. ئەوە ئاشکرایە بۆ خۆی چەمکی بەخشین جۆرێك لە دەسەڵات لەخۆیدا هەڵدەگرێت بەرامبەر بەوەی پێویستی بە وەرگرتنی بەخشینەکەیە ئیتر گرنگ نیە جۆری بەخشینەکە چیەو چۆنە.

ئەمی قسەکەری دەقەکە بەهۆی بیستنی مۆسیقای بێگانەوە کە نامۆیە بە رۆحی ئەم میزاجی کوردەواری تێکچووەو دەزانێت پێویستی بەوەیە کە رۆحی نامۆ و میزاجی تێکچووی کوردەواری ئاشتبکرێنەوەو بگەڕێنەوە بۆ باری ئاسایی خۆیان. ئەوەش بە بیستن و ئاشنا بوونەوە دەبێت بەوەی کە دەبێتە خۆراکی رۆحی و هێمنی و هێوری بۆ دەهێنێت، ئەویش بیستنی ئاوازی رەسەنی کوردەواریە کە قسەکەر رایدەگەیەنێت و داوا لە دەروێش دەکات بە لاوك و ئای ئای و حەیران کە ئاوازی رەسەنی کوردین و ئەو وەکو شەپۆلی زەوقی میللی ناویان دەبات، دەروونی مات و چۆڵی پڕ بکات. لێرەوە دەردەکەوێت کە سەرباری بیستنی مۆسیقای پڕ لە جۆش و خرۆشی بێگانە بەڵام رۆح و دەروونی ئەو چۆڵە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە سەرباری ئەوەی مۆسیقا زمانێکی گەردوونیە، بەڵام هێشتا تایبەتمەندی ناوچەیی و نەتەوەیی هەیە، واتە سەرباری ئەو گشتیبوونە زمانی تایبەتی خۆیی هەیە کە رۆح و دەرونی مرۆڤ هەریەکەو لەگەڵ زمانی رۆحی مۆسیقای خۆیدا باشتر تێدەگات و مامەڵە دەکات و رۆحی پڕ پاراو دەبێت.

قسەکەر سەرباری ئەوەی لە رێگەی داواکاریەوە دەخوازێت دەروێش رۆحی تینووی بە ئاوازی کوردی پاراو بکات واتە بەو ئاوازانەی کە ئاشنان بە رۆحی. هەروەك بە جۆرێکیش پێداگری لە پێداویستی رۆحی خۆی بە ئاوازو بەستەکانی دەروێش نیشان دەدات کە لەپێش گەورەترین داهێنەرانی مۆسیقای جیهانیەوە پەیوەست بە رۆحی خۆیی و ئاشنابوونی ئەو ئاوازانە بەرۆحی خۆی دایدەنێت. ئاوازەکانی دەروێش زیاتر لە ئاوازەکانی بیتهۆڤن ئاشنان بە رۆحی قسەکەری دەقەکە گۆران خۆیەتی. لە راستیدا لەسەر زمانی قسەکەری دەقەکەوە دەردەکەوێت کە گۆران هەر ئەوە نەبووە کە داهێنەرێکی نموونەی بواری شیعر بووە بەڵکو بەئاگایەکی هوشیاری بوارەکانی تری هونەرو رۆشنبیری گشتیش بووە. ئەوێك لە زەمینەیەکی دواکەوتووی کۆمەڵگەی کوردی سێ دەیەی دووەمی سەدەی بیستدا باسی ئەوە دەکات کە ئاوازو مۆسیقای کوردی لە بیتهۆڤن ئاشناترن بەرۆحی. مانای وایە ئەو گوێگرێکی باش و شارەزایەکی باشی ئاوازەکانی بیتهۆڤن بووە، بۆیە ئەو جۆرە بەراوردە دەکات و سەرئەنجامیش لەبەرئەوەی رۆحی ئەو پەیوەستە بە زەمینەو مێژوو کەلتووری خۆیەوە بۆیە بەرهەمی زەمینەکەی خۆی زیاتر

رۆحی پەشێوی هێور دەکاتەوەو ناخی تینووی ئاودەدات و پاراوی دەکات. قسەکەر داوا لە دەروێش دەکات بە ئاوازە کوردیە رەسەنەکانی رۆحی کڵۆڵی ئەم هێوربکاتەوە. بێگومان ئاشکرایە کە مۆسیقا خۆرکی رۆحەو قسەکەری شیعرەکەش کە میزاجی کوردەواری تێکچووەو بیستنی ئاوازی بێگانە رۆحی نامۆکردووە، تەنیا بە ئاوازی رەسەنی کوردی میزاجی کوردەورای دێتەوە بارو رۆحی کڵۆڵی هێور دەبێتەوە.
شاعیر لەسەر زمانی قسەکەری دەقەکەوە دوو وێنەی دیار بەرجەستە دەکات. یەکەمیان وێنەی داهێنەرێکە لە واقیعێکی دواکەوتوودا کە ئەو داهێنەرە بە خۆڕسکی و لەسەر بنەمای زیرەکی و بەهرەی تایبەتی وەکو خاوەن خولیایەك گەیشتووەتە ئاستی داهێنان. بەڵام دیارە لەو واقیعە ناجۆرەدا گرنگیەکی ئەوتۆ نە بە خۆی و نە بە هونەرو ئەدەبەکەی نادرێت. دووەمیان وێنەی کەسێکە لە ناو ئەو واقیعە دواکەوتووەدا کە دیارە ئەو واقیعەی دەقەکە لێی دەدوێت واقیعی کوردەواریە، کە کاریگەری کەلتووری بێگانە کە لێرەدا باسی مۆسیقاو گۆرانی دەکرێت میزاجی میللی کوردەواری ئەوی قسەکەری دەقەکەی تێکداوەو سەرئەنجام داوا لەو داهێنەرەی ناو واقیعەکەی خۆی دەکات بەو ئاوازە رەسەنانەی کە ئاشنان بە رۆحی ئەو میزاجی شێواوی کوردەواری ئەو بگێڕێتەوە باری ئاسایی خۆی و رۆحی کڵۆل َو پەشێوی ئەو هێور بکاتەوە.
لەم دەقەدا سەرباری ئەوەی کاتێ باسی تایبەتمەندبوون دەکرێت دەشێ بە ئاراستەی دەرەوەی دەقەکە جۆرێك لە گشتیکردن یان بە بابەتیکردن لە ئاستی نەگوتراودا هەست پێبکرێت بە تایبەتی لە کۆمەڵگەی دواکەوتوودا بەهاو پێگەی داهێنەر هەر جۆرە داهێنەرێك بێت رەنگە وەکو ئەوە نەبێت کە پێویستەو هەمان شێوەی ئەو وێنە تەڵخ و شێواوەی مانگە کە لە حەوزێکی لیخندا دەبینرێت. بەڵام دیسان داهێنەر بەراورد بە کۆی کۆمەڵگە بارێکی دەگمەن و تایبەتیە. لە پشتی ئەم بێچوونەشەوە ئەم دەقە وەکو هەر دەقێکی شیعری رۆمانسی پێکەی خود یان زات وەکو تاکەکەس زیاتر بەرز دەکاتەوەو دەری دەخات. کە لێرەدا کۆی پێکهاتەی زمانی و هونەری دەقەکە پێکەوە کاردەکەن بۆ دەرخستنی کەسێتی تایبەتی دەروێش عەبدوڵا لە ئاستێکی بەرزو دەگمەندا کە دەرخستنی کەسێتی داهێنەرێکە، لەپاڵ ئەوەدا پاسیڤکردنی رۆڵی کۆمەڵگەو جەماوەرە لە روانگەی بایەخنەدانیان بەو تاکە دەگمەنەو بە بەرهەمەکانی. بێگومان لە پشتی بەرزکردنەوەی خودو پێگەی کەسی دەروێش عەبدوڵاوە دەشێ ئامانجێکی تر راوەستابێت و ئەرك یان مەبەستی سەرەکی دەقەکە ئەوە بێت کە ئەویش لەوەدا بەرجەستە دەبێت کە دەروێش عەبدوڵا تەنیا بریتی بێت لە دەمامکێك کە گۆران بەکاری هێنابێت و لە بنەڕەتدا گۆران لە پشتی وێنەی

بەرجەستەکراوی دەروێش عەبدوڵاوە باسی خۆی بکات. تەنانەت سەرباری ئەوەی کە کەسێك بە ناوی دەروێش عەبدوڵاوە هەبووەو لە هەوراماندا ژیاوەو شمشاڵ ژەن بووە، دەشێ مەبەست لەو دەروێش عەبدوڵایە، عەبدوڵا گۆرانی شاعیر بێت کە وەکو یەکەمین داهێنەری قۆناغەکەی خۆی و یەکێك لە داهێنەرە هەرە پایەبەرزەکانی مێژووی شیعری کوردی، کۆمەڵگەی دواکەوتووی کوردی نە ئەو پێگەیەی پێداوە کە شایانی بووە نە لەسەروەختی خۆیشیدا بایەخێکی ئەوتۆ بە داهێنانەکەی دراوە، بەڵکو ئازاری ڕۆحیشی دراوەو ماندوکراوە. ئەوەی گۆران بۆ دەروێش عەبدوڵای بەرجەستە دەکات کە لە ناو میللەتی نەزان و دواکەوتوودا ڕێز لە داهێنانەکەی ناگیرێت مەبەستی خۆیەتی و باسی ئێش و ژانە تایبەتیەکانی خۆی دەکات وەکو بابەتێکی زاتی و دەقەکە دەربڕی هەستکردنی گۆرانە بەرامبەر بەو کۆمەڵگەیەی کە ناتوانێت و لەوە تێناگات کە ئەم چ گەوهەرێکی پێشکەش بەو کردووە کەچی ئەو بەچاوی سووکەوە سەیری دەکات و هیچ بایەخێکی پێنادات. کەواتە دەتوانین بڵێین سەرباری ئەوەی کە دەقەکە زیاتر لە بیرۆکەیەك دەوروژێنێ و دەیدوێنێ پەیوەست بە هونەرو داهێنان و ڕۆڵی هونەر لەسەر گوێگرو بینەرو چێژوەرگرتن و ئاستی وەڵامدانەوەی وەرگر، بەڵام کۆی بیرۆکەکان بە هێڵێك پێکەوە بەستراون و سەرئەنجام گوزارشت کردنن لە خودی ئەم تاکەکەسە کە لێرەدا قسەکەر یان ئاشکراتر بڵێین خودی شاعیر خۆیەتی وەکو داهێنەرێك. ئەم دەقە سەرباری خستنەڕووی بابەتی داهێنان و کاریگەری داهێنانی ناوخۆ و بێگانە یان پەیوەندی ئێمەو ئەوان لە رووی داهێنانەوە،دەردەکەوێت کە بایەخی گشتی دەقەکە لە رووی ناوەرۆك یان پرسیارو جیهانبینیەوە بایەخدانە بە ناوەرۆکی عاتیفی و ویژدانی. فۆرمی دەقەکە زیاتر لە خزمەتی ئەم ناوەرۆکەدایەو تەنانەت وشەکانیش خزمەتی ئەم ناوەرۆکە عاتیفیە دەکەن و هەندێجار سەرباری بوونی وشەی کوردی پاراو وشەی عەرەبی بەکارهێنراوە کە زیاتر خزمەت بەو ناوەرۆکە عاتیفیە دەکات وەکو (حوزن، عومر، حەسرەت، قەوم، بەسیت، عەکس، قەمەر، روفاه، تاج، حورمەت، ئوستاد، سیحر، نەغمە، مەعیشەت، لوقمە، زەکا، خیلقەت، مەحکوم، حەرف، صیرف، ڕۆح، میزاج، زەوق،). ئەمە بێجگە لەوەی کە زمان بەگشتی بۆ بەرجەستەکردنی ئەو ناوەرۆکی عاتیفیە کار دەکات کە بوون و پێگەی خود-زات زیاتر پتەو دەکات و دەریدەخات. هەرچەندە دەقەکە بە پێچەوانەی زۆرینەی دەقەکانی گۆرانەوە کە کیمیاگەری وێنەی تێداکراوە، ئەم دەقە لە رووی وێنەی شیعریەوە بەو جۆرە دەوڵەمەند نیە، بەڵام ئەو وێنانەی هەن ئەرکی گوزاشتکردن و دەربڕین لە خود یان زات یاری دەکەن. بە مانایەکی تر دەتوانین بڵێین جیهانبینی ئەم دەقە شیعریە (دەروێش عەبدوڵا) هەڵوێستی

گێرانی شاعیرە سەبارەت بە روانین و هەڵوێستی کۆمەڵگەیەکی دواکەوتووی پەراوێزی مێژوو بۆ داهێنەرێك کە زۆر لە پێش قۆناغی مێژوویی کۆمەڵگەیەوەیە. کۆی دەربڕین و پرس و جیهانبینی دەقەکە لەوەدا کۆدەبێتەوە ناڕەزایی دەربڕینی زاتێکی داهێنەرە بۆ ئەو پێگەو بەهایەی کە کۆمەڵگە بە خۆی و بە داهێنانەکەیی دەدات کە ئەمەش لە ئاستێکی بەرزی بەرهەمهێنانی شیعریەتدا بەهەموو رەگەزو پایەکانیەوە بەرجەستە کراوە. کە کۆی رەگەزەکانی بنیادنای دەقەکە لە ناونیشان و پێکهاتەی زمانی لە وشەو رستەو وێنەی شیعری و دەلالات و لێکچوون و دووانەی دژو هاوتاو ئیقاعی دەرەوەوە لە کێش و بەحرو سەرواو ئیقاعی ناوەوە لە دووبارەبوونەوەو دەنگ و وشەو بەرزبوونەوەو نزمبوونەوەی ئیقاع و بنیادی رستە و پێکەوە گونجاندنی وشەو وێنەو دەلالات..هەموویان پێکەوە کاردەکەن بۆ بەرهەمهێنانی شیعریەتی دەقەکەو بنیادنانی گوتاری شیعری ئەم دەقەو لەوێشەوە دەرخستنی دیدو تێڕوانینی شاعیر و هەڵوێست و هەستکردنی بەرامبەر بە بابەتی سەرەکی دەقەکە کە لێرەدا روانینی داهێنەرێکە بۆ خۆی کە لە پشتی دەمامکێکەوە باسی خۆی دەکات و لە پێگەو نرخپێدانی خۆی وەکو داهێنەرێك دەدوێت لەو روانگەیەوە کە چۆن لە کۆمەڵگەیەکی دواکەوتوودا سەیری دەکرێت.

ئیقاع یەکێکە لەو پایانەی کە لە بنیادی هەر دەقێکی شیعریدا رۆڵی دیار دەبینێت لە بەرهەمهێنانی گوتاری ئێستەتیکی دەق و بەرهەمهێنانی جیهانبینی دەقدا. پێشتر لەبارەی ئیقاعی دەرەوەیی دەقەکەوە دواین واتە بنیادی گشتی دەقەکەو کێش و سەرواو… تاد. ئێستا سەرنج لە ئیقاعی ناوەوەی دەقەکە دەدەین، ئیقاعی ناوەوە پێکدێت لە دووبارە بوونەوەی دەنگی و وشەیی یان بێژەیی و هاوسەنگی و تەریببوون – پارارێل- و گونجان. کە ئەمانە هەموو پێکەوە کار دەکەن بۆ جونکردنی دەق و بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی جوانناسی دەق واتە بەشداری دەکەن لە بەرهەمهێنانی گوتاری ئێستەتیکی دەقدا، ئەمە بێجگە لەوەی کە کاردەکەن وەکو دال بۆ هەڵگرتنی مەدلولی جۆراو جۆرو بۆ بەرهەمهێنانی جیهانبینی دەق.

لێرەدا دێینە سەرباسکردنی دووبارەبوونەوەی هەمان دەنگ لە سەرەتای وشەدا کە ئەویش دەبێت بە دوو جۆرەوە یەکەمیان دووبارەبوونەوەی دەنگی نەبزوێنە کە پێی دەوترێت ئەلیترەیشن یان کۆنسۆنانس. دووەمیان بریتیە لە دووبارەبوونەوەی دەنگی بزوێن لە سەرەتای وشەکانی هەمان دێڕدا کە پێی دەوترێت ئەسۆنانس. دووباربوونەوەی دەنگ بە شێوەیەکی بنەڕەتی کاریگەری دەنگیی هەیە کە هەندێجار خۆشی بەخشە یان بۆ مەبەستێکی تایبەتی بەرز دەبێتەوە، هەروەها کاردەکات بۆ زیاتر پێکەوەبەستنی وشەکان و بۆ بەهێزکردنی بنیادی دەق و بۆ

بەرزکردنەوەی ئاستی زمان و بەرەو بە رەسمیکردنی کە ئەوەش وادەکات زمانەکە زۆر لە جۆرەدا بێت کە دەشێ ئەوەش شتێکی دڵگیر بێت یا بە پێچەوانەوە. هەموو ئەمانەش کاردەکەن بۆ جوانکردنی دەقەکەو بۆ بە زیندوویی هێشتنەوەی ئەو بیرۆکە یان ماناو دەلالەتەی کە لە پشتی ئەم دووبارەکردنانەوە وەستاوە.
دووبارەبوونەوەی دەنگیی لە کۆپلەی یەکەمدا باس دەکەین. دەنگی (ش) کە دەنگسَکی نەبزوێنە، شەش جار دووبارە بووەتەوە لە وشەکانی (شێـوە، شمشـاڵ ، زەحەمتکێـش ، حەسـرەتکێش، ئاشیـان) بێگومـان چەندبارەبوونەوەی ئەم دەنگە لە رووی مۆسیقاوە بایەخێکی گرنگی دەبێت و هارمۆنیایەك دەبەخشێت بە بنیادی زمانی دەقەکە، هەروەك ئەم دەنگە لە وشەی دەروێش دا کە ناونیشانی دەقەکەیە هەیەو وادەبینرێت دەنگی (ش) لە ناونیشانەکەوە بەسەر پانتایی دەقەکەدا دابەش بووەو ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵ>ەگرێت کە بەشێکە لە بوونی ئەو کەسێـەی کە دەقەکە لێی دەدوێت چووەتە ناو پێکهاتەی وشەکانەوەو خاڵی هاوبەشیش لە نێوان دەروێش و شمشاڵدا دیسان هەمان دەنگی (ش) کە پەیوەندیەکی عەشق ئاسا لە نێوان دەروێش و شمشاڵەکەیدا هەیە. هەروەك دووبارەبوونەوەی دەنگی نەبزوێنی (ش) لە سەرەتای هەردوو وشەی (شێوە ، شمشاڵ)دا بریتیە لە کۆنسۆنانس یان ئەلیترەیشن.
هەروەها لە کۆپلەی یەکەمدا دەنگی (ب) نۆجار هاتوو کە ئەمەش چەند بارەکردنەوەی دەنگیە. لە دێڕی دووەم و چوارەمیشدا دەنگی (ب) لەسەرەتای وشەدا دووبارە بووەتەوە واتە خاسێتی ئەلیترەیشن یان کۆنسۆنانسی هەیە واتە دووبارەبوونەوەی دەنگی نەبزوێن لە سەرەتای وشەدا کە ئەویش لە دێڕی دووەمدا لە وشەکانی (بەستە ، ببیەم ، بێ) و لە دێڕی چوارەمدا لە وشەکانی (بەخت ، بلبل ، بۆ). ئەوەی جێگای سەرنجە لەم دەقەدا دووبارەبوونەوەی وشە یان بڕژە کە هەڵگری ئەرکی جەختکردنەوەو دڵنیاییکردنەوە بێت بوونی نیە. بەڵام هاوسەنگی وەکو پایەیەکی ئیقاعی ناوەوەیی دەقەکە بەرچاو دەکەوێت بۆ نموونە لە کۆپلەی یەکەمدا دوا وشەی دێڕی یەکەم و سێیەم جۆرێك لە هاوسەنگی هەیە لە نێوانیاندا (دەروێش ، حەسرەتکێش) کە لە راستیدا ئەمە جۆرێکە لە هاوتەریبی. ئەم دوو وشەیە لە رووی مۆسیقاوە هاوسەنگ یان تەریبن ئەگەرچی لە رووی ژمارەی بڕگەوە جیاوازن. هەروەها لە رووی دەلالیەوە هاوسەنگیەکی تەواو لە نێوانیاندا هەیە. وشەی دەروێش وەکو پێشتریش گوتمان بە مانای شوێنکەوتوو، سادە، بێلانەو دڵسۆز دێت بۆ شێخ بەبێ ئەوەی چاوەڕوانی پاداشتی شێخەکەی بێت. حەسرەتکێش بە مانی کەسێکی ژیان سەخت و ماندو و دڵشکاو و ژیان پڕ لە کێشە دێت کە کەس بە فریای ناکەوێت و تەنیا لە رێگای ئاخ و حسرەت هەڵکێشانەوە دەتوانێت باری گرانی

ناخی سووك بكات، هەرچۆن دەروێش لە تەقسی دەروێشیدا دنیای بیر دەچێتەوەو دەگات حاڵەتی بێ ئاگایی. ئەم دوو کەسە دەروێش و حەسرەتکێش لە رووی دەروونیەوە هاوتەریبن، ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا دەبێتە هاوسەنگی یان هاوتریبی لە رووی بوون و گەوهەرو ماناوە. ئەمە بێجگە لەوەی کە حەسرەتکێش هاوواتایە بۆ دەروێش لە کاتێکدا کە کەسێتی دەروێش بە مانای بێلانەو پاشکۆو شوێنکەوتووی ئەوی شێخ یان شوێنکەوتووی پارویەك نان دێت، خاسێتی حەسرەتکێشی هەیەو بەو پێیە حەسرەت دەبێتە سیفەتی دەروێش و لێرەشەوە جۆرێك لە پەیوەندی هاوسەنگبوون یان هاوتەریبی لە نێوانیاندا هەیە. هەروەها لە کۆپلەی دووەمادا هاوسەنگی لە نێوان وشەکانی (سنعەتکار ، هوشیار) دا هەیە کە دیسان هاوتەریبی نیشان دەدەن. ئەم دوو وشەیەش لە رووی مۆسیقاوە هاوسەنگ یان تەریبن. لە رووی دەلالیشەوە هاوسەنگی و تەریبی لە نێونانیاندا هەیە. سنعەتکار کە بە مانای پیشەییبوون یان خاوەن پیشە دێت خاسێتی کەسێکە کە شارەزاو بە ئاگا بێت لە بوارێکدا. هوشیاریش خاسێتی کەسێکی بە ئاگایە. هەمیشە هوشیاری دەبێتە بنەما بۆ سنعەتکاری کەواتە لێرەشەوە پەیوەندیەکی هاوسەنگ لە نێوان ئەم دوو وشەیەدا هەیە کە پەیوەندی هاوسەنگی نێوان بوویەکی ئامادەو ئەو پاشخانە دەوڵەمەندەیە کە پێویستە بۆ بوونی، واتە پەیوەندی نێوان سنعەتکاری و هوشیاری کە پەیوەندییەکی راستەوانەیەو هەتا هوشیاری بەرز بێت ئاستی سنعەتکاری پێشکەوتوو دەبێت واتە هەرچۆن لە رووی ماناوە ئەم دوو وشەیە تەریب و هاوسەنگن هەروەها لە رووی بنیادی و مۆسیقاشەوە تەریب و هەسەنگن. کەواتە لێرەدا هاوسەنگی و تەریببوونی -پارارێڵ- بنیادی و مانایی-دەلالی هەیە کە ئەوەش بەشداری دەکات لە پێکهێنانی ئیقاعی ناوەوەی دەقەکەدا. دووبارە بوونەوەی دەنگی و وشەیی و هاوسەنگی یان تەریببوون لە هەر دەقێکی شیعریدا بۆ جەختکردنەوەیە لەسەر مۆسیقاو ئێستیتیك و دەلالات و ماناو پرسیاری دەق.

دووبارەبوونەوەی هەمان دەنگی نەبزوێن کە زیاتر لە سەرەتای وشەدا دەبێت و ئەو جۆرە دووبارەبوونەوەیەش بە شێوەیەکی بنەڕەتی کاریگەری دەنگیی هەیە کە هەندێجار خۆشی بەخشە یان بۆ مەبەستێکی تایبەتی بەرز دەبێتەوە، هەروەها کاردەکات بۆ زیاتر پێکەوە بەستنی وشەکان و بۆ بەهێزکردنی بنیادی دەق و بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی زمان و بەرەو بە رەسمیکردنی و کە وادەکات زمانەکە زۆر لە جوڵەدا بێت کە دەشێ ئەوەش شتێکی دڵگیر بێت یا بە پێچەوانەوە. هەموو ئەمانەش کاردەکەن بۆ جوانکردنی دەقەکەو بۆ بە زیندووی هێشتنەوەی ئەو بیرێکە یان ماناو دەلالەتەی کە لە پشتی ئەم دووبارەکردنانەوە وەستاوە.

نووسینی/ عەتا قەرەداخی

دووڕویی و نیفاق و بێ مەرامیی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا و حیزبە موعاریزەکانیان بە ڕاست و چەپیانەوە… زاهیر باهیر

بە بەردەوامی تورکیا خەڵک دەگرێت و شار و شارۆچکەکانی کوردستانی باکور و دێهاتەکانی سەر سنوری باشوریش وێران دەکات ئەی ئەم دیمۆکراتخواز، ئەم مرۆڤە دڵسۆز شیوەنکەرانە بۆ مافی مرۆڤ لە کوێ بوون؟ ئەی کە تورکیا عەفرینی داگیرکرد بۆچی یەکێکیان زڵەیەکیان بەرانبەر بە تورکیـــا نەکـــرد؟ نەك هەر ئەوەش کاتێـــك کە ئەمە لە بەرانبەر مــاڵی ســەرۆك وەزیرانــی ئێــرە, بریتــانیــا، بۆ دوو هەفتە پرۆتێستمان دەکرد، ئەو ڕۆژانە بوو کە ئەردۆگان هات بۆ ئێرە بۆ دڵنیابوونی بریتانیا لە هاوپشتی تورکیا و کڕینی چەك و تەقەمەنی.
بە بەخێرهاتن و پێشوازی لە ئەردۆگان، سەرۆک وەزیرانی ئێرە، ترێزە مەی, لە تی ڤی دا وتی ” کوردە تیرۆریستەکان” هەموومانی کرد بە تیرۆریست. ئەمە هەڵویستی حکومەتی ئێرە بوو .
لە لایەکی دیکەوە ئەو هەموو منداڵ و گەنجە لە فەلەستین دەکوژرێت هیچ دەوڵەتێك، هیچ حیزبێکی موعاریز کە لە جاوەڕوانی دەسەڵات گرتنەدەستدایە، نەیانتوانی سەر زەنشتێکی ئیسرائیل بکەن. هەر ئاواش هەمان شت لە بەرانبەر حکومەتی سعودییە کە لە کوشتنی ئەو هەموو خەڵکە بێ تاوانەدا کە هەر لە قوتابخانەیەکدا ژمارەیەکی ئێکجار زۆری منداڵ کوژران بەرپرسیارە ، ئایا کەس لە دەسەڵاتداران سیسیاسیە دەسەڵاتخوازەکان هێچیان وت؟
دوێنێ شەو ، 10/03 ، نەدیم زەهاوی دەڵاڵی نەوت و گەندەڵێکی حیزبی موحافیزین کە وەزیری پەروەردە و ڕۆشبیریی بریتانیایە و کە ڕەنگە خۆشی کاندید بکات بۆ سەرۆکوەزیرانی بریتانیا کەی جێگایان بە بۆریس جۆنسۆن لەق کرد، لە دیمانەیەکی چەناڵ فۆڕ، 4 ی ئێرەدا بەرگری لە پەنا بەرەکانی ئۆکرانیا دەکرد بەزەیی بەواندا دەهاتەوە

و دەیوت دەبێت دەرگایان بۆ بکەینەوە، کەچی ئەم کابرایە کە خۆی
کوردە ئەو هەمو کوردە دەربەدەر دەبێت ئاو نوقمی دەکات و قاچاخچی
دەیانکوژێت و دەستیاندەبێت و پۆلیسی سەر سنورەکان تێیان
هەڵدەدەن و سوکایەتیان پێدەکەن نقەی لێوە نەهات!! هاوکاتیش
حکومەت ڕۆژ بەڕۆژ ئاسانکاری بۆ پەنابەرانی ئۆکرانیا دەکات تا
ڕادەی ئەوەی کە هەر ئۆکرانییەك لێرە تەنانەت ڤیزەی موەقەتیشی
هەبێت دەتوانێت خێزانەکەی و کەسە هەرە نزیکەکانی بگەیەنێتە ئێرە
. ئەمڕۆ هاوکاری پەنابەرانی ئۆکرانیا زیاتر بوو. حکومەت بڕیاری
دا ئەوانەشی کە خوێندکارن لێرە یاخود ڤیزەی موەقەتیان هەیە و
کاردەکەن دەتوانن کەس و کاریان بهێنن بۆ ئێرە، لەوەش زیاتر هەموو
هاووڵاتییەکی بریتانی کە پەساپۆرتی بریتانی هەبێت دەتوانێت
داوەتی ئۆکرانیان بکات و بیگەیەنێتە ئێرە تەنانەت گەر
پەساپۆرتیشی لە سەر سنورەکانی پۆڵەنیا و فەرەنسا بێت و
پەساپۆرتیشی نەبێت.
حکومەتەکانی ئێرە بە لەیبەر و موحافیزین و لیبراڵەوە، لەگەڵ
میدیای ئەم وڵاتەدا هەڵوەستێکی زۆر باشیان نەبووە دەربارەی
پەنابەرانی ناسپیپێست، واتە بەر و قاوەیی و ڕەش و ئەسمەر. با
لێرەدا چەند نمونەیەك بهێنمەوە : یەکێك لە پەڕلەمانتارەکانی
حیزبی موحافزین پێشنیاری بۆ مارگرێت تاچەری کۆنە سەرەك وەزیرانی
بریتانیا، کرد ” خەڵکی ئێرە بەڕاستی دەترسێت کە ئەم وڵاتە، ڕەنگە
بە خەڵکانێك غەرق بێت کە کولتوری جیاوازیان هەیە” لە دانیشتنێکی
پەڕلەماندا دەیڤد کامیرۆنی کۆنە سەرەك وەزیران بە ئەوەی جێرمی
کۆربنی سەرکردەی حیزبی لەیبەر [کرێکاران] لەگەڵ وەزیری دارایی
کە سێبەری وەزیری دارایی بوو، تاکو لەبەرچاوی خەڵکیان بخات وتی ”
وتی ئەمان کۆمەڵێك کۆچبەریان لە بەندەری کالیس دیوە… کە دەتوانن
بێن بۆ بریتانیا”. ئەمانەش هەندێك لە تایتڵی یەکەم پەیجی
ڕۆژنامەکانی بریتانیا بوون ” سیاسەتی نەهێڵانی پەنابەران لە
ئێستا توند ڕاگرن “… سوپا بنێرن بۆ کالیس “
ئیڤێت کوپەر کە پێش هاتنی حیزبی موحافزین بۆ حوکم وەزیری ناوخۆ
بوو ، بەڵام لە ساڵی 2015 دا کە سێبەری وەزیری ناوخۆ بوو لاینگری
ئەوە نەبوو کە پەنابەران بە ڤیزە بگەنە بریتانیا، هاوکاتیش کاتێک
کە بانگەشەی نەدانی بیمەکان بە پەنابەران کرا و دواتر جێبەجێ کرا
ئەو ئەمەی لا ئاسایی بوو . لە ئێستاشدا حیزبی لەیبەر بە ڕابەری
نوێیانەوە کیری ستارمە، Keir Starmer پێشنیاری ئەوەی بۆ کراوە کە
” قوتابخانەکان لە منداڵانی بێیانە کە ئینگلیزی قسە ناکەن غەرق
بوون ” ئەمە بانگەشەی هەوڵی مەنعکردنی منداڵانی پەنابەران و
کۆچبەرانە لە قوتابخانەکاندا.

دەوڵەتە ئەوروپییەکان کە ڕوسیا ڕسوا دەکەن لەبەر ئەوەی چەکی گەرمیی [حەراری] بەکارهێناوە و لە غەم و مەترسی ئەوەدان کە ڕوسیا ڕەنگە چەکی کیمیاوی بەکاربهێنێت، بەڵام هەر ئەم دەوڵەتە ئاشتیخواز و دیمۆکراتییانە بە دەیەها جار تورکیا چەکی کیمیاوی بەرانبەر بە گەریلاکانی قەندیل و شوێنەکانی دیکە بەکارهێناوە و چەندەها بەڵگە هەیە، تەنانەت چەکی کیمیاوی منداڵانیشی گرتەوە، کەچی ئەمان خۆیان نابینا و کەڕ کرد و هەر ئامادەش نین کە باسی بکەن چجای سزادانی تورکیا.

لە لایەکی دیکەشەوە تورکیا لە سەرۆکەوە سەرکۆنەی ڕوسیا دەکات بە شێوەیەک و لە سەرێکی دیکەشەوە ئامادەش نییە پەیوەندی ئابوورییانە لەگەڵیدا ببچڕێنێت. ئەردۆگانیش دەیەوێت خۆی بکاتە کەسێکی ئاشتیخواز و موسڵیح بە ناوبژیکردنیان و داوەتی وەزیرانی دەرەوەی هەردوو لایانی بو وتوو وێژی لە تورکیا کردووە. سیاسەت چ قەشمەرە و سیاسسییەکان چ قەشمەرجاڕێکن.

من پێشوازی لە هەموو ئەم وڵاتانە دەکەم بە کردنەوەی سنور و دەرگایان بۆ پەنابەران و لێقەوماوانی ئۆکرانیا بەڵام دەبوایە دووڕوو نەبوونایە هەر ئاوا هەڵوێستێکیان هەبوایە و هەبێت لە بەرانبەر مرۆڤە پەنابەرە بۆر و ڕەش و قاوەییەکانیشدا، بەڵام جێگای داخە کە ئەمە هەڵوێستیان نییە و بەڵگەکان ئەوە دەخەنە ڕوو کە وەرگرتنی ئۆکرانییەکان لەبەر ” جاوی شینیان و پرچی زەردیان و سپیپێستیان و هەڵگری دینی مەسیحییان ئەوروپییبوونیانەوەیە کە دەرگایان بۆ خراوەتە سەر پشت”

Zaherbaher.com
زاهیر باهیر
2022/ 11/03

قەیرانی خەیاڵ لە کەللەی

▯امیاریستـــەکان… یونـــــس تـــانـــج

خەیاڵ وەک بەشێک لە ئیحساساتی مرۆڤ، وەک پاژێکی هزر، ئەنگێزەیەکی ڕەمەکی فیتڕەتییە، دەشێت لە چەندان باردا سۆز و ویژدانی مرۆڤ پاڵبنێت ڕووە و ڕەفتار و گوفتارە دروستەکان. ه▯ب▯ت خودی خەیاڵ ئاتـاجی بە کۆمەڵە ســەرچاوەیەکە بۆ گەشەســەندن و بۆڕدان. فەرامۆشکردنـی ئەم چـاوگ و ســەرچاوانە خۆبەخۆ خەیـاڵ دەکەن بە ڕەمەکێکی پەککەوتە.

چاوگە پڕ بایەخەکانی خەیاڵپەروەری بریتیین لە ئیستاتیکا و کۆی رەگەزەکانی هونەر و ژانرە ئەدەبییەکان. لەم سۆنگەیەوە کایەی ڕامیـاری وەک باڵـاترین پـایەی جڤـات، پێویســتە خەیـا▯▯ر▯چووانە بڕوانێتە ناو وردەکاری گیروگرفتی ژیانی تاکەکان و موعانەت و پێداویستییەکانیان بخوێنێتەوە.
زانستە ڕامیارییەکان وەک چەمک و تییۆریا گەلێکی ئەپستراکت، دەســتگیرۆیی ئەوە نـاکەن مـافە بنچینەییەکـانی مـرۆڤ لە ســەرجەم بوارەکـانەوە پڕ بکـرێتەوە.. دانـاچۆڕێنە نـاو ســوچە تاریکەکـانی میحنەت و نیگەرانییەکانی کۆمەڵگە، گەر دەسەڵات بە دەستەکان خاوەن خەیاڵزەدەییەکی فرە واڵا نەبن.
ئەم خەیاڵە واڵایەش لەخۆوە چێنا بێت، پێتڤی بە تەمەنێک لە هەوڵ و تەقەلای بێ وچانی ئەدەبی و هونەری و تەنانەت مەعریفی و هزری هەیە.
بۆیە کارەساتێکە ڕابەر و سیاسەتووان و دیپلۆماتکاربیت، هەزاران ڕۆمان و هۆزان و پەخشانت نەخوێندبێتەوە، ئەسپی خەیاڵت نەیبردبی بەرەو داستان و میسیی▯ل▯زیای میللەتان، سەدەها بەیت و بالۆرەو حیکایەتی فۆلکلۆری خۆت و گەلانت نەبیستبێت، ئاگەداری چی▯▯ک▯▯کان و جیهانی سینەما و فیلمەکانی نەبیت، ڕۆژانە گوێت نەگرتبێت لە خرۆشی ســێمفۆنییایەک، نـاواخنی تـابلۆیەک نەبــووبێتە کەڵکەڵەی ک▯ل▯ت و عەوداڵ نەبووبی بە دوای شیتەڵکردنی مانا و مەدلولە جیاوازەکانی.
وێڕای ئەوەی ئەدەبییـات و ژانـرە ئەدەبییەکـان، هـونەر و سـەرجەم کاتیگۆرییەکـانی.. تـاکە فـاکتەری خەیـاڵبزوێنی و پەروەردەکردنـی خەیاڵ نین، وەل▯ ▯یش▯یترین و پڕ گرنگرینین.
گرنگی بەستێنێکی وەک جوانیناسی لەوەدایە دەخوازێت مرۆڤ دروست بکات و بەدووریبگرێت لە هۆڤی بوون و ڕەقەکاری، وەک ئاو ڕەوان و هاوشێوەی پەشمەک نەرمی بکات. تەنانەت ئەگەر خەیاڵی جەللادێک کارا

بکەین ئەو دەمەی بە کەبڕەک دابارییوەتە سەر پیاوەک، لە پڕ خەیاڵی بەکاو وێنەی تاقە کچەکەی ئەو پیاوە بێتە بەر هاوێنەی خەیاڵی.. کە لەبەر دەرگەی ماڵەوە بە خۆی و پشیلەکەی باوەشییەوە چاوەنوارەی گەڕانەوەی باوکییەتی. ئەگەر زۆرە دەستهەڵگرەت لەم ئەشکەنجە کارییە، یان هیچ نەبێت دەستی جەللادانەی سوکتر بکات.

ئەوە خەیاڵنەکردنەوەیە لەوانی دیکە خۆپەرستی و خۆسەپێنی بە دوای خۆیدا دەهێنێت و هەژاری دەکات بە خۆرەی گیان و دەروونی هاونیشتیمانی.

کێشەی خەیاڵ ئەوەیە دەبێت داگیرساوبێت، دەنا هەمووان خاوەنی خەیاڵێکی کاڵ و پاسیڤن... کلێجەکانی کاراکردنی خەیاڵ وا لەناو ئەدەبیات و هونەر و مەعریفە، ئەستەمە بەبێ ئەوە دەستمان ڕابگا بە خەیاڵێکی مفتی کارا.

پوکانەوەی خەیاڵ تاکو حاڵەتی مەرگ خەسڵەت و مۆرکی بەرپرسیارانی کوردە، ئەوە بێ خەیاڵەی ئەوانە، نسکەی ئەندێشەیی ئەوانە... تاک و جوتەکانی کوردی بەم بارودۆخە شپرز و هەڵوەشاوە گەیاندووە، مرۆڤی بێ خەیاڵ چەندە ترسناکە سیاسی بێ خەیاڵ تەقێنەرترین و ڕمێنەرترین. چونکە ناتوانێت وێنای ڕۆڵگۆڕینەوە بکات لە هەمبەر ئەوانیدیکە، خۆی بهێنێتە جێگەی کرێکارێکی شەکەت، بێوەژنێکی بێ پارە، پیرەپیاوێکی ڕۆماتیزمدار، ماڵێکی بێ نەوت لە چلەی زستاندا، لاوێکی بێ ئیش کە شەرمەزاری دەستگیرانەکەیەتی، خانووێکی لافاو بردوو، خاوەن دەواجنەک کە مریشکەکانی بە دەرد لەناوچوون و لە سوچێکدا کز کز دەگری، سێ منداڵی کلێنسفرۆش، قوتابییەکی نەدار، دەردەدارەک کە لەبەر نەبوونی نیوەی دەرمانەکانی دادەنێتەوە لە دەرمانخانەکە، میوەفرۆشێکی بێ بازاڕ، فەرنەبوون، ناتوانن وێنای بێ شیری منداڵێکی ساوا بکەن کە ئارەقی تەوێڵە بچوکەکەی خەریکە نغرۆی دەکا لە نیوەڕۆیانی دۆزەخی ئەو شارانە، نا کارن هەڵلەرزینی پشیلەیەک لە ناو بزوێنەری ئۆتۆمبێلێکدا چاوبکەن لە بەرەبەیانێکی زوقماویدا، یان چوار بەچووە سەگ کە لەبرسان دمیان ناوەتە هەناوی هەڵدراوی دایکییان و دەیخۆن.

عاتیفیبوون و سۆز ناسکی بە هەر کە خراپ بێت بۆ سەرکردە باشە بەرامبەر میللەتەکەی، بە هۆیای ویژدان جوڵاندن و دەستبردن بۆ بڕیاری ڕاست و دروست.

بەم تەرزە "بێ خەیاڵی" ویژدان ڕەق دەکات و هزرین چەقبەستوو دەکات. ئاکامەکەی بە ستەمکارییەکی ڕەها کۆتایی دێت. بۆیە قەیرانی پشتهەڵکردنە ئەدەبیات و نەخوێندنەوە و موتاڵانەکردنی ڕۆمان و هۆزان و وردنەبوونەوە لە پۆرترێت و نیگارە هەمە جۆرەکان و هتد.. ڕەهەندێکی دیکەیە لە هۆ کردەکانی ستەمکاری حوکمی کوردی.

دەسەڵاتداران بە هەموو پێوانەو مانایەک خۆیان ناکەنەوە لە نیشتیمانەکی ئاسوودە بەخش و هاونیشتیمانەیلەکی خۆشگوزەران، بەڵکو بە پێچەوانەوە ئەوە هاونیشتیمانییە خۆیانە دەکاتەوە لە مەملەکەتەکی ئاسوودەبەخش و تاکەکی ئازاد و خۆشگوزەران.

یونس تانج

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێک/4..شەماڵ بارەوانی

بەشی چوارەم

لەناو دەوڵەتی سیکولاریزمدا هیچ شتێک جیگیر و نەگۆڕ و پیرۆزو سەر و ڕەخنەو یەقینەکی ڕەهاو هێڵی سوور نییە، تەنها مرۆڤ و ئازادیەکانی نەبێت، تەنها ڕێزگرتن لەمافەکانی ئاژەل و سروشت دەستی و ژینگە دەستی و مرۆڤ دەستی و ژن دەستی و سەروەری یاساو چەمکی هاووڵاتی بوون و یەکسانی نێوان مرۆڤەکان نەبێت،

لەناو دەوڵەتەکی بەو واتای وشە سیکۆلاریزمدا، هیچ کەسێک بۆی نییە، ئایینەکی دیاریکراو، مەزهەب ، یان، تیۆوانینی خۆیت بەسەردا بسەپێنێت. نەدەوڵەتی سیکۆلاریزم و نەهیچ هێزێک و کەسێک بۆی نییە، ئەوە بکات، هەرگیز،لەناو دەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، وەک چۆن نابێت کەس ئایینی خۆی بسەپێنێت، بەهەمان شێوە، نابێت ڕێگری لەئاییندارانیش بکرێت لەوەی ئازادانە مومارەسەی ئایینداری خۆیان بکەن. لە ناو دەوڵەتەکی سیکۆلاردا، نابێت هیچ ئایینێک قەدەغە، یان، بە پلە دوو و کەم سەیر بکرێت.

لەناو دەوڵەتی سیکۆلاریزم دا.هەموو ئایینەکان بەیەك چاو سەیردەکرێن و جیاوازی لەنێوان مەسیحیەك و زەردەشتیەك، لەنێوان موسوڵمانەك و ئێزدیەك، لەنێوان جوویەك و بودیەك، لەنێوان بێ دینەک و گومانگەرایەک، لەنێوان هیندۆسەك و یارسانیەکدا نییە، سیکۆلاریزم هەرگیز، ئایین قەدەغە ناکات و ڕێگری لە ئازادی ئایینی هیچ ئایینێک ناکات، بەڵکو دژی بەسەنتەرکردنی ئایینێک و تێکەڵ کردنی ئایینە بەکایەی سیاسەت و ژیانی گشتیدا، سیکۆلاریزم دەوڵەت

ئایین مەسەلەیەکی تایبەتی نێوان مر□ق و خوداوەندە، نابـێت تێکەڵ بە فەزای گشتی کۆمەڵ ژیانی گشتی خەڵکی بکرێت. بۆیه سیکۆلاریزم هەرگیز، ئایین قەدەغە ناکات و دژایەتی ئایین ناکات. سیکۆلاریزم دەڵێت: ئایین بۆتاک و نیشتمان بۆ هەموان.

سیکۆلاریزم پێمان دەڵێت:
من دژی ئایین نیم، بەڵکو دژی سەپاندنی ئایین و بەسیاسەتکردنی ئایینم، دژی ئەوەم ئایین بکرێت بەشمشێر و گەرووی ئازادی خەڵکی پێ پەڵبدرێت، ئایین بکرێت بە ئایدیۆلۆژیایەکی داخراو بیری مرۆڤەکانی پێ لەقاڵب بدرێت، ئایین بکرێت بە ئامێرێکی وێرانکەر و ژیانی خەڵکی پێ وێران بکرێت، ئایین بکرێت بە کابووسێکی ترسناک و مرۆڤەکانی پێ بتۆقێندرێت.

دەریا ئەکەمە شایەت.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

دەریا ئەکەمە شایەت
رۆژێک نایەت
من دوا کۆپلەی گۆرانی عەشقت بچڕم
رۆژێک نایەت
دێڕی شیعرم خاڵی بێت لە بۆنی هەستی تۆ
دەریا ئەکەمە شایەت
رۆژێک نایەت
ئەم “وەلی”یە دڵی “شەم”ی خۆی جێبهێڵێت
رۆژێک نایەت
پێنووسەکەم خاڵی کۆتایی دابنێ و
لە سەحرای شیعرێکی مردوودا جێتبهێڵم
دەریا ئەکەمە شایەت
رۆژێک نایەت
موورووی رەشی تەنهایی بدەم لە گەردنت
رۆژێک نایەت
بەرگی قەترانیی دڵڕەقیت بکەمە بەر و

قوفڵی بێدەنگی بدەم لە دەرگای هەمیشە کراوەت
بە رووی ئارەزووەکانمدا
دەریا ئەکەمە شایەت و
سوێند بە هەموو شەپۆلەکان دەخۆم
سوێند بە قووب□ایی رۆحی دەریا دەخۆم
سوێند بەچاوی شینی دەریا دەخۆم
خۆم لا نادەم لەژێر خوڕەی
بارانی خۆشەویستی تۆ
هەتا ئەوکاتەی دەبمەوە بە تۆ

2018

شیعری مناڵان/ نەورۆز و نوێ بوونەوە.. عەلی حەمەڕەشید

ئێمــــــەی منداڵ هەرهــەموو
نەورۆزمان زۆر خۆشدەوێ
نێرگزی داوە لــــە خــــۆی
وەکو بوک دەردەکــــەوێ
…
لەگەڵ هــــــــاتنی نەورۆز
بەگــــــــۆرانی و هەڵپەڕکێ
ئامــــــــادەین بۆ پێشوازی
لە شار و شارۆچکە و دێ
…
نـــــــــــەورۆز نوێبوونەوەیە
بۆ خاک و خەڵک و گیاندار
سەرمـای زستان نامێنێ و
دەچینە وەرزی بەهــــــــار
…
کە نەورۆز دێ لەگەڵ خۆی

خونچەی نوێمان بۆ دێنێ
نەورۆز هۆی دڵخــــۆشیـ□
بۆ کوردان لە گشت شوێنێ

تێڕوانینـــی دۆستۆیڤســکی بۆ هەرزەکـــــاران.. ئەردەڵـــان عەبدوڵڵا

پاش ماوەیەك دابڕان لە کاروبەرهەمەکانی دۆستۆیڤسکی، دووبارە گەڕامەوە بۆ خوێندنەوەی یەکێك لە رۆمانە جوانەکانی، ئەویش رۆمانی « هەرزەکار»ە. ئەم رۆمانەش یەکێکە لە پێنج رۆمانە مەزنەکانی کە ئەوانیش: برایانی کارامازۆ□ق، گەمژە، تاوان و سزا، شەیتانەکان، هەرزەکار» رۆمانی هەرزەکار لە ساڵی 1875 دا چاپ و بڵاوکراوەتەوە، ئەمیش بە یەکێك لە شاکارە جوانەکانی ئەدەبی روسی و جیهانی دێتە ژمـاردن. خۆشبەختـانـە ئەم رۆمـانـە جـوانـە لەلایـەن بـرای وەرگێڕی هێژامان مامۆستا جەوهەر مەحمود داراغا کراوە بەکوردیی و دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم چاپی کردووە. کتێبەکە لە دوو بەرگ پێکدێت، کتێبێکی قەبارە گەورەیە.

نووسەر لەم رۆمانەیدا باسی کۆمەڵێك بابەتی کردووە لەوانە « قۆناغی هەرزەکاری، خۆشەویستی، هەژاریی، رق و کینە، شەڕەنگێزیی و چاکەخوازی ناخی مر□ق، تاوانکاریی و ئاشتیخوازیی، قومار، ئاییندارییی و بێباوەڕی، مەسەلەی ژن» کۆمەڵێك بابەتی گرنگی تر. جارجار باسی مەسەلە سیاسییەکانیشی کردووە، لەوانە« مەسەلەی نایەکسانی کۆمەڵایەتیی، پرسی رەوشی خراپی ژیانی جووتیاران « کە بە «کۆیلەی زەوی « دەناسران لە روسیادا، چونکە جوتیارەکان وەکو کۆیلەی خاوەن زەوییەکان وابوون. هەروەها باسی کۆمۆنیزم و رەوشی سیاسی روسیا و ئەوروپای ئەو کاتەی کردووە.
بەڵام بابەتی سەرەکی « قۆناغی هەرزەکاریی» ئەمەش لە رێگەی پاڵەوانی سەرەکی رۆمانەکەوە«ئارکادی دۆلگۆرکی»بەرجەستە دەکات، بابەتێکی گرنگی تریش پەیوەندی نێوان باوك و کوڕە، هەروەها پرسی

منداڵی ناشەرعی و کاریگەییەکانی بەسەر کەسایەتی تاکەوە.
لێرەدا هەوڵ دەدەم کورتەیەك لەبارەی ئەم ڕۆمانەوە بنووسم، بەو هیوایەی بە خوێنەرانی ئازیزی بناسێنم.

جەنگی منداڵێکی ناشەرعی و باوکی

ئارکادی دۆلگۆرکی بەبێ ویستی خۆی دێتە دنیاوە«سۆفیا»ی دایکی ژنە جووتیارێك دەبێت، پاشان لەسەر ویستی باوکی، شوو بەماکار ئیڤانۆڤیچی هەژار دەکات. پاشماوەیەك فرسیلۆڤی خاوەنی زەوییەکە چاوی تەماعی تێدەبڕێت و منداڵێکی ناشەرعی لێدەبێت ئەمیش ناوی دەنێن ئارکادی. ئەم منداڵە دەبێتە پاڵەوانی سەرەکی ئەم ڕۆمانە. ئاردکای هەر بەمنداڵی دایکی و باوکی بەجێیدەهێڵن و لە یەکێك لە قوتابخانەکانی مۆسکۆ، گەورە دەبێت. هەر لە منداڵییەوە زاخاو و عەزابی دنیا دەکرێت بەقوورگی ئەم منداڵە داماوەدا، تاوانیشی ئەوەیە کە منداڵێکی ناشەرعییە، سەرەتا هاوڕێکانی دەیچەوسێننەوە پاشانیش مامۆستاکان پێی فێردەبن و دەکرێتە قوربانی سەرەکی کۆمەڵگە.
لە مەشدا نووسەر زۆر بەجوانی توانیویەتی وەسفی ژیان و کەسایەتی ئەو منداڵانە بکات، کە ناشەرعین» زۆڵن» چۆن لەناو کۆمەڵگەدا رووبەڕووی ستەم و چەوساندنەوە دەبنەوە.

پاشان کاتێك ئارکادیی گەورە دەبێت و دەچێتە قۆناغی هەرزەکارییەوە، واز لە خوێندن دەهێنێت، خولیای گەڕان بەدوای دایك و باوکە ناشەرعییەکەیدا، دەبێتە ئەرکی سەرەکیی و تەواوی مێشکی داگیردەکات و پلان و نەخشەی تایبەتیش دادەنێت بۆئەوەی بەوان بگات، هەربۆیە سەفەری پیترسبورگ دەکات و لەوێ دایك و خوشك و باوکی دەدۆزێتەوە. دواتریش باوکە شەرعییەکەشی دەبینێت، بەڵام دەرفەتی قسەی زۆری نابێت لەگەڵیدا، تا لە کۆتاییدا نەخۆش دەکەوێت و دەرفەتی ئەوەی دەبێت، کە ماکار ئیڤانۆڤیچ باوکی لە نزیکەوە بناسێت.
کاتێکیش دەگاتە پیترسبورگ و فرسیلۆڤی باوکی ناشەرعی دەدۆزێتەوە، لە ناخیدا رق و کینەی زۆر بەرامبەر بەم پیاوە دەبێت، بەڵام پاشان بۆی دەردەکەوێت کە ئەویش ئەو شەیتانە نییە کە لە مێشکی خۆیدا وێنای کردووە. پاشان ئارکادی تێکەڵی ژیانی پیترسبورگ دەبێت، لە هەمووشی خراپتر زوو دەچێتە جیهانی قومارەوە، لە ڕێگەی قوماریشە کۆمەڵێك کەس دەناسێت لەپێش هەمووشیانەوە میر سێرجی، کە دواتر ئەمیش تووشی شۆکی دەکات، کاتێك بۆی دەردەکەوێت کە میر سێرجی دەستی لەگەڵ لیزای خوشکی تێکەڵکردووە و منداڵێکی ناشەرعی لێبووە.

هەر لە پیترسبورگ لە رێگەی پوورە تاتیانای هاوڕێی هەمیشەیی خێزانەکەوە، کارێکی لای میرێکی دەوڵەمەند بەناوی «سۆکۆلسکی» بۆ دەدۆزنەوە، سەرەتا ئارکادی دڵی بەم کارەی خۆش دەبێت، بەڵام دواتر بۆی دەردەکەوێت، هیچ کاری نییە تەنها بۆ هاودەنگی بۆلای ئەم میرە پیرە دایانناوە. هەرچەندە میر سۆکۆسلکی زۆر ئارکادیی خۆش دەوێت و پارەی باشیشی دەداتێ، بەڵام ئەو هەست بە سووکایەتی دەکات بۆیە واز لەم کارەی دەهێنێت.

بەڵام پاشان بەڕێکەوت نامەیەکی کاترینی کچی میر سۆکۆلسکی دەکەوێتە دەستی ئارکادی، لەو نامەیەدا بەبیانووی پیرییەوە، کاترین ویستویەتی دەست بەسەر سەرەوەت سامانی باوکیدا بگرێت، ئەم نامەیەش دەبێتە بەڵگەیەکی یاسایی گرنگ، لەوکاتەشدا فرسیلۆڤی باوکی ناشەرعی لە جەنگدایە لەگەڵ ئەو بنەماڵەیە، لە هەمانکاتیشدا پێشتر پەیوەندیی خۆشەویستی لەگەڵ کاترین هەبووە. ئەم نامەیەش زۆرکەس دەیەوێت لە چنگی ئارکادی دەریبهێنێن، بەتایبەتی کاتێك بەڕێکەوت یەکێك لە هاوڕێکانی سەردەمی قوتابخانە دەدۆزێتەوە کە ئەویش « لامپێرە« کەسێکی ساختەچیی و قۆڵبرە، جێگەی ئاماژەیە بەمنداڵیش ئەم لامپێرە ئارکادی دەچەوساندەوە. کاتێکیش بەگەورەیی یەکتری دەبیننەوە، دووبارە لە رێگەی فێڵ و ساختەوە، لەگەڵ ئالفۆنسینی کچە هاوڕێ فەرەنسییەکەوەیەوە، هەوڵی دزینی ئەو نامەیە دەدەن و بەو نامەیەش هەڕەشە لە کاترین دەکەن، ئەگەر بڕی 30 هەزار رۆبڵیان نەداتێ، ئەوا ئەو نامەیە دەدەنە باوکیی و ئەوکاتیش باوکی لە ماڵ دەریدەکات و هیچ بەشە میراتییەکی ناداتێ. کۆتایی رۆمانەکەش تاڕادەیەك خۆشی دەبێت، پاشماوەیەك فرسیلۆڤی باوکی تووشی حاڵەتێکی ناخۆش دەبێتەوە، دەیەوێت بە یەکجاری ماڵ ژن و کچەکەی بەجێ بهێڵێت، بەڵام بەهۆی بوونی کێشەی بەڵگەکەوە لای لامپێر، دووبارە فرسیلۆڤ، تێکەڵی ژیان دەبێتەوە. کاتێك ئارکادیی بەم فێڵەی لامپێر دەزانێت و لەگەڵ فرسیلۆڤی باوکیدا، ناهێڵن لامپێر بەو ئاواتەی خۆی بگات و بەڵگەکەی لەدەست دەردەکەن و کاترینیش کاتێك باوکی دەمرێت، لە میراتی بێبەش ناکرێت و لە کۆتاییشدا ئارکادی دەگەڕێتەوە بۆ سەر ژیانی ئاسایی خۆی.

شێوازی نووسین

یەکێك لە هۆکارەکانی سەرکەوتنی ئەم رۆمانە شێوازی نووسینێتی، ئەم رۆمانە لە چاو رۆمانەکانی تریدا کەمێك جیاوازە. نووسەر بەشێوازی کەسی یەکەم نووسیەتی، لە هەمانکاتیشدا کاتێك خوێنەر دەستدەکات بەخوێندنەوەی، هەست دەکەیت، بیرەوەری کەسێك دەخوێنێتەوە،

نووسەریش لە سەرەتای رۆمانەکەوە ئەوە بە خوێنەر دەڵێت، کە ئەم بیرەوەری کەسێکە، بەڵام بەشێوەیەکی ئەدەبی جوان نووسراوەتەوە. نووسەر هەوڵیداوە تەواوی رەگەزەکانی رۆمان لەم نووسینەدا بەکاربهێنێت بەتایبەتی رەگەزی» دیالۆگ، مۆنۆلۆگ، کتوپڕ، وەسفکردنی تەواوی شوێن و کاتەکان.» دروستکردنی رووداو چیرۆکی لاوەکی» لە هەمووشی سەیرتر، بەپێچەوانەی رۆمانەکەنی تری، لەم رۆمانەدا قسە لەگەڵ خوێنەر دەکات، لەزۆربەی بەشەکاندا، ئەم تەکنیکەی بەکارهێناوە. لەڕووی زمانیشەوە، زمانێکی ئاسان و تاڕادەیەك شیعری بەکارهێناوە. تاکە خاڵی خراپی نووسینی رۆمانەکە، بەلای منەوە درێژدادڕیی لە زۆر شوێندا کردووە، ئەمە دواتر باسی لێوە دەکەم.

هەرزەکار

هەر بەناوەکەیدا دیارە کە ئەم رۆمانە گرنگی زۆر بە هەرزەکار داوە، لێرە زۆر بە چڕی باسی حاڵەتە دەروونیی و جەستییەکان دەکات، کە مرۆق لە قۆناغی هەرزەکاریدا بەسەریدا دێت. لە هیچ رۆمانێکی تریدا، هێندەی ئەم رۆمانە، گرنگی بە هەرزەکار نەداوە، بەتایبەتی لەبارەی چۆنێتی بیرکردنەوە و مامەڵەکردنی لەگەڵ رووداو، کەسایەتی، کێشەکان کە رووبەرووی دەبێتەوە. ئارکادی هەرزەکارێکی رووسیە، کە دژی هەموو نەریت و نەوەی کۆن دەوەستێتەوە، کەسێکی زیاتر هۆگری شارستانی خۆرئاواییە، دژی کەلتوری باوی روسییە. هەرزەکارێك کە حەزی سەرکێشیی و ئازایەتی و رووبەڕووبوونەوە لە دژی کۆمەڵگە، بەسەریدا زاڵە.
لە زاری فرسیلۆڤەوە، نووسەر هەوڵیداوە وەسفێکی گشتی هەرزەکاران بکات و دەڵێت: هەرزەکاران لە خۆیاندا پاك و بێگەردن، خۆ رەنگە سەرکێشییە سەرەتاییەکانی هەرزەکارانیش هەر بەهۆی نەبوونی یاسا و رێساوە بێت! تاوانیشە هەرزەکاران بڕوا بە بڕێك یاسای گێلانە بکەن، لە کاتێکدا خۆیان بەدوای حەقیقەتەوەن. هەرزەکارانی بەر لە ئێستا لەبڕێك شت یاخی دەبوون، لەخۆرا و بێ بنەما نەبووە! ئەوان هەستیان بە ژاوەژاوی نێوخێزانیان و گەندەڵی نێو ژیانی کۆمەڵگەکە کردووە. 451. بەرگی دووەم.
هەرزەکار لای دۆستۆیفسکی یان ئەو وێنەیەی کە لەم رۆمانەدا کێشویەتی بریتییە لە کەسێکی سەرکێش، لە هەمانکاتیشدا بوونی رۆحێکی ئازاو قارەمانی، کە ئامادەی جەنگ و ململانێیە لەگەڵ کەسانی دەوروبەر. لە هەمانکاتیشدا کەسێکە، دەتوانێت بەشدارییەکی جدی رووداوەکان بکات. لە هەمووشی گرنگتر ئەوەیە، دۆستۆیفسکی پێمان دەڵێت، با کۆمەڵگە سنگفراوان بێت بەرامبەر بەهەڵەکانی

هەرزەکاران، چونکە ئەو هەڵانەی ئەوان دەرئەنجامی پەلەیی و نەبوونی ئەزموونە. ئەمەش تەنها لە ڕێگەی تەمەن و ئەزموونی زیاترەوە چارەسەر دەکرێت، هەرزەکاران دەتوانن دواجار هەڵەکانی خۆیان ڕاست بکەنەوە. بۆ نموونە ئارکادی سەرەتا زۆر رقی لە فرسیلۆڤی باوکی ناشەرعی و سۆڤیای دایکی دەبێتەوە، بەڵام دواتر کاتێك تێکەڵاوییان دەکات و لەگەڵیان دەژی، هەردووکیانی زۆر خۆش دەوێت و دەیەوێت هاوکاریان بکات.

منداڵی ناشەرعی

بابەتێکی گرنگی تر کە دۆستۆیفسکی لەم ڕۆمانەیدا پانتایی باشی پێداوە، مەسەلەی منداڵی ناشەرعییە. نووسەر زۆر بە جوانی وەسفی ژیانی ئەو منداڵانەی کردووە کە بەشێوەیەکی ناشەرعیی و لەدەرەوەی خێزان لەدایك دەبن، چۆن ئەم منداڵانە دەبنە قوربانی کۆمەڵگە، بەناڕەوا بەچاوی تاوانکارێك زۆرینەی خەڵکی سەیریان دەکەن، لە کاتێکدا ئەوان هیچ تاوانێکیان نەکردووە و هیچ دەستیان لەو شێوە لە دایکبوونەی خۆیان نەبووە. ئارکادی هەر بەمنداڵی دەبێتە قوربانی ناو کۆمەڵگە، هەرئەمەش وای لێدەکات کە ئەو زوڵم و چەوساندنەوەیە، کار لە کەسایەتی بکات و بە شێوەیەکی خراپ سەیری دەوروپشت و کۆمەڵگە بکات.

لە زاری ئارکادییەوە دەڵێت:

من کەسێکی کەمێك تاريك و داخراوبووم، هەمیشەیش حەزم بە راکردن بوو لە کۆمەڵگە، خۆ رەنگە حەزیشم بە ئەوە بووبێت، کە بۆ کۆمەڵگە باش بم، بەڵام نایشارمەوە، زۆر جارانیش هیچ بەپێویستم نەدەزانی یارمەتی کۆمەڵگە بدەم. لە خۆم دەپرسی، باشە ئەی ئەوان بۆ نایەن بەلای منەوە؟ 146. بەرگی یەکەم.

نووسەر زۆر بەجوانی توانییویەتی باسی ئەو حاڵەتە دەروونییەش بکات، کە ئەمجۆرە منداڵانە تووشی دەبن، لە ئەنجامی ئەو مامەڵە خراپەی کە کۆمەڵگە لەگەڵیان دەکات. هەر لە زاری ئارکادییەوە دەڵێت: هەر لە منداڵیشەوە بەو جۆرە بووم، هەر قوتابییەك نمرەی زۆرتری لە خۆم بهێنایە، رقم لێدەبووەوە؟ یا لە وەرزشدا لە پێشمەوە بوایە، ئیدی نەمدەدوان! وەنەبێت ئێرەییم پێ بردبێت،بەڵکو خوو خدەی خۆم بەو شێوەیە بوو.ل 147 بەرگی یەکەم.
من زۆر ڕۆمان و کتێبی زانستیم لەبارەی کەسایەتیی و حاڵەتی دەروونی منداڵی ناشەرعییەوە خوێندۆتەوە، بەڵام هیچ کامیان هێندەی

ئەم ڕۆمانە، وەسفی ئەو حاڵەتەی بۆ نەکردووم کە منداڵی ناشەرعی هەیەتی. بەڕاستی چیرۆکی پڕ ئازاری ئارکادی، زۆر کاری تێکردم و ئازار و مەینەتییەکانی منداڵی ناشەرعی بۆخستمەڕوو.

قومار

بابەتێکی گرنگی تر مەسەلەی قومارە. دیارە ئەم پرسەش لە زۆر ڕۆمانی تریدا باسیکردووە، هۆکاری ئەم گرنگی پێدانەش زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە دۆستۆیڤسکی خۆی زۆر حەزی بە قومارکردن بووە.

لە زاری ئارکادییەوە دەڵێت:

قومارچی لەو کاتە ناسکەدا لە خۆی دەپرسێت، ئاخۆ بەشداربم یان بکشێمەوە؟ چونکە تەنها لەو ساتەدا کارەکە لەدەستی خۆیدایە، تا ئەوکاتەش دڵی بە خۆڕایی لێنادات، ئەو دڵە کوتەیەش جۆرێك چێژی تێدایە، فرەی پێناچێت و ئەو رارایيه دێت قورس دەکات، هەروەکو کوێر بوون، کوێر دەبیت. دەستت درێژ دەکەیت و بێ ئاگایانە وەکو ئەوەی کەسێکی تر دەستت بجووڵێنێت، وەرەقەیەك رادەکێشیت! لێرەدا خۆت یەکلاییکردۆتەوە و بڕیارەکەت داوەو بڕە پارەی خۆت دادەنێیت، ئیدی گۆڕانیش بەسەر هەستەکانتا دێت.ل 75 بەرگی یەکەم.
لە شوێنێکی تریشدا زیاتر وەسفی حاڵەتە دەروونییەکەی کەسی قومارچی دەکات و دەڵێت:

هەموو بەیانییەك دوای بردنە سەری شەوەکەی بە قومارەوە بە خۆمم دەگوت:
من بۆ پارە بردنەوە قومار ناکەم و تەنیا چێژ لە قومارەکە خۆی دەبینم، من حەزم لە بردنەوەی قومارەکە خۆیەتیی و حەزم لە لە بردنەوەی پارەکە نییە و حەزم لە ڕێکەوتە چاوەڕواننەکراوەکانە و حەزم بە دەوڵەمەندبوونەکەی قومار نییە! حەزم لە سەرکێشی و پەرێشییەکانە و ئالەم قسە قۆڕانە. ئاخر خۆ منیش زۆر پێویستیم بە پارە هەبوو. ل،12 بەرگی دووەم.

شەڕەنگێزی و چاکەخوازی

وەکو هەموو ڕۆمانەکانی تری، مەسەلەی « شەڕەنگێزی و چاکەخوازی» پانتایی باشی ڕۆمانەکە داگیر دەکات و لە زاری پاڵەوانەکانەوە، نووسەر قسەی خۆی لەمبارەیەوە دەکات.
دواتریش نووسەر بەشێوەیەکی ئەدەبی جوان، باسی گۆڕینی تێگەیشتنی مرۆڤ دەکات لەبارەی ئەم دوو چەمکەوە، زۆرجار مرۆڤ بەهۆی

نەزانینەوە تووشی هەڵەی گەورەو شەڕەنگێزی دەبێت، بەڵام بە تێپەڕینی کات و مامەڵەکردن لەگەڵ ئەوی تردا، ئەم بۆچوونە خراپانەی دەگۆڕێت.

لە زاری ئارکادییەوە دەڵێت:

دەمەوێت ئەوەتان بۆ دەربخەم کە چۆناو چۆن بوو بیروڕایەکانم لە نێوان تێگەشتم بۆ چەمکەکانی « خێر و شەڕ» گۆڕان، دواجار ئەوە سۆز بوو کە منی رزگار کرد، بەهۆی سۆزی خۆمەوە، ئەو کاتانەی بیرم لە خوشك و دایکم دەکردەوە، گەیشتبوومە ئەو راستییەی کە ئەمەی من دەیکەم، کارێکی خراپ و شەڕانییە و هیچ خێرێکی تێدا نییە. ل36 بەرگی دووەم.

لە هەمووشی گرنگتر کاتێك باسی چیرۆکی « ماکسڤێمیچ» دەکات، بەتەواوەتی باسی ئەم گۆڕانکارییە دەکات. کاتێك ئەم پیاوە کێشەی شەخسیی لەگەڵ پیاوێکی تردا دەبێت، دواجاریش بەهۆی ئەم کێشەیەوە گیانی لەدەست دەدات. ماکسڤێمیچ بەوەش وازناهێنێت، بەڵکە ژن و منداڵەکانیشی لە ماڵەکەی دەردەکات، چونکە پێشتر ئەم پیاوە قەرزاری بووە. بەوشێوەیە ژن و منداڵی پیاوەکە، لەسەر شەقامەکان دەژین و تەواوی ژیانیان تێکدەچێت و زۆربەی منداڵەکان لە برسێتی و نەخۆشیدا، گیان لەدەستدەدەن. هەرچەندە خەڵکیش زۆر دژی دەوەستنەوە و زۆرجاریش تکای لێدەکەن، کە واز لەو ژن و منداڵە داماوە بهێنێت، بەڵام ئەو هەر بەردەوام دەبێت لە خراپەکاریی و هیچ سۆزی ناجووڵێت. بەڵام پاش ماوەیەك تەواوی بۆچوونی دەگۆڕێت، کاتێك هەست بە ئازاری ویژدان دەکات،بەرامبەر بەم خێزانە، هەموو خەڵکی ناوچەکە هان دەدات کە ئەو ژنە لێیخۆشبێت و ببێتە هاوسەری، ئەویش ئامادەیە هەموو سامانەکەی پێشکەش بەو بکات، ئەویش لە کۆتاییدا رازی دەبێت.

نووسەر لەڕێگەی ئەم چیرۆکەوە ئەو پەیامە گرنگەی بە خوێنەر داوە، کە هیچ کاتێك بیری تۆڵەسەندنەوە سوودی بۆ مرۆڤ نابێت، بەڵکە زیانی هەیە. لەهەمانکاتیشدا مەرج نییە مرۆڤەکان هەتا کۆتایی ژیانیان هەر لە شەڕەنگێزیی بەردەوام بن، بەڵکە هیوای گۆڕان لەناویاندا هەر دەمێنێت.

پاشانیش هەروەکو لە زاری ئارکادییەوە دەڵێت:

هەرگیز رەوشتی چەوت، بە توندوتیژیی راست نەکراوەتەوە ل 39 بەرگی 2

دەروونناسی

وەکو هەموو رۆمانەکانی تری، بابەتی دەروونناسی دەبێتە بابەتی

سەرەکی، بەتایبەتی کاتێك باسی کەسایەتی پاڵەوانەکانی رۆمانەکە دەکات و هەڵسووکەوت و مامەڵەیان لەبەرامبەر رووداو و کێشەکان دەردەخات.
لەم رۆمانەشدا زۆر قسە لەبارەی ئەوەی کە فرۆیدا ناوی لێناوە « ژیان دۆستی و مەرگدۆستی» و جەنگی « من و منی باڵا» ی ناخی مرۆڤ دەکات. بەتایبەتی کاتێك باسی ئەو رەوشە دەروونییە خراپەی ڤرسیلۆڤ دەکات و لە زاری خۆیەوە دەڵێت:
هەر دەڵێی « خۆ» مێکی تر، بە تەنیشتمەوە دانیشتووە، منیش پیاوێکی ژیر و مامناوەندم، بەڵام ئەو خۆمەی تەنیشتم، سوورە لەسەر ئەوەی کارێکی مەحاڵ بکات! یان کارێکی سووك و هیچ بکات. لەپڕێکدا دەگەمە ئەو بڕوایەی ، نا… ئەوەی تەنیشتم نییە و ئەوە خۆمم دەمەوێت ئەو کارە بکەم! بۆ ویستی خۆم، دەمەوێت کارێك بکەم، کە بەهەموو هێز و توانای خۆم، دژی هەمان ئەو کارەم!.ل365، بەرگی دووەم.

پێکەنین
بابەتێکی تر کە لەم رۆمانەدا باسی لێوە دەکات، مەسەلەی پێکەنینە. بەڕاستی بەشێوەیەکی فکریی قووڵ وەکو دەروونناسێکی شارەزا قسەی لەبارەی پێکەنینەوە کردووە.

لە زاری ئارکادییەوە دەڵێت:

باشترین پێوەر بۆ ناسینی دەروونی مرۆڤ ، پێکەنینیەتی، ئێوە لە پێکەنینی مناڵان بڕوانن، زۆرینەیان بە جوانی پێدەکەنن، هەربۆیە کەسیش ناتوانێت بەرامبەر قەشەنگی پێکەنینی مناڵان خۆی بگرێت و خۆشیانی نەوێت! پێکەنینی مناڵان، نیگا و تیشکی بەهەشتن، ئەوانیش مژدەبەخشی دەروون پاکیی دواجاری مرۆڤ.ل 125
– من وای دەبینم کە پێکەنینیش بڕێك ناشیرینی مرۆڤ دەردەخات، بۆیە بەشێوەیەکی گشتی لەنێو کۆمەڵگەدا بە جوان لێی ناڕوانرێت.
– لەڕاستیدا پێکەنین لەو کارانە نییە کە مرۆڤ راهێنانی لەسەر بکات، بەڵکو ئەویش بەهرەیە و خوا دەیبەخشێت و دەستی کەسەکە خۆی تێدا نییە، تاکو بە جوانی پێبکەنیت و تەنیا پەروەردەی دروستی مرۆڤەکە خۆی ، پێکەنینی راست دەکاتەوە! بڕێکیش پێکەنینان پەردە لەسەر دەروونیان لا دەدات و دیوی ناوەوەی بیرکردنەوەیان دەخاتەڕوو! ئاخر پێکەنینیش پێویستی بە رووە راستەکەی مرۆڤەکە خۆیەتی! ل123،125. بەرگی دووەم

فرەدەنگی
یەکێك لە سیما سەرەکییەکانی تەکنیکی نووسینی رۆمان لای

دۆستۆیڤسکی، مەسەلەی فرەدەنگییە. لێرەدا نووسەر بەتایبەتی لەم رۆمانەدا زۆر بەجوانی ئەم رەگەزەی بەکارهێناوە، بەتایبەتی کاتێك باسی « پارە» دەکات.

پارە

راستە لە زۆر رۆمانی تریدا، باسی مەسەلەی پارەی کردووە، بەڵام لە هیچ رۆمانێکیدا، بەو شێوە قووڵە، هەوڵی پێناسەکردنی پارەی نەداوە. لە زاری پاڵەوانی رۆمانەکەوە دەڵێت:

گومانی تێدانییە کە پارە هێزێکی لە بن نەهاتووە، بەڵام بە جۆرێك لە جۆرەکان یەکسانی و هاوواتابوونیش بەرهەم دێنێت! ئەمە ئەنجامی ئەو بیرکردنەوەیە بوو کە من لە شاری مۆسکۆ پێی گەیشتبووم.ل 149

دواتریش باسی کاریگەری پارە بەسەر کۆمەڵگەی ئەوکاتی روسیاوە دەکات، کە ئیتر وردە وردە کۆمەڵگەی روسیا لە قۆناغی ئەرستۆکراتییەوە بەرەو سەرمایەداری هەنگاو دەنێت و پارەش هەژموونی خۆی بەسەر تەواوی کۆمەڵگەدا دەسەپێنێت. دووبارە لە زاری پاڵەوانەکەوە نووسەر دەڵێت:

شتی سەرەکی ئەم سەردەمە کەسەکە خۆیەتیی و ئەو سامانەی کە هەیەتی، من دەتوانم بەو سامانە لە 10 ساڵێکدا وا بکەم کە ناوم لە هەموو روسیادا دەنگ بداتەوە! تۆڵە لە هەمووانیش دەکەمەوە، ئیدی پێویستیم بەو شتانەی تر نییە.ل 279 بەرگی دووەم.

بەڵام پاشان لە زاری پاڵەوانێکی ترەوە کە ئەویش ماکار ئیڤانۆڤیچ باوکی ئارکادییە، باسی لایەنی نێگەتیفی و خراپی پارە دەکات، بەمەش دووبارە رەگەزی « فرەدەنگی» هێناوەتەوە ناو رۆمانەکەی. لە زاری ماکارۆڤیچیەوە دەڵێت:

پارە خوا نییە، بەڵام نیمچە خوایەکە! پارەیەش هەڵنەر و کێشەیەکی فرەمەزنە بۆ مرۆڤ.ل 172، بەرگی دووەم.

واتە لێرەدا نووسەر پارە وەکو کێشەیەك بۆ مرۆڤ دادەنێت نەك رێگاچارە، ئەمەش دژی بۆچوونەکەی پێشووتریەتی.

زۆرجار هەست دەکەم، کە ئەم رۆمانە زۆر لە رۆمانی «گەمژە»ەوە نزیکە بەتایبەتی پاڵەوانی سەرەکی، بۆ نموونە کەسایەتی ئارکادیی و میشیکین لە زۆر شوێندا لەیەکترییەوە نزیکە، بەتایبەتی لەڕووی سەرکێشی و گوێ نەدان بە دەوروبەر. راستە چیرۆکەکانیان جیاوازن، بەڵام لەرووی کەسایەتییە زۆر لە یەکترییەوە نزیکن. هەروەها لەڕووی شێوازی نووسینیشەوە زۆر لە یەکترییەوە نزیکن، چونکە هەردووکیان بەشێوەی بیرەوەری نووسراون.

جیهانێکی نوێ

بابەتێکی تر کە مایەی سەرنج و تێڕامانم بوو، دەستۆیفسکی لەم ڕۆمانەدا لە زاری ڤرسیلۆڤەوە، هەوڵیداوە تێڕوانینی خۆی بۆ جیهانێکی نوێتر دەرببڕێت، جیهانێک کە دووربێت لە جەنگ و ناخۆشیی و ئازاردانی یەکتر، جیهانێک کە لە نێوان مرۆڤاکاندا، ئاشتیی و خۆشەویستی و برایەتی و یەکسانیی و سۆز بەسەریدا زاڵ بێت. لەمەدا دەستۆیفسکی زیاتر وەکو فەیلەسوفی یۆنانی ئەفلاتون، خەونی بە کۆمارێکی خەیاڵیی خواستووە. ئەمەش لە زاری یەکێک لە پاڵەوانە سەرەکییەکانی ناو ڕۆمانەکەوە باسکردووە کە ئەویش " ڤرسیلۆڤ"ە

لە زاری فرسیلۆڤەوە دەڵێت:

ئازیزەکەم ، خەیاڵی ئەوە دەکەم کە کوشت و بڕ بە کۆتا گەیشتووەو پێکدادان هێور و ئارام بووەتەوە، دوای ئەو هەموو هەشەڵپاندنەوەی یەکتر لە نێو قوڕ و چڵپاودا، ئارامی باڵی بەسەر هەمواندا کێشاوەتەوە،،،

ئازیزە چکۆلەکەم، هەرگیز بە بیرمدا نەهاتووە، ئەو مرۆڤانە هێندە سپڵە و گێل بن! هەر کە بێنەوا و بێ سەرپەرشت کەوتن، کەچی یەکیان گرتەوەو یەکیان خۆشویستەوەو بەهێز و گەرم و گوڕتر بوونەتەوەو دەستی یەکتریان گرت، چونکە لەوە تێگەیشتن کە خۆ بەخۆیی خۆیان بەولاوە، کەسێکیان نییە، پەنا بۆ خاک و ئاو و گژوگیا و زەوی دەبەنەوەو خۆیان بە ژیاندا هەڵدەواسنەوە. بۆیان روون دەبێتە کە ژیان ماوەیەکی دیاری کراوەو خۆشەویستییەک دەکەوێتە نێوانیانەوە، کە هەرگیز لە خۆشەویستییەکەی جارانی خۆیان ناچێت، ئەدی هەروەکوو ڕوانینی عاشق لە مەعشوقەوە بۆ ژیانیش دەڕوانن. تێدەگەن ژیانیش کۆتایی خۆی هەیە، هەر لە خۆو هەڵدەستن یەکتر لە ئامێز دەگرن و یەکتریان خۆش دەوێت، ئیدی یارمەتی یەکتر دەدەن و بەخششیان بۆ جیهانیش دەبێت و بەوەیەش بەختەوەر دەبن، تێدەگەن هەموو مرۆڤێک، دایک و باوکی خۆی هەیە. ل 309 . بەرگی دووەم.

چەند سەرنجێک

دیارە ئەم ڕۆمانەشی چەند خاڵێکی تێدایە ، کە تاڕادەیەک لە جوانی ڕۆمانەکەی کەمکردۆتەوە، لەپێش هەمووشیانەوە " درێژدادڕیی" . ئەم ڕۆمانە بە زمانی کوردی لە دوو بەرگی قەبارە گەورە پێکدێت و کۆی گشتی لاپەڕەکانی دەگاتە سەرو 1000 لاپەڕە. بەڕاستی لە زۆر شوێندا، نووسەر درێژدادڕی زۆری بەکارهێناوە، هەرئەمەش وایکردووە کە خوێنەر زۆرجار تووشی بێ تاقەتیی و مومیلی بێت، بگرە وەکو پێشتریش باسمکرد، خاڵی سەرەکی کە خاڵێکی تاقەت و حەزی لە بەرهەمەکانی دەستۆیفسکی نییە، قەبارەی گەورەی ڕۆمانەکانییەتی، لەمەشدا زۆرجار

درێژدادریی کردووە.
خاڵێکی تریش ئەوەیە، من زۆرجار هەست دەکەم، کە ئەم ڕۆمانە و زۆر لە ڕۆمانی ” گەمژە” ەوە نزیکە بەتایبەتی پاڵەوانی سەرەکی، بۆ نموونە کەسایەتی ئارکادیی و میشیکین لە زۆر شوێندا لەیەکترییەوە نزیکن، بەتایبەتی لەڕووی سەرکەشیی و گوێ نەدان بە دەوروبەر. ڕاستە چیرۆکەکانیان جیاوازن، بەڵام لەڕووی کەسایەتییە زۆر لە یەکترییەوە نزیکن. هەروەها لەڕووی شێوازی نووسینیشەوە زۆر لە یەکترییەوە نزیکن، چونکە هەردووکیان بەشێوەی بیرەوەری نووسراون.

ژن وەکو کێشەی مرۆڤایەتی

بەداخەوە لەم ڕۆمانەشیدا لە چەند شوێنێکدا، کەمێک بۆچوونی خراپ لەبارەی ژنەوە دەڵێت. بۆ نموونە لە زاری ئارکادی پاڵەوانی سەرەکی ڕۆمانەکەوە، دەڵێت:
“ژن بۆ کۆیلایەتی دروست بووە.”
لەزاری ماکار ئیڤانۆڤیچیش کە باسی ئەو شتانە دەکات کە دەبنە کێشە بۆ مرۆڤ، ژنیش وەکو کێشەیەکی گەورە بۆ پیاو دادەنێت.
لەمبارەیەوە دەڵێت:
پارە، بەدوای ئەویش ژن دێت، بە دوای ئەمیشدا گوومان، هەروا بەتەوە ئەرەیی! ئە خۆ مرۆڤ بابەتە سەرەکییەکەی بیر دەچێتەوەو سەرقاڵی بابەتە لاوەکییەکان دەبێت! ل 172 ، بەرگی دووەم.

دوا قسه:

بەدڵنیاییەوە ئەم بەرهەمەی دۆستۆیفسکی چ لەڕووی ناوەڕۆك و شێوازی نووسینیشەوە، تایبەتمەندیی و جوانی زۆری تێدایە، بەیەکێکیش لە کارە گرنگ و جوانەکانی دادەنرێت.
لێرەدا جێگەی خۆیەتی دەستخۆشی لە کاك جەوهەر مەحمود داراغا بکەین و هیوای لەشساخی و کاری جوانتری بۆ دەخوازین.

سەرچاوە:
دۆستۆیفسکی. هەرزەکار. وەرگێڕانی: جەوهەر مەحموود داراغا. بەرگی یەکەم و دووەم. دەزگای ڕۆشنبیری جەمال عیرفان. سلێمانی. 2020

کوژراوێک لە جادەی سی و یەک مەتری.. عومەر سەید

ئەو شاعیرەی بە سەعات لە دوورەوە دەیڕوانییە چیا، هەمووی نا، هەر جارە و زوومی دەخستە سەر پنتێکی. بۆ نموونە، تولە رێیەک و وەک پیتێک وێنای دەکرد، بۆ نموونە پتی ێ. وەک شۆفەکی شارەزا، لەو تولەرێیە و پیتی درەخت و رەوەز و چڕی دەوەن و هەموو چیاکە، بەلەزەترین چێشتی ئەدەبی و شیعری دەخوڵقاند، ئەمڕۆ کوژرا.
بە تامی پونگە و رێواسی کێوان. خۆشترین بۆن، هاوشێوەی بۆنی مێخەک و رێحانەی مل و باخەڵی کیژان، یان دایکان، دەپرژان.
هەندەسەی چیا و چۆڵی، بەرز و نزمی، دوور و نزیکی دەکردە هەوێنی ئەو ماڵەی لە دڵیدا هەڵیگرتبوو و بە رۆحی ماندووی خۆی دایدەپۆشی، تا سبەی ببێتە شیعرێک، وەک ماست سپی، وەک گوڵ بە تام و رەنگ و گەشاوە.
ئەمڕۆ تیرۆرکرا.
بە شاردا دەگەڕێ و دەڕوانێ. بە دەسەڵات و شارەوانییەکان بووەتە بەڵا و سەرئێشە! نەنگی و ناڕێکی و پرۆژە نالەبار و پڕ عەیبەکانیان ئاشکرا دەکات و سەرلەنوێ لە ناو فەنتازیا و مەجازدا، دایدەڕێژێتەوە. ئەو باڵەخانەیە لە چوارینەیەکی باباتاهیری هەمەدانی دەچێت، بەڵام دەلاقەکانی لە رووی رێنووسەوە پڕ هەڵەن.
ئەو شەقامە، وەک چاوی حەبیبە خواروخێچە، هیچ نالییەک بۆی راستناکرێتەوە! بۆی جوان نابێتەوە. دەبێ سەرلەنوێ چاپێکی تر بکرێتەوە.
ئەم پردە، لاوازە و دیارە دەڕوخێت. با پردەکی وەک ئەوەی ریسالەت و غفرانی ئەبو عەلای مەعری دروست بکەین، کە هەموان دەپەڕێنێتەوە.
کەمەڵێک باڵەخانەی بەرز، نەشازن و ناهێڵن ئاسمانی شینی گەش بگرینە باوش.
ئەو ئەندازیاری شیعر بوو. ئەوی ساڵ، کاتێک دەیەوێت کتێبی رێبەری زانکۆ پڕ بکاتەوە. باوک و براکانی رجای دنیایی لێدەکەن کە یەکەم شوێن کۆلێژی پزیشکی بنوسێت. پێی دەڵێن، کورم تۆ نمرەکانت بەرزە، ئایندەی خۆت مەفەوتێنە!
ئەو وەک دەگرێت و تەنها گوڵ لە رۆحی خۆی دەگرێت. پڕ بە دنیا هاوار دەکات.
ئاو جاران روونتر و شەو سپی تر بوو.
دەقە شیعرییەکانی رێکوڕەوان رەنگدانەوەی، ئەقلە هەندەسییەکەیەتی.

لە هەرێمەکانی میسر دەچێت و هەمووی وشەیەک بەشی خۆیی و جێگای خۆی گرتووە.
ئەم کێشانە پەیوەستی بە کەمێک نەغمەی کەترە. ئەم درەختە ڕەنگ زەردانە دەڕەپە ئاوی شیعرەکی سەیابیان پەیوەستە.
لێرە مەحوییەک و لەوە لەتیف هەڵمەتەک و هە لەوەش شەرکەیەک، ریتم و ئیقاعی شار ئاوەدانتر و خەلاق تر دەکات. ئەو وەک سوهراب هەمیشە دەڵێت: با ئاو لێڵ نەکەین. وەک ماغووت سەری لە نەو کەناوەکدا شاردووەتەوە کە پێی لە دنیابینی. پێی لە ڕەنگای واقیع و ڕەنگای شیعر. پێی لە جوانی و لە تووڕەیی لەم دنیایە.
هەمیشە لای ئەو شەوی بەراتە و کتێــــب دەبەخشێتەوە. بەش بەشە وەک نەغمەی حەیــات، لە یەک کاتــدا لەــرەیە و لە بەغــداد. لەــرەیەو لە بەیرووت. هەر کتێبێک تە دەتەوە ئەو هەیەتی. ڕەنگە وەک جاحز، لە مەغریبەکی باراناویدا وەژێر کتێبەکانی بکەوێت.
تەواوی شار لە رووی وەزن و قافیەوە ناسەنگە. چواریینەی گۆڕێک وا نانوسرێت. هایکەی باخ وانابێت. سەرلەبەری ئەم هەرێمە لە رووی ڕەوانبێــژییەوە دەبێــت دابڕێــژرێتەوە. ئەوەی هەیە هەر هەمــووی سەرابێکە و هەمووش بە خنکان دەچن! با گردەکان داپۆشین بە سەنەوبەری باڵـا بەرز، ئەگەر نــا ڕەشـبـا ئەژنەی ئەو باڵەخــانە ناوەکــانە دەشکێنێ کە دەبــوو بە چیچکانەوە وێنە بکێشرانــایە نەک ئاوا ناقۆڵا و بەرزە پێ.
ئەم ڕەسیفە قافیەی لەجێ چووە. ئەم یوتەرنە چاوی هێندە کزە، باش نابینێت.
بەرزی ئەم باڵەخانەیە نەشازە بە دانیشتنی دوو عاشق لە ژێر ئەم وەستگەیی چاوەڕوانییە.
شار لە بلوزی بە ڕەنگی منداڵێک دەکات، نەزانانە هەڵاوەگێڕ لە بەری کرابێت. نە ڕەنگ هارمەنیایە و نە هێڵ و فیگەر تەبایە!
دەچێتە کەلەژی ئەندازیاری، بەشی بیناسازی. بەڵام ئەو لە ناو خەیــدا بەشەکــی تــاک و دەگمەن بە خەی دەکــاتەوە! لە نەــو دنیــای مەجازیدا، وەک تاکە خوێندکاری بەشی ئەندازیاری شیعر هەر چوار ساڵەکەی بەڵێــدەکات. لە دەفتەرەکانیــدا، وشەی چیمنتۆ بە چیمەن و ئاسـن بە بەرد و دیــوار بە درەخت دەنووســێ. نەخشەی باڵەخــانە و تەواوی شــار، بە فــاریزە و خــاک و کەوانە و هەماکــانی رستــە دەنەخشێنێ! گۆڕێکەکان بە ناوی شاعیرەکانەوە دەناسێنێ. تا چاو بە بکات لە ئەحمەدی خانییەوە تا نالی دەشتایەکی قاڵە. لە گۆرانەوە بە ئەرە ئاسمان تەنگە نەفەسە.
تەنانەت کەتا تەز و نەخشەی دەرچوونی لە زانکۆ، ئەتەکسی با خەش مرورەکەی چامەکەی نالی دەبێت. بایەکی شارەزا لە ئەستەنبوڵەوە

دەت، تا سەرچنار و تانجەڕۆ و خاکوخۆڵ، تا دەشتی شاری شارەزوور.
پنت بە پنتی رێی و شوێنی ئەو بایە لە ئەتڵەسێکدا دەنەخشێنێ و وەک تۆپی گۆی زەوی دەیبەخشێتە چوارڕیانێکی هاوەڵی ناو شار و بە گوێدا دەچرپێنێ، ئیدی تۆ ناوت دەبێ بە چوارڕێیانی چامەکەی نالی. بەڵام هەر زوو شارەوانی چاویان پێیهەڵنایە و تەکیدەدەن!
بەردەوام لەبەر قاپی شاردا، پڕ بە گەرووی دوعا دەکات، لە ناکەس عەقڵیدا خاکمان بەسەر، بە با چوو هەموو مێژوومان.
ئەم شەقامە، پڕ پڕە لە جیناسی ناقیز، ئەم باخچەیەش چ جوانە، پڕ پڕە لە جیناسی موحەڕڕەف، پڕە لە جیناسی تەواو لە جیناسی تەناسوب و تەرکیب. پڕە لە وەزن و قافیە، ئەما بۆن و ئازادی عیشقی گەرەک.
نابینن هەموو رۆژێک ئەم بازاڕە لەبەر ناڵەکی دەبورێتەوە. لە ترسی تەڵانی زەرد هەڵگەڕاوە. نابینن تەقەڵەی ئەم دوورمانانەی نێوان ئەم شارۆچکە و گوندانە، چەند پڕ تاسە و هەڵدێرن.
نوسخەی ئەم وێنەیە و لەم شوێنەدا چ نەشازە، هەموو نوسخەکانی کۆبکەنەوە و لە مەعجونەکەی وێنەی ئاو بنەخشێنن کە بە نێو چیادا پیاسە دەکات.
ئەم وشەی خۆشەویستییە ئیزافە بکەنە سەر ناونیشانی هەموو گەڕەکێک.
ئەم رەسیفە بە خەتی شکستە نییە؟! ئەم بەلاغەی خانووانە بە واشێواوە؟!
دارشەق بخەنە ژێر باڵی ئەم منارانە. شوێنی پەڕینەوەی پیاسەی شار لەم شوێنەدا، نەشازە. هەوری پڕ باران، ئاوا بانگ ناکرێت. مێژو و کۆنە ساڵی شار وا لە چوارچێوە ناگیرێت. وێنەی ئاوەدانی لەم گۆشەیەوە بەس نییە، زاوەیی زوومی کامیراکە بگۆڕە.
سەیرە، خەڵک بە دڵ نادەن بە درەخت! بە گوێ نادەنە ئامۆژگاری پاییز! بۆ بەر لە کەسابەت، پرسوڵا بە دەشتودەر ناکەن!
تریفە مرد هێندە خۆی گووشی، ئاوەنگ بێزار بوو هێندە خۆی بشواتەوە! شاخ هەزار جار وتی، بەس هێندە بە تاریکی پێستم بۆشێنن! مردم هێندە بە تۆزی گزنگ و لیکی ئەستێرە پێستی رووشاوم چەور بکەم!
ویستی ناوچەکە لە نەزیفی خوێنی رەش راگرێت و بە لەفافی گزنگ تیماری بکات. ویستی بە خاولی شنە و شەونم، تای درەختەکان داگرێ و لەوە زیاتر پەتا سیسیان نەکات.
دەیویست ئاگر لەوە زیاتر گەرم و بەفر لەوە زیاتر سارد نەبێت. رێگا هێندە کورت نەهێنێ و تریفە هێندە گەڕ نەبێت و ئەم هەموو کاژە فڕێبدات. مانگ لەگەڵ بێکەسدا، هێندە لە بێکەسیدا نەخەنەوە، سبەی بۆنی دەمیان بێت. باران هێندە دوور نەبێت، خەڵک قوربانی بۆ بکات.

ئەو کە کوژرا، لەسەر رێگای با بوو و پڕ بوو لە پرسیار. تازە خەریک بوو دوو مەمکی هەڵدەخەڵەتان تا بە دەم لایلایەوە چیرۆکی لێوی بۆ بگێڕنەوە.
ئەو کە مرد، هێشتا لە لێکۆڵینەوی ئەوەدا بوو، کە بۆچی باڵای ئەو گردە کورتە. ئەو جۆگەیە بۆ هێندە کزە، ئەو رێگایە بۆ هێندە تەنگە! ئەو سوارە بۆ هێندە سەرسامی کوێرەڕێیە. ئەی بۆ هەنگاونانی ئەسپەکەی هێندە ناڕێک و نا پووختە!
ئەو مرد، یا تیرۆر کرا؟
لە پرسەکەیدا باوکی هاواری کرد: کوڕم ئەم هەموو بایەت بۆ شەنوکەو کرد! بۆ بەم هەموو بزنە ڕێیەدا پیت و وشەت رشت! بۆ سەرت بە هەموو هەندەسەی مێژوودا کرد، بۆ وەک ئاو نەسرەوت بوویت؟! بۆ ئەم هەموو پڕسیارەت لە خودا کرد؟! بۆ وەک رەوە مێگەل، بڕوات بەم شەریعەتی ژیانە نەکرد؟! چیتدابوو لە نەریتی باڵندەی تاقتاقکەرە. چیتدابوو لەوانەی بە تەقە بڵاوە بە باران دەکەن و پەرشوبڵاو دەیڕێژن بە کۆڵا نەکاندا!
دواجار ئەم دەنوک وەشاندن و هەڵکۆڵینە، ئەوەتا سینگی هەڵکۆڵیت.
براکەی بەسەر گۆڕە تەڕەکەیەوە وتی: دەیویست و خەونی بوو، زەوی□ رووکنەکان بکاتە باخچە. مۆڵەکان کووشتیان. دەیویست دەرمانخانەکان بکاتە دووکانی گوڵ و کتێب، نەخۆشە نەخوێنەوارەکان کوشتیان. دەیویست دووبارە باخە باغ□ی□کان بکاتەوە بە دەشتی بە پیتوبەر. ئاخ تۆ چیت دابوو لەو وڵاخانەی کێڵگە سەوز و ئاوە کەوسەرەکە جێدەهێڵن بۆ بەرازە کێوییەکان و لە دوورەوە باسی گوندەکانیان دەکەن!
خوشکە روومەت قوپاوەکەی، بە پرچی لە قوڕ سواغدراوەوە شیوەنی دەکرد:
تۆ دەتویست بزانی بۆ ئەو گردە هێندە رووبەرەکەی کورت بووەتەوە! بۆ ئەو دەریایە بووەتە ئەم جۆگە نزمە! بۆ کەس گوێ بە فەرمانی کارگێڕی ئەستێرە و باو باران نادات! تا ئاوا تەرزە بارانی ئەو هەموو بۆیە بەسەرتا داباری و لە شێوەی فیشەکی ژەنگ گرتووی جەهل، هەناوتی وەک خاکی بە پەڵەی ژێر تیخی گاواسن، شەقار شەقار کرد.
دایکی، ژنەی روومەت و چەناگە پڕ خاڵی کوتراوی نەگبەتی و بێ کەسی، هێمن فرمێسکی دڕشتی دەڕشت و لە ژێر لێوەوە دەیوت:
بزێوی منداڵی سەری خواردی. شیری پاکی من کردتی□ قوربانی پیسی و چڵکی ژیان. ساوا بوویت بە کۆڵمەوە، بەدەم بەرخۆڵەکانەوە پێدەکەنیت و روو گرژ بوویت بۆ بەرانەکان. منداڵ بوویت بە خۆرئاوا دەتریقایتەوە، بە باران دەگەشایتە. بە هەرزەکاری، ئاسکەکان لە نێو لەپتا گەنمیان دەخوارد. منداڵێکی ئاسایی نەبوویت و دەمزانی

ئاسایی نامریت. رۆحی تۆ دەسپێرم بە رەوە کۆترەکان، با ئەوان رێنمایت بکەن بۆ نەمری. ئەوان دەبێ ئەوەیان لەبیر بێت کە چەند پەلەت بوو مەڕوماڵاتەکان زوو ئاو بخۆنەوە و گۆلەکان بۆ ئێوە جێبهــ□ن. کوڕم، هێندەی ئەو هەموو پەلەکردنت، پەلە مردی و زوو رۆیشتی! ئۆۆف لە دنیایی سەیروسەمەرەی تۆ ئۆۆف. پەلەت بوو و دەگریایت و دەتوت، بۆ کیسەڵ خاوە! بۆ باوکم و باپیرم وەک کەرۆیشک تیژ نەبوون! بۆ کەو هەم تیژ و هەم خائینە!
کوڕەکەم دەیویست بە خەیاڵ، چڵی بەڕووی هەزار ساڵە راستکاتەوە! دەیویست بە شنەبای باکور نەک باشور تەیمووم بکەین. بۆ کوشتتان، بۆ فووتان کردە ئایندەی بەخت و ناوچەوانتان. هەر نەبێ ئێستەش پێمباشە
لە بری بیابان، روو بکەنە کێلی ئەو، خۆڵی گۆڕەکەی ببێژنە سەر حەشامات. مشتێ لە خۆڵی ئەو، پڕ پڕە لە رۆحی نالی و مەحویی و گۆران، خۆڵی سەر گۆڕی ئەو، شێدارە بە فرمێسکی هەزاران ساڵەی دایکانی جگەر سووتاو. کوڕەکەی من، تەنها شیعری بۆ عشق و ئەندازە و رێیەکی راستوڕەوان دەهۆنی□وە. دەیویست هۆڕمۆنی خۆشەویستی ب□د□زێتەوە. دەیویست تاریکی لە دەسکەوانەکەی مندا بهاڕێ و ئاردەکەی بکات بە رووناکی و چیمەنی بەختەوەری سبەی پێ ئاو بدات.
کوشتیان و پرۆژەکانی بە نیوەچڵ و تەواونەکراوی مانەوە. پرۆژەی شێلانی رەچەڵەک، پرۆژەی ئاوڕدانەوە بۆ پێشەوە. کۆکردنەوەی وردە با و وردە رووداو. گەڕانەوە بۆ شێوە زاری کانی و بنەتۆی متمانە.
ئاخ مەرگ رێی نەدا شەونامەی شەوانی سەرما و زوقم و هەڵلەرزان بنوسێتەوە. چیرۆکی دۆڕانی پاڵەوان و حیکایەتی بردنەوەی جاش و خۆفرۆشان بنوسێتەوە.
هاوڕێ شاعیرەکەی، بە هەواڵی مەرگی تاسا و راستەوخۆ ئیلهامی شیعری پژا.
وتم گفت مەدە و تۆ ناتوانی لەم دنیا خۆر گەرمەدا، رۆژانی زەمهەریر و تەزین و بەستەڵەک تۆمار بکەیت. گفت مەدە و لێناگەڕێن تۆ، سینارۆی تەفرەدان بۆ هەموو خەڵک نمایش بکەیت. ئەوان ناهێڵن مەدالیای دۆڕان لە سینەی جنەڕاڵ هەڵواسی و ئەتکوژن. تۆ گفتداو بڕیا لە قسەی خۆت پەشیمان دەبوویتەوە، وەک چۆن هەمووما پ□شیمانی ژیانی تاڵ کردووین. پێموتی ناوی خۆت بگۆڕە تا زۆر بژیت و نەتکرد. دۆڕانەکانت بگۆڕایە بە سەرکەوتن، براوە دەبوویت. بۆ پاڵت بە نا ئومێدییەوە نەناو پڕ بە دنیا شیعڕت بۆ بەختەوەری نەوت! ئەو هەموو حیکایەت و بەختەوەرییە ساختەیەت بۆ نەکرد بە شیعر و بۆ خۆت ئاوا رەنجەڕۆ کرد! چیت دابوو لە وشک کردنەوەی دیواری تەڕی هەزار ساڵە! چیتدابوو لە دوورینەوەی ئەو هەموو هەورە دڕاوە! هەزار ساڵە

فرمێسک بە شێوەی باران دەباڕێ، بۆ دەتویست بە شێوەی فرمێسکی بەختەوەری ببارێ! پێمنەوتی ئاگادار بە دەتکوژن، کەچی تۆ تا لێیاندەدایت زیاتر جوان دەبویت و پڕتر ڕەنگت دەڕشت!
دواجار، ڤایرۆسی کۆرۆنا نەیهێشت تەنانەت پرسەشی بۆ دابنێن. جیا لەوەش، دونیا تەف و سەرمایە، کڕێوەی بەفر و کزەی بایە. خەڵک هەموو بە نیازن تا دوانیوەڕۆش هەڵنەسن!
تەنها ژوورەکەی نەبێت، کەلوپەلەکانی، کتێب و نەخشە و شیعرەکانی نەبێت. کەس کەس بۆ پرسەکەی نایەت.
لە ژوورەکەیدا و لە بەردەم وێنەکەیدا، کە تیایدا دەیڕوانییە ڕێگای هەڵکشاوی دامێنی چیا، چەند مۆمێکیان داگیرساندبوو.
کتێبەکان لە فرمێسکدا، تەڕ تەڕ ببوون. پێخەفە پەرشوبڵاوەکەی سارد سارد. فڵچەی ددان و ریشتاشینەکەی دەگریان و هەڵدەورین. قاپوقاچاخەکانی، فنجانی قاوەکەی، پەرداخی مەیەکەی، شینیان دەگێڕا.
چۆلەکەی بەر پەنجەرەکە، کوکوختی سەر دارتەلەکە، پشیلەی بەر دەرگاکە، دەیانجریواند و دەیانخوێند و دەیانمیاواند. بە کۆرس و پڕ بە شار، بە زوبانی حاڵ دەیانووت.
لەعنەت لە بەدترین مەخلوق
لەعنەت لە پیسترین مەخلوق
لەعنەت لە ئینسان بێ.

تێبینی: لە ژێر کاریگەری و خوێندنەوەی دەقە شیعرییەکانی تەیب جەبار نووسراوە.

چاوپێکەوتن لەگەڵ رۆژنامەنوسی ئەڵمانی داڤید لێنمیولەر.. هیوا ناسیح

داڤید میولەر رۆژنامەنوس و فۆتۆژۆرنالیستێکی ناسراوی ئەڵمانییە لە شاری فرایبورگ هاتۆتە دونیاوە، لە خێزانێکی هونەریدا گەورە بووە. حەزی بە سەفەرکردنی وڵاتان و ناسینی کەلتوری گەلان و

فۆتۆگرافییە. ئەو بە کامێرایەک و کۆڵەپشتێکەوە مل دەنێت، زۆر وڵاتان گەڕاوە و هەزاران وێنە و گرتەڤیدیۆی لەسەر وڵاتان و گەلانی سەرزەوی کۆکردۆتەوە. ئەم سەرەڕای ڕۆژنامەنوسیی فۆتۆگرافەر وەک ئارەزوو پیشەکەی، وەک خۆبەخشیش بەشداری کاری خێرخوازی و هاوکاری کۆکردنەوەش دەکات بۆ پەنابەران و لێقەوماوانی جەنگ و کارەساتەکان، چەندان مانگی لە نێو کەمپی ئاوارەکانی یۆنان بەسەربردوە. بەم جۆرە داڤید هونەرمەندێکی مرۆڤەڕ، مرۆڤ بەمانا مەعریفییەکەی، کە لەنێو و لەگەڵ ئازارەکانیشیاندا بژی، نەک هەر وەک دیمەنێکی ساتی چرکاندنی وێنەکانی لەپێش چاوی بێت و دواتر فەرامۆشیان بکات. بە کورتی ئەو هاوکات بەدوای جوانی و ئازارەکانیشدا وێڵە و بە دۆکیومێنتیان دەکات.

داڤید ساڵی پار سەردانێکی چەند هەفتەیی بۆ باشوری کوردستان ئەنجامدا و زۆربەی کەمپی ئاوارەکان و ناوچەی شەنگال و هەر سێ پارێزگاکەی هەرێمیش گەڕا، ئەمساڵ و لەمانگی دوودا لە چەندان شاری سویسرا ئێوارەکۆڕی نمایشی وێنە و ڤیدیۆکانی لەسەر باشوری کوردستان بە ناوی (عێراق، سەفەرێک بەرەو کوردستانی نەناسراو) سازکرد، نزیکەی دوو سەعات و نیوی دەخایاند، تێیدا ناوبراو سەدان وێنە و دەیان گرتەی ڤیدیۆیی، بە کوالیتی بەرز و لەسەر شاشەی سینەمایی، لە سەر باشوری کوردستان نیشانی ئامادەبووان دا، وێنە و فیلمەکان لەسەر شاخوداخ و سروشتی کوردستان، ژیانی ڕۆژانە، کەلتور، مێژوو، گیانی بەرەنگاری کورد بوون، بە گشتی پۆزەتیڤ بوون و ناساندنێکی باشی ئەو بەشەی کوردستان بوو بە خەڵکی ئەوروپی. جێگەی ئاماژەپێیە بە سەدان خەڵکی سویسری ئامادەی هەر یەک لە سیمینارەکانی دەبوون. ئەم چاوپێکەوتنەی لێرەدا دەیخوێننەوە، لە ژمارە ١٨ی گۆڤاری (explora) دا کە گۆڤارێکی وەرزییە و دەزگای ئیکسپلۆرا بە زمانی ئەڵمانی لە سویسرا دەریدەکات، بڵاوکراوەتەوە، کە لەسەر بابەتی سیمینار و سەفەرەکەی بۆ باشوری کوردستان لەگەڵیدا سازکراوە، منیش کردوومە بە کوردی.

ئێکسپلۆرا: ئێمە عێراق لە میانەی میدیاوە دەناسین، کە هەواڵەکان دڵخۆشکەر نین، پێویستە چی لەسەر ڕەوشی ئێستای عێراق بزانین؟

داڤید: عێراق لە دەیان ساڵەوە گیرۆدەی دەستی جەنگەکانە. شەڕی کەنداو لە هەشتاکانەوە، دواتر جەنگی دووەمی کەنداو و پاشانیش شەڕی جیهادییەکانی داعش خەڵکی ئەم وڵاتەی توشی تراوما (زەبری دەروونی) کردوە. تەنانەت پاش تێکشکانی داعش و ڕێگیری لە جیابوونەوەی باکور واتە کوردستان، وڵاتەکە بە قوڵی لە ڕووی سیاسی

و ئیتنی و مەزهەبییەوە دابەشبووە. پاشماوەکانی داعش وەک گروپی تیرۆر هەر جێگای مەترسین. لە زۆر جێگای وڵاتدا خزمەتگوزارە بنچینەییەکان دەیانساڵە تازەنەکراونەتەوە. خراپی بەڕێوبردن و گەندەڵی هەیە. بەرئەنجامی ئەمانە بریتییە لە دەربەدەربوون، کۆچکردن، بێکاری و هەژاری.

دەنگی نارەزایەتی و بێزاریی خەڵک بەرامبەر حکومەت زۆر زیاتر بووە. کوشتنی بە ئامانجی قاسم سولەیمانی لە لایەن ئەمریکاوە لە بەغدا سەرەتای ساڵی ٢٠٢٠ رەوشی سیاسی تەواوی وڵاتەکەی ئاڵۆز کردوە. سولەیمانی گرنگترین فیگەری رژێمی ئێران بوو، کە وا هەژموونێکی زۆری لە عێراقدا هەیە.

ئێکسپلۆرا: لەم سیمینارەدا تۆ تیشکۆ (فۆکەس)ت خستۆتە سەر ناوچە‌ی کوردستان، کە بەشێکە لە عێراق، ئایا چی کوردستان تایبەتە؟

داڤید: پێشە‌کی گرنگە بزانین، کە کوردستان لە ڕوخانی عوسمانییەوە بەشێکی لە عێراقە، لە تورکیا، لە ئێران، سوریا و بەشێکی تریشی لە ئەرمینیایە. کوردەکان گەلێکن بێ وڵات، بۆیە هەوڵی سەربەخۆیی دەدەن. لەم بوارەدا ناوچەی خۆبەڕێوبەری کوردستان لە باکوری عێراق رؤڵێکی گرنگ دەگێڕێت.

لە دوای کەوتنی رژێمی بەعسی سەددام حوسێن لە جەنگی کەنداوی دووەم، ئەمریکا ناوچە‌ی دژە فڕینی دابینکرد. لە ژێر ئەم چەترەدا کوردەکان توانیتیان جۆرێک لە سەربەخۆیی بنیاد بنێن. سوپای پێشمەرگە هۆکار بوو، کە داعش ناوچەکەی داگیرنەکرد وە سەدان هەزار کەسی پەنابەری ناوچەکانی تر لە‌ کەمپی ئاوارەکانی ئەوێدا بپارێزرێن. من لە سیمینارەکەمدا ویستومە تیشک بخەمە سەر ئەوە، کە هەواڵنێرەکان زۆرکەم دەیڵێن. دواجار لەوێدا خە‌ڵکانێک ژیانی رۆژانەی خۆیان لە سروشتێکی زۆر جواندا بەڕێدەکەن، جۆراوجۆریی ئاینی، شاری جوان، خەڵکانێک کە پێدەکەنن، کاردە‌کەن، گفتوگۆ دەکەن و ئاهەنگ دەگێڕن، ئەمانە پۆزەتیفن.

ئێکسپلۆرا: تۆ خۆت چ شتێک دەتبەستێتەوە بە کوردستانەوە، بۆچی ئەو ناوچەیە جێگەی بایە‌خە بۆت؟

داڤید: من ساڵی ٢٠٠٦ بۆ چەند مانگێک وەک خۆبەخشێک لە ڕێگای بەڵکان بووم. لەوێ کاتێکی زۆرم لەگەڵ خەڵکانی کۆچبەر بەسەر برد، کە هەموو شتێکی خۆیان بەجێهێشتبوو. ئەمە بەردەوام کاریگەرییان لەسەر من دانا. بەتایبەت ئەوەی لە دڵمدا جێگەی گرت، خێزانێکی کورد بوون لە باکوری عێراقەوە، کە پاش داخستنی سنور لە کەمپی ئیدۆمان لە سنوری یۆنان-مەکەدۆنیا لەنگەریان گرتبوو، کاتێکی زۆر

لەگەڵیاندا بووم. تا ئێستاش پەیوەندیم لەگەڵیاندا ماوە. بۆیە ویستم بە هەر جۆرێک بووە نیشتمانەکەیان بناسم، وێنەیەکی ڕاستینەی ئەوێم هەبێت.
جگە لەمە کارکردن و ڕاگۆڕینەوە لەگەڵ زۆر لەو یەزیدیانەی لە دەستی داعش لە عێراقەوە هەڵاتبوون، بە هاوکاری خۆبەخشانی تر لەوێ کاری خێرخوازیمان بۆیان دەکرد لە چادرگەکانیاندا، لە ڕەوشێکی زۆر خراپدا بوون، واتە ئەم کارە خێرخوازیانە هۆکار بوون کە من ساڵی ٢٠١٨ یەکەم سەفەرم بۆ کوردستانی عێراق بکەم.

ئێکسپلۆرا: چ شتێک زۆر لە کاتی سەردانەکانتدا سەرسامی کردی؟
داڤید: لە یەکەم سەردانمدا بۆ ئەوێ بە دیمەنی سەوزایی سروشتی ئەوێ زۆر سەرسام بووم، چونکە پێشتر لە خەیاڵدانی خۆمدا وێنای عێراقم وا کردبوو کە بیابانێکی تۆزاوی و وشکە. باکوری عێراق لە ڕاستیدا ئەمباری دانەوێڵەیە بۆ وڵاتەکە، شاخی زۆر، مێرگ و پاوان و کێڵگەی زۆر. لەسەرەتای ساڵدا ئەوێ زۆر جوان و پڕ لە گوڵە.
ئێکسپلۆرا: چی لە هەموو زیاتر شۆکی کردیت؟
داڤید: مرۆڤ ناتوانێت بهێنێتە بەرچاوی، کە لە ڕابردوویەکی نزیکدا چ تاوان و کارەسات و نەگبەتی بەسەر مرۆڤی ئەوێدا هاتوە. زیندانە ترسناکەکەی سەددام حوسێن لە سلێمانی (ئەمنە سورەکە)، کەمپی زۆر و گەورەی ئاوارەکان، کە وا بەسەر وڵاتدا دابەش بووە، یان شاری وێرانکراو لە شەڕی داعشدا، ئەم دیمەنانە شۆککەرن. لە هەمووی زیاتر کاریگەر بووم بە گێڕانەوەکانی ئەوانەی ئەو کارەساتانەیان بینیوە، یان بەسەر خۆیان هاتوە، کە وا مرۆڤ هەرگیز ناتوانێت لە بیریان بکات.

ئێکسپلۆرا: لە سیمینارەکەتدا باست لەوە کرد، کە ژمارەی کریستیانەکان لە عێراقدا زۆر کەمیان کردوە، چییان بەسەر هاتوە؟
داڤید: دیارە کە ژمارەی کریستیانەکان لەو وڵاتەدا زۆر زۆر لە ئێستا زیاتر بوون، بەڵام بەهۆی فشاری زۆری سەریان و ململانێ و چەوساندنەوەی کەمینەکان و دواتریش هێرشی داعش ڕوویان لە دەرەوە کرد. ئەو بەشەی لەوان ماونەتەوە ئێستا لە ئارامیدا لە باکوری عێراقدا دەژین.
لە مانگی سێی ٢٠١٨ کاتێک پاپا سەردانی عێراقی کرد، پاش ساڵانێکی زۆری دەربەدەربوون و فەرامۆشی کریستیانەکانی خۆرهەڵات خۆشحاڵ بوون. بۆ تیشک خستنە سەر کەمینەکان و جیاکاریی لە عێراقدا، چەند بە قازانج بۆیان گەڕاوەتەوە، هێشتا دیار نییە.
ئێکسپلۆرا: ئێستا داعش لە عێراقدا چ ڕۆڵێک دەبینێت؟

داڤید: دیارە سوپای عێراق توانی دەوڵەتی ئیسلامی بە هاوکاریی نێودەوڵەتی و لە نێویشیاندا ئەمریکا بە سەربازی تێکبشکێنن. ڕەوشی ئەمنی لەوکاتەوە باشتر بووە، بەڵام هەر تەواو جێگیر نەبووە، چونکە شانەی تاکوتەرای تیرۆریستەکان هێشتا هەر چالاکن و جاربەجار کاری تێکدەرانە ئەنجام دەدەن.

ئێکسپلۆرا: ئایا کوردستان دەبێتە ئامانجێک بۆ گەشتی ئەوروپییەکان؟

داڤید: ئەمە زۆر جێگەی ئومێدە، چونکە ناوچەکە نەک هەر زۆر جوانە، بەڵکو لە ڕووی پێکهاتەیشەوە مۆزائیکییە، لە پێش هەموویشەوە میهرەبانی خەڵکەکەی وا دەکات ئەوە بهێنێت سەفەری بۆ بکرێت. لە ڕاستیدا کوردستانی عێراق ناوچەیەکی زۆر سەرنجڕاکێشە بۆ خەڵکی باشوری عێراق و بگرە وڵاتانی تری عەرەبی. چونکە هەوای پاکی شاخەکانی ئەوێ لە هاویندا گەشتکەران بۆ خۆی کێش دەکات. بەڵام بۆ خەڵکی ئەوروپا بۆ جارێ زووە، ڕەنگە بۆ داهاتوویەکی نەزانراو، چونکە دۆخی ناسەقامگیری ئەمنی لە ئێستادا ئەو ئومێدە فەراهەم ناکات.

ئێکسپلۆرا: ئومێدی چی دەکەیت بۆ کوردستان؟

داڤید: لە پێش هەموو شتێکدا ئومێد دەکەم کە خەڵکی ئەو ناوچەیە پارێزراو بن لە جەنگی تر، هەروەها لە چەوساندنەوە و ڕاوەدوونان، هەروەها بتوانن لە وڵاتێکی خۆیاندا بێ ترس و لە ئاسایشدا بژین. گفتوگۆیەکم لەگەڵ کارمەندێکی پێشوازیکردن لە ئوتێلێکی دهۆکدا سەرسامی کردم، کاتێ پرسیارم لێکرد، چ داهاتوویەک بۆ خۆت لەعێراقدا دەبینی؟ گوتی: باپیرم لە جەنگدا ژیا، باوکم لە جەنگدا ژیا، خۆشم لە جەنگدا ژیام، دەبێت مناڵی من لێرە چی ببینن؟

ئێکسپلۆرا: چی هانت دەدا سەفەر بۆ ئەو جێگانە بکەیت و هاوکارییان بکەیت؟

داڤید: لە سەفەر و گەشتەکانمدا بە جیهاندا زۆر هاوکاریی و میواننوازیم بینی. پێشتر سەفەری سوریام کردبوو، کاتێکیش ساڵی ٢٠١٥ سەدان هەزار کەس لەوێ هەڵاتن، بیرم لەوە کردەوە کە ئێستا دەبێت شتێک لەو قەرزەیان بۆ بگێڕمەوە، لەو جێیانە مرۆڤ دەتوانێ بە توانا و ماندووبوونێکی کەم هاوکارییەکی زۆر بکات، کە ڕێکخراوە خێرخوازییەکان ئەنجامیان نەداوە. مرۆڤ دەبێت لەو دۆخانەدا نەوەستێت و شتێک هەر بکات.

هیوا ناسیح

یادی راپەرین.. عوسمان حاجی مارف

دوای سی و یەک ساڵ لەدەسەڵاتی میلیشیایی یەکێتی و پارتی و هاوپەیمانەکانیان کە مایەی ئەوپەڕی نائەمنی و نا سەقامگیری و گێژاوی سیاسی بوون و هەن لە کوردستاندا، خەریکن بە لێدانی دەفی سواوی کۆنەپەرستی بیروسیاسەتەکانی کوردایەتیەوە، لە ژێر پەردەی یادی ڕاپەرینەوە، سەمادەکەن و بەردەوامی بە چەواشەکاری ئەدەن. هەڵبەتە ئەوە خاڵی لاوازی ئەو ڕاپەرینە بوو کە لە ساڵی ١٩٩١دا فرسەتی دا بە بزوتنەوەی کوردایەتی تاسواری سەری توڵەیی و ناڕەزایەتی چەند ساڵەی خەڵکی کوردستان بێت بە وەستانەوەو ڕزگاربونیان لەدەستی چەپۆڵی حکومەتی بەعس و ناسیۆنالستی عەرەبی. ڕاپەڕینی ١٩٩١ بەهەر کەموکوڕی و ناڕۆشنیەکەوە ئەتوانین بڵێین، هێمای هاتنە مەیدانی ڕیزێکی بەرین لە جەماوەری ناڕازی کوردستان بوو کە بە چەند دەیە دەیانناڵاند بەدەست بێئیرادەیی و سەرکوت و ئەوپەڕی چەوسانەوەو بێمافیەوە، بەدەست زیندان و لە سێدارەدان و ئاوارەیی و کوشتنی بە کۆمەڵەوە. بە هەرجۆرێک و لەژێر کاریگەری هەر هەلومەرجێکی سیاسیدا جەماوەری کوردستان وەها تینوو تامەزرۆی ڕزگاری و ئاسودەیی و ئەمنیەت و خۆشگوزەرانی بون، تروسکایی ڕزگاری لەدەست حکومەتی بەعس لە هەر شوێنەکەوە دەرکەوتایە بەرەو پیری دەچون، هەر هێزێک بەهەر پۆشاک و ئاڵاو ڕەنگەکەوە دەرکەوتایە باوەشیان بۆ دەگرتەوە. بێئیرادەیی و بێئومێدی بەجۆرێک لەناخی خەڵکی کوردستاندا چەسپێنرابوو، ئەگەر هەر شەیتانێک سەدام و حکومەتی بەعسی وەلابنایە فەرشی سوریان بۆ ڕادەخست. هەرئەم ئاراستەیە لە بیرکردنەوەی جەماوەری ناڕازیدا خالێکی گەورەی لاوازی ئەو ئومێدەی خەڵکی بوو کە بەهەر قیمەت و هەر فرسەتێک کۆتایی بەدەسەڵاتی بەعس و سەدام بهێنرێت، پێشوازیان لەدەکردو شایان بۆ سازدەکرد.

کارامەیی حزبەکانی کوردایەتی لەوەدا بوو، لەو هەلومەرجەدا لەلایەک بوونە پاشکۆ و پێشخزمەتی و جێبەجێکەری بەرژەوەندی و سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئەمریکا، لە لایەکی ترەوە سود وەگرتنیان بوو لە ئاستی ناڕۆشنی ئایندەیەک کە بێئیرادەیی سەپاندبوو بەسەر خەڵکیدا.

خەڵکیان لەژێر کاریگەری ئاستی ناسیۆنالیستی و دەربازبون لە دەسەڵاتی بەعسدا کردە قوربانی بەرژەوەندی ئەجنداو نەخشەی سیاسەتەکانی بەرەی کوردستانی کە لە سایەی هێزە میلیشیاکانی بنەماڵەیی پارتی و یەکێتیدا خۆی دەنواند.
بەرپابوونی جەنگی کەنداو بە باڵادەستی دەوڵەتی ئەمریکا بە سەر عێراق بە ناوی ڕزگاری کوەیتەوە، لەلایەک ئەم جەنگە کەجێگای ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانی دەیان ملیۆن ئینسان بوو لە جیهاندا، بەڵام لەلایەکی ترەوە جێگای ئومێدو پێشوازی بەشێکی زۆری خەڵکی عێراق و کوردستان بوو. لە هەمان کاتدا حزبەکانی کوردایەتی تەواو بوونە پاشکۆی ئەو جەنگە دژی ئینسانی و وێرانکەرە، کە لەساڵی ٢٠٠٣دا دوای داگیرکاری تەواوی عێراق، ناویان نا پرۆسەی “ئازادیی عێراق”.
لە ڕاستای ئومێد بە کۆتاییهێنان بەدەسەڵاتی بەعس و سەدام لە کوردستانداو پەیوەستبونی خەڵک بە ئاستی ناسیۆنالیستی و دەوری ئەمریکاوە، ئاسۆو پێگەی ڕاپەڕینی ١٩٩١ تەواو نابینا کردبوو، چونکە “پاڵەوانیەتی”پاشکۆبونی هیزە میلیشیاکانی بزوتنەوەی کوردایەتی بە بەرژەوندی و سیاسەتەکانی ئەمریکاوە، خستنەڕوی ئەڵتەرنەتیفێک بوو لە بەرامبەر ئیرادەی هێزی جەماوەری و نوێنەرایەتی دەسەڵاتی جەماوەریدا، ململانێی بەئیرادەبون لە بەرامبەر دەسەڵاتی بەعسدا،جارێکی تر گواسترایەوە بۆ بێئیرادەیی لەژێر دەسەڵاتی هێزو دەسەڵاتی حزبەکانی کوردایەتیدا، کە سی و یەک ساڵە بەسەر ئایندەو چارەنوسی نادیاری خەڵکەوە باڵادەستی هەیە.
بەئیرادەکردنی خەڵک لە لایەن هەر دەسەڵاتێک و بە هەر شێوازێک بێت بەجیا لەوەی پێشێلکردنی ئازادی و سەرکوتی سیاسییە، هەروەها بەرهەمهێنەری فەزای زیاتری نائەمنی و تاڵانی و جەردەیی و گەندەڵی و دزیی و دڕندەییە.
هەربۆیە بزوتنەوەی کوردایەتی و یەکێتی و پارتی و بنەماڵەکان، شانازی بەو ڕاپەڕینەوە دەکەن و هەموو ساڵێ جەژنی ڕۆژی ڕاپەڕین دەکەن، چونکە ڕاپەڕین و دەوری وێرانکاری ئەمریکا پێکەوە، تەنها نازو نعمەت و دەستکەوت و فرسەتی گەورەترین کۆڵەکەی سەرمایە بووە بۆ هێزو حزبەکانی کوردایەتی و سەرکردەکانی، بەڵام مایەی کارەسات و نائەمنی و نائارامی و ناجێگیر سیاسی و بەڵای بەردەوام و ئاوارەیی بووە بۆ ژیان و گوزەرانی کرێکارو خەڵکی زەحمەتکێش و هەژارو نەداری کوردستان.
حزبەکانی کوردایەتی بە دەسەڵاتدار و بەناو ئۆپۆزیسیۆنەوە بەو کردەوەو سیاسەتەی گرتویانەیەتە پێش بەرامبەر بە دۆخی ئێستا، ڕەواج بە فەزایەک ئەدەن کە پەشیمانی بە هەر ڕاپەڕینێک بەسەر

خۆکەدا بسەپێنن، دەیانەوێ وێنایەکی بەدبەختی ببەخشن بەوەی کە ڕاپەڕین کاریگەری زیانەکانی زۆر زیاترە لە سودەکانی بە ژیان و گوزەرانی خەڵک، ڕاپەڕین بە ئەوان تەنها مانای ئەوەیە کە کۆتایی بە حکومەتی بەعس هێنراوە، واتە ڕاپەڕین بەدوای ڕوخانی حکومەتی بەعسدا ئیتر کۆتایی هاتووەو مانایەکی نەماوە، تەنها وەک بۆنەو یادکردنەوەیەک دەمێنێتەوە، نەک ئەوەی کە لە ئێستاشداکاری پێشڕەوانەیە ئەوەیە کە دەست ببرێ بۆ کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی بنەماڵەو پارتی و یەکێتی و هاوپەیمانەکانیان، کە پەیوەستە بەیەکگرتویی و ئیرادەی سەربەخۆی خەڵکەوە پەیڕەوی بکرێت.
ڕاپەڕین بۆ ئێمەو جەماوەری نارازی بە مانایەک یادکردنەوە دەبێت، کە وەک ئەزمونێک دەرس لە پێشڕەویی و کەموکوڕیەکانی وەربگرین، ڕاپەڕینی فراوانی جەماوەری و سەراسەری لە کوردستاندا کارسازترین ڕێگایە بۆ کۆتاییهێنان بە دەسەڵاتێک کە نامانەوێت و نەفرەتی لێ دەکەین، ڕاپەڕینێک کە دەورودەخالەت و ئیرادەی جەماوەر بە دەسەڵاتی سیاسی مسۆگەر بکات، ڕاپەڕینێک کە سنوربەندی لە بەرامبەر ئاسۆی ناسیۆنالیستی و ئیسلامی سیاسی و هەر ئایدۆلۆژیایەک بکات کە ڕۆڵی سەرەکی دەبینن لە گۆشەگیرکردنی ئیرادەو دەوری کرێکاران و زەحمەتکێشان و خەڵکی نارازیدا.
پێویستە هەنگاوەکان بەرەو ڕاپەڕین پێشوەخت ڕێکخراوو ڕۆشن و نەخشەمەندانەو خاوەن ڕابەری بەتواناو رادیکال و پەیگیر بێت.
لاوازیەکانی ڕاپەڕینی ١٩٩١ جگە لە حەق و کینەو تۆڵە لەبەرامبەر حکومەتی بەعسدا شتێکی تری لەخۆ نەگرتبوو، هەربۆیە حزبەکانی کوردایەتی توانییان خۆیان بکەنە خاوەنی و دەستکەوتێکی گەورە بۆ هێزەکانیان و سەپاندنی دەسەڵاتی سیاسی و داگیرکاری و دەستبەسەراگرتنی تەواوی سەروەت و سامانی کوردستان بە خۆیان دابین بکەن. ڕاپەڕین و شۆڕش بە ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی دەبێت بۆ دابینکردن و دەستەبەرکردنی دەورو دەخالەتی ڕاستەوخۆی خەڵک بێت لە دەسەڵاتی سیاسیدا، نەک تەنها دەربڕین بێت لە حەق و تۆڵەو ڕاماڵین.

ژاڵە*-2-.. فەتاح حەسەن

بەشی دوەم

-١-

لە گەشتەكاندا بۆ مەغريب ، كاتێك فڕۆكەكە دەگاتە ئەو شارەى بۆى دەچيت پێش ئەوەى فڕۆكەكە بنيشێتەوە فۆڕمێكت پێپڕدەكەنەوە ناوى سيانى و ئەو شوێنەى لێوەى هاتووى وە ناونيشانێك لەو شارە، ماڵ بێت يان هۆتێل، ئەو كێشەى نەبوو چونكە دوەمجارى بوو بچێت بۆ ئەو شارە، لە فۆڕمەكەدا ناونيشانى ئەو كەسەى تۆماركرد كە، جاريپێشوو هاتبوو بۆلاى، بەگەيشتنى بە فڕۆكەخانە لە هۆڵى چاوەڕوانيدا چاوەڕيى دەكرد، ، لەحەفتەى يەكەمدا دوو شەويان بەيەكەوە بەسەربرد، پاش ئەوە پێيوت دەچم بۆ ماڵى براكەم لە (رباط)، ئەويش ناچار شوقەيەكى بەكرێ گرت. پێنج شەش جار تێلى بۆكرد، لەڕێگەى كۆمپيتەرەوە وەڵامى وەردەگرتەوە (ببورە ناتوانى پەيوەندى بەژمارەى داواكراوەوە بكەيت)، ناچار ئەويش كۆڵى لێدا، دواى دوو حەفتە درەنگا نێكى شەو كورتە نامەيەكى لەوەوە بۆ هات (دەمەوێت سبەينێ كاتژمێر پێنجى عەسر لە قاوەخانەكەى بۆ يەكەمجار يەكترمان تيادا ناسى بتبينم)، لەخۆشيدا خەريك بوو باڵى دەگرت ئۆكەيەك و گوڵێكى سورى بۆ نارد. زۆر بەتامزرۆوە لە قاوەخانەكە چاوەڕێى دەكرد، بەچاويلكەيەكى ڕەشەوە سڵاوى لێكرد، ئەويش لەدەمى ل□ بەرهەستانى سڵاوەكەى بۆ سەندەوە و كورسي□كەى بەرامبەر خۆيى بۆ ڕاكێسا و فەرمووى لێكرد، لەڕاستيدا حەزمكرد بۆ دواجار بتبينم، چون خوازبێنيم هاتوە و ئەگەر خوا لەچارەى نوسيبم شوى پێدەكەم.. پاش كەمێك بێدەنگى لەدڵەوە پيرۆزبايى لێكرد و هەزار درهەمێكى لەسەر مێزەكە بۆ دانا و هەستا ناوچەوانى ماچكرد، هيوادارم ئاسودەبن. پاش گەڕانەوەى بۆ وڵاتەكەى خۆى دواى نزيكەى دوو مانگ هاوڕێيەكى تێلى بۆكرد دەزانى يارۆى تۆ ڕاستى كرد شوى كردوە لەم ڕۆژانەدا لەگەڵ مێردەكەيدا لە سۆپەرماركێتيك بينيمن.

-٢-

نزيكەى چارەكێك بەدەم قاوە خواردنەوەو لە قاوەخانەيەك لە شەقامى (الحسن الثانى) وەڵاميان بە پرسيار گ□د□داو پرسيار دوبارە دەبۆيەوە، سەرەنجام لەسەر ئەوە رێككەوتن كە بڕۆن بۆ شوقەى پياوەكە، دەستى ل□ تەكسي□ك بەرزكردەوە، ژنەكە گووتى :- دەست داگرە شوقەكەت دوور نييە لێرەوە، ئەو پارە زيادەيە بۆ دەدەيت، بەتايبەتى شەوانە تاكسى گرانتريشە. دەستى داگرت،وەڵامى پرسيارێكى ديكەى دايەوە و تاكسي□كى ڕاگرت، جزدانەكەى كردەوە و بيست درهەمى دا بە شۆفێرەكە و شەو شادى لێكرد، ئەويش وەك ئامبولانس بئاژوێ تا هێزى تيادابوو پێى نا بەبەنزينا،پياوەكە دەستيدا بەيەكداو گووتى:- جزدانەكەم ..!!

ژنەکە وەك عەموود لەسەرشۆستەکە چەقی، پاشان قۆڵیکرد بەقۆڵیدا و
گووتی:-
(بەز بێت و بکەوێتە دەمی پشیلە)
پێکەوە شەویان ڕۆژکردەوە، بەیانییەکەی دوو سەد درھەمیی خستە سەر مێزی تیقییەکە و بەماچێکی پڕ لەسۆز و بەزەیی پیاوەکەی بەتەنها لە شوقەکەیەدا بەجێهێشت.

-٣-

لەگەشتەکانیدا بۆ مەغریب دووسێ جار دەچوو بۆ حەمامی مەغریبی، کە زۆر بەناوبانگە بۆ شۆردن و مەساج نەك بەتەنها لە مەغریب بەڵکو لە دنیادا، پێش گەڕانەوە بەدوو ڕۆژ خۆی کرد بە عەمامێکدا، ژورێکیان بۆ دیاریکرد، وەك جارانی دیکە خۆی ڕووتکردەوە و چاوەڕوان بوو، کاتێك ژنێك هاتە ژورەوە واقی ورما لە جوانی و شۆخوشنگییەکەی، لەچونەدەرەوەدا ژمارە تەلەفونەکەی لێوەرگرت و ناونیشانی خۆی لەسەر پارچە کاگەزیك بۆ نووسی کاتێك ناونیشانەکەی پێدا، پێیوت من ڕۆژی لەگەڵ یەك پیاودا دەردەچم بۆ ماوەی دوو کاتژمێر، لەسەر ئەوە ڕێککەوتن دوای دوو ڕۆژ دێت دەمەو ئێوارە بچێت بۆ شوقەکەی، دوای دوو ڕۆژە تێلی بۆ کرد، داوای لێبووردنی لێکرد بەبیانوی ئەوەی کوڕەکەی نەخۆشە ناتوانێت بچێت بۆ لای، خۆی گۆڕی و بەنیازی نانخوارد لەو چێشتصانەیەی خواردنی زۆر بەتام بوو کەوتەڕێ، لەکاتی نانخواردندا ژنەی بینی لەگەڵ کوڕێکی قۆزی با□ب□رزدا خۆیان کرد بە چێشتخانەکەدا بەبێ ئەوەی لا لەو بکاتەوە، ئەویش لەبەرخۆیەوە وتی کوڕێکی وەك ئەوە قۆزی دەستکەوێت چۆن چاو بەمندا هەلدەهێنیت؟!

ژاڵە* کۆمەڵە ڕوداویکی ڕاستەقینەو خەیاڵین بیرۆکەکانیان زادەی گەشتکردنە بۆ شاری ئەگادیر لە مەغریب بەتایبەتی ناوچەی (شارع حسن الثانی) و گەڕەکی (طالبرج) و بازاڕی (سوق الآحد).

□ونکردنەوەیەك.. سەدیق سەعید ڕواندزی

له ڕۆژنامەی هەولێر ژماره (3625) ڕۆژی 7/3 بابەتێك بڵاوکراوەتەوه

به ناوی (کەریم دەشتی لە ئەوینێکی گەردوونیدا) لە نووسینی (سەدیق سەعید ڕواندزی) بێگومان وێرای ڕێز و خۆشەویستیم بۆ کاك (کەریم دەشتی) وەك شاعیرێکی دێرین و دیار، بەڵام لێرەوە بە هەمووولایەکی ڕادەگەیەنم کە ئەم بابەتە دوور و نزیك هیچ پەیوەندیەکی بە منەوە نییە و من نەمنووسیوە و بابەتم بەو ناوە بۆ ڕۆژنامەکە نەناردووە. دوای بڵاوبوونەوەی وتارەکەش، هەرئەو ڕۆژ و دەست بەجێ، پەیوەندیم بە سکرتێری نووسینی ڕۆژنامەکەوە کردوو لە هەڵەیەکی لەوشێوەیە ئاگادرام کردەوە، ئەویش بەڵێنیدا پۆزشێك بێنێتەوە و خۆشم ڕوونکردنەوەیەکم بۆ نارد، بەڵام بە داخەوە دوای سێ ژمارە لە ڕۆژنامەکە، هیچ کامێکیانی بڵاونەکردەوە. بۆیە ناچاربووم ئەم بەرچاوڕوونییە بۆ خوێنەرانی ئازیز، لە ماڵپەڕی سەنگینبی دەنگەکان بڵاو بکەمەوە، بۆ ئەوەی مافی ئەو نووسەرە نەفەوتێت، کە ئەو وتارەی نووسیوە. هیودارم هەڵەی لەو شێوەیە لە ڕۆژنامەکە دووبارە نەبێتەوە، چونکە دیاردەیەکی نا شرینە و و ناشێ نووسینی نووسەرانێك، بە ناوی کەسانێکی دیکە بڵاو بکرێتەوە. لەگەڵ ڕێزم بۆ خوێنەران.

سەدیق سەعید ڕواندزی
ڕواندز_ 9/3/2022

برینی قەتماغە نەبوو.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

من باش ئەو کاتەم لە بیرە
لە لەشکری سپارتاکۆسدا ”1“
تیروکەوانچی بووم
ئەو رۆحەم هەزاران جەنگی دیوە
کەچی ناوێرێ خۆی بخاتە
جەنگی عەشقی تۆوە!
جەنگێک خوێنی شیعری تێدا دەڕژێ و
کریستاڵی دڵی تێدا دەشکێ
من ئەو سات□ن□م بیر دێتەوە

مەسیحیان دەبرد بۆ لە خاچدان
من لە نێوان مەسیح و
هەردوو دزەکەدا لە خاچ درام “2”
کەسێک نەبوو، نرکەی من ببیستێ
بە چوار مێخەی عەشقی تۆوە
کەسێک نەبوو تەرمەکەم دابگرێ
بە خاچی بێدەنگی یارەوە
من پاشماوەی برینێکی کۆنم
لە زەمەنی سۆمەرەوە “3”
تاکو چاڵدێران“4″
هەرچی نوکی شمشێری رقە
لە لەشی من دەچەقێنرێت
کەچی هێندە ترسنۆک بووم
ل□ بەر چەقۆی دڵشکان و
گوێزانی عەشقێکی ناکام
سەرم خستۆتە قۆزاخەی وەهمەوە و
لە بری تیشکی خۆری ئەوین
بە رووناکی فتیلەی تەنهایی رازی بووم
من مرۆڤێکی هێندە پیرم
کەوتنی تەختی نەینەوام لە بیرە“5″
لە کاتی تۆفانەکەی نوحدا
هەناری سینگی شۆخێکم ئەڕنی
لە کۆڕی دەروێشانەی مەولانادا
سازی عەشقێکی دێوانەیم لێدەدا
کەچی ئێستا هێندە منداڵ بوومەتەوە
گڕووم بۆ ماچێکی یار گرتووە و
لەناو بێشکەی دەریای دلبەردا نەبێ
کەشتی ئارەزووم ناسرەوێ
من زۆر دێرینم، زۆر زۆر
کەچی ئازارەکانم زۆر تازەن!!
ئازارەکانم هیچ کات کۆن نابن
من هەر زۆر دێرینم

هەرگیز برینەکانم قەتماغە ناگرن

مارسی 2018

پەڕاوێز:

1- سپارتاکۆس، رابەری شۆڕشی کۆیلەکان لە دژی ئیمپراتۆریای کۆنی ڕۆمان، لە ساڵی 71ی پێش زاین، کوژراوە.
2- هێمایە بۆ لە خاچدانی عیسای مەسیح لە نێـَوان دوو دزدا.
3-شارستانێتی سۆمەرییەکان لە هەزارەی سێیەمی پێش زایین لە میزۆپۆتامیا دەرکەوتووە.
4-شەڕی چاڵدێران لە 1514-8-23 روویدا لەنێوان سەفەوی و عوسمانییەکاندا، پاش ئەو شەڕەش کوردستان بە ڕێکەوتن لە نێوان ئەو دوو ئیمپراتۆریایە دابەشکرایەوە.
5-نەینەوا پایتەختی ئیمپراتۆریای ئاشووری بوو، لە ساڵی 612 پێش زایین لەلایەن مادەکانەوە ئەو ئیمپراتۆریایە رووخێنرا و نەینەوا وەک پایتەخت کەوت.

یەکگرتنمان لەبەرامبەر (ئۆکرۆنا).. سەلام عەبدوڵڵا

جەنگ و ڤایرۆسی ئۆکرانیا و کرۆنا جیاوازی زۆریان نیە، یەکەمیان ئابووری-سیاسییە و ئەوی تر تەندرووستی و بۆنی مەرگیان لێدێت و هەر ئەوەندەیە کە جەنگ هاتە پێشەوە، هیچ کەس باسی ڤایرۆسەکە ناکات.
هەر چۆن مرۆڤایەتی بە یەك دەنگ دژ بە کرۆنا راوەستان، ئاواش دەبێ هەمان هەڵویستمان هەبێت دژ بە جەنگەکە، ئاخر نە پوتین شیوعییە و نە ناتۆ دیموکرات، هەردوولایان کەمپی سەرمایەدارین و ململانیانە لەسەر دابەشکردنی بازاڕەکانە.
لە عیراق و کوردستان دەبینین حزبە چەتە خۆفرۆشەکانی ناتۆ درێژە بە هاوپەیمانییەکانیان دەدەن و تەنها رووسیا مەحکوم دەکەن و سەرسامن بە "نیشتمانپەروەری" نازی و راستڕەوەکانی ئۆکرانیا و هەیشە وێنەی پۆتین هەڵدەواسن گوایە دژ بە هەیمەنەی ئەمریکایە.
بەرەی ئینسانییەت:
تاوانی ناتۆ لە جەنگی یوگسلافیا 1999 و ئەلبانیا تا لیبیا و سوریا، ئیمڕۆ رووسیا ئەنجامی دەداو، هەر چۆن لە دژی وەحشیگەری

داگیرکردنی یوگسلاڤیا بەشداری ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەکانم دەکرد، ئێستا بە هەمان شێوە دژی جەنگی رووسیام لە ئۆکرانیا بەبێ ئەوەی زەڕەیەك پشتیوانی لە وەحشیگەری ناتۆ بکەم.
تاقە وڵام بەم بارودۆخە مەترسیدارە بۆ مرۆڤایەتی ئەمەیە:
(ئاشتی سۆسیالیستی)!

وڵاتی پاشەکەوتی موچە و ئەوانی تر.. نەوزاد بەندی

لەو ووڵاتانە
کچ و جگەرە ،
ئەکرێن بە تابلۆ ..
لەرێ هەردووکیان ،
بەر تەقە ئەدەن،
ڕێک بە ناو گڵکۆ ..

لەرێ لادان و
ووتاری هەینیی ،
بارەگای حیزب
پشتگیریان نەبێ ،
پشتیان شکاوە..

لەرێ دەسەڵات
موچەی میللەتە ،
ئاگر تێ بەردا ،
وەکو جگەرە ،
کەس وورتە ناکا ..
هەموویشی لە جێی
خۆیەوە پیاوە..

7/8032022
زۆنی سەوز

هەشتی مارس ڕۆژی جیهانی ژنان.. شوشان مستەفا

(ئەمڕۆ ناتوانم هیچ نەڵێم)

زۆر هاوار هەن دەرمان نەبڕیوون ، زۆر وشە هەیە نەمانتوانیوە بیانڵێین ،زۆر گرێ لە ناخماندا هەن کە نەکراونەتەوە،

بە بیانووی جیاواز و لە ژێر ناوی جیاواز هەتا ئەم ساتەش ژن دەکوژرێت و تیرۆری جەستەیی و رۆحی و دەرونی دەکرێت تکایە وەک مرۆڤبوون لە ئافرەتان بروانن و توندوتیژی بەرامبەر ئافرەت ڕاگرن ، ژنان و ئافرەتان بە درێژایی مێژوو لە هەر چوار پارچە ڕۆڵی جوان و کارا و کاریگەرییان لە بوارە جیاوازەکان بینیوە بەشێکیان لە لوتکەی دەسەڵات بوون و بەشێکیش بە کارە مرۆڤ دۆستانەکانیان بونەتە سمبول،

بۆ ئێوەش ئەی هاوڕەگەزەکانم : لە ئێستادا وێنا جوان و تایبەتە پڕتواناکانتان نیشانبدەن واز لە شتی لاوەکی بهێنن بیسەلمێنن ئافرەت لێهاتوو وکارامەیە توانای کار و بەڕێوەبردن و گرتنە دەسەڵاتی لەسەرجەم دامەزراوە و پلە و پۆستەکان هەیە

تا چیدیکە ئافرەت نەبێتە قوربانی توندوتیژییەکان و

بۆ ڕیشەکێشکردنی هەموو جۆرە جیاکاری و ناداپ□روەرییەک ،

بۆ داهاتوویی□کی باشتر و کۆمەڵگایەکی پڕ لەڕەنگ پێویستە جدیتر لە پرسی ژن بروانن .

مێژوی ڕۆژی جیهانی ژن هاوکاتە لەگەڵ خەباتی سیاسی و کۆمەڵایەتی دژی هەڵاواردنی ڕەگەزی و جنسی و چەوسانەوەی چینایەتی. ئەم ڕۆژە ڕۆژی مێژوییە بۆ خەبات لە پێناو بەدیهێنانی مافی یەکسانی و هەلو مەرجی باشتر لە ژیانی ژناندا..

هۆکاری دیاری کردنی ڕۆژی هەشتەی مارس وەک ڕۆژی جیهانی ژنان، ڕێز لێنانە بو مێژوی خەباتی ژنانی کرێکاری کارگەی ڕستنی شاری نیۆیۆرکی ئەمەریکا لە ساڵی ١٨٥٧.

هەلومەرجی دژواری کاری بێوچان و موچەی نیوەو ناتەواوی کرێکارانی ژن، کە لە کۆتایی سەدەی ١٩ و سەرەتای سەدەی ٢٠ لە وەڵاتانی خاوەن پیشەسازی شان بەشان لەگەڵ پیاوان هاتبونە مەیدانی کارەوە، ئەوانی ناچار دەکرد ناڕەزایەتی دەرببڕن و بێنە کۆڕی خەباتی یەکسانی

خوازیەوە بە شێوازی ڕێکخراوەیی بەرنامەڕێژی کراو یان تەکمە دژی ئەو چەوسانەوەیە..

لەم رۆژەدا کرێکارانی ژن لە کارگەیەکی دەسکرد، دەستیاندایە مانگرتن بە پیشاندانی ناڕەزایەتی بەرانبەر بە هەلومەرجی نالەباری کارو و خراپی موچەیان. بیرەوەری ئەم مانگرتنە لە لای کرێکارانی ئەم بەشە مایەوە و ناڕەزایەتی گشتی لەم بارودۆخە لای ژنانی کرێکار بەردەوامە تاکو ئەمڕۆشی لە گەڵ بێت..

هەشتی مارس، ۱۹۰۸۸ دووای نیو سەدە، ژنانی ماندو نەناسی بنکەی دەسبافی کەتان لە شاری نیۆیۆرک لە ساڵیادی ئەو مانگرتنانە، بە هۆی هەڵاواردن و هەژاری و گوشاری زۆری کار و موچەی نیوەو ناتەواو دەستیاندایە مانگرتن. کاربەدەستانی کارگەکە بە سەرکوت کردن و پێشگرتن لە ئاشکرا بونی لە ناو بەشەکانی تردا ئەو ژنە مانگرتوانە لە شوێنەکەی خۆیان دەستبەسەر دەکەن. بە هۆکارێکی نادیار ئاگر لە کارگەکە دەکەوێتەوە و تەنها ژمارەیەکی کەم دەربازیان دەبێت،زیاتر لە سەد کرێکاریژن لە ئاگردا گیانیان لەدەست دەدەن..

یەکەمین ڕۆژی جیهانی ژن لە مانگی مارسی ۱۹۱۱ لە دانمارک، ئاڵمانیا، نەمسا، سویسرا و ئامریکا بەڕێوەچوو، بە مەلاین ژن بەشداری بەڕێوەچونی ڕۆژی ژن بوون. سەرەکی ترین داخوازیەکانیان ئەوکاتە بریتی بوون لە یاسایەک بۆ پاڵپشتی کرێکارانی ژن، مافی دەنگدان و بەژداری لە هەڵبژاردن ..

لە لایەکی ترەوە کێشەی جیاوازی نیوان ژن و پیاو لە بەرانبەر کاری یەکسان، کەم کردنەوەی کاتی کاری، دابەزاندنی نرخی شتومەک داخوازیەکانیان بوو، کە بە ئەمڕۆی ئەمەش نامۆ نین..

لە دووای شەڕی جیهانی دووەم، لە وڵاتانی ئوروپای ڕۆژئاوا لە ساڵی ۱۹٤۰ بۆنەی هەشتی مارس بەڕێوەچوو، لەم وڵاتانە بە ڕەسمی لە لایەن دەوڵەتەوە شکۆدار بەڕێوەچوو وەک نیشاندان خەمخۆری بە کێشەکانی ژنان..

ئێستە هەشتی مارس لە زۆربەی زۆری ولاتانی دونیا هەموو ساڵێک ڕێزێکی تایبەتەوە بەڕێوە دەچێت، و وەک ڕۆژی ناڕەزایەتی گشتی و توندو تیژی بەرانبەر بە ژنان، وە هەروەها ڕێزگرتن لەو کەسانەی کە بنەمای ئەم خەباتەیان هەڵگیرسان بۆ باشتر کردن دۆخی ژنان..

دەسکەوتەکانی ڕابردوو و پێشڕەوی بۆ چەسپاندنی یەکسانی هەمەلایەنە بە سەپاندنی مافە سەرەتای و ئینسانیەکانی ژنان، کەم نین. لە زۆربەی وڵاتانی جیهان مافی دەنگدان و بەشداری لە پرۆسەی هەڵبژاردن و بەشداری هەڵسوڕانی سیاسی و کۆمەڵایەتی بە ڕەسمی ناسراوە..

هەشتا لە زۆربەی وڵاتانی جیهان، لە چوارچێوەی ژیانی هاوسەریدا لە

لایەن کۆمەڵگاوە یان شوێنی کار ژنان ڕوبەڕوی توندو تیژی دەبنەوە، یاسای مەزهەبی و پیاوسالاری دژە ژن لە زۆربەی وڵاتە دواکەوتوەکانی جیهاندا ژنان ئازار دەدات و کاری پێدەکرێت، هێشتا لە پێشکەوتوو ترین وڵاتانی جیهانیش هێزی کاری ژنان بەرانبەر بە کاری یەکسان لەگەڵ پیاوان، تا رادەیەک جیاوازی بە خۆیەوە دەبینێت..

زۆربەی نەخوێندەوارەکانی جیهان ژنانن، ژنان و منداڵان گەورەترین قوربانی ئاوارەیی و دەربەدەری ناکۆکیەکانن. دیاری کردنی جلوبەرگ بۆ ژنان، حیجابی زۆرەملی، دەستدرێژی سێکسی و جەستەیی، توند و تیژی و تیرۆر لە ژێر ناوی ناموس و شەرەف کپکردنی ئازادی ڕادەربڕین، نمونەی سەرەکی و ئاشکرا یە کە ڕۆژانە وەک دیاردەی ئاسایی دژی ژنان بەڕێوە دەچێت.

پیرۆزبێت ڕۆژی جیهانی ئافرەتان

ئازادی بۆ هەمووان

شوشان مستەفا

ژیانی ژنانی کوردوستان لە

کۆمەڵگایەکی ژن کوژدا.. حەسەن ڕازانی

بۆچی هەر ڕۆژەو ماریایەک دەکوژرێت و ئەوکەسەی کە بەرەنگاریش لە ماریاکان دەکات هەردەکوژرێت؟ بۆ نموونە شەهید : نەقیب محمد لەتیف

پیرۆز بێت ٨ی مارس لە ژنان و تەواوی ئازادی خوازان و هەموو ئەوانەی کە باوەڕیان بە یەکسانی نێوان ژن و پیاو هەیە بە کرداری .

(لە پەراوێزی کوژرانی ئیمان سامی، کە ناسراوە بە ماریا، لەناو هەولێری پایتەختی هەرێمی کوردوستان)
کورتەو ڕیشەی ڕوودانی ڕووداوەکە: بە پێی گێڕانەوەکانی ئەن ئاڕ تی و ڕوداو کە لە، سامی مەغدید، باوکی ماریا، وەریان گرتووە دەگوترێت: ئیمان سامی ناسراو بە ماریا لە تەمەنی ١٢ ساڵیدا بە شوودراوە و لەگەڵ مێردەکەی نەگونجاوەو بە بەردەوامی کێشەو گرفتیان لەگەڵ یەکتردا هەبووە. لەبەر ئەوە ماریا هەمیشە لە ژێر گوشاردا بووەو هەربۆیەش پارساڵ ماریا لە مێردەکەی جیابۆتەوە. دوای ئەوە ماریا ڕێگای هاتنەوە ماڵی پێنەدراوە تاکو لەگەڵ دایک و باوکیا بژیت، بۆیە بە تەنیا ژیاوە. باوکی دەڵێ: “من ماوەی دوو ساڵ بووە قسەم نەبووە لە گەڵیداو بەڵام بەشداری سەرقەبرانم کردووەو بەشی گریاوم چی بکەم جەرگمە.” ئەو دەڵێ: ” من بەشداری کوشتنەکەیم نەکردووە و بەزۆری براوم .” هەروەها باوکی ماریا ئەوەشی ئاشکراکردووە کە کوڕەکەی بە ئۆتۆمبێلی براکەی چووەو تووشی ماریا بووەو پێی گوتووە کە لەگەڵیدا سەربکەوێت و بچنەوە ماڵەوە، بەڵام ماریا بەقسەی نەکردووەو دوای درووستبوونی دەمەقاڵێ فیشەکی پێوەناوە. باوکی دەڵێ: ” من زۆرم پەرۆش بووە بەڵام چی بکەم کوڕەکەم کوشتویەتی و ئەویش لەبەر ئەوەی بووە کە ماریا زۆر سەرەڕۆ بووە.” ماریا شەوی ٦/٧ی ٣-٢٠٢٢ لە هەولێر بەدەستی براکەی کە لە خۆی بچوکتر بووە کوژراوە. هەروەها هاوڕێیەکی ماریا ئاهوا باس لە ماریا دەکات: ” ماریا کەسێکی باوەڕ بەخۆ، ئازاو ئازادو وریا بووە. لە سۆشیال میدا زۆر چالاک بووەو زۆر هەواداری هەبووە بۆ نموونە لە تیکتۆک. ئەو دەڵێ ماریا لایەنگری کۆمەڵگای پەلکە زێرینەکان بووەو بەشداری چالاکیەکانی ئەوانیشی کردووە.”
ژن کوشتن لە زۆر شوێن بوونی هەیە بەڵام لە کوردوستان لەبەر زۆری و بەردەوامیەکەی وای لە کۆمەڵگای کوردی کردووە کە سیمایەکی ژن

کوشتن بەخۆوە بگرێ و پیاوی کوردیش بە ژن کوژ ناوزەد بکرێت. ئایا دیاردەی ژن کوشتن لە کوردوستان و لە لایەن پیاوی کوردەوە هۆیەکەی سیاسییە و کێشەی نێوان سیستەمی عیلمانی و ئایینە، کێشەی نێوان سیستەمی ڕاست و چەپ و کۆمۆنیستی و لێبڕالییە یان هۆیەکەی کۆمەڵایەتییە و پەیوەندی بە کەلتوورەوە هەیە؟ یان ئەوەتا هەموو ئەو هۆیانە بە یەکەوە بەشدارن لە ڕاهێنانی ئەم پیاوی کوردە لەسەر ژن کوشتن؟ یان ئەوەتا هۆیەکەی تەنها سیستەمی سەرمایەدارییەو هیچ دوورتر بۆی مەڕۆ؟ ئایا ئەم دیاردەی ژن کوشتنە هەر پەیوەندی بە پیاوی کوردەوە هەیە یان ئەوەتا پیاوی نەت□و□ □□گ□زەکانی تریش لەسەر هەمان ڕێچکەن؟ بە بڕوای من هۆیەکەی هەر کامێکیان بێت و یان هەموویان بە یەکەوە بەشداربن ئەوەندە گرنگ نییە بە قەدەر ئەوەی کە ئەو بابەتە پەیوەندیدارە بە خودی ژنان خۆیانەوە. واتە بەرگرتن بە دیاردەی ژن کوشتن دەتوانرێت لە کوردوستان کۆتایی پێ بهێنرێت یان بەری پێ بگیرێت ئەگەرژنان خۆیان بە کرداری هەبن و بیکەنە ئەرکی دەستبەجێی خۆیان.

بە بڕوای م□ن، سیستەمی سیاسی و دەسەڵات هۆی ڕاستەوخۆن لە هێشتنەوەو کۆتایی پێ نەهێنانی دیاردەی ژن کوشتن لە لایەن پیاوەوە. حکومەت ئەگەر بە ڕاستی و بە کرداری بیەوێت، نەک هەربە قسە لە بۆنەکان و ٨ی مارس دا دژی ژن کوشتن بێت، بە دڵنیاییەوە زۆر بە ئاسانی دەتوانرێت ژن کوشتن کۆتایی پێ بێت. ئەویش بەیەک هەنگاوی زۆر سادە، بەڵام ئازایانە، ئەویش بەسزاگەیاندنی دەستبەجێی ژن کوژان. حکومەتی هەرێمی کوردوستان زۆر بە کەمی سزای ژن کوژانی داوە. زۆر جاران حیزبە دەسەڵاتدارەکان کە دەسەڵاتیان لەسەرووی حکومەتەوەیە هۆکاری سەرەکین لە هێشتنەوەی دیاردەی ژن کوشتن. چونکە ئەوانن و بەرپرسەکانی نێو ئەوانن کە داڵدەی ژن کوژان دەدەن و دەیان شارنەوەو لە یاسا دەربازیان دەکەن.
بۆیە بە بڕوای من، ئەرکی پاراستنی ژنان لە کوشتن و سوکایەتی پێکردن و ماف پێشێلکردنیان دەبێ ڕاستەوخۆ بکرێتە ئەرکی خودی ژنان خۆیان. من تێدەگەم کە ئەوە ئەرکی کۆمەڵگایە بە پلەی یەکەم و سیستەمی حوکمڕانییە بەڵام ئەوەتە داروبەرد شاهیدە کە نە حکومەتەکەو نە کۆمەڵگایەکەش وەک پێویست لە پەنای ژناندا ڕاناوەستن، بۆیە هەر دەبێ ژنان خۆیان بیکەنە ئەرکی ڕاستەوخۆی خۆیان. دەبێ ژنان خۆیان بێنە مەیدان و خۆیان بپارێزن لە پیاوان و کۆمەڵگای ژن کوژ. ئەگەر ژنان خۆیان هەبن پیاوی ئازادی خوازیش بەشی ئەوەندە هەیە لە کۆمەڵگای کوردیدا کە پشتگیری لە ژنان بکات. بەڵام ئەوەی کە تێبینی کراوە ئەوەیە کە موعادەەلەکە پێچەوانەیە.

ئەویش ئەوەیە کە هەمیشە هەر پیاو بوون کە دەستپێشخەرییان کردووە لە دیفاع لە ژنان و هەر پیاوان بوون مانگرتن و خۆپیشاندان و ناڕەزایەتییان ڕێکخستووە و ئینجا ژنانیش پەیوەستبوون پێیانەوە. دەبوایە ژنان خۆیان ئەم کارە بکەن و چاوەڕێ بن پیاوی ئازادیخوازیش پەیوەست بن پێیانەوە. ئەم کارو هەڵوەستەی ژنان تا ئێستاشی لەگەڵدا بێت غائیبە.
کەواتە با گرفتەکە ڕاستەوخۆ ببەستمەوە بە ژن خۆیەوەو با گلەیی و ڕەخنەکانیشم ڕاستەوخۆ ئاراستەی ژنان خۆیان بکەم. بە بڕوای من، ئەوەی کە لە کوردوستان دەگوزەرێ لە دژی ژنان و تائێستا پیاو بەی لواوەو سیستەمە سیاسییەکەش دووفاقانە مامەڵە لەگەڵ کوشتنی ژناندا دەکاو هیچ ئاماژەیەکیش لەگۆڕێدا نابینرێت کە ئەم تاوانکارییە بەدژی ژنان کۆتایی پێبێت، بەشی زۆری هۆیەکەی سستی و ناچالاکبوونی ژنان خۆیانن لەوبوارەدا.

ئەوەی کە کراوەو دەکرێت کە گوایە دیفاع لە ژنان دەکرێت، بە بڕوای من، هەمووی هەر وتاری ئینشائیانەی سەر کاغەزەو لە بۆنەکاندا پێشکەش دەکرێ و بەس. بۆ نموونە ڕێواز فایەق ، سەرۆکی پەرلەمانی کوردوستان ، لە ڕۆژی ٨ی مارسی ئەمساڵدا وتی: “شەوی ڕابردوو زۆر بیرم کردەوە بەڵام لە ڕووم نەهات ڕاگەیەندراو بۆ ٨ی مارس بڵاوبکەمەوە” لە وتارەکەیدا کە دیارە ڕوودەکاتە دەسەڵات و خۆشی بەشێکی سەرەکییە لەو دەسەڵاتە، بەڵام ژنە نەک پیاو، دەڵێ :” ٨ی مارس بۆ هەموو وتارو بۆنەو ئاهەنگەکانیەوە بۆ خۆتان بەڵام ڕۆژەکانی تری ساڵ بۆ ژنانی وڵاتەکەم و هەرێمەکەمان. بماندەنەوە بەبێ هەڕەشە، بەبێ مەترسی لەسەر ژیانمان، لەسەر کەڕامەتمان، لەسەر کارمان ، لەسەر هەڵوەستمان،” .. لێرەدا بە بڕوای من، سەرۆکی پەرلەمان کە سەرۆکی دەزگایەکی هەرە گەورەی بڕیاردانە لە کوردوستان بەم شێوەیە قسە بکات و داوا بکات، کە لە پاڕانەوە دەچێت، هیچ شتێک ناگەڕێنێت بەجگە لە بێتوانایی و بێئیرادەیی و بێهومێدی ژنان لە کوردوستاندا. ژنان لە ژێر سایەی دەسەڵاتی پیاودا لە هەموو بوارو جومگەکانی ژیاندا خنکێنراون و بێتواناو بێ ئیرادە کراون. ئەگەر سەرۆکی پەرلەمان کە ژنە بەم شێوەیە قسە بکات دەبێ گەلە ماریاکان چی بکەن؟.
ئەم ماریایەی کە دوێنێ لە هەولێر کوژرا، بە بڕوای من ئەم ماریایە نە یەکەمینەو نە دواهەمینیش دەبێ. ئەم ماریایەی کە لە هەولێر کوژرا هەزارەمین ماریایە کە لە کوردوستاندا بەدەستی پیاوان دەکوژرێن. گۆڕستانی پڕ لە ماریای کوژراو بەدەستی پیاوان و چەندین ماریاش هەن کە بێناوونیشانن و گۆڕستانی تایبەتییان بۆ تەرخانکراوە.

ئایا دەبێ ئەم کۆلمەڵگایەی کوردوستان چ ناوێکی لێ بنرێت؟ ئایا باشە پێی بگوترێت: کۆمەڵگای پیاو سالاری، یان نێر سالاری ، یان نێو گەڵ پارێزی؟ بە بڕوای من نێوگەڵ پارێزی پڕاو▯ی خۆیەتی. چونکە زووری▯ی زۆری ئەو ژنانەی کە کوژراون پیاو کوشتوونی و لەسەر شەڕەف و نامووسیش کوشتوونی. شەڕەف و نامووسیش لە کۆمەڵگای کوردوستاندا بە لای پیاوانی کوردوستانەوە بە مانای ناوگەڵی ژنان دێت. شەڕەف و نامووس لای ژن کوژەکانی کوردوستان نیشتیمان فرۆشتن نیە، گیران لەسەر دزی نییە، لە سەر چەتەیی و ڕاو▯وت کردن نیە، لەسەرفێڵکردن و خەیانەت لە خەڵک وه▯زاران نیە، لە سەر گەندەڵی و بەهەدەردانی سامانی نەتەوە نییە، لە سەرجاسووسی و نۆکەرایەتی وخۆش خزمەتی بۆ داگیرکەرانی کوردوستان نییە، بەڵک و لای ئەو ژن کوژانە شەڕەف و نامووس تەنهاو تەنها ژنەکانیانن، خوشکەکانیانن، دایکیانن، و مێینەی ناوکۆمەڵگاکەیانن. واتە ئەو پیاوانە دەبێ هەمیشە ئاگایان لە پاراستنی نێو گەڵی مێینەکان بێت . پاسەوانانی نێو گەڵن نەک پاسەوانانی نیشتیمان وکوردو وەڵات و نەتەوەو خاک و ئاو.

هەر بۆیەش، بە بڕوای من، دەبوایە ئێستا ژنانی کوردوستان بە گشتی و ڕێکخراوەکانی ژنان و ئافرەتان و خانمان و دەیان ناوی تری ژنانە لەگەڵ بوونی هەزاران چالاکوانی ژنی نێو بواری ژنان هەموو شەقام و کوچەو کۆڵانەکانی شارەکانی کوردوستانیان پڕکردبایەو بهەژاندایە. دەبوایە ئێستا بچووبانایە بەردەرگای بەرپرسە حیزبی و حکومیەکان و تەنانەت بەردە بارانیشیان بکردبانایە. بەڵام بەداخەوە تەنها لە ناو شاری هەول▯▯ر چەند ژنێک لە ژێرناوی چالاکوان و ڕێکخراوی ژناندا کە ژمارەیان لە ١٠ تا ١٥ کەسێک تێپەڕی نەدەکردو بە چەند لافیتەیەک هاتبوونە سەر شەقام و تا ئێستا هیچی تر بەدی ناکرێت. لە سەر یەکێ لە لافیتەکان نوسرابوو : ساڵی پار 15 ژن کوژراوە". بەڵام ب▯▯و▯بەرایەتی توندوتیژی دژی ژنان دەڵێ ساڵی پار ٢٤ ژن کوژراوەو پەڕلەمانتارێکیش وتی هەر ئەمساڵیش تائێستا ١١ ژن کوژراوە. دیارە هیشتا ماریای تەمەن ٢٠ ساڵ نەخراوەتە ناو لیستەکە. بۆیە قسەی من ئەوەیە کە ئەگەر ژنان خۆیان بەدەستی خۆیان نەیەنە مەیدانی بەرەنگاری لە خۆیان ئەوە با دڵنیابن کە ماریا کوشتن کۆتایی نایەت و بۆی هەیە هەر بەرەوسەر بڕوات.

ئەوەی کە تێبینی کراوە و دەکرێ ژنان وەک پێویست بەرەنگاری لە خۆیان ناکەن و نە بەرەنگاریش لەو پیاوانە دەکەن کە لە پێناوی پاراستنی ژناندا ژیانی خۆیان دەخەنە مەترسیەوە. بۆ نموونە دەبوایە ژنان لە سەرتاسەری کوردوستاندا بهاتنایە سەرشەقامەکان و

مانگرتن و خۆپیشاندانیان کردبایە ئەو کاتەی کە نەقیب محمد لەتیف شەهید کرا. نەقیب محمد شەهید کراو سێ پۆلیسیش بە خەستی بریندار کران لە پەناوی پاراستنی ئەو ژنانەدا شەهیدو بریندار کران کە ژیانیان لە مەترسیدا بوو. نەقیب محمد ژیانی خۆی کردە قوربانی پاراستنی ژیان و مافی ژنان.

دیسان تێبینی دەکرێت ژنان چاوەڕێی پیاوانن ئەو کارەیان بۆ بکەن. بۆ بڕوای من ئەمە خەونێکەو قەت نایەتەدی بەتایبەتی لەم سەردەمی ئێستادا کە سیستەمی سەرمایەداری لەئەوپەڕی ئەوجی خۆیدایە. بۆچی دەبێ ژنان چاوەڕێی چالاکوانانی پیاو بن بەرەنگاری لە مافی ژنان بکەن، بۆچی دەبێ ژنان چاوەڕێی نووسەری پیاوبن لە جیاتی ژن بنووسێت و لە نووسینەکانیاندا بەرەنگاری لە ژنان و مافەکانیان بکەن؟ بۆ چی دەبێ ژنان بە هەموو ئەو ناداد پەروەرییەی کە لێیان دەکرێت چاوەڕێی مەڕحەمەتی پیاوان بن کە بارودۆخەکەیان بۆ باش بکەن؟ بۆ چی دەبێ ژنان چاوەڕێ بن چالاکوانانی پیاو مانگرتن و خۆپیشاندانەکان ڕێکخەن بۆ ژنان و ژنانیش هێواش هێواش تاق و تەرا بەدوا پیاوانەوە دەرکەون؟

ئایا ژنان چیان کەمە لە پیاوان؟ ژنان لە کوردوستاندا بە دڵنیاییەوە بە ژمارە لە ژمارەی پیاوان زۆرترن، دەرچوانی ژن لە زاکۆکان ئەگەر لە پیاوان زۆرتر نەبن کەمتر نین، ژنانی خاوەن بڕوانامەی بەرزی وەک ماستەرو دوکتۆراو سەروو تریش چی وایان لە پیاوان کەمتر نین، ژنان لە دەسەڵاتدان و لە نێو حکومەت و پەڕلەمان دان، ژنان پلەی باڵایان لەناو حیزبەکاندا هەیە، ژنان ڕێکخراوو یەکێتی و نەقابەی خۆیان هەیە. ژنان نووسەرن، شاعیرن، ئەندازیارن، مامۆستان، دوکتۆرن، شوفێرن، کرێکارن، سیاستەمەدارن. بۆیە بەبڕوای من، نەدەبوو ژنان بەو بێ هێزی و بێ دەسەڵاتییەی خۆیان ڕازی ببن و بە بەرچاویانەوە هەموو ڕۆژێک ماریایەکیان لێبکوژرێت بەدەستی پیاوانی ژنکوژی نەوگۆڕ پارێز.

بۆیە دەبێ ژنان هەر خۆیان بەدەستی خۆیان بارودۆخی خۆیان خۆش بکەن. دەبێ هەر خۆیان ڕاستەوخۆ ببنە هۆی چوونە ناو شوێنی بڕیارو بەڕێوەبردنی سیستەمی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کارگێری وڵات. دەبێ لە پاشکۆیەتی پیاو بێنەدەر. چۆن دەبێت ژن خۆی وەزیر بێت و ئەندامی سەرکردایەتی حیزبێک بێت و پلەی باڵای هەبێ لە حکومەت و کارگێڕیدا کە چی هێشتا نەتوانێ لەبەرامبەر پیاوەکەیدا، دیارە بە هیچ شێوەیەک مەبەستم درووستکردنی ئاژاوە نییە لە نێو خێزان و نێوان ژن و مێردا. تەنها مەبەستم ژنە کە ئەویش یەکسانە بە پیاو،

تەنانەت جۆری خواردنەک کە خۆی ئارەزووی دەکا بە ژەمەکی نان خواردن دیاری بکا؟ ئەمە پرسیارێکەو دەبێ ژنان خۆیان وەڵامی بدەنەوە.

حەسەن ڕازانی
٧ی ئازاری ٢٠٢٢

جەنگی ماڵوێرانکەری ڕوسیا و ئەمریکا لە ئۆکرانیا و بەگەنی ڕاسیزمی بورژوازی ڕۆژئاوایی.. کامل احمد

جەنگی ئەمریکا و ڕوسیا و ناتۆ لە ئۆکرانیا پێ دەنێتە دەهەمین ڕۆژی خۆیەوە. جەنگێک کە بە هیچ شێوەیەک پەیوەندی بە خەڵکی ئۆکرانیاوە نییە و تەنها وەک مەیدانێکی جەنگ هەڵبژێردراوە بە هۆی هاوسنوری لەگەڵ ڕوسیادا. جەنگ یانی کاولکاری و ماڵوێرانبوون و ئاوارەبوون و برسێتی و نەبوونی و هەڵئاوسان و گرانی و برسێتی. بە دڵنیاییەوە کە زیانلێکەوتووی یەکەم خەڵکی ئۆکرانیان، بەڵام بە ڕۆشنی دەتوانین ئاسەوارەکانی ئەم جەنگە ماڵوێرانکەرەی سەرمایەداری و بورژوازی جیهانی بە هەموو جیهانەوە ببینین. میدیای بورژوازی هەموو ڕۆژێک گرانبوونی کەلوپەل و پێداویستییە سەرەتاییەکانی ژیانی خەڵک ڕادەگەیەنن و دەیانەوێت بیکەن بە بەشێک لە ژیانی ڕۆژانەمان. هاوکات دەیانەوێت بڵێن ئەوە چاوچنۆکی سیستەمەکەی ئەوان نییە کە ئەمەی لەم بارودۆخە ئابوری و کۆمەڵایەتییە سەختەدا ڕاگرتووە، بەڵکو ئەوە جەنگە و کە جەنگیش بوو دەبێت چاوەڕوانی پێشهاتەکانیشی بکەین.

ئەوان دەیانەوێت وا بە ئێمەی بقەبڵێنن کە شەڕ دەکەن لەسەر گەڕانەوەی ئەو بەهاو پێداویستیانە کە ئێمە لەدەستمان چوون. ئەم جەنگە، جەنگێکە دژ بە بەرژەوەندییەکانی پڕۆلیتاریا و خەڵک. جەنگێکە لەسەر دووبارە دابەشکردنەوەی جیهان و بردنی پشکی زیاتر لە سەروەت و سامانی جیهان. کاتێک کە ئێمەیان بە ئابڵوقەی ئابوری

و شێوەی پشکەکان و یەکگرتن و تەنانەت مایەپووچ بوونی کۆمپانیاکانیان بە دەستەبەر نابێت ناچارن پەنا بە شەڕ ببەن. ئەوەی کە لەم هاوکێشەیەدا ڕۆشنە ئەوەیە کە هەمیشە ڕۆڵەی خەڵک و کرێکاران و زەحمەتکێشان دەبنە قوربانی ئەم جەنگانە و دەیانکەن بە دوژمنی یەکتر و لە بەرامبەر یەکتردا ڕایاندەگرن و خۆشیان خەریکی مامەڵە و بازرگانیکردنی خۆیانن بەم جەنگەوە.

ئەمە لە ناو دڵی ئەوروپادا گەواهی چەندین خۆپیشاندنی جۆراوجۆربووین لە زۆرێک لە شارەکانی ئەوروپادا. ئەوەی جێگەی سەرنجە ئەوەیە کە ئەم خۆپیشاندانانە سەرانی بورژوازی و ئەحزابی دەسەڵاتداری ووڵاتە جۆراوجۆرەکان بەشداری تیدا دەکەن و قسەکەرە سەرەکییەکانین. سەرانێک کە لە ٢٠ ساڵی ڕابردوودا نەک تەنها نووزەیەکیشیان لەوە نەهاتووە لە بەرامبەر ئەو هەموو شەڕو ماڵوێرانییەی کە لە ئەفغانستان و عێراق و سوریا و لیبیا و یەمەن سۆماڵیا و سودان و.... هتد بەڕێوەدەچێت، بەڵکو خۆیان یاریزانی سەرەکی ئەم جەنگ و کوشتارگایانە بوون لەژێر ه□□□و□ی "دیموکراسی و مافی مرۆڤ" دا. ئەوان زۆر خوێنساردانە ژیان و گوزەرانی ملیۆنان ئینسانیان کردۆتە بەردەبازی سیاسەتە سەرمایەدارییە خوێنڕێژی و چاوچنۆکییەکانی خۆیان و ئینسانەکانیان لە کەمترین بەهای ئینسانی خۆیان داماڵیوە. ئێستاش کە گوێبیستی زۆرناژەن و کاسەلێسەکانیان دەبین، بێ شەرمانە دەکەونە پاساو هێنانەوە بە ئەوەی ئەو شەڕانە لە جیهانی "سێهەم" یان ووڵاتانی بەناو گەشەسەندوودا ڕوویان داوە. کاتێک گوێبیستی ئەمە دەبیت مووچڕک بە گیانتدا دێت کە بورژوازی جیهانی لە ئامادەنەبوونی چینێکی پڕۆلێتاریای یەکگرتوو ئامادەباشدا بتوانێت ئاوها بە شەرمانە ئینسانەکان بە جیهانی جیاواز و پلەبەندی جیاواز دابەشبکات. ئەم فرمێسک هەڵڕشتن و پڕوپاگەندانەیان بۆ مرۆڤە سپی پێست و چاوشین و مەسیحییەکان جگە لە درۆیەکی گەورە و داپۆشینی شکستیان بە گرتنەبەری ئەم جۆرە لە گووتاری ڕاسیستی هیچی تر نییە، چونکە مەسەلەی سەرەکی ئەوەیە کە بە زیاتر لە ٧٥ ساڵە ئاوها ئەمریکا و خۆرئاوا خێریان ئاوا نەبووەو لە سیستەمی ڕابەرایەتییە جیهانییەکەیان نەدراوە. ئەوان ژیان و گوزەرانی ئینسانەکانیان پێ گرنگ نیە و تەنها بەرژەوەندییەکانیان خاڵی یەکلاکەرەوەیە بۆیان و ئێستاش بەرژەوەندییەکانیان لە ناو دڵی خۆیان دەدات بۆیە هاواریان لێهەستاوە و هەر ئەمەشە نیگەرانییە ئەسڵییەکەیان.

ئەوەی کە دەبێت نەک دەرگای هەموو ووڵاتانی ئەوروپا لەبەردەم

خەڵکی ئۆکرانیا و ڕووسیادا کراوە بێت بە بەهرەمەندبوون لە ژیانێکی ئارام و ئینسانی، بەڵکو دەبێت هانی خەڵکی ئەو ناوچانەش بدرێت کە بە هانای هاوچینەکانیانەوە بچن، بەڵام پارادۆکسەکیش کە لێرەدا پێویستی بە ڕوونکردنەوە هەیە ئەوەیە، هەموو ئەو ووڵاتە ئەوروپییانەی کە ئێستا بەیداخی وەرگرتنی پەنابەری ئۆکرانی و دابینکردنی سەرپانەیەکی ئامنییان بۆ دەکەن، کە بە دڵنیاییەوە دەبێت وابێت، هەتا ئێستاش زۆر سەرسەختانە لە بەرامبەر هاتنی پەنابەری ئەو ووڵاتانەی کە خۆیان هۆکاری شەڕو ئاوارەبوونیانن دەوەستن و خەریکی داڕشتنی دەیان یاسای دژە ئینسانین بۆ ئەوەی کە مەودای هاتنیان یان مانەوەیان لێ بەرتەسک بکەنەوە و تەنانەت بە زۆریش بیانگەڕێننەوە بۆ ئەو جەهەننەمەی کە لە ووڵاتەکانی خۆیاندا بۆیان داخستوون. یان بێباکانە و خوێنساردانە هەزاران ئینسان لەسەر سنوورەکانیان ڕادەگرن کە دووچاری سەرما و ڕەقبوونەوە و برسێتی بوون تەنها لەبەر ئەوەی لەوان ناچن. ئەمە شۆڤێنیزمێکی داڕێژراوە و برەودانە بە جیاوازی ئینسانەکان لەسەر بنەمای ئیتنیک و ڕەنگی پێست و ڕەچەڵەکیان. ئەمە سیاسەتێکە کە بورژوازی پیادەی دەکات بۆ زیادکرنی ئەو قڵشتە چینایەتییەی کە هەیە و دەیەوێت ئینسانەکان بەم مەسایلانەوە سەرقاڵبکات تا نەیانپەرژێتە سەر خەباتە چینایەتیەکەیان و لە کۆتاییشدا هەرخۆیان سوودمەند دەبن. پڕۆلیتاریا دەبێت بەمە هۆشیار بێت و بوار نەدات کە سەرمایەداری و نوێنەرەکانیان ئەم قڵشتە بخەنە نێوانیان و هەموو پێکەوە دژی جەنگ و ماڵوێرانی بن لە خەمی دابینکردنی ئایندەیەکی باشتردابن بۆ ئینسانەکان بە هەموو جیاوازیەکانیانەوە.

ئەوەی کە جێگای خۆشحاڵی یە و تروسکەیەک لە ئومێد دەبەخشێت بە خەبات و کێبەرکێی سەرمایەداری و پڕۆلیتاریا، ئەو دەنگانەیە کە لە بەرامبەر هەردوو بەرەی شەڕی سەرمایەداری جیهاندا هاتوونەتە مەیدان و گوزارشت لە پەیامێکی تر دەکەن. پەیامێک کە سەرمایەداری و دارودەستەکانیان بە هەموو ڕەنگ و تاقمەکانیانەوە لە سەرتاسەری جیهاندا وەک یەک چاولێدەکات و بانگەواز بۆ هاتنە مەیدانی کرێکارانی ڕوسی و ئۆکرانی و تەنانەت پڕۆلیتاریای هەموو جیهان دەکات کە لەبەرامبەر ئەم شەڕە و کوشتارگایانەدا بێنە مەیدان و بتوانن هاوپشت و هاوپەنای یەکتر بن. هاوکات هەر ئەمەش بە تەنها ڕێگای وەستانەوە بەرامبەر جەنگ و فشارهێنان بۆ ڕاوەستانی جەنگ و دەرهێنانی دەسەڵات لە چنگی ئەم مشتە لە سەرمایەدار لە جیهاندا دەزانێت. ئەم ووشیارییە پێویستی بە ڕێکخراوبوون و هاتنەمەیدانی زیاترە تا بتوانێت بەر بە هەموو ئەو سیاسەتە ڕیاکارانەیەی

بورژوازی بگرێت بەرامبەر جەنگ و هاوکات بتوانێت لە یەکێک لەو ووڵاتانەدا تەرازووی هێز قۆپکاتەوە بە قازانجی پڕۆلیتاریا و بتوانێت لە ناوخۆدا پشتی بورژوازی و دەسەڵاتەکەیان لە خاک بدات و پێیان بلێت نا بۆ جەنگ و کوشتار و ئاوارەیی و برسیکردنی خەڵک و خاپورکردنی خانە و لانەی هاووڵاتیان بەسەریەکتردا. هەر ئەم هاوپشتی و هاوخەباتی یە و ئەم ئاگایی یە سۆشیالیستی یە دەتوانێت ڕێگای ڕزگاری پڕۆلیتاریا بێت و بە ئەمەش چین سەرمایەداران هاوپشت و هاوخەباتی یەکترن، بە ئەم بەهرەبەرداریەی لە هەموو جیهاندا، پڕۆلیتاریاش بە ئەم ڕیکخراوبوونە چیانەیەتی یە و ئاگایی یە سۆشیالیستی یە ناتوانێت ئەم کێشمەکێشە بباتەوە و تیایدا سەرکەوتن بە خۆی و تەواوی مرۆڤایەتی تەماربکات.

کامل احمد
07.03.2022
kamil.ahmed.f@gmail.com

دوو کتێبی هاوبەشی گرنگ لە بواری پەرەپێدانی مرۆیی بڵاودەکرێنەوە

کتێبی (**بیرۆکەکانی سەرکەوتن و سەرکەوتن دوای شکست**) بەرهەمی وەرگێڕان و نووسین و ئامادەکردنی هەر دوو نووسەر و وەرگێڕ (دڵشاد کاوانی و ڕەوەند سەباح)ە کە هەردوو نووسەر بەیەکەوە کاری هاوبەشیان لەسەر کردووە و بەم نزیکانە لە چاپخانەی چوارچرای سلێمانی، بەشێوە و قەباری جیاواز دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران و چاپ و بڵاودەبێتەوە.
دوو کتێبەکە یەکیان کتێبی بیرۆکەکانی سەرکەوتنی نووسەری گەورەی جیهانی ڕۆبن شارمایە کە نووسەرەکان کاری وەرگێڕانیان بۆ کردوە، هەروەها کتێبی سەرکەوتن دوای شکست، لە ئەزموونی پەنجا و شەش کەسیەتی سەرکەوتووی بوارە جیاوازەکانی جیهان پێکهاتووە، کە دوای شکست و هەڵدێران بە پایەکانی سەرکەوتن گەیشتوون.

کتێبی بیرۆکرکانی سەرکەتن کتێبێکی (١٦٠) لاپەڕییە لە زمانی ئینگلیزییەوە وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی کوردی، بریتییە لە ٢٠٠ بیرۆکەی نهێنی سەرکەوتن، ئەو بیرۆکانە لە کتێب و وتە و ئامۆژگارییەکانی شارما وەرگیراون لای نووسەران جارێکیتر بۆ کوردی کراون و داڕشتنەوە و ڕێکخستنی بۆ کراوە لەگەڵ ژیاننامەی نووسەر و پێشەکییەکیان لەبارەوە نووسیوە.

دڵشاد کاوانی نووسەر و وەرگێڕ لەم بارەوە پێی ڕاگەیاندین: لە کتێبی (بیرۆکەکانی سەرکەوتن) هەڵساین بە ئامادەکردن کۆکردنەوەی 200 بیرۆکەی بەهێز بۆ ژیانێکی شاهانەیی ڕۆبن شارما. کە دووسەت بیرۆکەی سەرکەوتنی شارمایە کە ملیۆنان خوێنەری لە جیهان هەیە و بەرهەمەکانی زیاتر بۆ پێنجا و یەک زمان وەرگێڕدراوون، ئێمەش بەرگی کوردیمان کردەتە بەر و لەگەڵ دۆخی تاکی کوردی سازاندوومانەو لەماوەیەکی نەزیك دا دەکەوێتە دەستی خوێنەران.

هەروەها کتێبی سەرکەوتن دوای شکست کتێبێکی (١٢٠) لاپەڕەیە، لە شێوە و قەبارەیەکی جوان خۆی دەبینێتەوە و لەپاش پێشەکییەکی جوان باسی شکستی پێنجا و شەش ئەستێرەی بوارە جیاوازەکانی جیهان دەکات، کە ئەو کەسانە لە ژیانییان دا سەرکەتوو و لێهاتوو بوون، بەڵام هەرگیز شکستەکانیان لەبەرچاو نەگیراوە.

نووسەران لەم کتێبە دا پێنجەیان خەستەتە سەری چیرۆکی شکست و کەوتنی ئەو کەسایەتییە جیهانیانە کە لە ژیانینان دا بەسەریان هاتووە، بۆ ئەوەی ببنە هەوێنی سەرکەوتنی زۆرێك لەوانەی بە هۆی شکستەکان ڕووخاون و بێسەرخۆیان کەوتون و هیوا بڕاوبوون لە ژیان و لە سەرکەوتنیان بێ ئومێدبوون.

هەروەها ڕەوەند سەباح نووسەر و وەرگێڕ بۆ ئەم مەبەستە گوتی: ئەمە کارێکی دیکەی هاوبەشی ئێمەیە بۆ هیوای ئەوەی بەردەکمان خسبەتە سەر بناغەی بونیاد و توانای مەعریفەی تاکی کوردییو چونکە شکست و سەرکەوتن دواونەی لەیەك دانەبڕاون، دەبێت بکەویت بۆ ئەوەی هەڵسیتەوە.

ئەمەی ئەو کتێبانە لە کتێبەکانی پێشووتر جیادەکاتەوە کە لەبارەی بواری پەرەپیدانی مرۆیی و چەمکی سەرکەوتنەوە کە نووسراون، گرنگی دانە بە زمانی شیرینی کوردی و گونجاندنیانە لەگەڵ دۆخ و گوزەرانی ژیان تاکی کورد و خوێنەرانی بوارەکە و دەرخستنی شکستەکان و گێڕاندنەوەی هیوایە بۆ هیوا لە بڕاوەکان.

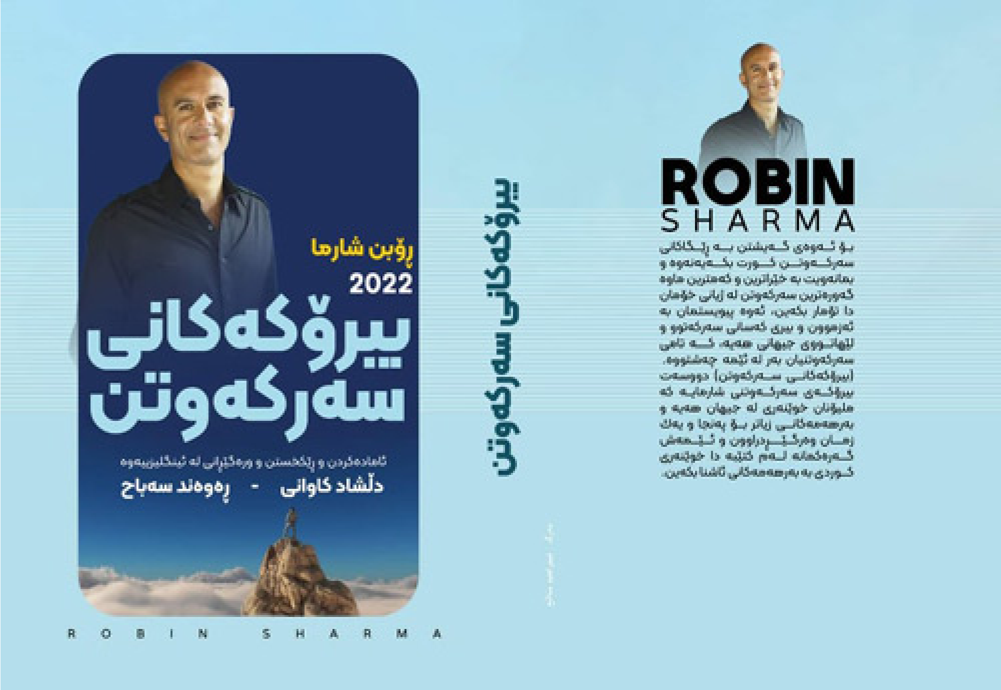

بە بۆنەی ڕۆژی جیهـــــانی ژن:
ڕزگـــاری ژن، یەکێـــک لە ئەرکە

هەرە گرینگەکانی شۆڕشە لە عێراقدا

ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق

ژنان بوونە نێچیر بەدەست تیرۆر و سەرکوتی خوێناوی بە پەردە و هێرشی سیاسی و ئایدیۆلۆژی و "فەرهەنگی" ڕێکخراو و بەردەوام، کە وجود و جێگەوپێگە و ئینسانیەتەکەی و هەموو ئەو دەسکەوتانەی لە ماف و ئازادیەکان کردۆتە ئامانج کە لە مێژوودا بەدەستی هێناون، ئەمەش بەدوای داگیرکاری ئەمریکا بۆ عێراق لە (٢٠٠٣) و ئەو ئاڵوگۆڕانەی کە بە دوای خۆیدا هێنانی لە بەرزکردنەوەی ئیسلامی سیاسی و ناسیونالیستە پیاوسالارەکان بۆ دەسەڵات کە جەنگ و شەڕی تائیفی و قەسابخانەی تیرۆریستانیش هاوڕای بووە.

لە عێراقدا، لە ژێرخانی کۆمەڵایەتی و ئایدیۆلۆژی و فەرهەنگیدا، هیچ شتێکی هەمەلایەنە بەربڵاو و ڕیشەدار لە ئارادا نیە بە ئەندازەی "فەرهەنگی" پیاوسالاری و باوکایەتی سەرکوتگەر بەرامبەر بە ژنان، کە بەرجەستە بێتەوە لە بە کەم تێڕوانین و پەراوێزخستن و چەوسانەوەی بەردەوامییدا. بەردەوامی ئەم "فەرهەنگە" لەمڕۆدا نەک تەنها لە بەر ئەوەیە "فەرهەنگ" و "پەیوەندی"یەکی میراتی بەجێماوە، بەڵکو لە بەر ئەوەیە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی بەشێکە لە ستڕاتیژی فەرمانڕەوایی ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسی و ناسیونالیستە پیاوسالارەکانی هاوپەیمانیان، و زاڵبوونیان بەسەر کۆمەڵگە و چارەنوسیدا، وە بەشێکیشە لە پێداویستیەکانی پاراستنی سیستمی ئابووری و کۆمەڵایەتی سەرمایەداری هاوچەرخ لە عێراقدا. ئەم قێزەوەنیە بەوە کامڵ دەبێت کە چەک و توندوتیژی و یاسا بەکاردێت دژ بە ژنان و بەردەوامیی دەدرێت بە باڵادەستی عەشیرەتگەری، وە دامەزراوە ئایینیی و شەرعییەکانیش تیۆریسازی بۆ دەکەن و مەلای مزگەوتەکانیش هەڵدەستن بە وتاردانی هەست وروژێنانەی دژە ژن، وەڕای خەرجکردنی میلیارەها دۆلار لە سەروەت و سامانی وڵات بۆی.

لەژێر سایەی ئەم دۆخ و ئەم کەشوهەوایەدا کوشتنی ژنان بەردەوام بووە و سوتێندراون و سوکایەتیان پێ کراوە و ناچار کراون بە خۆکوشتن وەیا ژیانکردن بە نائومێدی و دڵتەنگییەوە، هەموو ئەمانەش لە لایەن پیاوانی پیاوسالار و مێرد و خزم و کەسوکار و تاوانکارانی سەربە جۆرەها لایەن. ئەم قێزەوەنیە دژ بە ژنان، کە لە چەند ساڵی ڕابردوودا پەرەسەندنێکی ترسناک و تراژیدیایی بەخۆیەوە بینیوە،

لەم دوایانەدا بۆتە دیاردەیەکی بەربڵاو لە سەراسەری وڵاتدا بە شکڵ و شێوەی جۆراوجۆر، هەم لە ناوچەکانی ناوەڕاست و خواروو و ڕۆژئاوای عێراق، وە هەم لە هەرێمی کوردستاندا.
لەم ڕۆژانەدا، لە پرۆسەی سیاسی عێراقدا، کێشمەکێشێکی توند لە ئارادایە لە نێوان باڵەکانی هێزە دژە شۆڕشی ناو ڕژێمی فەرمانڕەوا لەسەر پێکهێنانی “حکومەتی زۆرینە” یان “حکومەتی تەوافوقی”، وە ئەوەی لە ناواخنی ئەجندای ئەم هێزانە و ململانێکانیاندا بەرجەستەیە، بریتییە لە خنکاندنی دەنگی ژنان و سەرکوتکردن و پەراوێزخستنیان و پتەوکردنی هەموو ئەو ئایدیۆلۆژیا و یاسا و بەها و نەریتانەی کە ژنان کەیلە دەکەن. هێزەکانی ئەو ڕژێمە ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەریان لەباربرد لە ڕێگەی خوێنڕشتن و هەڵسان بە هەڵمەتی سەرکوت و فڕاندن و گرتنی بەردەوام، هەروەک خەباتی جەماوەری ژنانی چەوساوە و کچانی شۆڕشگێڕ و ژنانی کرێکار و زەحمەتکێشیشیان لەباربرد، کە خەباتیان دەکرد و ڕێگەیەکی سەربەخۆیان گرتبووە بەر بە بەرەو پێشچوون و وەستانەوە بەڕووی سەراپای ئەو ڕژێمە سیاسی و ئایدیۆلۆژییەی کە چەوسانەوەیان بەسەردا دادەسەپێنێت و پەرەی پێدەدات. یەکێک لە خاڵە لاوازەکانی ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر بەرزنەکردنەوەی پەرچەمی ڕزگاری تەواوەتی ژنان بوو وەک یەکێک لە ئامانجە بنەڕەتییەکانی، پێویستە هەر ڕاپەڕینێکی شۆڕشگێڕانەی داهاتوو، زاڵ بێت بەسەر ئەم خاڵە لاوازەدا.
ڕاپەڕینەکە و ژنانی ڕاپەڕیوو سەرکوتکران، بەڵام ئەو مەسەلەیەی کە پاڵی نا بە ڕاپەڕینەکە و بە ژنانەوە تا بێنە مەیدانی خەبات و ڕاپەڕین و ئەو هۆکارانەش کە ڕاپەڕینی هێنایە ئاراوە هێشتا هەر لەشوێنی خۆیاندا ماونەتەوە، بەڵکو بەرفراوانتر و چڕتریش بوونەتەوە. پڕۆسەی ئاڵوگۆڕی شۆڕشگێڕانە دەبێ لە هەموو چرکەیەک و گۆشەیەکیدا خەباتی شۆڕشگێڕانەی ژنان دژ بەو واقعەی تیایدان بگرێتە خۆی.
پایەیەکی سەرەکی شۆڕشی سۆشیالیستی پڕۆلیتاریای هاوچەرخ و یەکێک لە هێزە بزوێنەرەکانی بریتییە لە خەباتی ئازادیخوازانەی جەماوەری ژنانی چەوساوە و ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و شۆڕشکەیان بەسەر سەراپای بارودۆخی کۆمەڵایەتییاندا وەک موڵکیەتێکی تایبەتی پیاوان و نەچیر بەدەست عەشیرەت و هێزە دینییەکان و نەریت و کۆتوبەندی داسەپاوی سەدەکانی ناوەڕاست بەسەریاندا. هەروەها یەکێک لە گرینگترین ئەرکەکان و مەسەلە جەوهەری و بنەڕەتییەکانی هەر ڕاپەڕینێکی شۆڕشگێڕانە و هەر شۆڕشێکی ڕاستەقینە لە عێراقدا، هێنانەدی ئازادی هەمەلایەنەی ژنانە، وە ئەمەش نایەتەدی، ئەگەر بزوتنەوەی سۆشیالیستیانەی ژنان و ئامانجەکانی مۆری خۆی لە شۆڕش

و ئەجینداکان نەدات.

شۆڕش بەسەر واقعی جەرگبڕی ژناندا لە عێڕاق و هێنانەدی ئالوگۆڕی ڕیشەیی لە بارودۆخیدا بەر لە هەر شتێک بەوە دەستپێدەکات کە بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێڕانەی فێمێنیستی توانادار و بزوتنەوەیەکی کرێکاری و سۆشیالیستی بەهێز پایەڕێژی بکرێت کە ئازادی هەر ئێستای ژنان بخاتە دووتوێی ئامانجەکانییەوە.

خەباتی یەکگرتووانە بۆ ڕوخاندنی پێکهاتەی سیاسی و ئایدیۆلۆژی باڵادەست و ئەم ڕژێمەی ئێستا لە عێڕاقدا هەنگاوی یەکەمی یەکلاکەرەوەیە لە ڕێگەی ڕزگاری کۆتایی ژنان.

ئەی جەماوەری ژنانی چەوساوە، ئەی کچانی ئازادیخواز، ئەی جەماوەری چینی کرێکار و سۆشیالیست و ئازادیخوازەکان، با هەشتی مارس بکەینە ڕۆژی شۆڕش بەسەر ئەو واقیعە جەرگبڕەدا کە ژنان لە عێڕاقدا تیایدا دەژین، با بیکەینە ڕۆژی شۆڕش بەسەر ئەو قەسابخانەیەی کە دەرحەق بە ژنان ئەنجامدەدرێت لە هەموو گۆشەیەکی ئەم وڵاتەدا.

با هەشتی مارس بکەینە ڕۆژی بەرزکردنەوەی پەرچەمی خەباتی شۆڕشگێڕانە بۆ ڕزگاربوون لەم ڕژێمە بورژوا ئیسلامی و قەومییە قەیراناوییەی فەرمانڕەوا، کە بەربەستێکی سەرەکییە لە بەردەم هێنانەدی ئازادی و یەکسانی ژناندا.

با بە یەک ڕیز بووەستین و دەنگمان بەرزکەینەوە و بەهەموو ئامڕازێکیشەوە ڕووبەڕووی تاوانی کوشتن بووەستینەوە کە ڕۆژانە دەرحەق بە ژنان ئەنجام دەدرێت، وە دەستپێشکەری بکەین لە دامەزراندنی کۆڕ و کۆمەڵەی بەرگریکار لە ژنانی چەوساوە و ژێر هەڕەشەی کوشتن، وە هەر شتێکیش کە دەبێتە مایەی بەهێزکردنی بەرگریکردن لە خۆی پێی بیبەخشین و بیگەڕێنینە شوێنی ئارام.

با ڕیزی خەبات بەهێز بکەین دژ بە پیاوسالاری و هەڵاواردن و سوکایەتی کردن بە ژنان جا لە هەر شکڵ و پلەیەکدا بێت، وە خەبات بکەین لە پێناو دامەزراندنی بزوتنەوەیەکی فێمێنیستی شۆڕشگێڕانەی جەماوەری بەهێز و توانادار.

با ڕیزی خەباتی ئازادیخوازانەی ژنان و ڕیزی خەباتی سۆشیالیستی ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و کچانی شۆڕشگێڕ بەهێز بکەین، وە خواستەکانیان داسەپێنین بەسەر دەسەڵاتداراندا لە دابینکردنی بیمەی بێکاری و خانووبەرە و تەندروستی و خوێندنی گشتی بە بەرامبەر.

ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی پیرۆزبایی لە ژنانی عێڕاق و سەرجەم ژنانی جیهان دەکات بە بۆنەی هەشتی مارسەوە، هەروەها بەبۆنەی ئەمڕۆژەشەوە پیرۆزبایی لە ژنانی چەوساوەی ئەم وڵاتە و هەموو ئەو ژنانەش دەکات لە عێڕاقدا کە هەڵگری ناسنامەی وڵاتانی ترن، وە بە

ڕاوەستاوییەک و لێبڕاوییەکی تەواوەوە خەبات دەکات لە پێناو ڕزگاری ژنان و هێنانەدی ئازادی و یەکسانی هەمەلایەنە.
بژی ڕزگاری ژنان و ئازادی و یەکسانییان
بژی سۆشیالیزم
۳- مارسی ۲۰۲۲

ڕەگەز یان جێندەر و پرسیاری ژنان.. ن: مارتا لینا م□□و لۆویس وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە: هێمن ئەمانی

مەیلی هەندێک کەس بۆ بەهەڵە گرتنی پرسیاری ژنان لەگەڵ پرسیاری جێندەر دەرخەری بێئاگایی و نەزانیی زانستی و تێنەگەیشتنی بنەما بنەڕەتییەکانی ئەو دوو کێشەیەیە.
لەوانەیە لە نێوان ئەو دووانەدا پەیوەندییەک هەبێت، بەڵام بە هیچ شێوەیەک هاومانای یەکتر یان هاوشێوە نین. ڕەگەز یان جێندەر لە تایبەتمەندییەکانی پیاو و هەروەها ژنیشە، وە باسکردن یان تاوتوێ کردنی ئەو بابەتە هەردوولا واتە پیاو و ژنیش دەگرێتەوە. ئەگەر بۆچوونی پرۆفیسۆر لێستەر فرانک وارد "کۆمەڵناسی ناسراوی جیهانی" ڕاست بێت، دەستەواژەی جێندەر Gender پەیوەندی زیاتری لەگەڵ پیاو هەیە تاکوو ژن.
بۆچوونەکەی پرۆفیسۆر وارد ئەمەیە کە ژن واتە مێینە، بناغەی سەرەکییە، سەرەتای ڕەچەڵەکە و هەروەها ژن خودی ڕەچەڵەکە. بە شێوەیەکی سادە پیاو لەسەر ڕێگای سرووشت و پێگەیشتن "Evolution" بە مەبەستی جیاوازی و جیا کارییە، وە بە واتای تەواوەتی زیندەزانی "بایۆلۆجیکی"، پیاو واتە ڕەگەز "جێندەر".

بەڵام لە جیهانی مرۆیی و کۆمەڵایەتیدا پێگە و پەیوەندی ژن و پیاو ئاوەژوو بۆتەوە. هەرچەند ناتوانین کە جیاوازییەکانی نێوان پێکەی زیندەزانی "بایۆلۆجیکی" و ڕوانینی باو و کۆمەڵایەتی بەسەر پێگەی

ژنان لە کۆمەڵگادا تەنیا بخەینە ئەستۆی هەوەسبازییەکانی زەینی مرۆڤ. بەڵام بڕوا یان وەها بەچوون و ڕوانگەیەک کە بەو ڕادەیە جێکەوتوو بووە، دەبێت بە خوێقانی ڕوونکردنەوە و پاساوێک یان هۆکارگەلێک هەبێت، دەنا نەیدەتوانی هەتا ئەمڕۆش بەسەر پێوە بمێنێتەوە. ڕاستیە زیندەزانی و بایۆلۆجیکیەکان ناتوانرێت لەناوببرێن، بەڵام ڕوانگە زەینیەکان بەشێوەیەکی بەربڵاو دەکەونە ژێر کاریگەری هۆکارە ئابووریەکان لەژیاندا، وە ئەگەر بەڕادەی پێویست لەکۆڵینەوەی قوڵی لەسەربکەین بەدڵنیاییەوە هۆکار و بناغەیەکی مادی بۆ هەموو بوارە کۆمەڵایەتی و زەینیەکان دەدۆزینەوە.

لە کوێوە ئەو خواستە بەردەوام دروست دەبێت کە پرسیاری ژن لەگەڵ پرسیاری جێندەری ڕەگەزی بەهەڵە وەربگیرێت؟
ناساندن و پێکهێنانی بنەچەی خاوەندارێتی تایبەتی “خاوەندارێتی تایبەتی واتە خاوەندارێتی تاکە کەسی بەسەر شتێک، ناوچەیەک و تەنانەت کەسێکدا”، پێگەی ژنانی لە کۆمەڵگادا بۆ تەواوی گۆڕی. مافی خاوەندارێتی تایبەتی ئەو هەلەی لەگەڵ خۆی هێنا بۆ دەوڵەمەندبوون و هەروەها خواستی گواستنەوەی ئەو موڵکە بۆ نەوەکانی داهاتوو. ئەم دەسەڵات و سیستەمە ئابوورییە نوێیە گۆڕانکاری زۆری لە پەیوەندی خێزانی و بنەماڵەییدا پێکهێنا. بە ئەوەی کە پیاوان بزانن کە دەبێتە بەشبەر یان واریسەکانی ئەوان کە دەبن، تاکهاوسەری بوو بە پێوسیتی و نیازێکی گرنگ، لانیکەم بۆ ژنان. کۆنترۆڵکردنی هێزی سێکسی و سێکشوالیتی ژنان، خواستی کۆمەڵایەتی بۆ ڕێکخستنی کارلێکی دایکایەتی، سەرچاوەکەی لە خواستی غەریزی و دەروونی بۆ پاراستنی خاوەندارێتی تایبەتیدایە.
لە پێگەی دەسەڵات و سەرەکی بنەماڵە یان عەشیرەوە، لەگەڵ بوونی مافی تەواوەتی بە ژیانێکی تەواو و کامڵ بۆ مرۆڤ، ژنان کەوتنە بازنەیەکی تەنگی کۆمەڵایەتیەوە کە بەگشتی لەلایەن کارتەکەرەکانی دایکایەتیەوە دیاری دەکرا. پێکهێنانی ژیانی هاوسەری و شوو کردن بوو بە بابەتێکی گرنگ لە ژیانی ژناندا. زمانی ئەمە سەلمێنەر و بەڵگەی ئەوەیە کە کاتێک دەڵێین ” پیاو و هاوسەرکەی” “Men and Wife”. ووشەی “Wife” “هاوسەری ژن” تەنیا باس لە پەیوەندی سەرداری لەگەڵ یەک پیاودا دەکات و پێوانەی بوونی ژنە. هیچ کەس بیر لە ناوهێنانی ژن و مێردێک ناکاتەوە بەواتای مێرد و ژن “Husband and Women”. پێگەی ژنان یان پێگەی کۆمەڵایەتی ژنان تا ئاستێکی زۆر لەسەر بناغەی جێندەری ئەو دیاری دەکرێت و گرنگی کۆنترۆڵکردنی ئەم بابەتە بۆ پاراستن و ڕاگرتنی بناغەی

خاوەندارێتی تایبەت پێویست و گرنگە. ئەو خواستە بە کۆنترۆڵ و ژێردەستە کردنی ڕەگەزی ژن لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتیەوە زیاتر لە کاتی هەوڵدانی ژنان بۆ هاتنە ناو ئاستەکانی تری هەڵسوڕان و کاری کۆمەڵایەتیەکان خۆی نیشاندەدات. کاتێک کە کرێکارانی پێشڕەوی مافی دەنگدان بۆ ژنان هەڵسوڕان و خەباتی خۆیان بۆ مافی یەکسان دەستپێکرد، یەکێک لەو بەڵگانەی کە بە شێوەی بەربڵاو کەڵکی لێ وەردەگیرا بۆ دژایەتیان ئەوە بوو کە ئەوان بە” ژنانی بێ ئەخلاق” نێو دەبران. هەر ماوەیەک لەمەوبەر یادی زیاتر لە سەدساڵەی لەدایک بوونی ئەو پیاوەمان جەژن گرت کە یەکەمین جار لە ویلایەتی مین ژنی وەکوو مونشی لە دووکانی خۆی دامەزراند. ئەم پیاوە لەلایەن کۆمەڵگاوە پەراوێز خرا و ئەو ژنانەی کە لەلای ئەو کاریان دەکرد بەلای پیاوانی “بەڕێزی” ئەو کاتەوە بە ژنانی “خراپ” نێر لێندران.
هەر جۆرە هەوڵە و تێکۆشانێکی ژنان بۆ دەرباز بوون لەو ژیانە بەرتەسکە نالەبارەی بەهۆی ڕەگەز یان پیشەی دایکایەتی بۆی دیاری کرابوو بە ناشیرینترین و تاڵترین شێوە دژایەتی دەکرا.
ئەگەر کۆنترۆڵ یان دیاری کردنی پەیوەندی ڕەگەزی سێکشواڵی ژنان لە خواستەکات و پێویستیەکانی خاوەندارێتی تایبەت تێپەڕێت، کەواتە لە لایەنی لۆژیکیەوە وامان بۆ دەردەکەوێت کە کلتووری ناوبراو ئەم پێویستیە زەروریە وەلا دەنێت و ژن توانای ئەوەی دەبێت کە ژیانێکی شیاوی مرۆڤێکی کامڵی هەبێت. هەموو جۆرە یاسا و ڕێساکان یان پێکهاتنی کۆمەڵگایەکی کۆنترۆڵکراوی سێکشواڵیتی ڕەگەزی لە سیستەمێکدا کە شوێنکەوتووی یاسای سەرمایەداریە، لەلایەن ئەو خواست و پێویستیە ئابووری و کۆمەڵایەتیانەی کۆمەڵگای ئەوکات دیاری دەکرێت. ئەم سیستەمە ئابووریە تازەیەی کە ئێمە بە خێرایی خەریکین بەرەولای تێدەپەڕین، پێکهێنەری وەها پەیوەندیەکی کۆمەڵایەتی دەبێت کە دەبێتە هۆی پێشکەوتن و پارێزگاری کۆمەڵگا.
ئەخلاقی سەرمایەداری ئەو کاتە لەناو دەچێت کە سیستمی خاوەندارێتی تایبەتی تێپەڕێنین و لەناوی بەرین. قازانجی کۆمەڵایەتی هاوبەش ئەخلاق و ستانداردێکی بەرزتری مۆڕاڵی بە ئێمە دەبەخشێت.

کورتەی ژیانی مارتا لینا مۆڕۆو لێویس:
لینا مۆڕۆو لێویس لە ساڵی ١٨٦٨ لە شارۆچکەی وارن لە ویلایەتی ئیلینۆی ئەمەریکا لەدایک بوو و هەر لەوێش خوێندنی دواناوەندی تەواو کرد و لە ساڵی ١٨٩٢ بڕوانامەی زانکۆی بەدەست هێنا.
ناوبراو کە بە لینا دەناسرێتەوە، وەک ئەدیب و وتەبێژی ڕێکخراوی

یەکێتی ژنانی مەسیحی یەکسانی تا ساڵی ١٨٩٨ کاری کردووە و دوای ساڵی ١٨٩٨ دەستی داوەتە خەبات بۆ بەدەستهێنانی مافی دەنگدان بۆ ژنان. لە ساڵی ١٩٠٠ چووە بۆ ئۆرێگان و وەک کرێکارێکی ژن بە یەکەمجار هەوڵی ڕاکێشانی سەرنجی بزووتنەوەی بەهێزی یەکێتیە کرێکارییەکانی شیکاگۆیدا بۆ خەبات بۆ بەدەست هێنانی مافی دەنگدان بۆ ژنان.
لینا لە ساڵی ١٩٠٢ چووە ناو حیزبی سۆسیالیستی ئامریکا SPA، وە خەباتی خۆی لە مافی دەنگدان بۆ ژنانەوە بەرەو سۆسیالیزم گۆڕی.
وەکوو ڕێکخەر و سازماندەری سیاسی لە حیزبی سۆسیالیستدا دەستی بەکار کرد و لە نێوان ساڵەکانی ١٩٠٨-١٩١٤ لە هەموو ویلایەتەکانی ئامریکا قسەی دەکرد، هەروەها لە کانادا و ئینگلاندیش بەشداری لە بەشە ڕیکلامیەکاندا دەکرد. لە ساڵی ١٩٠٥ وەکوو ئەندامی کومیتەی میللی ژنانی حیزبی سۆسیالیست لە کالیفۆرنیا هەڵبژێردرا.
زیاتر لە ٢ ساڵ ڕۆژنامەنووس و سەرنووسەری ڕۆژنامەی ساندەی مەرنینگ پۆست و هەروەها ڕۆژنامەی کرێکاری ڕێکخراوی ویلایەت، هەواڵی کرێکاری ئالاسکا بوو.
ساڵی ١٩٢٥ وەکوو وەزیری کاروباری دەرەوەی وڵاتی حیزبی سۆسیالیستی کالیفۆرنیا هەڵبژێردرا تا ساڵی ١٩٣٠ و لەو ماوەیەدا سەرنووسەری ڕۆژنامەی سۆسیالیستی Labor World بوو. ئەو لەو ماوەیەشدا ئەندامێکی کارای نێودەوڵەتی ژنان بۆ ئاشتی و ئازادی و یەکێتی ژنانی دەنگدەر بوو. ساڵی ١٩٢٦ کاندیدی حیزبی سۆسیالیست بوو بۆ فەرمانداری “قائیم مقام” کالیفۆرنیا، وە هەروەها لە ساڵی ١٩٢٨ کاندیدی سۆسیالیستەکانی کالیفۆرنیا بوو بۆ مەجلیسی سەنای ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئامریکا.
لینا لە ساڵەکانی ١٩٣١ بوو بە ئەندامی کومیتەی میلی ئیجرایی حیزبی سۆسیالیستی ئامریکا و لە ساڵی ١٩٣٦ لە حیزبی سۆسیالیست جیا بۆوە بە ئەوەی بچێتە ناو فێدراسیۆنی سۆسیال دیمۆکرات کە بەهۆی جیاوازی ئایدۆلۆژیەوە لە SPA حیزبی سۆسیالیست جیا ببۆوە. ئەو لە ساڵەکانی کۆتایی ژیانیدا خەریکی بەڕێوەبردنی کتێبخانەی کۆلێژی زانستی کۆمەڵایەتی ڕەند بوو کە بۆ فێرکردن و خوێندنی سۆسیالیزم پێکهاتبوو.
لینا لە ساڵی ١٩٥٠، وە لە تەمەنی ٨١ ساڵیدا ماڵئاوایی لە ژیان کرد. ئەگەرچی ئەو زۆرینەی ژیانی خۆی لە ڕێبەرایەتی حیزبی سۆسیالیستدا بوو بەڵام ژیاننامەی خۆی هیچکات نەنووسیوە، لەگەڵ ئەوەشدا لینا خاوەنی زۆر نووسین و بابەتە کە لە کتێبخانەی تامیمن لە ئارشیوی ڕابەرت واگنەر لە زانکۆی نیویۆرک هەڵگیراون.

ن: مارتا لینا مێڵو لەویس
وەرگێڕان لە ئینگلیزیەوە: هێمن ئەمانی

ئایا یۆکرەین وڵاتێکی گەندەڵ بوو بۆیە وای لێهات؟.. ئیدریس مستەفا

باسێک بە بەڵگە و زانیاری نوسراوەوە…

“ئەمەی لێرەدا دەیخوێنێنەوە لە وڵاتی یوکرەین بوونی هەبووە بەڵام ڕێژەی بەرزبوون و زیادبوونی ئاستەکەی لە دوای ساڵی ٢٠١٤ ەوە، ساڵی نفوزی دەسەڵاتی ئەمریکا و ئەوروپا، گەیشتەتە چڵەپۆپە.”

یەکەم: کاتێک لەگەڵ هاوڕێیەکی خۆمدا دەربارەی گەندەڵی وڵاتی یوکرەین قسەبکەم، گوتی (پێویستیم بە هیچ زانیاری و بەڵگەیەک نیە بزانم وایە یان نا، مادام لە کوردستانەوە خەڵک دەچون بە پێنجا گەڵام ماستەر و دکتۆرایان دەهێنا یەوە ئەوە مانای ئەوەیە ئەو وڵاتە ئەوپەڕی گەندەڵی تێدایە.) ئەم قسەیەی ئەم هاوڕێیەم خەتمی مۆری لە راستیەکی بەڵگەنەویستدا.

دووەم: لە دوای ٢٠١٤ەوە واتە لەو ساڵەوەی ئەمریکیەکان دەسەڵاتی سیاسی سیاسیان تێدا قایم کرد، داهاتی ساڵانەی یوکرەین ساڵ بە ساڵ هاتە خوار و گەندەڵی هەموو شوێنێکی تەنی. لەم رووەوە دوو نموونە باس دەکەم:

١) بە پێی زانیاری Macrotrends کە وێبسایتێکی تایبەتە بە ئابوری و دارایی خشتەیەکی ئابوری وڵاتی یوکرەینی داناوە لە ساڵانی ١٩٨٧ تا ٢٠٢٠. خشتەکە GDPی یوکرەین واتە داهاتی ساڵانەی وڵاتی داناوە. تەنها لە ٢٠١٤ ەوە تاکو ٢٠٢٠ داهاتی ساڵانەی یوکرەین دابەزیوە و ساڵی ٢٠١٤ کە دوایین ساڵی دەسەڵاتی پرۆ-روسیەکان بوو بەرزترین ساڵی داهاتی یوکرەین بووە. واتە ساڵی ٢٠١٤ داهاتی ساڵی یەکرەین ١٨٣ بلیۆن/ملیار دۆلاری ئەمریکی بووە بەڵام ساڵەکانی دواتر لە ٩١ بلیۆنەوە بووە و دواترین ساڵ کە ساڵی ٢٠٢٠ بووە ١٥٣ بلیۆن دۆلار

بووە. ئەم ژمارانە لە کاتێکدایە کە ئەمریکا و ئەوروپا بەرهەمهێنانیان لە یوکرەیندا کردووە.

٢) یەکێک لە هەرە ڕووداوە گەندەڵییەکانی وڵاتی یوکرەین بە (هەنتەر بایدن)ی کوڕەکەی جۆو بایدنی ئیستا سەرۆکی ئەمریکاوەیە لەو وڵاتەدا و بگرە لە وڵاتی ئەمریکاش ڕووداوێکی شەرمهێنەرە و کۆمارییەکان ئیستاش خەریکی لێکۆڵینەوەن لەسەری، هەنتەر بایدن، بەوهۆیەی باوکی ئەودەمە جێگری باراک ئۆباما بوو، لە ڕێگەی باوکییەوە بەرهەمهێنانی نەوتی لە یوکرەین دەست پێکرد. سەرەتا بە ڕاوێژکاری ئابوری کۆمپانیانی نەوتی یوکرەین دەستی پێکرد کە مانگانە ٥٠ هەزار دۆلار ئەمریکی هەبوو کە لە وڵاتی یەکرەین پێی دەدرا، لە کاتێکدا داهاتی ساڵانەی کەسێکی ژیان مام ناوەند Middle Class لە یوکرەین ٤٣٠٠ دۆلار بووە. بە کورتی ئەو چەند ساڵەی هەنتەر بایدن لەوێ بوو زیاتر لە ٨١ ملیۆن دۆلاری کۆکردەوە.

٣) ساڵی ٢٠١٥ ڕۆژنامەی گاردیانی بەریتانی ڕایگەیاند کە:
(یەکرەین گەندەڵترین وڵاتی ئابوری ئەوروپایە.) لە یوکرەین وەک هەر وڵاتێکی تر کە دەستی ئەمریکا و ئەوروپای پێ گەیشتبێ دەسەڵات گەندەڵیان هێناوەتە سەر حوکم تاکو لەو ڕێگەیەوە وڵات وێرانتر بکەن. وڵاتانی وەک یوگسلاڤیای پێشوو، ئەفغآنستان، عێراق، لیبیا، وڵاتانی ئەمریکای لاتین و دواترینیان یەکرەین نموونەی بەرجەستەی ئەو سیاسەتە گەندەڵییەی غەربن. لە یوکرەین لە ٢٠١٤ەوە چینێک لە دەسەڵاتی سیاسی پەیدابوون کە بوون بە ملیۆنێر و ملیاردێر وەک سەرۆکی پێشووتری یوکرەین بە ناوی پێترۆ پۆرۆشینکۆ کە ئەمریکا بە بزنسمانێکی کارایان لە قەڵەم دەدا. سەرۆکی ئێستای یەکرەین ئەمریکا هێنایە سەر ناو گۆڕەپانی سیاسییەوە بە دوو مەبەست: یەکەکیان بە ئەوە بوو کە دیمەنی گەندەڵی سیاسییەکانی ولاتەکەی پێ بشارێتەوە هەر وەک چۆن لە عێراقدا کەسێکی وەک مستەفا کازیمیان هێنایە سەر شانەی سیاسی. دووەمیان، بە ئەوەبوو کە بە دنیا بڵێن یوکرەین هێز و بیروباوەری فاشی و هیتلەریزمی تیانیە ئەوەتا سەرۆکی وڵات جووە. بەڵام لە ڕاستیدا هیزی سیاسی لە یوکرەین هیزێکی تەواو نازیزمیە و ئەمەیان لە keس نەشاردەتەوە و بگرە ئایدیۆلۆجیەکیان کاریگەری بەسەر زۆربەی خەڵکی ئەو وڵاتەوە هەیە و نموونەش ئەو جیاوازیە ڕەگەزیە بوو کاتێک لەسەر سنورەکان کە نەیاندەهێشت غەیرە ئەوروپایی بچیتە بپەڕێتەوە پەڕێندا. هەروەها جەندان نموونەی تری لەو جۆرە هەن دەرهەق بە غەیرە یوکرانییەکان کراوە و لە هەواڵەکاندا ڕۆژانە دەیانبینین.

سێهەم: پیشەسازی سەکس لە یۆکرەین، رۆژنامەی گاردیان و ئۆفیسی مافی مر□ق لقی یوکرەین و چەندان رۆژنامە و میدیای تر باس لەوەدەکەن کە یوکرەین بۆتە وڵاتێکی پیشەسازی سەکس فرۆشتن و زۆربەی ئەو گەشتیارانەی روو لەو ولاتە دەکەن بۆ مەبەستی سەکس کردن دەڕۆن. ناتالیا ئەنت□ن□فای جورناڵست لە رۆژنامە گاردیان وتاریکی بڵاوکردۆتەوە بە ناوی: (بەخێر بێن بۆ کیی□ق، شاری ژنە جوانەکان و گەشەی پیشەسازی سەکس.) ژمارە و زانیاریەکانی تر لەم بارەیەوە زۆرن و من لێرەدا ئاماژەیان پێنادەم.

بەم هۆیانەوە یوکرەین نەک هەر بوو بە گەندەڵترین و هەژارترین وڵاتی ئەوروپا بەڵکو بوو بە وێرانترین و پڕ شەڕترین و پڕ ئاوارەترین وڵاتی ئەوروپا و لەوانەشە ببێ ب□ چ□آوگی شەڕێکی جیهانی گەورەتر.

ئەو گەندەڵیە کە هەموو وڵاتی تەنی بوو یوکرەینی بەم رۆژە گەیاندا چونکە هیچ جومگەیەکی وڵات نەمابوو لەوانە جومگەی سیاسی و دەوڵەتی و حموکی کە گەندەڵی خراپ و بێ کەڵکی نەکرد بێ. کاتێکیش ئەمە بوو ئیتر عەقڵ و حیکمەتی سیاسی لە وڵاتدا بوونی نامینێ و وڵات بەو فەتارەیەدا دەجێ کە ئیستا دەیبینین بە داخەوە.

جەنگی روسیا و ئۆکرانیا جەنگێکی سەرمایەداری.. خۆشەوی کەمال

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێر□ بکەن..

KhoshawiKamal-1Download

فەقێیەکی ئاشق.. شەماڵ بارەوانی

ئیشق شتێکی لائیرادییە، ئاشق بوون لەدەرەوەی دەسەڵات و کۆنتڕۆڵی کەسی ئاشقدایە، ئیشق ئاگرێکی زۆر دژوارە و گڕ لە ناخی ئاشق بەردەدات و وەکو مۆم دەیسووتێنێت و دەیتوێنێتەوە، لەخۆڕا نەبوو ئاگری ئیشق تۆبەی بەشێخی سەنعان بەتاڵ کرد، مەجنوون ساڵێک بەدەوری ماڵی لەیلا دا دەسوڕایەوە، لە پێناو یەک نیگای لەیلا. دەیگووت گەر سەگەکەشیان ببینم ئارامی بەدڵ و ئاسوودەیی بەدەروونم دە بەخشێت.

ئیشقی ڕاستی قینە، پێیەتی لە پاکێتی و ڕاستگۆیی و قوربانیدان و توانەوە و بەیەکتری سوتاند.
ئیشق نابێت هیچ مەرجێک بخاتە نێوان ئاشقانەوە. وەلێ ئیشق ئاگرێکی هێندە دژوار و بەسۆ و سووتێنەرە، ئیشق ناخی ئاشق دەکات بە خەڵووز و ڕۆژانە و هەموو چرکە ساتێک، چوون مەرگێکی لەسەرخۆ دەیکووژێت، بەتایبەتی دابڕان و مالئاوایی و نەگەیشتن و شاد نەبوون.
دەڵێن لە مامۆستایەکی زانستیان پرسی ئیشق چییە..؟
وتی: ئیشق تەنها مادەیەکە، کە بە بێ ئۆکسجین بسوتێت.
ئیشق چاوی ئاشق لەئاست مەعشووق کوێر دەکات، مرۆڤ وەک کەسێکی هەرزەکار و مناڵێک لێدەکات، تەنانەت گەلێک جار ئاشق شێت دەکات.

ئیشق سنوورەکانی ئایین، مەزهەب، نەتەوەو ئیتن و ڕەنگ دەبڕێت. من بینیومە کچێکی باڵا پۆش و لەچك پۆش و ئیسلامی شووی به کەسێکی لائیک و لیبەراڵ و سیکۆلار کردووە، گووتوویانە:بیرو باوەڕەکەمان شتێکی تایبەتە و هەرگیز نابێتە ڕێگر لەبەردەم ئەو ئیشقەمان، لەو بووارەوە گۆرانییەکی فۆلکلۆری کوردیمان هەیە، بەزاراوەی کورمانجی دەڵێت(لێ لێ لێ لێ، لێ لێ حنێ، هەرکەس سەر دینا خوە، تە یارامنێ) ئیشقێک ڕاستەقینە بێت، تەنانەت زۆر جار بەرامبەر ئامادە بووە لە پێناوی دا، دەست لە نزیکترین کەس و ئازیزترین کەسەکانی هەڵگرێت و دەست بەرداری ئایین و بیر و باوەڕەکەی پێشووی بێت و هەموو شتێک لە دوای خۆی جێ بێڵێت و بڕوات و بەگەڵ ئەو کەسە بکەوێت کە ئاشقی بووە،

من ئەوەم بە نموونە لایەو لە نزیک ئەو دەڤەرەی ئەمەی تێدا

نیشتەجێین لە بادینان، لە ساڵی هەشتاکانەوە، کچێکی مەسیحی ئاشقی کوڕێکی موسوڵمان دەبێت لەکاتی خوێندن، ماڵەوەی کچەکە هەمووی دژی ئەو پەیوەندییە بوون. کچەکەیان سەرپشککرد، یان، ئیشقەکەت، یان، ئێمە، کچە بەچاوی پڕ لە فرمێسک و دڵی پڕ لە گریانەوە، ئیشقەکەی هەڵبژارد.
ئەفسووس ئاخریەکەی هەموان حاشایان لێی کرد و پەتی هەموو پەیوەندییەک و نەزیکییەک و شتێکیان لەگەڵی دا بچڕاند.
ئەوە بە نزیکەی چڵ ساڵ دەڕوات، ماڵی ئەو کچە، کە ئێستا بووەتە داپیرە و چەندین نەوەیە هەیە، لەگەڵ ماڵی باوک و کەس و کاری چەند کیلۆمەترێک نێوانیانە، ئەوان لە دێیەک و ئەوانیتر کۆمەڵگایەکی نزیک ئەو دێیە، وا بەچڵ ساڵە دەچێت، بە جارێکیش یەکتریان نەبینیوە، بەقسەی کوڕی ئەو ژنەیەی کە دواتر ئایینەکەیشی گۆڕی، ئەو کوڕە مەڵایە و هاوڕێی سەردەمی فەقێیاتیمە و زۆر جار چیرۆکی ئیشقی نێوان دایک و باوکی و تەواوی بەسەرهاتەکەی بۆ لە ئەلفەوە، تاوەکو یا، باسکردووم، ئەوەیە ئیشقی ڕاستەقینە.

ئینجا با سەرتان نەیەشێنم و بێمەوە سەر مەسەلەی موشتاق بوون و ئاشق بوونی خۆم.
ئەوە لەکاتی فەقێیاتیم دا جارێکی مەلایەکی برادەرم گووتی شەماڵ گیان وەرە بچەره ئەو دیوی دەگەڵە و دەشتی کەیە و لەدە… لەجیاتی من وتاری جوعمەیان لێ بدەو من کارم هەیە. منیش بەیانی لەگەڵ پاسی کەیە زۆر زوو بەرێکەوتم و گەشتمە دێیەکە و یەکەم پیاو لەم راست هات و گووتی وەی لەو مەلایە قشت و گچکەیەی ! خۆ ناکرێت لەجێگای مەڵا… هاتبیت؟
گووتم بەڵێ وەڵا، گووتی دەی زووە جارێ بۆ مزگەوت، بابرۆینە مالێ و چایەکی بخۆینەوە، کە رۆشتمە ماڵ چم بینی خودایه! شاجوان! حۆری بەهەشت، سبیل جان، ئەوە چبوو خودایە گیان تۆ دروستت کردبوو و بەو هەموو جوانییە وەنەت کەشابوو!؟ خوشکی کابرای، کچێکی ناسک و تیتك زەرد و لەو ئانە. یەکسەر لە دڵەوە ئاشقی بووم،
لەخۆڕا نییە گووتراوە: ئیشق ڤایرەسەکە لە رێگای چاوەوە دەڕواتە ناو دڵەوە.
لە لایەک بەئاگری ئیشق دەسووتام و لەلایەکیتر سەرزەنشت و لۆمەی خۆمم دەکرد و بەخۆمم دەگووت: خەجاڵەتی بگرێت و نمەک حەرام مەبە، ئەوە ناپاکییە، ئەو کچە وەک خووشکی خۆت سەیربکە، عەیبە کاکە عەیبە، بەسەرهەستی خۆتدا زاڵ بەو دەی زوو بڕۆ خودایە تۆبە. لەو بیرو خەیاڵانەدا بووم.

لەپڕ کچەکە هـاتوو و پێـی گـووتم بەخێرهـاتی مامۆـستا، گـووتم سەرچاوەکانم خوشکی خۆم، لەناخەوەیش دەمگووت سوپاس گیانی مەلای، هەی بەخۆم و مەندیلەوە بە قوربانت بین. ماوەک لەوێ دانیشتم و دواتر لەگەڵ پیاوەکە ڕۆشتین بۆ مزگەوت، وەلێ مزگەوتی چی و حاڵی چی، وەکو کابرا منیش لەو چرکە ساتە دەمگووت(وڵاهی، وڵاهی، گیانی من، ئێستا چگە لەتۆ دڵی من، هیچیتری تێدانییە)و بیر و هۆشم هەر لەکن ئەو کیژەی بوو و کورد وتەنی:پیس ئاشقی ببووم. لەناو وتار یەکەم جارم بوو بگریێم. سەیرم کرد دووسێ مامە حاجی بەتەمەن و دڵپاک، لەگەڵ من دا دەستیان کرد بەگریان. بەستەزمانانە وایان دەزانی من لۆ حاڵی ئومەتی موحەمەد(د.خ)و لەترسی خوای گەورە دەگریم، وای گەردەیان زانی گریانی من لۆچیە و من موشتاقی کێ بوومەو ئاگری چ ئیشقێکی هەرزەکارانە، وا خەریکە گڕم تێبەردەدات و دەمسووتێنێت، دەم کات بە هەڵم، بە سەراب، بەئاو، کو بەرد بارانیان دەکردم.

ئینجا دووای تەواوبوونی وتارەکە چوینەوە ماڵی کابرای و دیاربوو حەزی لێ بوو بڵێ وەرە خوشکێ خۆمت بدەمێ. گووتی:مەلاگیان مەوالیدت چەندە، بەتەما نیت ژنێ بینی؟ گۆتم ناوڵا جارێ خەریکی خیندنێ مەو هێشتا گچکەمە، وای کو پێم لەشانسێ خۆم ناو قوڕم کردە بەختی خۆم، ئاخر بێ شانسی ئێمە بە ویراسیە و دەلێن باپیرە گەورەمان کاتی خۆی دوو نانی بە دڵۆپەی بارانێ خواردیە، لەوی وەرایە دۆشاوە.

خەوی باڵندە کانی نەنکم.. جلال عەبدوڵا ساڵح

(نەنکم)

بە باپیریم ی وت:

- ڕۆژێ زەمیلەیەک
  میووەت بۆ نەناردم.
  ئێوارەی چوارشەمەیەک
  (باڵندە)کانی (باخ) ت ڕانەسپارد

چوار گۆرانیم بۆ بڵێن.
چوار جار
پێت نەووتم:
گوڵ و
ژن
ڕەنگیان جوانە
یان
بۆن

چوارشەممە ی (١٩٨٤)
“چوار” چرکەیی دەوویست
(گوند)ەکەمان ڕووناک ببێتەوە
“نەنک”م
بۆی گێڕامەوە:

- هەر چوار براکەی
  لە چوار شەڕی جیاواز دا
  (چاو)یان کوێر بووە
  (دڵ) یان
  تا □ۆژی (قیامەت)
  بووراوەتەوە

“نەنک”م
هەموو چوارشەمەیەک
چارەکی بوویستایە بۆ پارشێو
دەچوو بۆ سەرتەنووری ژیان
چوار تەنەکە ئاردی ئەمڕۆی
دەکرد بە هەویر بۆ سبەی
چوار (نان) یشی دەکرد بە خێر
بۆ کۆترەکان
چوار ی کەش
بۆ نیشتمان

(نەنک) م
بەر لەوەی نان بکێشێت
چوار جار
دەی پێوا
پێش ئەوەی (بیسمیلا)ی
لە ئاو کا
چوار جار
دەگریا

(نەنک) م
تا
ژیا
لە (ئەنفاڵ) ی
ئاو
ترسا

کاتێک
چوار (سەعات)
لە خەو دا
دەمرم
لەگەڵ (باران) ی
شەو دا
(نەنک) م
دێت
بۆ
لام

رویای پرندگان

جلال عبدالله صالح

پدربزرگم
به مادربزرگم گفت:

- روزی هیچ میوه ای
  برایم نفرستادی
  عصر چهارشنبه
  به پرندگان
  باغچه واگذار نکردید
  که چهار آهنگ
  به من بگویند.
  چهار بار
  به من نگفتید:
- گل ها و
  زنان
  زیبا هستند
  یا بو می دهند.

چهارشنبه ۱۳۶۳ ثانیه های «چهار»
می خواستند
روستای ما روشن شود.
به او گفتم:

- هر چهار برادر
  در چهار جنگ مختلف
  کور شدند.

«مادربزرگ»
باید برای پراکنش
زندگی مشکل ساز می شد،
امروز چهار تن آرد با خمیر
برای فردا درست می کرد و
چهار نان
برای کبوترها درست می کرد و

چهار تا
برای وطن.

قبل از اینکه
غذا بخورد،
چهار بار
صبر می کرد
قبل از اینکه بیسمیلا
چهار بار در
آب می جوشد.

مادربزرگم
تا وقتی
که آنفلون
آب می شد
از آب
می ترسید.

ئـارامیی و نائـارامیی.. نەوزاد بەندی

ئارامی و بێدەنگیی باشترین بارودۆخن بۆ دز ، بۆ ئەوەی دزییەکەی بە سەرکەوتوویی ئەنجام بدات ، هەر بۆیە دز لە شەودا ، یان لە کاتی چۆڵبوون و کش و مات بوونی ماڵ و شار و ئاواییدا ، دزییەکەی ئەنجام ئەدات ..
کەواتە لە کاتی دزی و بڕینی ماڵدا ، پاراستنی ئارامی و هێمنیی ، نەک هەر گەمژەییەکی گەورەیە ، بگرە ئەچێتە خانەی خیانەت و تاوانی نیشتمانی و مرۆییەوە ..
کاتێ فڕۆکە جەنگییەکان بەڕێوەن شارێک بۆردومان بکەن ، لەو کاتەدا

مارشی ئاگادارکردنەوە بە بەرزترین دەنگ ، کوچە و کۆڵانەکانی شارەکە ئەهەژێنە و ..ئارامی وبەدەنگیی تەدا ئەشێوێنە ، ئە ئەگەر وا نەکات ، خەڵکەکە هەر بە خەوتوویی و بە ئاگایی ئەکەونە بەسەی بۆمباران و تیا ئەچن .. ئا لەو کاتەدا تێکدانی ئارامیی و بێزارکردنی گوێچکەی هاووڵاتی و ترساندنیان و ڕاچڵەکاندنیان لە خەو ، گەورەترین کاری نیشتمانییە و شایانی مەدالیای ڕێز و ئازایەتییە ..
کاتێ نەخشەی یان بریندارێک ئەگەیەنیتە نەخۆشخانە ، ناچاریت بە خێراییەکی زۆر و هۆڕن لێدان و لایتی فول داگیرساندن و تێنانەت گوێنەدان بە هێماکانی ترافیکلایتی شەقامەکان ، ئۆتومبیلەکەت لێبخوڕیت ، ئەم تێکدانی یاسا و ئارامییە ، نەک هەر ناشیرین و یاساغ نییە ، بگرە جوانە و جێی دەستخۆشییە و هەمووانیش پشتگیری و کارئاسانیت بۆ ئەکەن لە هاووڵاتییەکی ئاسایی هەتا پۆلیسی هات و چۆ .. چونکە پاراستنی گیانی مرۆڤێک و زوو گەیاندنی بە نەخۆشخانە ، گەورەترین و پیرۆزترین ئەرکی مرۆڤایەتیی و نیشتمانییە ..
کاتێکیش بەکتریایەک ئەچێتە لەشەکی زیندووەوە ، سیستەمی بەرگری ئەو لەشە نائارامیی گشتی ڕادەگەیەنێ و ..ژمارەیەکی زۆر خانەی بەرگری ئەنێرن بۆ جەنگ دژی بەکتریاکە ، ئەویش ئازار و لەرز و تا و ئاوسان و هەوکردن و شەونخونیی لێ پەیدا ئەبێ ، کە هەموو ئەو نائارامییانە لە پێناوی پاراستنی تەندروستیی ئەو لەشە زیندووەیە ، ئەگینا لەشی مردوو ، هیچ کاردانەوەیەکی بەرامبەر بە بەکتریاکان نییە و لە ماوەیەکی کورتدا دایئەڕزێنن و شی ئەکەنەوە ..
تێنانەت لە لەشی مرۆڤدا ، هۆرمۆن هەیە ، بۆ تێکدانی ئارامیی لەشە ، پێی ئەوترێ : هۆرمۆنی ئەدرینالین ، ئەم هۆرمۆنە لە کاتی ڕووبەڕووبوونەوەی مرۆڤ بە ئەگەری ڕوودانی کارەساتێک ، ئەڕێژرێ ، لێدانی دڵ و هەناسەدان خێرا ئەکا ، مرۆڤ ئامادە ئەکا بۆ هەڵوێستی خێرا ، وەکو شەڕکردن یان ڕاکردن ..لەکاتی هەموو مەترسییەکاندا ، بۆ نموونە کاتێ لە پڕ ئاگرێک ئەکەوێتەوە ، ئەم هۆرمۆنە وا لە مرۆڤ ئەکا ڕابپەڕێ و هەوڵی کوژاندنەوەی ئاگرەکە وڕزگارکردنی خەڵکێک لە ئاگرەکە بدات ، هەموو ئەو کارانەیش لە دۆخێکی نائارام و هەناسەبڕکێ و لێدانی دڵی خێرادا ئەنجام دەدرێ بە ئەوەی خوێن و ئۆکسجینێکی زۆر بگاتە ماسولکەکان و بتوانن کاری قورس و خێرا ئەنجام بدەن ..بەڵام ئەگەر لاشە مردوو بێت ، ئەدرینالین ناڕێژرێت ، ئەو لاشەیە ئەبێتە سوتەمەنی ئاگر و هەموو مەترسییەکانی تر و لەناو ئەچێت .

شایی و شین و سروود ، کە تێکدانی ئارامی و بێدەنگین ، بەڵام

گرنگن بە ئاگاداركردنەوەی چوار دەورەكەیە لە هەبوونی خۆشییەكی گەورە یان ناخۆشییەكی گەورە یان گەڕانكارییەكی ڕیشەیی ..
لەو نموونانە و ..چەندەها نموونەی تردا ، بەمان ڕوو دەبێتەوە كە لە كاتی تاوان و دەستدرێژی و داگیركاری و گەندەڵكاری و هێرشی باندی مافیاگەریدا ، پاراستنی ئارامیی و هێمنیی ، گەمژەیی و تاوان و خیانەتێكی گەورەیە دەرهەق بە هەموو شتێك ..هەتا ئەو ئارامی و هێمنیی و بێدەنگییەیش درێژە بكێشێ ، تاوان و دەستدرێژی و داگیركاری و گەندەڵكاری و مافیاگەرێتییەكەیش درێژە ئەكێشن ..
هاواركردن و تووڕەیی و بەگژداچوونەوە و فیداكاری و پێشمەرگایەتیی ، لە ڕاستیدا تێكدانی ئارامی و هێمنین لە پێناوی ڕاگرتنی زوڵم و داگیركاری و پاوانخوازی و مافیاگەرێتیدا ..
ئەم حاڵەتی تێكدانی ئارامی و هێمنییە ، لە پێناوی كۆمەڵێ ئامانجی بەرز و پیرۆزدایە :

1. ڕاگرتنی تاوان و دەستدرێژی و داگیركاریی لە سنوورێكدا .
2. شكاندن و ڕاوەدونان و لەناوبردنی تاوانباران و لێپێچینەوە لێیان .
3 . لە دوای پاككردنەوەی ناوچەكە ، ئینجا گەڕانەوەی هێمنی و ئارامیی ..

لە كاتی دروستبوونی نەخۆشییەكی ترسناك لە لەشدا ، كە بەرگریی لەش توانای نەمێنێت ، نەخۆش ئەبرێتە نەخۆشخانە ..بێهۆش ئەكرێت ..لاشەی بە نەشتەر ئەكرێتەوە ..بەشێكی زۆر خوێنی لە دەست ..ئازارێكی زۆری پێئەگات ..
هەموو ئەو كارانە له ڕووكەشدا كاری ئازاربەخش و تێكدەری ئارامی و هێمنیی و شێوێنەر و بریندارکردنی لاشەی نەخۆشەكەیە ، بەڵام ئەگەر ئەو نائارامیی و كارە ئازارابەخشانەی بە نەكرێت ، نەخۆشەكە ئەمرێت ..
ئەگەر بە تیشك و چارەسەری كیمیایی ، ئارامیی و جوانی و شێوەی نەخۆشەكی شێرپەنجە تێكنەدرێت و نەشێوێنرێت ، ناتوانرێت دژایەتی شێرپەنجەكە بكرێت و نەخۆشەكە لە هێمنی و ئارامیدا ئەمرێت .

میللەتە زیندووەكان ، كە داگیركاری و گەندەڵكاری و مافیاگەرێتیی لە وڵاتەكەیاندا ببینن ، ئارامی و هێمنییان ئەشێوێت و كاردانەوەی گەورەیان ئەبێ ..تەماشای مێژوو بكەن ، بزانن میللەتە پێشكەوتوو سەربەرزەكان ، بە چ نائارامیی و تەقینەوە و بەگژاچوونەوەیەك گەیشتوون بەو پلە و پایە و هێمنی و ئارامییەی ئەمڕۆ تێیدا ئەژین ..

لە بەرامبەردا تەماشای میللەتە بێدەنگ و بێ هەڵوێست و بێکاردانەوە و کپ و بێدەنگەکان بکەن ، چۆن ڕۆژ بە ڕۆژ ژیان و گوزەرانیان وێرانتر ئەبێت و .. ماف و ڕێز و سەربەرزی و کەرامەتیان زیاتر پێشێل ئەکرێن ..بڕوانن چۆن لە کار مریشکە بێدەنگ و هێمن و ئارامەکان لەو هێمنی وئارامی و بێدەنگییەیان بەردەوام بن ، ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر سەریان دەبڕن و ..شێفەکان خواردنی خۆشتریان لێ دروست ئەکەن .
(تێگەیشتن ؟؟؟؟؟

دوو شیعر لە (سێلیڤیا پلاس)ەوە(*).. و: نەژاد عزیز سورمێ

• هەرگیز هەوڵ مەدە
بە ماچێك هەڵمبخەڵە تێنی

هەرگیز هەوڵ مەدە بە ماچێك هەڵمبخەڵە تێنی
وا پێشان بدەی
باڵدار هاتوون لێرە بمێننەوە
ئەو پیاوەی ئاوزنگ ئەدا
بە گاڵتە و ڕقەوە تەماشای ئەمە دەكا .

ئەو بەردەی دڵی نییە
دەتوانێ خۆی بگۆڕێ
پاكیزە لەو شوێنەدا سەرهەڵئەدەن
(ڤینۆس)ی هەوەسباز لێی ڕادەكشێ :
هەوڵ مەدە بە ماچێك بمخەڵە تێنی .

پزیشكی ڕەندمان پێی وایە
ئێش ئیشی ئەوە
نەخۆشە سەرگەردانەكانیش
قسە لە قسەی ناكەنەوە :

ئەو پیاوەی ئاوزنگیش ئەدا
بە ڕق و گاڵتەوە تەماشای ئەمە دەکا .

هەر تۆلازێکی سینگڵی بەکەڵ
لە ترسی ئیفلیج بوون هەڵدەلەرزێ
پیرەمێردی ڕەبەنیش لە هەورەبانەکەدا
بە درێژایی ڕۆژێ دەگری :
هەرگیز هەوڵ مەدە بە ماچێك بمخەڵەتێنی .

ماره نەرم و نیانە نەمرەکان
هەرێی بەهەشت
بەو مناڵە لێبڕاوانەی شێتی شادین ئەدا
ئەو پیاوەی ئاوزنگیش ئەدا
بە گاڵتەو ڕقەوە تەماشای ئەمە دەکا .

زوو یا درەنگ
شتێك ڕوو ئەدا میزاج تێك بدا
باڵداره خۆشخوانەکان
کەل و پەلیان کۆ دەکەنەوە و
دوور دەفڕن
بۆیە هەرگیز هەوڵ مەدە
بە ماچێك بمخەڵەتێنی
چوون ئەو پیاوەی ئاوزنگ ئەدا
بە گاڵتە و ڕقەوە تەماشای ئەمە دەکا .

• گۆرانیيەکی خۆشەویستی بۆ کچێکی شێت
چاو ئەترووکێنم
دونیا هەمووی دەمرێ
پێڵووم بڵیند دەکەمەوە
جارێکی دی هەموو شتێك لەدایك دەبێتەوە
(لەو باوەڕە دام من تۆم بە خەیاڵم دروست کردووە)

ئەستێرەکان سەمای ڤاڵس
بە ڕەنگی سوور و شین دەکەن
ڕەشی هەڕەمەکی بەغار دێتە ناوی
چاو دەنووقێنم و دونیا هەمووی دەمرێ .

خەونم دی فریوت دام
لەگەڵت بێمە سەرجێ

تا عەقڵیشم لەدەست دا
گۆرانیت بۆ چڕیم
ئیتر تا شێت بووم ماچت کردم
(لەو باوەڕە دام من تۆم بە خەیاڵم دروست کردووە)

خواوەند لە ئاسماندا هەڵدەد□ڕر□
ئاگری دۆزەخ لێ دەچنەوە :
پیاوەکانی شەیتان فریشتە باڵدارەکان دەڕۆن
چاو دەنووقێنم و دونیا هەمووی دەمرێ .

وام بە خەیاڵ داهات
بەو ڕێیەی وتم دەگەڕێیەوە
بەڵام من پیر دەبم و ناوی تۆم لەبیر دەچێتەوە
(لەو باوەڕە دام من تۆم لە خەیاڵمدا دروست کردووە)

بۆ من باشتر بوو
عاشقی یەکێ لە باڵدارەکانی برووسکە بم
هەر چی نەبێ لانی کەم
کە بەهار جارێکی دی دێتەوە
ئەویش بە ژاوەژاوی دەگەڕێتەوە
(لەو باوەڕە دام من تۆم لە خەیاڵمدا دروست کردووە)
چاو دەنووقێنم ، هەموو دونیا دەمرێ .

() □□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□□□ □□ □□□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□ □□□□□□□□
□□□□ 1982 □□□□ □□□□□ □□□□□□ -□□□□□□□□□□- □ □□ □□□□□□ . (*) لە
ماڵپەڕی (القصیدة کوم)ـەوە کراوە بە کوردی .
بڕوانە :

https://www.alqasidah.com/epoem.php?ie=3751

https://www.alqasidah.com/epoem.php?ie=3745

رۆژنامەی دەنگی کرێکار- ژمارە ٣١

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٣١ی دەنگی کرێکار کلیکی ئێر□ بکەن..

بە یادی شجریان.. شیعر: محمد رضا یار/ وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

لەم خۆرە تاوە ، ماڵ ئاوایی مەکە
بەم دڵە شکاوە ، ماڵ ئاوایی مەکە
فورسەتم بە
تینوێتیم بەلاو ن□م
لە سەر ابا وا ئەمرم
ماڵ ئاوایی مەکە....

ڕوونا کی پوشاک چرای شەوا نەمە
تۆی: مۆمی من
ڕۆشن بەرەوە
ماڵ ئاوایی مەکە....

کۆتایی ئەم ڕێگەیە ئاگر گرتنە
ئەی خۆر بگەڕێرەوە
ماڵ ئاوایی مەکە
بۆ بەیاد هێنا نەوە ، ئارام بگرە
ماڵ ئاوایی مەکە
بەم خێراییە
ماڵ ئاوایی مەکە
,"""""""""

جەنگی رووسیا و ئۆکرانیا بۆ چی و بۆ کوێ دەگات؟.. رێزا شوان

هەموو ئەو قسانەی کە شرۆڤەکارانی سیاسی و شارەزایانی سەربازی دەربارەی جەنگی نێوان رووسیا و ئۆکرانیا وتوویانە، گەیشتوون بەو ئەنجامەی کە دیار نییە ئەم جەنگە بۆ چی دەگات و چۆن و کەی کۆتایی دێت. چونکە وەکوو دەڵێن “شەڕ بە تەقەیەک دەستپێدەکات.. بەڵام بە هەزاران تەقە راناگیرێت”. گەر ئەم جەنگە درێژە بکێشێت راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، پریشکی گڕی لە وڵاتان و گەلانی کەش دەگرێتەوە.
ئەمڕۆ جەنگی نێوان رووسیا و ئۆکرانیا دوانزە رۆژە بەردەوامە، تا دێت شەڕەکە دژوارتر و دڕندانەتر دەبێت، تا دێت ژمارەی قوربانیان لە سەربازانی هەردوولا و لە خەڵکی سڤیلی ئۆکرانیا زیاتر دەبێت، پێشبینی ئەوەش دەکرێت کە نزیکەی (١٥) ملیۆن ئۆکرانی دەربەدەر و ئاوارەی وڵاتانی ئەوروپا ببن. چونکە تادێت چەکی قورستر و کوشندەتر و کاولکەرتری تێدا بەکاردەهێنن. ژمارە کوژار و بریندارکراو زیاتر دەبن. ئەمەیە راستی شەڕە، چونکە شەڕ پیاسەکردن و گەشت نییە، شەڕ کوشتن و کاولکردن و ماڵوێرانییە، لە شەڕدا رەوشت و مرۆڤایەتی و ویژدان بوونیان نییە و تەنها ناون. لە شەڕدا یاسا و رێسا و رێکەوتنە نێودەوڵەتییەکان و نێونەتەوەییەکان هەموویان بە درۆدەکەونەوە و دەبنە مەرەکەبی سەر کاغەز و هیچی تر. نەتەوە یەکگرتووەکان و ئەنجوومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتیش دوو رێکخراوی، بێ دەسەڵاتن. لەوە زیاتریان لەباردا نییە، کە لە بەیان نامەیەکدا لۆمەی شەڕ و لایەنی شەڕهەڵگیرسێنەر بکەن. مافی ڤیتۆش وایکردووە کە بڕیارەکانیان سەنگیان نەبێت.

لە جەنگدا نە سنووری سیاسی دەوڵەتان پیرۆز و ئارامە، نە ژیان و ماڵ و سامان و ئابڕووی خەڵکیش پارێزراوە. بەزاندنی سنووری سیاسی و رەوشتی و یاسایی و مرۆڤایەتی و ویژدانی و

پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ و ژنان و منداڵان و هەموو ڕێککەوتنەکان و جاڕنامە و بڕیارە نێودەوڵەتی و نێونەتەوەییەکان. لە لایەن وڵاتە زلهێزە داگیرکەرەکانەوە پێشێل دەکرێن، گوێ بە ڕەوشت و بە هیچ یاسایەک نادەن.
ئەم جەنگە، شەڕێکی تەوەرییە، لە نێوان ئەمریکا و ڕووسیادا شەڕێکی لاسەنگ بوونە. هەریەکەیان دەیەوێت ببێت بە تاک تەوەر و باڵادەست و سەنگداربێت. باڵانسی هێز بە لای خۆیدا سەنگەلا بکات. ئەگەر چیش لەسەر قوربانیدان و تێوەگلانی گەلان و وڵاتانی بە هێز و شەڕەنەخوازیش بێت. گرنگ بە لایانەوە بەرژەوەندییەکانی خۆیانە، کاریش بە چەمکی تیۆری میکافیلی دەکەن"هۆیەکان پاکانە بە ئامانج دەکەن". هەر ئەم بۆچوون و بەرژەوەندی پەرستییە و لەخۆبایی بوونیان و سەنگەلای هێز و داهێنانی چەکی کوشندەی کۆمەڵکوژی و بە سەربازیکردنی دەوڵەت و خۆ بە زلهێز زانین و هاوپەیمانی و بە بەرەبوون و گەلەکۆمەیی لە یەکتری و ئارەزووی جەنگ و داگیرکردن و تاقیکردنەوەی چەکە داهێنراوە تازەکانیان لەسەر خەڵکی سڤیل و ئاوەدانی ساڵەهای ساڵ و چاوبڕینە سامان و خێروبیری وڵاتان و گەلانی بێ هێزتر. بوونە هۆی هەڵگیرساندنی دوو جەنگی جیهانی وێرانکەر، تەڕ و وشکیان سوتاند و بە ملیۆنان مرۆڤی سڤیل و بێتاوان بوونە قوربانی ئەم دوو جەنگە، لە دواییشدا سەرکردەکانی شەڕ، تەوقەیان لەگەڵ یەکتریدا کرد و بە زەردەخەنەوە لەسەر مێزی گفتوگۆدا دانیشتن، وەک ئەوەی نە بایان دیبێت و نە باران. دەبوایە سەرکردەکانی دوای ئەم دوو جەنگە، وانە و پەندیان لە ئەنجامەکانیان وەربگرتایە و هەموو بایەخێکیان ئاوەدانکردنەوە و خۆشگوزەرانی گەلەکانیان بوایە، نەفرەتیشیان لە شەڕ و شەڕخوازان بکردایە. ئەو هەموو بوودجە زەبەلاحەیان بە پێشبڕکێی چەکی ئەتۆمی و وێرانکاری تەرخان نەکردبایە. بەڵام بە داخەوە، لە دوای ئەم دوو جەنگەشەوە، هەر خەریکی خۆئامادەکردن بە جەنگێکی تر، بە ئەوەی گوێ بە ئەوە بدەن کە ئەنجامەکەی چی ئەبێت و نابێت.
لە ئەمڕۆشدا گەلی ئۆکرانیا باجی شەڕێکی قورس دەدات، هێشتا ئەنجامەکانی دیارنییە کە بە کوێ دەگات. هەرگیز چاوەڕوانی ئەنجامێکی باش لە جەنگ ناکرێت، جگە لە زیان. تا ئەمڕۆش هیچ گەلێک وەکوو گەلی کوردی بێدەرەتانمان، ئازار و قوربانی و ماڵوێرانی و سەرگەردانی و داگیرکاریی و تاڵاو و ژەهراوی جەنگی نەچێشتووە.
ئەم جەنگە، تەنیا شەڕێکی سەربازی نییە، بەڵکوو، شەڕێکی

ئابووری و سیاسیشە.
ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاوا، دەیانەوێت لە ڕێی (گەمارۆی ئابووریی) ەوە، چۆک بە ڕووسیا دابدەن و زیانێکی گەورەی ئابووری پێبگەیەنن. ڕووسیاش سزا ئابوورییە نێودەوڵەتییەکان لە دژی، بە (ڕاگەیاندی شەڕ) دەزانێت.
ڕووسیا چاوی بڕیوەتە سامانی ئۆکرانیا، چونکە ئۆکرانیا زەوییەکی بە پیتی هەیە و دەوڵەتێکی کشتوکاڵی بەهێزە، بە تایبەتیش لە بەرهەمهێنان و ناردنی گوڵەبەڕۆژە و ڕۆنی گوڵەبەڕۆژە و گەنم و جۆ و گەنمە شامی. کانی بەنرخیشی زۆرە.
ئۆکرانیا شوێنێکی و جیۆسیاسی و ستراتیژی گەورەشی هەیە.
کەوتۆتە سەر (دەریا ڕەش) و پێگەیەکی بازرگانی گەورەی هەیە.
بۆڕی گازی ڕووسیاش بۆ ئەوروپا بە ناو خاکی ئۆکرانیادا تێدەپەڕێت.

ئامانجی ڕووسیا لە داگیرکرنی ئۆکرانیا، تەنها ئەو ترسە نییە کە ئۆکرانیا ببێت بە ئەندام لە پەیمانی باکووری ئەتڵەسی (ناتۆ). گەر وابوایە کە لتوانیا و موڵداڤیاش کە دوو دەوڵەتی هاوسنووری ڕووسیان و بوون بە ئەندام لە ناتۆدا، هەریەکەش لە سوید و نەرویج و فنلەندا و تورکیاش کە ئەندامی ناتۆن و هاوسنوورن لەگەڵ ڕووسیادا. ڕووسیا هیچ کاردانەوەیەکی بەرانبەر بە ئەندامەتی ئەم دەوڵەتانە نەبووە.
ئۆکرانیا کە دەوڵەتێکی سەربەخۆیە و ئەندامێکە لە کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان، مافی ئەوەی هەیە، بە ئازادی هیچ بڕیارێک لە بەرژەوەندی گەل و وڵاتەکەی بدات. ئەی چۆن نەترسێت، کە ڕووسیا لە ساڵی (٢٠١٤) ەوە (دوورگەی قەرم)ی ئۆکرانیای داگیرکردووە و خستوویەتە سەر ڕووسیا، ئێستاش هەوڵی ئەوە دەدات کە هەموو خاکی ئۆکرانیا داگیربکات و حکوومەتەکەی بڕووخێنێت و حکوومەتێکی جاشی سەر بە ڕووسیا لە ئۆکرانیا دابمەزرێنێت، بۆ ئەوەی دەست بەسەر سامانەکانی ئۆکرانیادا بگرێت.
بەڵام بە ئاسانیش ئەمەی بۆ ناچێتە سەر. چونکە سووپا وگەلی ئۆکرانیا دەست لە قوربانیدان هەڵناگرن و درێژە بە بەرگریکردن لە وڵاتەکەیان دەکەن. وەک چۆن ئەفغانییەکان ڕووسیایان ناچارکرد کە ئەفغانستان بەجێبهێڵن. لەو بڕوایەدام لە ئۆکرانیاش هەر هەمان چارەنووسیان بەسەردێت.

پێموایە کە ڕووسیا بەم زووانە بە هێزێکی تایبەتی زیاتر و دەبابەی زۆرتر و لەژێر بەردوومانێکی چڕی فڕۆکە و موشەک

باراندا، شاری (کیڤ) ی پایتەختی ئۆکرانیا دەگرێت. ب□ام
رووب□ووی بەرگرییەکی توندی سووپا و خۆبەخشانی ئۆکرانیا
دەبێتەوە و گوژراو و بریندار و ئاوارەیی و کاولکردنێکی
زۆری لێدەکەوێتەوە. ناڕەزایی و رقێکی زیاتری دەوڵەتان و
گەلانی جیهانی لێدەکەوێتەوە. تا ئەوەش رووند□دات نازانین ه□و□ست و
کاردانەوە و سزای ئەمریکا و ناتۆ و ولاتانی ئەورۆپا و جیهان
بەرانبەر بە رووسیا چی دەبێت و چی سزایەکی زیاتری دەدەن.
جیهانێکی نوێش دێتە کایەوە.
جەنگی رووسیا لە ئۆکرانیا، زەنگێکی مەترسیدارە، گەر درێژە
بکێشێت، تەشنە دەکات و زۆر ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست
دەگرێتەوە. لەوانەیە (کۆماری چین) یش پەلاماری (تایوان)
بدات، تورکیاش پەلاماری باشووری کوردستان بدات، بە بیانووی
ئەوەی کە (مووسڵ) و (کەرکووک) دوو پارێزگابوونە سەر
ئیمپریالیزمی عوسمانی داگیرکەر بوون.
رووسیا و ئۆکرانیا گەر بیانویستایە و بەرژەوەندیی هەردوو
لایان رەچاو بکردایە، دەیانتوانی کێشەکانی نێوانیان، لە رێی
گفتووگۆ و دیپلۆماتییەوە چارەسەر بکردایە و نەگەیشتبایە بە
ئەم جەنگە، کە نازانرێت بە چی دەگات؟ بەڵام تا درێژە
بکێشێت لە بەرژەوەندیی هیچ لایەکیان و هەموو جیهانیشدا
نییە. گەر ئێستاش بە بڕوا و نێت پاکییەوە دانووسان بکەن، لە
بەرژەوەندی هەردوو لایانە، وەکوو دەڵێن: زیان لە نیوەشی
بگەڕێتەوە هەر باشە. تا رۆژێک زووتر شەڕەکەیان رابگرن
باشترە و زیانی کەمتر دەبێت.
لە راستیشدا ئەمریکا و وڵاتانی ئەوروپاش وەکوو پێویست
هەوڵی راگرتنی ئەم ش□□یان نەداوە، بەڵکوو هەندێکیان
وەکوو هەوادارانی یاریی تۆپی پێ لە نێوان هەڵبژاردەی دوو
وڵاتدا، بوونە بە تەماشاکەر، کە کامیان شەڕەکە دەباتەوە.
ئەم چیرۆکەم دێتەوە یاد: کە دوو منداڵ شەڕیان دەکرد..
پیاوێکی ریش سپی لە دیاریان وەستابوو و زەق زەق سەیریانی
دەکرد.. پیاوێکی تر لە دوورەوە بینیانی و هاواری لە پیاوە
ریش سپییەکە کرد و وتی: ئەری مامە گیان، تۆ لای خۆی ریشت
سپییە، دەبینیت ئەو دوو منداڵە شەڕ دەکەن. بۆ ناوبژیان ناکەیت و
لێکیان ناکەیتەوە؟! پیاوە ریش سپییەکە وەڵامی دایەوە و
وتی: کابرا، تا بە شەڕیانم دا، خەریک بوو شەق بەرم.
جەنابتش دەتەوێت بە ئاسانی ناوبژیان بکەم و لێکیان
بکەمەوە.
پێویستە هیوادار و خوازراوی ئەوە بین، کە ئەم جەنگە

تەشەنەکات و گەورەتر نەبێتەوە و نەگاتە جەنگی ڕۆکیتی کەشوەربەی ئەتۆمی. ببێت بە جەنگی سێیەمی جیهانی، ئەگینا ڕۆژێکی ڕەش چاوەڕێی سەرجەم مرۆڤایەتی دەکات.

لە شارەزایەکی چەک و جەنگیان پرسی، را و بۆچوون چییە، لە بارەی جەنگی جیهانی سێیەم؟ لە وەڵامدا وتی: من هیچ رایەکەم لە بارەی جەنگی سێیەمی جیهانییەوە نییە.. بەس ئەوەتان پێدەڵێم، ئەگەر بێتو جەنگی سێیەمی جیهانی هەڵبگیرسێت، دەبێت جەنگی چوارەمی جیهانی بە شەڕە بەرد بکرێت.

نەفرەت لە شەڕ و شەڕخوازان.

ڕەزا شوان

نەرویج: ٧/ ئادار/٢٠٢٢

پرسی فێمێنیزم و کێشەکانی ژنی کورد.. سوهەیلا مەهەمی

جیهانی واقیع جیهانێکە، کە یەکەم مەرجی ژیانەوەی لە ڕووی سیاسییەوە هەبوونی دوو ڕەگەزی باڵادەست و بندەستدا بووە؛ هەبوونی چینایەتی و دابەشکردنی مرۆڤەکان لە ڕووی ڕەگەز، بنەچە، ڕەنگی پێست، زمان، ناوچە و تاد.. بە کەسانی خاوەن دەسەڵات بناغە و بنیاتی دەسەڵاتی مادیی پێوە بووە، وەکوو بە کۆیلەکردنی ڕەشپێستەکان بە بەکارهێنانی هێزی کاری ئەوان؛ لە زیادکردنی سامان بۆ خاوەن دەسەڵاتەکە. سیاسەت هەر لە سەرەتای بوونەوە لە دوو چەمکی دەسەڵاتی زاڵ و بن دەست پێکهاتووە و کەسێک کە بن دەستە قەد ناتوانێت و نەبووە کە دەوری دەسەڵاتداری زاڵدا، بگێڕێت. سیاسەت لە شێوەی زاڵیدا دەتوانێ دەگیرکار بێ لە شێوەی چینایەتی، ڕەگەز، ئیتنیک و تاد… بزوتنەوەی فێمێنیزمی و شوناسخوازی کوردیشی لە بەر گرتووە و ئەم بازنەیە بە لە بەرچاو نەگرتنی ئەم چەمکانە دەبێتە هۆی ناڕەزایەتی و هەبوونی بزافێک بە پێناسە و بوونی خۆی دەردەبڕێ. داخوازییەکانی ژنی کورد لەم بازنەیەدا؛ ڕۆژانە بەهۆی شوناسی کوردبوون و ڕەگەزی ژنبوونی لە بەر چاو ناگیردرێت. توندوتیژی چەند لایەنە بە سەر ژنانی کورددا زاڵە؛ بە پێچەوانە هەندێ ڕوانگە کە بەس توندوتیژی لە لایەنی نەتەوەیی و شوناسەوە لە

بەر چاو دەگرن و لایەنی ڕەگەزی ناخەنە بەر چاو. بە بڕوای من دەبێ کۆمەڵناسان و دەرووناسەکان و لایەنە بزاڤییە ئازادیخوازەکان خۆیان لە تیۆری و پێناسە دەقکراوەکان خۆیان بپارێزن و چەمکی فمنیزمی کوردی وەکو چەمکێکی زیندوو کە لە چەند لایەنەوە دەدرێتە بەر توندوتیژی، لێکۆڵینەوەی بۆ بکەن و وەکوو دیاردەیەک کە زیندووە و بەردەوام لە گۆڕاندایە چاوی لێ بکەن و شێوەی لە شێوەکانی ئایین و داخوازییەکانی ڕەگەزی بەردەوام لە گۆڕاندایە. توندوتیژی لە دژی ژنی کورد و ئەو ئەزموونە لە لایەن ژنی کورد هەموو توندوتیژییەکان لە خۆ دەگرێ بەهۆی ڕەگەز و چینایەتی و شوناس و ناوچە و جوگرافیا و نەبوون و نەهێشتنی دەرفەتی ئاشنایی بە ماقی مرۆڤایەتی ژنێک و هتد. کە چەند دەسەڵاتی زاڵی سیاسەت و دەسەڵاتی ئایین و دەسەڵاتی ڕەگەزی سەرتر، هاوکاری ئەم توندوتیژییەیە کە لە هەمبەری ژنی کورد. کە لە شێوەی یەک دەیەڵاتی تەبا؛ ماقی ژن لە بەر چاو ناگرن.

ئەزموونی توندوتیژی ژنانی کورد لە ئەم سێ ڕێیانەدا؛ بە دوو چەمکی بن دەستی نەتەوە یا شوناس و ڕەگەز؛ لە چوارچێوەی پێناسەی دەسەڵاتی فێمێنێستی ئێراندا لە دژی ژێر دەستی ڕەگەزی و لە چەمکی داخوازی و پێناسەی نەتەوەییدا دەخرێتە پەراوێزەوە، چونکە توندوتیژی دژی ژنی کورد بە تەنیا بەرهەمی سیاسەت یا ئایینەوە نییە، ئەمە بەرهەمی هەر دوو چەمکە کە ڕەنگدانەوە یاسای زاڵ لە ساڵانی ڕابردوودا ژنکوژی بە ناوی کوشتنی نامووسی و چەمکێکی ڕەنگە پێدراوی دەدەن و ژن وەکوو نامووسی پیاو دەبێ هەموو مافە ڕەواکانی مرۆڤایەتی لە زەوت بکردرێت و دەربەست لە خزمەتی پیاودا بمێنێتەوە تا کوو دوچار کوژران نەبێ. ژنی عاقڵ، ژنی بەحەیا ژنی بن ماڵ، دایک، ژنێکی گوێڕایەڵ هەموو دەرکەوتەی دەسەڵاتی زاڵی ڕەگەزایەتییە کە هەموو ڕێگاکان لە ژن تووند دەکاتەوە بە چەوسێنەری زیاتر.
لە ئێستیدا ژنی نەتەوەی زاڵ هیچ کێشەیەکی ئیتنیکی، زمانی، ئایینی و چینی بن دەستی نییە و ئەگەر ئەمە سێ گۆشەیەکمان هەبێ بۆ پیشان دانی هەڵاواردنەکانی ژنان لە چوارچێوەی ئێراندا ژنێکی فارس زمان لە سەرەوەی سێ گۆشەکەیە و ژنی کورد لە خوارەوەی ئەو سێ گۆشەیە دادەنرێت، لە ئێستیدا کاتێک باس لە سەر مافی ژنێک دەکرێ لە ئەو بازنەیەدا مەبەست ژنێکە کە لە چینی باڵادەستە کە هەندێ مافی تایبەتی پێی داون، بە دانانی ژن لەم بازنە دیاریکراوەدا، دیارە ژنانی ئیتنیکیتر لەم بازنەیەدا ناگونجن و پەراوێز دەخردرێن. بە لە بەرچاو گرتن و دانانی یاسای هەڵاواردن؛ هەموو ئەو توندوتیژیانەی دژ بە ژن ڕوون دەبێتەوە و دەکرێ بە گۆڕانکاری

یاساکان ئەو توندوتیژیانەی نێو کۆمەڵگا ئاستی زۆر بهێنرێتە خوار. ڕاستە کە لە سەر ئاستی فەرهەنگی و ڕۆشنبیری کۆمەڵگا دەبێ ئیش بکردرێت و سڕینەوەی نەریتە داڕزاوەکانێک کە لە بیری بەرتەسک سەرچاوە دەگرێ کار بکردرێت، بەڵام بە دڵنیاییەوە یاسا ڕۆڵێکی گرینگی هەیە بۆ کەم کردنەوەی ڕێژەی توندوتیژی لە نێو کۆمەڵگادا.

گرینگی ڕۆڵی یاسا لە بەرەو پێشچوون یان سەرکوتی بزووتنەوەی مافخوازی ژنان

بێگومان یاسا یەکێک لە ئامرازە هەرە گرینگەکان بۆ بەرەوپێش چوونی بزووتنەوەی یەکسانیخوازانە و مافخوازانەی ژنانە. یاسای بنەڕەتی وڵاتان دەتوانێت کاریگەری ئەرینی یان نەرینی لە سەر بزووتنەوەی ژنان بێت.
کاتێک کە ژنان لە کۆمەڵگایەک هەست بە چەوساندنەوە دەکەن، ئەمە دەرخەری وشیاربوونەوەی کۆمەڵگا و بەتایبەت ژنانە لەسەر خواست و مافەکانیان. ژنان بەرپرسیارنە دەچنە نێو ڕیزی خەبات لەدژی چەوساندنەوەیان و ئەو هەڵاواردنانەی کە بەرەوڕووی دەبن، هەوڵ و تێکۆشانی خۆیان وەگەڕ دەخەن بۆ گەیشتن بە مافە ڕەوا و ئینسانییەکانی خۆیان. لەم قۆناغەدا گرینگی ڕۆڵی یاسا دەردەکەوێت، لە ئەگەری ئەوەی کە خواستەکانی ژنان بڕواتە نێو یاساوە و مافەکانیان یان بەشێک لە مافەکانیان ڕەچاو بکات ڕێگا خۆشکەرە بۆ ئەوەی ژنان بە ئامانجەکانیان بگەن و بزووتنەوەکەیان بەهێز دەبێت. وەکوو ئەوەی کە لە وڵاتانی ڕۆژاوایی و پێشکەوتوو یاسا پاڵپشتی ژنانە و بەشێک لە مافەکانیان بە دەستەبەر بووە؛ دەبینین کە بە پاڵپشتی یاسا ڕۆژانێک وەکوو ۲۵ی نۆڤامبر و ۸ی مارس تێکەڵ بە کولتووری ئەو وڵاتانە بووە.

هەڵاواردنی ڕەگەزی جیا لە هەڵاواردنی نەتەوەیی نییە کە دەبێتە ستەم و زوڵمی دووبەرابەر لە هەمبەر ژنی کورد؛ لە ڕاستییدا بزووتنەوەکانی فێمێنیزمی کە دەبێ چەمکی ئازادیخوازی و یەکسانی بپارێزن هەندێ جار دەبینین لە فێمێنیزمی ئێرانیدا؛ هەندێ جار هەڵوێستێکی دوو لایەنەیان لە کەناری باسی بێ خاوەن بوونی ژنان لە لایەن ڕەگەزی پیاوسالاریدا هەیە لە هەمبەر ئازادیخوازی ژنی کورددا، دەبینین هەر ئەو ژنانی فمنیست کە سکاڵایان بەرزە لە دژی بە پیاوسالاریدا؛ باسەکە دەگاتە ژنی کورد، زۆر ئاشکرایە لە ڕوانگەی پیاوسالارییەوە، بە کێشەکانی ژنی کورد دەڕووانن. ئەو ڕەخنانەی کە لە ژنی کورد دەگرن بە هۆی چەک هەڵگرتنی ژنان لە هەمبەرشەڕی داعیش زۆر بێ مانایە بە بڕوای من تەنانەت بزووتنەوەی فێمێنیزمیش

دەتوانێ بە شێوەیەکی ناڕەوا خۆی بە چەک بکات کاتێک هەڵپەیڤین لە ڕفاندن و توندوتیژی سێکسی و کوژران بە واتایە ژنێک دەبێ داکۆکی بکا لە خۆی.

لە ئێستادا ئەمە لە گەڵ دوو ڕوانگەی فێمێنیزمییدا ڕووبەڕوو دەبینەوە کە دوای دوو ئاراستە فیکرییدا کەوتوون؛ لیبرالیزم کە بانگەشەی سیستەمی سەرمایەداری دەکا و مارکسیزم کە ڕەخنە دەگرێ لە پێکهاتەی فیکری لیبرالیزم؛ لیبراڵ فێمێنیزم پشتگیری چینی باڵادەست دەکا جیا لە شێوەی دەسەڵاتداری (ڕەنگە فاشیست ، دیکتاتور ..) کە نێو دەزگا دەوڵەتییەکاندا دەبێتە نوێنەری ژنان و لە سەرچاوە ئابوورییەکان بە خۆ سوود وەر دەگرێ، خوازیارە ژنانی چینی باڵادەست لە شوێنە دەوڵەتییەکان ببنە خاوەن کار و پیشەی خۆیان و چینی ژنی هەژار و پایین دەست لە بیر دەکا، بەڵام بە گشتی خەباتی ژنان بە درێژایی مێژوو بە دەستەبەر کردنی ماڤە ڕەواکانیان و ڕزگاری لە کۆت و بەندی پیاوسالارییدا بەردەوام بووە و مێژوویەکی زۆر درێژی هەیە و هەر لە درووستبوونی شارستانیەت مرۆڤی ئازادیخواز هەوڵی ئەوەی داوە کۆیلەتی و دیلبوون بسڕدرێتەوە و بە بە کولتووریکردنی ئەم هەوڵە بەردەوام کەسانێکی ڕوونابیر لە حەول و تەقەلادا بوون بۆ مسۆگەرکردنی مافی تاک. لە کوردستاندا ژنانێکی تێکۆشەرمان هەیە، ڕەنگە دووچاری زۆر کۆسپ و تەگەرە بن لەم ڕێگایەدا هەر چەند بچووکیش بێ ئەو دەستکەوتانەیان، بەڵام بەردەوامن گەورەترین کێشەی ژنی کورد لە ئەم سەردەمەدا کە گەیشتن بە مافی ڕەوای مرۆڤایەتی دوا دەخات سەرەتا هەبوونی یاسای دژە ژنە کە یاسا لە ڕووی ئاینەوە ساز کراوە؛ کە دەبوایە بە پێی ڕەوتی سەردەم گۆڕانکاری تێیدا هەبوایا وەکوو ئەوەی ژن موڵکی پیاوە و دەبێ لە سەر هەموو وردەکارییەکانی ژیانی پیاوێک بڕیار بدات، ئەوەی دیکە هەبوونی نەریت و کولتوورێکی باوە لە ناو خەڵکدا کە ژن بە پێوەرەکانی هەزاران ساڵ لەوەو پێش لە بەر چاو دەگرێ، کە واتە کۆمەڵگا و ئاستی ڕوونابیری خێڵەکەی دەبێ گۆڕانکاری بە سەر بێ و گرینگترینیش ئەوەی یاساکان یەکسانی و دادپەروەری لە بەر چاو بگرن و بە پێی مافی مرۆڤی جیهانی شرۆڤەی بۆ بکات. ڕاستە ئەم کێشانە زۆر لە کۆمەڵگای کوردیدا وەکوو زۆربەی ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەرچاون و بەڵام پیاو نابێ چەمکی فێمێنیزم بە شتێکی نامۆ بزانێت و تێفکرینی ئەوەی هەبێ ئەمە وەکوو چەکێک لە دژی پیاو بە کار دەبرێت دەبێ پیاویش هەوڵبدات لە پەراوێز خستنی ژن دەنگی هەڵبڕێت و داواکاری مافی یەکسانی ژن و پیاو بێ. وەکوو هەندێ کەس کە دەڵێن فێمێنیزم ئەندێشە و تێفکرین و قوتابخانەی

□□ژئاواییەکانە و لە کوردستاندا نابێ ئەو قوتابخانەیە وەکوو ئەندێشەیەکی مافخوازانە بە کار ببردرێت. ئەو بڕوایانە هەیە سروشتی ژن لە بن□□تدا هەر وایە و نابێ ئەو مافانە بە ئەو بدرێت، کە ئەمانە دیارە سەرچاوە فیکرییەکەی لە ئایینەوە وەرگیراوە کە بڕوایان ئەوەی ئایینی ئیسلام هەموو مافەکانی مرۆیی بە ژن داوە، ئەمانە دەبێتە بەربەستێک لە بەر دەم بزاڤی ڕزگاری خوازی و یەکسانیدا. بزوتنەوەی ئەندێشەی ژنی ئازاد تا ڕادەیەک کاریگەری داناوە لەوەی کە سیستەمێکی چەوسێنەر و کۆمەڵایەتی و ئابووری زاڵ بە سەر چینی ژناندا پیشان دەدات.

دەبێ بە کردەوەکردنی بزاڤی ڕزگاریخوازی و دادپەروەری ڕێکارەکان بخرێتە ڕوو، ل□□ر□دا دەبێ شیکردنەوەیەکی بن□□تیمان هەبێ لە کێشەکانی ژنان و ئینجا بۆ ڕێکارەکانی بگ□□ین، کە بە هۆی بەربەستی زاڵ هێشتا نەیتوانیوە ببێتە پاشخانێکی فیکری و مەعرەفی لە نێو کۆمەڵگادا. بۆیە هەمیشە ڕووبەڕووم□ان دەکاتەوە لە پارادۆکسەکاندا، لە میدیاکان بە تایبەت بۆ پێناسەی ژن، بەرنامەیەک داڕژراوە کە ڕەنگە ڕیشەکانی لە لیبراڵیزمدا بدۆزینەوە، دەرکەوتنی ژنێک بە چەندەها نەشتەرگەری جوانکاری و پێناسەی ژنێکی باش لە فیلەر و بۆتۆکس و جۆرەها پرۆتین کە بە لەش و لارییەوە دووراوەتەوە لێرەدا ئەندێشە و زهنییەتی ژن لە پەراوێز یا تەنانەت سڕاوەتەوە و خودی ژن لەم بە کوێلەکردندا ڕۆڵی هەیە. بە کارهێنانی خودی ژن لە خزمەتی سیستەمێک کە بۆ بە کەرەستەکردنی هەر شتێک هەوڵدەدا لە بازاڕەکانی ئابووریدا. بە کاڵاکردنی ژن هەر خۆی بۆ پەسەندکردنی لایەنی پیاوانە دایە و دیسانەوە مەیل و خواستی پیاوە کە دەبێتە پێوەر؛ کە بە هەڵە ئەم نەشتەرگەرییە مۆدیڕنانە بە ناوی ماف ناوی لێ دەبەن و ئۆبژەبوونی ژنان لە جیهانی مۆدێڕنیشدا بە شێوەگەلی جیاواز هێشتا درێژەی هەیە.

شێوەی پەروەردە کردنی تاکی ئەم کۆمەڵگا لە ڕووی عادەت و باودا تێپەڕ نەبووە؛ بە شێوەیەک کە بۆ هۆشیار بوونەوەی منداڵەکانمان هەوڵبدەین، پەروەردەکردنی هزر و ئەندێشەیەک کە ڕێز لە هەموو چین و تووی□ژ و تەنانەت هەموو بوونەوەرکان بگرێت، کە پرۆسەیەکی درێژخایەنی پێویستە، بەڵام بە گشتی باس لە سەر توندوتیژییە لە سەر چینێکی کۆمەڵگا کە نیوەی ئەو کۆمەڵگایە لە خۆ دەگرێ و بە بیانووی شەرەف و نامووس ژنان بە دەستی پیاوان دەکوژرێن و یا ژن لە چوارچێوەیەکی بێ هێوایدا خۆی دەسوتێنێت و خۆی لە ناو دەبا و لە ڕاستییدا هیچ هەوڵێکی بنەڕەتی و ڕادیکاڵ بۆ لە ناو بردنی ئەو

یاسایانێ نادرێت کە ژنی کوژراو بە تاوانبار دەزانێ و پیاوی بکوژ دوای ماوەیەک دەستبەسەر کردن ئازاد دەکرێ و یاسا مافی کوشتنی پێ دەدا و لێرەدا دەسەڵاتی سیاسی پەنچە دەخاتە نێو ژیانی تاکەکان هەر وەها کە فوکو ئاماژە بەوە دەکات باس لە سەپاندنی دەسەڵات بە سەر ژیاندا دەکا؛ ئەگەر زلهێزی بە هیچ کەس گونجاو نییە بۆچی پیاو چ بە ڕەوشت و چ لاواز؛ بە شیاو دەزانین کە دەسەڵاتی تەواوی بە سەر ژنەکەوە هەبێ؟ کە گەندەڵی دەسەڵات لێرەدا خۆی پیشان دەدا. یاسای سەردانەواندن لە ئێستادا لە ژیانی هاوبەشی ڕوو دەکاتە ژن، کە پارادۆکسەکە لەگەڵ ژیانی مەدەنی ئێستا و بە هۆی یاسا و نەریتەکانی نێو کۆمەڵگادا کە هەموو دژە ژنن، ئەوە مسۆگەر نابێ کە دوو کەس هەموو شتێکی ئەو ژیانە لە بەین خۆیاندا بەش بکەن و کەسێک دەسەڵاتی تەواوی نەبێ و کەسێکی دیکەیان بن دەست بێ بە هیوای جیهانێک پڕ لە تەبایی و یەکسانی و دادپەروەری و هۆشیاری.

هەشتی مارسی 2022
سوهەیلا مەهەمی

ناونیشانێك بۆ وتارێکی بێ ناونیشان!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە ژمارە هەفتی گۆڤاری سەنگینی (دیوان) دا، (سەعید عەبدوڵا) وتارێکی لە بارەی ڕۆمانی کچانی دووکەڵ و ئاگر، بە ناوی(وتارێکی بێ ناونیشان) نووسیوە. خوێنەر کە وتارەکە دەبینێت، بیری بۆ ئەوە دەچێت کە ئەمە لێکۆڵینەوەیەکی وردو هەمەلایەنەیە لە بارەی ئەو ڕۆمانەوە، کەچی کاتێ وتارەکە دەخوێنێتەوە، بەرشتێکی پێچەوانە دەکەوێت و دەبینێت کە سێ بەشی وتارەکەی هیچ پەیوەندی بەو ڕۆمانەوە نییە و بەشێکی پەسندانی خۆیەتی و بەشەکەی تریشی، باسکردنە لە چەند نووسەرێك، کە دوورو نزیك پەیوەندیيان بە ناوەڕۆکی ڕۆمانەکەوە نییە. هەڵبەتە، من ئەو ڕۆمانەم نەخوێندۆتەوە، چونکە هێشتا نۆرەی خوێنەوەی لەگەڵ دەیان کتێبی

دیکە نەهاتووە، بۆیە لە بارەی ناوەڕۆکی ڕۆمانەکەوە هیچ نالێین، تەنها لە بارەی ئەو چەند سەرنجە کورت و ڕاگوزەرانەی نووسەری وتارەکە ئیستێك دەکەین، کە گوایا بە تێگەیشتنی ئەو، چەند هەڵەیەکن لە ڕۆمانەکەدا هەن و بە سەر وەرگێڕی ڕۆمانەکە تێپەڕیون. بەرلەوەی باس لەو سەرنجانە بکەم، دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە وەرگێڕی ئەو ڕۆمانە، یەکێکە لە وەرگێڕە کارامە و جوانනووسەکانی ئێمە و منیش پێشتر لە بارەی وەرگێڕانەکانییەوە، سەرنج و دیدگای خۆم خستۆتە ڕوو، بەڵام نایشارمەوە زۆربەی ئەو بە ناو ڕەخنانەی لە کارەکانی ئەو وەرگێڕە دەگیرێن (کە من پێشتریش وەڵامی هەندێکییانم داوەتەوە) لە ڕاستیدا ڕەخنە نین، بەڵکو تێنەگەیشتە لە زمانی وەرگێڕان و ڕەهەندی واتاییانەی وشە و زمان لە کاری وەرگێڕاندا. زمانی کوردی، لە جۆری ئەو زمانانەیە، کە ناتوانرێت فۆڕمێکی جێگیریی واتاییانەی پێ بدەیت و دەشێ وشەیەك زۆرتر لە ڕەهەند و مانایەکی هەبێت، یان میتافۆر بێت بۆ شتێك، بۆیە دەبێ هەمیشە دیوێکی دیکەی واتاییانەی ئەو زمانە ببینین، کە دیوێکی ناڕاستەوخۆیی واتاییانە و ئاماژەییانەی زمانە، لە گوزارشتکردن و دەربڕیندا، ئێستاش دێینە سەر سەرنجەکانی ئەوبەڕێزە، لە بارەی وەرگێڕانی ڕۆمانەکەوە.

- نووسەر نووسیویەتی:(نازانم بۆچی وەرگێڕ وشەی باڵێوزی بەکار هێناوە، چونکە باڵێوز تەنها بۆ دەوڵەتان و بۆ بوارێکی دیاریکراوە، وەك باڵێوزی ئاشتی، باڵێوزی پەنابەران) پرسیار ئەوەیە، تۆ بۆچی وەرگێڕی ئەم ڕۆمانە، نەزانێت باڵێوز وشەیەکی سیاسییە؟ لە ڕاستیدا، باڵێوز لێرەدا ئاماژەیەکی سیاسی نییە، بەڵکو نرخاندن و پێزانین و پایەدارکردنی کارێکە کە نموونەییە. ئەمە پەیوەندی بە دیوێکی دیکەی واتاییانەی زمانەوە هەیە. لە زمانی کوردیدا، دەیان نموونەی لەو شێوەیە هەن، دەتوانم بڵێم ناڕاستەوخۆ، ئاماژەیەکی دیکەی واتاییانە بەدەر لە واتا بنەڕەتییەکانییان دەگەیەنن. بۆ نموونە دەگوترێت:(لە چاوێ شێری ناگەڕێتەوە) بەڵام ئایا کەس هەیە لە شێر نەترسێت؟ ئایا شێر لێرەدا هەمان ئەو شێرەی نێو جەنگەڵەکانە؟ یاخود دەگوترێت (دەڵێی بەهەشتە) کەس بەهەشتی بینیوە، تا وەسفی شوێنێك بە بەهەشت بکات؟ یان دەگوترێت (لە سەر سەرمت دادەنێم) ئایا دەتوانین مرۆڤ لە سەر سەرمان دابنێین؟ بۆیە وشەی باڵێوز هیچ هەڵەیەکی تێدا نییە و پتر نرخاندنی کارێکە نەك ڕەهەندێکی سیاسی هەبێت. دواتر دەنووسێت

(نوێنەرمان هەیە و کەسیش دانی پێدا نانێت) ئەگەر ئەم بۆچوونەی نووسەر ڕاست بێت، من نازانم ئەو هەموو نوێنەرایەتییەی حکومەت، لە دەیان وڵاتی دنیادا چی دەکەن؟ ئەی بۆچی فەرمانگەیەك هەیە بە ناوی پەیوەندییەکانی دەرەوە؟

- نووسەر نووسیویەتی:(وشەی دێمنیشای لە جیاتی خەڵەفان بەکار هێناوە، دەبووایا بنووسێت ئاستی ئاگایی دابەزیوە) ئەگەر کەسێك خەڵەفا و واتا تووشی (زەهایمەر) بووبێت، ئاگایی دەمێنێت؟ ئەگەر ئەو کەسانە، ئاگاییان بە پێی ئاست هەڵبکشێ و دابکشێ ، ئەوا دواتر کە ئاگایان بەرزبووەوە دەگەڕێنەوە باری ئاساییانەی ژیانی خۆیان و کار و ڕەفتارییان زۆر هزرییانە دەبێت. بۆ زانیاریی نووسەر، ئەوانەی تووشی نەخۆشی لە بیرچوونەوە دەبن، ئاگاییان وردە وردە و بە خێرایی نامێنێت، چونکە خانەکانی مێشك دەمرن، بۆیە دابەزین و هەستانەوە لە ئاگایی و مێشکیی مرۆڤێك کە تووشی نەخۆشی (خەڵەفاوی زەهایمەر) بووبێت نییە. ، خۆ مێشك فشاری خوێن نییە، تا بەرزبێتەوە و نزم بێتەوە. تاکو ئێستاش چارەسەرێکی بنەڕەتی بۆ ئەو نەخۆشییە نەدۆزراوەتەوە. بۆیە کەسانی خەڵەفاو، ئاگاییان نامێنێت و بە نەمانیشی، جارێکی تر نایەنەوە دۆخی ئاساییان، چونکە خانەکانی مێشك، تاکە خانەن لە لەشی مرۆڤدا کە مردن، وەك خانەکانی دیکەی لەش جارێکی تر دروست نابنەوە. بۆیە ئەو سەرنجەی پتر ڕەشکردنەوەی لاپەڕەکەیە، نەك ڕەخنەگرتن.
- نووسەر نووسیویەتی:_(وەرگێر وشەی یەخچاڵی بۆ بەفرگر بەکار هێناوە کە تورکییە و ئێمە وشەی بەفرگرمان هەیە) بێگومان، وەك نووسەر دەڵێت وشەی (یەخچاڵ) تورکییە، بەڵام بەفرگر، هاوواتای یەخچاڵ و (سەلاجە) نییە بۆ زانیاریی نووسەر، بەڵکو لە زمانی کوردی، بەفرگر لە بەرامبەر وشەی (موجەمیدە) بەکاردێت، چونکە دیارە ئەمەیان، لە یەخچاڵ یەکجار ساردترە و بەفری زۆرتر دەگرێت. بە پێچەوانەوە یەخچاڵ، بەشێکی کەمی کە (فرێزەرەکەیتی) بەفر دەگرێت. بۆیە بەفرگر، هاوتای یەخچاڵ نییە، گەلێك جار ساردکەرەوە بەکاردێت، کە ئەمەیان بە بڕوای من گونجاوترە.
- نووسەر نووسیویەتی:_ ڕستەی (چونکە گوتی ئەو ناتوانێ متمانە بەو قەحپەیە بکات) دەبوو بەو جۆرە بێت (چونکە ئەو ناتوانێ متمانە بەو قەحپەیە بکات). بێگومان ئەم دوو ڕستەیە، لە ڕووی ئاماژەو لایەنی ڕێزمانیشەوە جیان لە یەکتری، چونکە لەڕستەی یەکەم جەختکردنەوە لە گوتنێك هەیە،

بە پێچەوانەی ڕستەی دووەم.

وێڕای ئەمانەش، نووسەری وتارەکە، گەرچی ڕەخنە لە زمانی دەربڕین و گوزارشتکردن لە ڕۆمانەکە دەگرێت، بەڵام ئەو خۆشی لە وتارەکەیدا ئەو هەڵانەی کردووە. بۆ نموونە نووسیویەتی:(ئەوان لە بەرو پشتدا ئازاریان هەیە و نۆ مانگ کۆرپەیەکیان هەڵگرت) مەبەستی نووسەری وتارەکە لە کۆرپە، ئەو منداڵەیە کە لە نێو ڕەحم و سگی ژن دایە، بەڵام دەربڕینەکەی هەڵەیە، ئەگەر بە پێی دەبڕینەکەی ئەو بێت، ئەوا کۆرپەکە لە ئامێز هەڵگیراوە، جگە لەمەش (کۆرپەکان) دروستترە، چونکە ژنەکان کۆنە! لە شوێنێکی دیکەش نووسیویەتی:(سەربار لە ژێر بار گرانترە) ئەم ئیدیۆمە کە لە کۆمەڵگای ئێمەدا زۆر بە کاردێت بەو شێوەیەیە (سەربار لە بن بارگرانترە) واتا سەربار و بن بارەکە، لە سەر پشتی وڵاغەکەیە (بارەبەرەکان) ئەگەر بە پێی دەربرینەکەی نووسەربێت، لێرەدا (سەربار و بن بار) هەیە و ژێرەوە، واتا ژێرەوەی بارەکە هەمووی. خۆ زمانزان و کەسانی پێشوو لە خۆوە نەیانگووتووە (بن بار) ئەم وردەکارییانە، زۆرجار دەبنە هۆکاری گۆڕینی ماناکانی زمان و دەربڕین، کە دەشێ واتایەکی تر و ئاماژەیەکی تر بگەیەنن. دواجار دەڵێم خۆزگە نووسەری وتارەکە، هەر سەدو شەست و سێ هەڵەکەی بڵاو دەکردەوە، بۆ ئەوەی خوێنەران بەرچاو ڕوونییان زیاتر بێت و بزانن ڕەخنەکان چین!

ئەم بابەتە لە ژمارە(9) ی گۆڤاری دیوان، شوباتی 2022 بڵاوکراوەتەوە.

سەرەتای کۆتایی پۆتین..

نووسینی: ئەندریە کەندا/

وەرگێڕانی : حەسەن ڕازانی

(دیکتاتۆر بە جەنگیری دەردەکەوێت هەتا ئەو کاتەی کە جەنگیر نییە!)
نووسینی: ئەندریە کەندال @ ئێریکە فڕانتز
٢یئازاری ٢٠٢٢ .... سەرچاوە: فۆرین ئەفەرس
وەرگێڕانی : حەسەن ڕازانی

هێرشەکەی پۆتین، سەرۆکی ڕوسیا، بۆ سەر ئۆکڕانیا ڕوون و ئاشکرابوو. هەر لە ساڵی ٢٠٠٠وە کە هاتە سەرحوکم، زۆرێک لە سەرۆکی وڵاتانی ڕۆژئاوا هەوڵیان دا کە لەگەڵیدا هەماهەنگی بکەن و خۆیانی لەگەڵدا بگونجێنن و دانوستاندنی لەگەڵدا بکەن. بەڵام کە هێرشی کردە سەروڵاتێک، کە وەک خۆی دەڵێت مافی بوونی نییە، وای لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی کرد کە پۆتین وەک و کە هەیە ببینن، وەک کەسێکی شەڕخوازکە توانایەکی دیاری لە وێرانکردندا هەیە. ئەنجامەکەشی بریتیبوو لە ئیجڕائاتی تازەی سەرتاسەری لە دژی ڕوسیا کە خۆی بینییەوە لە تەوقکردنی، گەمارۆخستنە سەر دام و دەزگا داراییەکانی، قەدەغەکردنی فڕینی فڕۆکەکانی ڕوسیا بەسەر ئاسمانی ئەوروپادا، هەروەها زیادکردنی گواستنەوەی چەک و تەقەمەنی بۆ ئۆکڕانیا. هەتا ئەڵمانیاش، کە ماوەیەکی درێژدوودە بوو لە ڕووبەڕووبوونەوەی پۆتین، ڕازیبوو بە دەرکردنی بانکەکانی ڕوسیا لە سیستەمی دارایی نامەیی سویفت و ڕازیبوونی بە ناردنی چەک و تەقەمەنی بۆ ناوچە کێشە لەسەرەکان کە بۆ ماوەیەکی زۆربووونەیدەهێشت، هەروەها بەشێوەیەکی بەرچاویش بودجەی بەشی سەربازی زیادکرد. هێرشی ڕوسیا بۆ سەر ئۆکڕانیا شتێکی کەمترنەکرد لە گۆڕینی دیدگای کۆمەڵگای نێودەوڵەتی لەبەرامبەر پۆتین کە دەبێ ڕووبەڕووی ببنەوە.

گۆڕانێکی ڕیشەیی لەوجۆرە بەباشی دەتوانێت بچێتە ناو ڕوسیاشەوە. بە درێژایی حوکمی پۆتین تاڕادەیەک جێگەی پێزانین و سوپاسکردن بووە لە لایەن گەلی ڕوسیاوە. زووربەشی بەهۆی ئەوەوە بوو کە توانی ئابووری ڕوسیا ببوژێنێتەوە دوای ئەو قەیرانەی کە لە نەوەتەکاندا تێی کەوتبوو. لە کاتێکدا زووربەی ڕوسەکان هەندێک وەهمیان هەبوو دەربارەی سەرۆکەکەیان ، وە دانیان دەنا بە گەندەڵی کە خۆی و دەستەبژێری دەوروبەری لێی بەهرەمەندن، بەڵام نەیاندەزانی کە پۆتین شەڕێکی ئاهوا گەورە لە دژی ئۆکڕانیای هاوسێیان هەڵدەگیرسێنێت. بۆ چەندین مانگ، زۆر لە لێکۆڵەرەوەکان،

شیکەرەوەکان، هەروەها هاونیشتیمانیان وەکو یەک قەناعەتیان پێکرابوو کە پۆتین لە کردەوەیەکی ئاهوا شەڕەنگێزیدا تێوە ناگلێت. دەنگوباسی شەڕو لێکەوتە ئابوورییەکانی کە بەدوایخۆیدا هێنا وای لە ڕوسیەکان کرد کە بە شێوەیەکی جیاواز هەم ڕوسیاو هەم پۆتین ببینن. ڕوسیای ئەوڕۆ هەمان ڕوسیای هەفتەی ڕابردوو نییە!

قسەیەکی ژیرانەی باوهەیە کە دەگوترێت: پۆتین دەتوانێت ڕزگاری ببێت لەهەرپەرچەکردارێکی ناوخۆیی. ئەوەش زۆر لە ڕاستی نزیکە. لە سیستەمی سەرکوتگەریی تاکەکەسیدا کە تەواوی هێز لەدەستی تاکە کەسێکدا کەدەبێتەوە وهیچ کام لە حیزب و ئەنجومەنی سەربازی وخێزانی پاشایاتی دەستیان تێیدا نابێت، زۆرئەستەمە کە سەرۆک بەهۆی جەنگەوە جا با تووشی تێکشکان و بەزینیش ببێت بتوانرێت لە کورسییەکەی وەلابنرێت. ئەمەش هۆیەکەی هەم ئەوەیە کە دەستەبژێرئەوەندە بەهێزنین تا بتوانن دیکتاتۆر بەرپرسیار بکەن وهەم بەهۆی ئەوەش کە جەماوەری ناوخۆ هەلی زۆر کەمیان لەبەردەمدایە تا بتوانن سەرۆکەکانیان بەهۆی کارەکانیانەوە سزابدەن. بەڵام دەربارەی سیستەمە چەوسێنەرەکانی وەک ڕوسیای پۆتین ئەوەیە کە هەمیشە ئەوسیستەمانە هێندە بە جێگیری دەردەکەون تا ئەو خاڵەی کە لەڕاستیدا وا نین. پۆتین رسکێکی گەورەی کرد بە هێرشکردنە سەر ئۆکڕانیا، هەروەها یەک دەرفەت هەیە، ئەویش ئەوەیە کە لە گەشەکردندایەو بریتیشە لە دەسپێکی کۆتایی پۆتین.

قەڵای ڕوسیا

هۆی باش لەبەردەستدان کە بڵێین پۆتین دەتوانێت ڕووبەڕووی ئەو پەرچەکردارانە ببێتەوە کە هی ئەنجامی شەڕەکانی ئەوون. ئەو تا مەودایەکی درێژ ڕۆیشتووە لە سەرکوتی کۆمەڵگای مەدەنی ڕوسیا و ئۆپۆزسیۆنی سیاسی و ڕۆژنامەنووسان و فەزای ڕۆشنبیری لە ڕوسیادا. ژەهرخواردکردنی سەرۆکی ئۆپۆزسیۆنی ڕوسیا، ئەلێکسی نەڤالنی، و قەدەغەکردنی پەیکەر، کە لە دوای حوکمی سۆفیاتەوە بە گرنگترین دەزگای مافی مرۆڤ دادەنرێت، ئەوە دەگەیەنێت کە سیستەمی پۆتین لە پێناو مانەوەی خۆیدا سەرکوت دەکا. ڕوسیەکان ئەو پەیامەیان پێگەیشتووە. بە پێی سەرژمێرییەک کە ٢٠٢١ سەنتەری لەڤادە ئەنجامی داوە لە ٥٢٪ی ڕوسەکان لە سەرکوتی بەکۆمەڵ دەترسن و لە ٥٨٪یان دەترس کە لەناکاوو لە خۆڕا لە لایەن دەسەڵاتدارانەوە بگیرێن و ئازاربدرێن. لە ساڵی ١٩٩٤ وە ئەو نیشانانە ڕووەو هەڵکشان ڕۆیشتوون. هەڵکشانێک لەو جۆرە لە سەرکوت ئاساییە لە سەردەمی حوکمی سەرکوتگەرەکان کە بە ماوەیەکی دووروودرێژ لەسەر کورسی دەسەڵاتن. هەرچەندە ئەو سەرکوتگەرانە ماوەی دەسەڵاتیان درێژ بێت،

زیاتر پەیوەندیان لەگەڵ کۆمەڵگاکەیاندا دەپچڕێت و کەمتریش خزمەت بە هاونیشتیمانیان دەکەن. بۆیە لە ئەنجامدا ئەو دەسەڵاتدارە سەرکوتگەرانە ڕێگای کەمیان لەبەردەمدا دەمێنێت بە بەردەوامی بە دەسەڵاتیان.
پۆتین شانبەشانی سەرکوت دەتوانێت یاری و مڕاوەغە لەگەڵ فەزای زانیاری ڕوسیادا بکات، بەجۆرێک پێکی بێنێت کە زۆر لە ڕوسەکان لە ڕوداوەکانی ئۆکڕانیا نەگەن. هەر لە ئێستاوە ئاساییشی ڕوسیا دەستی کردووە بە سانسۆرو چاودێری هەموو جوڵەیەک لەسەر تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان کە پەیوەندی بە جەنگی ئۆکڕانیاوە هەبێ. بۆ نموونە دەسەڵاتداران ڕادیوی ئیکۆمۆسکڤیان داخست کە ڕادیۆیەکی سەربەخۆیەو لە ساڵی ١٩٩٠ەوە کاردەکات. هەرچەندە نەوەی تازە زیاتر زانیاری لەو دەزگایانەی کە دەوڵەت دەسەڵاتی بەسەریاندا نییە بە دەست دەهێنن، بەڵام ئێستاش ڕژێم پانتایی زانیاری دەستکەوتنی بەدەستەوەیە. پێش ئەوەی ڕوسیا هێرش بکاتە سەر ئۆکڕانیا، سەرژمێرییەکان ئەوەیان پیشان دەدا کە زۆرینەی ڕوسییەکان لەگەڵ دانپێداهێنانی ناوچەکانی بەشی ڕۆژهەڵاتی ئۆکڕانیا بوون وەک دەوڵەتی سەربەخۆ و هەروەها لۆمەی ناتۆیان دەکرد بۆ ئەو کێشەیەی کە درووست بووە.

کۆنتڕۆڵکردنی سەرکوت و زانیاری بە یەکەوە لە لایەن پۆتینەوە دەتوانرێت خۆپیشاندانەکانی ئەنتی جەنگ لە پەرەسەندن بوەستێنرێت. تاکو ئێستا زیاتر لە پێنج هەزار خۆپیشاندەر گیراوە کە چالاکیان لە دژی هێرشی ڕوسیا بۆ سەر ئۆکڕانیا ئەنجامداوە. بۆی هەیە ئەو ڕەشبگیرییە ببێتە هۆی ڕاگرتنی خۆپیشاندانی تر لە دژی ڕوسیا لە ناوخۆی ڕوسیادا. لە کاتێکدا ڕوسی هەبن کە ژیانی خۆیان بخەنە خەتەرەوەو خۆپیشاندان بکەن ئەگەر بزانن کە خۆپیشاندانەکان بەرەو زیادبوون دەڕۆن و بە هۆی سانسۆریشەوە لەمەودوا سەخت دەبێ بۆ خۆپیشاندەران کە بتوانن بزانن چەند کەس نارازین بەو جەنگە. بۆیە لەوانەیە پۆتین زیاتر بەرەو سەرکوتکردنی کۆمەڵگای ڕوسی هەنگاو بنێت کە کە ئێستا لە شڵەژاندایە. سیستەمە تاکڕەوەکان زۆرترلە سیستەمە ئۆتۆکراتەکانی تر بەرەو سەرکوت دەڕۆن لە وەڵام بە خۆپیشاندانەکان بە تایبەتی کاتێک کە لە کردەوەی فراوانخوازییەوە تێوە دەگلێن وەک ئێستای پۆتین بە ئۆکڕانیا. سەرباری ئەوەش زۆرێک لە ڕوسەکان کە بەتەواوی لە پۆتین بێزاربوون وڵات بەجێدەهێڵن ، وەک لە ئێستاوە هەندێکیان کردوویانە. ئەمەش دەبێتە هۆی کەم بوونەوەی فشاری ناوخۆیی لەسەر پۆتین.

ه□رو□ه□ا پۆتين بە تەواوەتی خۆی تەيار كردووە لە بەرامبەر ه□□ش□يەكی تركە بريتيە لە جودابوونەوەی دەستەبژێر. لە كۆبوونەوەی باڵای ئەنجومەنی ئاسايشی نەتەوەيی دا پۆتين بە فشار ئەندامەكانی ناچاركرد كە پشتگيری لێ بكەن لە بڕياری بە سەربەخۆيی ناساندنی هەردوک بەشە جيا بۆوەكە لە ئۆكڕانيا كە بريتين لە دۆنێتسک و لوهانسک. کە دوو ناوچەی جوداخوازن لە بەشی ڕۆژهەڵاتی ئۆكڕانيا. ئەمەش لە توانای ئەندامانی ئەنجومەنەكەی كەم كردەوە كە ببنە هۆی لێكترازان و بڵێن پۆتين ڕوسيا بەرەو ڕێگايەكی هەڵدێر دەبات. ئينجا يەك ڕۆژ دوای دەستپێكردنی هەڵمەتی هێرش بۆسەر ئۆكڕانيا پۆتين كۆبوونەوەی بە بەناوبانگترين و بەهێزترين لە دەوڵەمەندو خاوەنكارەكانی نێو دەستەبژێری ڕوسيا كرد. ئەو كۆبوونەوەيە بۆ ئەوە بوو كە گفتوگۆ لەسەر ئەو لێكەوتەو قەيرانە دارايیانە بكەن كە لە ئەنجامی ئەو جەنگەدا دێنەدی. ئامانجی پۆتين لەو كۆبوونەوەيە ئەوە بوو كە پێيان بڵێت ئێوەش دواڕۆژتان و سەروەت و سامانتان بە مانەوەی منەوە گرێدراوە.

هەر هەموويان دەكەون!

بەڵام هۆی باشيش لەگۆڕێدان كە لەوانەيە شەپۆلەكان ئاراستەيان بگۆڕن. سەرباری سەركوت، خۆپيشاندەران زياد لە ٥٨ شاريان بەدەستەوە گرتووە لە سەراسەری ڕوسيادا. ئەو خۆپيشاندانانەی كە لە سەرەتادا دەستيان پێكرد زۆر نا ياب بوون نەك هەر لە ڕووی نواندنی ئاڕەزايەتيدا ، بەڵك و لە ڕووی تواناشەوە. ئەمە ئەوەی سەلماند كە خۆپيشاندەران لە ژێر سايەی سيستەمە زۆر سەركوتگەرەكاندا زياتر بۆيان هەيە سەركەوتوبن وەك لە ژێر سايەو دەسەڵاتی سيستەمە كەمترسەكوتگەرەكاندا. ئەوەش ل□ بەرئەوەيە كە كاتێك خەڵك دەچێتە سەرشەقامەكان هەتا ئەگەر بێت و باجەكەشی زۆربێت دەبێتە هێمايەكی بەهێز بۆ هاونيشتيمانیەكانی تر كە تووڕەبوونی ئەوان ببين□ر□ت. هەر بە پێی ئەو ڕێسايە سەرەتا خۆپيشاندانەكانی ئەنتی جەنگ بوونە هۆی هاندان و پشت ئەستووری بۆ ئۆپۆزسيۆن. ڕاستي□كە ئەوەيە كە ڕوسەكان ئەو جەنگەی پۆتين بە ناڕاست دەزانن و پ□يان وايە كە پەرچەكرداری زۆرخەراپ و سەرتاسەری بەدوادادێت. ئەو كاتەی كە نادادپەروەری زۆر پەرە دەستێنێت ئيتر تواناو وزە دەدات بە خەڵك و دەشيان هێنێتە سەر شەقامەكان. هەروەك كە لە تونس ڕويدا كاتێك كە بەرپرسانی تونسی سوكايەتييان بە محمد البوعزيزی ميوە فرۆش كردو دەستيان بەسەر كەل و پەلەكانيدا گرت ئەويش لە داخا ئاگری بەردا يە جەستەی خۆی . بە هۆی ئەو ڕوودا و□ نەك هەر لە ناو تونس دا بەڵك و بەهاری عەڕەبی لە ساڵی ٢٠١١ دا بەدوای خۆيدا هێنا.

هەروەها جەنگ رکابەری کاریگەرو بێناوبانگی ناوخۆیی هەن کە تەنها یاخی و جودابەوەکان نین. ئەوەتە چەندین خەڵکی بێناوبانگی ڕوسی نامەیان ئیمزا کردووە لە دژی شەڕ. ئەندری ڕوبلێف، ئەستێرەی تێنسی ڕوسی، لە سەر کامێرای تەلەفیزیۆن نووسیویەتی" بە یارمەتیتان شەڕ نا". سەرۆکی وەفدی ڕوسیا لە کۆنفرانسی کەش و هەوای نەتەوە یەکگرتووەکان لەسەر هێرشی وڵاتەکەی بۆ سەر ئۆکرانیا پۆزشی هێنایەوە و هەروەها کچی سکرتێری ڕۆژنامەوانی پوتین لە ئەکاوەنتی خۆی لە ئنستگرام، هەر چەندە دوای چەند کاتژمێرێک کوژاندیەوە، نووسیویەتی " شەڕ نا". کەسە دەوڵەمەندو کاریگەرەکنی نزیک لە پوتینیش نیشانە هەن کە کەیفیان بەو جەنگە نایەت. ئەناتۆڵی چوبایس، سەرۆکی پێشووی وزە، وێنەی بۆریس نەمرنەف کە ڕابەری ئۆپۆزسیۆنی ڕوسیا بوو وە لە بەردەمی کەملین کوژرا، لەسەرلاپەڕەی فەیسبووکی خۆی وێنەکەی ئەوی داناوە. هەروەها ئەوەتا ئۆلێگ دەریپاسکە، ملیاردلێری ڕوسی بانگەوازی بۆ ئاشتی و دانووستان کرد.

هەتا ئەگەرئەو کارانەی پوتین نەشبنە هۆی دەستبەجێ لەسەر حوکم لابردنی، ئەوا شەڕ لە گەڵ ئۆکرانیادا خالەی لاواز لە درێژماوەدا دەخوڵقێنێت. ئەوەتا هەر لە ئێستاوە گەمارۆکانی سەر ڕوسیا بەهای ڕۆبڵی هێنایە خوار و چاوەڕێش دەکرێ کە گەمارۆکان چڕتربکرێنەوە. ئەمەش بە تێپەڕبوونی کات پوتین لاوازتر دەکا. عادەتەن ڕژێمە تاکڕەوەکان لە کاتی گەمارۆکاندا بودجەی حکومەت کەم دەکەنەوە و بەمەش ژیانی خەڵکی ئاسایی دژوارتر دەکەن و لەوانەشە بارودۆخیش بەرەو پێشێوی زیاتر بڕوا. عادەتەن گەمارۆکان زۆرتر کاریگەریی لەسەر ڕژێمە تاکڕەوەکەن دادەنێن وەک لەسەر ڕژێمە دیکتاتۆرو چەوسێنەرەکانی تر. چونکە ڕژێمە دکتاتۆرە تاکڕەوەکان زیاترپشت بە سەرچاوەی دەرەوە دەبەستن لە حوکمڕانیدا. دەستبژێری ڕوسیا تاکو ئێستا ناچارنەبوون کە لە نێوان پوتین و ئەو ژیانەی کە خۆیان دەیانەوێت لایەک هەڵبژێرن. بەڵام کۆمێنتەکانی چوبایس و دەریپاسکا لەوانەیە بە دەرکەوتنی کاریگەری سزاکان گۆڕانکاری درووست بکا بە تایبەتی کە ئەگەر ببەسترێتەوە بەو هەوڵە و کۆششەی کە ئەمریکاو ئەوروپا لە دژی گەندەڵی دەیکەن. بۆیە ئەگەر ئەو دەستەبژێرەی ڕوسیا زیاتربگوشرین لەوانەیە بگەنە ئەوبڕیارەی کە هیچیتر پوتین ناتوانێت بەرژەوەندیەکانیان بپارێزێت و بۆیە ناچار دەبن کە بیر لە جێگرەوەیەک بکەن و کەسێک دیاری بکەن کە لە ئۆکرانیا بکشیتەوەو بتوانێت سەرمایەکانیان بە ئازاد بکا.

لە کۆتاییدا ئەو کێشەیەی ئۆکرانیا لەوانەیە پێل بهاوێت بە

سەرهەڵدانی هەڵگەڕانەوە و خەڵکی ڕوسیاش هیچی تر ناتوانن ئارام بگرن. هەرچەندە لێکۆڵینەوە نیشانی داوە کە ڕژێمە دیکتاتۆرە تاکڕەوەکان زۆر گوێ بە شەڕوشۆڕی سەربازی نادەن کە زیانی گیانی زۆریشی لێ بکەوێتەوە. بەڵام ئەم گوێ پێنەدانەی ئەوان ئەوە ناگەیەنێت کە خەڵکیش بەهەمان شێوەی ئەمان دەبێ. بۆ نموونە موعەمەر قەزافی لیبیا پەنای بەسەرکوتی زیاتر برد بۆ بەڕێوەبردنی وڵات لەبەرامبەر هەڵکشانی خەرجییەکان بۆ ئەو شەڕانەی ئەو دایدەگیرساندن. بەڵام کاتێک کە ڕووبەڕووی قەیرانی ئابووری سەخت بوویەوە هەر خەڵکە ئاساییەکەی لیبیا لێی ڕاپەڕین و بە شێوەیەکی زۆر توندوتیژ لە سەر تەخت لایان برد. هەروەها لە کاتی درێژەکێشانی داگیرکاری یەکێتی سۆڤیەتی جاران بۆ ئەفغانستان وایکرد کە خەڵک دڵسۆزیی نەمێنێت بۆ حیزبی کۆمۆنیست. بۆیە دوور نییە کە ئەگەر ئۆکرانیا ببێتە زەنگاوێک پۆتین لەسەر کورسییەکەی هەڵبخلیسکێنێت..

پەیوەندی پچڕان

پێشبینی کردنی ڕوخانی سەرۆکێکی پاوانخوازو شەیدا بەهێز کاری کەسێکی گێل و نەزانە. دیکتاتۆرە لاوازەکان کە دەکەونە کێشەوە دەتوان بە شەلەشەلیش بێت زیاتر بمێننەوە لەو ماوەیەی کە لێکۆڵەرەوان دایدەنێن. ڕۆبەرت موغابی سەرۆکی زیمبابۆی لەو هەڵاوسانە گەورەیەو شکستەی کە لە هەڵبژاردندا تووشی هات توانی دەربازی ببێت و هەتا دوو ساڵ پێش مردنی هەر لەسەر حوکم مایەوە. یان ئەوەتە سەرۆکی ڤەنزوێلا نیکۆڵاس مەدورۆ هەر لەسەر حوکم ماوە سەرباری ئەوەی کە ئابووری وڵاتەکەی بەتەواوی داتەپیوە. زۆر بە سادەیی: ئەو ڕابەرو سەرۆکانەی کە بە ڕواڵەت بەهێزن لەوانەیە زۆر کوتوپڕ لەسەر کورسییەکەیان لابدرێن هەروەک لە سەرۆکی میسر حوسنی موبارەک و زەین العابدین سەرۆکی تونس ڕوویدا لە بەهاری عەرەبی کە لە ساڵی ٢٠١١دا ڕوویدا.

بەڵام لێکۆڵەرەوان ئەوە دەزانن کە دیکتاتۆرە تاکڕەوەکان لە وێنەی پۆتین لەوانەیە زیاتر هەڵە بکەن لە سیاسەتی دەرەوەیاندا. ئەو جۆرە سەرۆکانە دەورەی خۆیان قەرەباڵغ دەکەن بەو کەسانەی کە هەر بەڵێ دەڵێن و هیچ کات بێجگە لەو شتانەی کە خۆیان دەیانەوێت قەت دەنگ و باسی خەراپیان پێناگەیەنن. ئەمەش وا لەو سەرۆکە دیکتاتۆرانە دەکات کە نەتوانن بڕیاری درووست بدەن. جا ئەو جەنگەی کە پۆتین هەڵیگیرساندووە لەسەر کورسییەکەی لا دەبات یان لای نابات ئەوە پرسیارێکەو هەمیشە بە کراوەیی دەمێنێتەوە. بەڵام ڕوسیا لە لایەن خەڵکییەوە ڕووبەڕووی ناڕەزایەتی دەبێتەوە، جودا بوونەوەو

لێکترازان درووست دەبێت لە نێو دەستەبژێری ڕووسیادا، هەروەها سزا نێو دەوڵەتییەکانیش لە دەرەوەرا ڕۆڵی کاریگەرییان دەبێ لەسەر پۆتین. ڕەنگە ڕوخانی پۆتین ئەوڕۆ یان بەیانی ڕوونەدات بەڵام بە دڵنیاییەوە گیربوونی بە کورسییەکەیەوە ئێستا هێندەی پێش هێرشەکەی بۆ سەر ئۆکڕانیا بەهێزو جێگیر نییە .

ئەندریە کێنداڵ تایلەر: ئەندامی سەرەکی و بەڕێوەبەری پڕۆگرامی ئاسایشی ترانزئەتڵانتیکە لە سەنتەری ئاسایشی تازەی ئەمەریکا. لە ٢٠١٥ وە بۆ ٢٠١٨ ئەفسەری جێگری ئیستیخباڕاتی نیشتیمانی بووە بۆ کاروباری ڕوسیا - ئوڕاسیا لە سەنتەری ئەنجومەنی ئیستیخباڕاتی نیشتیمانی.
ئێریکا فڕانتز: پرۆفیسەری زانستە سیاسییەکان لە زانکۆی ویلایەتی مێشیگان.

https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-03-02/beginning-end-putin?

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێک-3-
شەماڵ بارەوانی

بەشی سێیەم/

دەوڵەتی سیکۆلاریزم: دەوڵەتێکە هاووڵاتی بوون پێوەرەو جیاوازی نەتەوە، ڕەنگ و ڕەگەز، ئایین و ئیتن و مەزهەب و ئیدۆلۆژیا ناکرێن بە هۆکاری چەوسانەوەی ئەویترو بێ ماف کردنی.
سەپاندن و تۆتالیتارییەت.لەناو سیستەمەکی سیکۆلاردا هەرگیز، جێگای نابێتەوەو بوونی نییە. هیچ کەسێك، لەسایەی سیستەمەکی سیکۆلاریستی ڕاستەقینە، سیستەمێك، بەمانای وشە، نەك تەنها بە ڕواڵەت و بە ناو بە دروشمی بەتاڵ و بێ ماناو بێ ناوەڕۆك، سیکۆلاربێت، بۆی نییە تێداخولی ژیان و ئازادی و خواست و هەڵبژاردنەکانی ئەویتر بکات.
دەوڵەتی سیکۆلار هەموو مافەکی بۆ تاك، بەپێی گرێبەست و پەیمانەکی کۆمەڵایەتی نێوان هەموان و بەیاسا ڕێکخستووەو دەستەبەر و زامنکردوو پاراستووەو کردوونی بەبقەو هێڵی سوور و کەس بۆی نییە،

بە هیچ پاساوێك و لەژێر هیچ ناوێكدا، ئەو هێڵە سوور و بڤەو پیرۆزیەی تاك، ئەو ماف و ئازادی و خواست و سنورانەی مەملەكەتی تاك و مرۆڤەكان ببەزێنێت و ئازادیەكانیان پێشێڵ بكات.
لە دەوڵەتی سیكۆلاردا، هاووڵاتی لەسەرووی هەموو شتێكەوەیەو دەوڵەت دەوڵەتی هاووڵاتیەو هاووڵاتی بنەماو بنچینەیە، هاووڵاتی پێوەرو پیرۆزە، بە ئەوەی سەیری ئاینەكەی یاخود ئیتن و مەزهەب و ئایدیۆلۆجیاكەی، نەتەوەو ڕەنگ و ڕەگەزەكەی بكرێت، لە دەوڵەتی سیكۆلاردا دەستورێك هەیە پێویستە بەیەك چاو سەیری هەموان بكات و بەیەكسانی ئەرك و ماف بە هاووڵاتیان دابەش و دیاری بكات و ئازادی ویژدان(لائیك-بێ دینی)و عەقیدەو بیرو باوەڕ بە هەموو كەسێك دەستەبەربكات و هەموان بە ئازادی بتوانن گۆزارشت لەخۆیان بكەن و كەس مافی ئەوەی نەبێت لەجیاتی ئەوەكەیتر بڕیاربدات و نەخشەی بكەو نەكەی بۆ بكێشێت و تاك ئازاد بێت بەو شێوازە بژیت كەخۆی دەیەوێت، نەك ئەویتر.
لەناو سیستەم و دەوڵەتی سیكۆلاریزمدا،
عەلمانیەت مرۆڤی كردووە بەكابەو ڕووگەی ژیان و دەبێت هەموو شتێك لەپێناو مرۆڤ و خزمەتی مرۆڤایەتی دابێت و هەموو شتەكان بەدەوری خواست و ئارەزوو و ئازادی و مافەكانی مرۆڤدا بخوڵێنەوە،
لەناو دەوڵەتی سیكۆلاریزمدا، دەسەڵات دەسەڵاتی ئەقڵ و هێز هێزی زانست و گۆڕەپانی بیركردنەوەی ئازاد و ئینسانی ئازادو مرۆڤ بوونە. لەناو سیستەمی سیكۆلاریزمدا.
هیچ مەرجەعێكی باڵاو دەسەڵاتێكی پیرۆزی ڕەها بوونی نییە، تەحەكوم و یاری بەژیانی تاكەكان و چارەنوسی مرۆڤەكانەوە بكات، بەڵكو لە لەسایەی عەلمانیەت و لەناو سیستەمی عەلمانیدا ئیرادەی گشتی و پەیمان و ڕێككەوتنی كومەڵایەتی نێوان هاووڵاتیان و ئازادی و خواستەكانی تاك مەرجەع و پیرۆز باڵان.
..
شەماڵ بارەوانی

ئیدی خەون نابینم.. شیعری:

ستیڤان شەمزینی

تۆ هێشتا نازانیت
شەقامەکانی هەستم چۆڵە و
دەم رووبارێکی نیگەرانە
درەختی تەمەنم
هەر تەنیا یەک گەڵای پێوە ماوە
ئەویش بە یەک شەتەی "با"ی
عەشقێک دەوەرێت
وێرانم، وەک ئەو شارانەی
دەبنە خۆڵەمێشی جەنگ و
غەریبم وەک ئەو رێبوارەی
لە چۆڵەوانیدا رێ دەکات
دەگریم، هەر دەگریم
چونکە خۆمم لێ ون بووە و
لە هیچ کۆڵانێکی رووناکدا نایدۆزمەوە
چاوەکانم هەمیشە کراوەن
ئیدی خەونێک نەماوە بیبینم
لێوەکانم وشک بوونەتەوە
لەم وشکەساڵیی ماچەدا
هەناسەکانم هێندەی مەریخ قورسن
کەوتوونەتە سەرشانی مەرگ
چەندین سەدەیە دەفڕم
لە ئاسمانە رەش داگیرساوەکانی مەراقدا
هەزاران هەزار ساڵە
بەسەر فەرشی گریاندا ئەڕۆم
لە پاپۆڕی تێکشکاوی زەمەندا
لە کەناری ژیلەمۆدا لەنگەر دەگرم و
سووتانی رۆحم ئەچنمەوە
ئەمەستا پێم لە گۆرانی حەزین
کەچی چڕینم لە بیر چۆتەوە
پڕ پڕم لە مۆسیقای غەم
کەچی ژەنینم بیر چۆتەوە
ئاسمانم پڕە لە هەوری رەش
کەچی بارینم بیر چۆتەوە
تۆ هێشتا نازانیت، شەوان

تاریکی رائەخەم و
بێدەنگی ئەستێرەکان
ئەدەم بە خەمدا
هەر تینووم بوو
پەرداخێک لە خەیاڵی
باوەشت ئەخەمەوە
کە برسیشم بوو
لەتێک لە کێکی یادگارییەکانت ئەخەم
کە بیرم کردیت
خوداش لەگەڵ خەمدا دەخەمە گریان
تۆ نازانیت هەموو شەوێک
پرسیاری تۆ لە مانگ دەکەم و
تریفە وەڵامم ئەداتەوە
تۆ نازانیت، هەموو رۆژێک
سۆراغت لای پەلکە گیا دەکەم
ئاورینگ وەڵامم ئەداتەوە
تۆ نازانیت، هەر کات بێدەنگ بیت
زمانی شیعرم لە گۆ دەکەوێت
تۆ نازانیت، هەر کات تووڕە بیت
زریانی فرمێسکم هەڵدەچێ
تۆ نازانیت، هەر کات ون بیت
ژیان خۆیم لە حەشار دەدا و
لە کۆڵانەکانی دڵتەنگیدا
بەدەم نەفەسدان
لە دوا سیگاری تەمەنەوە
دوا هەناسەم هەڵدەکێشم

2018
ستۆکهۆڵم

کـۆپلـەیـەک و دوو ڕوبـــــاعی..
شیعری: نەوزاد بەندی

بەڵام دەسەڵا تێکی خوێڕی ،
کە ڕووخانی ،
هیمەتی چوار پیاوی ئەوێ و
پیاو قاتییە ..
هیچ سەیر نیە ..
فیل نا فڕێ ..کیسەڵ خاوە ..
بەس لە کوردا ،
مەوسیمی
پیاوەتی و غیرەت ،
نەهاتیە ..

⋆ ⋆ ⋆

چاوەڕێی دەستی نامەرد کەی ، مـردووی
هەر خۆی ئەبینێ و تۆ وەک بابــــــردووی
بێ سودە هەرچەن هەوڵی لەگەڵ بـــــەی
ئەو هەر ئەوەیە زەلیلـــــــــــــی کردووی

⋆ ⋆ ⋆

نامەرد هیچ باس و خواســـــێ نایگۆڕێ
براوەتـــــــرە هەرچـــــــــــەن بدۆڕێ
نامەرد تا زیاتر ڕەخنـــــــــەی لێ بگری
گەورەتر ..پیستر ..بۆی دێتـــــــــە گۆڕێ

جەنگی ئوکرانیا وەک دەستوێژێک

بە پارسەنگکردنەوەی هێزەکان.. کاوە جەلال

دەمێکە جەنگی لابەلا بەسەرچووە. ئەمە بەڕوونی تەنانەت لە ولاتێکی بچووکی وەک سوریادا دەبینین کە ئەکتەرەکانی نێوی بەپێی توانایان کۆشش بۆ بەرژەوەندییەکانیان دەکەن بەبێ ئەوەی هیچ کامیان شایانی ئەوە بێت ناونیشانی "شەیتان" لە بەرەکی بدرێت. ئاخر سیستەمی سەرمایەگەری بۆ هەمیشە بنەڕەتی بەرژەوەندیی خستە جێی دوالیزمی چاکە و خراپە. سیستەمی سەرمایەگەری دز نییە، بەڵکو بەرژەوەندگەرایە و تا ڕادەی شیان بە گرێبەست وەک دەستوەژی مۆدێرنی پەیوەندیسازی پەرەی پێدەدات، ئەوجا لەکوێدا بەرژەوەندیی بکەوێتە مەترسییەوە، بۆ جەنگ دەپاریزێت. گرێبەستێکی بەم چەشنە بۆ نموونە دەشێت بە پێشنیارێک بۆ بوون بە ئەندامی ناتۆ هەوڵی بۆ بدرێت، لەو شێوەیەدا کە خرایە بەردەم سەرکردەکانی ئوکرانیا، ئاشکراشە ئەوان بە هەمان شێوە لە بەرژەوەندیی خۆیانەوە مشتوماڵیان کرد و بڕیاریان لەسەر دا. ئەمە هەموو بەئاشکرا دەزانین کە سەرکردەکانی ئوکرانیا وەڵامێکی ئەرێنییان بە ئەو پێشنیارەی خۆرئاوا، ڕەنگە بەتایبەتی ئەوروپا، هەبوو. کەواتە ئەم سەرکردانە خۆیشیان فاکتەرێکن لە هۆی هەڵگیرسانی جەنگەکەدا کە هەنووکە لەنێو وڵاتەکەیاندا لەگۆڕێیە. بەمەش ئیدی هاوکات بەڕوونی دەبینرێت، کە نە هێرشبەر شەیتانە و نە بەرگریکەر فریشەی ڕزگاریخوازە.

ئەمڕۆ دەهۆڵەی میدیاییانەی خۆرئاوا بۆ جەنگی ئوکرانیا هەموو دەهۆڵکوتانەکانی دیکەی لەکارخستووە، ئەوجا گەر هەندێکیان هێشتا هەر لەگۆڕێ بن، ئەوا نزیکەی تەواو کپ بوون. ئاخر جەنگەکە کە ڕوسیا بەرپای کردووە، هەوڵێکە بۆ سنووردارکردنی بەرژەوەندییە سەرمایەگەری و سیاسی-ئاسایشییەکانی ئەوروپای خۆرئاوا تا بەرژەوەندییە ئاسایشییەکانی خۆی بپارێزێت. گەر لێرەدا ڕەچاوی هاوکێشەی پەیوەندییەکان بکەین، ئەوا دەبێت لەنێو هەمان تۆڕی بەرژەوەندیدا هەروەها گوێ لە دەنگی پوتین بگرین کە دەشێت بەم شێوەیە بیدەینەوە: "کاتێک ئێوە، خۆرئاوا، دەتانوێت بە هەموو شێوەیەک ئابڵۆقمان بدەن، بێگومان بن کە ئێمە هاوشێوەی کەروێشک بەرانبەر مار هەڵوێست وەرناگرین، ئەوجا گەر ئەم دراوسێیەمان هەڵوێستی خۆی لەتەک هەڵوێستی ئێوەدا یەکبخات، ئەوا ئێمە بە هێرش

وەڵامی دەدەینەوە. ئێمەش وەک ئەوە بەرژەوەندیی نەتەوەیی و ئابووریمان هەیە، ئێمە کەمتر لە ئەوە ئیمپریالیستی نین”.

پوتین خۆی بە گوتەیەکی (ڕەنگە ڕوسی) هەڵوەستی خۆی و وڵاتەکەی سەبارەت بە تەنگژەی سوریا و هاتنەناوەوەی خۆیان دەربڕی: “هەرگیز جرج نەخزێنیتە نێو سووچەوە”. ئاشکرایە گەر مرۆڤ هەڵمەت بە جرجێک بەرێت، ئەو هەڵدێت، گەر مرۆڤ بیخزێنێتەوە نێو قوژبنێکەوە، جرجەکە هەڵمەتی بۆ دەهێنێت: پەلاماری دەدات. ئێمەش پێشانی دەدات کە نەک تەنیا تەنگژەی سوریا، بەڵکو هەروەها جەنگی ئوکرانیاش ئینتەرناسیۆنالییە، بەڵێ دەشێت وەک سەرئەنجامی هەڵپەکانی دەوڵەتانی خۆرئاوا بۆ پتر تەشەنەپێدان و دابینکردنی بەرژەوەندییە ئابوورییەکانیان بیسەنگێنین. بێگومان لێرەدا هاوڵاتیانی ئوکراینی زیانیان پێدەگات، وەلێ سەرکردەکانیان، خاوەنفیرماکانیان، بەشدارن لە هەی ئەو نەهامەتییەدا کە بەسەر ئەواندا هاتووە. هەمووویان بکەرن لەم پێیوەندییانەدا بەبێ ئەوەی هیچ کامیان ڕزگاریخواز و نیازباشی دێمۆکراتی (ی جەختلێکراو) بێت. کەواتە تیۆریی پیلانگێڕیی لەم ڕەوشەدا جێی نابێتەوە کە گریمانەی شەیتانێکی بەرژەوەندگەرا دەکات وەک ئاژاوەگێڕی دەرەکی لە نێوخۆی وڵاتێکدا.

بیرەوەرییەکانی کاکیخۆم.. هیوا ناسیح

ئەو گەنجە گەرمیانییەی لە وڵاتی غەریبیدا بوو بە مامەخەمەی کوردان

لەم ماوەیەدا کتێبی بەسەرهاتی ژیان، یان بیرەوەرییەکانی کاکیخۆمم خوێندەوە، کە بە ناوی کاردۆخ، کوردەکە(Kardox, der Kurde، Lebensbericht)یە و چاپی یەکەمی ساڵی ۲۰۱۸ لە ئەڵمانیا لە سەر کاغەزێکی بریقەدار و جوان و قەبارەی مامناوەند کە ۳٦٤ لاپەڕەیە بڵاوکراوەتەوە،. زیاتر لە ۳۰ وێنە و دەیان بەڵگەنامەی کوردی و ئەڵمانی لە پاشکۆیدا چاپکردوە، کتێبەکەیان دەوڵەمەندتر کردوە. دیارە من یەک لە ئارەزووەکانم خوێندنەوەی بیرەوەریی مرۆڤەکانە،

جا کورد بێت یان بێگانە، کە گۆڕانکاری و بەرزی و نزمی زۆریان لە ژیاندا بینیوە و تاڵی و سوێری و ساردوگەرمی ڕۆژگاریان زۆر چەشتوە. ڕۆژێکیان بە ڕێکەوت چاوم کەوتە سەر ئەم کتێبە، زانیم هی کوردێکی خەمزەدە و کەسەردیدەیە بۆیە یەکسەر کڕیم، بەڕاستی خوێندنەوەی ئەم بیرەوەرییانەی کاکیخڕم محیەددین تام و چێژێکی تایبەتی پێ بەخشیم، ئەشێ لەبەر ئەوە بێت هەندێک خاڵی هاوبەش لە نێوانماندا هەیە، هەر چەندە جیاوازی تەمەنیشمان بڕێک زۆرە، وەک ئەوەی ئەویش کوردە و خەڵکی گەرمیانە، خاک و وڵاتی خۆی لەبیرنەکردوە، ئاوارەی ئەوروپا بووە و لێرە توانیویەتی زمان باش فێرببێت و لەگەڵ کۆمەڵگای ئێرەدا ئاوێتە ببێت. یان ڕەنگە لەبەر ئەوە بێت، یەکەمجارە بیرەوەریی کوردێکی پەڕاگەندەی هەندەران بە زمانی بیانی دەخوێنمەوە.

دیارە نوسینی بیرەوەریی، کە یەکێکە لە ژانرە گرنگەکانی ئەدەب و خوێنەری زۆرە لە جیهاندا، بۆ ئێمەی کورد و بە زمانی بێگانە بایەخی تایبەتی هەیە، چونکە لە سەرێکەوە لە میانەی گێڕانەوەی ڕووداوەکانەوە کە بەسەر خۆمان و گەلەکەمان هاتوە، چەوسانەوە و خەبات و بەرگری و کۆمەڵکوژییەکانی گەلەکەمان بە خوێنەری بیانی دەناسێنین، هاوکات دابونەریت و کەلتوری گەلەکەمان پێیان ئاشنا دەکەین، وەک لێبوردەیی، میواندۆستی، بەخشندەیی، هاودەردی و هاوخەمی کەسوکار و دراوسێ بۆ یەکدی… هتد. لە سەرێکی تریشەوە بۆ هاوزمانەکەمان گرنگن، کە دەیخوێننەوە، لەو ڕووەوە کە پڕە لە ئەزمونی ژیانی دەربەدەریی و ئاوارەیی و کارکردن و خوێندن و ئاوێتەبوون لەگەڵ کۆمەڵگەی خۆرئاواییدا، هاوکات دانەبڕان لە خەبات بۆ ئازادی و مانەوەی گیانی نەتەوایەتی بە مانا مرۆڤایەتییە پێشکەوتووخوازییەکەی لەو کوردانەی لە وڵاتانی بیانی و هەندەران دەژین، ئینجاش فێربوون و زانیاری دەربارەی کەلتور و دابونەریت و ڕەفتاری ژیانی ڕۆژئاوا و یاسا و ڕێساکانیان لە ژیانی ڕۆژانەدا.

کاکیخڕم لە گوندی عوسمانلەکە ی نزیک کەرکوک ساڵی ١٩٥٥ لەدایکبووە، لە خێزانێکی گەورەدا، لەوێوە بەسەرهاتی دەربەدەری و هەژاری و چەرمەسەری ژیانی دەست پێ دەکات، کە ئەم هێشتا منداڵێکی هەشت ساڵانە و باوکی بە هاندانی دراوسێیەکیان دەینێرێتە بەر خوێندن. ئیتر لەو کاتەوە چیرۆکی دەربەدەریی و گوندسوتانیان دەست پێ دەکات، ئاوارەی کەرکوک دەبن، لەو هەژاری و ناچاریدا هەر بە منداڵی لەگەڵ براکەیدا نۆکی کوڵاو دەفرۆشن، سەرەتای لاویی بە خوێندن و کرێکاری و بە پاسکیلێکەوە بەسەربردوە، لەگەڵ عەشقبازی و سیاسەتدا هاوتەریب خەریکبووە، ئەو لاپەڕانە قەسیدە ناودارەکەی شێرکۆ بێکەسی نەمری بەناوی (یادەوەریی پاسکیلێکی کەرکوکی)

بیرخستمەوە.
ناوبراو ساڵی ١٩٧٨ لە کوردستان دوای زیندانی و ئەشکەنجەی بەعس و ئەمنی کەرکوک هەڵدێت و دەگاتە ئیتالیا و دواتر بەرلین، لەوێوە لەپاڵ کار و زمان فێربوون و دواتر خوێندنی زانکۆیدا، بەردەوام بەهانای ئەو کوردە ئاوارانەوە دەچێت، کە تازە دێنە ئەو وڵاتە و بەتایبەت بەرلین، بە چاوپۆشین لەوەی خەڵکی کوێن و لە کام پارچەی کوردستانەوە هاتون، دەگێڕێتەوە کە چۆن ئەم وەک خوێندکارێک لە شوقەیەکی بچوکدا ژیاوە، پەیتا پەیتا کوردە پەناخوازە تازەگەیشتووەکانی بردۆتەوە بۆ ماڵی خۆی و هاوڕێکانی، تەنانەت جارێکیان و سەروەختی کۆڕەوەکە سێ خێزان کە ژمارەیان ١٣ کەس بووە لە وێستگەی شەمەندەفەری ئەوێوە دەباتەوە بەرەو شوقەکەی خۆی! کە تەواو کەنەفت و ماندووی ڕێگە بوونە، نانی داونەتێ و خۆی لای هاوڕێکەی خەوتوە تا چەند ڕۆژێک لای ئەم حەساونەتەوە و ئینجا خۆیان تەسلیمی فەرمانگەکانی ئەوێ کردوە. هاوکات خەریکی خەباتی سیاسی بووە لە خۆپیشاندان دژی رژێمی بەعس و لەگەڵ کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا، کە چالاکترین ڕێکخراوی ئەوکاتی کوردەکانی ئەوروپا بووە. هاوکات لەگەڵ کۆمەڵێک کچ و کوڕی کورد و ئەڵمانی تردا گروپێکی هەڵپەڕکێی کوردیشیان دامەزراندوە و لەوێ و وڵاتانی تری ئەوروپا لە نەورۆز و بۆنەکانی تردا چالاکی هونەرییان سازکردوە.
کاکیخۆم خۆی ناوی کاردۆخە، بەڵام بەردەوام لە قسەکردندا "کاکی خۆم"ی بەکارهێناوە و ئیدی کوردەکانی بەرلین لەبەر خۆشەویستی ناویان ناوە کاکیخۆم. خۆیشی ئەو ناسناوەی پێ خۆش بووە و کردویەتییە نازناوێکی. ناوبراو زانستی کۆمەڵایەتیی (سۆسیۆلۆجی) ی لە بەرلین خوێندووە، پڕۆژەی دەرچوونەکەی بەناوی (ژنانی کورد و ژیانیان لە ئاسۆی مێژوودا)یە.
کاکیخۆم دەربەدەریی و کۆڕەوی کورد ١٩٩١ زۆر کاری تێدەکات، چەند ڕۆژێک دەرگە لەسەر خۆی دادەخات و تەلەفونیش هەڵناگرێت، نامەیەکی کاریگەر بۆ دایکی دەنوسێت، دواتر دەیکاتە ئەڵمانی و لە ڕۆژنامە و ڕادیۆی بەرلیندا بڵاودەکرێتەوە، هاوکات سەروەختی کۆڕەوەکە لەگەڵ چەند هاوڕێیەکی کورد و چەند دۆستێکی کورددا، کە ناویانی یادداشت کردوە، کۆمیتەیەک بۆ فریاکەوتن و بەهاناوەچوونی خەڵکی لێقەوماوی کورد دروست دەکەن، بە هاوکاریی ژووری پزیشکانی بەرلین چەند دکتۆر و چەندان تۆن دەرمان و کەرەستەی پزیشکی رەوانەی سەر سنور و نێو ئاوارەکان دەکەنەوە، دواتر دەست دەکەن بە کاری تر لەمانە ئاوەدانکردنەوەی پێنج نەخۆشخانەی سەفەری لە ناوچە جیاجیاکانی باشوری کوردستان بە بادینانیشەوە، دروستکردنی نەخۆشخانەیەک لە

هەڵەبجە، مەسرەف و پشتیوانی ماددی ئەم نەخۆشخانانە بۆ ماوەی سێ ساڵ، دوای گەڕانەوەی خەڵک بۆ باشور لە ئاوارەیی و هەڵمەتی ئاوەدانکردنەوەی گوند و شارۆچکە ڕووخاوەکان، کۆمەڵەی ناوبراو لە گەرمیان سێ گوندیان ئاوەدانکردۆتەوە لەگەڵ دروستکردنی دوو قوتابخانەی سەرەتایی، هاوکاری ماددی بۆ پاککردنەوەی کانیاو و کارێزەکان، جۆماڵکردنی جۆگەکان، دروستکردنی ئاشێکی ئاو لە گەرمیان، بنیادنانی تەنکییەکی ئەمباری ئاو لە خانکێ نزیک دهۆک.
هاوکات لەبەر ئەوەی کوردستان بەهۆی گەمارۆی ئابوری لەسەر عێراق و هەروەها ئەو گەمارۆی ئابورییەی ڕژێمی سەددامیش لەسەر ناوچە ئازادکراوەکانی دانابوو، ڕەوشی ئابوری خەڵک لەوپەڕی خراپیدا بوو، جوتیاران گەڕابوونەوە گوندەکانیان بەڵام پارەی بنە تۆویان نەبوو، کۆمەڵەکە لە سێزدە گوندی قەرەداغ و گەرمیان و قەڵاسۆکە ١٢ جۆر تۆویان بەسەر دەیان جوتیاردا دابەشکردوە. هەموو ئەم کارانە نزیکەی ٢٠٠ هەزاردۆلاری تێچووە، کە بە کۆکردنەوەی کۆمەڵێک و پشتیوانی کوردانی ئەوکات و دۆستانی کورد لە ئەڵمانیا و بەتایبەت بەرلین ئەنجامیانداوە. دوای هاوسەرگیریش لەگەڵ ئوتای هاوڕێیدا، کە کچێکی ئەڵمانی بووە لە گروپی هەڵپەڕکێی کوردیەکەیاندا، پێکەوە بەردەوام سەرقاڵی خزمەتکردنی کورد و ناردنەوەی هاوکاری بوونە بۆ کوردستان. بەڵگەنامەکانی پاشکۆی کتێبەکە کە نزیکەی ٣٠ لاپەرەیە بە کوردی و ئەڵمانی، گەواهیدەری ئەم کارانەن.
شتێکی دی کە ئەم بیرەوەرییانە لە هی زۆربەی کەسانی تری ڕۆژهەڵاتی و کورد جیادەکاتەوە ئەوەیە، کە کاکیخۆم بێ شآردنەوە، باسی سەروەختی لاوی و سەرەتای گەنجی خۆی و یەکەم عاشقبوون و دەسلەملانێی پەناوپەسیر و سەربانان و مەڵمکگرتن دەکات، کاتێکیش لە ئەڵمانیا ئەم گەنجێکی باڵابەرز و قیت و قۆزبووە لەوەدا بەختەوەر بووە، کە چەندان کچە هاوڕێ و دۆست و دولبەری ئەڵمانی عاشقی دەبن و ئەمیش بە وردی و بێپەردە باسی چێژبینین لە حەزوئارەزووەکانی خۆی لەگەڵیاندا دەکات، دیارە ئەم شتانە زۆربەمان کاتی گەنجی گەر بۆمان لوا بێت کردومانە، بەڵام بە هۆی فشاری کۆمەڵایەتی لەژیانماندا بە نهێنی دەیانهێڵینەوە و نایاندرکێنین، لەمڕووەوە کاکیخۆم لە زۆربای یۆنانی دەچێت، کەسەرەڕای کار و خەبات و بەجێهێنانی بەرامبەر خەڵک و نەتەوە و دەوروبەرەکەی بەڵام هەمیشەش چێژبینین و ڕابواردن و خۆشی بینین لە کات و ساتەکانی ژیانی فەرامۆش نەکردوە.
ئەوەی کە بیرەوەرییەکانی ناوبراوی زۆر سەرنجڕاکێش کردوە، ئەوەیە ئەم لە یەککاتدا چۆن توانیویەتی، خەباتی نەتەوەیی، کاری خێرخوازی و مرۆڤدۆستی، هونەر و خوێندنی زانکۆ و ئینجاش عەشقبازی لەگەڵ

کچانی ئەوروپی خۆی فەرامۆش نەکات و کۆبکاتەوە! هەر بەڕاستی سەرسامم بووم بەم توانایەیان.
شایەنی باسە لە نەوەدەکاندا چەندان کەسایەتی سیاسی و نوسەر و ئەدیب سەردانی ماڵی کاکیخۆمیان کردوە و لە دەفتەری یادداشتەکانی ماڵیاندا یادەوەریی خۆیان تۆمارکردوە، لەوانە، مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد، مامۆستا جەلال جەوهەر، دکتۆر کەمال میراودەلی و …هتد. کە نامەکانیان لە پاشکۆی کتێبەکەدا بڵاوکراوەتەوە.

هیوا ناسیح

سەرچاوە:

Kardox, der Kurde, Lebensbericht , Berlin, 2018, Bus Verlag, Kachichom Muhyaddin,
ISBN: 978-3-944909-54-7

ئامانجت لە نووسین چییە؟.. جەمال ئەحمەد ئیسماعیل

دیارە کەس ناتوانێت نکوڵی لەوە بکات کە حاڵی حازر وڵاتەکەمان بە دۆخێکی چەندە سەختتدا دەگوزەرێت. ئەم بارودۆخە فرەکێشەییەش لە عێراق ١٩ ساڵەو لە کوردستانیش٣١ ساڵە بەردەوامەو ڕۆژ دوای ڕۆژ خراپتر دەبێت. ئەو کەسانەشی کە وڵاتیان بەو ئاراستە مەترسیدارە بردووە، تەنها چەند سەد کەسێکن، وە ئەوانەی باجی ئەم بارودۆخە دەدەن ملیۆنان کەسن. بۆیە نابێت ئێمە هەر بەردەوامبێ. ٣١ ساڵ پێش ئێستا کە کوردستان لەدەستی حکومەتی عێراق دەرهێندراو بەرەو چارەنوسێکی تاریک هەنگاوی نا، من تەمەنم شەش ساڵ بوو. ئێستا تەمەنم ٣٧ ساڵە هێشتا عێراق و کوردستان لە قوڵایی هەزاران کێشەدان و بارودۆخەکە هەر چاک نەبوو. ئە من منداڵیم و گەنجێتیم تێپەڕی و هەر چاوەڕێم وڵات چاکبێ، گەندەڵی نەمێنێ، تیرۆرو کوشتن و تاڵانی نەمێنێت، خۆشیم لە ژیان نەبینی، نەمتوانی و ناتوانم بە ئارامی و بە سەلامەتی و بە ئازادی لە وڵاتی خۆم بژیم و بگەڕێم و هەناسەی ئازادی بە بێترس هەڵمژم. ئە ئەگەر ئێستا ئێمە ئەم

بارودۆخە نەگۆڕین ئەوا هەموو کەسوکارو مناڵەکانمان و نەوەکانیشمان لەداهاتودا باجەکەی دەدەن. ئەوانیش وەک ئێمە بێبەش دەبن لە ژیانێکی ئازادانەی بێ مەترسی.
من ئێستا لەجاران باشتر بیرم کردۆتەوە لەوەی نابێت ملیۆنان مرۆق بێدەنگبن و چەند سەد کەسێک هەموو سەروەتی گشتی وڵات بەتاڵان بۆ خۆیان بەرن، مافەکانی مرۆق بن پێ بخەن، ئازادی بوونی نەبێ، لەسەر قسەکردن و خۆپیشاندان خەڵک بکوژرێ، کەسانی چالاکوان بخەنە ژێرزەمین و زیندانی نهێنییەوە، هەڵبژاردنەکان بەتەزویر بکەن و دەسەڵاتێکی ناشەرعی بە زەبرو زەنگ حوکم بکات. ئەمانەو سەدان کێشەیتر کە ناکرێت هەتا هەتایە هەر بێدەنگ بین و قبوڵی بکەین.
چەند ساڵێکە من زۆر بیر لەم بارودۆخە دەکەمەوە، وە زۆر بیروبۆچون و بیرۆکەی جیاواز لەمێشکمدا کۆبۆتەوە، بەجۆرێک پڕ بووم، پڕم لە ڕەخنەی سیاسیی، پڕم لە وردە قسەی نەوتراو، پڕم لە ناڕەزایەتی، قورگم ئەیەوێت پڕ بە دەنگی شۆڕش هاوار بکات، لە دژی هەزاران ناعەدالەتی و وێرانکردنی وڵات و دەربەدەرکردنی سەدان هەزار گەنج بۆ وڵاتانیتر. ئیتر گەیشتووم بەو قەناعەتەی کە لە ئێستادا تەنها ڕێگەو باشترین ڕێگە بۆ کەسێکی دەربەدەری وەکو من ئەوەیە لەڕێگەی نووسینەوە دەتوانم گوزارشت لەو دەنگە ناڕەزاییەی ناخم بکەم و لەڕێگەی نوسینەوە بیروبۆچونەکانم دەربڕم وە دەتوانم لەم ڕێگەیەوە گەنجان وشیار بکەمەوە لەوەی بێدەنگ نەبن لەئاستی ماف و ئازادییە زەوتکراوەکانیان. ئێمە هیچ ڕێگەمان نییە جگە لەوەی وەرچەرخانێکی مێژوویی ئەنجام بدەین. جا هەندێک کەس باوەڕیان بەشۆڕشی چەکدارییەو هەندێکیتریش باوەڕی وایە دەکرێت لەڕێگەی شۆڕشێکی مەدەنیی و ئاشتییانە وڵات بگۆڕین. من پێموایە ڕێگەی ئاشتیی چاکترە. چونکە شۆڕشی مەدەنی لەڕێگای نوسینی ڕەخنەیی و خۆپیشاندان و وشیارکردنەوەی خەڵک، کاریگەرترەو بەبێ جەنگە. وە ئەگەر لەم ڕێگەیەوە بەتەواویش وڵات نەگۆڕدرێت، ئەوا لانیکەم دەتوانێت کاریگەری هەبێت و دەسەڵاتداران کەمتر دزی بکەن، کەمتر خەڵک بکوژن، کەمتر گەندەڵی بکەن و کەمتر وڵات وێران بکەن.
من ڕۆژنامەنووس نیم و کەسێکی پڕۆفیشناڵیش نیم لەم مەجالەیا. بەڵام کاتێک وڵاتەکەمان دەناڵێنێت بەدەست هەزاران کێشەی گەورەوە. وە وڵات پێویستی بە ئێمەیە ڕزگاری بکەین. ئا لەم کاتەیا هەموومان پێویستە پیشەیەکیتریش فێر بین. لەم بارودۆخەدا، کە وڵات بە هەزاران قەیرانی سیاسیی گەورەدا تێدەپەڕێت، دەکرێت مامۆستای وێنەکێش لافیتە بۆ خۆپیشاندەران بنوسێت. دەکرێت پزیشک کراسە سپییەکەی وەکو پەیامێکی سیاسیی بۆ سەرۆک بنێرێت، بەو مانایەی کە سەرۆک تکایە ئاشتی هەڵبژێرە. دەکرێت کچە مۆدێلەکان لەسەر

کراسەکانیان بنوسن: "سەرۆک لەشفرۆشی ش□□ فمەندانەترە، لە نیشتیمانفرۆشیی" دەکرێت ئیمامی مزگەوت ببێت بە بێژەری ڕادیۆو بەهەموو هێزی قورگی هاواربکا، بڕوخێ دزو گەندەڵ و سەرۆکی بکوژ. دەکرێت کچە ناسکۆڵەکەی سەرۆک ویژدانی بجوڵێت و ل□ باوکی هەڵگەڕێتەوەو ببێت بە شۆڕشگێڕێکی چەکدار. دەکرێت بۆیاغچی سەر شەقام بڵێت قۆندەرەی هەمووتان بۆیاغ دەکەم، بێجگە لە جەللادەکانی دەسەڵات. دەکرێت شەهید زیندو ببێتەوەو نەفرەت لەو ڕۆژانە بکات کە تێیدا گیانی خۆی بەختکردو نیشتیمانیش بوو بەهی کۆمەڵێک جەللادو مافیا، مناڵە هەتیمەکانی ئەویش کرێچی ئەنفالچیەکن. بۆیە دەشکرێت منێکی بەقاڵ ببم بە نوسەرو لەداهاتوشدا کاریگەری زۆر دروستبکەم لەسەر ئەم گۆڕانکاریەی کە درەنگ یان زوو هەر ڕوودەدات و هەمومان ئەوکات دەتوانین بە ئازادانە بگەڕێینەوە وڵات و تێیدا بەبێ مەترسی بژین.

ئێستا لە ئوکڕانیا دەبینین پەڕلەمانتار بووە بەچەکدار. دایک خواردن بۆ سەربازەکان دەبات. سەرۆکی وڵات بە جلی سەربازی دەردەکەوێت. خوێندکاران بە بوتڵی پڕ لە بەنزین و ئاگرەوە هێرش دەکەنە سەر تانکەکانی ڕوسیای داگیرکەر. ئەو میدیایەی پێشتر ڕەخنەی لەحکومەت دەگرت، ئێستا ستاییشی دەکات و مەعنەوی سەربازانی بەرزدەکاتەوە. ئیتر ئاوایە کاتێک وڵاتەکەت دەکەوێتە قەیرانەوە دەبێت هەموومان پیشەی دووەم فێربین و هەر یەکێک لە ئێمە لەبوارێکدا کاربکات بۆڕزگارکردنی وڵات. ئینجا جیاوازی نییە لە بەینی ئوکڕانیاو وڵاتی ئێمە. وڵاتی ئەوان لەژێر داگیرکاریداو وڵاتی ئێمەش دەیان ساڵە لەژێر داگیرکاری چەند سەد مافیاو جەللادو پیاوکوژێکدایە. ئیتر ئامانجی من لە نوسین بۆ نەمانی ئەو هەموو ناعەداڵەتییەیە کە باسمکرد. بەڵێ ئەمەی سەرەوە وەڵامی منە بۆ ئەوانەی لێمدەپرسن تۆ ئامانجت چییە لە نوسین؟ ئامانجی من لە نوسین ئەمەبوو کە لەسەرەوە ڕوونم کردەوە....

ئوستاز ئوستاز، هازیهی

مەرەگە.. شەماڵ بارەوانی

لەبیریم دێت، پۆلی یەکی سەرەتایی بووین و خوێندن لەو سنوورەی دەڤەرەکەی ئێمە لەبادینان هێشتا بەزمانی عەرەبی بوو و هەموو مامۆستاکانیشمان نەتەوە عەرەب بوون، تەنها دانەیەکیان نەبێت، کوردی ئێزدی و دانیشتووی شاری موسڵ و بەئەسڵ خەڵکی قەزای شێخان بوو. هەرچەندە ئەوکاتە من زۆر بچووک بووم بە تەمەن.

بە حاستەم و وەکوو خەونێک بیرم دێتەوە، وەلێ کورد وتەنی بیری مناڵی تیژە. ئەوە ڕۆژێک لەلەدێیەکەمان لەقوتابخانە بووین، قوتابیەک عەیب نەبێت دەستنوێژی گەورەی نەخۆش بوو و دۆخی زۆر زۆر ئاڵۆزبوو. بەکورتیەکەی حاڵەتی تەواری بوو. زەنگی چوونەژوورەوەیش لێی دابوو، ها ئێستا نا چەند چرکەیەکیتر مامۆستای وانە دێتە ژوور و هیچ دەرفەتێک نەما ئەو قوتابییە کوڕەی بەستەزمان بڕواتە سەرئاوە. مامۆستاکەمان عەرەب بوو، کەسیشمان عەرەبیمان نەدەزانی.

لە نێو قوتابییەکان بووە هەراو مشتومڕ. باشە کاکە ئەوە مامۆستا هات کو حالی کەین ئەو کوڕە خەریکە بەخۆی دابکات؟! لە میانی ئەو مشتومڕ و هەرایەدا،
مامۆستا هاتەپۆل و کەسمان عەرەبیمان نەدەزانی و نەمان دەزانی کو تێیبگەیەنین کە ئەو قوتابییە ئەگەر زوو فریا نەکەوین، لەناو پۆل دەیقەومێنێت.
کوڕەش لەحەزمەتان و لە شەرمان حەوت ڕەنگی گۆڕی و بەکەڵەیش هەنسکی دەداو دەگریا. قوتابییەکانیش هەموان بەدەم قاقاو پێکەنینەوە دەیانگووت: گەرفریانەکەوین هەر ئێستا لەناو پۆل ئەوەی نابێت ڕوو بدات، ڕوو دەدات و کارەساتەکە دەقەومێت.

ئاخریەکەی قوتابییەک هەستاوەو سینگی خۆی دەرپەڕاند، عەلەساس من عەرەبی دەزانم و ئەوە نایزانن. دەستی خۆی بەئاماژە بە کوڕەکە درێژکرد و گووتی:ئوستاز ئوستاز، هازیهی مەرەگە. وای دەزانی بە عەرەبی بە هین(…)دەڵێن مەرەگە! و دەیویست بڵێت مامۆستا ئەو قوتابییە مەرەگەی دێت.
مامۆستا بەتووڕەییەوە گوڕاندی و گووتی وەل شنو مەرەگە مەرەگە؟!

ئاخریەکەی بەهەموان و بەهەزار حال، عەیب نەبیت هێنامان و بردمان تا مامۆستامان تێگەیاند و کوڕە بەسەلامەتی گەیشتە شوێنی مەبەست.

جاقوربان حاڵی هەندێک لەنوێنەرانی کورد لەو خولەی پەڕلەمان و ناو

پەڕلەمانی عیراق ڕێک وەک ئەو سەردەم و ئەوسای خوێندنی ئەمە بەزمانی عەرەبی و ئەو ئوستاز هازیهی مەرەگەیە دێتەوە پێش چاوەکانم.
کەسی وادەناسم لەنێو ئەو کوردانەی بوونەتە پەڕلەمانتار و نوێنەر لە پەڕلەمانی عیراق، تە لەوەگەڕێ کابرا هەرزەیەکی دەم ڕووت و بە پاگراوەندەو هیچ پاشخانەکی ڕۆشنبیری و مەعریفی و ئەزموونەکی سیاسیی نییە و فەی بەسەر دنیای سیاسەتەوە نییە،

دوو دێڕ و چوار وشەی عەرەبی تەنانەت بەشەیش نازانێت گۆ بکات. دەبێت بڵێین خودایە حاڵی هیچ یەکێک لەو پەڕلەمانتارانە بەحاڵی ئەو قوتابییەی پۆلەکەی ئەمە نەبێت و لە ئەسنای کۆبوونەوەی پەڕلەمانا، کابرای پەڕلەمانتاری کوردی عەرەبی نەزان لێی نەقەومێت و حاڵەتی لەناکاو نەخوازراو کارەسات ڕوو نەدات. دەی مەگەر پێش قەومان هەر خۆی فریای خۆی بکەوێت و بڵێت: ئوستاز، ئانی مەرەگە و فریای چوونە شوێنی مەبەست بکەوێت.

شەماڵ بارەوانی

ئۆکرانیا قوربانیی جەنگی زلهێزەکان.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

هەفتەی پێشوو فلادیمێر پوتین سەرۆکی روسیا جەنگێکی گەورەی لەدژی ئۆکرانیا هەڵگیرساند، بەمەش تەواوی جیهانی تووشی دڵەڕاوکێ و نائارامی کرد. هەندێک چاودێری سیاسیی پێیان وایە کە پوتین بەم کارەی، ئاشتی جیهانی خستە مەترسییەوە، چونکە شەرعییەتی بە هێزی سەربازی داو لەمەولا دەنگی عەقڵ و ئاشتی نابیسترێت و دەوڵەتە گەورەکان، وڵاتە لاواز و بچووکەکان داگیر دەکەن. هەندێکی تریش ئەم جەنگە بە بەشێک بە لە جەنگی نێوان ئەمریکا و روسیا دادەنێن، لەمەشدا خاکی ئۆکرانیا بۆتە مەیدانی جەنگی نێوان ئەم دوو زلهێزەی جیهان و گەلی ئۆکرانیاش قوربانی دەدات. جگە لەمەش کۆمەڵێک پرسیار رووبەری جیهان بۆتەوە، لەپێش هەمووشیانەوە ئایا چیتر ئەم سیستمەی کە ئەمڕۆ جیهان بەرێوە دەبات، دەتوانێت چارەسەری کێشە زۆرەکانی

مرۆڤایەتی بکات؟ بۆ سەدەی نوێ، سیستەمی نوێی جیهان چۆن دەبێت؟ چارەنووسی گەلان و دەوڵەتە بچووکەکان چی لێ دێت؟ پەیوەندیی نێوان زلهێزەکانی جیهان چۆن دەبێت؟ بەڵام با سەرەتا بپرسین بۆچی پوتین ئەم جەنگەی هەڵگیرساند؟

بۆچی پوتین ئەم جەنگەی هەڵگیرساند؟

زۆرێك لە چاودێرانی سیاسیی شرۆڤەی ئەم کارەی پوتینیان کردووەو بەشێکی زۆریان لەسەر ئەوە کۆکن، کە چەند خاڵێک هۆکاری سەرەکی ئەم جەنگە بوون. یەکەمیان: کشانەوەی ئەمریکا بەوشێوە خراپەی لە ئەفغانستان، کە شکۆی ئەمریکا و ناتۆی لە تەواوی جیهاندا شکاند. دووەم: گۆڕینی ستراتیژی ئەمریکا لە ئەوروپاوە بۆ ئاسیا و دانانی چین وەکو رکابەری سەرەکی ئەمریکا، چونکە پێشتر روسیا رکابەری سەرەکی بوو. سێهەم: پوتین لەرێگەی ئەم جەنگەوە، پێگەی جەماوەری خۆی بەهێزکرد، خۆی وەکو سەرۆکێک پێشاندا کە دەیەوێت دووبارە شکۆمەندی جاران بۆ روسیا بگەڕێنێتەوەو خەونی دروستکردنی ئیمپراتۆریەتی روسیای، لەناو مێشکی روسەکان زیندووو کردەوە، بەمەش ماوەی چەندین ساڵی تر دەمێنێتەوەو دەنگی نەیارانیشی هێندەی تر کپ دەکات. هەروەها دەتوانێت مەرجەکانی بەسەر ئەوروپا و ئەمریکا بسەپێنێت، سنوورێک بۆ فراوانکردنی سنوورەکانی ناتۆ دابنێت. بەڵام خۆ تەنها پوتین و روسیا سوودمەند نەبوون بگرە ئەمریکاش سوودمەند بوو.

ئەمریکا

زۆرینەی خەڵکی بەسەرۆکی ئۆکرانیاشەوە لەو باوەڕەدان، کە ئەمریکا و خۆرئاوا خیانەتیان لە ئۆکرانیا کرد، ئەوان بوون دنەی ئۆکرانییەکانیان دا کە دژی مۆسکۆ بوەستنەوە، کەچی کاتێک لەلایەن سوپای روسیاوە پەلاماردران، وەکو سەرۆکی ئۆکرانیا وتی: بەتەنها جێیانهێشتن جەنگی روسیا بکەین. بە بڕوای زۆرێك لە چاودێرانی سیاسی، ئەمریکا سوودمەندی سەرەکی بووە، ئەمەش لەبەر کۆمەڵێک هۆکار. یەکەمیان: ئەمریکا هێندەی تر روسیای کردە دوژمنی ئەوروپا و لە تەواوی جیهانیشدا روسیا وەکو هێزێکی ئیمپریالیستی و داگیرکار دەرکەوت. دووەم: بەم جەنگە دەستی کرایەوە بەئەوەی سزای قورسی سیاسی و ئابووریی و فەرهەنگی زۆر بەسەر روسیادا بسەپێنێت، چونکە پێشتر هاوپەیمانە ئەوروپییەکانی دوودڵ بوون لە سەپاندنی سزای توند بەسەر روسیادا. سێهەم: هێدەی تر ئەوروپا دەچێتە باوەشی ئەمریکاوە، چونکە بە هەموویان دەرکەوت، کە ئارامیی و ئاسایشی ئەوروپا، بەبێ ئەمریکا ناکرێت، بەمەش کۆتایی بە خەونی سوپای

ئەوروپای یەکگرتوو هێنا، کە بەدڵی ئەمریکا نییە. چوارەم: هەندەی تر چەکوتەقەمەنی بە وڵاتانی ئەوروپا دەفرۆشێت.

لاوازی ئەوروپا

خاڵێکی گرنگی تری ئەم جەنگە ئەوە بوو، دووبارە لاوازی وڵاتە ئەورپییەکانی پیشاندا، بەتایبەتی فەڕەنسا و ئەڵمانیا، ماوەی چەندین ساڵە ئەم دوو وڵاتە بەوپەڕی نەرمییەوە مامەڵە لەگەڵ روسیا و پوتیندا دەکەن، هەروەکو رۆژنامەی بیلدی ئەڵمانیا لە راپۆرتێکیدا دەڵێت: ئەو سیاسەتە نەرمونیانەی ئەڵمانیا لەماوەی چەند ساڵەی پێشوودا بەرامبەر پوتین، هۆکاری ئەم جەنگە بوو. لەلایەکی ترەوە بە هەموویان دەرکەوت کە روسیا توانای سەرکێشی هەیە، ترسیشی لە سزاکانی ئەوان نییە. هەروەها دووبارە ئەوروپا ناچارکرایەوە، کە بچێتەوە ژێر دەواری ئەمریکا. هەربۆیە زۆرکەس لەو باوەڕەدان، لەپاش ئۆکرانییەکان، ئەوروپییەکان زەرەرمەندی سەرەکی ئەم جەنگەن.

دەرئەنجام

بەدڵنیاییەوە گەلی ئۆکرانیا بە پلەی یەکەم زەرەرمەندی سەرەکی دەبن لە جەنگەدا، چونکە خاکی ئەوان بووە مەیدانی جەنگەکە، ئەوە خانووبەرەو گەڵە و ژێرخانی ئابووری ئەوانە کە وێران دەبێت، منداڵ و ژن و پیاوی ئەوان دەکوژرێت و بریندار دەبێت. گەلی ئۆکرانیا بە ئازادیی خۆیان ناچار دەبن کە جەنگێکی ماڵوێران و درێژخایەن لەگەڵ زلهێزێکی گەورەدا بکەن. لەهەمانکاتیشدا گەلی روسیش زەرەرمەند دەبن، بەتایبەتی لەرووی ئابوورییەوە، چونکە ئەوان باجی یەکەمی ئەم جەنگە دەدەن نەک دەسەڵاتداران.

لەکۆتایشدا تەواوی جیهان زەرەرمەندە، چونکە ئەم جەنگە دەبێتە هاندەرێک بۆ دەوڵەتە گەورەکان، کە وڵاتە لاواز و بچووکەکان داگیر بکەن، بەم شێوەیەش ئاشتی جیهان دەکەوێتە مەترسییەوە. هەتا ئێستاش دیار نییە سیستەمی نوێی جیهان چۆن دەبێت، ئایا تەنها دەنگی تۆپ و فڕۆکە دەبیستێت یاخود دەنگی ویژدان و عەقڵ و یاساکان؟

نا بە ئەمریکا و ناتۆ و نا بە ڕوسیا.. کامل احمد

کۆمەڵگای بەشەری ئەمڕۆ لە نێو جەنگێکدایە. ئەم جەنگە بە هیچ شێوەیەک جەنگی تەقلیدی نێوان دوو وڵات نی یە ، ئەگەر چی لە ڕووی ڕووکەشەوە وەکو جەنگی نێوان ڕوسیا و ئۆکرانیا دەردەکەوێت و زوڕنا ژەنانی بورژوازیش دەیانەوێت ئاوها وێنای بکەن. ئەم جەنگە جەنگی نێوان دوو زلهێزی سەرمایەداری جیهانە و شەڕی نێوان ئەمریکا و ڕوسیایە، بەڵام مەیدانی جەنگەکە ئۆکرانیایە. ئەم جەنگە نە پەیوەندی بە مافی هاوڵاتیانی ئۆکرانیاوە هەیە و نە تەنانەت ئەو ناوچانەشی کە ڕوسیا دەیەوێت بیانکات بە دەوڵەتی پەنادەستی خۆی بە ناوی پارێزگاریکردن لە مافی نیشتەجێبووانی، بەڵکو ڕاستەوخۆ شەڕە لەسەر بردنەڕێوەی جیهانەوە. جیهانێک کە چیتر ئەمریکا، وێڕای هەر هەوڵێکی، ناتوانێت هێزی یەکەم و قولدری جیهانبێت و بتوانێت جیهان بە تەنیا بەڕێوەببەرێت و پیادەی بکات. لەم کارەیدا شەریکی بە دروستبووە و شەریکەکانیشی نەیارەکانی دوێنێین کە بریتین لە ڕوسیا و چین. ئەم شەڕە یەکێکە لە ئاکامەکانی ئەو بارە ڕاگوزەرەی کە ئێستا جیهانی پیادا تێدەپەڕێت. جیهانێک کە هێزی پێشوو وێڕای هەر هەوڵێکی ناتوانێت ڕابەری جیهانبێت و هێزی تری لە قووتبێتەوە لە قۆناغێکی ڕاگوزەردا کە سەرمایەی جیهان بەجۆرێک تێکەڵاوە کە هەم شکاندنی بەرامبەر و هەم جێگرتنەوەی قورسترە لە چاو سەدەی پێشوودا. بۆیە جیهان لە گۆشەنیگای بەرژەوەندییە جیاوازەکانی سەرمایەوە پێویستی بە ئارایشتدانەوە بە خۆی هەیە و بە داخەوە بەشێکیش لەم دووبارە دابەشبوونەوە و دەستبەرکردنی بەرژەوەندیانە پێویستی بە جەنگە بۆ یەکلاییکردنەوەی. جەنگێک لە ڕاستیدا دەمێکە بە شێوەی ئابوری و شەڕی بە وەکالەت دەستیپێکردووە.

ڕوسیا لە دوای ساڵی ۱۹۹۷ ەوە و بە دوای ئەوەی کە زۆرێک لە وڵاتە دراوسێکانی و بە تایبەتی ئەوانەشی کە بەشێکبوون لە خۆی پێش ڕووخانی دیواری بەرلین، هەمیشە نیگەرانی خۆی لە بەرفراوانبوونەوەی هاوپەیمانی ناتۆ دەربڕیوە و جێگەی نیگەرانی بووە و بە مەترسی لەسەر خۆی چاویلێکردووە، وە لە ڕاستیشدا هەروابووە و ئەم هاوپەیمانیەش بە ڕابەری ئەمریکا هەمیشە یەکێک لە ئامانجەکانی ئابڵوقەدانی ڕوسیا بووە بە هێزەکانی و خودی دامەزراندنیشی هەر بۆ ئەو مەبەستە بووە بۆ ئەوەی هەرکاتێک بیانەوێت و بتوانن دەستیان ئاواڵابێت بۆ تەدەخولی سەربازی.

هاوکات بە دوای ٢٠١٤ و ٢٠١٥ و بەڵێننامەی مینسک دا و هەوڵدانی هاوپەیمانی ناتۆ بۆ ئەوەی بتوانێت ئۆکرانیا لە خۆ بگرێت ڕوسیای لە بەرامبەر هەڕەشەیەکی گەورەتردا ڕاگرتووە کە وای لە ورچە سپی یەکە کردووە بەخۆ بەربێتەوە. ڕوسیا بە ئاشکرا دەزانێت کە ئەمریکا و ئەوروپا ناکۆکن، وەڕای ئەوەی کە لە ئێستادا وا دەردەکەوێت کە کۆکبن، بەڵام خۆری ئەم کۆکبوونە دەمێکە ئاوابووە و زۆرێک لە ووڵاتەکانی ئەوروپا و بە تایبەتی فەرەنسا و ئەڵمانیا هەمیشە لە مەلەقەیدا ژیاون و هەوڵیان داوە کە ئەوەندەی بۆیانبکرێت بای باڵی خۆیانبدەن و لەژێر کەفی تەواوی ئەمریکادا نەبن. ئەمە وەڕای قووتبوونەوە و گەشەکردنی چەندین هێزی ناوچەییو تر وچەندین کێشەی تر. لە ڕاستیدا ئەم شەڕە نزیک بە دوو دەیەیە لەژێر ناوی دانانی ئابڵوقەی ئابوری و لێدان لە بەرژەوەندییە ئابورییەکانی یەکتردەستیپێکردووە و ڕۆژ دوای ڕۆژیش بواری بەردەم ڕوسیای تەسکترکرێتەوە، هەر بۆیە کاتێک کە شەڕی بۆرسە و پشکەکان و بانکەکان بە بنبەست دەگات و ناتوانێت ڕێگاچارە خوازراوەکە بێت، ئەوا شەڕی مەیدانی و جیۆسیاسی دێتە پێشەوە بۆ بەدەستهێنانەوەی ئەو پشک و سەروەرییە ئابوریانە، سەرمایەداری جەنگ دەکات و دەیەوێت لە دوای جەنگ لە بەرووبوومەکەی بخوات. ئەم جەنگە ڕاستەوخۆ جەنگی بۆرسەو سەرمایەیە و چ لایەنێکیش هێزی زیاتربێت سەرمایەکەی زیاتردەبێت. هەر بۆیە ئەم هاوکێشەیەش کە بۆرسەکان و بەرژەوەندییە بازرگانی و سەرمایەدارییەکان جیهانین و هەموو شتێک جیهانی یە، هەر بۆیە ئەم شەڕەش جیهانی یەو تەنها وەکو پێشتریش ووتمان مەیدانەکەی ئۆکرانیایە. ڕوسیا و پۆتین داوای بەشی زیاتردەکەن و ئەوانیش نایدەن و بەربەستی بۆ دروستدەکەن، بۆیە بۆ شەڕ ساغدەکرێتەوە. ئەوەی ئەمڕۆ لە مەیدانی شەڕدا بە ئاشکرا دەیبینین گەواهی لەسەر ئەمە دەدات و بە ئاشکرا و ڕۆشنی هەموو ڕۆژێک لە میدیاکانی خودی بورژوازییەوە گوێبیستی دەبین کە چۆن ئەم دوو بلۆکە بورژوازییە جیهانییە خەریکی ساغکردنەوەی ناکۆکییەکانی خۆیان لە شوێنێکدا کە ناوی ئۆکرانیایە، هەر لە بلۆککردن و ئابڵوقەی ئابوری یەوە بگرە تا دەگاتە نوردستریم و ناردنی چەک و تەقەمنی بۆ ئۆکرانیا. تەنانەت بارەکە بە شوێنێک گەیشتووە کە بورژوازی جیهانی چۆن لە ئەفغانستان و عێراق و ووڵاتانی عەرەبی و ئەفریقی دا خەریکی دروستکردنی مورتەزەقە بوون، هەر وا لە ناو دڵی ئەوروپاش دا خەریکن ئەم جۆرە لە سیاسەت بەڕێوەبەرن لە ژێر ناوی جەنگاوەری خۆبەخش وبەرگریکار لە ئەوروپا و ئۆکرانیا و بە شەرمانەش سەرەکی ووڵاتەکان یان بانگەشەی بۆ دەکەن یان ڕەزامەندی لەسەر دەدەن و دەیانەوێت جەنگێک کە هیچ پەیوەندییەکی نە بە

ئەوروپی بوون و ئۆکرانی بوونەوە هەیە، بە خەڵک بقەبڵێنن و بە بووکەڵەی جوانەکەی دیموکراسی فرمێسکبڕژن و خەڵک بکەنە قوربانی. ئەم شەڕە تەنانەت بە واتا سوواوەکەشی هیچ پەیوەندییەکی بەو بەها سوواوانەوە نییە و شەڕە لەسەر پێگەی دوو ڕەقیب و زلهێزی جیهانی کە دەیانەوێت زۆرترین بەشیان لە سەرمایەی جیهاندا هەبێت بە تایبەتی کە ئەم کێبەرکێیانەیان لە چوارچێوەی دانوستان و ڕێکەوتن دا بە ناچێتە پیش، ئەوکات شەڕ بە تاکە گریمانە دەمێنێتەوە بۆ ئەم یەکلاییکردنەوەیە.
مەیدانی جەنگێک کە ئۆکرانیایە، هیچ پەیوەندییەکی بە خەڵکی ئۆکرانیاوە نییە و ئەوە تەنها وەک مەیدانێکی ڕووبەڕووبوونەوەکە هەڵبژێردراوە یان ناچاربوون هەڵیبژێرن. ئەم جەنگە جەنگی نێوان “ئەمریکای دیموکراسی” و “ڕوسیای دیکتاتۆری” نی یە، بەڵکو لەڕاستیدا جەنگی نێوان دوو سەرمایەی جیاوازە بە پشتبەستن بە ئایدۆلۆژی درۆزنانە و هەر بۆیە هەڵوێستوەرگرتن لە بەرامبەر جەنگیشدا ئەگەر دژ بەم دوو جەمسەرە و هاوپەیمانەکانیان نەبێت نە مانایەکی دەبێت و نە دەتوانێت سیاسەتێکی دروست بێت. وە ئەگەر هەر کەس و هێز و لایەنێکیش بە یاسا و ڕێساکانی جەنگی ئەم دوو زلهێزە ووشیارنەبێت، ئەوا زۆر ئاسان دەکەوێتە بەرەی یەکێکیانەوە یان دەبێت بە پارێزگاریکەر لە “ئەمریکا و خۆرئاوای دیموکراتی” و دەچێتە سەنگەری خەڵکی ئۆکرانیاوە و تەنانەت وەک دەوڵەتە ڕاستڕەوەکانیشیان بانگەوازی هەڵگرتنی چەک دەکات بۆ پارێزگاریکردن لە “ئۆکرانیا” و تەنانەت بەرزکردنەوەی ئاڵای ئۆکرانیاش تا بەوە دەگات کە هاوڕای وەزیر و گوزیرەکانی ئەوروپا بچێت لە خۆپیشاندانەکاندا بەشداریبێت و چەپڵە بۆ ناتۆ و ئەمریکا لێبدات و هاوپشتی خۆی بە “خەڵکی ئۆکرانیا” نیشانبدات دژ بە “ڕوسیای دیکتاتۆر” و یان دەبێت بچێت پشتگیری لە “ڕوسیای دیکتاتۆر” بکات و فرمێسکە تیمساحاوییەکانی پوتین قبوڵبکات کە سەبارەت بە خەڵکی ئەو ناوچە جێناکۆکانە دەیڕێژێت و دەیەوێت “سەروەریان” بۆ بگەڕێتەوە!.
لەم جەنگەدا پڕۆلیتاریای ڕوسی و ئۆکرانی وجیهانی زەرەرمەند دەبن. ئەوەتا لەو ڕۆژەوەی کە جەنگ دەستپێکردووە، نرخی هەموو کولوپەل و خۆراک و پێداویستییەکان و سووتەمەنی و هتد لە بازاڕەکانی جیهاندا زیادیانکردووە و رۆژ لە دوای رۆژ توانایی کڕینی ئەم چینە بۆ ئەم پێداویستیانە دێتە خوارەوە و باری شانی قورستردەبێت. دەبێت ئەوەشمان لە یادبێت ئەم جەنگە چۆن بە بورژوازی و هێزەکانی جیهانییە و گڵۆباڵە ئاوهاش بۆ پڕۆلیتاریا، بۆیە ناتوانرێت لە چوارچێوەی ئاسۆ و ئایندەیەکی “نەتەوەیی” کە خۆی هیچ جێگایەکی

نییە لەم هاوکێشانەدا لەکبدرێتەوە. وەستانەوە بە دژی جەنگیش تەنها و تەنها کاتێک مانا پەیدا دەکات کە پڕۆلیتاریا توانیبێتی بە دژی ئەم زلهێزانە لە گۆشەیەکی ئەم جیهانەدا هێزی خۆی نمایش بکات و ڕیزی خۆی لە ڕیزی ئەم جانبازانەی سەرمەیاداری و دەسەڵاتە گڵۆباڵی و ناوخۆییەکانی جیابکاتەوە. ئەگەر نا هەر جۆرە هەڵوێستگرتنێکی تر بە بێ خەباتی چینایەتی پڕۆلیتاریا بە ڕیزی سەربەخۆی چیانیەتی خۆیەوە، دەبێتە ئاو و دەڕژێتە ئاشی یەکێک لە لایەنەکانی ئەم کێشمەکێشەوە. هەر بۆیە جەنگ و ماڵوێرانی و بۆمبارانکردنی شوێنی کار و ژیانی خەڵک بە گشتی جێگای ئیدانەکردنە لە لایەن هەر هێزێکەوە بێت، بەڵام ئەگەر ئەم جەنگانە بە ڕیزی پڕۆلیتاریای یەکگرتوو قەپنەکرێتەوە بەسەر لایەنەکانی جەنگدا، ئەوا لە هەڵوێست دەربڕینێکی بێ کاریگەر زیاتر نابێت چونکە ئیدانەکردنیش ئەگەر بتوانێت مانایەکی هەبێت تەنها لەناو ئەم هاوکێشە چینایەتیەدا مانا پەیدادەکات. ئیدانەکردن دەبێت “نا” یەکی گەورەی چینایەتی و یەکگرتوو بێت دژ بە هەموو لایەنەکانی ئەم جەنگە بە ئەمریکا و ناتۆ و ڕوسیاشەوە، وە هەر ئەمەش دروشمی ئەنتەرناسیۆنالیستی پڕۆلیتاریای هۆشیارە.

کامل احمد
01.03.2022
kamil.ahmed.f@gmail.com

ئۆکراین لەژێرپێی میلیتاریزم و ئۆلیگارشی ترانسناشناڵی ڕوسیا و ناتۆ.. ئاسو کمال

کاتێک ویژدان زیندووی هەر مرۆقێک قسەکانی پوتین و جۆ بایدن دەبیستێ دەزانێ سەدەی ٢١ گەشتەتە ئاستی چ کارەساتێک. زمانی شەڕ و ئەتۆم لە نێوان ئەم ملیاردێرانەی جیهانیان کردۆتە بازاڕی پێشبڕکێی دۆلار و ڕۆبل زۆر بێ شەرمانە سەرتاپای میدیای جیهانی سەرمایەداری داگرتوە. گیانی هەزاران ئۆکرانی چوەتە پاڵ دەیان و

سەدان هەزار قوربانی تر کە هەر لەم سەدەی ٢١ دنیای دیموکراسی و بازاڕی ئازادی سەرمایەدا لە گۆشە و کەناری جیهان بونەتە قوربانی و تازە ئەمەش سەرەتای قوربانی بونی مرۆڤایەتیە.

ئۆکراین شوێنی خاڵی بونەوەی گرێی نەزمی نوێی ئەمریکایە کە لە ڕێگای ناتۆوە حکومەتی ئەمریکی دەیەوێ بەهەر قیمەتێکە نەزمی یەک قوتبی ڕابگرێ. بەڵام ئەمریکا لە دنیایەکی ترانس ناشنالی سەرمایەدا ناتوانێ ڕەقیبە سەربازیەکانی وەک پوتین بە ئاسانی لابدا چونکە بورژوازی ڕوسیا لەناو تۆڕی جیهانی سەرمایەدا بەشێکی جیانەکراوە لەو چینە ترانسناشناڵەی سەرمایەیە کە لە بانک و پیشەسازی و بازرگانی و پەیوەندیەکاندا ئاڵۆسکاوە.

حکومەتی پۆناپارتی پۆتین نمونەیەک لە حکومەتی سەرمایەیە کە لە ماوەی ٣٠ ساڵی ڕابردوودا چینێکی سەدان ملیاردێری لە ڕوسیادا دروستکردوە کە هەموویان هاوکاری ملیاردێرەکانی ئەمریکا و چین و ئەوروپان و هەرچەند حکومەتەکانیان شەڕی سیاسی و سەربازیشیان هەبێت لە کۆتاییدا پەیوستیان بە دابەشکردنەوە و سەرلەنوێ سازکردنەوەی ئەم بازاڕە جیهانیەیە.

ئایا شەڕی ئۆکراین چۆن ناکۆکی نەوان ئەم چینە ترانسناشناڵە و دەسەڵاتی سەربازی دەوڵەتی نەتەوەیی و پەیمانی سەربازی ناتۆی ڕۆژئاوا یەکلایی دەکاتەوە؟ ئەمە هێشتا دیار نیە. بەڵام نیگەرانی لەم ئایندەیە لە ئێستادا لەوپەڕیدایە، چونکە سەرمایەداری جیهانی لە ڕێگەی ئەم دەسەڵات و دەوڵەتە سەربازیانەوە پرۆسەی کۆنترۆڵ کردنی بازاڕ و سەرمایە و دابەشکردنەوەی داهات دەکا و ئەمەش پەیوستی بە بەکارهێنانی هێز و پاوانکردنی زۆرەملێ یە و هەرکام لەم حکومەتە بورژوایانە و قسەکانی پوتین و بایدن و سەرانی ناتۆ نیشانی دەدەن کە ئەم قەسابانەی مرۆڤایەتی خەریکی تیژکردنەوەی چەقۆکانیانن.

چینی کرێکار و کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی لە دوای ٢ شەڕی جیهانی ئێستا لەبەردەم دەورەیەکی نوێی بەربەریەتی سەرمایەداری ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادایە و هەرجۆرە خۆشباوەڕیەک بەهەر کام لە بەرەکانی ئەم شەڕە بەرەو دوبارەبونەوە و چەند قات بونەوەی کارەساتی جەنگە جیهانیەکانی ڕابردومان دەبات. هەربۆیە کۆتایی هێنان بەم شەڕانە خواستی فەوری ئەمڕۆیە و خەبات بۆ ئایندەیەکی دوور لەسەرمایەداری تەنیا ڕێگای دەربازکردنی مرۆڤایەتیە لە دەست کارەساتەکانی شەڕی ئیمپریالیستی ئێستا.

ئاسو کمال

نەخێڕ شەڕ کۆتـایی نەهـاتووە.. رەسوڵ بەختیار

کورتەچیڕۆک

چەند خولەکێکە ئیمێڵێکم بۆ هاتووە، داوا دەکات پشتگیری لەگەلی ئۆکراین بکەم، چەند رۆژێک پێش ئێستاش، بەهەمان شێوە، ئێمڵێکم بۆ هات داوا دەکات واژووی داواکاری گەلانی ناو دارستانەکان بکەم، چونکە سەرمایەداران دەیانەوێ بەشێک لەدارستانەکەیان ببڕنەوە، دیارە ئێمەش لەگەڵ هەموو گەلێکی ستەم دیدەین، چونکە خۆمان هەردەم لەژێر هەڕەشەداین، ئەمە قسەی یەکێک لەوانە بوو لەدانیشتنێکی ئاسایی لەگەڵ هاوڕێ تورک و عەرەبە سووری و ئەو هیندی□ بوو، کە لەچێشتخانەی نزیک کۆمپانیایە کاری دەکرد.

-ک□س ئ□و چیر□ک□ دووبار□ ن□کات□و□، کات□ک باس ل□و□ د□کات، ش□□ ک□تایی د□، دایک□کیش چاو□□وانی کو□□ک□ی د□کات، دایک ه□موو کات□ک لەبەر دەرگایە، لەکاتی خەوتنیشدا کاتێک گوێی لەچرپەیەک دەبێ یەکسەر رادەپەڕێ، لەو کاتەشدا چاو□□□□ی کوڕەکەیەتی، بەڵکو باوەشی پیادا بکات، لەخۆشیدا هۆڕ هۆڕ بگریێ، ئینجا دڵنیا بێ لەوەی شەڕ کۆتایی هاتووە.

عەرەبە سووریەکە: هەر لەبەر ئەوەی دەمانویست پشت بەخۆمان ببەستین، هەرچی باڵەخانە و کارگە هەبوو، لەگەڵ زەویدا یەکسانیان کرد، راستە دەستەڵات گەندەڵ بوو، کەچی دەکرا، بەئاشتییانە و گفتوگۆی لۆژیکیانە، هەموو ئەو کێشانە چارەسەر بکرێ،

کوڕە هیندییەکەی چێشتخانە: من پێم سەیرە باس لەوەستانی شەڕ دەکەن، ئێمە و پاکستان زیاتر لە هەفتا ساڵە لەیەکتر جیابووینەوە، بۆ ئەوەی هەردوو لا بەئاشتییانە بژین، چەندین گفتوگۆ و بڕیار و دانوستاندن و رێککەوتن کراوە، هەردوو لا رازین لەسەری، کەچی تا ئێستا شەڕ لەو نێوەندە نەوەستاوە، هەردوو لا بەئەتۆم هەڕەشە لەیەکتر دەکەن، هیندی و پاکستانییەک لەهەر کوێی ئەم جیهانە یەکتر ببینن، چاو لەیەکتر زەق دەکەنەوە.

-وەک ئەو شیعە و سوونییە وان هەردوکیان ئاوارەی ئێرەن، بەڵام هیچیان ئامادەنین، لەشوێنێکدا لەگەڵ یەکتردا کاڕ بکەن.

سەیر بکە، پێم بڵێ چۆن شەڕ کۆتایی هاتووە، ئەو منداڵە دەبینی،

جوانترین جلی پۆشیووە، دایک و باوکی کار بۆ ئەو دەکەن، سەیری چاوانی بکە، حەسرەتێکی تیادا دەبینی، وا هەست دەکات کارەساتێک بەڕێوەیە، بۆیە چاو بەهەموو لایەکدا دەگێڕێ، ئەو پێمان دەڵێ : نەخێر شەڕ کۆتایی نەهاتووە.

بڵندنۆڕینی نالییانە، لە پەنجەرەشیعری پێشەوا کاکەییەوە.. هەردی حوسێن

لای هەموومان ڕوونە، کە نالی ی□ک□ لەو شاعیرانەی کورد کە لە ڕیزی هەرە پێشەوەی شاعیرانی کلاسیک دێت. نالی ئەو قارەمانەی کە بە دەست میللەتێکی بێد□س□ات و کێشمەکێشمی نێو خۆوە دەیناڵاند. ئەو بلیمەت و زانایەیە، کە لەبەر بێ خاوەنی وەک پشکۆی ئاگر، هێواش هێواش لە کزی دەدات و داخەکەم بەقەد کۆلکە شاعیرێکی خاوەن دەوڵەت نێوی نایەت.

بەڵام، پێشەوا کاکەیی شاعیر بەو شیعر و پەخشانەشیعران□ (□ی □□خنە و توێژینەوە بە شیعر)ەیدا، دێت و شیعری نالی و ئەدەبەکەی لە جەرگەی سەدەی نۆزدەمەوە بەسەر سەدەکانی دوای خۆشییەوە گەردەن کێل دەکات. شاعیر زۆر قووڵ و نالیناسانە لەو ڕوو داو و فەترە زەمەنییە دەنواڕێت، کە نالی تیایدا گوزەری کردووە و باوەڕێک و سوکناییەک بە خوێنەر دەدات کە پێی دەڵێت سەردەمی نالی و دوایی نالی هەریەک سەردەمە بۆ ئێمە و گیروگرفتەکانی سەردەمی نالی، خزمی گیروگرفتی ئەو سەردەمەی نالیین و بە شکڵ هەندێک شت گۆڕراوە.

شاعیر پەنجە لەسەر هەموو ئەو گرفتانە دا دەنێت و دەیانهۆنێتەوە. هۆنینەوەیەک لە شێوەی ڕۆمانئاسا کە پڕیەتی لە ڕوو داو و شوێن و کارەکتەر! ئەوەی جێگەی سەرسووڕمانە ئەوەیە شاعیر بێ ئەوەی هیچ ڕوو داوێک جێ بهێڵێت و هەرچی گرینگە بۆ خوێنەر دێت بەیانی دەکات.

شاعیر ئەو فەترە زەمەنییەی کە نالی تێدا نییە دووبارە بە لێدوانی نالییانەوە پڕی دەکاتەوە و لە دۆخەکان دەدوێت. کە ئەمە کارێکی ئێجگار قورسە و ئەگەر ڕۆمانێک بوایە ئەوا قەبارەی پەڕتووکەکە چەند هێندە دەبوو، بەڵام شاعیر وەک بیهەوێت هەموو یاسایەکی

درووستکراو تێک بشکێنێت، دێت و لە ڕووپەڕی شێست لاپەڕەدا کۆی ئەو □وداوانەمان وەک تۆمارکردنێک بۆ تۆمار دەکات.

لەم سۆنگەیەوە، زۆر جار خوێنەر بیری بۆ ئەوە دەچێت، تۆ بڵەی شاعیر ئەوەی وەک یادداشتێک نەکرد بێت؟ چەند لاپەڕەیەک هەڵدەدەیتەوە و بیرت بۆ لای شتێکی دیکە دەبات و بە ڕەخنەیەک یاخود □وداوێک کە دەشێت لە بیرمان کرد بێت دڵمان ڕادەچڵەکێنێت! هەر لە سەرەتاشەوە شاعیر ئەم پەڕتووکەمان وەک فلیمێکی دیۆکۆمێنتاری نیشان دەدات، کە هەرگیز جاڕز نابین لە تەماشاکردنی و بگرە حەزیش ناکەین تەواو بێت! و پێ بە پێ لەگەڵ خۆیمان دەبات. بۆ مەگەر هاتنەوەی نالی و درووستکردنەوەی بە شیکڵی ئیمڕۆ لە دیۆکۆمێنتاری ناچێت!

ئەوەی جێگەی تێڕامانی زیاترە ئەوەیە کە شاعیر لەم پەخشانەشیعرەیدا زۆر وریایانە زمان و زمانەوانی و لایەنی ڕێنووسی بێ هەڵە بەکار دەهێنێت کە لە سەردەمی ئێستاماندا بووە بە شتێکی مەحاڵ بۆ نووسەران! خوێنەر گەر بیهەوێت لە هەرڕووپەڕێکدا چەندین هەڵەی زمانەوانی و ڕێنووسی دەدۆزێتەوە کە ئەوە نەک لەم پەخشانەشیعرەی شاعیردا نییە، بەڵکوو لە بەرهەمەکانی تریشیدا دەگم□ نە!

شاعیر دێت و نالی دەکاتە بیانوویەک بۆ دواندن لە بابەتە (کۆمەڵایەتی، سیاسی، کولتووری، ئایینی و زمانەوانی.) دۆخی دوای نالی، بە نالی دەخوێنێتەوە و ڕەخنەیان ل□ دەگرێت. کە دەڵێین خوێندنەوەی نالی بە نالی ئەوە شتێکی ئاساییە و ئەوپەڕی شکۆیە بۆ شاعیر، کە بتوانێک کارێکی وا ئەستەم لە ئەستۆ بگرێت. لەگەڵ ئەوەشدا پڕ شانازی، هەر وەکوو مامۆستا مەسعوود محەمەد دەڵێت: »(برناردشۆ) چەند جوانی فەرموو کە لێیان پرسی (تۆ گەورەتری یا خود شێکسپیر؟) ئەویش لە وەرامدا بەوپەڕی باوەڕبەخۆکردنەوە گوتی: (ئەو لە من کەڵەگەتترە، بەڵام من لەسەر شانی ئەو ڕاوەستاوم.) ئەدیب و شاعیرێکی کوردیش چەند بەرز دەبێتەوە کە لە سەر شانی (نالی)ـی ئەدیب و شاعیرێکی کوردیش چەند بەرز دەبێتەوە کە لەسەر شانی نالی و ئاو□□کانیەوە گەشتی بەرەو ژوور دەست پێ بکات.«

شاعیر بەر لە هەرشتێک بە شادێڕێکی نالی دەست پێدەکات و دەڵێت:

[لەم شەرحی دەردی غوربەتە، لەم سۆزی هیجرەتە
دڵ ڕەنگە بێ بە ئاو و بە چاوا بکا عوبوور!]

شاعیر چەند وەستایانە ئەو شادێڕەی هەڵبژاردووە، چونکە نالی هەرچی تاڵی و سوێرییە لەو شادێڕەدا کۆی کردۆتەوە و داوا دەکات دڵی ببێتە ئاو و بە چاوانیدا بێتە خوارەوە و بێتەوە بۆ نیشتمان! شاعیر هەر دەڵێی گوێی بۆ ترپەی دڵی ئەم دێڕەی نالییەوە ڕادێراوە

و نالی دهنتو ب نیشتمان، بام چ نیشتمانک! ئوتا شاعیر دستی نالی دگرت و دت:

نالییش گر بتو،
جارکی دی نات:
(چاوی من دم دم دژ ئاوی ساف و خونی گش،)
ب ب گودرژکی تی دکات
تا هموو دنیا بزانت
دریای ئیژ دو و مرجانی نیی،
ئیدی خی پدا دکات
ل داخی گرد و د و سری ش!

شاعیر هر زوو نالی نائومد دکات و پی دت گر ئم جار و چند جارکی دیکش بیتو همان هوست دنونی و تی دکیو، چونک ئستا گمک بگنتر بوو و ناتوانی دان ب خدا بگری و نی. شاعیر وک ئوی بیهوت ب ئم و نالی بت هشتا ماو و ورن ببینن ئوان هموو ژک ل ژیانمان وودن و خریک ببن ب وداوی ئاسایی و ل سدی نزدمو تا کابینی ئستا بردوام و بنکانیش وک همی سر دریاچکان ون دبن و دچن ب ئاسماندا.

هموو ژک خونمان دژر،
تیغ ل گردنمان سواو
نایین دستمان دامنت،
چند دیک نایین، نگ بوا تا سد کابین

شاعیر هر بو خنان ناوستت، ک نووسران زیاتر سیاسییکان دکن ئارمانج، بکوو شاعیر بداخیش لو شاعیر و بوژانی ک بوون پارزگارک ب سیاسییکان و ب مووچ نا نایان و برگری ل ستمکاران دکن. هر ئوش پای ب شاعیرو ناو و ب:

ورگت، دفترکی ش
ئلفبی کراسکت هوریون.
گوچکت کروشکیی و
گاتت ب گودرژ د.
بگو نالی!
نک بکش ب خیای شاعیراندا!
چن داغیان چقیو و
نایینی مووچی حیزبییان!

با هەموو کەس بزانێ خۆ شاعیری ئەم سەدەیە
لە (ئاراس) و (سەردەم)ـەوە،
لە (یەکیێتیی دووسەران)ـەوە،
لە (پاراستن) و (زانیاری)ـیەوە،
قەڵەم و کاغەزیان وەکوو کووتاڵ سەودا پێ دەکەن!
هەر لەبەر ئەوەشە ڕقیان لێمە،
چۆن لە ڕەخنەمدا شیعرم چەکوشکاریی خۆی دەکا!

شاعیر ئەم گەڕاندنەوەی نالی بە دەرفەت دەزانێت و دەیهەوێت بە نالی و ئێمەش بڵێت، نالی و خانەقاکان چیان بەسەر هاتووە و مەلاکانی ئەم سەردەمەش بێبەش نین و پشکی شێریان بەردەکەوێت لەو کاولستانەی خوڵقاوە؛ چونکە مەلاکان کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆیان هەیە، بە پێی ئەوەی زۆرینەی خەڵقی کوردستان موسڵمانن. شاعیر بە شارەزاییەکی زۆر زمانەوانیانەوە لەو بارەوە دەدوێت و دەڵێ:
ناگەڕێمەوە تاریکەدوا، دووا
چاوم بە کەلەم کەوت و ک□ل□□م دا لە سەرەکەلەمی
لە ترسان، لێی بەر بوو، دەستنوێژی شکا مەلا؛
کە هەڕەشەی مووچ□ بڕینی لێ کرا!
نالی هاتەوە نێو شیعر و
گوێدرێژیش چاوی بە هەرمەلایەک کەوتایه،
جووتهیێکی لێ دەدا!

لێرەدا گوێدرێژیش وەک کارەکتەرێکی سەرەکی ڕۆڵ دەگێڕێت و بگرە زیاتریش، چونکە ئەوە گوێدرێژەکەی نالییە جووتە لەوانە دەدات کە شاعیر وایان دەبینێت پشکیان هەیە، بەرپرسیارن لە پێهەڵخلیسکانی خەڵکی و هاوکاری (حوکوومەت)ـن. بۆیە شاعیر نایشارێتەوە، کە ئەوە هەر حیزبەکان نین، کە خەڵکی دەڕووتێننەوە و ڕۆڵیان هەیە لە چەقبەستوویی وڵاتەکەمان. بۆیە شاعیر دەڵێ:
هەر داری سەوز و زەرد نییە
دڵی خەڵەفاوێک، دەکەنە مۆمدان و
چاوی گەنجێکی بیرنەکەرەوە دەکەنە گڵۆپ و
ڕیش خۆڵەمێشێکی ئیخوانی،
بێدەنگ بێ لە ئازاری منداڵێکی ئێزیدی و
دار پرتەقاڵێکیش لەگەڵ خۆیدا دادپهروەر نەبێ؛
چی گۆڕاوە نالی؟
هەچە لە گوێدرێژەکەت بکە و بڕۆ!

هەر چەندی کێشەکان، زۆرب□ن، بەڵام نابێت مرۆ ئەوە بکاتە

بیانوویەک و ڕوو لە هەندێک باس نەکاتەوە بەتایبەت زمان، چونکە زمان سەرچاوەی بوونی نەتەوەیە و پێویستە هەموو نەتەوەیەک شانازی بە زمان و ڕەچەڵەکی خۆیەوە بکات، بەتایبەت ئەمەی کوردزمان... بۆیە شاعیر زمان فەرامۆش ناکات و شانازی دەکات بەو زمانەی پێی دەنووسێت و دەڵێ:

کاتێک لە گەردوون ڕادەمێنم
ئەستێرە بێت یان کاکێشان،
هەسارە بێت یان کونە ڕەشەکان،
بە کوردی، جوانتر شیعرم بنکۆڵی دەکات.
با خۆی دەخشێنێت لە هەوای زمانم و
وشەم هەڵدەپاچێت،
بە ڕەگەوە شیعرم هەڵدەکەنێت
یان قەدی دەشکێنێتەوە،
ئەگەر ئەم خاکە لە زمانمدا نەسوێت،
دەیسووم.

شاعیر نەک هەر شانازی دەکات بە زمانی کوردییەوە، بەڵکوو ئاڵانگاری ئەوەش دەکات کە زمانی کوردی ئەو زمانەیە، کە دەتوانێت نەک لە شتە زەمینییەکان بەڵکوو لەو شتانەش بدوێت و قسەی پێ بکرێت کە ئاسمانین و پەیوەندیەکی پتەویان بە زانست و فەلسەفەوە هەیە. شاعیر هەر بەوە ناوەستێت، بەڵکوو زیاتریش دەڕوات و تا ئەوپەڕی سنوورەکانی خۆشەویستی و هەست دەربڕین بە زمانەکەمان دەڵێ:
نامەوێت دەستت لە هەڵبگرم ئەی نیشتمان!
هەرچی خوێنە دەیدەم، بە زوبانە، وەلێ بە فیڕۆ دەڕوش!

شاعیر بەردەوام دەبێت لە پەیامەکەی و ئەمجارەیان دێت نالی و خوێنەران دەباتە وێستگەیەکی دیکە و پێمان دەڵێت ببینن گیرەدەی چین؟ نالی وەرە ببینە لە چ دۆخێکداین؟ نالی وەرە و ببینە خۆت گوتەنی (مەی بە نەڕژە شووشە لە سەد لاوە شکاوە.) وەرە و ببینە هەموو ئازاری بەدەنمان دەناڵێت بە دەست سیاسییەکانەوە هەر لە کۆڕەوەوە هەتاوەکوو ئەمڕۆ. شاعیر ئەو پەیامە لە ڕێگەی شیعرەوە بۆمان بەیان دەکات و دەڵێ:

لەدوای کۆڕەوەوە
هەڵدەم، لە دەست دەنگی فیشەکی جەلالی و مەلایی
هەڵدەم، لە دەست دەنگی بتەڕغازی بەتانە
بە تانە، تانەیی ڕۆژگار دەژمێرم.

ھەڵدێم، لە دەست تەقەتەقی بەرمیلی بەتاڵی نەوت و
ھەڵدا نەوەی جۆزەی کارەبا و
دەنگی نووساوی ئاو و
ھەڵگرتنەوەی مووی سپیی سەرم لە زیندان.
ھەڵدێم، لە دەست سەدان تاوانی ئەم بنەماڵا نە،
لەم سەرماوسۆڵەدا ڕەقیش ببمەوە،
نا توێمەوە.
وەک پەیکەرێک ل□ نێو بەفردا
مێژوو یەکی نوێم لێ دەتاشرێ.
ئەوەتا ھەموو دنیا دێ بۆ تەماشام
کە کۆچم نەکردووە و ھەڵا تووم،
دەزانن بۆ شۆڕشێکی نوێ ھەڵدێم.

شاعیر ھەر وەکوو لەو سەرنجەی کە خۆی بەر لە دەستپێک ئاماژەی پێدەکات و دەڵێت: ئەم شیعرانە بە شێوەیەکی ڕیالیزمانە نووسراون. بۆیە بێ شرۆڤەکردن لەوەیە بە شێوەیەک لە شێوەکان ئەو پەیامە بگەیەنن کە شاعیر ئارمانجیەتی. دەشگونجێت شاعیر ھەڵبژاردنی ئەم ڕێبازی□ □□ک بۆ ئەوە بووبێت، پەیامی شیعریەکانی ئاسانتر بگات، ئەویش لەبەر ئەوەی ئەو دۆخەی تێیدا ین لای شاعیر دۆخێکە پێویست دەکات زمانی شیعری ئاسان و قووڵ بێت. ئەویش بەو ئارمانجەی خەڵکی ئاسانتر دۆخەکەیان بۆ ھەزم بکرێت یاخود ئاسانتر لە دۆخەکە بگەن لە ڕێگەی شیعرەوە.
شاعیر دەیەوێت پێمان بڵێت ھەموو ئەو ڕووداوە درووستکراو و خوڵقاوانە لێکەوتەی زۆر خراپیان ھەبووە و کارێکیان کردووەتە سەر مرۆی ئێمە کە بەدەگمەن یەکێک دەبینی ئاوات بە ڕابردوو نەخوازێت و نەفرین لە ئەمڕۆ نەکات. بەدەگمەن مرۆی ئێمە دەبینی لە ناخەوە پێبکەنێت. بۆیە لە چێوەی شیعرێکەوە دەڵێ:

کۆمەڵناسێکم دەوێت، خەندەم بۆ شی بکا تەوە.
یان پزیشکێک لە زار ورد بێتەوە،
بزانێت کەسێک لە دڵەوە دەکەوێتە قاقا.

شاعیر دەیەوێت، ئەم گەڕاندنەوەی نالی بە دەرفەت بزانێت و بەر لەو سەفەرە درێژخایەنە پێی بڵێت نالی ئەوە ھەر تۆ نیت کە وڵاتت تەی کردووە و چوویت بۆ وڵاتی غەریبیان، وەرە و بنواڕە گەنجان چۆن لە دەست جەور و ستەم پۆل پۆل لە وڵات ھەڵدێن و ڕادەکەن. شاعیر دێت و نیوەدێڕێکی نالی تێکەڵ بە ناخی خۆی و داکەوت (واقیع)ی ئیمڕۆ دەکات و دەڵێ:

لە دەست ستەمکاران
وڵات چۆڵوهۆڵ بووە قوربان!
حوجرە بوو□ تە زانستگە،
هیی مەلا نییە،
هیی مامۆستایش نییە،
بینای کوڕانی هەرزەکاری کڵاوسوور و ڕاوچییە،
بینایی نییە، لێیان مەگرە!
زانستگەر هەم یاخی و هەم شۆڕشگێڕ و
هەمیش دینارێکیان پێ نییە.
نالی! ئەم کەفوکوڵە چۆن دادەمرکێ؟
کە دەڕوانمە مانگ،
گەدەی بەتاڵم مانگا تێیدا دەبۆڕێنێ!

شاعیر لە ڕەخنەگرتن بەردەوام دەبێت و پەیتا پەیتا سەفەرەکەی نالیش بەرەو کۆتایی دەڕوات؛ بەڵام شاعیر دێت بەر لە کۆتایی چەند وێنەیەکی دیکەمان نیشان دەدات و د□□□□:
نالی! هەرلخێکی ئەم درەختە ڕاوەشێنیت، قیژەی سەدان کچی سەربڕاوی لێوە دێت، سەدان ڕۆژنامەنووسی بێسەروشوێنت پێ دەڵێت، کاوەی ئاسنگەر لە کوێ و کاوە گەرمیانی لە کوێ! میرنیشنی سۆران لە کوێ و سۆرانی مامە حەمە لە کوێ! هەرلخێک ڕاوەشێنیت، هاواری سەدان پەککەوتەی لێوە دێت، کە گۆچانێکی لێ ساز کردووە و ئاخوداخی ئەم تاڵانکارییەی کوردایەتیی حیزبی بۆ باس دەکات کە چلۆن دڵی شەق بردووە.

شاعیر بە درێژایی پەڕتووکەکە زۆر ئیش لەسەر چڕیەتی بابەتەکان دەکات و دەیەوێت بە فەترەیەکی زۆرکەم زۆرترین ئەو ڕووداوانە بە ئێمە بگەیەنێت کە ڕوویان داوە. ئەم□ش زارێکی ئەوەندە سانا نییە، چونکە پێویستی بە سەلیقەیەکی زۆر هەیە. لە هەمان لاپەڕادا، چەند باسێک بە یەکەوە گرێ دادات و د□□□□:
شەقی بردووە، پەمۆ نا، دڵی منداڵ.
لە گیرفانی هەموانی بڕیوە،
دز نا، ئەم دووکاندارە سیاسیانە.

شاعیر ڕووداوەکان وەک زەنگیانە بە نێو شیعری خۆیەوە دەکات و هەرچی ڕووداوە بە جوانی بۆمان دەهۆنێتەوە. ئەمانەی نووسیمانن چەند نموونەیەکن لە کۆی پەڕتووکەکە. لەبەر ئەوەی ڕووداوەکان پاشاخانێکی مێژوویان هەیە و گرێدراوی یەکترن، ئێمە هەموومان نەنووسیون، هۆکارێکی دیکەش ئەوە بوو کە خوێنەر خۆی بتوانێت

گوزەرێک بەنێو پەڕتووکەکەدا بکات و بە چاوی خۆی ببینێت چۆن لە پەڕتووکێکی قەبارە بچووکدا، ئەمما گەورە بە نێوەرۆک توانراوە ئەو هەموو خەم و پەژارەیە بکرێتە پیاڵەی ئەم پەڕتووکەوە. ئەگەر شیعر نەبوایە پێم وانییە بە ڕۆمانێکی چەند سەت لاپەڕەییش تەواو ببوایە! شاعیر لەوانەش گرینگتر کە کردبێتی ئەوەیە نالی هێناوەتەوە هەم نێو شیعر و هەمیش مێژوو، کە ئەوە کارێکی ئاسان نییە. نابێت ئەوەشمان لە بیر بچێت شاعیر شیعری نالی ئاوێزانی شیعری خۆی و هەستی خۆی و ڕووداوەکانی سەدەی بیستویەک کردووە، کە ئەمە کارە قورسەکەیە، چونکە شیعرێک سەدەی نۆزدە نووسرابێت دوای دوو سەدە هەمان شیعر در□□ژ□ی پێبدرێت کارێکی نەکردەیە، بەڵام نابێت ئەوەشمان بیر بچێت کە شاعیر هەر لە هەڵبژاردنی دێڕەشیعرەکانەوە دەزانرێت چ نالیناسێکی گەورەیە! شاعیر بەو چەند دێڕە ئێمە و سەفەری نالی بە کۆتایی دەگەیەنێت و دەڵێ:
لەم بیبانی نیشتمانەدا، مەرگ هەموو کات منداڵێکی ترسلێنیشتووە، تا گەورە دەبێت، چ تۆز و خۆڵی بیابان هەیە لە چاویدا هەڵدەگڵ□ فێت.

ئەو سەرک ئەستوورە بۆ نوێژان ناکات.. شەماڵ بارەوانی

بێگومان مر□ق تا زیاتر بخوێنێتەوە، تازیاتر ئاشنای فیکر و فەلسەفەو کولتوور ودیدی جیاواز بێت، تازیاتر بیربکاتەوەو بەراوردی نێوانی ئایینەکان بکات، زیاتر ئاسۆی بیرکردنەوەی فراوان و تونێلی تێڕوانینی وڵاتر دەبێت و لەزۆر شت تێدەگات. هەڵەکانی ژیانی پێشووی خۆی بۆ دەردەکەوێت و دەست بەرداری دۆگمی مەزهەب و ئەقیدەی ڕەها گەرایی و دەیان تێگەیشتنی پێشووتری دەبێت. ئینجا لەسۆنگەی مر□ق د□ستی و فەلسەفەی ڕێژەییەوە لەشتەکان دەڕوانێت. تێدەگات کە پێشووتر ئەو لەچاڵێکی چەندە تەسک و داخراودا ژیاوە. دنیا زۆر لەو چاڵەی هزر و تونێڵەی بیر و باوەڕ و ئەشکەوتەکەی ڕوانینی ئەو فراوانتر و مەزنترە. ئیتر دەست دەکات بە پێداچوونەوە و ئ□ب□د□یتکردنەوەی ئەو دیدەنیگایەی پێشووتر کە بەبەغە ئاسا، لەسەری تەڵقین درابوو. من هەندێک وێستگەی ژیان و قۆناغی فیکری

خەم بیردەکەوتەوە، هەر بەڕاستی شەرم دامدەگرێت و هەست بەخەجاڵەتیەکی بێ ئەندازەو تەریق بوونەوەیەکی زۆر دەکەم. لەخەم دەپرسم هەربەڕاستی من وا بووم؟!
دواتر خەم وەڵامی خەم دەدەمەوەو دەڵێم دەی خەمن ئەو کات لەقۆناغی هەرزەیی تەمەن و غەیبووبەی فیکری دا بووم.
بیرم دێت. لەڕابردووو و قۆناغی ژیانی خوێندنی ئایینی و فەقێیاتیمدا، چەندە کەسێکی وشک باوەڕ و مەزهەبی و ئایدیۆلۆژیست بووم. چەندە کەسێکی فەندەمەنتالیست و چەق بەستوو ناحاڵی بووم، سەبارەت بە یەکسانی جێندەری و ئازادیەکانی تاک و فرەیی و یەکترقبوڵ کردن و دەیان کۆنسێپتی تر، ڕوانینێکی چەندە نەگەتیقی و خراپم هەبوو. چەندە هەڵەو نزم و سوک لەچەمکی لەمرۆق بوونم دەڕوانی. چەندە سوک سەرنجی ڕەگەزی ژنم دەدا. چەندە نائاژەڵ دەست و نامرۆق دەست و دەمارگیر و ڕاسیزم بووم. چەندە کوێرانە شوێن کۆمەڵێک دۆگم و تێگەیشتن کەوتبووم. چەندە ڕقم لە ئێزدی، کاکەیی، جو، مەسیحی و هەموو ئایینەکانی تر و ئاڕاستەکانی تری درەوەی بازنەی بیر و باوەڕ و قەناعەتەکەی خۆم دەبوویەوە. ئای خودایە چەندە هەڵە حاڵی کرابووین و تێگەیەندرابووین! لەو سەنگەیەوە دەمەوێ نموونەیەکی ئەو قۆناغەی ژیانم بۆ خوێنەرانی ئازیز باس بکەم. بەحوکمی ئەوەی فەقێ بووین و زۆرجار مەلاکان لەجێگای خۆیان دەیانناردینە ژن (مارەکردنە).
ڕۆژێک چومە ژن مارەکردنە لای بەحرکەو ئەو ناوە، زاوا هات، ئەمەش بەشێک لەو مەلا بەڕێزانەی لایان دەمانخوێند وایان تێگەیاندبووین، هەر کەسێک نوێژی نەکرد، کە بەهیچ شێوەیەک وەک موستەلەحە عەشایەرەکە دەڵێت(ژنی لێ مارە نەبڕین)، چونکو دروست نییە و ئەمە شافعی مەزهەبین و بەپێی مەزهەبی شافعیش نوێژنەکەر فاسقەو نابی ژنی لێ مارە بکرێت. مەلایەکیش لەیەکێک لەمزگەوتەکان، زۆر جار کە پێشتوور دەڕۆشتمە وتارەکەی ڕۆژانی هەینی، زۆر بەخراپی و نەرێنی هێرشی دەکردە سەر نوێژنەکەر و دەیگوت: ئەگەر بەکۆڵانیەکی تەسک دا ڕۆشتیت و لە ئاراستەی بەرامبەریشت سەگێک و نوێژنەکەرێک لەو کۆڵانەدا بوون، خۆت بدە لای سەگەکە، نەک نوێژ نەکەرەکە. بۆیە تا بڵێیت ڕوانینێکی نەگەتیق و نزمم لەهەمبەر مرۆقی نوێژنەکەر هەبوو، با بێینەوە سەر بەسەرهاتەکەو سەرتان نەیەشێنم، ئە منیش بە زاوام گوت نوێژ دەکەیت کوڕە؟ مامەحاجیەکی بەتەمەن لەوێ بوو، نازانم چی کوڕەکە بوو، یەکسەر لەجیاتی ئەو وەڵامی دایەوەو گوتی: وەڵا کاک مەلا ئەوەی ڕاستی بیت ئەو سەرک ئەستوورە نوێژان ناکات. من ئەوکات ئایینم زۆر بەتوندی و حەماسییەوە گرتبوو. بەینی خۆشمان بێت ، ئیسلامی و هاوسۆز و لایەنگری بزووتنەوەی حەماسی فەڵەستینیش

بووم. ئیتر کە ئەمەم لەو مامە جاجیە بیست و زانیم کوڕەکە نوێژ ناکات، تووڕەیی هەموو بوونی داگرتم و پێم گوت: کاکە ئەتو شەرم لەخۆت ناکەیت نوێژان ناکەیت؟ کو دەبی ئومەتی موحەمەدی نوێژی نەکات؟ ئەستا بەمن ناڵێیت جیاوازی توو جولەکەیەک چییە؟ هەرگیز ئەو ژنەت لە مارە ناکەم ئەگەر بشفەی، چونکە بەپێی مەزهەب و ئایین تە فاسقی، سەرتان نەیەشێنم هەستام بڕۆم. هەموو دەوریان دام، کوڕە دانیشە مامەستا مەکردمان و تو مەکە حەیامان دەچیت لەناو خەلکی بەو خوایەی، ئە گۆتم کاکە دەبینن ئەوە نوێژی ناکات من کو ژنی لە مارەبکەم؟! من و ئیمامی شافعی زۆر خاتریشمان گرتیە، گەرنا لای هەندەک مەلاو مەزهەب هەر کافریشە، دواتر گوتیان کاکە بەخودای وەعد دەدات دەست بەنوێژان بکات، گۆتم نا باوەڕم بە وەعدی نوێژ نەکەری نییە، دەبی ئیلا سوێندی بخوات، زاوای فەقیر لەشەرم و خەجاڵەتیان حەوت ڕەنگی گۆڕی و تنەک تنەک ئارەقەی شەرم لەسەر نەوچەوانی دەکەوتنەخوارەوەو ناچار سوێندی خوارد و گوتی بەو خوایەی ئیتر دەست دەکەم بەنوێژان، ئینجا لەم مارە بڕی.

ئەستاش کە ئەوەم بیردەکەوێتەوە، لەلایەک دەدەمە قاقاو تەر تەر بە ئەقڵیەت و بیرکردنەوەی ئەوسام پێدەکەنم و لەلایەکەی تریش تەریق دەبمەوە و لەخۆم دەپرسم باشە من بۆوام کرد. هەر بەڕاستی من هەندە مەزهەبی و بیر تەسک و ئاسۆ داخراو بووم؟!

مەرگ، دەستی.. جەلال عەبدوڵا ساڵح

چیت؟ لەم دەوڵەت:

- وشەی ڕۆمان
  گۆرانی مەل
  دڵی ژن
  دەستی منن
  نەک جەنگ!

لەناو ئاو دا!
تەرم بۆگەن ناکا
وەرە پێکەوە
بچین بۆ ماڵ ی دەریا
ترسم! لەو پیاوەیە
تفەنگی پێ یە!

لە کۆڵانەکانی ژیان
دەنگی شەڕ دێت.
سەنگەرەکان دوورن؛
ژەهر (با) ڕاو دەنێت
دووری نێوانمان
هێندەی درێژی تابووتێکە
من ئابڵووقەم
تۆ ئاگات لە خۆت بێت!

چەند جوانییت!
چی؟ بوو ناوت!
ببورە!
شەڕی سەگ□کانی ئەو دوو ڕاوچییە
لەسەر لەزەتی چەند ئێسقانێک
لە بیری بردمەوە!

دان م ڕۆدەکەم
بۆ کۆترەکان!
کچ ەکەم ژان دەیگرێت
بەر لەوەی شەڕ کۆتایی بێت

پۆستاڵەکانی بۆ داکەند
پڕ بوون لە خوێن.

بە هاوڕێکەی وت:

- جوانی مەرگ لەوەدایە
  ئیتر شەڕ نابینم

لە دوایی جەنگ
چەم چوو بە ماڵی باخ؛
پیی وت:

- بۆنت خۆشە،
  شێوەت جوانە.
  چەن ماویت!
  ئەو هەموو فیشەکەیان
  پیوە ناویت!

چیرۆک بۆ منداڵان.. بیربکەرەوە پێش ئەوەی بڕیاربدەیت.. و. ڕەزا شوان

پزیشکێک زۆر بە خێرایی هاتە ناو نەخۆشخانەکەوە، بۆ ئەوەی نەشتەرگەری بۆ منداڵێک بکات. بە پەلە چووە ناو ژووری جل گۆڕین و جلێکی سەوزی پۆشی و یەکسەر بە خێرایی چوو بۆ بەشی نەشتەرگەری. لە هۆڵەکەدا باوکی منداڵەکەی بینی کە چاوەڕێی دەکرد.
باوکی منداڵەکە بە تووڕەییەوە: بۆ ئەم هەموو کاتەت پێچوو؟ بۆ نازانی ژیانی منداڵەکەم لە مەترسی دایە؟
پزیشکەکە بە زەردەخەنەوە: ببوورە، لە ناو نەخۆشخانەکەدا نەبووم. کە پەرستیارەکە بە تەلەفۆن پەیوەندی پێوەکردم، بە ئەوپەڕی خێراییەوە هاتم. هیوادارم هێوربیتەوە. تا بتوانین بە ئەرک و کاری خۆمان هەڵبستین.

باوکی منداڵەکە: هێوربـبم! گەر منداڵەکەی تۆ لەم ژوورەدا
بێت ئایا هێوردەبیتەوە؟ گەر منداڵەکەی تۆ لە چاوەڕوانی
پزیشکدا بێت و بمرێت چی دەکەیت؟
پزیشکەکە دیسان بە زەردەخەنەوە: ئێمە ئەوپەڕی توانامان
بەکاردەهێنین بۆ ئەوەی منداڵەکەت چاک ببێتەوە.
دوایی پزیشکەکە چووە ژووری نەشتەرگەرییەوە، لە دوای دوو کاتژمێر
هاتە دەرەوە.
پزیشکەکە بە زەردەخەنەوە: سوپاس بۆ یەزدان، نەشتەرگەرییەکی
سەرکەووتووم بۆ منداڵەکەت ئەنجامدا. ئێستا تەندروستی زۆر
باشە. گەر هەر پرسیارێکت هەیە لەم خانمە پەرستیارەی بکە
وەڵامت دەداتەوە.
دوایی پزیشکەکە زۆر بە خێرایی لە نەخۆشخانەکە چووە دەرەوە
و رۆیشت.
باوکی منداڵەکە بە پەرستیارەکەی وت: ئەم پزیشکە بۆ
هێندە لووت بەرز و لەخۆباییە؟ بۆ نەیدەتوانی بۆ ماوەی
چەند خولەکێک لەگەڵمدا رابوەستێت، تا دەرباری
نەشتەرگەرییەکە و دۆخی منداڵەکەم چەند پرسیارێکی
لێبکەم؟
خانمە پەرستیارەکە د□□پ فرمێسک لە چاوەکانی دەهاتنە
خوارەوە: نا وانییە. پزیشکێکی زۆر دڵسۆز و خاکی و رووخۆشە. ئەم
بەیانییە، منداڵەکەی بە کارەساتی ئۆتۆمب□□ل شێلان گیانی لەدەست
دا. کە بە تەلەفۆن پەیوەندیم پێوە کرد، خەریکی ناشتنی
منداڵەکەی بوون. کە ناشتیان، یەکسەر بە ئەوپەڕی خێرایییەوە
هات، بۆ ئەوەی نەشتەرگەری بۆ منداڵەکەی تۆ بکات و لە
مردن رزگاری بکات. بۆیەش
بە پەلە رۆیی، بۆ ئەوەی لە پرسەی ماتەمینی
جگەرگۆشەکەیدا ئاماد□ بێت.
باوکی منداڵەکە، زۆر خەمبار بوو، زۆریش پەشیمان بۆوە لەو قسە
رەقانەی کە لە رووی پزیشکەکەدا کردی. چوو بۆ پرسەکەی و
سەرەخۆشی لە پزیشکەکە کرد و زۆر داوای لێبووردنیشی لێکرد.

(*) ئەم چیرۆکەم لە ئینگلیزییەوە و□رگ□□اوە بۆ کوردی. ناوی
نووسەریشی بە سەرەوە نییە. (Think befor you judge)

سەیرە ئەگەر.. نەوزاد بەندی

سەیرە ئەگەر
جەنگیش نەبێ و
زۆربەی هاووڵاتیانیش بریندار بن ..
فڕۆکەی سیخۆ و ئێف شانزە
بۆردومانیان نەکرد بێ و
کەچی بۆ هەرچی بڕوانی ،
وێران بوو بێ و ..
شارەکان وەک شوێنەوار بن ..
شەقام و پڕۆژەکانی هەڵتەکی بن ..
قەرزیش تا بینە قاقا بێ و
دانەوەیان ئەوەلەویەت و سەرەکی بن ؟

من تێناگەم ،
چۆن چۆنی بە بێ هیچ کڕین ، قەرزی زۆریش کەڵەکە بێ ؟
ئەمە قومارە ..
یان سیحرە ..؟
یان وەک شتێ ،
دزی و فێڵ و تەڵەکە بێ ..

بە بێ فیشەک ،
چۆن خەڵکی خوێنیان لێ ئەتکێ ؟

چۆن ڕۆژ بە ڕۆژ
هیوا و دڵ و خەونی خەڵکی
زیاتر ئەشکێ ؟

ـــن . بەندی ________________